

Nasjonalt referansesystem for landskap

Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner

Oskar Puschmann

Nasjonalt referansesystem for landskap

- beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner

av

Oskar Puschmann

Forsidefoto: Oskar Puschmann
Heimlandet på Røst, Røst kommune, Nordland.
Landskapsregion 30 Nordlandsverran.

Tittel: Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner		NIJOS nummer: 10 /2005
Forfatter(e): Oskar Puschmann		ISBN nummer: 82-7464-355-0
Oppdragsgiver: Landbruks- og matdepartementet		Dato: 13. des. 2005
Prosjekt/Program: Nasjonalt referansesystem for landskap (RSL)		
<p>Relatert informasjon/Andre publikasjoner i utvalg fra prosjektet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Puschmann, O., Reid, S.J., Fjellstad, W., Hofsten, J. & Dramstad, W. 2004. Tilstandsbeskrivelse av norske jordbruksregioner ved bruk av statistikk. NIJOS-rapport 17/04. - Puschmann, O. 1998. Nasjonalt referansesystem for landskap. Bruk av ulike kilder som grunnlag for beskrivelse av underregioner. NIJOS-rapport 12/98. - Kamfjord, G., Lykkja, H. & Puschmann, O. 1997. Landskapet og reiselivsproduktet. NIJOS-rapport 04/97. - Elgersma, A. 1996. "Norske landskapsregioner. Kart M 1: 2 mill." Norsk institutt for jord og skogkartlegging." 		
<p>Utdrag: Siden 1989 har NIJOS arbeidet med utviklingen av et nasjonalt referansesystem for landskap. Dette er et hierarkisk system med inndeling av landet i 45 landskapsregioner og 444 underregioner. Med utgangspunkt i underregionene kan det videre avgrenses i landskapsområder på lokalt nivå. I denne rapporten gis en innføring i metoden som ligger til grunn. Videre inneholder rapporten en beskrivelse, samt visualisering med kart og bilder, av hver av de 45 landskapsregionene. Beskrivelsene skildrer seks ulike landskapskomponenter; <i>landskapets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark og bebyggelse og tekniske anlegg</i>. I tillegg følger en beskrivelse av regionens samlede <i>landskapskarakter</i>, og her er det også belyst enkelte særegne regionale kvaliteter, problemområder eller utviklingstrender.</p>		
<p>Abstract: Since 1989, NIJOS has been developing a national landscape reference system. This system is hierarchical, dividing the country into 45 landscape regions and 444 sub-regions. The sub-regions can be further divided into landscape areas. In this report we describe the methodology on which the system is built. Further each of the 45 landscape regions is described, and visualised with maps and photographs. The descriptions focus on six landscape components: <i>major landform, minor terrain form, water and watercourses, vegetation, agricultural land and built-up areas/technical installations</i>. This is followed by a description of the overall landscape character of each region, including specific regional qualities, challenges or trends of development.</p>		
Emneord: Landskapsregioner, landskapstyper og landskapskarakter.	Keywords: Landscape regions, types of landscape, landscape character	Sideantall: 196
Geografisk sted: Landsdekkende		Pris kr: 500,-
Ansvarlig underskrift: Arne Bardalen, direktør		Kartmålestokk:
Utgiver: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging Postboks 115, N - 1431 Ås Tlf.: + 47- 64 94 9700 Faks: + 47- 64 94 97 86 E-post: nijos@nijos.no		Forsidebilde: Røst i landskapsreg. 30 Nordlandsverran. © Oskar Puschmann.

Forord

Det norske landskapet er en viktig del av vår felles identitet. Sammen med språket er landskapet vår sterkeste nasjonale referanse i tillegg til å være en viktig ressurs for matproduksjon, verdiskaping og opplevelse. Når turistene velger Norge som reisemål, er det ofte naturen og landskapet som er avgjørende for akkurat det valget. I Norge har vi en anselig landskapskapital med et stort utviklingspotensiale. Hvordan skal vi forvalte den? Som andre former for kapital kan også landskapskapitalen smuldre bort hvis den ikke forvaltes på fornuftig vis.

Storsamfunnet regulerer bruk av landskapet gjennom lover og regler. Ulik bruk gir ulik utvikling. På mange måter speiler landskapet den tiden vi lever i. Det forteller noe om hvor og hvordan vi utnytter ressursene; jordbruk, beite, golf, boligområder, byer, infrastruktur osv. Landskapet viser hvor og hvordan vi bygger og bor, og hvordan vi forflytter oss. Gjennom landskapet ser vi summen av alle enkeltavgjørelsene som tas – av bonden, av hotelleieren eller av kommunestyret.

For å sikre at disse enkeltavgjørelsene sees i sammenheng, og at vi også ivaretar helheten, er det viktig med en økt bevissthet om ulike typer landskap, deres ulike typer kvaliteter og potensiale. Det handler om vilje og mulighet til å foreta bevisste og informerte valg. Landskapet favner oss alle, og spiller alle sider ved samfunnet. Slik sett er landskapet unikt som møteplass, på samme måte som mange fagområder er ”tilstede” i landskapet, enten det er agronomer, arkeologer, sosiologer, biologer eller geologer. Oppfordringen er å sette landskapet på dagsordenen; Forvaltningen av landskapskapitalen er for viktig til å overlates til tilfeldigheter.

Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) har i mange år arbeidet med utviklingen av et nasjonalt referansesystem for landskap. Dette kartleggingssystemet tar utgangspunkt i landskapets utforming ved en inndeling av landskapet i regioner. Formålet med det nasjonale referansesystemet for landskap er å synliggjøre forskjellige hovedtyper av landskap slik at deres særegne kvaliteter kommer klarere fram. Det fokuseres og på utviklingstendenser og særskilte utfordringer i regionene.

I det nasjonale referansesystemet for landskap er Norge delt inn i 45 landskapsregioner. Disse beskrives i denne rapporten gjennom en skildring av landskapets seks hovedkomponenter; *landskapets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark og bebyggelse og tekniske anlegg*. I sum danner de seks landskapskomponentene en landskapsregions samlede *landskapskarakter*. Landskapsregionenes avgrensning sammenfaller ikke med administrative fylkesgrenser. I et nasjonalt perspektiv er dette en fordel fordi det åpner for langt sterkere landskapsfaglig fokus på *landskapets* kvaliteter, status og utvikling innenfor *enkeltregioner*. Samtidig viser dette de regionale myndigheter hvilke landskapskvaliteter de forvalter nasjonalt – enten alene eller sammen med noen få andre fylker.

Rapporten er skrevet av landskapsgeograf Oskar Puschmann. Arbeidet er basert på omfattende befarings i samtlige 45 landskapsregioner, samt studier av relevant landskapsfaglig kart- og litteratur. Puschmann har også fotografert de fleste illustrasjonsbilder i rapporten.

NIJOS ønsker å videreutvikle referansesystemet for landskap til å bli et analyseverktøy som i større grad enn tidligere, analyserer *enkeltregioners* kvaliteter. Dette vil omfatte særegne regionale utviklingstrekk som former, påvirker eller evt. bidrar til å endre landskapskarakter og kvaliteter. Eksempler er konsekvenser av vindkraftutbygging i kystregioner, nedbygging av dyrka mark i lavlandsregioner, fraflytting i skogregioner, nedleggelse av brattlendt jordbruksareal i dal- og fjordregioner eller rekreasjonsutvikling i fjellregioner.

Vårt mål er at økt bruk av referansesystemet skal bidra til en mer helhetlig og framtidsrettet forvaltning av våre ulike landskap.

Arne Bardalen
Direktør

INNHold

KAP 1. INNLEDNING	1
KAP. 2 NAJONALT REFERANSESYSTEM FOR LANDSKAP.....	2
2.1 Landskapsregioner.....	2
2.2 Underregioner	2
2.3 Jordbruksregioner.....	2
2.4 Landskapsområder og landskapstyper	3
2.5 Landskapskomponenter og bruk av skjema ved beskrivelse av landskapsregioner	4
KAP 3. BESKRIVELSE AV NORGES 45 LANDSKAPSREGIONER.....	10
Landskapsregion 01 Skagerrakkysten.....	10
Landskapsregion 02 Oslofjorden	14
Landskapsregion 03 Leirjordsbygden på Østlandet.....	18
Landskapsregion 04 Lavlandsdalføra i Telemark, Buskerud og Vestfold	22
Landskapsregion 05 Skog- og heibydene på Sørlandet	26
Landskapsregion 06 Dalsland	30
Landskapsregion 07 Østlandets skogtrakter	34
Landskapsregion 08 Østlandets innsjø- og silurbygder	38
Landskapsregion 09 Østerdalene	42
Landskapsregion 10 Nedre dalbygder på Østlandet	46
Landskapsregion 11 Øvre dal- og fjellbygder i Oppland og Buskerud	50
Landskapsregion 12 Dal- og fjellbygder i Telemark og Aust-Agder	54
Landskapsregion 13 Viddebygdene i Sør-Trøndelag og Hedmark.....	58
Landskapsregion 14 Fjellskogen i Sør-Norge.....	62
Landskapsregion 15 Lågfjellet i Sør-Norge.....	66
Landskapsregion 16 Høgfjellet i Sør-Norge	70
Landskapsregion 17 Breene	74
Landskapsregion 18 Heibydene i Dalane og Jæren	78
Landskapsregion 19 Jæren og Lista	82
Landskapsregion 20 Kystbygdene på Vestlandet	86
Landskapsregion 21 Ytre fjordbygder på Vestlandet	90
Landskapsregion 22 Midtre bygder på Vestlandet.....	94
Landskapsregion 23 Indre bygder på Vestlandet.....	98
Landskapsregion 24 Kystbygdene på Nordmøre og i Trøndelag.....	102
Landskapsregion 25 Fjordbygdene på Møre og i Trøndelag	106
Landskapsregion 26 Jordbruksbygdene ved Trondheimsfjorden	110
Landskapsregion 27 Dal- og fjellbygdene i Trøndelag.....	114
Landskapsregion 28 Skog- og innlandsbygdene i Nord-Trøndelag.....	118
Landskapsregion 29 Kystbygdene i Helgeland og Salten.....	122
Landskapsregion 30 Nordlandsverran	126

Landskapsregion 31	Lofoten og Vesterålen.....	130
Landskapsregion 32	Fjordbygder i Nordland og Troms	134
Landskapsregion 33	Innlandsbygdene i Nordland.....	138
Landskapsregion 34	Indre bygder i Troms	142
Landskapsregion 35	Lågfjellet i Nordland og Troms	146
Landskapsregion 36	Høgfjellet i Nordland og Troms	150
Landskapsregion 37	Kystbygdene i Troms.....	154
Landskapsregion 38	Kystbygdene i Vest-Finnmark	158
Landskapsregion 39	Kystbygdene i Øst-Finnmark.....	162
Landskapsregion 40	Fjordene i Finnmark	166
Landskapsregion 41	Dalbygdene i Finnmark	170
Landskapsregion 42	Pasvik.....	174
Landskapsregion 43	Finnmarksvidda	178
Landskapsregion 44	Gaissene i Finnmark	182
Landskapsregion 45	Varangervidda	186

KAP 4. LITTERATUR OG KART BRUKT SOM KILDE OG BAKGRUNNSMATERIALE VED BESKRIVELSE AV NORGES 45 LANDSKAPSREGIONER..... 190

Bilder i rapporten som ikke er merket med fotograf er tatt av Oskar Puschmann.

Bilder i rapporten merket med F: PB er tatt av Per Bjørklund, F: WF av Wendy Fjellstad og F:HL av Hanne Lykkja.

1. Innledning

Interessen for landskapets ressurser er økende både nasjonalt og internasjonalt. Dette kommer også til uttrykk i den europeiske landskapskonvensjonen, en konvensjon Norge var et av de første landene til å signere. Omtanke for landskapets visuelle kvaliteter kommer også til syne i både media og offentlige utredninger, der det ofte ropes et varsku om en rekke ulike landskapsendringer som nå skjer med ulik kraft og konsekvens rundt om i landet. For å imøtekomme disse endringsprosessene gjennom riktig forvaltning, trengs det en mer systematisk basert kunnskap om landskapets oppbygging, ressurser, særpreg og tåleevne. I tillegg kreves mer kunnskap om hvilke endringsprosesser landskapet gjennomgår over tid som følge av ulike former for menneskelig aktivitet.

Med dette som utgangspunkt har Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) utviklet et *nasjonalt referansesystem for landskap* der en av målsettingene er å imøtekomme forvaltningens økende behov om å se på landskapet som en ressurs i seg selv. I sin oppbygning består referansesystemet pr. i dag av to produkter; regionavgrensninger på kart og tekstlige beskrivelser. På sikt vil også landskapsrelevant statistikk i større grad bli tilknyttet og synliggjort i referansesystemet.

Denne rapporten presenterer en ny og standardisert form av landskapsregionbeskrivelsene. Det presiseres at beskrivelsene er tilpasset det oversiktsnivået som landskapsregionene er avgrenset etter, dvs. et oversiktskart i målestokk 1: 1 mill. Målet er altså beskrivelser som gir kunnskap om både naturgrunnlag og kulturpåvirkning på et oversiktlig nivå. Beskrivelsene skal gi en bredspektret informasjon til bruk som *referanse* for forvaltning, skjøtsel og prioriteringer relatert til ulike areal- og utviklingsplaner. NIJOS håper at informasjonen fra det nasjonale referansesystemet skal bidra til å skape en bedre forståelse og ramme for forvaltning av ressursene knyttet til landskapets verdier, samt å etablere et grunnlag for samarbeid mellom sektorer og brukere.

En romlig inndeling av landskap er mer basert på tverrfaglig forståelse og helhetsvurdering, enn på tradisjonell naturvitenskap og kartografi. Studiet av landskapets seks hovedkomponenter er vesentlig i den romlige landskapskartleggingen, med en innbyrdes vektlegging og fokus på landskapskomponentene som varierer etter hvilke landskapsregioner man arbeider i. De seks landskapskomponentene er; *landskapets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark, bebyggelse og tekniske anlegg*. Når disse er beskrevet følger en sammenstilling av den enkelte landskapsregions *landskapskarakter*.

Som grunnlag for beskrivelse av landskapsregionene i det nasjonale *referansesystemet for landskap* har NIJOS valgt å bruke en rekke ulike nasjonale eller fylkesvise temakart eller dataregistre som gir relevant informasjon om de ulike regionenes landskapskarakter. Hensikten med å bruke disse kildene er å sikre at hver enkelt landskapsregion blir tolket og beskrevet ut fra samme tilnæringsform og ut fra samme datagrunnlag. Dette åpner også for å se ulike utviklingstrender over tid.

Ved beskrivelse av landskapskomponent *jordbruksmark* har NIJOS har valgt å bruke data fra landbrukstellingen i 1999 som grunnlag for beskrivelsene. Dette fører til at oppgitte driftstall under ”jordbruksmark” vil være noe for høye i forhold til dagens situasjon. Valget er bevisst fordi landbrukstellingene er sammenlignbare over tid, og åpner derfor for en spennende 10-årig rapportering på status og utviklingstrend for de ulike landskapsregionene.

I neste kapittel vil vi kort redegjøre metoden som ligger til grunn for etableringen av det nasjonale referansesystemet for landskap.

2. Nasjonalt referansesystem for landskap

Nasjonalt referansesystem for landskap er et hierarkisk system med fire etablerte geografiske nivåer. Metoden bygger på "Visual Management System" (VMS) utviklet av US Forest Service (1974). Landskapskartlegging etter denne metoden er bl.a. blitt brukt som verktøy for arbeidet med flerbbruksplaner i skogområder og nasjonalparker i USA. I 1983 ble VMS tilpasset norske forhold av professor Magne Bruun ved Institutt for landskapsplanlegging, Norges Landbrukshøgskole (Bruun 1983). VMS lå også til grunn for Bruuns innsats i Nordisk ministerråds prosjekt "*Natur- og kultur-landskapet i arealplanleggingen*" (1987). Her fokuseres det på landskapets romlige innhold, og på samspillet mellom naturgitte og kulturskapt faktorer.

NIJOS har, i samarbeid med prof. Magne Bruun, videreutviklet og utprøvd VMS til en metode tilpasset norske forhold. Den norske metoden bygger på prinsippet om en *romlig landskapskartlegging*. NIJOS har, i dialog med representanter for landbruk, kultur og miljø i alle fylkene, inndelt Norge i 45 landskapsregioner. Samtlige 45 regioner er tidligere beskrevet (Asheim 1993, Elgersma 1998), men NIJOS har ved revidering ønsket å gi regionsbeskrivelsene en mer systematisk oppbygning, bl.a. basert på et fast skjematisk oppsett samt bruk av ulike nasjonale og standardiserte kilder.

2.1 Landskapsregioner

Inndelingen bygger på de store og samlende karaktertrekkene i landskapet. Landskapskomponentene *landskapetets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark* samt *bebyggelse og tekniske anlegg* blir beskrevet hver for seg. Deretter beskrives samspillet mellom de ulike landskapskomponentene som til sammen danner regionens landskapskarakter. Beskrivelsen av hver komponent er generell, og forståelsen av landskapet blir sterkt forenklet. Landskapsregioner er derfor først og fremst en referanseramme for å synliggjøre våre hovedtyper av landskap.

Grensedragningen mellom ulike landskapsregioner avhenger av hvilke landskapskomponenter som dominerer. Som oftest er landskapets hovedform avgjørende for landskapsregionenes romlige avgrensning. En landskapsregion kan f. eks. bestå av flere separate områder med en felles landskapsform som gjentas i et repeterende mønster. Grensen mellom to landskapsregioner vil da trekkes der landformen endrer karakter. Ofte vil grensen følge markante høydedrag, særlig på Vestlandet og i Nord-Norge. Beskrivelsen av de 45 landskapsregionene er presentert i denne rapporten.

2.2 Underregioner

Landskapsregionene er videre inndelt i 444 underregioner. De blir imidlertid *ikke* beskrevet. Avgrensingen følger samme prinsipp som for landskapsregioner, men landskapets skala er mer detaljert. Inndelingen i landskapsregioner skjer oftest på grunnlag av en repeterende landform. Dersom landformen i et område inneholder et nytt element, eller på annen måte avviker fra resten av regionen, kan en underregion skilles ut. Der f.eks. høydedrag skiller områder med ulik karakter vil grensen mellom underregioner helst følge høydedraget. De fleste steder i landet er landskapets hovedform det viktigste kriteriet for inndeling i underregioner. Der landformen er lite fremtredende vil en evt. avgrensning mellom to underregioner bygge på andre landskapskomponenter enn landformen. Dette skjer dersom en eller flere landskapskomponenter bidrar til å endre den overordna landskapskarakteren i større områder.

Kart med de 45 landskapsregionene og de 444 underregionene kan lastes ned fra www.nijos.no.

2.3 Jordbruksregioner

Landskapsregionene danner basis i NIJOS sitt nasjonale referansesystem for landskap. Men fordi 45 enheter er lite egnet ved nasjonalrapportering, har NIJOS utarbeidet et overordnet "rapporteringsnivå" bestående av 10 jordbruksregioner (Elgersma & Bruun 1998). De 10 jordbruksregionene er en sammenslåing av landskapsregionene, men er en tematisert inndeling hvor jordbrukets driftsforhold er samlende kriterium. Jordbruksregionene brukes i dag som grunnlag for nasjonal- og internasjonal rapportering om norske jordbruksforhold. Jordbruksregionene er beskrevet (Puschmann m.fl.2004).

2.4 Landskapsområder og landskapstyper

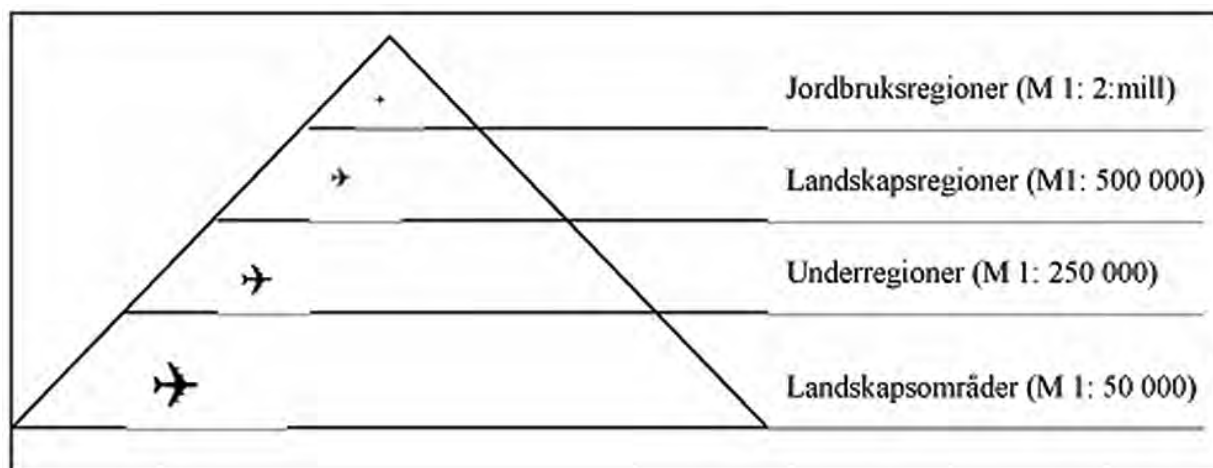
For at landskapsinndelingen også skal være direkte anvendelig på et lokalt nivå er en detaljert avgrensning nødvendig. Det nasjonale referansesystemets mest detaljerte nivå, er landskapsområdene. Igjen er landformen ofte avgjørende for å trekke grenser mellom to områder, men her vil langt oftere også komponentene *vegetasjon*, *jordbruksmark* og *bebyggelse/tekniske anlegg* påvirke grensesettingen. Et landskapsområde kan også være sammensatt av ett eller flere mindre landskapsrom med samlende karaktertrekk. Også på områdenivå beskrives komponentene *landskapets hovedform*, *landskapets småformer*, *vegetasjon*, *vann/vassdrag*, *jordbruksmark* og *bebyggelse/tekniske anlegg*. Samspillet mellom disse komponentene danner de enkelte områdenes landskapskarakter.

For landskapsforvaltning på lokalt stedsnivå har *områdenivået* størst relevans. Her må det foretas en inngående *beskrivelse* av områdets landskapskomponenter, samt en *vurdering* av områdets landskapskvaliteter. Inndelingen av landskapsområdene danner grunnlag for identifisering av *landskapstyper*.

I NIJOS sitt hierarkiske kartleggingssystem er en landskapsregion bygd opp av flere underregioner. De består hver for seg igjen av et stort antall landskapsområder. Variasjonen av ulike landskapsområder vil gjerne variere en del innenfor en landskapsregion. Det vil også være landskapsområder innenfor en regionavgrensning som helt klart hører til i andre landskapsregioner, men som er vurdert å være for liten til å avgrenses som egen underregion. Kjennskap til den enkelte landskapsregions egenart gjør at man selv typemessig skal kunne plassere et "avvikende" landskapsområde til *rett* landskapsregion. F.eks. vil landskapsregion 03 *Leirjordsbygdene på Østlandet* også ha mindre områder innenfor sin avgrensning som mer ligner den typiske landskapskarakteren i region 07 *Skogtraktene på Østlandet*.

For å lette oversikten over et stort antall landskapsområder, kan landskapsområder grupperes i ulike *landskapstyper*. Det presiseres at landskapstyper her ikke er et eget geografisk nivå, men kun *en gruppe landskapsområder med fellestrekk i innhold, sammensetning og form*. I region 20 *Kystbygdene på Vestlandet* fins f.eks. landskapstyper som *åpent hav fra fastland eller store øyer*, *ytte skjærgård*, *indre skjærgård*, *våg- og smalsundlandskap*, *småfjord- og storsundlandskap* m.fl. (Puschmann 2004). Ofte omfatter noen få landskapstyper mange landskapsområder. Slike landskapstyper gjenspeiler ofte regionens vanligste landskapskarakter. Enkelte landskapstyper vil også kunne bestå av én eller noen få landskapsområder. De har enten typetilhørighet i andre regioner eller de er sjeldne. Å gruppere landskapsområder i definerte landskapstyper gir mulighet til å operasjonalisere begrep som *representativitet*, *særpreg* og *sjeldenhet* ut i fra en regional eller nasjonal landskapsfaglig referanseramme.

NIJOS utfører inndeling av landskapsområder og klassifisering av landskapstyper kun på oppdrag.

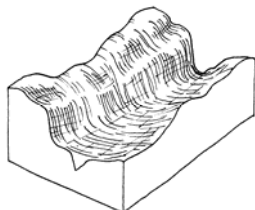
Figur 1. Referansesystemets hierarkiske nivåer. Figurene illustrerer de ulike nivåenes skala og generaliseringsgrad. Ved beskrivelse av de 10 jordbruksregionene blir f.eks. kun overordna og generelle landskapstrekk beskrevet. De neste nivåene blir mer detaljert beskrevet, og en eventuell beskrivelse av landskapsområder vil få en stedsunik presentasjon.

2.5 Landskapskomponenter og bruk av skjema ved beskrivelse av landskapsregioner

I NIJOS sitt nasjonale referansesystem for landskap brukes et fast oppsett ved beskrivelse av landskap, nemlig ved skildring av seks ulike landskapskomponenter og landskapskarakter. Disse seks komponentene er "byggsteinene" ved beskrivelse av de tre geografiske inndelingsnivåene landskapsregion, underregion og landskapsområde. Disse er; 1) *landskapets hovedform*, 2) *landskapets småformer*, 3) *vann og vassdrag*, 4) *vegetasjon*, 5) *jordbruksmark* og 6) *bebyggelse og tekniske anlegg*.

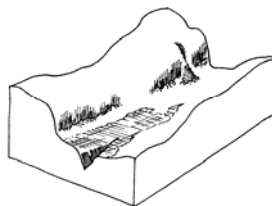
Landskapets hovedform

Storformen i landskapet.

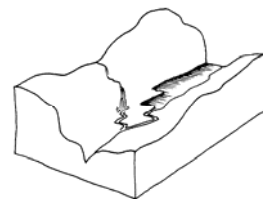
Landskapets småformer

Innredningen av hovedformen med geologiske detaljer.

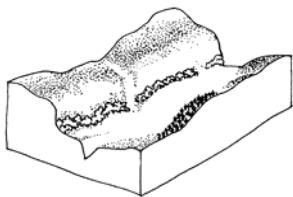
Vann og vassdrag

Innsjøer, fjorder og hav. Bekker, elver og fosser. Vannflate og strandlinje.

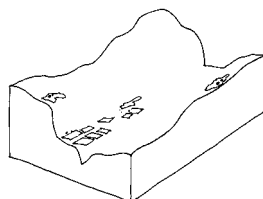
Vegetasjon

Naturlig og kulturpåvirket
Skog og annen vegetasjon.
Strukturer og mosaikk.

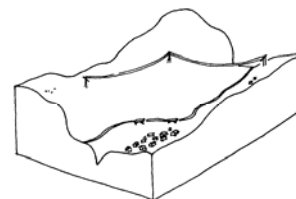
Jordbruksmark

Arrondering og arealbruk.
Eng, åker og beitemark.
Sterkt kulturbetinget utmark.

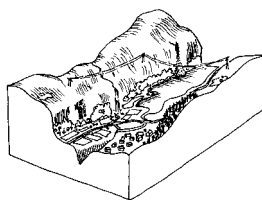
Bebyggelse og tekniske anlegg

Byer og tettsteder, spredt eller tett bosetting. Bygningstyper. Linjestrukturer og veisystemer.

Landskapskarakter

Til sammen former de seks landskapskomponentene det totale landskapsbildet.

Figur 2. Landskapskomponenter beskrevet i landets 45 landskapsregioner. Sønstebø, NIJOS, 1993.

Ved skildring av landets 45 landskapsregioner er disse landskapskomponentene beskrevet skjematisk. Hensikten med denne oppbyggingen er å sikre at hver landskapskomponent, uavhengig av regionens størrelse eller beliggenhet i landet, får en tilsvarende tekstlig beskrivelse.

Ved beskrivelse av de ulike landskapskomponentene er det satt en "stjernevurdering" for å indikere komponentens visuelle betydning for, og utbredelse i, landskapsregionen:

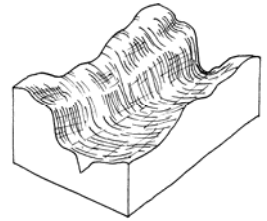
- *** Dominerende landskapskomponent, avgjørende for landskapskarakter og avgrensningen
- ** Viktig landskapskomponent, vesentlig for landskapskarakteren
- * Viktig landskapskomponent, vesentlig for deler av regionen/underregionen
- ingen stjerne viser at landskapskomponenten er uten betydning eller ikke finnes

I en del landskapsregioner har enkelte landskapskomponenter fått en kombinasjon, f.eks. -/**. Med landskapskomponent *bebyggelse og tekniske anlegg* som eksempel innebærer vurderingen -/** at regionen både har store områder uten bebyggelse/tekniske anlegg (-), men også områder hvor bebyggelse/tekniske anlegg har en vesentlig betydning for landskapskarakteren (**).

Videre i kapitlet redegjøres det for landskapskomponentene, samt ulike kildebruk ved beskrivelsene.

Landskapets hovedform

Landskapets hovedform er den landskapskomponenten som har størst betydning for både en regions og et enkeltområdes visuelle særpreg. Med hovedform mener vi her landskapets terrengtype eller storform. Dette kan være åpne områder, som fjellvidder og strandflater eller det kan være landskaps trekk som gjentar seg flere ganger. U-daler, V-daler, tinder, koller, åser og rygger er eksempler på dette.

Landskapets hovedform er det underlaget som de andre landskapskomponentene i vekslende omfang innreder og/eller tildekker. I Norge fins det f.eks. flere områder hvor hovedformen utgjør landskapets hovedattraksjon, f.eks. Vestlandsfjordene, Lofoten og Vesterålen. Enkelte steder vil imidlertid landskapets hovedform også kunne framstå som mindre påfallende og mer "anonym" fordi formen mangler et iøynefallende relieff. Slike steder er det imidlertid ikke mange av i Norge. Uansett er hovedformen en høyst nødvendig forutsetning for de øvrige landskapskomponenters synlighet.

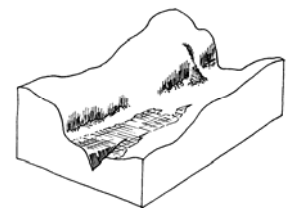
Ved beskrivelse av landskapets hovedform er det forsøkt å bruke allmenne karakteristika med dimensjoner, former og andre kjennetegn, som f.eks. en lang dal med bred og åpen dalbotn eller bratte og barskogkledde lier omgitt av høye og nakne fjell. Når de andre landskapskomponentene beskrives, blir andre karakteristika ved dalen, liene og fjella tatt med. Helheten i landskapet kan egentlig ikke vurderes før alle komponentene er beskrevet. Det er likevel landskapets hovedform som helst er grunnleggende for regionens avgrensning, identitet og særpreg. Den legger i hovedtrekk premissene for arealbruk og rammene for hva som kan gjøres ved ulike typer terrenginngrep.

Ved beskrivelse av landskapets hovedform er det for samtlige 45 landskapsregioner brukt samme kildematerialet. Det vil si kun nasjonalt heldekkende temakart og -registre. Som kilde her framheves Tormod Klemsdals arbeider med kart og landformbegreper (Klemsdal 1992), men også ulike nasjonale berggrunns- og kvartærgeologiske kart, og topografiske kart i M711-serien (M 1: 50 000).

Landskapets småformer

Landskapets småformer innreder og gir *landskapets hovedform* lokalt særpreg og karakter, og vil ofte bestå av både løsmasser og berggrunn. Med løsmasser menes kvartærgeologiske avsetninger fra før, under og etter siste istid, som f.eks. morenerygger, leire- og elvesletter, breelvterrasser m.m. I form av berggrunn kan landskapets småformer også være spesielle geologiske fenomen som evt. avviker fra eller forsterker landskapets hovedform. Det kan f.eks.

være en glattskurt og stupbratt dalside i en ellers skogsatt dal, eller små oppstikkende knauser og sva i et kystlandskap. Landskapets småformer kan også være knyttet til geologiske fenomen som glattsva eller som rike berggrunnsbånd som gir store lokale forskjeller i frodighet.

Tallrike og karaktersetende småformer kan også være viktige geologiske særtrekk, som f.eks. stup, sva, urer, blokkhav, elvesletter og elvevifter. Ved beskrivelse av kystlandskapets småformer er det også vanlig å nevne strandflatas småformer som skjær, holmer og øyer, men også strandlinjerformer som odder, tanger og nes.

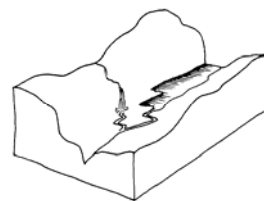
På landskapsregionsnivå er nasjonale landskapssymbol som *Prekestolen*, *Jutulhogget*, *Torghatten* og *Nordkapp platået* m.fl., å betrakte som store "småformer" i sine respektive landskapsregioner.

Som landskapskomponent er løsmassene særlig viktig for landskapskarakteren, ettersom de bl.a. danner grunnlag for vegetasjonsetablering og tradisjonell arealbruk. Store vekslinger i løsmassenes utbredelse og mektighet kan også gi store områdevis forskjeller innenfor en og samme landskapsregion. Av den grunn vil *landskapets småformer* ved løsmassene også gjenspeiles i landskapskomponentene *jordbruksmark* og *vegetasjon*.

Ved beskrivelse av *landskapets småformer* er det for samtlige 45 landskapsregioner brukt nasjonale eller fylkesvise kvartærgeologiske kart. Ved bruk av fylkesvise kart har vi stilt som krav at samtlige fylker som inngår i én landskapsregionen har kvartærgeologisk kartdekning. Der kvartærgeologisk kart ikke fantes for ett fylke er det brukt nasjonale kart ved tolking og beskrivelse av den aktuelle regionen. Dette for å sikre likt kildegrunnlag ved beskrivelse av hele regionen. Også tolking av topografiske M711-kart er brukt for å beskrive ulike typer småformer.

Vann og vassdrag (evt. hav, fjord, vann eller breer + vassdrag)

Vannkomponentene er den eneste av de seks landskapskomponentene som tillates å skifte navn. Det avhenger av hvor i landet landskapsregionen ligger. For landskapsregioner langs kysten kalles vannkomponenten for *hav og vassdrag*, i fjordregioner for *fjord og vassdrag*, i innlandet for *vann og vassdrag* og i høgfjellsområder for *breer, vann og vassdrag*. Benevnelsen *vassdrag*

inngår i alle regioner på grunn av deres ferskvannsforekomster, mens benevningene *hav, fjord, vann* eller *bre* gir en indikasjon på hvilke hovedtyper av vannforekomster som er typisk.

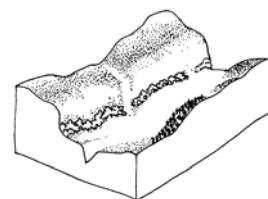
Som landskapskomponent har ulike vannforekomster en stor betydning for det store mangfoldet vi har av landskapstyper i Norge. Som landskapskomponent er vann et element som opptrer i ulike former og variasjoner; som sentralelement i møte med åpent hav, som et langsmalt gulf i et trangt fjordbasseng, som blikkfang i form av et fossefall i en bratt dalside, som et lite skogstjern i en ellers mørk barskog, eller som en botnbre oppe blant steile tindefjell. Alltid og overalt er det sammenheng mellom landskap og vann. Vann gir landskapet liv, både rent fysisk-biologisk, men også til våre stadig søkende øyne. For mennesket har vannet en magnetisk tiltrekningskraft, fra den rislende småbekk til det store åpne hav. Det knyttes opplevelser til vann. I så måte er Norge heldig, da det er et overmåte vannrikt land.

Ved beskrivelse av store vann- og sjøflater brukes ofte betegnelsen landskapsgulv. Dette for å indikere at slike vannflater danner bunnen i overordna landskapsrom, mens landformene rundt danner veggene. I beskrivelsene nevnes og strandlinjens *vannformer*, dvs. konkrete form- og størrelsesbegrep som bukt, vik, kil, våg, strøm, sund og fjord. Under beskrivelsen av vannkomponenten er det også prøvd å skille mellom ulike vannforekomsters overflatestørrelse. For innlandsområder er det f.eks. et hierarki fra en liten pytt, via en dam, et tjern, et småvann, et vann og en stor innsjø. Disse begrepene er forsøkt brukt slik at de nettopp gjenspeiler vannforekomstens størrelse.

Ved beskrivelse av "vann og vassdrag" er det brukt topografiske kart (M: 1: 50 000) som grunnlag for beskrivelsene. De gir både en god oversikt over vannenes størrelse, samtidig som stedsnavnene gir en indikasjon på vannforekomstens form. I sjø ses det f.eks. ved navn som kil, sund, fjord, etc.

Vegetasjon

Beskrivelse av *vegetasjon* tar utgangspunkt i kartleggingsmetodens romlige innhold og vektleggingen av overordna strukturer. Det er altså landskapets overordna vegetasjonsstrukturer som beskrives, og da helst i form av «grove» vegetasjonstyper. Skogtypene omtales helst som barskog, blandingskog, lauvskog, edellauvskog og fjellskog eller tidvis mer detaljert som

gran-, furu-, eik- og bjørkeskog, etc.

Landskapets mer treløse vegetasjonstyper omtales etter sitt visuelle særpreg f.eks. røsslynghei, lavhei, bærlyng- og vierhei, men og etter naturfenomenet som betinger vegetasjonstypen, f.eks. gras- og starrdominert myr og våtmark. Dersom dagens vegetasjon bærer preg av tidligere utmarksbruk (slått, lauving, beite, svedje) er det forsøkt framhevet. Tradisjonelt treløse kulturmarkstyper som fortsatt holdes i hevd gjennom dagens jordbruksdrift er omtalt under *jordbruksmark*.

Kulturpåvirket snaumarksvegetasjon. Norge blir i mange sammenhenger markedsført som et land med mye urørt natur. Det faktum at kun 3 % av vårt landareal er dyrkningsmark kan lede mange til å tro at store deler dermed må være forholdsvis upåvirket. At utnyttelsen av dyrka marka har eksistert i nær funksjonell sammenheng med vel 95 % utmark, blir ofte oversett. Til tross for at de fleste former for tradisjonell utmarksbruk ei lenger holdes i hevd, gjenspeiler utmarkas vegetasjonsbilde mange steder fortsatt tidligere generasjoners arealbruk.

For opplevelsesaspekt knyttet til vegetasjon kan graden av kulturpåvirkning være en vesentlig faktor. Ulik arealbruk vil ofte influere graden av vegetasjonens tilgjengelighet. Flere av landets landskapstyper er f.eks. blitt til gjennom århundrers utnyttning av vegetasjonsressursene, noe som skapte et særegent mangfold av ulike slåtte- og beitelandskaper. Dette kan bl.a. prege store områder som f.eks. vestlandskystens røsslyngheier eller fortsatt snaue seterlandskap i det som ellers er en del av det naturlige, men stadig ekspanderende og tilbakevendende fjellskogsbeltet.

Kultiverte skogtyper og vegetasjon i naturlig suksisjon er de i dag klart dominerende vegetasjonsgruppene. Førstnevnte er ofte skogsmark med naturlig foryngelse eller som etter hogst får en rask tilbakeplanting av bestemte barskogskogtyper. Den andre er gjerne naturlig lauvskogsetablering på tidligere snaumark. Felles for begge hovedgruppene er at unge bestand ofte er vanskeligere framkommelig og med en noe mer redusert verdi som rekreasjonsareal. Her spiller imidlertid skogtypens utforming, næringstilgang og terreng en betydelig rolle. Skrinne lavfuruskooger er f.eks. mer oversiktlige og lette å ferdes i enn f.eks. frodig høgstaude granskooger.

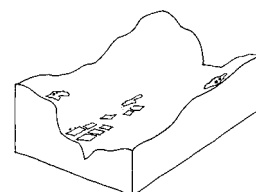
I mange kyststrøk er direkte tilgang til hav over flatberg og hei gradvis blitt redusert som følge av opphør i tradisjonell utmarksbruk. Gamle krøtterstier og kjerreveier, åkermark, utslåtter og skrinne beiter med lun beliggenhet mellom svaberg og fjellknauser gror villig til med frodig lauvkjerr og einerkratt. Eller de plantes til med bartrær. Kystens øy- og innland blir mer og mer utilgjengelig ettersom sporene etter kystbondens allsidige jordbruksaktivitet gradvis gror til. Etter hvert vil den naturlige vegetasjonsutviklingen legge begrensninger for den frie ferdsel dersom ikke tradisjonell bruk eller spesielle skjøtselstiltak iverksettes for å motvirke en naturlig tilskoging.

Det er ikke urimelig å tro at på sikt vil områder som fortsatt hevdholder gammel utmarksbruk få et opplevelsesmessig konkurransefortrinn. Dette fordi en naturlig og ofte omfattende vegetasjonsfortetting andre steder vil føre til en forringelse av *tradisjonelle* småskalaopplevelser i store deler av norsk utmark.

Som grunnlag for beskrivelse av "vegetasjon" er det brukt ulike typer nasjonale kart og utredninger, bl.a. "Vegetasjonsregionkart over Norge" (Dahl et. al.1986) og "Naturgeografisk regioninndeling av Norden" (Nordisk ministerråd, 1984). I tillegg er det brukt fylkeskartserier fra 1970-årene over "Landbrukets produksjonsgrunnlag" (Jordregisterinstituttet div. årganger), samt topografiske M711-kart. Begge viser bl.a. myrforekomster og skoggrensener. Også NIJOS sin utmarksseksjon har, med sin allsidige kjennskap til Norges vegetasjonsdekker, gitt vesentlige innspill til beskrivelsene.

Jordbruksmark

Fra naturens side legger det stedegegne ressursgrunnlaget premisser for hvilke områder som er egnet for jordbruk. I et så topografisk karrig og klimatisk

vekslende land som Norge har derfor en beskjedent utbredelse av gode jordbruksområder vært en hovedlokaliseringsfaktor for både fast jordbruksdrift og bosetting. Økt ferdsel og stadig bedre kommunikasjonslinjer mellom ulike bygdelag og byer har opp gjennom tidene framtvunget etablering og utbedring av stadig mer komplekse veisystem som bindeledd mellom bosettingsområdene. Når vi omtaler jordbruksmark som landskapskomponent er det derfor et poeng at dagens veisystem i de fleste tilfeller fører fram til og gjennom steder som primært er bosatt på grunn av gunstige betingelser for jordbruksdrift.

Vår ferd gjennom landskapet er altså til en viss grad en kanalisert ferd fra jordbruksbygd til jordbruksbygd. At jordbruksmark som landskapskomponent dermed preger mye av landskapet til en reisende i Norge er således naturlig. Dette var i hvert fall tilfellet fram til ca.1970. Siden da har kombinasjonen av økt hastighet på veiene, krav om en stadig utbedret nasjonal veistandard, samt fokus på jordvern gjort det aktuelt å forsøke å legge nye hovedveier utenom jordbruksområder. Denne trenden, i tillegg til at det svært mange steder har fått gro fram en smal kantskog langs veiene, gjør at man ser stadig mindre jordbruksmark fra dagens hovedveier.

Med jordbruksmark menes her all hevdholdt arealbruk relatert til jordbruksaktiviteter på innmark og setervoll, dvs. ulike former for åker- og engbruk samt natur- og kulturbeite. Under begrepet jordbruksmark inngår også klart beitepåvirka arealer i gårds- og seternær utmark, dvs. også tresatte kulturmarkstyper som hamnehager, hagemark og hagemarksskoger. I beskrivelsen nevnes stedvis enkelte tradisjonelle kulturmarkstyper som lauvingslier, ugjødsla slåtteenger og beitemarker eller kulturbetingede lynchheier, men bare dersom de fortsatt har et visst omfang som karakterbærende element i regionen. Ofte er imidlertid dagens forekomst av nevnte kulturmarkstyper så få og små i utbredelse at de på grunn av landskapsregionenes generelle beskrivelsesnivå ikke er "berettiget" til å omtales fordi de ikke lenger preger regionen. Kun noen få landskapsregioner har fortsatt så mange lokaliteter av slike kulturmarkstyper at de blir nevnt. Et eksempel er kystregioner som fortsatt har mye åpen, kulturbetinget kystlynghei.

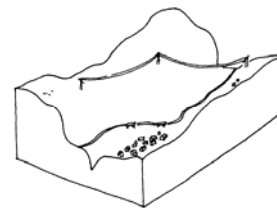
Det er hevdholdt jordbruksmark som først og fremst omtales, men også nylig brakklagte arealer/nedlagte gårdsbruk er av interesse. Graden av framskreden gjengroing og vegetasjonsetablering avgjør om slike arealer er nevnt under *jordbruksmark* eller *vegetasjon*. Som regel er fortsatt lysåpne nedlagte areal omtalt under *jordbruksmark*, mens tidligere tresatte kulturmarkstyper som f.eks. lauvingslier og hagemarksskog nevnes som kulturpåvirket *vegetasjon*.

Som landskapskomponent er *jordbruksmark* utvilsomt en viktig faktor, og vil der vi finner den prege enhver landskapstype. Den åpne jordbruksmarka bidrar til økte kontraster i landskapet og gir visuell dybde i overgangene mot både vann, skog og snaumark. I Norges mer karrige kyst-, fjell- og dalbygder fremstår f.eks. godt hevdholdt jordbruksmark som frodige oaser omgitt av mer karrig-snau utmarksvegetasjon. I tillegg vil ofte jordbruksmarka fristille gårdsbebyggelsen slik at denne blir liggende godt synlig omgitt av åpne arealer.

Som grunnlag for beskrivelse av *jordbruksmark* er særlig fylkeskartserier fra 1970-årene over "Landbrukets produksjonsgrunnlag" (Jordregisterinstituttet div. årganger) brukt, samt topografiske M711-kart. Begge viser jordbruksområders tetthet og terrengplassering. Særlig gir de gamle produksjonsgrunnlagskartene gode oversikter. I tillegg har vi brukt jordbruksdata fra landbrukstellinga i 1999 for å etter behov kunne si noe om følgende tema; andel dyrka mark av regionens total areal, antall aktive bruk, driftsstørrelse, avlingstyper, husdyrhold knyttet til beitedyr (sau, geit og storfe) samt evt. driftsvansketilskudd og/eller setertilskudd. Dataene er tabellvedlegg i denne rapporten. Grunnen til at NIJOS har valgt å bruke landbrukstellinga fra 1999, og ikke nyere data fra f.eks. produksjonstilleggsregisteret, er at vi regner landbrukstellinga som mer sammenlignbar over tid. Dette er også i tråd med hva NIJOS ønsker å utvikle det nasjonale referansesystemet for landskap, nemlig å følge med på jordbruks- og dermed også landskapsutviklingen.

Bebyggelse og tekniske anlegg

Norges bebyggelse og tekniske anlegg preger i svært ulik grad våre mange hovedtyper av landskap. Dette skyldes både at tetthet, forekomst og kategorier av ulike typer bygg/anlegg er svært ujevnt fordelt og mangeartet. I tillegg har også ulike typer landskap til en viss grad en ulik evne til å både eksponere eller absorbere ulike typer inngrep.

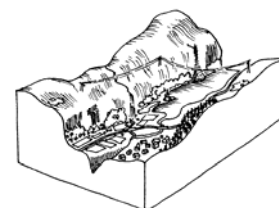

Gårdsbebyggelse framheves i landskapsregionsbeskrivelsene. Dette fordi de særlig ved sin jevnt høye synlighet i sum preger landskapene mer enn andre bygningskategorier. I Norge er bebyggelsen på våre mange gårdsbruk – både aktive og nedlagte/bebodde og fraflytta - et kjennetegn for det norske landskapsbildet. Gårdstuna ligger spredt utover i landskapet, plassert etter natur og eiendomsforhold. Denne måten å bygge og bo på blir til en viss grad regnet for å være særnorsk. Bygninger, enkeltvis og samlet, blir godt synlige "kulturbærere" som også forteller andre noe om den norske væremåten. I tillegg har også gårdsbebyggelse, i hvert fall den eldre, en betydelig forankring i ulike typer landskap. Dette ses bl.a. på størrelse, bygningstype, byggeskikk, terrengplassering, m.m.

Ved beskrivelse av *bebyggelse og tekniske anlegg* er det særlig brukt topografiske kart i målestokk 1:50 000 og 1:250 000 som bakgrunnskilder. De gir både en god oversikt over spredningen av gårdsbebyggelse, hytteområder, mindre boligfelt, tettsteder, byer, samt veier og jernbaner. I tillegg er bygningsregisteret MABYGG til en viss grad brukt for å se noe på fordelingen av ulike hovedbygningkategorier. For å få en viss oversikt, og for å avdekke regionale forskjeller er det og brukt ulike geografiske bøker og oppslagsverk.

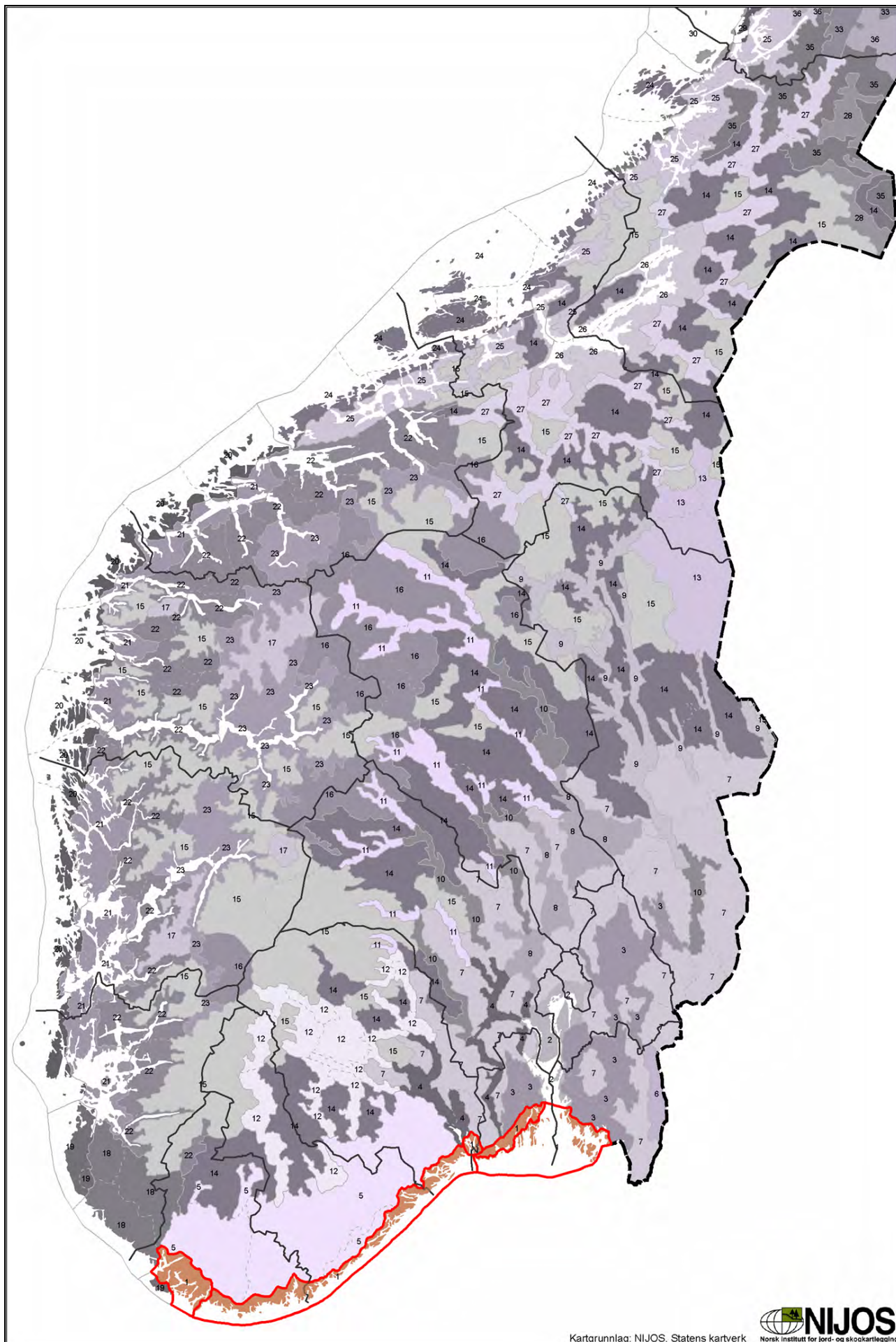
Landskapskarakter

Til sammen danner de ulike landskapskomponentene et landskaps landskapskarakter, dvs. dets romlige innholdet og visuelle uttrykk. Mens de fire komponentene *landskapets hovedform*, *landskapets småformer*, *vann/vassdrag* og *vegetasjon* nærmest alltid er til stede og danner de naturlige hovedstrukturene for et landskap vil de to kulturbetingede landskapskomponentene *jordbruksmark* og *bebyggelse/tekniske anlegg* variere veldig mye i forekomst, tetthet og synlighet, både innen en region, men mest mellom regionene. Noen landskapsregioner har omfattende kulturpåvirkning, andre nærmest ingenting.

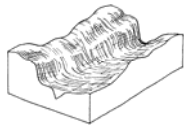

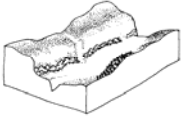

Å beskrive *landskapskarakter* er mer krevende enn de øvrige, da den både skal være en sammenstilling og en form for oppsummering som søker å framheve både helhetstrekk, særpreg, mangfold og inntrykksstyrke. Derfor er det også her innlagt enkelte refleksjoner om eventuelle endringsprosesser som skjer i en region.

På de neste sidene følger beskrivelsene av de 45 landskapsregionene.

Landskapsregion 01 Skagerrakkysten.

	LANDSKAPSREGION 1 SKAGERRAKKYSTEN Regionen består av fem underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * skjærgård (fjærdkyst) * fjorder og storsund * variert bakland 	Regionens ytterste kyst består av lave øyer, holmer og skjær, hvor landarealene oppstykkes av uttallige kiler og sund. Kysttypen er vanlig i <i>Øst-Skandinavia</i> og kalles "fjærdkyst". Vest for <i>Lindesnes</i> går fjærdkysten over i en bratt klippekyst med fjorder innenfor. Ellers i regionen finnes også enkelte mellomstore fjorder som stikker seg inn i landmassene bak den ytre skjærgården. Regionens bakland varierer mye. I <i>Østfold</i> er et leirbakketerreng i sterk mosaikk med små bergknauser og lave grunnlendte åser vanligst. I <i>Vestfold</i> domineres baklandet av både leire- og morenebakker oppbrutt av større åser, og landskapsrommene er her ofte noe større. Fra <i>Larvik</i> og vestover er åslandskapet rundt fjordene steilere, og går i <i>Aust-Agder</i> etter hvert over i et svært småkupert hei- og sprekkedalslandskap, stedvis oppstykket av enkelte dalganger.	**/****
LANDSKAPETS SMÅFORMER * ytterst; knauser og lite løsmasser, goldt * indre deler frodigere * raet; morenejord 	Med få unntak er skjærgården smal, og deler av kyststrekningen er svært eksponert for vær og vind. Pga landhevingen etter siste istid har havet ofte vasket ut finere løsmasser noe som gjør at regionen har relativt sparsomt med jordsmonn. Hav- og strandavsetninger fins bare i sprekkedaler og senkninger, i tillegg til noe organiske avsetninger. Store løsmasseavsetninger ses ellers bare i tilknytning til <i>Raet</i> ; et mektig og morenerikt kystland som ligger på fastlandet i <i>Vestfold</i> , og som i <i>Telemark</i> og <i>Aust-Agder</i> dukker opp enkelte steder ute i skjærgården. Uttallige oppstikkende knauser, koller og bergdrag har ofte et svært skrint jorddekke eller mangler helt jordsmonn. Det gjelder særlig i de ytre kyststrøk, hvor fjellknausenes nakne bergflater ofte er et særpreg. Lenger inn, i regionens bakland, er jordsmonnet bedre og det golde preget avtar.	***
HAV OG VASSDRAG * utallige sund & kiler * fjorder & store sund * flo - fjære = 30 cm * småvann/skogstjern * store elver, delta 	Regionen er mest kjent for sin skjærgård (fjærdkyst) hvor utallige små sund og kiler skiller fastland, øyer, holmer og skjær og danner en svært flikete kystkontur. I skjærgården er sjøen eneste ferdselsalternativ. Vel så karakteristisk, men ikke så omtalt, er regionens fjorder, som med sine smale sjøflater omgitt av lave åser, mange steder trenger lenger inn i fastlandet. I disse ligger ofte byer og tettsteder, og befolkningen her bruker fjordene som ferdselsåre til den mer attraktive skjærgården utenfor. I <i>Aust-Agder</i> er store sund mellom fastland og store øyer et særpreg, og gir her en lun indre lei langsetter fastlandet. Et regionalt særtrekk er et lavt skille mellom flo og fjære, og som her bare er ca. 30 cm høyt. Også i kystens bakland er vann viktig i form av mange tjern og grunnfjellsjøer omgitt av et ofte karrig skoglandskap, eller som næringsrike innsjøer i jordbrukslandskap. Enkelte store elver finnes, og drenerer her via større elvedaler ned til kysten. Enkelte av elvene har store brakkvannsdeltaer.	***/**
VEGETASJON * "beste" klima i Norge * eike- og bøkeskoger + rester av lynghei * kraftig tilgroing 	Klimatisk sett er regionen blant de gunstigste i landet, med høy årsmiddeltemperatur og mange soldager. Dette ses bl.a ved at regionen fra Fevik og vestover er del av den tempererte edellauvskogssonen (nemoral sone), som er en nordlig utløper av det Europeiske lauvskogsbeltet. Flere varmekjære treslag er skogdannende, bl.a. eik, bøk, ask og lind. På skrinne bergkoller og fjell dominerer furu, mens i østre deler er gran- og blandingskog vanlig i senkninger og skogslirer med godt jordsmonn. I ytre del av skjærgården, særlig i <i>Vest-Agder</i> , fins en smal stripe av vegetasjonsregionen <i>kystseksjonens lavlandsbelte</i> . Her er landskapet ofte dominert av myr og kystlynghei. Sistnevnte er del av den atlantiske kystlyngheia, men er nå nærmest forsvunnet pga. opphør av beite og brenning. Kraftig gjengroing av nedlagt kulturmark er forøvrig utbredt i hele regionen.	***
JORDBRUKSMARK * småbruksstruktur * Vestfold; storskala * ca.1500 aktive bruk * opphør av utm.beite, gjengroing av kysten 	Landformene skaper grunnlag for små og flikete dyrkingsareal, og jordbruket preges derfor ofte av en overveiende småbruksstruktur. Totalt er ca. 1 500 aktive bruk. Små- til middelssmå gårdsbruk dominerer. Mange steder har jordbruket hatt sterk tilbakegang, og en mengde fiskebonde- og øygardsbruk langs småfjorder og i skjærgård, + små skogsgårder i regionens indre deler, er nedlagt de siste 50 åra. Husdyrholdet har hatt stor tilbakegang, men regionen har fortsatt ca. 10 400 storfe og 16 000 sau. Disse husdyrgårdene ligger imidlertid noe ujevnt fordelt, og som oftest i regionens indre deler. Beite i utmark har ofte opphørt, og mange tidligere åpne kystområder gror igjen. Det meste av hevdholdt produksjonsareal ligger på yttersiden av raet i Vestfold. Her ses store sammenhengende flater med korn, potet, bær og grønnsaker. I hele regionen dyrkes det korn/oljevekster på 53 % av hevdholdt areal, men også grasfôr (36 %), potet (5 %) og grønnsaker (5 %) kan stedvis dominere.	-/****

¹ Underregionene er: 01.1 Lyngdalsfjordane, 01.2 Sørlandskysten, 01.3 Grenlandsfjorden, 01.4 Jordbruksbygdene på yttersida av Raet og 01.5 Ytre Oslofjord.

<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * en av landets mest utbygde regioner * los-, fiskebonde- & øygardsbruk, fyr, uthavner og hvite byer 	<p>Bosettingen har kontinuitet fra forhistorisk tid, og gravrøyser fra bronse- og jernalder ligger ofte strategisk langs kystleia. Dagens bebyggelsen er tettest i ytre del av Oslofjorden, samt langsetter Agderkysten. Større byer- og tettsteder ses ofte langs fjordløp eller ved store elveutløp. Byene har ofte bakgrunn fra trelasteksport, handel, sjøfart, hvalfangst og/eller industri, og eldre arkitektur fra ulike tidsepoker er ofte godt bevart. Dette gjelder særlig Sørlandsbyene, men også mindre tettsteder og uthavner. Mye av de siste tiåras boligutvikling har skjedd rundt bykjernene, ofte på skrinne knauser og koller i byenes bakland eller langs fjordløp, mot skjærgård eller større sund. En enorm framvekst av fritidshus har gjort at attraktive strandtyper og store deler av skjærgårdens bakland er nedbygd og privatisert. Tilgjengeligheten til strandlinja er de fleste steder dårlig. På Sørlandet trekker hovedveier i kystens bakland med seg kjøpesentra, service- og industrietableringer, og flere bykjerner har stagnert.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * langstrakt og svært variert region * kyst og skjærgårdspreg viktig for avgrensning, sammen med klima og landformer * fra hav til skog * ytre skjærgård goldt og værhardt, snau vegetasjon * lite bebyggelse, urørte områder, skjærgårdspark * fyrtårn, losbruk * indre skjærgård * landets mest utbygde rekreasjonsområde * småbåtparadis * enorm utbygging * uthavner, øygårder * omfattende tilgroing av gml. inn-/utmark * lite tilgjengelig og veldig privatisert * stor øyer og fjorder * byer og tettsteder * et av landets mest folketette områder * enormt arealpress langs kystlinja * enkelte større områder med bratte og til dels urørte fjordlier * jordbrukslandskap * mellom sjø og skog * Sørlandet; småskala, mye nedlegging/gjengroing. * Vestfold; Storskala og intensiv drift. Stort press på verdifull jord * skoglandskap 	<p>Regionen strekker seg fra svenskegrensen til <i>Hidra</i> i <i>Vest-Agder</i>. Regionens landskap varierer, men kan i grove trekk deles i noen få hovedtyper; ytre skjærgård, indre skjærgård, storsund og fjordløp, samt et bakenforliggende jordbruks- og skoglandskap. Selv om kysten, dvs møtet mellom sjø og land, ofte brukes som et billedlig kjennetegn på regionen, så er avgrensingen vel så mye tuftet på klima, landformer og løsmasser. Store deler av regionen mangler nemlig nærkontakt med sjøen, men mange oppstikkende bergknauser og leiravsetninger viser at skjærgården her har gått på land. Også det gunstige klimaet er av betydning for avgrensingen, bl.a. pga. et varmekjært planteliv som i Norge kun finnes her. Dette gjelder særlig for deler av <i>Sørlandet</i> hvor ulike eike- og edellauvskoger i regionens bakland er et særtrekk.</p> <p>I den aller ytterste skjærgården preges landskapet av værhard beliggenhet. Her dominerer glattskurte svaberg og bergkoller, mens vegetasjonen helst består av lyng- og grashei. Småtrær og laukjerr ses kun i lune forsenkninger. Her finnes også enkelte flekker av den tidligere svært så utbredte atlantiske kystlyngheia. Det er en kulturmarkstype som i dag forsvinner fra regionen. Spesielle kulturmiljøer er værutsatte fyr og eldre los- eller fiskebondebruk. Fritidsbebyggelse fins det lite av. De ytre skjærgårdsdeler utgjør regionens "urørte" naturområder. Her ligger det meste av regionens skjærgårdspark, og flere fredede fugleskjær har status som naturreservat.</p> <p>Regionens indre skjærgårdslandskap er landets mest utbygde rekreasjonsområde. Dette er først og fremst småbåteienes paradys. For blant et virvar av øyer og holmer skaper sund og kiler utallige farbare vannveier. Ved siden av sjøen og de mange småformene, er det særlig bebyggelse som preger den indre skjærgården. Her finnes hus, hytter eller buer på nesten hver en øy og holme, og det aller meste av den indre skjærgården er privatisert. Av kulturmiljøer framheves gamle uthavner og enkelte tradisjonelt drevne øygardsbruk. Omfattende gjengroing eller forsumping av tidligere innmark, utmark og lynghei har endret skjærgårdslandskapet betydelig de siste 50 åra. Beitedyra har forsvunnet, og kratt og skog har fritt fått etablere seg. I stadig økende omfang preger derfor også laukjerr og skog den indre skjærgården, med furu på skrinne bergkoller og frodig edellauvskog i bergskorter og senkninger. Kombinasjonen av tette kjerr, private stier/eiendommer gjør at småøyenes "innland" ofte er lite tilgjengelig.</p> <p>På store landnære øyer, halvøyer og fjordløp ligger regionens boligområder, tettsteder og byer. Selv om denne delen av regionen er forholdsvis smal, innehar den likevel en av landets mest folketette områder. Langs de tettstedsnære deler av kystlinja er det et enormt utbyggingspress, og det meste av strandlinja og de nærmeste landarealene er nedbygd. I større tettsteder og byer ligger også en del sjøtilknytt småindustri langs sjøen. Spesielle kulturmiljøer er eldre trehusbebyggelse, regionens hvite byer. Til tross for stort arealpress finnes det også her enkelte større ubebygde områder. Det gjelder særlig langs fjordarmer med bratte storforma fjordsider. Her mangler ofte vei og områdene er vanskelige å ferdes i. Slike fjordsider er lite attraktive i rekreasjonssammenheng, og danner derfor store urørte naturområder.</p> <p>Regionens jordbrukslandskap danner de fleste steder en overgang mellom kysten og skoglandskapet innenfor. De fleste steder på Sørlandet ses dyrka mark som langsmale teiger innunder lave bergdrag, beiter i raviner eller som åpne eng- og åkerflater i større forsenkninger. I de kystnære områdene er mange småbruk nedlagt, med nedbygging og gjengroing som konsekvens. I <i>Vestfold</i> ligger regionens største og beste jordbruksarealer, og den romlige skalaen er ofte større og videre. Jordbruksområdene her ligger stort sett på løsmassene fra den store morenen <i>Raet</i>, eller på elveavsetninger nederst i vassdragene. Her produseres korn og tidlige grønnsaker. Det er også i disse jordbruksområdene at befolkningspresset er størst og hvor fylkets byer ligger. Presset er derfor ekstra stort på den, i nasjonal sammenheng, særdeles verdifulle dyrka marka.</p> <p>I avgrensning mot tilstøtende regioner, men også på halvøyer og rundt større jordbruksområder, finnes store skogsområder. Her vokser samtlige norske treslag, men furu, gran, bjørk, osp og eik dominerer. I slike områder ligger regionens skogsgårder, ofte som spredte enkeltgårder. En stor bygningsmasse viser ofte gårdenes tilknytning til skogen. Svært mange mindre bruk er nedlagt</p>	

I reg. 01 Skagerrakkysten ligger den ytterste skjærgård som en lav brem mot åpent hav. Vegetasjonen er sparsom og ofte sterkt vind- og/eller bølgepåvirket. (Møkkalasset fyr, Arendal/Aust-Agder.)

Regionen særpreges av en lun, indre skjærgård som er særlig attraktiv for fritidsbebyggelse og friluftsliv. Gamle, og godt velholdte uthavner er karakteristiske kulturmiljøer. (Gamle Hellesund, Søgne/Vest-Agder.)

Byene har ofte en forhistorie fra trelasteksport, handel, sjøfart, hvalfangst og eller industri. De hvite Sørlandsbyene er særlig et kjennetegn for Agderfylkenes del av regionen. Risør by, Risør/Aust-Agder.

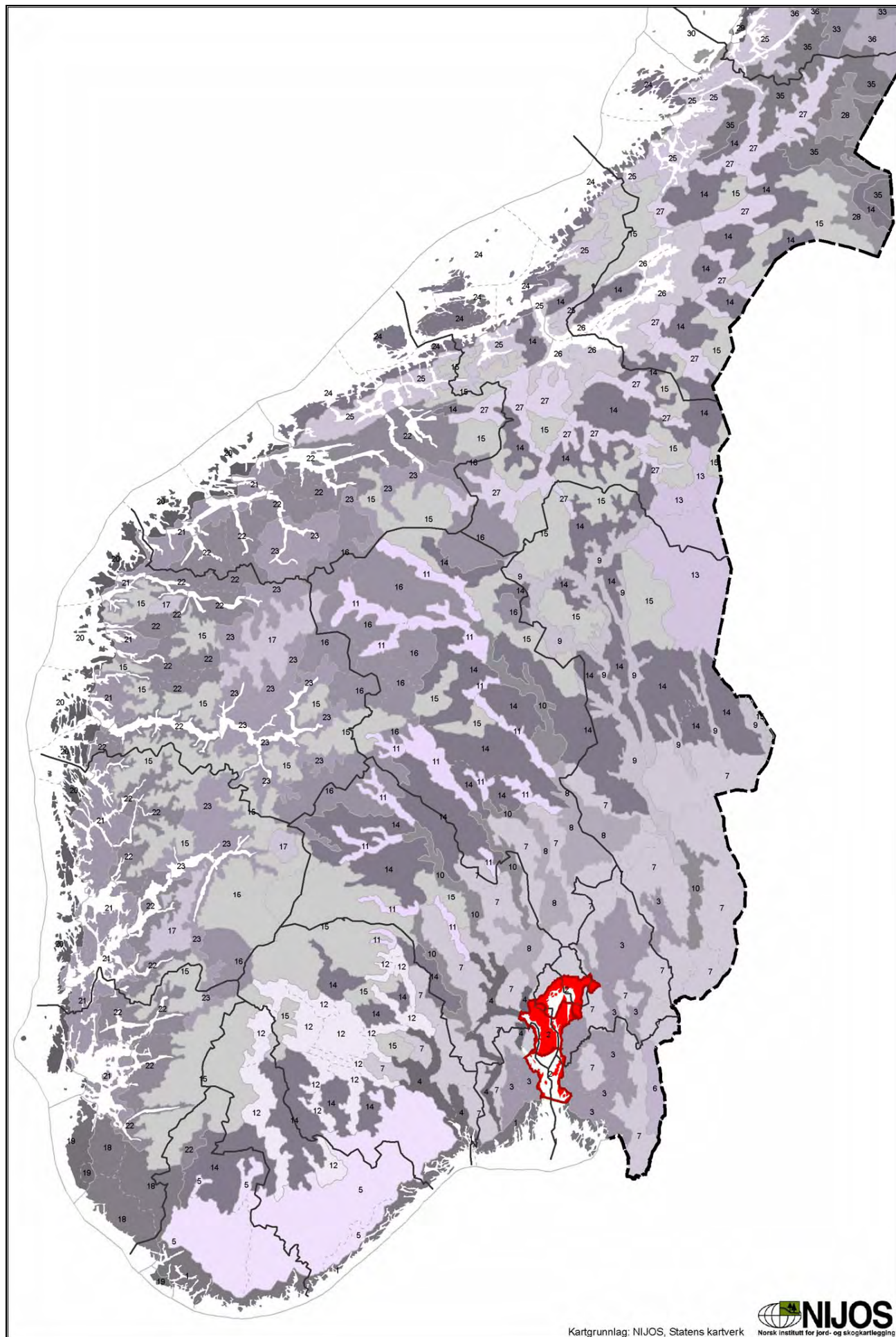
Det kystnære jordbruket har vært i kraftig tilbakegang siden 1950. Små bruk i langsmale sprekedaler var en gang typisk, men er nå i ferd med å forsvinne. Rødseter ved Langangsfjorden, Porsgrunn/Telemark.

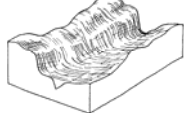

De ytre skjærgårdsdeler utgjør regionens ”urørte” naturområder. Her ligger det meste av regionens skjærgårdspark, og flere freda fugleskjær har status som naturreservat. Stråholmen, Kragerø/ Telem.

Spredte boligområder, tettsteder og småbyene ligger som oftest fjord- og/eller kystvendt til. Et stort arealpress fører også til at boligområder eser ut i regionens kystnære bakland. Treidene, Tjøme/Vestfold.

Kart: Landskapsregion 02 Oslofjorden

	LANDSKAPSREGION 02 OSLOFJORDEN Regionen består av tre underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * varierte landformer; fra lavt kystland til bølgende åslandskap med bratte fjordsider 	Landskapets hovedform varierer. Lengst i sør preges regionen av en vid fjordflate omkranset av et rolig, lavt og svakt bølgende kystland. De midtre deler av regionen har mer komplekse former hvor åser med moderat relieff hever seg og gjennomskjæres av trange fjordarmer. I nord har hovedformen igjen en mer utflytende form, hvor en hestekoformet fjordarm danner det indre fjordbassenget. Herfra utvider fjordlandet seg med et lavt, halvmåneformet fotland, før det avgrenses av steile åser, særlig i vest. Mot nord gir <i>Nordmarkas</i> åser fjernvirkning der permkollenes konturer svakt bølgjer mot horisonten. En kontrast til disse er <i>Kolsås</i> og <i>Skaugumåsens</i> brattkanter i vest. I øst avgrenses fjorden av grunnfjellet som her stiger brått opp fra sjøen. Som en konveks kile trenger <i>Nesoddtangen</i> seg inn i et fjordland med en godt avrundet hovedform.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * småkupert; koller, åser og skrenter * markerte brattkanter * sprekkedaler * kalkøyer, skjærgård 	Regionens ulike bergarter gir landskapsrom hvor særlig småformene bidrar til mange ulike landskapsinntrykk. Her finnes mange grunnlendte koller, åser og skrenter som ses fra fjordene. På vestsiden av fjorden har bergartene et noe skarpt og kantet preg. Raets løsmasser jevner ut småformene i kystlinjas nærmeste bakland, mens brattkanten ofte ses tydelig fra fjorden. <i>Hurumlandet</i> og <i>Drammensfjordens</i> sider av små sprekkedaler og koller. På østsiden hever landet seg, og kystlinja har mange vik og nes dannet i et lavt sprekkedalsterreng. <i>Nesoddtangen</i> og øst for <i>Bunnefjorden</i> har også sprekkedalstopografi, men mindre utpreget og med mer avlepnne småformer. Nord i regionen dukker kalkbergarter opp, bl.a. som lave øyer i <i>indre</i> Oslofjord. Nordvest for disse ses en klar brattkant mot det fjordnære landskapet. Over hele regionen er løsmasser ujevnt fordelt. Leirjord fyller ofte sprekker og fordypninger og jevner ut overflaten. Store løsmasseavsetninger fins lokalt. Nær sjøen ligger enkelte steder bremmer med leirjord.	**
FJORD OG VASSDRAG * fjorden dominerer * varierte fjordløp; fra vidt til langsmalt * tidevann; 25 cm h. * vann og noen elver 	Som landskapskomponent er Oslofjorden dominerende, der den dekker vel halvparten av regionens areal. I samtlige landskapsrom som grenser mot fjorden preger sjøflata landskapet, men variasjonen i hvordan fjorden oppleves er stor. I ytrer deler danner Oslofjorden et svært vidt landskapsrom. Dette forsterkes ytterligere av den lave kystkonturen som omkranser fjordløpet. Fjordens midtparti har trange løp der steile sider skaper tette, langsmale og dype ferdskorridorer. Innerst i fjorden vider omlandet seg igjen ut, og fjordbassengets overordna landskapsrom har et skålfornet preg. De få øyene som fins bidrar til å stykke opp sjøflata, og skaper små lokale landskapsrom i fjordbassenget. Dybden i Oslofjorden er enkelte steder over 400 meter, men i Drøbaksundet er det bare ca. 40 meter på det grunneste. En tidevannsforskjell på bare 25 cm, fører til en liten strøm i dette sundet. I sprekkedalsterrenget på <i>Hurumlandet</i> ligger en rekke vann. Innerst i fjorden renner noen mindre elver ut i fjorden.	***
VEGETASJON * nordlige edellauv- og barskogssone * variert vegetasjon; kalkrik og fattig * bar- & edellauvskog 	Hele regionen ligger i den nordlige edellauv- og barskogssone (boreonemoral sone), og har regionalt sett en svært mangfoldig og interessant vegetasjon. Barskog dominerer. Karrig furuskog er vanlig på grunnlendte koller på <i>Nesodden</i> , <i>Hurumlandet</i> og grunnfjellet på østsiden av fjorden. Gran- eller blandingsskoger ses særlig på tykkere jorddekker i renner, lier og daler. Innslaget av edlere lauvtrær, enten i blanding med barskog eller som reine bestand, er imidlertid vanlig. Ulike typer edellauvskog finnes på lune, næringsrike lokaliteter som skrenter, urer, renner og små sprekkedaler. Kalkbergartene har artsrik vegetasjon, og verdifulle naturtyper som kalkfuruskoger, edellauvskog og kalkrike skogsamfunn m.m. finnes gjerne på areal som enda ikke er nedbygd. Ytterst i fjorden har sjønær skog enkelte steder preg av vindslitasje.	***
JORDBRUKSMARK * ca. 93 000 da i drift * omfatt. nedbygging i 2.1 <i>Indre Oslofjord</i> * korn dominerer, lite husdyr, gjengr. beiter 	Regionens hevdholdte jordareal er på ca. 93 000 dekar dyrka mark, fordelt på ca. 550 aktive bruk. Bruksstørrelsen varierer, og her finns både små og store bruk. Jordbruksmarka ligger imidlertid spredt og ujevnt fordelt. Tyngdepunktet ligger på regionens del av <i>Vestfoldraet</i> og spredt blant <i>Hurumlandets</i> langstrakte åser. I ureg. 2.1 <i>Indre Oslofjord</i> er det meste av dyrka marka nedbygd de siste 50 åra. Her er helst mindre rester med dyrka mark inne mellom byens forsteder. På dagens hevdholdte areal dyrkes korn på vel 71 %, grovfôr på 21 %, mens potet, grønnsaker og frukt/bær dyrkes på resterende areal. Husdyrholdet er beskjedent, og regionen har ca. 2 500 storfe og om lag 3 800 sau/lam. I tillegg kommer et privat hestehold som er ganske stort. Nedgangen i beitedyr de siste 35 åra har imidlertid gjort at mange beiter, særlig i ravinedaler og i gårdsnær utmark, mange steder har grodd igjen.	- / (*)

¹ Underregionene er: 02.1 *Midtre Oslofjord*, 02.2 *Drammensfjorden/Drøbaksundet* og 02.3 *Indre Oslofjord*.

<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * mest bebygde og urbane region i landet * stort mangfold; fra betong- til ulike fjord- og skoglandskaper * rekreasjonsarealer 	<p>Med <i>Oslo</i> og <i>Drammen</i> som naturlige sentrum innerst i hver sin fjord, pluss mange drabantbyer og forsteder, små og store tettsteder, plasskrevende kjøpe- og service-sentre, jernbane og utallige veier mm., er regionen den mest bebygde og urbane av landets 45 landskapsregioner. Likevel framstår den ikke slik overalt. Her finnes nemlig et stort mangfold av ulike landskapstyper fra reine asfalt- og betonglandskap til mer ubebygde fjord- eller skoglandskap. Indre deler av både <i>Drammens-</i> og <i>Oslofjorden</i>, med sine bydeler/forsteder har et stort urbant preg. Likevel klarer omkringliggende åser og grønnsstrukturer i boligområdene mange steder å dempe bebyggelsens fjernvirkning betydelig. Utover fjorden avtar det sammenhengende beltet med bebyggelse, og tettstedene ligger mer spredt langs fjorden. På de fleste av øyene innerst i <i>Oslofjorden</i>, samt i mange bratte fjordlier, finner man omfattende hytte- og fritidsbebyggelse. Regionen har og betydelige områder med ubebygd preg; fra enkeltøyer innerst i fjorden, til bratte fjordlier og større skogsområder. Disse har stor rekreasjonsverdi.</p>	<p>***/*</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * 35 % av Norges befolkning bor innenfor en times reise fra fjorden * både jobb-, bosteds- og friluftregion * biler, båter, folk = del av lsk.opplev. * stor nedbygging * attraktive strandlinjer oftest privatisert * vegetasjon skjuler * <i>Indre Oslofjord</i>; * sterkt urbant preg * kontorbygg, boligblokker & eneboliger * nasjonale bygg og monumenter. * grøntarealer, alléer & skogsområder * spesiell berggrunn * enkelte jb.områder * <i>Drammensfjorden/Drøbaksundet</i> * smale, markerte fjordløp * bratte fjordlier, småkupert åslandskap * sprekkedaler med småskala jordbruk * enkelte større jordbruksområder * større urbane områder, små tettsteder og hyttebebyggelse * <i>Midtre Oslofjord</i> * vidt fjordløp, lave kystkonturer * variert strandlinje * variert vegetasjon * flere småbyer * industri, verft m.m. * fritidshus, østsiden 	<p>Bare innenfor en times reiseavstand fra fjorden bor nær 35 % av landets befolkning. Av den grunn kan regionen både ses som en bosteds- og en friluftregion. Med åsene i ryggen og fjorden foran, tilbyr regionen et bredt spekter av nærrekreasjonsområder. Det gjør at både masse folk og ulike areal- og fritidsaktiviteter i langt større grad enn andre steder også kan prege den enkeltes landskapsopplevelser. På fjorden er f.eks. alt fra små motorbåter til store laste- og passasjerskip en pulserende del av fjordlandskapet sommerstid. Både fjord, skog, bebyggelse, veier, biler, båter og folk utgjør viktige komponenter i landskapet. Sammensmeltingen varierer, og her finnes en stor mosaikk av storby-, småby-, tettsteds-, fjord-, skog- og jordbrukslandskap.</p> <p>Presset langs fjorden er stort, og både tilflytting og utbyggingen i regionens bakland øker. Attraktive arealer i strandsonen, som fortsatt er tilgjengelig for allmennheten, er redusert med 75 - 80 % siste 30 år. Det til tross for byggeforbud i 100-metersbeltet i hele perioden. Tilgjengelighet til strandlinja er ofte dårlig, ved at arealer er nedbygd og adkomsten avskåret. Likevel virker ikke strandlinja så nedbygd fordi vegetasjon og landformer bidrar til å skjule deler av bebyggelsen.</p> <p><i>Indre Oslofjord</i>; I det lave, skålformede terrenget som omslutter det indre fjordbassenget er det urbane preget dominerende. Bebyggelsen har ulik karakter; fra kontor- og forretningsbygg i bykjernens kvadraturer, til blokkbebyggelse og høyhus i øst og mer villabebyggelse i vest. Boligområdene stikker stedvis som kiler inn i skoglandet bakkenfor. <i>Oslo sentrum</i> preges og av høybygg med glass og stål, men har også mange eldre bygg med nasjonal, historisk og monumental betydning. Inneblant bebyggelsen finnes fortsatt en del «lommer» med artsrik vegetasjon, bl.a. små bar- og edellauvskogsområder mellom og blant den tette bebyggelsen. I bykjernen ses alléer og parkanlegg. Store trafikkåre lager tydelige linjedrag langs fjorden, og utallige veier, baner og gater er vevd inn i by og forsteder. Berggrunnen er mangfoldig, og av internasjonal vitenskapelig interesse. Både kalkøyene og lavadekkenes brattkanter danner karakteristiske trekk, samt fjordens vannspeil som det mest sentrale element. Noen større jordbruksområder finnes fortsatt igjen perifert i underregionen, bl.a. i <i>Asker</i> og <i>Bærum</i>.</p> <p><i>Drammensfjorden/Drøbaksundet</i>; Overordna landskapskarakter kjennes ved smale og til dels markerte fjordløp. Over lengre strekninger er fjordliene bratte, og skjuler et bakenforliggende, småkupert åslandskap preget av barskog og enkelte vann. Rundt jordbruksmark og i solvendte ller finnes hyppige innslag av edellauvskog. I åslandskapet ligger sprekkedaler med marine leirer som gir grunnlag for et spredt, men stedvis omfattende småskalajordbruk. De ofte smale jordteigene i det knauslente skogsterrenget tilfører landskapet små lysninger og landskapsrom. Noen steder finnes større jordbruksområder, bl.a. sør for <i>Svelvik</i> og i <i>Røyken</i>. Større urbane områder finnes, bl.a. <i>Drammen</i> og <i>Drøbak</i>. Store deler av <i>Drøbaksundets</i> fjordlier er bebygd av bolighus i gamle tettsteder og av omfattende fritidsbebyggelse. Flere ferdselsårer følger fjordkonturene gjennom spredte tettsteder, industri og fritidsbebyggelse. Mest markant er E18 og motorveien over <i>Hurumlandet</i>. Småveier følger renner og smådaler, og bryter lite med naturens egne linjer, særlig på <i>Nesodden</i> og på <i>Hurumlandet</i>.</p> <p><i>Midtre Oslofjord</i>; Oslofjordens vide, midtre løp omkranses av lave kystkonturer. Sett fra motsatt fjordside ses landmassen som en lav, jevn stripe i en fjern horisont. Stedvis er strandlinja meget smal og bratt som ved basaltkysten i <i>Holmestrand</i>. Men strandlinja omfatter også <i>Mossesundet</i>, en skjerna fjordlignende tarm med svaberg som skiller <i>Jeløya</i> fra fastlandet. Flere mindre øyer ligger spredt i fjordløpet. Vegetasjonen veksler fra svært frodige lokaliteter med edellauvskog og rik undervegetasjon på kalkøyer og solvendte fjordlier, til mer karrige og artsfattige furuskoger på grunnfjellets gneiser. Jordbrukspreget er underordnet, selv om det lokalt kan være betydelig, som f.eks. på søndre <i>Jeløya</i> og langs <i>Vestfoldraets</i> ytterside. Flere byer ligger langs fjorden; <i>Moss</i> og <i>Holmestrand</i> som gamle industristeder, <i>Horten</i> mer som en villaby med tilknytning til forsvaret, <i>Son</i> og <i>Larkollen</i> som gamle ladesteder. Her fins også forskjellig industri, bl.a. verft, oljeraffineri og steinbrudd. Et stort antall fritidshus ligger langs kyststripen, mest konsentrert på østsiden. De store hovedveiene går i hovedsak parallelt med fjorden.</p>	

I by- og tettstedsområder er dyrka marka blitt kraftig nedbygd siste 50 år. Enkelte steder er et smalt jordbruksbelte bevart mellom boligområdene og en vernet markagrense. Bogstadvannet, Bærum/Akershus.

I de tettest bebygde byområdene er forvaltning av grøntstruktur og større fri- og parkområder viktig. Dette fordi disse utgjør verdifulle rekreasjonsområder for både beboere og tilreisende. Bygdøy, Oslo.

Som landskapselement er Oslofjorden dominerende, der den dekker vel 1/2-parten av regionens totalareal. Fjorden har alltid vært sentral – både for ferdsel og bosetting, selv om den urbane påvirkning (heldigvis) ikke alltid er like stor som her. Bjørvika, Oslo.

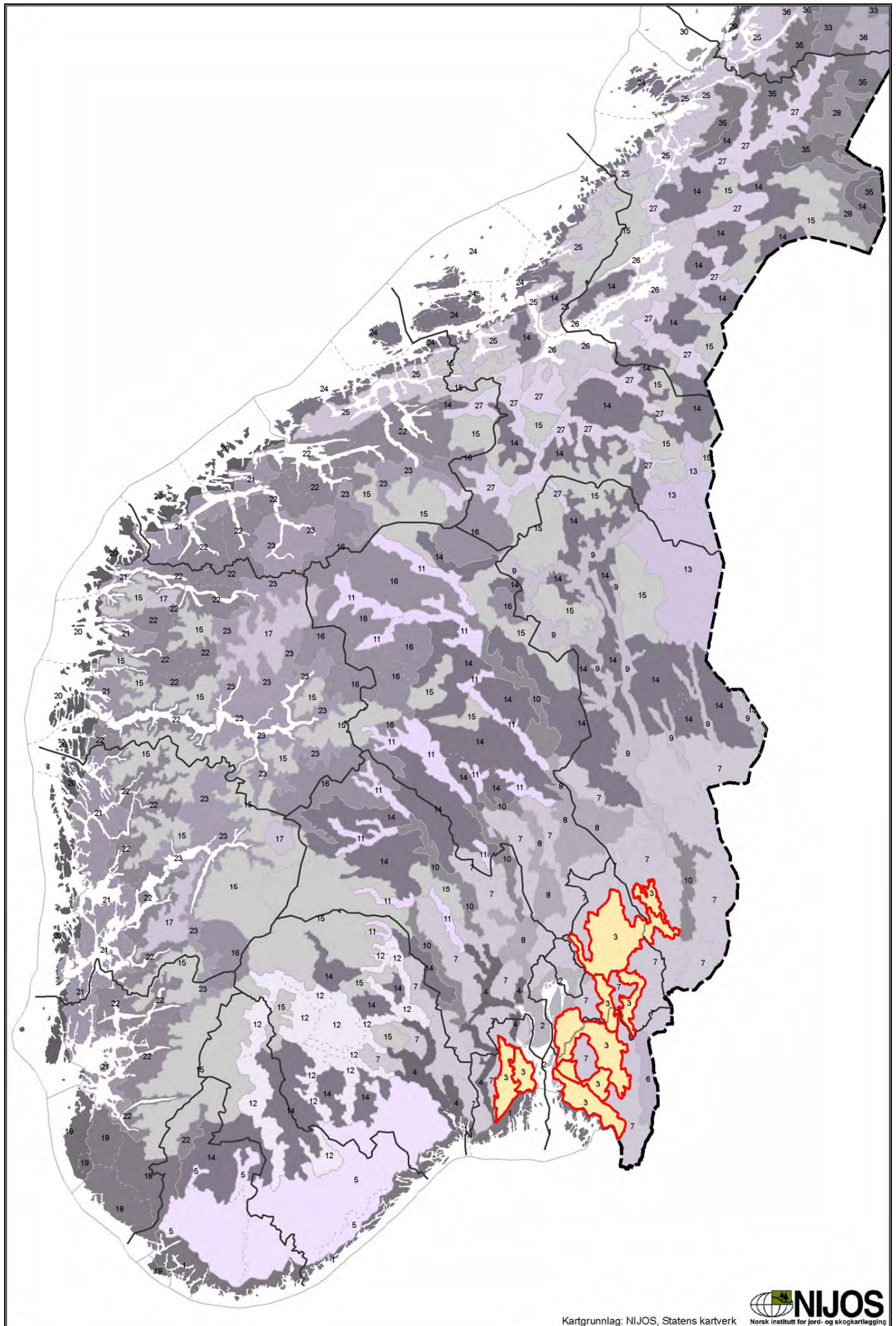
Med bykjerner, drabantbyer, forsteder, tettsteder, store kjøpe- og servicesentre, jernbaner og utallige veier er 02 Oslofjorden landets mest bebygde landskapsregion. Mange steder kamuflerer likevel grøntstrukturer mye av bebyggelsen. Nordstrand, Oslo.

Innen en times reiseavstand fra fjorden bor nær 35% av landets befolkning. Med åsene i ryggen og fjorden foran fins et bredt spekter av nærrekreasjonsområder. St.Hansbål ved Breidvik i Bunnefjorden, Ås/Akershus.

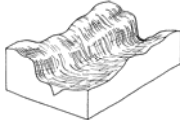

To store landtunger stikker ut i fjordløpet, og bidrar til å dele opp Oslofjorden i de midtre- og indre deler. Skogslandskapet og et småskala jordbruk har her en del fellestrekk med region 07. Nesodden/Akershus.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Kart: Landskapsregion 03 Leirjordsbygdene på Østlandet.

	LANDSKAPSREGION 03 LEIRJORDSBYGDENE PÅ ØSTLANDET Regionen består av åtte underregioner ^{1 + 2}	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * mektige leirdekker * sletteland * lave mellomliggende åser 	Landskapets hovedform dannes grovt sett av et sletteland med mektige løsmasseavsetninger, vesentlig av marin opprinnelse, som samlende kriterium. Slettelandet er imidlertid mosaikkpreget og oppstykket av lave åser som skaper større og mindre landskapsrom. Regionens hovedform, slettelandet, er et tema med variasjoner som kommer til uttrykk i underregionenes vekslende småformer. De videste landskapsrommene ligger på <i>Romerike</i> . Lenger sør får mellomliggende åser økt betydning, men her kan også stedvis små og mellomstore innsjøer stykke opp landskapet. Vide flater er karakteristiske i deler av <i>ytre Vestfold</i> . Slettelandskapet har stedvis preg av svake daldrag, bl.a. <i>Nittedal</i> og <i>Høland</i> . De mest oppstykkede landskapene fins i <i>indre Vestfold</i> hvor steile koller stadig splitter de smale leirslettene. Forskjellige løsmassetrinn, bl.a. raet og sandurlandskapet på <i>Romerike</i> , virker også lokalt inn på landskapets storformer.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * bølgende sletter * raviner (rasgroper) * bakkeplaneringer * morenetrinn * grus- & sandur * lave åser, småkoller 	Hav- og strandsedimenter dominerer regionens løsmasser. Disse danner ofte større og mindre sletter med rolig bølgende topografi. Ravineringer har mange steder gitt særprega erosjonslandskap. Ravinene kan variere, fra noen få og lite markante, til omfattende og mangfoldige ravinesystemer. Der massene er mektige kan ravinene være dypt nedskåret og skarpt avgrensa mot et flatero omland, noe som gir et variert landskap. Nedskjæringer i løsmasser ses også langs elver. Stedvis fins også rasgroper. Mye av ravinelandskapet er planert og forenklet til større og flatero former. Regionen har flere morenetrinn som hever seg over det øvrige leirlandskapet. Atypisk er sandurlandskapet på <i>Gardermoen</i> med sine mektige grus- og sandavsetninger. Sør i regionen er slettene splittet av mange lave grunnfjellsåser med sprekkedalstopografi. Disse åsdragene har ofte tynt løsmassedekke og mange fjellblotninger, stedvis med innslag av leirjord og morene i sprekkene. I <i>Vestfold</i> gir småkoller leirslettene et småskalert landskap i vest, mens det i øst er åpnere strukturer på større og mer intakte havbunnsletter.	***
VANN OG VASSDRAG * stilleflytende elver * store elveslynger * lite synlige elver * gråfarget elvevann * noen større sjøer * småvann 	Regionens vassdrag preges av stilleflytende elver. De mektige elvene <i>Glomma</i> og <i>Vorma</i> følger dype sprekker i berggrunnen, noe som gjør at de i liten grad kan meandere. Flere mindre og mellomstore elver har derimot mange sirlige og velutviklede meanderslynger som snor seg gjennom ofte godt oppdyrka leirjordsbygder. Selve elveløpet er ofte skjult av kantvegetasjon, og vassveiene er helst lite synlig fra eksisterende ferdselsårer. Elvevannet er som oftest gråfarget som følge av leirmassene, men også pga. avrenning fra dyrka mark. Et utall av bekker renner fra mange ravineområder eller fra omkringliggende åser, men mange bekkeløp er også lagt i rør. Her fins enkelte større sjøer. <i>Øyeren</i> , med Nord-Europas største innlandsdelta, er størst. Til tross for et stort areal er <i>Øyeren</i> lite synlig på avstand, da den ligger nedsenket i terrenget. Sør i regionen ligger <i>Vannsjø</i> oppdemt av raet med en karakteristisk "flisete" vannkontur. Bortsett fra enkelte steder er sjøene generelt lite synlig i det lave åslandskapet. I <i>Vestfold</i> fins kun enkelte småsjøer på leirslettene.	-/***
VEGETASJON * barskog, oppstykket av jordbruksmark * granskog vanligst * furu; karrige koller * edellauvskog * mye kantvegetasjon * gjenværende moser 	Barskoger preger skogbildet, men oppstykket ofte av jordbruksmark. Granskog er vanligst på tykkere løsmasser, stedvis også i barblending- eller som blandingsskog. Undervegetasjonen varierer, men oftest ses blåbærdominerte skogtyper med innslag av rikere småbregne-, lågurt- og høgstaueskog. Grunnlendte koller og åspartier har mye barblending eller karrig furuskog, mens raviner og elvedaler helst har frodigere lauv- eller blandingsskoger. Mellom og rundt dyrka mark er lauvtreinnslaget stort, enten som linjedrag mellom jorder, som skogskanter eller som kantvegetasjon langs bekker og elver. Edellauvskoger fins spredt, både i elvedaler og raviner eller som små varmekjære lokaliteter i solvendte skrenter og lier. Mest typisk er det i <i>Østfold</i> og <i>Vestfold</i> , hvor også innslaget av bøk (<i>Vestfold</i>) og eik (til dels store trær) er vanlig. <i>Romerikes</i> sandurlandskap har mye furu- og barblendingsskog. Søndre del av regionen tilhører nordlige bar- og edellauvskogssone, mens nordre del tilhører den sørlige barskogsone. Mye myr er oppdyrket, men fortsatt fins enkelte større nedbørsmyrer (moser) igjen.	***
JORDBRUKSMARK * mest oppdyrka reg. * 30 % av totalareal * kun 5 % ute av drift	<i>Leirjordsbygdene på Østlandet</i> er landets mest kultiverte region, og bygdene her har alltid hørt blant våre beste jordbruksområdene. Vel 30 % av regionens areal er oppdyrka, med ureg. 3.3 <i>Slettebygdene i Vestfold</i> som den største (49 % av totalarealet). Her er totalt 1 791 000 dekar dyrka mark. Av dette drives 70 % av egne eiere, 25 % er leid jord og bare 5 % er tatt ut av drift (marginal innmark/nedlagte småbruk).	***

¹ U.reg. er: 03.1 *Jord- og skogbygder i indre Vestfold*, 03.2 *Slettebygdene i Vestfold*, 03.3 *Østfoldraet*, 03.4 *Rasjøene i Østfold*, 03.5 *Flatbygdene i Follo og indre Østfold*, 03.6 *Bygder ved Øyeren*, 03.7 *Høland*, 03.8 *Romerike* og 03.9 *Odalen*.

² 3 underregioner er flyttet fra landskapsregion 03; Våler til region 07, + Lierdalen og Skoger/Sandedalen til region 04.

<ul style="list-style-type: none"> * kornåkre dominerer * lite husdyrhold * beiteraviner * matjord nedbygges 	<p>Korndyrking dekker det meste av åkerarealet (ca 80 %). Grasfôr til slått og kulturbeite er mer beskje-dent (13 %), men ses tettere i regionens kjerneområder for storfe- og sauehold. Noen få steder dominerer jordbær-, potet og grønnsaksproduksjon åkerbruken. Regionen har høyest andel av gule rapsåkre, men de dekker kun 2,5 % av dyrka marka. I forhold til jordareal er husdyrholdet beskjedent. I dag er det ca. 56 100 storfe, og storparten tilhør-er besetninger i ravineområdene i Østfold. Her er beita ravinedaler en kulturmarkstype som tidligere var svært utbredt. Bakkeplanerte kulturbeiter på god åkerjord er likevel mest utbredt. Her er lite sau (ca. 21 650 dyr), mens hesteholdet er høyest i landet (vel 3000). Årlig nedbygges store areal dyrka mark rundt urbane strøk/hovedflyplassen.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * gårdstun dominerer * østlandsk 4-kanttun * mange tettsteder * urbane kjerneomr. * nedbygging åkerjord * jernbane, veier, flyplass, industri, hytter 	<p>Visuelt er de mange gårdstuna regionens mest betydningsfulle bygningsmasse. Dette fordi gårdene er spredt og tuna lett synlige pga. snaue arealer rundt. Landformer og gårdenes størrelse avgjør ofte hvor tett tuna ligger. Tette tungrupper ses ofte der jordeiendommene er små. Deler av Vestfold har et av landets mest særpregede storgårdslandskap. Her har tunet flere store hus, ofte med klart skille mellom inn- og uttun. Østlandsk firkanttun er overalt vanligst. Små og store tettsteder er jevnt fordelt, og mange fungerer som bosatellitter til <i>Oslo</i> eller regionens egne byer. Her fins flere sammenhengende urbane kjerneområder. De fleste fortsatt i sterk vekst. Da slike urbane strøk helst er omgitt av dyrka mark, blir stadig større biter av landets beste matjord nedbygd. Nå skjer det særlig på <i>Øvre Romerike</i> rundt landets hovedflyplass. Det meste av regionens jordbrukslandskap har ellers spredt bebyggelse. Noe industri ses langs store elver, helst nær større utløp. Hytter ses spredt, både langs vassdrag og oppe i åsene, eller mer konsentrert bl.a. nær kysten i <i>Øst-</i> og <i>Vestfold</i>. Både jernbane og hovedveier har betydning som lokaliseringfaktor for bolig- og industriutviklingen. Samferdselsnettene er særdeles godt utbygd, et tett nettverk av veier spriker i ”alle” retninger.</p>	***
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * det meste av reg. er over marin grense * store sammenhengende leirdekker * Raet / morenerygger * store elver, oftest lite synlig i landsk. * meandreringer * vassdragene som oftest lite tilgjengelig * Vestfold; slettepreg eller knauslendt * ellers; raviner av ulik dybde/særpreg * barskog i åsene = vegger i lsk.rom * edellauvskog rundt tun, innmark, raviner * blant landets beste jordbruksbygder * kornåkre dominerer * beite ravinelandskap * bakkeplaneringer * gårdstun = blikkfang * fornminner, industri * byer, tettsteder & spredte boligfelt * nedbygging av landets beste matjord 	<p>Med unntak av enkelte ås- og høydedrag ligger det meste av regionen under marin grense, dvs. under 150-200 m o.h. Dette har gitt store sammenhengende og mektige leiravsetninger i senkninger. Flere breframstøt under isens tilbaketreking avsatte randmorener med en framtrødende plass i dagens landskap. Mest kjent er <i>Raet</i>, men også mindre morenerygger ligger godt synlig i landskapet, og demmer stedvis også opp større innsjøer bl.a. <i>Farrisvannet</i> og <i>Gokstadvannet</i> i <i>Vestfold</i> og <i>Vannsjø</i> i <i>Østfold</i>. Den lavt oppstikkende berggrunnen har betydelig topografi, og særlig i områder med lavabergarter er berget knattet med trange kløfter og sprekkedaler. I østre deler er terrenget mer rolig og avslepet.</p> <p>Storelvne <i>Glomma</i> og <i>Vorma</i> renner gjennom regionen, men fordi de følger eldre prekvartære dalganger har de i liten grad slynget seg utover leirslettene. Flere mellomstore og små elver har derimot meandrert kraftig og uhindret gravd seg dypt ned i leirmassene. Dette gjør at vannveiene helst er godt senket i landskapet, og dermed svært lite synlig fra det omkringliggende slettelandet. Der elvene ses er de viktige blikkfang og av stor betydning for lokal landskapskarakter. De fleste steder har opphør av beite langs vassdragene bidratt til at tett lauvskog og kjerr omkranser vannløpene, og dermed gjør dem vanskeligere tilgjengelig.</p> <p>Leirmassene er jevnt over godt ravinert, noe som har gitt en tett og kraftig kupering, unntatt i Vestfold. Vegetasjonen preges av barskog i åsdragene og lauv- eller blandingsskog i ravinene. Innslag av edellauvskog eller enkeltstående varmekjære trær (helst eik) er vanlig nær tun og jordbruksmark, eller i byer og tettsteders grøntområder. De mange små og store åsdrag som skiller regionens mellomskalerte bygdelag danner mange steder lave kulisser av betydning for opplevelsen av landskapsrommet. Her er som aller oftest høy himmel og flate ”gulv”.</p> <p><i>Leirjordsbygdene på Østlandet</i> er den mest oppdyrka regionen, og bygdene her har alltid hørt til landets beste. Nær sagt all dyrka mark ligger på leiravsetninger. I landsmålestokk har gårdene gjennomgående mye innmark, og korndyrking er dominerende arealbruk. Et tidligere svært så ravinert landskap er mange steder godt planert, og ”urørte” ravinelandskap i bruk som beite er i dag ferd med å bli sjeldne. Lave åser omgir som nevnt dyrkingslandet, men her er også utallige randsoner og mindre skogsområder. Regionen har en jevn, tett jordbruksbosetting, og gårdsbebyggelsen danner de fleste steder blikkfang i et forholdsvis åpent og flatt terreng. Flere av gårdsbygningene er knyttet til tradisjonell husdyrdrift, selv om husdyrholdet de fleste steder har opphørt. Kirker av ulik alder er landemerker i mange bygder. Søndre regiondelene hører til blant landets rikste fornminneområder. I <i>Østfold</i> ligger gamle industribyer ved elveutløpene, mens ulike anlegg fra industri og tømmerfløting fins oppetter vassdragene.</p> <p>Regionen har flere byer, bygdebyer, mindre tettsteder og spredtliggende boligområder. Her fins flere større urbane kjerneområder, og i deler av regionen holder flere byer/tettsteder på å vokse sammen. Presset på omkringliggende jordbruksareal i regionens mest urbane/sentrale strøk er stort. Årlig forsvinner mye av landets beste jordbruksmark pga nedbygging. I dag skjer dette særlig i tilknytning til utbyggingen rundt hovedflyplassen på <i>Øvre Romerike</i>. Framtidens ”storby” rundt <i>Gardermoen/Jessheim</i> og omkringliggende bygdebyer vil trolig sluke enda mer.</p>	

Landskapets hovedform er grovt sett et sletteland med mektige leiravsetninger. Det har gjort regionen godt egnet til oppdyrking, og bølgende store åkerflater er vanlig å se. Hammer, Gjerdrum/Akershus.

Regionen har mange elver, bl.a. Glomma og Vorma. Pga et ofte lavt terreng rundt er imidlertid ikke elvene særlig dominerende i landskapet før man kommer tett innpå elvekanten. Glomma, Nes/Akershus.

I deler av Vestfold gir småkoller i leirslettelandskapet et småskalert terreng. Her skaper småkoller og trevegetasjon vegger i små landskapsrom, og hvor tun danner naturlige blikkfang. Andebu/Vestfold.

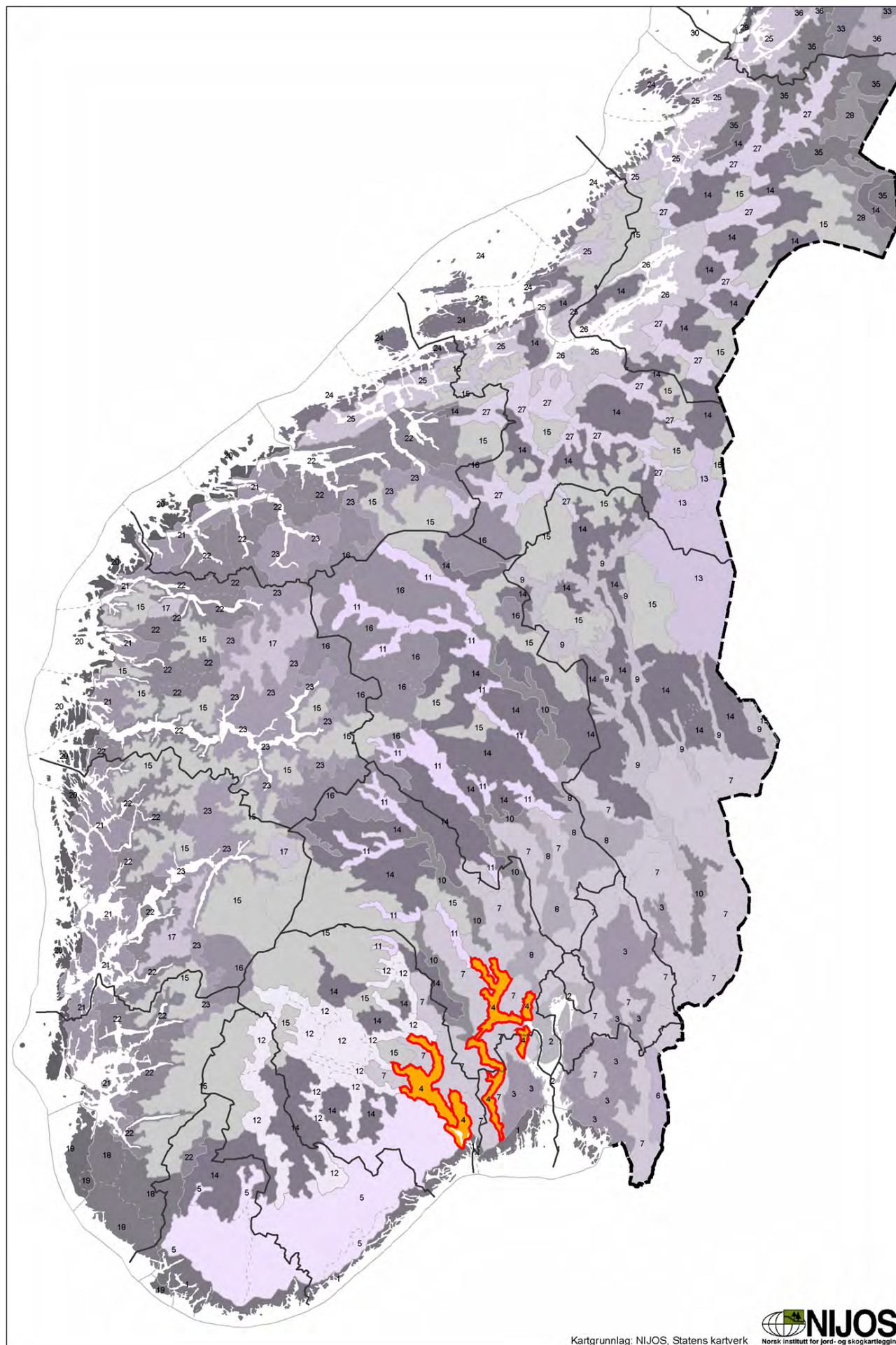
Regionen er landets mest oppdyrka, og bygdene her har alltid hørt til blant landets beste jordbruksomr.. Gårdstuna ligger ofte åpent til og fungerer derved ofte som blikkfang. Dingstad, Spydeberg/Østfold.

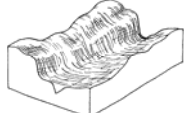

Beita ravinedaler er regionens mest særegne landskapsstyp. Ingen andre har hatt så mange. I dag er større åpne beiteraviner trua pga stor nedgang i husdyr og omfattende gjengroing. Hekseberg, Sørumsnes/Akershus.

I 1970 og –80 åra fikk man tilskudd for å bakkeplanere for å få større åkerflater. Det gjorde at mange bekker og småraviner forsvant, noe som i etterkant har skapt en del miljøproblemer. Askim/Østfold.

Landskapsregion 04 Låglandsdalføra i Telemark, Buskerud og Vestfold.

	LANDSKAPSREGION 04 LÅGLANDSDALFØRA I TELEMAR, BUSKERUD OG VESTFOLD Regionen består av seks underregioner ^{1 & 2}	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * typisk dalprofil * lave/moderate åser * U-daler vanligst * kalkberg; brattkanter 	Regionens typiske hovedform er et dalprofil. I hovedtrekk øker dalprofilens høyde fra kysten (fjordene) mot innlandet. Dalsidene er tydelige, og ofte klart definert, med gjennomgående lave til moderate høyder. Dalsidenes utforming kan i noen grad variere avhengig av berggrunnen, men karakteristisk er lave, bratte åser som "syes" sammen til kontinuerlige dalsider. U-dalspreget er de fleste steder utpreget, men trolig mest karakteristisk i Telemark. Enkelte daler og dalavsnitt har markerte hyller som danner ulike nivåer i dalen, bl.a. <i>Heddal</i> . <i>Lågendalen</i> utmerker seg ved å ha flere strekninger i bunnen hvor elvedalspreget er tydelig. <i>Drammensdalen/Modum</i> har sidedaler med U-form, men en har også typisk sprekkedalsform. Mer asymmetriske dalformer finnes f.eks ved <i>Frierfjorden</i> og <i>Skollenborg</i> hvor kalkbergets brattkant skaper kontrast til motstående dalsides svakt stigende grunnfjellsåser.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * under marin grense; sletter - ravnedaler * sand- og grusavsetn. * trange gjel & renner 	Beliggenheten under marin grense (MG) gir store arealer med leirjord i dalbunn og dalsider. Leirjorda gir sletter, svakt bølgende flater eller raviner i mosaikk med mindre flater. Raviner dominerer visse steder, og kan være svært velutviklet mot dalsidene eller dypereliggende elver og vann. Sand- og grusavsetninger avsatt på ulike nivå er vanlig, enten som store frontterrasser på tvers av dalen eller som sideavsetninger. Større elvesletter kan ha åpne landskap. Dalsidene har ofte runde koller og sva med iøynefallende fjellblotninger i skråningene. Mellom koller og åser ses ofte trange renner eller gjel, særlig i <i>Telemark</i> . I dalbunnen fins stedvis isolerte koller som hindrer utsikt langs dalen. Dalene har flere terskler og elvene er stedvis dypt nedskåret. Dalsidene over MG er grunnlendte, og her ligger morene, forvitningsjord og ur spredt.	**
VANN OG VASSDRAG * svakt fall, få stryk * rolige elveløp * elveslynger vanlig * noen store innsjøer 	Hovedelvene renner gjennom markerte daldrag. Stedvis får de tilslutning av større sideelver, noe som lokalt danner forgreininger i elveløpet. Dalenes svake stigning fra kyst mot innland gir totalt lite fall i elvenes lengdeprofil. Typisk er lange, stilleflytende partier avbrutt av fosser i berggrunnens terskler og sprang. Elvelandskapet varierer, både mellom underregioner og i de enkelte dalførene. På flate partier går elvene ofte i karakteristiske slynger. Beliggenhet mot raviner, elvesletter og terrasseringer eller mot mer dramatisk terreng med fjellblotninger, koller, gjel og brattkanter skaper lokal variasjon. I ureg. 4.1 inngår også deler av tilstøtende fjordarmer, mens i ureg. 4.2 inngår også større innsjøer. <i>Lågen</i> (ureg. 4.3) ha et rolig preg med markante elveslynger og stilleflytende partier. <i>Dramselva</i> (ureg 4.5) og <i>Lierelva</i> (ureg 4.6) har variert elvestruktur med både stilleflytende deler og delvis dype gjel og mindre sideelver.	**
VEGETASJON * barskog dominerer * lauvskog i raviner, ved innmark & elver * furu på grus & koller, gran i "gode" ller * artsrik kalkvegeta. 	Barskog dominerer. Gran er vanligst på godt jorddekke i ller, renner og på leirjord. Ulike blåbærskoger dominerer, men på gunstige steder fins også mer artsrike lågurt- og høgstaudetyper. Blandingsskog og rene lauvskoger ses bl.a. i raviner, nær dyrka mark, og i sigevannspåvirkte ller. På skrinne koller, rygger, skrenter ol. vokser artsfattig og lyngdominert furuskog. På svært næringsrik grunn eller i solvendte skråninger finnes stedvis ulike typer edellauvskog. Alle u.regioner har innslag av kalkbergarter, noe som skaper grunn for mer sjeldne kalk- og næringskrevende plantesamfunn; bl.a artsrike edellauvskoger, kalkfuruskoger, rike skogkanter, tørrbakkessamfunn og kalkrike myrer. Små og store furumoer på grusavsetningene er vanlig. Furu dominerer og på koller og grunnlende, ofte i mosaikk med bart fjell. Langs elver, rundt innmark o.l. ses ofte randsoner med lauvtrær. Skogsarealer finnes mest i liene, eller på koller/ platåer i dalen, men <i>Lågendalen</i> avviker med mer skog i dalbunnen.	***
JORDBRUKSMARK * blant landets beste * variert produksjon * korn vanligst, frukt- dyrking et særpreg 	Regionen hører blant landets beste jordbruksregioner, og har en svært allsidig og spesialisert jordbruksdrift. Registrert dyrka mark i drift er ca 404 000 dekar. Av det dekker korn/oljevekster vel 265 700 da (67 %) av åkerarealene, mens grovfôr til slått og beite utgjør ca. 103 700 da (26 %). På resterende åkerjord dyrkes både potet, grønnsaker, frukt/bær og oljevekster. Enkelte steder preger sistnevnte produksjoner landskapet. Det gjelder særlig fruktdyrkingen, som bl.a. gjør ureg.04.2 <i>Frukt- og kornbygdene langs Telemarksvassdraget</i> til landets største fruktprodusent. I tillegg til dyrka marka fins også en del beitemark i hevd, særlig i større ravineområder. Regionens husdyrhold er moderat stort, og her fins bl.a. vel 17 700 storfe og 21 000 sau. Fordi jordbruksproduksjonene ofte er ujevnt fordelt i de enkelte underregioner, kan husdyrholdet ofte være konsentrert i ulike dalpartier. Disse partiene har derved et mer særpreget beitepreg.	***

¹ U.reg. er: 04.1 Skien/Porsgrunn, 04.2 *Frukt- og kornbygder langs Telemarksvassdraget*, 04.3 *Lågendalen*, 04.4 *Skoger og Sandedalen*, 04.5 *Drammensdalen/Modum* og 04.6 *Lierdalen*.

² Underregionene 04.4 *Skoger og Sandedalen* og 04.6 *Lierdalen* er flytta fra landskapsregion 03 under siste revidering.

<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * spredt jordbruksbebyggelse dominerer * små boligområder * større tettsteder * jernbane 	<p>Jordbruksbebyggelsen preger bebyggelsen i dalbunnen de fleste steder. Ofte skiller elv, raviner eller skogsteiger de enkelte gårdstuna fra hverandre, og de får dermed en mer spredt og flekkvis fordeling i dallandskapet. I deler av regionen, særlig med åpne jorder i flatt terreng, kan tuna framstå som mer konsentrert og samlet. I enkelte daler, særlig i <i>Telemark</i>, kan bruka være små i østlandsmålestokk, noe som stedvis ses av en tettere grendestruktur. Flere mindre gårdsbruk ligger og spredt i ås- og skoglandskapet. Samtlige av regionens hoveddaler har ett eller flere tettsteder. Mange steder ligger også gårdstuna i mosaikk med enkelte boligfelt og små tettsteder. Slike boligområder er ofte satellitter for de største tettstedene. De største sentrene ligger gjerne i bunnen av dalene, gjerne i overgang mot vann eller fjord. Her virker elvene ofte som et sterkt strukturerende element, med veier, bebyggelse, industri og serviceanlegg på begge sider. Enkelte daler har jernbanelinjer.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * homogen lsk.region * markerte dalrom * ulike landskapstyper skyldes variasjoner i dalbunn * både tydelige og utydelige overganger * dalsidene hever seg innover i landet * grusrygger på tvers * masseuttak * <i>dalsider</i>; barskog vanligst, også noe blandingsskog * kalkbergarter; edellauvskog og artsrikt * <i>dalbunn</i>; mosaikk av åker, beite & skog * lauv- og blandingsskog vanligst * uberørte raviner; rest av naturlandskap * <i>elvene</i>; linjedrag og ferdselsbarrierer * skjult av randsoner * store elveslynger * stedvis lett synlige * <i>jordbruket</i>; variert * flate prod.landskap * terrasserte åkerareal * beitedom. raviner * gårdstun; blikkfang * spredte boligområder, flere tettsteder og byer * <i>Trusler</i>; nedbygging av dyrka mark * hogst urørte raviner * opphør av beite i utprega beiteraviner 	<p>En dalregion framstår ofte som mer homogen enn andre landskapsregioner. Det betyr ikke at dalene er ensartet i innhold, men mer at de variasjoner som finnes i en dal også ofte gjenkjennes i lignende "nabodaler". Likevel er det også her store variasjoner, men da innenfor de gjenkjennbare rammer som dalformen gir. Regionens daler har mange likhetstrekk.</p> <p>Samtlige av regionens dalfører har tydelig overordna landskapsrom, og skillene mellom ulike landskapstyper/dalavsnitt skyldes ulikheter i dalbunnens arealstrukturer. Særlig tydelig er det i ureg. 4.2 <i>Frukt- og kornbygder langs Telemarksvassdraget</i>. Her er store vannspeil som danner gulvet i landskapsrommet vanlig, men her er også dalavsnitt hvor jordbruksmark og skog veksler på å dekke dalbunnen. Altså to vidt forskjellige landskapstyper. Tilsvarende ses bl.a i 4.1 <i>Skien/Porsgrunn</i> og 4.5 <i>Drammensdalen/Modum</i> der smale fjorder i de nederste dalløp går over i en by- og deretter jordbruksdominert dalbunn. Andre steder er ikke overgangene like enkle å se.</p> <p>Det mest vanlige av regionens landskapsbilder er likevel en langstrakt, smal elvedal med lave til moderat høye åssider. Dalsidene hever seg gradvis inn i landet, ofte fra lave koller nederst til mer markante og jevne sider lenger opp i dalen. Det gjør at dalsidenes romvirkning ofte er mest tydelig lengst oppe i de øvre daldeler. Grusrygger på tvers av dalens lengderetning kan stedvis være sentrale landskapselement, og av betydning for dalførens romlige inndeling. De kan også utgjøre betydelig blikkfang, særlig der storstilt masseuttak finner sted i avsetningene.</p> <p>Barskog kler hyppigst dalsidene, stedvis også blandingsskog, sjeldnere rein lauvskog. Men, dalsidene har også små spredte bestand av varmekjære edellauvskoger, særlig på kalkbergarter hvor undervegetasjonen kan være svært artsrikt. Store sammenhengende skogområder i dalbunnen er mer uvanlig, da de flate partiene oftest ses som større og mindre lappetepper av åker, eng, beiter og skog. Lauv- og blandingsskog er vanligere i dalbunnen enn oppe i liene, særlig rundt tun og innmark. Et særpreget naturelement er de få resterende større områder med tilnærmet uberørte ravedalssystemer. De utgjør en verdifull rest av regionens gamle naturlandskap.</p> <p>Elvene er regionens viktigste linjedrag og barriere. De fleste renner til dels tilbaketrukkent og bortgjemt. Tett randvegetasjon skjuler det meste av elvenes vannspeil og begrenser både innsyn til vannløpet, men også synsvidden på tvers av dalførene. Randsonene har stor betydning for dalbunnens visuelle preg og romlige inndeling, noe man tydelig ser oppe fra dalsidene. Noen steder renner imidlertid elva også åpent, gjerne i malende og grasiøse svinger gjennom åpent jordbrukslandskap. På slike steder er elvene langt mer tilgjengelig, både fysisk og visuelt.</p> <p>Jordbruket ligger på kvartære løsmasser. De danner her også ulike landskapstyper. Eks er store sammenhengende områder med flate og åpne dallandskap, og der jordbruksmark ligger i sammenhengende evt. oppstykkta belter på begge sider av elva. Åpne jordbruksarealer tett mot store meandrerende elveslynger er flere steder et særpreg. Andre steder ligger avsetningene trinnvis i dalbunnen. Her synliggjør jordbruksmarka ofte terrasseringen, og åkerarealene ses liggende i ulike flatenivåer opp fra dalbunnen. Mest særpreget er jordbruksområder i dypt ravinerte dalavsnitt. Særlig estetisk formfulle her er steder med hevdholdte beiteraviner, og hvor ingen, eller kun ubetydelig, planering ("skalpering") av ravineformasjonene har funnet sted.</p> <p>Regionens gårdsbebyggelse ligger spredt, men jevnt fordelt. Siden hovedveiene oftest går langs eller gjennom åpne jorder, blir både slette- og bremgårdens tun hyppige blikkfang fra veien. Tunene er ofte typiske firkanttun, med stor og velholdt bygningsmasse. Mange tun har et stabbur, et eldre våningshus, reisverkslåve og et nyere bolighus. Mer tilbaketrukket i landskapet ligger både enkeltvis skogsgårders og de brattlendte li- og hyllegårdens tun.</p> <p>Spredt i regionens dalfører finnes en rekke mindre tettsteder. Disse fungerer gjerne som "landlige" satellitter til de større tettstedene og byene. Byggeskikken er ofte moderne, og består helst av pre-fabrikkerte typehus eller arkitekttegna hus. De største byer og tettsteder ligger helst ved elvemunninger. Enkelte av disse er kraftig ekspanderende, og her gror byer og omkringliggende tettsteder ofte sammen på bekostning av dyrka mark. Slike dalavsnitt har et sterkt urbant preg med omfattende bolig-, nærings- og småindustriområder. Noen steder fins også storindustri.</p> <p>Trusler; nedbygging av dyrka mark, hogst i urørte raviner og opphør av beite i beiteraviner.</p>	

Dalsidene heves gradvis innover i landet, ofte fra lave koller nederst til mer markante og jevnere åsdrag lenger opp i dalen. Vann, jordbruk og kantsoner er typisk i dalbunn. Lågendalen, Larvik/Vestfold.

Dalene har store overordna landskapsrom. Forskjell mellom ulike dalpartier skyldes ulike former for arealbruk. Jordbruk, skog og bebyggelse er de viktigste arealgruppene. Lierdalen mot Drammen, Buskerud.

Beliggenheten under marin grense gir store arealer med leirjord i dalbunnen. Raviner er derfor vanlig, og gir terrenget et småbølget preg der jorder og skog skaper små landskapsrom. Bergen, Skien/Telemark.

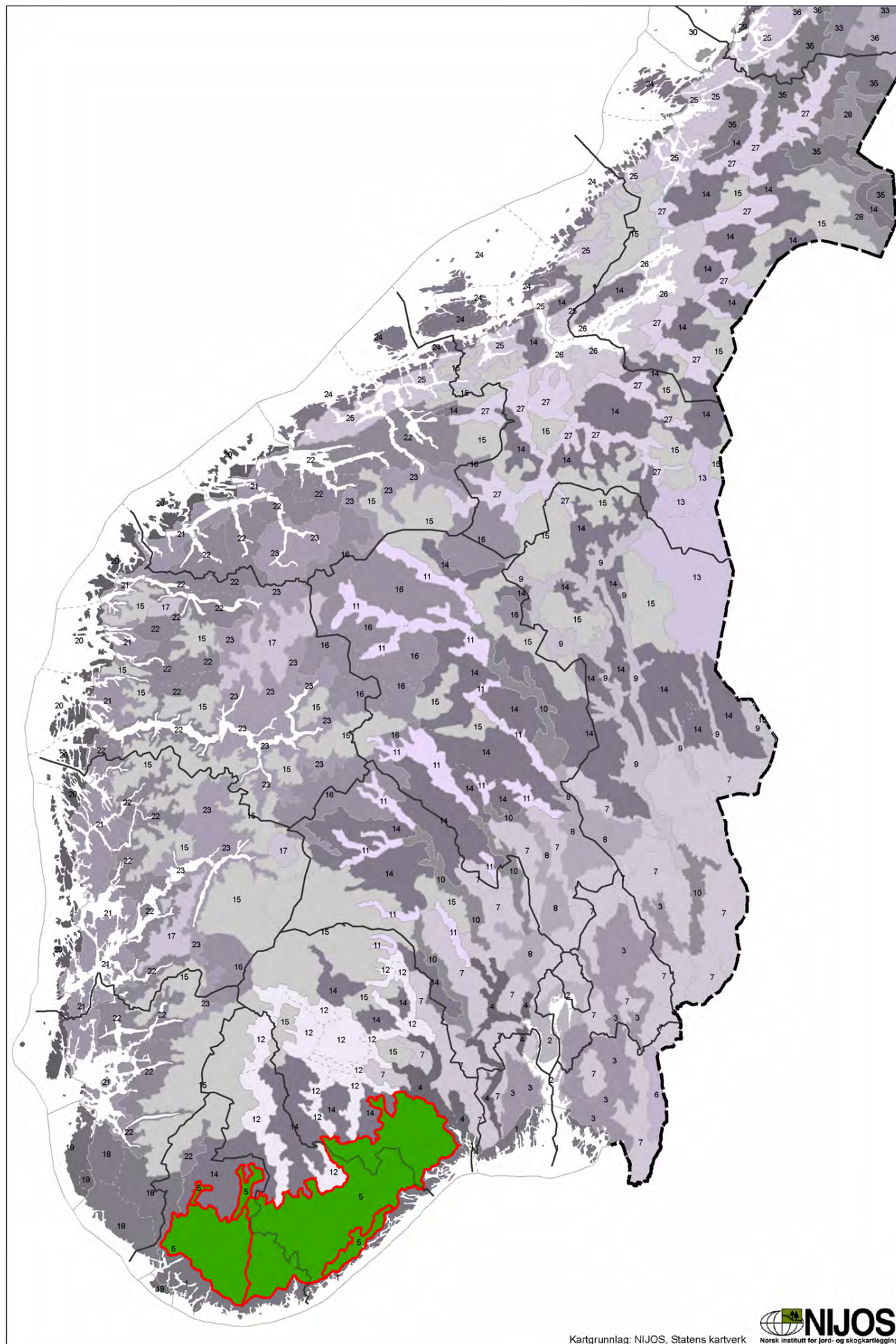
Elvene er markante linjeelement, men også ferdselsbarrierer. I Telemark har Norsjø og Heddalsvatnet store vannspeil med gårder spredt på begge sider. Nautesund v. Heddalsvatnet, Sauherad/Telemark.

Regionen hører blant landets beste jordbruksområder, og har en svært allsidig jordbruksdrift. Husdyrholdet er ofte konsentrert i ulike dalpartier, særlig i ravineområder. Hedenstad, Kongsberg/Buskerud.

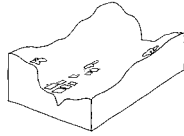

Jordbruksbebyggelse preger bygningsmassen i de fleste dalfører med mye jordbruk i dalbunnen. Nyere boligfelt blir ofte anlagt i solvendte dalsider. Tun ved Smørgrav mot bl.a. boligfelt, Øvre Eiker/Buskerud.

Landskapsregion 05 Skog- og heibydene på Sørlandet.

	LANDSKAPSREGION 5 SKOG- OG HEIBYGDENE PÅ SØRLANDET Landskapsregionen består av 5 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * grunnfjellsområder * i øst; store åsdrag * mot vest; lavere åser og småkupert hei * spredte U-daler 	Regionen strekker seg fra <i>Nordsjøvassdraget</i> i øst til <i>Sirdalsvannet</i> i vest, og ligger nærmest i sin helhet i et grunnfjellsområde med mest næringsfattige bergarter. I østre regiondeler dominerer enkeltstående store åser eller mer sammenhengende større åsdrag. Fra de midtre deler og vestover blir relieffet noe mindre, med lavere åser og småkuperte heilandskaper. Overgangen er likevel ikke markant. Inne blant disse hovedformene finnes utallige store og små sprekkedaler. En svært stor del av disse har en sørvest-nordøstlig retning, men her finnes også en mengde sprekkedaler som brått krysser disse igjen i alle mulige retninger. Dette er særlig vanlig i regionens større sammenhengende åslandskaper, som ofte har et orienteringsmessig kaotisk preg. Spredt gjennom regionen finnes også flere U-formede daldrag, med en mer typisk nord-sørgående retning. Disse markante daldragene utgjør ofte regionens hovedakser og orienteringspunkt.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * utallige bergkoller * skrin jord/bart fjell * morene i senkninger * elveavsetninger * mest kjent; <i>Raet</i> * mot kysten; noe leire 	Mest iøynefallende av regionens småformer er utallige bergkoller og åssider som hever seg over dalbunnene, og hindrer utsyn lenger enn fram til neste kolle eller dalsving. De små og oppstikkende terrengformene framstår ofte som karrige, og knudrete bergflater og bart fjell er vanlig å se. Regionens dalbunner varierer fra smale og forgreinete i åslandskapenes "kaotisk-"beliggende sprekkedaler, til middels bred i de mer orienteringsvennlige U-dalene lenger vest. Umiddelbart kan regionen virke fattige på løsmasser, men nede i større forsenkninger, dolper og søkk finnes ofte mektigere morenedekker. Langs de største elvene ses gjerne godt sortert elvesand eller grovere breelavsetninger. Mange steder er særlig førstnevnte oppdyrka. Regionens mest kjente og navngitte "småform" er moreneryggen <i>Raet</i> , som breisen skjøv foran seg i sin siste store framrykning for ca. 11 000 år siden. I regionen ligger den som et lavt og nær sammenhengende åsdrag. I tilknytning til <i>Raet</i> fins en del løsmasser, både morener og leiravsetninger. Noe av de samme løsmassene ses også rundt <i>Gjerstad</i> og i <i>Telemark</i> , dvs områder under marin grense. I sprekkedalene er urer og steinblokker vanlig.	***
VANN OG VASSDRAG * mange skogsvann * små vannforekomster i små landsk.rom * idyller i skoglandsk. * store flikete vann * U-daler; rolige elver 	Karakteristisk er mange små skogsvann, som ofte ligger avgrenset og stengt mellom lave bergkoller og åsdrag. Ser man regionen i fugleperspektiv ser ikke vannene ut til å prege regionen annet enn i enkeltområder. Dette er likevel en viktig faktor, da regionen i store trekk er bygd opp av en mengde små, lett avgrensbare landskapsrom. Fordi det ofte er fjellbenker og bergkoller som danner vegger og terskler i disse landskapsrommene, er det også vanlig at det fins enten et vann, et lite skogstjerne, myrpytter, bekk eller ei elv innenfor disse avgrensningene. Om slike vannforekomster <i>ikke</i> nødvendigvis dekker store areal, eller alltid er like synlig fra gjennomfartsveiene, så er de likevel svært viktige biologiske og visuelle innslag i skoglandskapet. I regionen ses også en rekke middelsstore og store vann. Typisk for disse er en flikete vannkontur, hvor vannet ofte følger en brattskrent eller en svabergkantet strandlinje. I de større U-dalene renner som oftest stilleflytende elver. Pga. den næringsfattige berggrunnen er mange småvann og vassdrag sterkt preget av forsuring.	**/**
VEGETASJON * furuskog dominerer * blandingsskog med bjørk og eik (kysten) * gran naturlig i øst, plantinger i vest * myr og skogløs hei 	Klimaet er suboseanisk-oseanisk og nedbørsmengden øker mot vest. Regionen har forholdsvis mye myr, som også øker i omfang mot vest. Barskogen er regionens kjennermerke, og særlig er furuskogen dominerende. Karrig, tynt jorddekke favoriserer furua, og den ses ofte i mosaikk med bart fjell. At furua dekker åsdrag og koller gjør at den, mer enn grana, også oftere står i silhuett. De fleste steder ses grana spredt i nedre deler av større hellinger, eller i søkk og senkninger med dypere jordlag. Rein granskog kan stedvis også dominere. Grana vokser naturlig til <i>Vennesla</i> og <i>Iveland</i> kommuner, mens lenger vest ses mange steder omfattende granplantinger. Lauvtreinnslaget er mange steder stort, og særlig bjørk (nærmere kysten også eik) preger slike blandingsskoger. Mens det er sammenhengende skog lenger øst, har <i>Vest-Agder</i> også større innslag av skogløs hei. Her dominerer fattig lyngvegetasjon, myr, vier- og bjørkekjerr.	***
JORDBRUKSMARK * ca 2200 aktive bruk * spredt beliggenhet * enkeltvis/smågrender, små landskapsrom * grasfôr, storf & sau	Regionen har vel 2 200 aktive gårder. I skoglandskapet ligger gårdene enkelt- eller grendevis i små, lukkede landskapsrom. Innmarka kan ofte ses spredt i flere teiger. Mindre bygdesentra og mellomskalerte jordbrukslandskaper er lokalisert til hoveddaler og langsetter <i>Raet</i> . Her er totalt ca. 223 000 dekar dyrka mark i drift. Grasproduksjon dominerer (90 %). Her er kun litt korn (7 %) og potet/grønnsaker (2 %). Storfehold er utbredt (totalt 25 500 dyr), og enkelte steder ses store fellesbeiter. Saueholdet teller 58 300 dyr på utmarksbeite. Jordbrukseieendommene har jevnt over lite innmark og driften	- / *

¹ Underregionene er; 05.1 Skog- og heibygder i Vest-Agder, 05.2 Knaben dalen, 05.3 Åseral, 05.4 Kystnære jordbruksbygder i Aust-Agder og 05.5 Skog- og heibygdene på Sørlandet og i Telemark.

<p>* nedlagt, fraflytting * ofte små gårdsbruk</p> 	<p>er mange steder i sterk tilbakegang. Det gjelder særlig mindre skogsgårder med avsides beliggenhet. Nedlegging av gårdsbruk, og fraflytting, har vært omfattende gjennom hele 1900 tallet. I tillegg er en del tungdrevne innmarksarealer gått ut av drift. Nydyrking på myr har vært betydelig enkelte steder. Kulturmarkstypene (slått og beiter) er ofte artsfattige. Stedvis ses spor etter tidligere lauving. Dagens aktive gårder er gjennomgående små, og drives ofte i kombinasjon med skogbruk. Vel 30 % av de aktive gårdene har mindre enn 50 dekar innmark.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <p>* spor etter tidl.bosett. * spredtbygd, tynt befolket; flest i dalene * variert byggeskikk * fra små beskjedne bruk til "skogsgods" * sagbruk & gruvedrift * kronglete veinett</p> 	<p>Regionen, og særlig heitraktene, har mange minner etter tidligere bosetting. Jordbruksbosettingen har røtter tilbake til jernalder og vikingtid. Her er både fornminnefelt, gravhauger og spor etter ødegårder fra folkevandringstid og fram til 1900. Regionen har alltid vært spredtbygd og tynt befolket, med mest bebyggelse i de store dalførene. Byggeskikken varierer. I <i>Agder</i> viser eldre bygningsmasse typiske sørlandske trekk. Her er både den "Mandske Stueform" og 1800-tallets typehus, "4-vinduers-huset" i senempire eller sveitserstil, fortsatt vanlig. Skogsgårdene i <i>Telemark</i> har mer typisk "Østland-karakter". Arbeiderboliger knyttet til skogbruk, jernverk og gruvedrift har enkelte steder vært utbredt. Husa på regionens gårdstun framstår ofte fra mellomstore til nøkternt små, og særlig de minste kan ofte danne beskjedne blikkfang. Med sin sterke tilknytning til skogens ressurser har regionen også flere store og ruvende gårdskompleks. Nyere typehus har ikke etablert seg like sterkt på regionens gårder som man ser i mer typiske pressregioner, men også her er tendensen økende. Moderne typehus preger til gjengjeld mange boligstrøk i regionens få og spredte tettsteder. Her er ellers flere sagbruk og treforedlingsindustri. Minner etter ulike typer gruvedrift fins flere steder. Veinettet følger ofte hoved- og sprekkedalene på en kronglete ferd fra bygd til bygd.</p>	<p>*</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <p>* barskogen karaktersetter regionen * avviker øvrige skog reg. pga. mer oppsprukne landformer * blåne-blåne landsk. * "rotete" åsterreng og korte sprekkedaler * lengre hoveddaler; = orienteringsaksler * hyppige overganger mellom landsk.rom * variert, men dog noe ensformig/tungt * veier fra bygdelag til bygdelag * hus og innmark ofte godt synlig; kjærkomne lysninger * skog, dalsider beklemmende rundt * lysåpne/glisne overganger mellom eng og skog = tilgrodd * småbruk; vanligst - beskjedne gårdstun * enkelte store gårder; stor bygningsmasse * nedlegg.& fraflytt.; jevn tilbakegang * unik vassdragsnatur</p> 	<p>Regionen mangler det storslagne, men er rik på idyller. Barskogen er det fremste kjennetegnet, og karaktersetter samtlige av regionens landskapstyper. Enten i total dominans i store sammenhengende skoglandskap, eller som markant innramming rundt vann eller småskala innmark. Sammenlignet med de andre av Norges store barskogsdominerte landskapsregioner, så avviker <i>Skog- og heibydene på Sørlandet</i> først og fremst med sin blanding av åsenes oppsprukne bergkolle- og sprekkedalstopografi og enkelte store daldrag.</p> <p>Rusler man en sein sommerkveld opp på toppen av et landskapsroms høyeste bergkolle/åskam, får man mange steder et godt inntrykk av hvor grovt oppsprukket landoverflaten egentlig er. Her oppe, hevet over omkringliggende koller og åser, gis ofte storslagne utsyn over et lavt, bølgende blåne-bak-blåne-landskap. Få, om noen regioner kan så ofte vise fram så mange skogsblåner på rekke. Den gamle stedshentydningen "<i>bortenfor berg og blåne</i>" har følgelig liten mening her.</p> <p>Mest slående oppleves likevel det "rotete" terrengpreget ved kjøring med bil gjennom regionen. Veiene slynger seg her ofte gjennom korte, smale skogsdaler eller over smååser og mellomstore høydedrag. Særlig nede i sprekkedalene er siktstrekningene ofte korte, og her åpner nye små landskapsrom seg bak hver en stor bergkolle. I vest har regionen flere store og atskillig mer langstrakte dalfører som fører ned mot kysten. De nyttes gjerne som geografiske orienteringsaksler for folk uten kjennskap til regionens spredte innsjøer, vann, bygder og sidedaler.</p> <p>Svingete veier, tett omkranset av bar- og blandingsskog, gir hyppige overganger mellom mange små landskapsrom. Men, til tross for innslag av nakne bergflå, myr, våtmarker, vann og elver, gir likevel skogen og de gjentakende landformene regionen et noe ensformig preg. De fleste av veiene slynger seg på gammelmåten fra bygd til bygd. Dette gjør både eng, tun og øvrig bebyggelse bedre synlig fra gjennomfartsveiene. Spredte jordbruksområder med enten enkeltbruk, partre gårder eller mellomstore grender danner kjærkomne lysninger i skoglandskapet. Men både skogen og dalsidene står ofte tett og beklemmende rundt. En mildere overgang mellom eng og skog forsvant da tidligere skrapslåtter og gårdsnære beiter ble nedlagt og grodde igjen med lauv.</p> <p>For de fleste bygder betyr skogen mer enn jordbruket, og skogsdrift preger både næringsliv, bosetting og kulturmiljøer. Der det er storskog er det også ofte store eiendommer, og stedvis kan det være langt mellom folk - både i kilometer og bygningsmasse. Små bruk med små bygninger og liten eiendom er vanligst, mens noen gods og storgårder med staselige hovedhus, stabbur og låve, ligger mer spredt. I typiske jordbruksbygder er forskjellene mindre, og gårdstuna mer like.</p> <p>Nedlegging/fracflytting har allerede over lengre tid preget perifere deler av regionen. Særlig i heiområdene. Regionalt sett er jordbruket inne i en jevn fase av tilbakegang. Både fordi nedlagte gårder gror igjen og ved at stadig mer marginal innmark/beiter på særlig leid innmark går ut av drift. Dersom nedlegging/fracflytting av regionens mange småbruk og grender øker ytterligere, vil også landskapet bli fattigere på både inntrykk og muligheter. For en region, som bl.a. huser noe av Norges mest familievennlige vassdragsnatur, vil en slik svekkelse av infrastruktur, kulturmangfold og menneskelige ressurser også forringe mulighetene på landskapsbasert turisme.</p>	

Landformene består av åsdrag av ulik størrelse, høyde og skiftende retning, samt noe småkupert hei. Det gir landskap med høy blånefaktor, noe vannspeil ofte er med å framheve. Tovdalselva, Åmli/Aust-Agder.

Karakteristisk er mange små skogsvann og småelver. De ligger ofte avgrenset og stengt mellom lave bergkoller og åsdrag, noe som gir mange små, men godt avgrensa landskapsrom. Drangedal, Telemark.

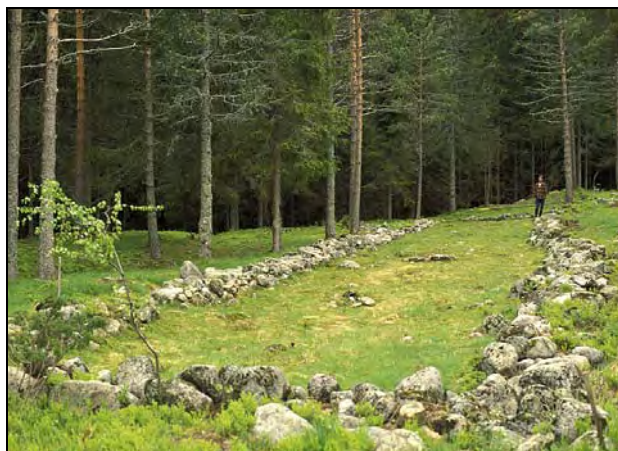
Barskogen er regionens kjennetegn og særlig er furuskog vanlig. I og rundt dyrka mark er lauvtrær mest utbredt, og danner derved variasjon og andre typer biotoper. Gjerstad vannet, Gjerstad/Aust-Agder.

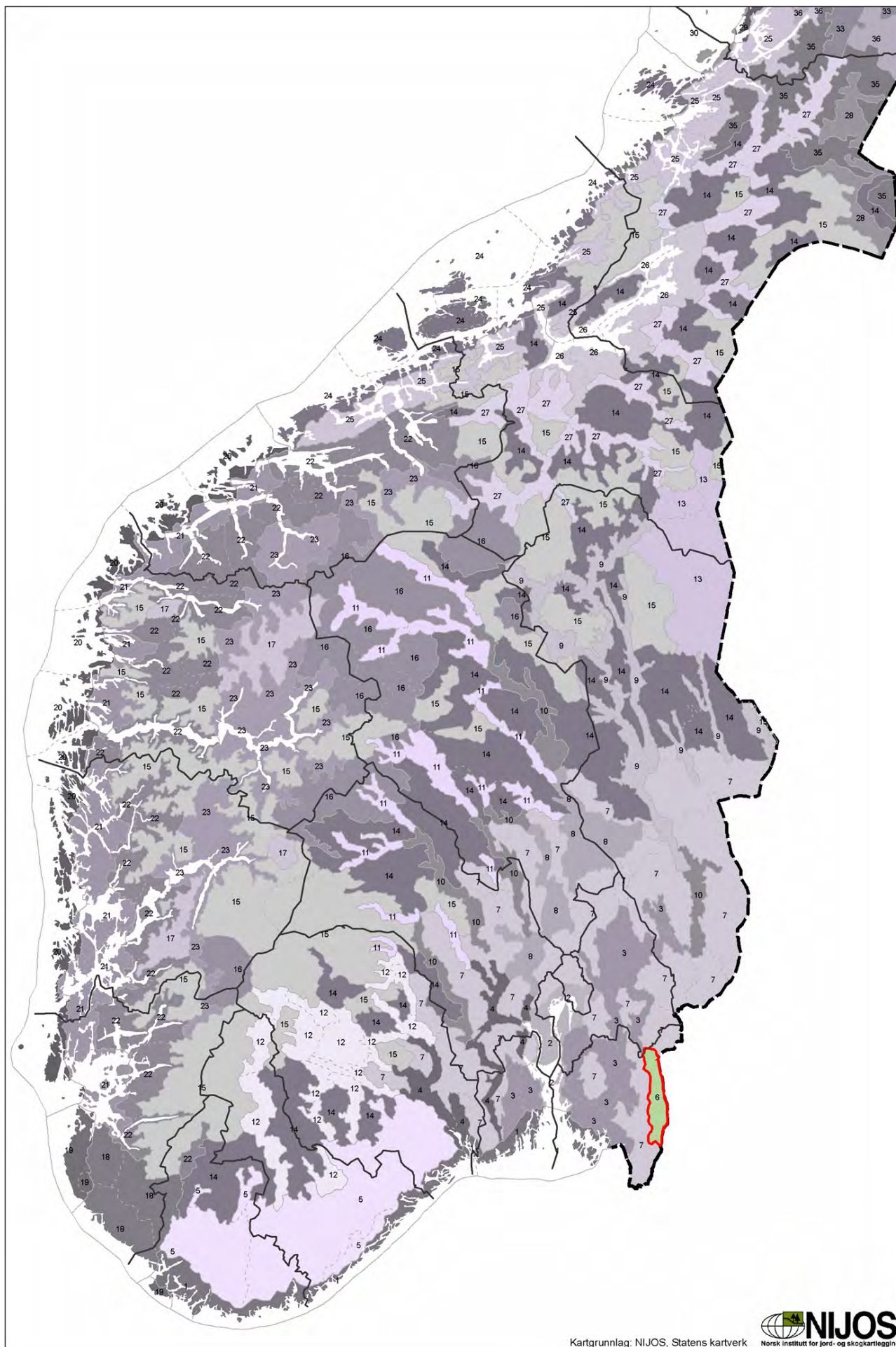
I skoglandskapet ligger gårdene enkelt- eller grendervis i små, lukka landskapsrom. I områder med mer knudrete terreng ligger gårdene ofte gunstig til mot en solvendt bergvegg. Risdal, Froland/Vegårdshei.

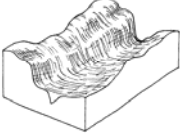

Jordbruksdriften er generelt i sterk tilbakegang, men fortsatt har regionen vel 2 200 aktive gårder. Storfeoldet er godt utbredt, og enkelte steder ses fortsatt dyr på skogsbeite. Tveide, Birkenes/Aust-Agder.

Jordbruksbosettingen går tilbake til jernalder og vikingtid. Her er bl.a. fornminnefelt, gravhauger og spor etter ødegårder fra folkevandringstid til 1900. Tuft etter langhus på Sosteli, Åseral/Vest-Agder.

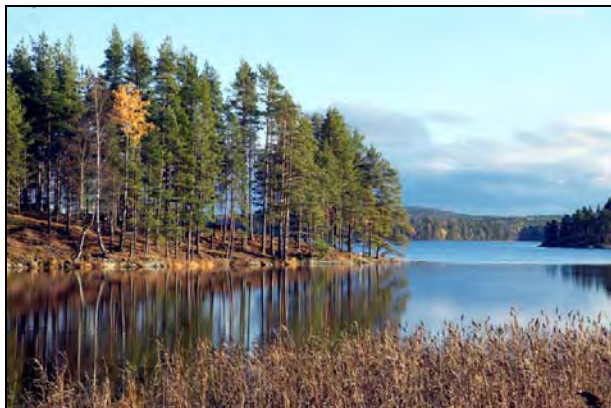

Landskapsregion 06 Dalsland.

	LANDSKAPSREGION 06 DALSLAND Regionen består av en underregion i Norge ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * lave daldrag * langsmale innsjøer * omkringliggende åser 	Region 06 Dalsland er en liten landskapsregion som ligger i østre del av smålenene i Østfold. Hovedtyngden av regionen ligger i <i>Dalsland</i> og <i>Värmland</i> i Sverige, mens i Norge omfattes regionen av skogstraktene langs <i>Haldenvassdraget</i> og <i>Stora Le</i> . Hele regionen ligger i den østnorske gneisregionen, et peneplan med lave høyder som her gir et lavt, bølgende åslandskap med lange sørgående daldrag. De lave åskonturene gir en svak dalform, som her er dannet i langstrakte og ofte uregelmessige fordypninger og furer i berggrunnen. Dalene særpreges av smale innsjøer som gir skoglandskapene her et eget regionalt trekk. Noen steder ligner dalfordypningene mer som bassenger oppdemt av terskler i et flatt grunnfjellsterreng. Her er og enkelte mer typiske sprekkedaler. Lave åser skiller daldragene.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * leirjord langs sjøene * leirbakker, terrasser * tynt morenedekke * skrinne, nakne berg 	De største vassdragene ligger ikke høyere enn at havet trengte seg inn i slutten av istiden, slik at marine leirer ble avsatt i dalbunnen. Disse leiravsetningene er i dag viktige for regionens landskapskarakter. Flere steder opptrer de som en sammenhengende brem langs innsjøene, der de danner hellinger og leirbakker ned til innsjøene. Vel så typisk er de ofte langsmale terrassene som går langsetter innsjøene, og som gjerne er dekt med marine avsetninger. Over marin grense dekkes åslandskapene av et mer sparsomt morenedekke. Oppstikkende terrengformer og høydedrag med tynt og usammenhengende morenejord gir et åslandskap med nakne koller og mye bart fjell som gir landskapet en betydelig kupering. De nakne bergflatene har ofte et rødlig granittisk eller gneisisk opphav. Vest for Øymark finnes også amfibolitter og gabbro i et lite område, dette er mørke bergarter og langt rikere enn førstnevnte.	**
VANN OG VASSDRAG * Haldenvassdraget * sjødomin. landskap * kiler, sund, nes, * sluseanlegg 	Regionen er sjørik, med <i>Haldenvassdraget</i> som en mektig nord-sørgående åre gjennom det slake dallandskapet. Sjøene er smale og langstrakte med bredder som stedvis preges av små kiler, sund, nes, og vik. Elvene er korte og høydeforskjellen mellom sjøene er små. Nord i vassdragets ligger <i>Rødnessjøen</i> som ved <i>Ørje</i> renner over i <i>Øymarksjøen</i> via et 10 m høyt sluseanlegg. Herfra renner vannet via sluseanlegget ved <i>Strømsfoss</i> over i <i>Aremarksjøen</i> . Fra denne går vannveien gjennom et langstrakt sund inn i <i>Aspern</i> som er regionens sørligste innsjø. Den største innsjøen, <i>Store Le</i> , ligger i øst på begge sider av riksgrensen. Den strekker seg inn i Norge med en lang, trang kile (<i>Otteidvika</i>), og har flere øyer og stedvis "uryddige" strandlinjer. Mange tjern ligger i åsene, hvor vannkonturene ofte er tydelig formet av grunnfjelllets varierte sprekkedalsstrukturer.	***
VEGETASJON * varmt innl. klima * furudominans * lauv rundt jordbruk * våtmarksbelter 	Regionen ligger i den nordlige edellauv- og barskogsone, og klimaet er innlands-preget med varme, tørre somre og relativt kalde vintre. På koller og grunnlendte åsdrag dominerer lågproduktiv, oftest furudominert skog med kraftig lyngdekning og lavt artsmangfold. I daler, renner og ller med bedre jordsmonn dominerer gran- eller blandingsskoger med høyere produktivitet. Blåbærskog dominerer, mens mer urterik skog finnes på bedre skogsbunn. Nær dyrka mark finnes større innslag av lauvskog. På gunstige steder, oftest i sørhellinger eller på rikt jordsmonn, finnes små forekomster av edellauvskog. Eik er sporadisk utbredt. Endel myrer ligger i åsene, de fleste med fattig vegetasjon. På grunner langs sjøer og tjern ses ofte belter med våtmarksvegetasjon.	***
JORDBRUKSMARK * dyrka mark = 15 % * mest langs vannene * noe også i skog * korn, noe gras/kyr 	Dyrka mark dekker ca. 15 % (57 700 da.) av regionens totalareal, og ligger helst på leirjord langs vassdraget (120-165 moh). I nord finnes jordbruk i et smalt sammenhengende belte på begge sider av <i>Rødnessjøen</i> . Fra <i>Ørje</i> og sørover er dyrka marka mer grendevist lokalisert langs <i>Øymarkssjøen</i> , <i>Aremarksjøen</i> og <i>Aspern</i> . Også på østsiden av vassdraget ligger jordbruket både i grender og mer spredt på morene-jord innover i åslandskapet, i sør også ofte som enkeltbruk. Korn dominerer produksjonene (80 %) og gir de fleste jordbruksområdene et betydelig kornbygdspreget. Jevnt fordelt over regionen dyrkes også grasfôr (12,5%) og noe oljevekster (5%). Husdyrholdet er beskjedent (2000 beitedyr). Storfeholdet dominerer (81% av alle beitedyra), og er helst lokalisert til regionens midtre og nordlige deler. Sauhold er mindre vanlig (15 %), og finnes spredt fordelt på ca. 10 mindre besetninger.	**

¹ Underregionen er: 06.01 Skogsbygder langs *Haldenvassdraget* og *Stora Le*.

<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * gårdsbebygg. dom. * mange hytter * tekniske kult.minn. 	<p>Bebyggelsen ligger svært spredt rundt <i>Haldenvassdraget</i>, og landbruksbebyggelsen dominerer. De fleste gårdsbruk ligger langs vassdraget, men i sør finnes og en del gårdstun med mer spredt beliggenhet i skogslandskapet, både som einbølte gårder eller som små grender. Ordinær boligbebyggelse har et klart tyngdepunkt i regionens eneste tettsted, <i>Ørje</i>, men ligger også spredt langs veier og nær enkelte gårdsbruk. Fritidshusa ligger langs vassdraget. Her er også mange tekniske kulturminner knyttet til både vassdrag og skogbruk, bl.a. sluser, møller og sagbruk. Hovedveiene går i nord-sør retning på begge sider av vannveiene, og bindes sammen med bruer der vassdraget er smalest. I østre deler fins mange gårds- og skogsbilveier. E18 til Sverige går gjennom <i>Ørje</i> sentrum og østover.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * lavt åslandskap * langsmale sjøer * sjøene åpner opp landskapet * betydelig skogpreg * jordbruk langs vann 	<p>Landskapet preges av et åpent og lavt åslandskap med flere langstrakte innsjøer som utgjør de sentrale delene av <i>Haldenvassdraget</i>. Innsjøene, som er et sterkt linjeførende element i landskapet, gir stor visuell effekt. Et annet viktig trekk langs vassdraget, især ved <i>Rødnes-sjøen</i>, er smale sammenhengende belter med dyrka leirjord hvor det hovedsakelig dyrkes korn. Disse jordbruksarealene åpner landskapsrommet ned mot vassdraget, og forsterker vannstrengens visuelle betydning. En spredt, triviell gårdsbebyggelse setter også sitt preg på det åpne landskapet. Sør for <i>Ørje</i> er jordbruksarealene i større grad lokalisert til små grender og enkeltgårder som danner idylliske tun og lysninger i et ellers skogdominert landskap. Vegetasjonen er dominert av barskog, med furuskog på åsryggene og gran- eller bar-blandingsskog med høyere produktivitet i små dalsenkninger og ller med bedre jordsmonn. E18 går gjennom <i>Ørje</i>, regionens eneste tettsted, og hvor ca. en tredjedel av innbyggerne bor. Ellers følger hovedveiene vannstrengene i nord-sør retning, hvorfra et nett av mindre veier utgår. Flere tekniske kulturminner som sluser, møller, sagbruk og minner fra tømmerfløtningen finnes langs vassdraget. En viss andel fritidshus finnes også langs vassdraget.</p>	

Regionen er liten og har sin hovedutbredelse i Dalsland og Värmland i Sverige. Karakteristisk er langsmale innsjøer omgitt av lave åser. Det gir en særegen vassdragsnatur. Bøensfjorden, Marker/Østfold.

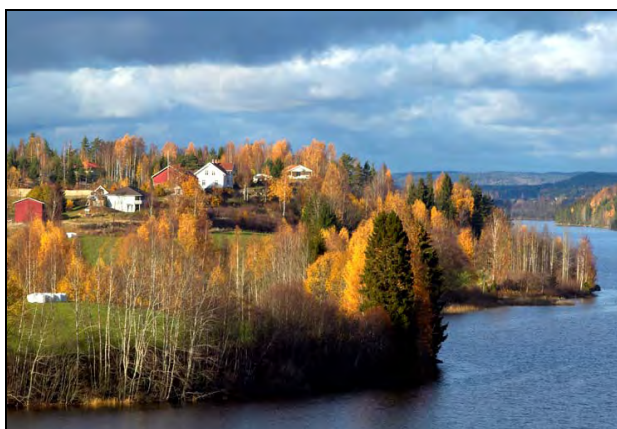
Regionens elver er korte, og høydeforskjellen mellom de langsmale innsjøene er gjerne små. Ved bruk av sluser gir det en sammenhengende kanal egnet for båtferdsel. Kanalbåter ved Ørje, Marker/Østfold.

Bebyggelsen ligger spredt rundt Haldensvassdraget, stedvis med markante beliggenhet. Fra gammelt av var ferdsel på vannene vanlig, men nå går bilveier langs innsjøene. Aramarksjøen, Aremark/Østfold.

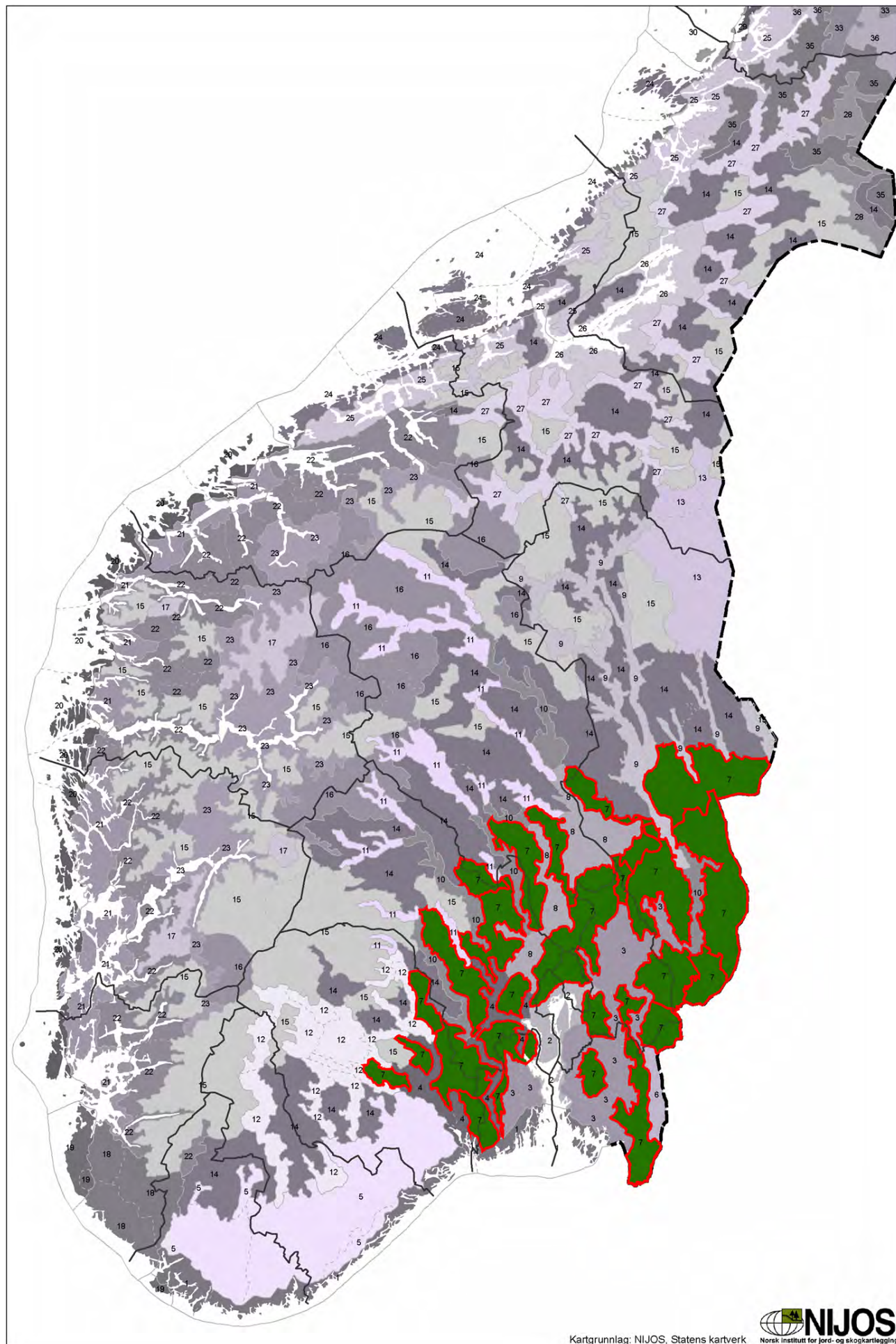
Mange tjern ligger oppe i regionens bakland og åser. Noen steder er småvannenes ofte flikete form et tegn på grunnfjellets varierte sprekkestruktur. Slike småvann er gjerne attraktive turmål. Aremark/Østfold.

Dyrka mark dekker vel 13 % av reg. total areal, og finst helst på leirjord langs vassdraget. I sør ses dyrka marka ofte grendevis eller spredt, mens i nord er den mer sammenhengende. Rødenessjøen, Marker/Østfold.

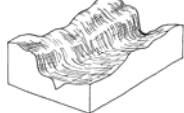

Stedvis ligger gårder på smale flater et stykke fra, og uten synskontakt med innsjøene. Jordbruksmiljøene skaper variasjon og overganger mellom skogs- og innsjølandskaper. Nær Vestgård, Marker/Østfold.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 07 Skogtraktene på Østlandet.

	LANDSKAPSREGION 7 SKOGTRAKTENE PÅ ØSTLANDET Landskapsregionen består av 26 underregioner ¹ + ²	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * store skogsområder * åspreget er typisk * mellom dalregioner * over mot fjellskog 	Regionen omfatter store sammenhengende skogsområder fra <i>Finnskogene/Trysil</i> i øst til <i>Telemark</i> i vest. Regionen er sterkt oppdelt av ulike dal- og lavlandsregioner. Åspreget er typisk, men ulike bergartstyper gir hovedformene til dels stor variasjon. Sørøstre regiondeler består av lave, avrunda åser med gradvis tiltakende høyde mot både vest og nord, hvor terrenget stedvis kan være sterkt kupert. De fleste u.regioner framstår som klart definerte landskapstrinn mellom ulike hoveddalfører (reg. 9, 10 & 11) og har helst tydelig konveks åsform. Små og store skogsdaler kiler seg ofte inn i åsmassivene, og skaper derved både variert topografi og landskapsmessige kontraster. Flere u.regioner omkranser lavereliggende slettebygder (reg. 3 & 8), men også de har tydelig åsform som virker som fjerne vegger i slettebygdenes vide og ofte åpne landskapsrom. I høytliggende strøk danner enkelte u.regioner slake overganger mot fjellskogregion 14.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * varierte småformer * gir lokale forskjeller over små avstander * sprekke mønstre 	Regionens ulike småformer er mangfoldig og varierer mye i forhold til både hovedform, berggrunn og løsmasser. Det er også småformene som sterkest innreder hovedformen, og som stedvis skaper store lokale forskjeller innenfor små avstander. Hyppige overganger fra nakne bergflater på skrinne furukoller, til bratte blokkrike lauvskrenter eller mørke granrenner, er kun ett eks. på barskogens mange mosaikker og overganger. På et mer overordna romlig nivå finnes også større "småformer" som skogsdaler, bratte og slake lisider, fjellskrenter, gjel og juv, flate furumoer, bekkeravineringer, grusrygger og oppstikkende bergkoller m.m. Vanlig er også mer eller mindre markerte sprekke mønstre i både parallelle og kryssende retninger. Svært ofte danner de oppstikkende kollene, sammen med renner og smådaler fra slike sprekkesystemer, et repeterende mønster som sterkt bidrar til landskapsregionens <i>kuperte terrengformer</i> .	***
VANN OG VASSDRAG * viktig & understøtter mentale bilder * store vann preger store områder * små vannspeil gir mer lukkede rom * tømmerfløtning 	Vann, som bekker, elver, tjern og innsjøer, er viktige landskapskomponenter. De bidrar til våre forestillinger om skogen som idylliske landskap, men også om en til dels mytisk identitet. I noen u.reg'er kan større innsjøer eller sammenhengende kjeder av små og store vann, sterkt prege landskapet. Særlig der slike store vann ligger godt senket i landskapet, og hvor man lett får utsyn over vannspeilet fra terrenget omkring. Mer vanlig er likevel de mange myrpytter, skogstjern og småvann som omkranses tett av høye bar- og lauvtrær. Slike danner gjerne små idyller og rom med korte utsyn til motsatt side. Deler av regionen, særlig i grunnfjellsområder, er utsatt for sur nedbør, og mange mindre tjern og vann er blitt fisketomme. Regionens elver er fra mellomstore til små, og har jevnt over liten vannføring. Siden mange u.reg'er har betydelige åsformer, så drenerer bekker og elver ofte raskt ned til dalregionenes elver. Langs mange vannløp ses fortsatt mange kulturminner etter tidligere fløtning, bl.a. dammer, elveforbygninger, kanaler m.m. Pga av fløtningen ble mange av regionens større vassdrag temmet, og noe av villskapen forsvant der fosser og stryk på en eller annen måte ble regulert.	~/***
VEGETASJON * barskog dominerer * variert skogpreg * fattige furuskoger * frodige granskoger * moderne skogbruk 	Gran og furu er dominerende treslag. Skogpreget varierer. Over store områder, særlig i <i>Telemark</i> og <i>Hedmark</i> , fins ensartet furuskog på næringsfattig og/eller tørkesvak jord. Skogområder som ligger innenfor Oslofeltet eller i områder med tykke moreneavsetninger, er grandominert. Her er blåbærgranskog svært vanlig. Østre Hedmark kjennetegnes ved åpne myrstrekninger i høyereliggende strøk (kjølskog). I <i>Oppland</i> danner regionen noen steder skoggrensa med høyder opp mot 1000 m o.h. Det meste av regionen har skog av middels til høg bonitet. Fra <i>Oslo</i> og sørover fins innslag av varmekjære treslag. Skogbruket har lange brukstradisjoner, tidligere også i forbindelse med jernverk og trekullbrenning. I dag er dette erstattet med moderne virkesproduksjon, og hogst skaper bestandsvariasjoner i skogbildet. Snauhogst og skogsveier preger mange områder. I enkelte deler av regionen er store skogeiendommer vanlig.	***
JORDBRUKSMARK * j.b.driften varierer * bygder, smågrender & enkeltgårder * langs vann / solsider	Regionens jordbruksdrift varierer mye. Fra nærmest ingenting i u.reg 7.18 til betydelig i særlig 7.10 og 7.24. Belliggenheten varierer også mye fra store sammenhengende bygder, til smågrender og spredte enkeltgårder. Særlig spredt er jordbruket i østre deler av <i>Hedmark</i> , med mange enkeltgårder. Her varierer skogsgårdenes opphav fra eldre finneplasser til nyere bureisingsbruk. Det meste av jordbruksmarka ligger langs vann og vassdrag, eller i solvendte lier og hellinger. Totalt har regionen ca. 391 000 dekar	~/**

¹ U.reg. er; 07.1 Siljan/Farris, 07.2 Åstraktene i indre Vestfold, 07.3 Uvdalsheia/Seljordsheia, 07.4 Reskjem, 07.5 Meheia/Skrim/Sauheradffjella, 07.6 Eikern, 07.7 Follsjå/Hovinheia, 07.8, Lyngdal/Holtefjell, 07.9 Finnemarka, 07.10 Fjella i Østfold, 07.11 Skogbygder i Hobøl og Våler, 07.12 Østmarka, 07.13 Varsjømarka, 07.14 Setskog/Rømskog, 07.15 Mangen, 07.16 Eidskog og Magnor, 07.17 Holleia/Vikerfjell, 07.18 Vassfaret, 07.19 Veståsen, 07.20 Totenåsen/Nordmarka, 07.21 Vardalsåsen, 07.22 Nedre bygder ved Mjøsa, 07.23 Solør/Odalskjølen, 07.24 Hedemarkens åsbygder, 07.25 Finnskogen og 07.26 Skogbygdene i Elverum og Trysil.

² Underregion 07.11 Skogbygder i Hobøl og Våler er flyttet fra landskapsregion 03.Leirjordsbygdene på Østlandet.

<ul style="list-style-type: none"> * 19 % ute av drift; alt fra marginal jord til hele bruk/plasser * korn & grasfôr * storfe, sau. Litt hest * stort seterbruk før * mangfoldig kultur 	<p>registrert dyrka mark. Mye av regionens tidligere jordbruksarealer er imidlertid gått ut av drift. Det omfatter både marginale teiger, tungdrevne jorder eller helt nedlagte gårder. I tillegg er også mange setervoller gått ut av drift, og mye beitemark har grodd igjen. Her har også vært mye nydyrking, særlig på myr. Fortsatt er ca. 2 950 gårder i drift. Produksjonen varierer. Korn dekker 52 % av hevdholdt areal, mens grasfôr utgjør 46 %. Potet-, grønnsak- og fruktdyrking er det forholdsvis lite av, men u.reg. 7.6 og 7.10 har betydelige mer enn resten av regionen. Også husdyrhold er utbredt, og her fins vel 25 300 storfe fordelt på ca 750 bruk. Saueholdet er middels stort med ca 52 200 sau/lam fordelt på vel 600 sauebruk. Her fins fortsatt endel hester, men i dag brukes kun et fåtall til skogsarbeid. Tidligere var langt flere husdyr ”innom” regionen i sommersesongen, da større områder er allmenninger og hvor det fram til ca. 1950 var et omfattende seterbruk. Regionen har mange ulike kulturmiljøer knyttet til jordbruk, bl.a. skogssetre, finnebruk, husmannsplasser og ulike skogsarbeider torp.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * rik på kulturminner * ulike historiske lag * særegne kult.miljøer * gårdstun dominerer * hytter & friluftsomr. * nett av skogsbilveier 	<p>Regionen er særlig rik på både kulturminner og brukstradisjoner, og mange steder danner disse kulturminnene distinkte historiske lag hvor de eldste gjerne kan gå langt tilbake i tid. For folk flest skjuler imidlertid skogens trær og vegetasjon de aller eldste minnene. Spredt i det meste av regionen fins mange kulturmiljøer, men ofte med en viss grad av u.regional tilhørighet. Eks. er eldre finnebosettinger, skogstorp, husmannsplasser, nyreisningsbruk, koier og skogssetre, samt rester av dam- og fløtningsanlegg, gruvedrifter, jernvinneanlegg, kullgroper etc. Mindre vassdragsreguleringer fins, men er ikke noe framtreddende trekk ved regionen. Jordbrukets gårdstun er det kulturmiljøet som i dag setter mest preg på regionen, og bygningsmassen varierer fra små og store eldre tømmerhus til moderne reisverksbygg. Spredt boligbygging ses ofte i og nær større jordbruksgrender. Regionen har kun et fåtall større tettsteder. Mindre iøynefallende enn jordbruksbebyggelsen, men likevel mer utbredt og spredt, er hyttebebyggelsen. Bygging av skogsveier har vært enorm de siste 50-åra, og de fleste skogsområder er nå letttilgjengelige. Inngrepsfrie naturområder med avstand mer enn 5 km fra veg finnes nesten ikke. Skogområder nær de større byene er svært viktige friluftsområder.</p>	-/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * består av 26 u.reg på sentrale Østlandet * største tømmerproduserende region * fra rasing og gjenreising til økologisk skogbruk * skogen; virkesproduksjon og rekreasjonsinteresser * flerbrukshensyn tas i stadig større grad * ulikt bruk i sentrum-periferi omr. * i Oslo; markagrensa en byggestanslinje * mer avsidesligg. u.reg. stor verdi som jakt- & fiske omr, stedvis også til hytter * tendens; fra spredte hytter til bygg. i felt * jordbruk i sterk tilbakegang, fritidsbruk * bevaringsverdige kulturmiljøer 	<p>Regionen består av totalt 26 u.regioner som dekker store deler av Østlandet. Dvs. fra lengst sør i Østfold til grensa mot fjellskogen i Trysil, vestover til Lillehammer og i sørvest ned til Bø i Telemark hvor regionen grenser mot region 05 <i>Skog- og heibydene på Sørlandet</i>.</p> <p>Som landets største tømmerproduserende landskapsregion har regionens ulike områder opp gjennom tidene vært preget av menneskets bruk av skogens ressurser - på godt og vondt. Alle steder i verden ser det ut til at forholdet mellom mennesket og skogen går gjennom fire faser: ærefrykt, rasing, gjenreising og økologisk orientert skogbruk. I Norge har vi vært gjennom de tre første fasene og er nå på vei inn i den fjerde. Flerbrukshensyn er stikkordet her. Skogbruket erkjenner sitt ansvar for å ta vare på artsmangfold og kulturminner, og at det må ta hensyn til friluftslivet. De generelle flerbrukshensynene går bl.a. ut på å spare kantsoner mot myrer, vann, elver, bekker, bergskrenter og innmark, spare en del trær og annen vegetasjon på hogstflatene samt ta hensyn til f.eks rovfuglreir, spillplasser og nøkkelbiotoper for truede og sårbare arter. Dype hjulspor bør unngås og vanlig brukte stier skal ryddes for hogstavfall når drifta er avsluttet. Dette er forhold som det er relativt enkelt for skogeieren å ta hensyn til, og mange har etter hvert blitt flinke.³ Flerbrukshensyn er altså blitt et sentralt mål i skogbruket.</p> <p>Som rekreasjonsområder har regionens skogtrakter en særlig stor verdi for friluftslivet, selv om de forskjellige regiondeler blir svært ulikt brukt. Mest ”trykk” og ferdsel har u.regionene rundt de større by- og tettstedene på Østlandet, hvor særlig <i>Nordmarka</i> og <i>Østmarka</i> som omkranser Oslo har et sterkt vern pga av sine store verdier for friluftslivet. Her er begrepet ”markagrense” blitt til en nærmest hellig grenselinje som ikke skal overskrides av ulike utbyggingsinteresser. De mest perifere u.regionene blir i friluftssammenheng mer brukt til jakt og fiske, samt at mange enkeltområder med tilknytning til hovedvei er brukt som hytteområder. Fra framveksten av hyttebebyggelsen skjøt fart fra 1920 – 30 åra og fram til i dag har endringene gått fra mer spredtliggende hytter til bygging i mer konsentrerte felt. I dag utgjør hyttebebyggelse regionens største bygningsgruppe, men siden de ligger inne i skog er hyttene ofte lite synlig på avstand.</p> <p>Regionens store skogsområder var for en stor del allmenninger, hvor det opp gjennom tidene har vært mange brukerinteresser og næringsutøvelser, bl.a. skogbruk, bergverk, jakt, fangst, fiske, m.m. Jordbruk ble ofte drevet i kombinasjon med slike næringer, og slik ble også mange plasser, skogsgårder, grender og mindre bygdela liggende spredt i skogene. Mange små bruk har imidlertid forsvunnet i løpet av bare de siste 50 år, og regionen er, til tross for beliggenhet på Østlandet, blant de mest driftsnedlagte i Norge. Her er fortsatt ca 2900 bruk i drift, samt at mange nedlagte gårder blir holdt i hevd som fritidsbruk. Gjenværende einbølte og aktive skogsgårder anses som verdifulle kulturmiljøer, både fordi de gir variasjon til skogen og pga. sin historie.</p>	

³ Fra Bjaanes, Hans i Monsen, Marianne (red. 1994.)

Regionen omfatter store skogsområder fra riksgrensa i øst til Telemark i vest. Barskogen er et kjennetegn, og reine lauvtrebestand ses helst ved menneskeskapt rydninger. Mønevannet, Lørenskog/Akershus.

Moderne flatehogst med igjensetting av både frøtrær, småholt og kanter langs bekker og vassdrag. Dagens skogbruk *må* ta flerbrukshensyn, både med tanke på biotopvern og friluftsliv. Våler kommune/Hedmark.

Som rekreasjonsområder har regionen en særlig stor verdi for friluftslivet, selv om de forskjellige skogstraktene blir ulikt brukt. Mest ferdsel har de by- og tettstedsnære skogsområdene. Nordmarka, Oslo.

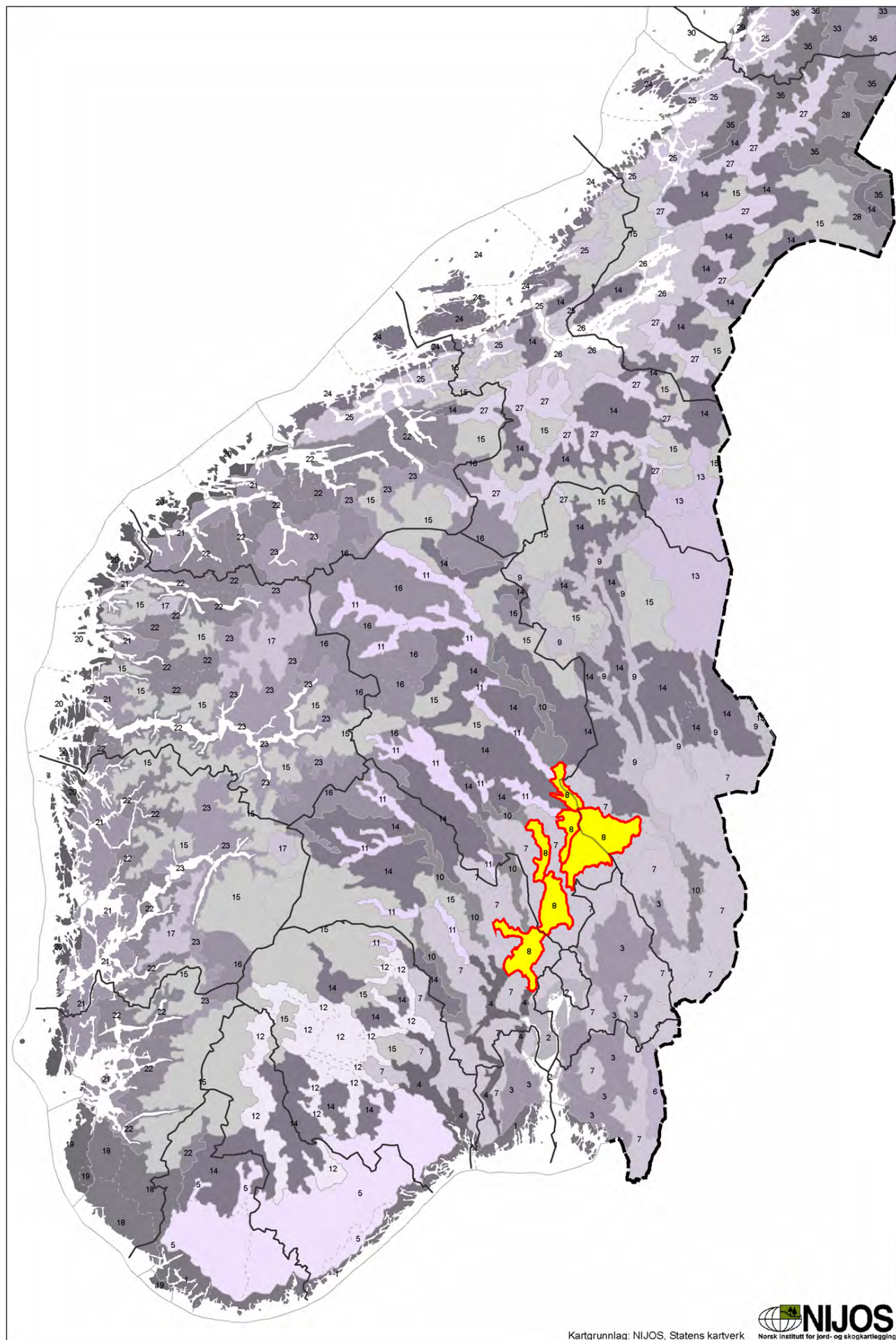
Det kreves av dagens skogbrukere at de tar flerbrukshensyn, bl.a. ved at verdifulle nøkkelbiotoper, hekke- og spillplasser ikke skades ved hogst. Likevel forsvinner mange slike områder. N-Odal/Hedmark.

Regionens jordbruk varierer mye, dvs. fra nærmest ingenting i enkelte u.reg., til nesten betydelig i andre. Tendensen er likevel at jordbruksaktiviteten nok er på hell mange steder. Ligrenda, Flesberg/Buskerud.

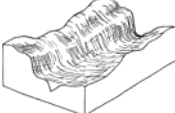

Regionen er rik på kulturminner, både fra forhistorisk tid og ”nyere” kulturmiljøer som finnebosettinger, skogstorp, husmannsplasser, nyreisningsbruk, koier, skogssetre m.fl. Krokskogen, Hole/Buskerud.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 08 Innsjø- og silurbygdene på Østlandet.

	LANDSKAPSREGION 08 INNSJØ- OG SILURBYGDENE PÅ ØSTLANDET Regionen består av seks underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * ikke enhetlig form * ulike dal- og traufor- mer, vannspeil * bølgende sletter 	Regionen mangler en enhetlig hovedform. Ulike lave dalformer er trolig mest karakteristisk. Nordre del av <i>Mjøsa</i> , og det meste av <i>Randsfjorden</i> og <i>Holsfjorden</i> er eks. på trauformer eller u-daler med stort vannspeil i bunnen. Også <i>Sokna</i> har dalpreg, men her er det et svakere relieff og dalsidene er mer sammensatt av større åser. <i>Ringerike</i> kan betraktes som en gjennomgangsdal med sterkt asymmetrisk profil og vid dalbunn. Øst- og i noen grad sørsida av <i>Tyriffjorden</i> er delvis steil, mens vestsiden er slakt stigende. En asymmetrisk dal er også strekningen <i>Gran - Lunner</i> , og i noen grad også sørlige del av <i>Randsfjorden</i> . Områdene langs midtre del av <i>Mjøsa</i> har også en svak dalform, og det samme gjelder for områdene ved <i>Eina</i> . Regionen har også større områder på <i>Hedemarken</i> og <i>Toten</i> med hvelvete og bølgende sletteformer, slake skråninger og bakker. Særlig langs særlig vestsida av <i>Mjøsa</i> munner flere mindre "hengende" daler ut.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * varierte småformer * leire; bakker & sletter * sand- & grusavsetn. * bølgende morene- dekker vanligst * kalkrygger 	Småformene varierer mye, noe som bl.a skyldes en mangfoldig berggrunn. Her er nemlig både grunnfjellsgneiser, sandsteiner, leirskifre, permisk lava og ulike kalkbergarter. Leiravsetninger fins kun på <i>Ringerike</i> og <i>Sokna</i> , hvor de ses som sletter, bakker eller utpregede raviner. Elveavsetninger er karakteristisk langs <i>Storelva</i> på <i>Ringerike</i> , men ses også spredt langs elver i hele regionen, eller ved utløp til sjøer. Sand- og grusavsetninger ligger spredt i regionen. Morenejord er vanlig på <i>Toten</i> , <i>Hadeland</i> , <i>Eina</i> , <i>Hedemarken</i> , langs <i>Mjøsa</i> og ved <i>Randsfjorden</i> . Her er det bølgende former med bakker, hauger, rygger eller dype raviner og terrasser langs elver. Høyere i terrenget ligger større og mindre myrer. Der kalkbergarter finnes, ses parallelle rygger som ofte danner langsgående, oppstykkede strukturer i landskapet. På kalkryggene er forvittringsjord ofte iblandet morenejord. Langs <i>Mjøsa</i> ligger øst-vestgående hengende daler med flere avsatter og gjel dannet mellom ulike lag av sandsteiner og kalk. Spesielle småformer er vulkanrørene (kampene) på <i>Hadeland</i> og grunnfjellshortsen på <i>Nes</i> .	**
VANN OG VASSDRAG * store innsjøer, gir lang fjernvirkning * meandrerende elver * hastige småelver 	Vannkomponenten i store deler av regionen preges av store innsjøer. <i>Mjøsa</i> , <i>Randsfjorden</i> og <i>Tyriffjorden</i> danner store landskapsrom og vannspeil som sterkt bidrar til å prege landskapskarakteren i sine respektive underregioner. De mektige vannspeilene skaper utsyn og gir store fjernvirkninger i landskapet. <i>Randsfjorden</i> er langstrakt med moderat til bratte omgivelser. Det samme gjelder nordenden av <i>Mjøsa</i> som mot sør vider seg mer ut. <i>Tyriffjorden</i> har en mer variert strandlinje, med et større midparti og flere småfjorder som omkranses av varierende topografi. Elvenes karakter og morfologi varierer. En del elver har rolig flyt med typiske elveslynger, f. eks <i>Storelva</i> på <i>Ringerike</i> ; <i>Lenaelva</i> på <i>Toten</i> , <i>Svartelva</i> på <i>Hedemarken</i> , og delvis <i>Sokna</i> . En del mindre elver er mer hastige og knyttet til steilere løp, bl.a. ved <i>Mjøsa</i> .	*** /*
VEGETASJON * barskog, mest gran * kalkfuruskoget * edellauvskoget * randsoner 	Naturlig skogsvegetasjon domineres av barskog. På midlere og bedre boniteter råder grana, som i denne regionen har en relativt vid nisje. Moderat til lite artsrike, oftest blåbærdominerte skogtyper, er vanligst. Men betydelig arealer med kalkrik grunn bidrar imidlertid til større arealer med artsrike lågurt- og høgstaudegranskoger. Furu er innblandet eller dominerer hvor det er grunnlendt og karrig, samt på <i>Ringerikes</i> store smeltevannsavsetninger. Artsrike kalkfuruskoget finnes også, i første rekke på <i>Ringerike</i> . Edellauvskoget opptrer spredt, spesielt i skrenter og lune lokaliteter på kalkrik grunn. I det intenst drevne jordbrukslandskapet, spesielt på <i>Toten</i> og <i>Hedemarken</i> , finnes skog som er mer eller mindre lauvtreddominert. Den er svært oppstykket mellom teiger, ofte som kruller, linjedrag eller border langs bekker og elver. I en del skogsområder, bl.a. ved <i>Eina</i> , ligger en del myrer som ofte har fra fattig til nøysom vegetasjon.	***
JORDBRUKSMARK * blant landets største & beste jordbr.reg * storskala jb.landskap * ca 740 000 dekar dyrka mark * 3 750 aktive bruk * storgårder, særlig i Hedemarksbygdene * korn dominerer	Jordbruksdrifta er svært omfattende, og regionen er blant landets største og beste jordbruksregioner. Her ligger vel 8% av Norges samlede jordbruksareal, og de mange gårdene danner til sammen store sammenhengende jordbrukslandskaper. Det er kun her, og i reg. 03, 19 og 26 at man i Norge ser virkelig storskala jordbrukslandskap. Likevel bidrar utallige randsoner, samt små og store skogteiger til å dempe det åpne preget. De fleste steder framstår derfor jordbrukslandskapet som moderat til middels skalert. Her er det totalt registrert vel 740 000 dekar dyrka mark, og dette drives av ca 3 750 aktive bruk. Brukssørrelsen varierer, og er særlig knyttet til terreng. Vel 37 % av de aktive gårdene har mer enn 200 dekar dyrka mark. De fleste av disse ligger på <i>Hedemarken</i> . Småbruk finnes gjerne i regionens skogs- og dalområder. Korn utgjør dominerende åkerproduksjon, og dekker vel 66 % av hevdholdt dyrka mark. Stedvis	***

¹ Underregionene er: 08.1 Tyriffjorden, 08.2 Lunner/Gran, 08.3 Randsfjorden, 08.4 Toten- og Hedemarkens jordbruksbygder, 08.5 Vardal/ Snertingdal og 08.6 Øvre bygder ved Mjøsa.

<ul style="list-style-type: none"> * stedvis gras & potet * ca 42 400 storfe * ca 66 900 sau/lam 	<p>ses dette som nærmest homogene kornbygder, særlig på østsida av <i>Mjøsa</i>. Dyrking av grasfôr dekker 27 % av dyrka mark. Også grasproduksjonen er nokså spredt, men med en tydelig konsentrasjon i husdyrbygdene i sidedalene på vestsida av <i>Mjøsa</i>, og langs regionens skogband. Potet dyrkes kun på 3,5 % av åkerlandet, men likevel i så store mengder at gårdene på begge sider av <i>Mjøsa</i> utgjør ett av landets fem kjerneområder for potet. Husdyrholdet er betydelig, særlig av gris. Av større betydning for ulike kulturmarkstyper er beitedyra. Storfeholdet er stort, og her fins om lag 42 400 storfe (= ca 870 bruk). Også saueholdet er betydelig med vel 66 900 sau/lam (ca 1050 sauebruk).</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * jernbane lok.faktor for bebyggelse * flere stasjonsbyer & mange tettsteder * perif.omr < bebygg. * boligsatelitter * landbruksbygg 25% * gårdstun karaktersetter regionen * store & små gårder 	<p>Et omfattende jernbanenettverk har i store deler av regionen lagt grunnen for en rekke stasjonsbyer og tettsteder. Med jernbanen som lokaliseringfaktor ligger dermed mye av bolig- og næringsområdene i "smale" og langsgående linjestrukturer, både langs vann og over mindre ås- og høydedrag. Av trafikkhensyn er gamle hovedveier mange steder lagt utenom tettstedene. Det medfører at det stedvis er de nye hovedveiene som nå lokaliserer bebyggelsen, særlig nærings- og mindre industribygg. Enkelte områder har dermed to bebygde linjestrukturer. Utenfor de store samferdselsårene, og i regionens mer perifere områder, har bebyggelsen langt mindre betydning i landskapet. Også her kan det finnes enkelte spredte boligområder, da mange slike fungerer som bosatellitter for byer og tettsteder. Selv om bolig- og ulike typer næringsbygg utgjør vel 70 % av regionens bebyggelse, så er det ikke de som i størst grad karaktersetter regionen. Med en andel på ca 25 % av total bygningsmasse, er det landbruksbebyggelsen som i størst grad preger landskapene. Både fordi gårdene ligger jevnt fordelt, og fordi gårdstuna oftere er godt synlig pga åpne jordbruksarealer rundt. Et karaktertrekk for <i>Mjøsregionen</i>, særlig <i>Hedemarksbygdene</i>, er storgårder med ruvende hus og en ofte framtrædende terrengplassering. I andre deler av regionen er gårdene ofte betydelig mindre, noe som bl.a. ses ved at gårdstuna ligger tettere, stedvis i grender. Regionen har også en del fritidsbebyggelse, med beliggenhet helst mot vann eller skogsområder.</p>	***
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * kraftig jordbrukspreg; stor betydning for reg. grensedragning * jordbruket binder regionen sammen * rike bergarter * Tyrifjorden; leirbakker og slette * mer bølget morenedekke v. <i>Mjøsa</i> * 8 % av landets tot. dyrka jordareal * 1/3 av landets bruk over 500 dekar * før; kjerneomr. for husmannsvesenet, nå: mange småbruk * kornprod. dom. * store åkerflater * randsoner og lauvvegetasjon = kulisser * hagemarksskog m. hengebjørk; særpreg * storgårdstun, monnbygg, alleer m.m. * jernbane, stasj.byer * fornminner/gravfelt 	<p>I de fleste av de 45 regionene er landskapets hovedform av stor betydning for grensedragningen. Kun et fåtall regioner har så stor menneskelig påvirkning i form av jordbruk at det virker som en avgrensende landskapskomponent. Landskapsregion <i>08 Østlandets innsjø- og silurbygder</i> er en av disse. Her er det ikke hovedformene som binder områdene sammen, men mer et omfattende jordbruket på næringsrike grunn, i kontrast til fattigere berggrunn og skogsvegetasjonen rundt.</p> <p>Deler av regionens navn, <i>Silurbygdene</i>, henspiller på berggrunnen. Den består hovedsakelig av silurbergarter, dvs. næringsrike kalksteiner og kalkholdig leirskifre som oppløses lett. I nordre del av <i>Hedemarksbygdene</i> finnes sparagmitter som er langt mer motstandsdyktige, og som her skaper godt synlige brattskrenter langs <i>Mjøsas</i> nordre ende. Leiravsetninger finnes bare i lavlandet rundt <i>Tyrifjorden</i>, og landskapet her er mer preget av et slyngete elve- og leirbakke-landskap. Det meste av regionen ellers ligger helst over marin grense, noe som gir landskap preget av et bølgende morenedekke. Innsjøenes vannspeil er stedvis et betydelig element som åpner for en uvanlig sterk fjernvirkning i innlandet. Sommerklimaet er gunstig, og edellauvskog ses ofte på gunstige lokaliteter langs vann og i sørvendte skrånninger. Høyere liggende deler av <i>Toten</i> domineres av bjørk og gran.</p> <p>Regionen hører til landets beste jordbruksbygder. Her finnes vel 8% av Norges dyrka mark. Bruksstørrelsen varierer, men regionen har over 1/3 av alle landets bruk med mer enn 500 dekar jordbruksareal. Regionen var tidligere et av landets mest sentrale husmannsstrøk, og mange små bruk har opphav i disse. Korn er dominerende arealbruksform, men rundt <i>Mjøsa</i> ligger også ett av landets fem kjerneområder for potet. I høyere liggende deler av <i>Toten</i> og i "øvrebygdene" nordafor er storfehold viktig, og her drives gårdsbruk helt opp i 600 m høyde. På <i>Ringerike</i> og <i>Nes</i> finnes en betydelig fruktproduksjon. Store områder innenfor regionen framstår som et sammenhengende åkerlandskap. Her spiller vegetasjonsbelter langs eiendomsgrenser og bekke- og elvedrag, en betydelig rolle som visuelle linjeelement og romlig avgrensende kulisser. Pga. av denne kulisseeffekten oppleves lauvskogsinnholdet som langt større enn det egentlig er. Gamle kulturmarkstyper som tørrbakker, beita raviner, hagemark, hagemarksskog og hageskog fins fortsatt i områder med melkeproduksjon, men bare som mindre rester i de mer intensivt drevne og mer homogene kornbygdene. Hagemarksskog med tresatt grov hengebjørk er et regionalt særpreg.</p> <p>Regionen har et betydelige innslag av storgårdsbebyggelse med monumental trearkitektur, alleer m.m., særlig i <i>Mjøsbygdene</i>. Store østlandske firkanttun er vanlig, men også en del eldre husmannsbebyggelse er godt bevart. Oppe i åstraktene finner man også spor etter skogsseterbruket. Store deler av regionen er nært tilknyttet jernbanen, og flere stasjonsbyer og mindre tettsteder har vokst fram i nyere tid. Utover disse preges regionen av en landsbygd med jevn bosetting. Mange av bygdene har en jordbrukskultur som går tilbake til bronsealder/ jernalder, og store gravfelt og/eller spredte gravhauger finnes derfor fortsatt i mange bygder.</p>	

Regionen mangler en entydig og samlende hovedform, og det er derfor først og fremst en omfattende jordbrukspåvirkning som binder regionen sammen. Leirjord er typisk rundt Tyrifjorden, Hole/Buskerud.

Morenejord er typisk på Toten, Hadeland, Eina, Hedemarken, langs Mjøsa og ved Randsfjorden. Disse bygdene har fra gammelt av vært kjent som gode kornbygder. Helgøya, Ringsaker/Hedmark.

Typiske husdyrbygder finnes i de høytliggende sidedalene på Mjøsas vestsida, og langs regionens skogband. Storfekholdet er stort, og stedvis går kyr fortsatt ute på skogsbeite. Mot Snertingdal, Gjøvik/Oppland.

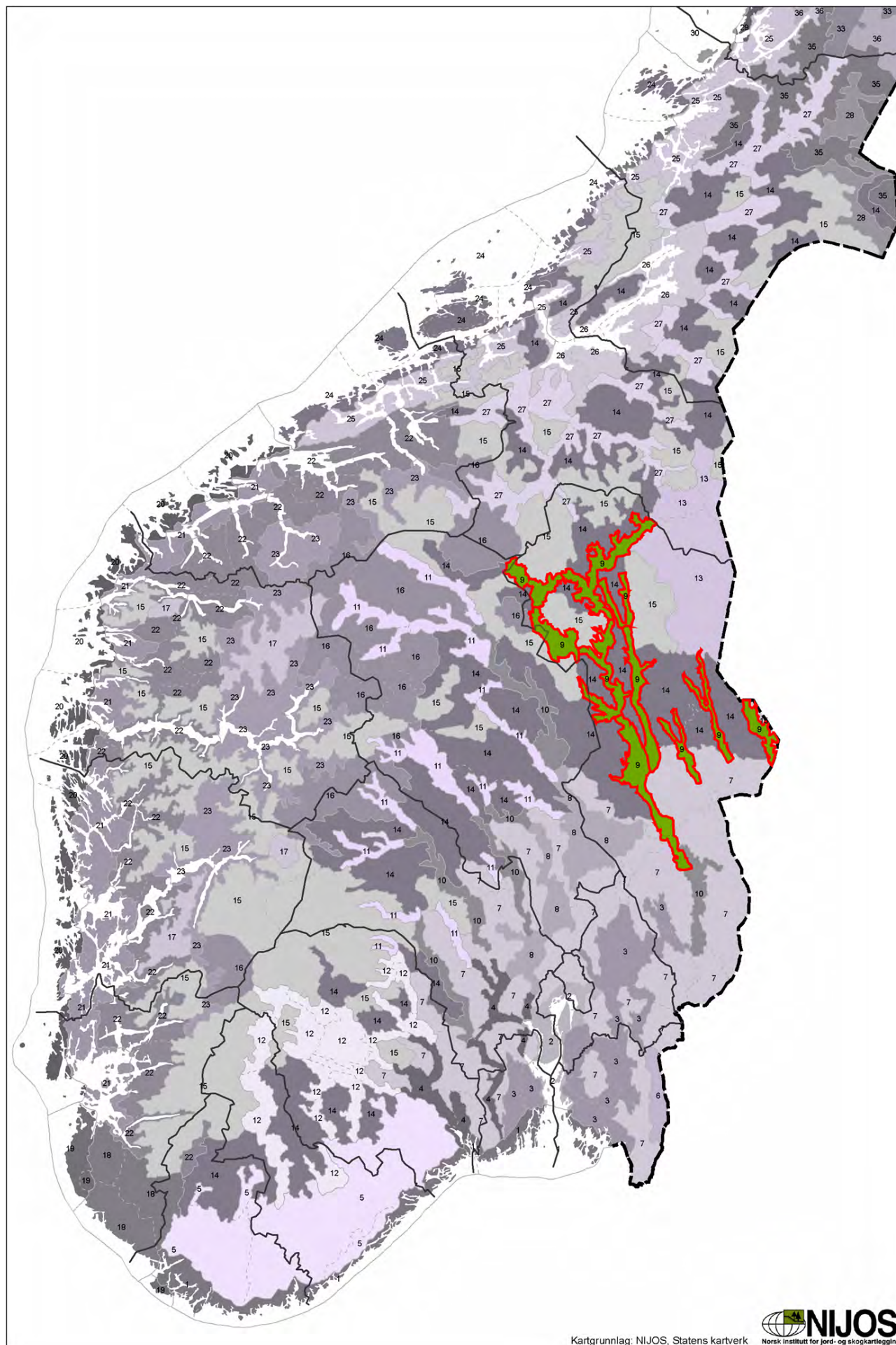
I områder med store sammenhengende åkerlandskap spiller vegetasjonsbeltet langs eiendomsgrenser en betydelig rolle som visuelle linjeelement og romlig avgrensende kulisser. Petlund, Stange/Hedmark.

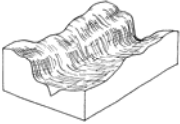

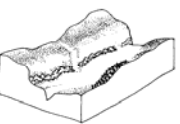
Landbruksbebyggelsen utgjør kun 25% av regionens samlede bygningsmasse, men er likevel de som i størst grad preger landskapene. Dette både fordi gårdene ligger jevnt fordelt og åpent til. Ringsaker/Hedmark.

Regionen har et betydelig innslag av storgårdsbebyggelse, og her fins flere av landets største gårder. Tun med store våningshus og driftsbygg er ofte blikkfang i åpne åkerlandskap. Romedal, Stange/Hedmark.

Landskapsregion 09 Østerdalene.

	LANDSKAPSREGION 09 ØSTERDALENE Regionen består av 10 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * flere daler * markert form, men ofte slakere dalsider * U-form; dalsletter * korte sidedaler; oftere V-preg 	Regionen består av <i>Hedmarks</i> dalfører med <i>Østerdalen</i> og dens sidedaler, samt <i>Osen</i> , <i>Engerdalen/Trysil</i> og <i>Ljørdalen</i> . Østerdalene er gravd ut langs nord-sør gående linjestructurer i berggrunnen. Unntak er 9.9 <i>Folldal</i> og 9.10 <i>Nord-Østerdalen</i> som følger Trondheimsfeltets strukturer i øst-vestlig retning. Dalene er markerte, men med mindre bratte dalsider enn f.eks 11 <i>Øvre dal- og fjellbygder</i> i <i>Oppland</i> og <i>Buskerud</i> . Dalene er helst grunne traue gravd ned i et gammelt viddeterreng, og dalenes iseroderte brattkant er mindre markert. Tross mykere former er likevel U-formen de fleste steder godt synlig. Enkelte sidedaler kan være mer markerte, som <i>Atnadalen</i> ved <i>Sollia</i> , mens lengst i sør er det overgang til et åsterreng med lavere høyde og mindre sammenhengende dalsider. Selve <i>Østerdalen</i> preges av en åpen og rolig svingende dal med markerte grusmoer og elvesletter i dalbunnen. Regionens øvrige daler har mer vekslende karakter, og flere har partier med dypt nedskårne V-daler. De fleste hoveddaler har korte sidedaler som ofte mangler dalsletter, og er mer v-formet og hengende i forhold til hoveddalen.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * større landemerker * breelv- & elveavsettn * terrassekanter * bresjøsedimenter * div. moreneavsetn 	Til landskapets småformer regnes også særegne større landformer. I reg. 9 er det bl.a. landemerker som <i>Tronfjellet</i> + andre markante fjelltopper som omkranser dalløpene. Fra enkelte dalpartier kan man også se inn mot andre fjellmassiv/topper, selv om disse ikke ligger i regionen. Et eks. er <i>Rondane</i> (reg. 16) som bl.a. kan ses fra både <i>Atndalen</i> og <i>Folldalen</i> . En annen kjent "småform" er <i>Jutulhugget</i> . De vanligste småformene er imidlertid dannet av løsmasser. I dalbunnen er det helst breelv- og elveavsetninger, som ofte har dannet en flat og stedvis bred dalbunn. Mest typisk ses dette i selve <i>Østerdalen</i> . Store breelavsetninger ses særlig i <i>Rendalen</i> og <i>Folldal</i> . De fleste steder er terrasserte kanter vanlig langs elva eller i selve dalfoten. I nordre regiondeler er bresjøsedimenter oppe i dalsiene stedvis et særpreg. Disse ble avsatt langs store bredemte dalsjøer. Morenejorda ligger overfor dalbunnens sand- og grusavsetninger i ulik mektighet, spredt i lisdene - og mot himmelsjø stedvis i mosaikk med bart fjell.	**
VANN OG VASSDRAG * nedbørfattig region * elver i hoveddalene * noen smale dalsjøer * hastigere sideelver * få småvann & tjern 	Regionen er nedbørfattig, og vannforekomstene er derfor helst knyttet til hoveddalenes gjennomstrømmende elver. I to underregioner karaktersetter store, langstrakte dalsjøer store deler av dalføret (<i>Ossjøen</i> i 9.2 <i>Osen</i> og <i>Storsjøen</i> i 9.5 <i>Rendalen</i>), mens den noe mindre <i>Engeren</i> preger deler av <i>Engerdalen</i> . Ellers er elvene et betydelig særpreg for denne skogdominerte regionen. Mest kjent er Norges største elv, <i>Glåma</i> . Den renner for det meste bred og med et lite fall, ofte også i rolige store slynger. Fra sidedalene kommer atskillig hastigere sideelver, f.eks <i>Atna</i> og <i>Imsa</i> . Også i andre hoveddalfører er elvene viktige linjelement, bl.a <i>Trysilelva</i> og <i>Rena</i> . Der dalførene og deres sidedaler har V-form renner elvene atskillig striere, ofte også i stryk. Flere mindre bekker og småelver slutter seg til hovedelvene fra små sidedaler, men uten å prege landskapet nevneverdig. Regionen er forøvrig svært fattig på mindre vann og småtjern.	**/**
VEGETASJON * sterkt barskogsprege * furua dominerer; skrinne koller / moer * gran; gunstigere lok. * lauvskog; rundt tun, innmark & elvekant * rike bergarter i nord 	Barskog preger alle <i>Østerdalene</i> , og ofte har furua best vilkår. I søndre og midtre regiondeler gir en fattig berggrunn og mange grusmoer homogene furuskoger. Her er et sterkt kontinentalt klima med lite nedbør, noe som gir en tørketålende og nøysom vegetasjon. Skogbunnens planteliv er derfor ikke særlig variert; men domineres ofte av lav, røsslyng, tyttebær og krekling. Grana trives bedre på lokaliteter med gunstigere grunnvannsforhold, og ses derfor helst i mer skyggevendte dalsider. Nedre deler er grandominerte og mer moserike barskoger vanlig. Lenger nordover blir furua mer dominant. I øvre <i>Folldal</i> og i <i>Atndalen</i> ned til <i>Enden</i> fins f.eks. bare furu. I nord gir en tydelig bergartsgrense et skarpt skille i regionens vegetasjonstyper. På nordsida av en linje som går like sør for <i>Folldalen</i> , over <i>Alvdal</i> og videre sør for <i>Glåma</i> mot <i>Røros</i> , fins rike skiferbergarter som gir rike vegetasjonstyper og store forskjeller i både jordbruk og beitebruk. Skogbruk er en viktig næring og et betydelig kvantum avvirkes hvert år. Myrarealer er lite framtreddende. Våtmarksvegetasjon finnes helst langs rolige elvepartier.	***
JORDBRUKSMARK * dyrka mark = 4 % * næringsfattig i sør, næringsrikt i nord * ca 1 500 aktive bruk * slette- & bremgårder	Dyrka mark dekker 6 % av totalarealet. Regionen har ca 259 000 dekar dyrka mark, fordelt på vel 1500 aktive bruk. I nord-nordvest veksler berggrunnen fra harde, næringsfattige bergarter til myke og lettforvittra kalkrike skiferbergarter. Sistnevnte gir rikt jordsmonn, og her ligger de beste jordbruksbygdene. I de midtre og søndre deler er jorda stort sett magert. Best er det her langs elvene, hvor avleiringer gir bedre jordsmonn. Det meste av jordbruksmarka fins nede i dalbunnene, og kun 1 000 dekar dyrka mark er berettiget tilskudd til brattareal. Det er lite for en dalregion (reg. 10 har 27 500 da, og reg. 11 har 37 800 da). En del dyrka mark har gått ut av drift, særlig i jordsvake	-/**

¹ Underregionene er; 9.1 *Sør-Østerdal*, 9.2 *Rendalen*, 9.3 *Osen*, 9.4 *Dalbygder* i *Trysil* og *Engerdal*, 9.5 *Ljørdalen*, 9.6 *Midt-Østerdalen*, 9.7 *Atna*, 9.8 *Folldal*, 9.9 *Tylldal/Unset* og 9.10 *Nord-Østerdalen*.

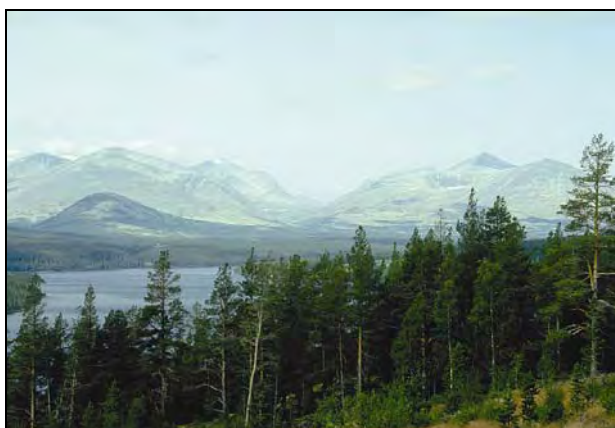
<ul style="list-style-type: none"> * lite bratt j.b. areal * grasfôr dominerer * storfehold/sauebruk * bureisningsbruk * vel 300 aktive setre 	<p>bygder i sørøst-øst. Eks. er 9.3 <i>Ljørdalen</i> der mer enn halvparten av dyrka marka er ute av drift. På hevdholdt dyrka mark dominerer grasproduksjon (ca. 73 %). Korndyrking skjer mest i lavtliggende regiondeler. Husdyrhold er vanlig, særlig i øvre dal- og fjellbygder. Sauehold er utbredt, med ca 69 700 sau/lam fordelt på vel 500 besetninger. Antall sauebruk er i tilbakegang i sør pga rovdyrplager. Regionen har ca 700 storfebruk (vel 25 450 dyr). Nord i regionen opprettholdes en del gårdsnært utmarksbeite. Her er bjørkehageskog mer vanlig. Store skogeiendommer hører til gårdene, som ofte kan ha flere setre. Gårdenes størrelse er ofte mindre i østlige deler, og her mangler mange småbruk skog. Bureisningsbruk fins i de østre dalfører. Regionen har hele 300 gårder med aktiv seterdrift, enten som enkelt- eller fellessetre. De fleste av disse setrene ligger i tilgrensende landskapsregioner i nord. Det østerdalske seterbruket har et godt rykte.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * gårdsbebygg. dom. * Østlandsk 4-kanttun * eldre laftearkitektur * bygdebyer/tettsteder * veier / jernbane 	<p>Gårdsbebyggelse i østlandske firkanttun dominerer, men her fins og gårder med dobbelttun. I nordlige bygder ses stedvis en betydelig konsentrasjon av eldre laftearkitektur, og tjærebrune låver, løer og våningshus danner ofte tradisjonsrike og helhetlige gårdstun. Småbruksbebyggelse med enetasjers laftehus er også utbredt. Noen steder danner enkelte reisverksløer små blikkfang på dalbunnens oppdyrka elvesletter (bl.a. <i>Rendalsøyane</i>) og myrer. Regionen har flere markante kirkebygg. <i>Elverum</i> er største tettsted med ca. 11 000 innbyggere. Her finnes også flere bygdebyer og mindre tettsteder. Hovedinntrykket er likevel spredt bosetting. Treforedlingsindustri og større sagbruk fins flere steder. <i>Trysilbygda</i> har gjennom skianlegg og store hyttefelt en godt etablert reiselivsnæring, som ellers i regionen har et beskjedent omfang. Deler av regionen preges av tilbakegang, med både nedlegging og fraflytting. Enkelte dalpartier mangler bebyggelse. Hovedveier og jernbane danner betydelige linjedrag langsetter dalbunnen.</p>	-/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * <i>Eystridalir</i>; eldre navn på regionen * Østerdalene; lange moer med lavfuruskog, granskog i åssider og baklier * ofte ensformig nede i, og langs dalbunn * variasjonen fins på tvers av dalgangene * elvene; gml. nerver & bevegelseslinjer * sidedaler mot høyfjell & riksgrense * trangt eller vide utsyn mot snau vidde * i sør; overgang mot lavt åslandskap * sterkt skogspreget * kun 4 % dyrka mark * slettegårder synligst * ligårder, tilbaketrekt * stedvis brede jordbruksbygder * stedvis mange tun med trad.bebygg, mer eldre bygninger enn i andre regioner * tettsteder i vekst * stedvis avfolkning & gjengroing 	<p>”<i>Eystridalir</i>” var i gammel tid flertallsordet for regionens mange og store daler. For den alminnelige geografiske bevissthet lå de fjernt fra mer sentrale ”adalbygder” som det den gang het. I virkeligheten omfatter <i>Østerdalene</i> flere selvstendige geografiske områder av nokså ulik karakter, men likevel finnes det en del hovedtrekk som gjør at de er samlet til en landskapsregion.</p> <p>Det er altså flere <i>Østerdaler</i>, men regionen finnes kun i <i>Hedmark</i>. Mest kjent er hoveddalen som følger <i>Glåma</i> fra <i>Elverum</i> til <i>Trøndelag</i>, der særlig mange bilister årlig haster gjennom dalen på sin travle ferd fra sør og nord. Fordi dagens hovedveier er lagd for høy fart, og derfor helst legges utenom gårder og bygdelag, blir dalbunnens mer eller mindre ensformige furumoer det man best husker fra en ferd gjennom ”<i>Østerdalene</i>”. Regionalt sett er dette ”landskapsinntrykket” uriktig, da dalene har atskillig mer mangfold enn som så. Ferdes man mer på tvers i dalene vil variasjonen øke slik at elv, innmark, gårdstun, furumoer, skogklede dalsider, snaue fjelltopper og høye horisonter danner mer sammensatte landskapsbilder enn det man ser fra dalbunn.</p> <p>Regionens to store hovedelver, <i>Trysil</i> og <i>Glåma</i>, gir grunndraget, selve nerven, for regionens kulturgeografi. Hovedelvene med alle deres tilløp har de fleste steder alltid dannet en hovedakse for ferdsel. Nyere kjøreveier har nå overtatt, men som oftest lagt seg inntil elvene. Regionen har også mer høyreliggende sidedaler som stiger mot <i>Rondemassivet</i> og <i>Dovre fjell</i> i nordvest. I øst er det atter andre hoveddaler. Størst (og lengst) er den som følger <i>Trysilelva</i> fra <i>Femunden</i> gjennom <i>Engerdal</i> og <i>Trysil</i>. I sør grenser 9 <i>Østerdalene</i> mot <i>Solør</i> og <i>Hedemarken</i>. I øst har den tyve miles felles grense med Sverige. Minst og mest avsides av u.rege’ene er 9.3 <i>Ljørdalen</i>.</p> <p>Selve dalformen kan variere fra markante trau til vid profil med slake ller. Dalene ligger godt senket mellom et ås- og lavfjellslandskap med framtreddende viddekarakter. Nord i regionen er utsyn mot snaue, lavdominerte gulhvite fjellvidder stedvis et karaktertrekk. Dalrommets trange form gir mange steder begrenset sikt, men i de østligste dalførene er også vid utsikt til vidda og fjerne høyder vanlig. Sidedalene kan være svært markerte. Sør i regionen er det ofte en mer gradvis overgang til et lavere åsterreng og noe mindre sammenhengende dalsider.</p> <p>Det er kombinasjonen av dalform og skog som først og fremst preger regionen. Og selv om både form og skogtype varierer, er det dette som fester seg som overordna landskapskarakter. Dyrka mark dekker kun 4 % av regionens totalareal, men oppleves likevel som atskillig mer utbredt. En årsak er at eng og åker ofte ligger i dalbunnen, og dermed er lettere synlig fra hovedveiene. Dalbunnens spredte slettegårder er altså det bilistene helst ser. Oppe i hoved- og sidedalers mer hellende ller ligger også noe dyrka mark. Slike ligårder, grender og enkeltgårder ligger i dag mer tilbaketrasket langs ulike mindre gjennomfarts- og/eller baksideveier.</p> <p>Gårdstun omgitt av snaue jorder danner regionens kulturelle og mest markante blikkfang. Noen steder, særlig i nordbygdene, finnes større og mer sammenhengende jordbruksbygder. Også her er bebyggelsen mer framtreddende, da store areal med åpen jordbruksmark kan gi lange siktstrekninger. På enkelte flate elvesletter er små, forfalne løer iøynefallende. I deler av regionen ses mange tun med eldre tømmerhus. Bygningsmessig finnes her mer av ”gamalt” enn i de fleste andre av landets landskapsregioner. Enkelte tettsteder preges av moderne tilvekst, mens andre regiondeler, særlig ”nyere” bureisningsstrøk, preges av nedlegging, avfolkning og tilskoging.</p>	

I sørlige regiondeler ses gjerne brede dalfører omgitt av lave åser. Hovedveiene går langsetter dalbunnen, og skog hindrer ofte utsyn til elv, jordbruksmark eller tun. Glåma ved Nabbset, Åmot/Hedmark.

Lenger nord i regionen, blir dalførene gjerne dypere, og flere nakne fjelltopper omkranser dalløpene. Typisk for deler av regionen er de snaue og lyse lavmatene. Tyldalen sett fra Tronden, Tynset/Hedmark.

I nordvest grenser regionen inn mot Rondane, noe som stedvis gir utsyn med høy nasjonal symbolverdi. Her ved Atnsjøen, om lag der Harald Solberg malte "Vinternatt i Rondane", Stor-Elvdal/Hedmark.

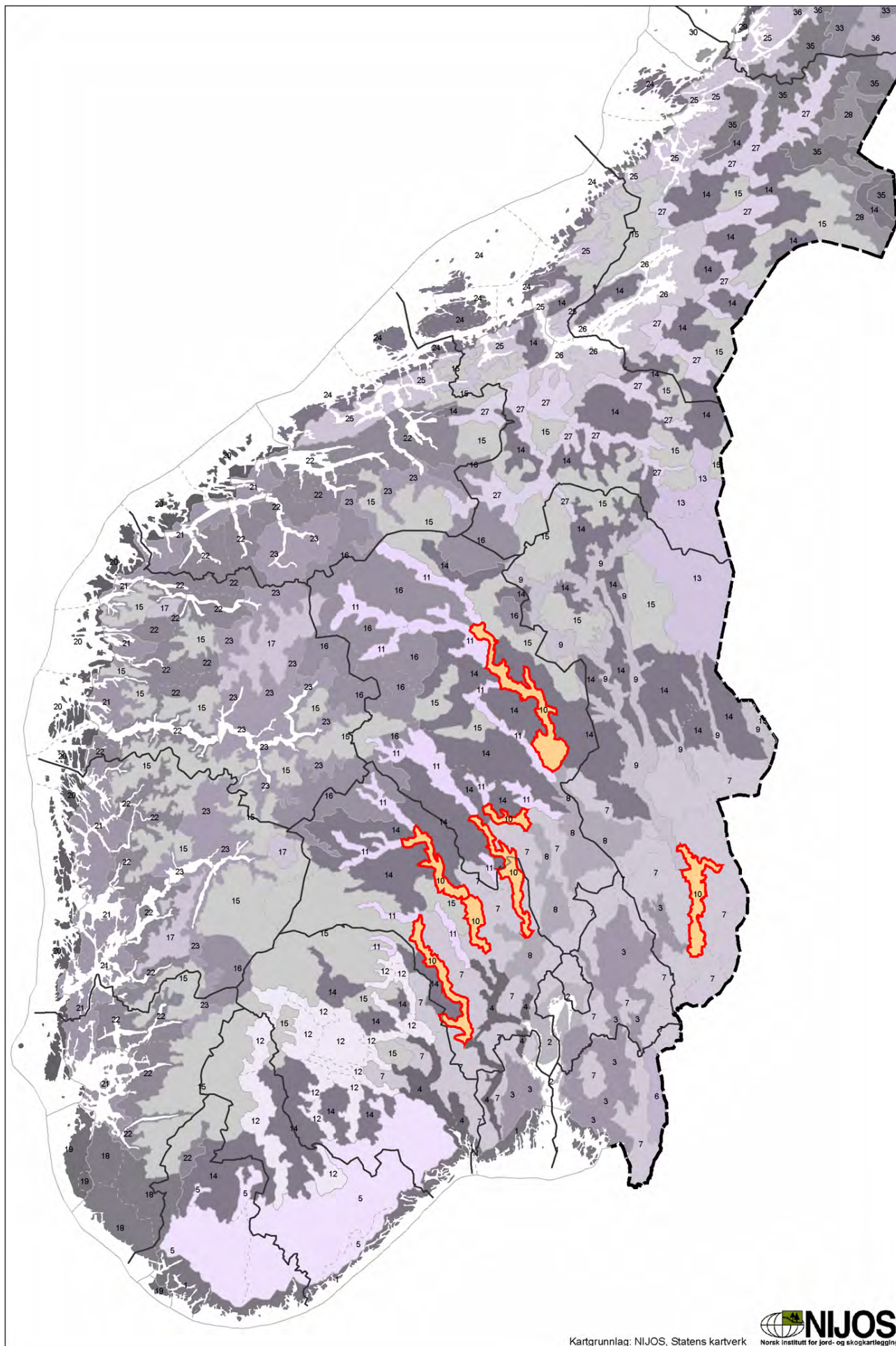
De fleste av regionens daler har en skogdekt dalbunn med furudominans. Fordi hovedveiene går langsetter dalbunnen, vil regionen derfor ofte oppleves som triviell ved gjennomkjøring. Trysil/Hedmark.

Jordbruksmark dekker vel 5 % av regionens totalareal, og er derfor viktig for landskapsvariasjonen. De fleste steder framstår dyrka marka som frodige lysninger mot en karrig utmark. Folldal/Hedmark.

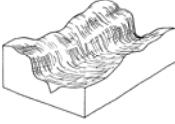

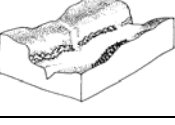
De Østerdalske setrene ble behørlig rost av dikteren A. O. Vinje, og fortsatt utgjør seterbruket nord i regionen ett av landets kjerneområder for seterbruk. Fra Langsetra ved Vingelen, Tolga/Hedmark.

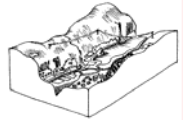
Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 10 Nedre dalbygder på Østlandet.

	LANDSKAPSREGION 10 NEDRE DALBYGDER PÅ ØSTLANDET Regionen består av syv underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * daler med ulike hovedformer rundt * trange V-daler * bredere U-daler * dalsletter i øst 	Regionens daler er skåret ned i vidder, lave forfjell og helt i øst i et lavere åsterreng. De har dermed en forskjellig utforming. Nedskjæringen er enkelte steder markant langs store forkastninger eller sprekkesoner mellom ulike bergartsprovinser. På slike steder er dalsidene bratte, til dels med skarp V-profil, vanlig i bl.a <i>Numedal</i> og <i>Begnadalen</i> . Enkelte av dalførene er påvirket av isens eroderende virksomhet der dalbunnen har fått en bredere utforming. <i>Gudbrandsdalen</i> er et godt eksempel på en slik utforming, og her fins også hengende sidedaler. <i>Glåmdalen</i> (10.07) regnes som en prekvartær form; med dalsletter i bunnen omgitt av et lavt bølgende åsterreng som strekker seg videre mot øst. Dalbunnene ligger på høyder opp til 300 m o.h. Mye av regionen ligger i den østnorske gneisregionen som karakteriseres ved sure bergarter. <i>Gudbrandsdalføret</i> omgis av sparagmittdekker. Noen steder, særlig i regionens aller nordligste deler kommer skyvedekkenne inn med tilhørende kambrosilurske bergarter blottet høyt i dalsidene.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * breelv- og elveavsetninger i dalbunnen * stedvis elveterrasser * mektige morenedekker mer spredt * skrinne morene & bart fjell, flåg & urer 	Regionens mektigere løsmasser er utvilsomt knyttet til dalbunnen. I de fleste underregioner er dette tørre og lettrenerte breelavsetninger, stedvis med god iblanding av mer finkornede elveavsetninger. Noen steder er elveavsetningene også avlagt i tydelige terrasser. Særlig er u.reg 10.7 <i>Solør</i> et storslagent eksempel på hvordan en stor elv, <i>Glåma</i> , kan forme et landskap. Her fins både flate elvesletter og terrasser, og her er mye god dyrkingsjord. Oppe i regionens dalsider dominerer morener av vekslende tjukkelse og omfang. I flere av u.regionene ligger mektige bunnmorener mer kladdvis og spredt, og i solrike dalsider har de dannet grunnlag for jordbruk og bosetting. Mer skrinne og usammenhengende morenejord, ofte i mosaikk med bart fjell er særlig vanlig i de øvre deler av dalsidene. Noen u.regioner har betydelige mengder mer sammenhengende morenedekker, særlig 10.6 <i>Gudbrandsdalen</i> , men også store deler av 10.3 <i>Nedre Hallingdal</i> og 10.5 <i>Nedre Etnedal/Dokka</i> . I særlig bratte dalsider trer berget fram i dagen, ofte med store urer innunder.	***
VANN OG VASSDRAG * store, regulerte elver * barriere/ferdselsåre * fosser & stryk * rolige elveløp * få store dalsjøer * småvann i dalsider og oppe i åsene * kroksjøer/våtmarker 	Alle store daler har en stor elv i dalbunnen, og reg 10 har noen av Sør-Norges største. De fleste er regulert. Elvene særpreger regionen og framstår i de fleste dallandskap som et "levende" linjedrag. Som landskapskomponent har elvene både en fysisk og visuell betydning, men også mer tosidig som vekselvis barrierer eller årer for ferdsel. I alle regionens daler veksler elvene i fysisk form (bredde og hastighet), og her er dalbunnens helning avgjørende. I trange V-forma dalløp renner elva ofte stritt og hastig i trange juv eller gjel. Det er heller ikke uvanlig at tversgående fjellbenker lager større terskler, noe som skaper alt fra små stryk til større fossefall. Som oftest er elva regulert på slike steder, slik at det dannes en langsmal dalsjø i forkant av fossen. Mange u.regioner har også lengre partier med flat dalbunn. Her renner elva stilt og rolig, stedvis i store elveslynger. Fra regionens skogslirer renner mange bekker og sideelver ned til hovedelva. Større fossefall oppe i dalsidene er sjeldne å se. Regionen har kun to store innsjøer; <i>Sperillen</i> og <i>Krøderen</i> , samt enkelte dalsjøer. Mindre vann ligger evt. i godt terrasserte søkk og senkninger oppe i dalsidene, eller som avsnørte kroksjøer i dalbunnen. Utvidelse av jordareal ved tørrlegging og drenering har gjort at mange våtmarker har forsvunnet.	**
VEGETASJON * barskogsdominert * gran mest utbredt * furu på grusmoer & omr. m. lite løsmass. * lauvtrær rundt innmark og bebyggelse * edellauvtrær lokalt 	Pga godt jordsmonn i mange u.regioner er ulike typer granskog mest utbredt. Med sitt tette, jevne preg danner de sammenhengende granskogene ofte en jevn og mørk vegg i mer skyggelagte dalsider. Også ulike typer furuskog kan dominere større dalavsnitt, spesielt nede på dalbunnens tørre grusmoer og i dalsider med lite jordsmonn eller fattig berggrunn. Svært vanlig er også barblandingsskoger, der grana gjerne står nederst i lier eller i renner og senkninger, mens furua inntar opplendte koller og skrinne bergdrag. Til tross for en langt mer beskjeden utbredelse enn bartrærne, så er lauvtrærne mest iøynefallende i regionens jordbruksområder. De danner ofte en tett ramme rundt innmark, smale krattbelter og randsoner i eiendomsgrenser og mellom jordlapper, eller omkranser elver, bekker, veier og tun. Regionen har også fortsatt en del bevarte bjørkehagemarker, samt at det fortsatt finnes noen hevdholdte artsrike slåtteenger. Innslaget av ulike edellauvtrær kan lokalt være svært stort, også med mange ulike treslag.	***
JORDBRUKSMARK * stor reg. forskjell * 2 ureg. mye jordbr. * jb.noie spredt i dalene	Der dalformen bidrar til å samle regionen, kan jordbruket skape forskjeller. To u.reg'er, 10.06 <i>Gudbrandsdalen</i> og 10.07 <i>Solør</i> , skiller seg fra de øvrige fem, bl.a ved å ha langt flere aktive gårder og større jordareal. Generelt ligger dyrka marka nokså spredt opp gjennom dalene, både som større bygder, mindre grender eller som einbølte gårder. Noen steder ses eng- og åkre som store sammenhengende flater i dalbunnen, men van-	***

¹ U.reg. er: 10. 01 *Numedal*, 10.02 *Krøderen*, 10.03 *Nedre Hallingdal*, 10.04 *Begnadalen*, 10.05 *Nedre Etnedal/Dokka*, 10.06 *Solør* og 10.07 *Gudbrandsdalen*.

<ul style="list-style-type: none"> * store flater i dalbunn * solrike dalsider * 3 300 aktive * korn, gras, noe potet * storfe- og sauehold * nedbygging 	<p>ligst er likevel gårder som ligger i eller inn mot, solrike dalsider. Li- og bremgårder er karakteristisk, og slike gårders tun og bratte innmark er ofte godt synlig. Høydegårder i overgang mot fjellskog fins også, særlig i <i>10.06 Gudbrandsdalen</i>. Totalt har regionen ca 517 000 da registrert dyrka mark som holdes i hevd av vel 3 300 aktive bruk. Bruksstørrelse varierer, men med et tyngdepunkt på middels store gårder. Korn dekker 44 % av hevdholdte dyrka mark, mens grasfôr utgjør 50 %. Avlingstypene varierer imidlertid mye mellom u.reg'ene. F.eks har <i>10.4 Begnadalen</i> mest korn, mens <i>10.3 Nedre Hallingdal</i> har overveiende gras. Potetdyrking er stedvis omfattende, men dekker kun 5 % av hevdholdt dyrka mark. Husdyrhold er utbredt, og her er vel 35 650 storfe (vel 1 000 besetninger) og ca 101 100 sau/lam (800 besetninger). Geit (ca 900 dyr) fins helst i <i>Gudbrandsdalen</i>. Beitemark er vanlig, særlig ovenfor tun og litt opp i dalsidene. Mye gjengroing. Rundt tettsteder er dyrka mark i dalbunnen utsatt for nedbygging.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * jevnt bebygd reg. * jernbane/hovedvei lok.faktor for bolig-hus og småindustri * gårdsbebyggelse dominerer regionen * midtlibebyggelse oft et særpreg * visuelle slettegårder * sentrale daler færre tøm.hus enn avsides 	<p>Regionen er for det meste jevnt bebygd, men her er også betydelige forskjeller. I enkelte mer sentrale dalfører danner jernbane og større hovedfartsveier i dalbunnen en lokaliseringfaktor for bosetting, næringsbygg og småindustri. I slike daler ses flere små og store tettsteder, samt en del mindre og mer spredtliggende tettsteder. Det gjelder særlig u.reg. <i>10.03</i>, <i>10.05</i>, <i>10.06</i> og <i>10.07</i>. Øvrige u.reg. er mer ujevnt bebygd, med både færre småsteder og spredte boligfelt. De mangler også en gjennomgående hovedjernbanelinje. I hele regionen er gårdsbebyggelse den mest iøynefallende bygningssgruppen, men med noe ulik plassering og visualitet i dallandskapene. I <i>10.06</i> klarer f.eks. midtlibebyggelse å prege selv tettstedsområder nede i dalbunnen ved at de ligger høyt hevet oppe i dalsidene. Dette til forskjell fra <i>10.07</i> hvor de aller fleste gårder ligger nede i dalbunnen. Med <i>10.07</i> som et unntak, ligger gårdsbebyggelsen som oftest fordelt i dalprofilen, noe som gjenspeiler både driftsstørrelse og alder. De eldste gårdene ligger som li- eller terrassegårder opp i de solvendte dalsidene, mens de yngste gårdene måtte ta til takke med ledig "plass" på motsatt skyggeside eller mot toppen av åsene. I dag er det de lett-drevne slette- og bremgårdene i dalbunnen som ofte er mest iøynefallende. Regionens laftearkitektur er særpreget, med mange eldre tømmerhus. I flere sentraddaler er imidlertid mye av dette arvegodset revet eller solgt, mens de "avsidesliggende" dalene har bevart mye, særlig <i>10.01 Numedal</i>, også kalt <i>stabburenes og stavkirkenes dal</i>. Her finnes fortsatt svært mange helhetlige tun.</p>	***
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * blant landets mest barskogsdominerte landskapsregioner * u.reg. med mye skog i dalbunnen har et sterkere naturpreg * enkelte dalavsnitt med sterkt kultivert dalbunn; fjerne åser * flest bolighus * gårdsbebyggelse preger landskapene * slettegårders tun; hyppige blikkfang * tilbaketrunkne og brattlendte ligårder i tilbakegang * ligårder; eldst, flere kulturminner, høyere biomangfold og viktige for reg.identitet * ulike u.regioner og ulik utvikling innenfor et dalrom * arealpress i dalbunn, ekstensivering i lia 	<p>Regionen hører til blant landets mest barskogsdominerte, noe som særlig skyldes de omkringliggende åser og dalsiders tette skogdekke. I tillegg har enkelte daler mye skog i dalbunnen. I sistnevnte virker skogpreget også tettere fordi gjennomfartsveiene også gjerne går gjennom dalbunnens skogsmark. I daler med mye skog i dalbunnen vil også både skillet og mosaikken mellom mer naturdominerte dalavsnitt og større åpne jordbruksområder oppleves tydelig. Dette ses særlig i u.reg. <i>10.1 Numedal</i>. I de aller mest oppdyrka og/eller bebygde dalpartier har barskogen ofte en mer tilbaketrunket posisjon, og ses gjerne som jevne skogslier langs dalbunnens jorder (stedvis i <i>10.7</i>) eller som innramming på oversiden av ligårders innmark og tun (stedvis i <i>10.6</i>). I slike områder vil man også ofte ha bedre oversikt over skogens tilstand, og bl.a. vil større hogstflater oppe i dalsidene kunne synes bedre her. Skogsdrift er en viktig næring for flere bygder, og små bygdesager er flere steder vanlig.</p> <p>I enkelte u.regioner utgjør eneboliger den største bygningssgruppen, men fordi de fleste bolighus ligger i tettsteder og mer spredte boligfelt, så preger de ikke landskapene i samme grad som gårdsbebyggelse. Særlig er dalbunnens slette- og bremgårder framtrekkende der de ligger åpent og med stor bygningssmasse i tunet. Store røde låver og hvite våningshus danner ofte hyppige blikkfang her. I antall er likevel de mer tilbaketrunkne li- og terrassegårdene i solvendte dalsider flest. Men fordi mange av disse midtligårdene har redusert sin andel med lysåpen innmark, pga nedlegging av de mest brattlendte eng- og åkerarealene, så er de heller ikke så visuelt markante i landskapet som de var for bare 50 år siden. Dette skyldes mekaniseringen av jordbruket, og at det ikke gis tilskudd for mer enn 50 dekar brattlendt areal pr. aktive bruk. Resultatet er en betydelig gjengroing. Hvis utviklingen fortsetter får det konsekvenser for både regionens landskapskarakter og kulturhistorie, særlig fordi ligårdene utgjør brorparten av regionens eldste gårder. De brattlendte arealene har således gjerne lang brukshistorie, langt flere kulturminner og et betydelig høyere biologisk mangfold potensiale enn de i dag intensivt drevne slettegårdene. Betydningen som blikkfang er også viktig i opplevelsessammenheng, og da særlig de bratteste ligårdene som ligger i dalsiden som på et tegnebrett. Både <i>10.3</i> og <i>10.6</i> har mange eks. på slike.</p> <p>Som nevnt tidligere så er det dalformen som binder regionen sammen, mens "møbleringen" av de ulike beskrevne landskapskomponentene danner distinkte forskjeller mellom u.regionene. I dag skjer det imidlertid mange steder, særlig i de tettest befolkede områdene, en tosidig utvikling innenfor samme landskapsrom. Nede i dalbunnen er det ofte en betydelig kamp om arealene hvor særlig tettstedsnære arealer taper for bolig- og næringsutbygging, mens jord- og skogarealer generelt alltid taper for store veiutbygginger. Oppe i dalsidene derimot, med unntak av enkelte boligutbygginger, er det imidlertid ekstensivering og evt. gradvis gjengroing som råder.</p>	

Regionens daler er skåret ned i enten viddeterreng, lave forfjell eller helt i øst i et lavere åsterreng (bilde). Det gjør at dalsidene i regionen kan variere en del i høyde. Nugguren i Glåmdalen, Kongsvinger/Hedem.

Et samlende karaktertrekk er at dalbunnen i *hoveddalene* stiger opp til ca. 300 m.o.h. Typisk er også at dalsidene silhuetter som oftest er skogsatt, og ikke snau. Bagn i Begnadalen, Sør-Aurdal/Oppland.

Regionen har noen av Sør-Norges største elver. Hvorvidt elvene virker dominerende i landskapet eller ikke, betinges ofte av om hovedveiene går høyt eller lavt i dalside/dalbunn. Numedal, Flesberg/Buskerud.

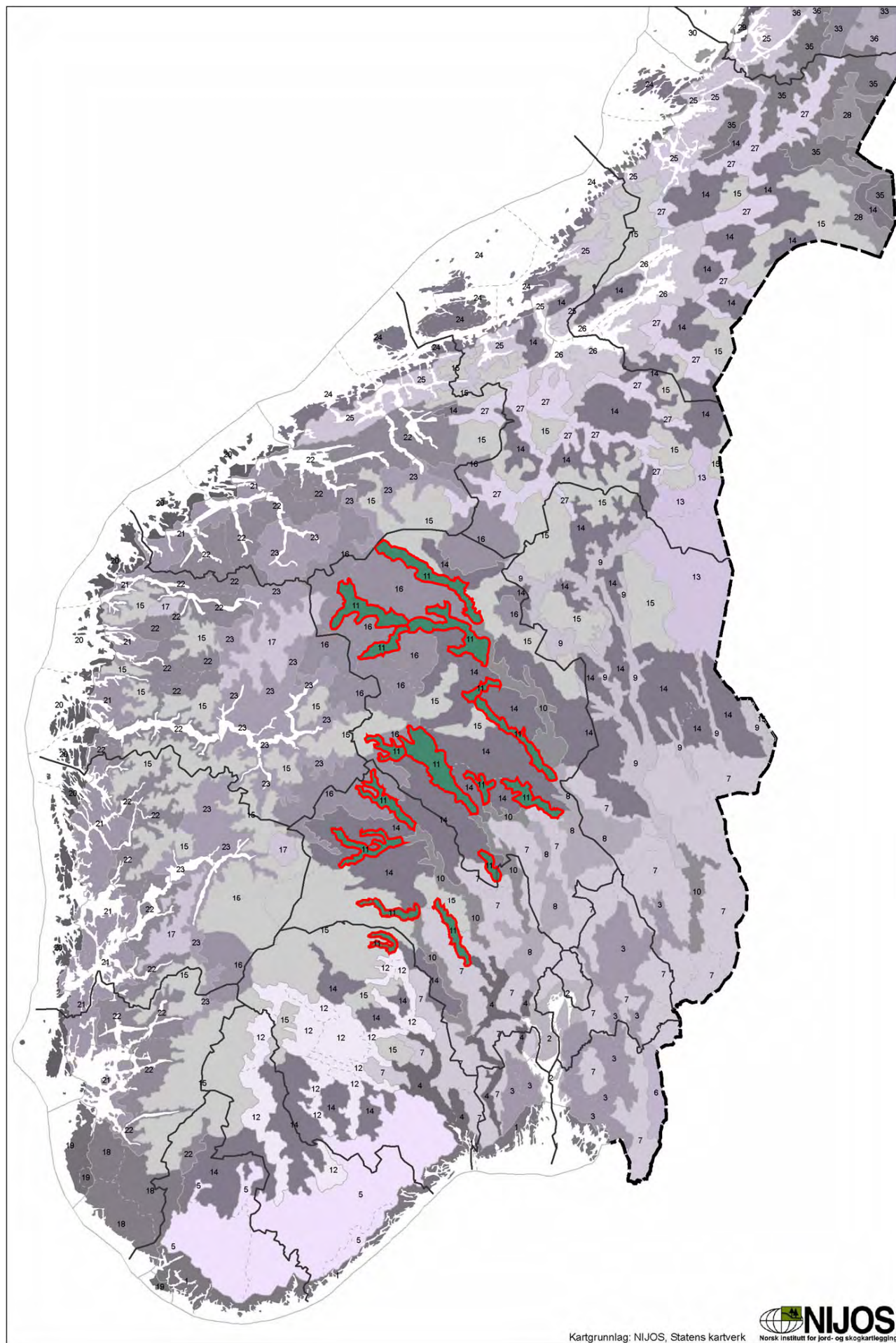
Enkelte dalavsnitt har stor barskogsdominans, og her vil det være langt mellom gårdene. I slike områder ses enkeltgårdene som åpne lysninger i et ellers lukket dallandskap. Fagerlund, Søndre Land/Oppland.

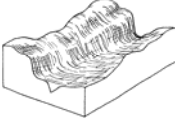

Jordbruksomfanget varierer, men Gundbrandsdalen, ”dalenes dal”, har til dels mye. En av regionens mest karaktersettende gårdstype er de godt synlige ligårdene oppe i dalsidene. Vinstra, Nord-Fron/Oppland.

Noen dalfører har også høytliggende dalpartier, og bygdene her kalles gjerne fjellbygder. Eggedal kirkebygd (bildet) er et eksempel på det. Slike områder er gjerne en overgang mot reg. 11. Sigdal/Buskerud.

Landskapsregion 11 Øvre dal- og fjellbygder i Oppland og Buskerud.

	LANDSKAPSREGION 11 ØVRE DAL- OG FJELLBYGDER I OPPLAND OG BUSKERUD Regionen består av 16 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM <ul style="list-style-type: none"> * markante dalfører * U-daler i høyfjell * bratt side/flat bunn * dalbunn i trinn * paleiske daler * V-form i dalbunn * vidder, hei & åser 	<p>Markante dalfører omkranset av låg- og høyfjellsområder kjennetegner regionen. Men siden regionen har en vid geografisk utbredelse, så finnes det også her store variasjoner når det gjelder relieff og dalform. Mest markant er dype U-daler som omgis av høyfjell. Dype innskjæringer i fjellmassivene kan gi høydeforskjeller på over 1500 meter. Bratte dalsider og flate dalbunner er her et godt kjennetegn. En del høytliggende daler har også asymmetrisk profil, og går i trinn. De fleste av regionens daler har imidlertid et langt mildere preg. Ofte er dette paleiske dalformer som kjennetegnes av langt slakere dalsider, gjerne med jevn horisont dannet av et roligere bakenforliggende forfjells- eller viddeterreng. Noen av dalene kan også ha kraftige gjel eller V-formede dalbunner. Lengst sør i regionen omgis enkelte dalpartier av mindre åser eller storkupert hei. Blant regionens hovedformer inngår også enkelte små åser, fjellrygger, vidder eller forfjellsterreng. Ofte er dette konvekse former som skaper et fysisk skille mellom to dalfører. Slike hovedformer hører typemessig til hjemme i andre landskapsregioner, men er pga. avgrensingsmålestokken lagt til denne regionen.</p>	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER <ul style="list-style-type: none"> * morene mot dalbunn * skrinne i dalsidene * rydningsrøyser * oppdyrka elvesletter * nakne flåg & ur 	<p>Løsmassenes forekomst og former varierer mye. Tjukke bunnmorener med til dels vid utbredelse er vanlig nær bunnen av de fleste dalfører. Der slike ligger i sørvendte slake dalsider/hellinger ses gjerne større jordbruksgrønder, stedvis med stort antall rydningsrøyser. Oppover i dalsidene avtar gjerne tykkelsen på morendekkenene, og mange steder ses en mosaikk med bart fjell og skrint, usammenhengende morenejord. Et gjennomgående trekk er at regionen ser ut til å ha mindre sammenhengende arealer med breelv- og elveavsetninger, men her fins flere unntak. Mest iøynefallende er u.regioner med vide dalpartier med store oppdyrka elve- eller bresjøavsetninger, bl.a i <i>Uvdal</i>, <i>Hemsedal</i>, <i>Ottadalen</i>, <i>Dovre</i> og i <i>Lesja</i>. Et fåtall underregioner har også noe vitringsjord, bl.a <i>Ottadalen</i> og oppover i <i>Valdres</i>. Der dalsidene er særlig bratte, og med nakne fjellsider, ser man ofte store, blokkrike urer. Der dalløpet snevres inn finnes ofte terskler, juv og gjel.</p>	***
VANN OG VASSDRAG <ul style="list-style-type: none"> * varierte vassdrag * gjel ↔ elveslynger * veksl. i stryk & loner * langsmale dalsjøer * turkist vann, breer 	<p>Karakteristisk for regionen er dalførenes store elver, men sammenlignet med reg.10 er nok vassdragsvariasjonen noe større. Også her fins tilsvarende V-forma dalavsnitt med dype slukter, gjel og juv der elva renner hastig og skummende hvit, samt flate dalbunner med roligere vannføring. Stedvis kan elva sno seg i store slynger gjennom dalbunnen. Mest vanlig er likevel at dalbunnen har en viss helning, og at elva renner vekselvis i stryk og loner. Store fosser er ikke uvanlig, mest i dalbunnen, men også i enkelte dalsider. Fra dalsidene renner mange smeltevassbekker og større sideelver ned til hovedelva. I flere u.reg. dominerer langsmale dalsjøer, med <i>Soneren</i> (10.02), <i>Vangsmjøsi</i> (11.09), <i>Stronda-</i> og <i>Slidrefjorden</i> (11.10), <i>Breidsjøen</i> (11.11) og <i>Vågåvatnet</i> (11.14) som de største. Lengst i nord, dvs. i vassdrag med avrenning fra høyfjellsets isbreer, er turkisfargede vann og elver et særegent fenomen. Snø og isdekker er vanlig øverst i dalsidene, og fra enkelte u.reg. ses mindre isbreer.</p>	***
VEGETASJON <ul style="list-style-type: none"> * vegetasjonen i soner * barskog nederst * fjellbjørk i midten * snaut mot toppene * slanke fjellgraner * beiteprega lauvskog * beita hagemarksskoger & einerbakker 	<p>Vegetasjonen har gjerne en tydelig sonering, dvs ofte med barskog i lavtliggende lier og dalbunner, og med fjellbjørkeskog øverst i dalsidene eller på regionens lavereliggende vidder og forfjellsterreng. Ofte vil man også se treløse vegetasjonssamfunn på, eller mot de høyste fjelltoppene. Det er vegetasjonstyper som særlig karaktersetter region 15 (se denne). I lavereliggende deler av fjellbjørkeskogen inngår ofte både gran og furu. Furu er ellers vanlig på dalbunnens tørre grusmoer eller på skrinne og ofte næringsfattige bergarter. Grana vokser ofte i samblanding med furu, men danner også flere steder homogene bestand. Høye og særlig slanke graner er stedvis et karaktertrekk. I forhold til region 10 har lauvskogen svært ofte større visuell betydning i regionens ulike landskapsrom. Dette både pga. fjellskogens tilstedeværelse i de øvre dalsider, men også fordi regionen har mere beitepåvirka bjørkeskog, både hagemarksskoger og engbjørkeskoger. Også langs elver og rundt innmark, i eiendomsdeler og rundt tun dominerer lauvskog. I eldre beitemarker er einer vanlig, og danner stedvis egne kulturmarkstyper; einerbakker.</p>	***

¹ U.reg. er: 11.1 Tessungdalen/Breisetdalen, 11.2 Uvdal, 11.3 Eggedal, 11.4 Øvre Hallingdal, 11.5 Hemsedal, 11.6 Hedalen, 11.7 Vang, 11.8 Slidre, 11.9 Øvre Etnedal, 11.10 Torpa, 11.11 Espedalen/østre Gausdal, 11.12 Skåbu, 11.13 Ottadalen/Heidalen, 11.14 Bøverdalen, 11.15 Skjåk og 11.16 Dovre og Lesja.

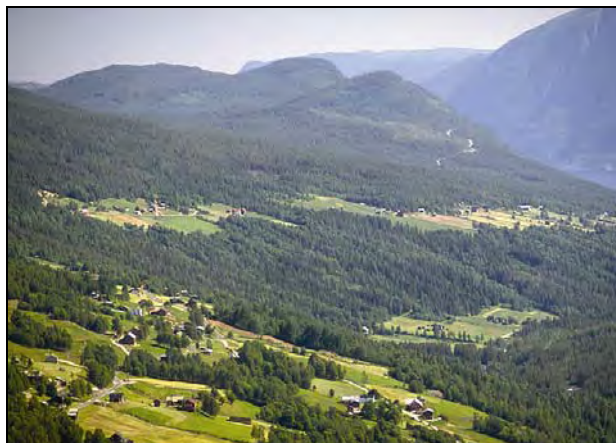
<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * jordbruk er utbredt * større sam.heng.omr. * spredt; grender/bruk * små – middels bruk * 3 550 aktive bruk * eldre kulturmarker * grasproduksjon * husdyr karaktertrekk 	<p>Vel 10 % av regionens totalareal er dyrka mark, og store deler av hoveddalene preges derfor av jordbruksdrift. Stedvis danner store bygdelag og grender større sammenhengende jordbruksområder, bl.a. i <i>Ottadalen</i> og i <i>Valdres</i>. Mer typisk er likevel nokså spredte jordbruksbygder med enkeltgårder eller smågrender i mellom. Her er vel 447 500 dekar dyrka mark i drift, og dette holdes i hevd av ca. 3 550 aktive bruk. Mye tidligere jordbruksmark er tatt ut av drift. Dette gjelder særlig mer tungdrevne arealer i brattlendt terreng. Det er stor forskjell mellom u.regionene når det gjelder omfanget av nedlagt innmark. I tillegg kommer veldig mange nedlagte gårdsnære hagemarks- og utmarksbeiter. Eldre kulturmarktyper som <i>ugjødsla</i> slåtteenger og beitehager er stedvis i hevd. Mye tidligere tungdrevne kulturmark er under gjengroing. Bruksstørrelsen hos de aktive gårdene varierer, men mellomstore gårder (100-200 da) dominerer. Gras til slått og kulturbeite er dominerende arealbruk (96 %). Særlig iøynefallende er store, flate oppdyrka elvesletter. Husdyrhold er et karaktertrekk og er svært utbredt. Her er nær 222 000 beitedyr. Av det utgjør sau/lam 159 300 dyr, mens storfetallet er på ca 55 400 dyr. Det er imidlertid nokså store forskjeller på husdyrholdet mellom underregionene. Også geitehold er utbredt, med ca. 7300 dyr.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * jevnt bebyggd * spredte tettsteder * lok.faktor; dalbunn, hovedveier/jernbane * midtligårder typisk * kjerneområde for gamle tømmerhus; = en nasjonal skatt * visuelle blikkfang * NB: fjerning av hus 	<p>Dalene er for det meste jevnt bebygd, og her finnes flere mindre tettsteder og kommunesentre. Tettstedene ligger ved sentrale kommunikasjonsknutepunkter, og derfor finnes det ofte flere større bygdesentre i daler med hovedveier og jernbane. I de mest sentralt beliggende gjennomfartsdalene er tettstedsnære boligfelt også utbredt. Nyere boligbebyggelse er enten samlet i dalbunnen, eller i mer slake, solvendte dalsider. Service- og næringsbygg er helst lokalisert langs gjennomfartsvei eller jernbane. I dag er bebyggelsen nokså sonedelt; det nye og funksjonelle som danner en bred sone ned mot dalbunnen, og det tradisjonelle som gjerne ses et stykke oppe i dalsidene. Dvs særlig gårdsbebyggelse. De eldste gårdene er gjerne typiske midtligårder på dalens solside, mens yngre bruk og plasser ligger som bakligårder. Gamle tømmerhus utgjør fortsatt et usedvanlig stort innslag blant gårdsbebyggelsen, og laftearkitekturen har her sitt viktigste kjerneområde i Norge. Eldre tun danner mange steder essensielle blikkfang og verdifulle kulturmiljøer i dalsidene. Eldre slette- og bremgårder har mange steder hatt en tendens til å bli "borte" blant nyere ikke-gårdsbebyggelse, men der slike gårder ligger omgitt av åpne engarealer danner også de markante blikkfang. Regionens tømmerbygninger er en betydelig nasjonal kulturskatt. Det er derfor et tankekors at det i enkelte kjerneområder igjen selges ut og fjernes enkelthus. Flere bygder har ellers store formminnefelter og gravhauger. Her fins også noen stavkirker.</p>	***
<p>LANDSKAPS-KARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * høytliggende daler binder reg. sammen * tildels store variasjoner; ulikt naturgrunnlag gir ulikt særpreg * oppdyrkbare løsmasser bestemmende for tidligere bosetting * størrelse og struktur på eldre innmark gjenspeiler eldre lokale driftsforhold * stein og steinrøyser * eldre innmark "forteller" reg. historie * store beite- og grasressurser i fjellene * nydyrking & bruksendring av innmark * tømmerhus + gml. innmark verd.f. miljø 	<p>Regionen har en høytliggende beliggenhet, samt en markant dalform som sin mest samlende landskapskomponent. Likevel er det forskjeller i landskapenes visuelle utforming, noe som særlig skyldes variasjoner i hovedformens innredning, dvs hvor steile/slake dalsidene er, hvor bred dalen er, om vann fins som langsmale dalsjøer, rolige elver eller hastige stryk, skogstyper og ikke minst om de ulike dalførene har mye eller lite løsmasser egnet oppdyrking.</p> <p>I jordbrukssammenheng er forekomst av <i>riktige</i> løsmasser viktigst. Fordi de avgjør hvor mye <i>åkerjord</i> (dvs dyrka mark) fjellbygdene faktisk kunne ha, – og dermed også hvor mange som <i>kunne</i> brødføs. Ser man på regionens eldre og intakte innmarksarealer, noe det fortsatt fins mange av oppe i sørvendte dalsider, skulle man tro at utgangspunktet var nokså dårlig. Her er nemlig uendelige mengder stein gravd ut av en solsidevarmet, men ofte ganske så steinfull morenejord. Denne steinen er kastet sammen i utallige små rydningsrøyser eller sirlig lagt i lange steingjerder. Og innimellom steinrøysene lå små lapper med åkerjord og slåttemark. I dag er slike innmarksarealer helst tatt ut av drift, men mange, særlig de som ligger brattlendt til, blir fortsatt holdt til dels åpne ved at arealene i dag brukes som beite. Gammel, intakt innmark er utvilsomt regionens mest tradisjonsrike og historiske areal, både pga sin egenart, men også fordi innmarkas brukshistorie forklarer både bosettingenes beliggenhet og ikke minst, behovet for å i tillegg til innmarka også utnytte ressursene i den vide utmarka.</p> <p>Til regionen hører nemlig store fjellvidder. Der ble særlig grasressursene høstet, sendt ned til bygda, brukt som vinterfôr til husdyr, omgjort til gjødsel på innmarkas små åkre for til slutt å ende som livbergende korn og potet. I de øvre bygdene var innmarka liten, men husdyrholdet stort. Rikelig tilgang på gjødsel gjorde at jorda sjelden ble utpint. I gode år var det derfor stor velstand, noe som mange steder ses av en stor og staselig bygningsmasse. Innføringen av nye jordbruksmetoder endret imidlertid innmarkas brukshistorie. Oppdyrking av særlig elvesletter, myr og vasslendte areal, samt innføring av kunstgjødsel har stedvis både flyttet innmarka og endret produksjonen fra åkerbruk til engbruk. I mange dalavsnitt ses det som store, grasrike og ikke minst lett-drevne engstykker nede i dalbunnen og oppe i fjellet. Av verdifulle kulturmiljøer framheves regionens tømmerhus spesielt, og kanskje særlig de med relasjon til gml. innmark.</p>	

Pga. sin nærhet til rike fjellbeiter har et omfattende husdyrhold alltid særpreget regionen. Her var mye utmark, lite innmark og folk bodde kun der det var jord å dyrke. Strondafjorden, Nord-Aurdal/Oppland.

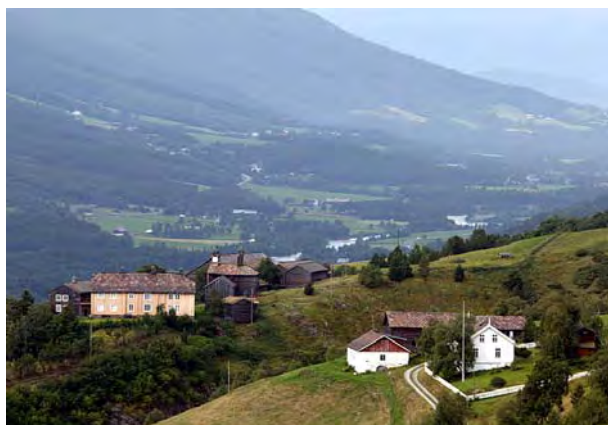
Markante dalfører omkranset av låg- og høgfjells-områder kjenner regionen. Bosettingen kom først til de solrike dalsidene, i nyere tid også langs dalbunn. Uvdal kirkebygd, Nore og Uvdal/Buskerud.

Det meste av regionen fins i Oppland og Buskerud, men her er også en u.reg. i Telemark (11.01). Typisk for gårdene der er at de ligger solvendt, og midtveis opp i en skogsdominert li. Austbygdi, Tinn/Telemark.

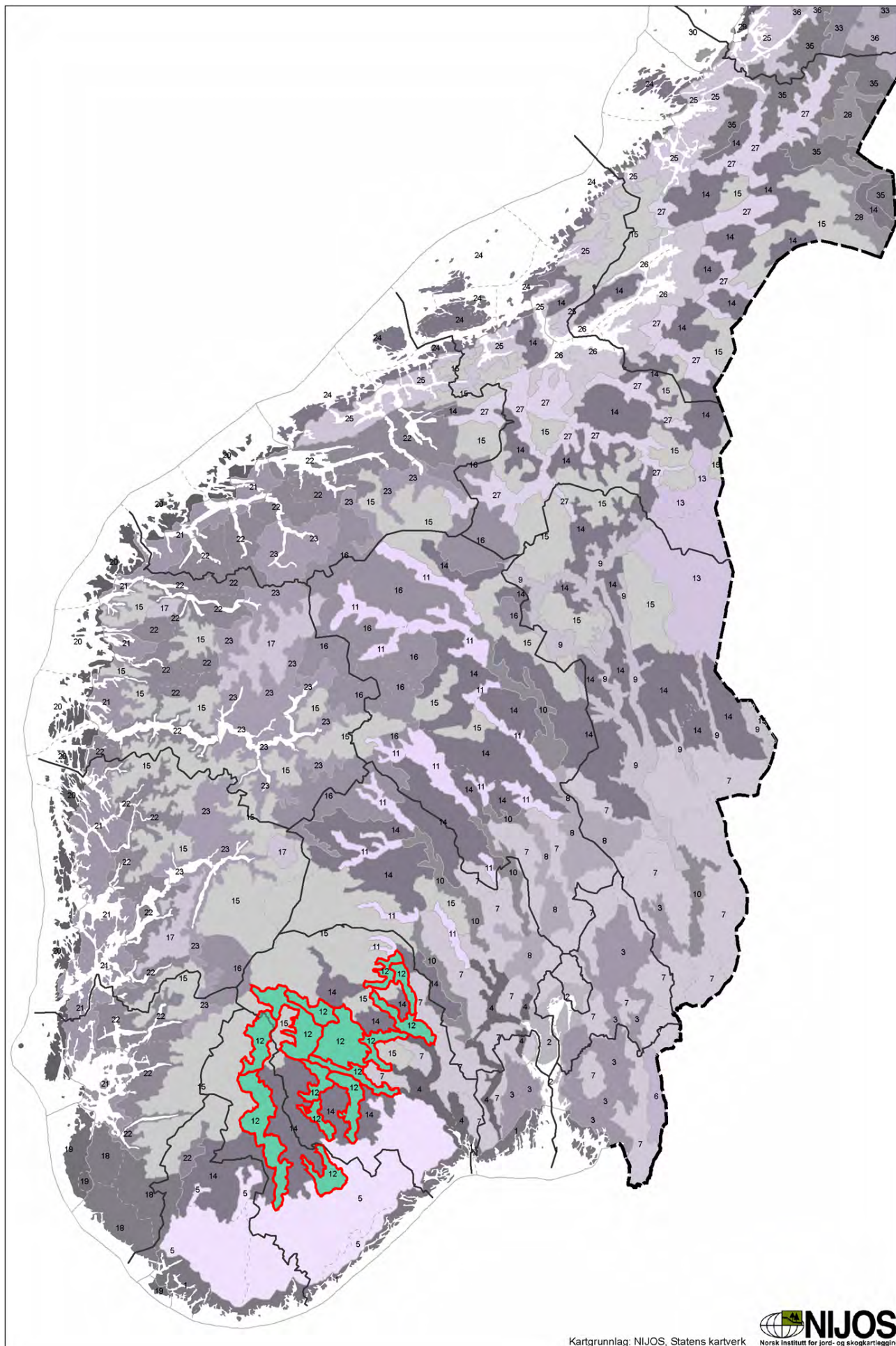
I noen dalpartier fantes tidligere store elvesletter med myr. De ble dyrka tidlig på 1900-tallet, og ses i dag som store produktive grassletter. Den gamle innmarka ligger oppe i bakken. Grøte, Hemsedal/Buskerud.

Gamle tømmerhus utgjør fortsatt et usedvanlig stort, og ofte funksjonelt innslag blant gårdsbebyggelsen. Laftearkitekturen har her sitt kjerneområde i Norge. Tofte Kongsgård i Gudbrandsdalen, Dovre/Oppland.

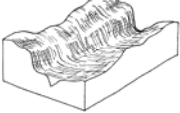

Eldre, inntakt innmark er utvilsomt regionens mest spennende og historiefortellende areal. Mange holdes fortsatt åpne gjennom beite, noe som synliggjør eldre åkerlapper, røyser, gjerder m.m. Hol, Hol/Buskerud.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 12 Dal- og fjellbygder i Telemark og Aust-Agder.

	LANDSKAPSREGION 12 DAL- OG FJELLBYGDER I TELEMARKE OG AUST-AGDER Regionen består av 14 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * landets mest "kaotiske" landformkomb. * uoversiktlig region * korte krokdale * lange innsjøbasseng * mange dalformer * rundt dalene; både store og mindre åser, storkupert hei/vidder 	Av landets 45 regioner er det få som framstår med så mange og varierte landformkombinasjoner som region 12. Her fins få umiddelbart gjenkjennbare hovedakser, og regionen kan lett virke uoversiktlig. Mest samlende er dalene, men også disse veksler hyppig fra korte krokete daler til langstrakte og mer dyptskårne innsjøbasseng. Høydeforskjeller fra bunn til dalsilhuett er fra middels høy til høy, noe som gir markante og entydige landskapsrom. Mens dalførene i <i>Agder</i> følger store strukturer i grunnfjellet, er dalene i <i>Telemark</i> vesentlig strukturdaler utviklet i skiftende retninger langs sprekkesoner og bergartsgrenser. Her er nær samtlige dalretninger representert, men flertall går i en øst-vest/sørøst-nordvestlig retning. Dalene har både form som paleiske daler, U-daler, små- og storforma V-daler og hengende sidedaler. Variasjonen kompliseres ytterligere ved de ulike landformene som dalene skjærer seg gjennom. I sørvest omgis u.reg'ene <i>Setesdal</i> og <i>Bykle</i> av storkupert hei med innslag av småkupert vidde. <i>Tovdal/Gjøvdal</i> omgis av større og mindre åser, mens rundt <i>Fyresvatn</i> og <i>Nisser/Vråvatn</i> ses både småkupert vidde og større åser. I nordvestre deler av <i>Telemark</i> er større og mindre åser i mosaikk med paleiske fjellformer eller storkupert hei typisk. Mot nordøst er igjen storkupert hei vanlig, iblandet enkelte viddepartier og større åser.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * løsmasser mest ned mot dalbunnene * morene, grus & sand * glattskurte fjellsider 	De store løsmassedeckene følger helst dalbunnen, men her er store variasjoner. Marin leire fins kun i to u.regioners lavestliggende dalpartier (12.6 og 12.7). Langsetter innsjøene dominerer skredavsetninger, stedvis med morenefylte botner og drag. Ned mot dalbunnen fins stedvis mektige bunnmorener både som sammenhengende langstrakte dekker (bl.a. i 12.5, 12.12 og 12.14), men også som mer spredte forekomster (bl.a. 12.9 og 12.13). Vanlig er likevel at dalbunnene har forholdsvis mye breen- og elveavsetninger, men fordelingen varierer. Dalførene i <i>Agder</i> preges ofte av elveavsetninger i dalbunnen og blokkrike morenelier i svinger i dalsidene. Typisk for deler av <i>Vest-Telemark</i> er vitringsjord, som her har gitt et produktivt jordsmonn. I enkelte u.regioner er glattskurte dalsider med blanke bergflater og flåg et svært karakteristisk kjennetegn.	***
VANN OG VASSDRAG * store fjordsjøer; lange, dype, "brede" & dominerer landsk. * store hovedelver, ofte mer anonyme * vasskraftutbygging * fløtningssminner 	Regionens dominerende vannforekomster kan deles i to hovedtyper; store elver og innsjøer. Sistnevnte er mest markant og dominerer landskapene de ligger i. Dalene som mange av sjøene ligger i, gir stedvis assosiasjoner om <i>Vestlandets</i> dype fjordtrau. Regionens innsjøtype kalles derfor ofte for fjordsjøer pga de kraftige glasiere fordypninger langsetter daldragene. Innsjøer er også gjerne dype, lange og mange steder bredere enn andre dalregioners langsmale dalsjøer. Hovedelevene har ofte en betydelig vannføring, men preger på langt nær dallandskapene som innsjøene. Ofte renner de også mer anonymt gjennom skogdekte partier, eller de ligger mer senket i landskapet. I tillegg er mange av vassdragene utbygd, noe som gjør at elveløp med minimal vannføring stedvis preger store elvestrekninger. De fleste av elvene i <i>Telemark</i> drenerer sørøstover, som en del av <i>Skiensvassdraget</i> . Innsjøene <i>Nisser</i> og <i>Fyresvatnet</i> drenerer derimot ned i <i>Arendalsvassdraget</i> , mens både <i>Tovdalselva</i> og <i>Otra (Setesdal)</i> begge til slutt når havet i <i>Kristiansand</i> kommune. Et kjennetegn for regionens vassdrag er mange kulturminner fra fløtningstida, med sluseanlegg som det mest særegne.	*/***
VEGETASJON * typisk barskogspreg * mest granskog, men også mye furuskog * lauvskog v. innmark * edellauvtrær i lune solrike lier/skrenter * gamle lauvingstrær * artsrike slåtteeenger * kalk = rik vegetasjon 	Bortsett fra enkelte høytliggende områder er regionen dominert av barskog. Furu kan være enerådende både på grusmoer i dalbunnen og på mer opplendte fjellkoller eller skrinne bergsider. I store deler av regionen er likevel grana mest utbredt. Både som homogene bestand, eller som en blandet mosaikk der moserike granskoger dominerer i søkk, baklier og på dypt jordsmonn, mens smalkronet furu som oftest inntar berglendte drag og høyder. I høytliggende dal- og fjellsider, samt opp mot mindre områder med snaue vidder og forfjell, ses et kraftig utviklet bjørkebelte. Lauvtrær ses hyppig i sørvendte blandingsskoger, ofte som følge av tidligere kulturpåvirkning, bl.a. på gjengrodde beiter og utslåtter. Reine lauvskoger ses særlig rundt bebyggelse og dyrka marka. I solvendte lune lier og innunder solfylte skrenter er mindre bestand av varmekjære edellauvtrær forholdsvis vanlig. I enkelte jordbruksgrunder ses fortsatt gamle stuyvingstrær, og regionen utgjør et av sør-østlandets kjerneområder for både bevarte lauvingstrær og naturlige slåtteeenger. Et stedvis kalkrikt jordsmonn gir lokalt en svært artsrikt flora, bl.a. med flere orkideer f.eks <i>Telemarks</i> fylkesblomst søstermarhånd.	***

¹ U.reg. er: 12.1 *Setesdal*, 12.2 *Tovdal/Gjøvdal*, 12.3 *Fyresvatn*, 12.4 *Nisser/Vråvatnet*, 12.5 *Skafså/Neum*, 12.6 *Vestvatna*, 12.7 *Bykle*, 12.8 *Vinje/Mo*, 12.9 *Midtbygdene i Vest-Telemark*, 12.10 *Totak/Rauland*, 12.11 *Hjartdal/Seljord*, 12.12 *Tuddal/Gransherad*, 12.13 *Tinnsjø* og 12.14 *Vestfjorddalen/Gøysdal*.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * lite innmark - gode skogs- og fjellbeiter * ofte spredte gårder * 22 % ute av drift * brattlendt jord +små enkeltbruk = nedlagt * nasj. kjerneomr. for slåtteeenger = truet * grasfôr & sauehold * "lite" kyr, noe geit 	<p>Hevdholdt dyrka mark dekker vel 2% av regionens totalareal, dvs. ca 103 000 dekar fordelt på ca. 1 150 aktive gårder. De fleste bruk har lite innmark, men med tilgang til betydelige beiteressurser i skog og fjell. Gårdene ligger ofte spredt, gjerne med enkeltgårder eller noen få gårder samlet i grender. Noe mer sammenhengende og større jorder ses i de flateste dalene. Pga regionens topografi er mye tungdrevne eng- og åkermark tatt ut av drift de siste 40-50 åra. Det meste av den nedlagte arealet er tidligere marginal innmark, ofte brattlendt, men her inngår også flere nedlagte fjell- og heigårder. Fortsatt fins enkelte ugjødsle areal med gammel, artsrik slåtteeeng, og regionen er et nasjonalt kjerneområde for slike enger. Mye av dette har imidlertid forsvunnet siste 15 år pga manglende skjøtsel. På regionens hevdholdte dyrkjingsjord dominerer gras til slått og kulturbeiter (94 %). Korn dyrking er mer beskjedent og dekker kun 5 % av jordarealet, og da helst i lavereliggende deler. Saueholdet er utbredt, og regionen har vel 72 350 "egne" sau/lam på utmarksbeite. I tillegg beiter også en del sau fra andre regioner her. Storfeholdet er mer beskjedent, med vel 6 000 dyr totalt. Den regionale spredningen er imidlertid stor; fra nær ingen kyr i ureg. 12.8, til vel 1350 i ureg. 12.7. Lokalt ses dette godt i landskapet i forhold til gjengrodde/åpne beiter. Her er og en del geit (2 100 dyr), flest i <i>Vest-Telemark</i> hvor beitepåvirkningen kan være betydelig.</p>	*/***
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * mange eldre laftehus * treskjæring & rose-maling på/i gml. hus * rekke-tun, mange hus * midtligårder * få store tettsteder * spredt boligbygging * kraftgater / kraftanl. 	<p>Regionen er spredt bosatt, men gårdsbebyggelsen er et markant kulturelt kjennetegn. Her fins mange gamle tømmerhus, og mange er fredet. Treskjæringer og rose-maling særpregger mange eldre hus. Gårdene har tradisjonelt hatt mange hus. Fortsatt ses enkelte tun med over 10 bygninger, selv om mellom 4 - 6 hus er vanligst. Til tunets innhus hører stuer, våningshus, eldhus, bur og loft, mens uthusa fjøs, stall og låve ofte ligger vegg i vegg i en rekke. I tillegg finnes stedvis også småhus som smie, badstue, sommerfjøs og utløer. De fleste tun har også en stor reisverkslåve som fyller alle de små uthus opprinnelige funksjoner. Eldre gårder ses ofte som typiske midtligårder der lokalklimaet er best, mens yngre gårder, evt. tidligere husmannsplasser helst ligger øverst i åsen, i baklier eller i trange sidedaler. Rekke-tun er vanligste tunform i hellende terreng, mens nær dalbunnen er firkantetun med store moderne bygninger mer typisk. Regionen har få store tettsteder. De fleste er kommunesentre preget av offentlige kontorer, næringsbygg og nyere boligfelt. Mange jordbruksgrender har også i blandet spredt boligbebyggelse. Det meste av nyere boligbebyggelse finnes ned mot dalbunnen, og helst på den solvendte siden. Regionen har også mange hytter. Omfattende vassdragsutbygging ses bl.a. i form av store kraftgater og enkelte kraftanlegg.</p>	*/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * lite enhetlige landformer * hyppige vekslinger, landskapsvariasjoner * mange korte daler * stedvis ligger jordbruksgrender i solvente "amfier" * kommunesentre ved sentrale gjennomfartsveier/jernbane * Setesdal mer oversiktlig i dalform, men mer lik i kultur * jordbruksbygder med lang kontinuitet * natur- og kulturlandskap i god balanse * tradisjonsrikt * tilgroing av bratte j.b. arealer/ligårder * mange eldre tun 	<p>"Å beskrive de ulike formene er uråd, det er for mange av dem, og om en bare tok fram noen eksempler, ville de fleste finne utvalget galt fordi enhver ser og har opplevet regionen på sin måte og vil fremheve trekk som andre legger liten vekt på. Den som bare har sett regionen fra hovedveier eller vannveier, er lite meningsberettiget hva helhetssynet angår – noe av det fineste er da ukjent." ²</p> <p>Opplevelsesmessig er altså "usystematiske" og hyppig vekslende hovedformer med på å skille regionen fra andre og mer typiske dal- og fjellregioner. Her er ikke noen få geografisk "enkle" hoved-dalfører, men heller et virvar av korte daler på kryss og tvers, med mengder av små strie elver og blanke fjordsjøer omgitt av knugende fjellsider. Mange av bygdene ligner forresten også mer på en amfigryte enn en dal. Annerledes er det med <i>Setesdal</i> som i hovedform nok ligner mer på noen av <i>Østlandets</i> hoveddalfører, men som har klare fellestrekk med <i>Telemark</i> i kulturpåvirkning og byggeskikk. Regionens landskap er uansett mangfoldig og skiftende, stedvis svært spredtbygde andre steder mer regelmessig bosatt. Kommunesentrene ligger ofte ved sentrale knutepunkter i forhold til gjennomfartsveier eller jernbane.</p> <p>Regionens jordbruksbygder har ofte lang kontinuitet, og "glir" som regel godt inn i det omkringliggende naturlandskapet. Her anes mange steder seiglivede tradisjoner, og eldre tiders skikk og bruk opprettholdes fortsatt av mange gardbrukere. – "Med en stahet som steinen i strømmen har <i>Telemarkstuen stått</i>" sier et ord, og kun på et fåtall steder har terrenget muliggjort at nye og mer grensesprengende arealbruksformer har skapt nye landskapsinntrykk eller forrykket en tidligere balansert ressursutnyttelse. Mest omfattende er oppdyrking av elvesletter og myr i enkelte områder, og ikke minst gjengroingen av marginale/tungdrevne arealer. Antallet brattlendte ligårder har alltid vært stort, og nedlegging av både bratte enkeltareal og hele gårdsbruk/plasser gjør at tidligere åpne og svært så karakteristiske dalsider gradvis har lukket seg. Jordbruksbygdenes form og terrengplassering varierer mye, og her fins både flate dalbygder, typiske ligreder, spredte skogsgårder og fjellbygder. Regionen utgjør et kjerneområde for eldre tømmerhus, men her er også mange eldre tun med uheldig innblanding av moderne stilarter. Her fins også flere nærmest museale kulturlandskaper, med bl.a. artsrike slåtteeenger og styvingstrær. Mange tettsteder er organisert som samferdselsmessige knutepunkt, og er i sterk vekst. Her er også mange hytter.</p>	

² J.A Dons om Telemark, s. 34 i Holand, J.E 1975.

Ulike landformtyper og mange store "småformer" gir regionen et variert og geografisk "rotete" særpreg. Dalene i Telemark er mange, korte og går gjerne i ulike retninger. Kviteseid kirke, Kviteseid/Telemark.

I Agder følger Setesdal en stor struktur i grunnfjellet, og blir dermed en langstrakt hoveddal. Typisk i dal-sidene er glattskurte bergflat, men også spredte jordbruksgrrender. Berg-Åmli, Valle/Aust-Agder.

Het er to dominerende vannforekomster; store elver og langsmale dalsjøer. Mens dalsjøene danner store og iøynefallende vannflater, kan enkelte elver stedvis renner mer bortgjemt. Særensgrænd, Vinje/Telemark

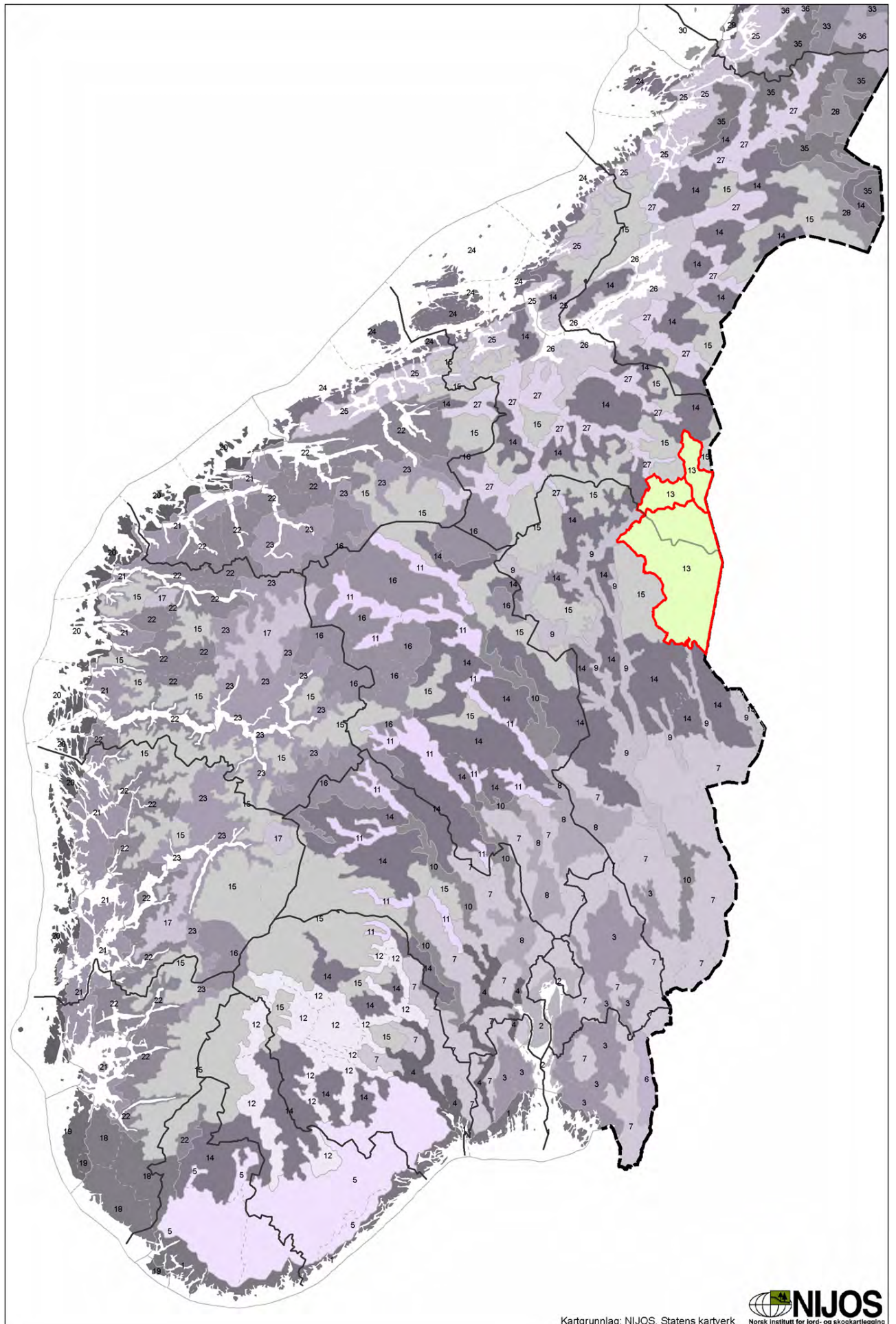
Regionen er i hovedsak barskogdominert. Gran er mange steder mest utbredt, men furua er ofte enerådende på dalbunnens grusmoer og mer grunnlendt fjellgrunn. Langs Otra i Setesdal, Valle/Aust-Agder.

Gårdsbebyggelsen er et kulturelt kjennetegn for regionen. Her finnes mange gamle tømmerhus, og mange av dem er fredet. Tuna er ofte velholdte, og ligger godt i terrenget. Åraksbø, Bygland/Aust-Agder.

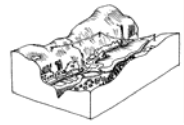
Pga av regionens topografi er mye tungdreven eng- og åkermark tatt ut av drift siste 40-50 åra. Det meste er brattlendt innmark, men her er også mange nedlagte småbruk og plasser. Sigurdslie, Tokke/Telemark.

Landskapsregion 13 Viddebygdene i Sør-Trøndelag og Hedmark.

	LANDSKAPSREGION 13 VIDDEBYGDENE I SØR-TRØNDELAG OG HEDMARK Landskapsregionen består av 3 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
<p>LANDSKAPETS HOVEDFORM</p> <ul style="list-style-type: none"> * rolige landformer * vide, åpne daler * vidder og voler * todelt berggrunn 	<p>Regionen omfatter sørøstre deler av <i>Sør-Trøndelag</i> og nordøstre deler av <i>Hedmark</i>. Hovedformen er bølgende, lite markant og godt avrundet. Landskapet er gjerne rolig og utjevnet med vide flatbunnede daldrag omkranset av mindre åser, vidder og spredte høydedrag og fjelltopper (lokalt kalt <i>voler</i>) med oftest slake hellinger. Regionen har en klar berggrunnsgeologisk todeling. I sør; næringsfattige eokambriske sandsteiner tilhørende sparagmittdekkene (sparagma; gresk <i>bruddstykke</i>). Noen steder er sparagmittdekkene iblandet granitt som her danner massive, dels glattskurte høydedrag og topper som bl.a <i>Elgåhøgda</i>. Harde gabbrobergarter danner lengst i vest høyder med mer ruglete brattkanter. I <i>Rørostraktene</i>, dvs. nord for en akse mellom bergstaden Røros og innsjøen <i>Feragen</i> tilhører berggrunnen det langt mer næringsrike Trondheimsfeltet med hovedsakelig omdanna sedimentære bergarter. U.reg. 13.02 og 03 ligger i dette feltet.</p>	***
<p>LANDSKAPETS SMÅFORMER</p> <ul style="list-style-type: none"> * blokkmark & blokkrike bunnmorener * oppdelt sparagmitt * morenerygger * finkorna avsetn. i N. * voler; landemerker 	<p>Blokkmark og tykk, blokkrik bunnmorene dekker store deler av regionen. Vanligste bergart sør i regionen er lys sparagmitt, som ofte kan ses i metertykke lag og benker. Oppsprekking langs lag og vertikale sprekker kløyver bergarten opp i store kantede blokker. Det er bl.a. slike blokker som ses i de store steinblokksjøene i <i>Femundsmarka</i>. Flere steder finnes småformer fra isavsmeltingstiden, bl.a. eskere og rogenmorener (etter "typeområdet" <i>Rogen</i> i ureg.13.01). Karakteristisk for slike morenerygger er at de ligger på tvers av dalretningene. Stedvis kan de danne en labyrint av rygger, og som bekker og elver enten skjærer eller snor seg gjennom. Nær Femunden består eskerne i hovedsak av godt rundet stein og grus, mens eskerne i nordvest består av grus og sand. Her fins også stedvis breelvdeltaer, samt enkelte eldre strandlinjer etter den bredemte innsjøen <i>Nedre Glåmsjø</i>. Nord i regionen, dvs innenfor Trondheimsfeltet, fins mer finkornige avsetninger. Mest iøynefallende av regionens "småformer" er de mange oppstikkende fjelltopper (voler) som både utgjør kjente terrengprofiler og landemerker.</p>	***
<p>VANN OG VASSDRAG</p> <ul style="list-style-type: none"> * mange innsjøer * Femunden, 3. størst * elver binder sammen sjøene; kanoeldorado * håer, tjern & myr 	<p>Et særpreg for regionen er de mange og ofte store vannene. <i>Femunden</i> er Norges tredje største innsjø, er ca. 6 mil lang og ligger 662 m o.h. Andre større vann er <i>Sølenesjøen</i>, <i>Isteren</i>, <i>Feragen</i>, <i>Aursunden</i> og <i>Rien</i>, m.fl. Som oftest ligger de store vannene senket i et lavt åsterreng eller følger de lave og vide dalgangene. Formen er som oftest langsmal, og de store flatene åpner landskapene og gir store og vide utsyn. Små og store elver binder innsjøene sammen, noe som bl.a. gjør regionen svært attraktiv for bl.a. kanopadlere. Nede i dalbunnen demmer mange tversliggende morenerygger opp for et mylder av små tjern og pytter. Også dalbunnens elver kan stedvis sterkt preges av disse, da elvene ofte må sno seg i store svinger gjennom labyrintene. Femundsmarkas dødislandskap preges av mange små tjern. Småtjerna er gjerne svært næringsfattige og gror derfor svært sakte igjen til myr. I Femundsmarka strekker dødislandskapet seg opp til vel 850 m.o.h. og her er de mange småtjerna blitt til større myransamlinger.</p>	***
<p>VEGETASJON</p> <ul style="list-style-type: none"> * typisk innlandsklima * kort vekstsesong * bergartsskille; næringsfattig i sør, næringsrikt i nord * furu- & bjørkeskog * lauvkjerr ved vann * gruver; avskoging * tilgroing m. bjørk * risheier, engmark * lavmatter & blokk 	<p>Her er innlandsklima med stor forskjell mellom sommer- og vintertemperaturer. I sør gir en fattig berggrunn, sammen med lite nedbør, tynt snødekke og kort vekstsesong (< 4 mnd), en vegetasjon med et tørt, karrig og artsfattig preg. Gule lavmatter i skog og over skoggrensa er vanlig her. I nord gir de næringsrike kalk- og skiferbergartene en langt rikere vegetasjon. På avstand ses dette ved at de lyse lavmattene over skoggrensa er erstattet av en mørkere heivegetasjon. Mindre enn 10 % av regionens areal er produktiv skog. I lavereliggende områder er enten furuskog eller bjørkeskoger i pionerfase vanlig. I sør er fattige lavfuruskoger vanlig, mens rikere lyngfuruskog er typisk i nord. Ofte ser man lyngrik furuskog gå over i myrer med dvergbjørk eller i moltemyr. Langs bekker, elver og vatn ses lauvkjerr dominert av gråor, fjellbjørk, hegg og vier, og er de mest produktive vegetasjonstypene i skrinne områder i sør. Pga gruvedriften på Røros ble store områder avskoget, særlig i nord. I dag gror slike områder sakte til igjen med bjørk. De fleste lavereliggende fjellområder har glissen furu- eller fjellbjørkeskog opp til 800-1000 moh. Opp til 1200 m.o.h. dominerer åpen hei, ofte med tette lavmatter, en del myr og noe engvegetasjon. Oppe på de høyestliggende vidder, voler og topper, er vegetasjonen snau. Her dekker ofte reine lavmatter rabber og rygger, men også andelen av grov blokkmark er stedvis svært stor.</p>	*/***
<p>JORDBRUKSMARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * sein jordbruksetabl. * ofte fra seter til gård * spredte bruk/greider 	<p>Fra gammelt av har det i regionen vært drevet med omfattende jakt og fiske. De siste 2-4 århundrene har bosetting kommet til, noe tidligere i <i>Trøndelag</i>. Flere av dagens gårder var tidligere i bruk som setrer. Kun 1,2 % av regionens totalareal er hevdholdt dyrka mark, dvs. ca. 47 000 dekar. Dette holdes i hevd av vel 290 aktive bruk. Gårdene ligger spredt, og ofte einbølt til langsetter innsjøer og daldrag. For enkelte</p>	- / *

¹ Underregionene er; 13.1 *Femunden*, 13.2 *Røros* og 13.03 *Stugudalen-Vauldalen*.

<ul style="list-style-type: none"> * 290 aktive bruk * høytliggende gårder, = mellomstore/store med mye innmark * sørsamer & reindrift 	<p>er det dermed langt til nærmeste nabo. Mellomstore til store bruksstørrelser dominerer, og 69 % av de aktive gårdene har mellom 100-500 dekar innmark. Gårdene er altså gjennomgående store med forholdsvis mye innmark, noe som trengs i en kort vekstsesong, og fordi mange bruk ligger over 700-800 m o.h. Grasdyrking til slått og kulturbeite er enerådende arealbruksform. En del av den tidligere innmarka er tatt ute av drift, men det er ofte knyttet til mer avsidesliggende gårder som helt er blitt nedlagt. Sau- og storfehold dominerer, og til sammen har regionens gårder vel 13 600 sau/kyr. Det er forholdsvis lite. Regionen utgjør også sørligste grense for sørsamene og deres tamreindrift. Særlig på de næringsrike kalk- og skiferbergartene er det gode fjellbeiter. Noen steder har utstrakt reinbeite betydelig effekt på vegetasjonen.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * ulike kulturminner * samer & pilegrimer * Røros kobberverk; * moderne boligomr. * ny & gml. gårdsbeb. * urørte naturområder 	<p>Regionen har svært varierte kulturminner, fra bl.a. gamle dyregraver i fjellene, samiske kulturminner som gammer og sommerboplasser til minner etter middelalderens pilegrimstrafikk til Nidaros. Flest og mest tydelige spor i landskapet finnes imidlertid etter driften fra Røros kobberverk, anlagt i 1644 og som dannet grunnlag for mye av regionens faste bosetting. Innenfor bergverkets virksomhetsområde, som omfattet det meste av regionen, ble det skapt ulike særegne kulturlandskap som fortsatt kan ses. Mest unik er Røros by, med intakt fredet trebebyggelse fra 17- og 1800 tallet. Bergstaden er oppført på UNESCOs verdensarvliste. I tillegg ses spredte slagghauger, gruver og ulike tekniske anlegg fra kobberverket, samt snau viddevegetasjon som følge av flere århundreders rovhugst. Bolighus rundt Røros og i øvrige tettsteder preges stort sett av nyere typehus. Gårdsbebyggelsen er variert, men ofte ny og moderne. Her er imidlertid også en del gårdstun med flere eldre bygninger. Enkelte deler av regionen har hatt en økning i antall hytter. Likevel er andelen med urørt naturlandskap i regionen blant de høyeste i Sør-Norge, med store sammenhengende, urørte vidder.</p>	- /**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * de rolige linjers land * romslig og ensomt * moserabber & voler * karrig skog & sjøer * sagn & kulturminner * to opplevelsesmåter; * fra vei; ofte i skogdalene + over enkelte vidder * via gårder, smågrender og tettsteder * stedvise gode utsyn over vann og høyder * Røros = UNESCO * ikke representativ for reg. mangfold * til fots; adkomst til mer høytliggende & øde naturlandskaper * glissent eller snaut * vindskrudde furuer * vann og vassdrag * mest karrig, men stedvis også frodig * store sammenheng. naturområder; unikt * mange småformer gir regionen særpreget 	<p><i>"Her er stort og stille, de rolige linjers land, romslig og ensomt. Men ingen kjedsommelig ensomhet, for her er det rytme over kvadratkilometrene. Moserabbene vogger mot volene og tøyer sitt lubne teppe til de mister mildheten over høgdedragene og blir strenge i strekene mot storkrigger som Elghåhogna og Svuku. Variasjonene er mange, marka overrasker med et spill av nyanser i farger og form. Og gjennom karrige bjørkekratt i dalsøkk og langs mørke, fjellstille sjøer ligger ennå striper i marka etter fangstmenn som fôr her med fiskestang og børs. Rester etter bål og gamle buer gjør marka spennende, - her var kvileplass for veidemenn og eneboere, her styrket de seg under streiftogene. Og det var helsebot for kropp og sjel under himmel og høgde."</i>²</p> <p>Som antydnet over er regionen kjent for sine øde områder, ispedd mange sagn og kulturminner fra både pilegrimer, fangstmenn, samer, rydningsmenn og ikke minst folk og arbeidere knyttet til Røros Kobberverk. Opplevelsesmessig kan regionen deles i to, avhengig av hvordan man ferdes. Fra regionens få bilveier, som oftest følger dalbunnen, er det helst bjørk- eller furuskog som preger landskapsopplevelsen. I de høytliggende skogdalene ses spredte gårder og grender, hvor innmarksgrønne arealer står i kontrast mot en ofte karrig skogsvegetasjon rundt. Fra bilveiene får man også ofte utsyn over langstore sjøer, snaue høydedrag og fjell. I nordvest er det noe flere gårder, og her finnes også hyppigere ulike kulturminner fra bergverksdriften. Både i gruveområdene og i selve bergstaden Røros finnes det unike driftstekniske kulturlandskaper.</p> <p>Landskapet sett fra bilveiene er likevel ikke representativt for regionens mangfold. Ferdes man til fots utenfor allfarvei kommer man inn i både mer høytliggende og urørte naturlandskap. Her er det enten det glisne eller det snaue preget som dominerer. Overalt ses avrunda høydedrag og toppe i det fjerne, samt utallige løsmasseformer, bl.a. stedvis nærmest ugjennomtrengelige blokkhav. I særlig østre deler er vindskrudde furutrær og mange vann og vassdrag et særpreget. Mange områder kan virke ødslig og karrig, med steinet og småkupert morenemark med glissen tørr bjørk- eller furuskog. Sistnevnte gjerne med mye tørrgadd og lav og lyng i botnen. Dette inntrykket blir bare delvis bekreftet når man kommer rundt i regionen. Enkelte strøk er utrolig karrige, mens andre igjen kan vise en frodig vegetasjon. Det urørte naturpreget er framtreddende, og i store deler av regionen møter man tamrein oftere enn folk. De store og sammenhengende urørte naturområdene, som fortsetter inn i Sverige, er svært lite påvirket av menneskets inngrep.</p> <p>I få regioner er landskapskarakteren så sterkt knyttet til prekvartære landformer som i region 13. Først formet og meislet isen ut lave U-daler i gamle elvedaler, stedvis med dype traue som nå er fylt av langsmale innsjøer, samtidig som den polerte regionens spredte og godt avrunda høydedrag, voler og fjelltopper. Under avsmeltingsperioden la isen igjen utallige småformer som i dag er et særpreget for regionen. Her fins utallige terrasser, smeltevannsavsetninger, rullesteinsåser og haugformer. Sistnevnte både i Femundsmarka, på Rørosvidda og midt i bergstaden Røros m.m. Med høyder på opptil 30 meter påvirker også særlig ryggformene stedvis sterkt småvannenes eksistens, vannveiers løp + både menneskenes og dyrs ferdsmuligheter og trekkruter.</p>	

² Fra Borgos og Elven (red.) 1972. "Norges nasjonalparker. Femundsmarka og Gutulia." Lutherstiftelsens Forlag, Oslo. s. 9.

Fattige lavflyer over skoggrensa er typisk for de næringsvake områdene sør i regionen. De gule lavmattene er visuelle blikkfang, innunder grå og steindominerte topper. Ved Holøydal krk, Tolga/Hedmark.

Mellom Røros - Feragen går et viktig bergartsskille. Nord for skillet fins næringsrike kalk- og skiferbergarter. Her er vegetasjonen rikere, noe som bl.a. gir gode reinbeiter. Ved Riasten, Holtålen/S-Trøndelag.

I de næringsrike nordre regiondeler er vegetasjonen mer frodig og variert. Hyppige vekslinger av bjørkeskog, vierkjerr, hei, myr og småvann er typisk. Ved Ystosen, Tydal/Sør-Trøndelag.

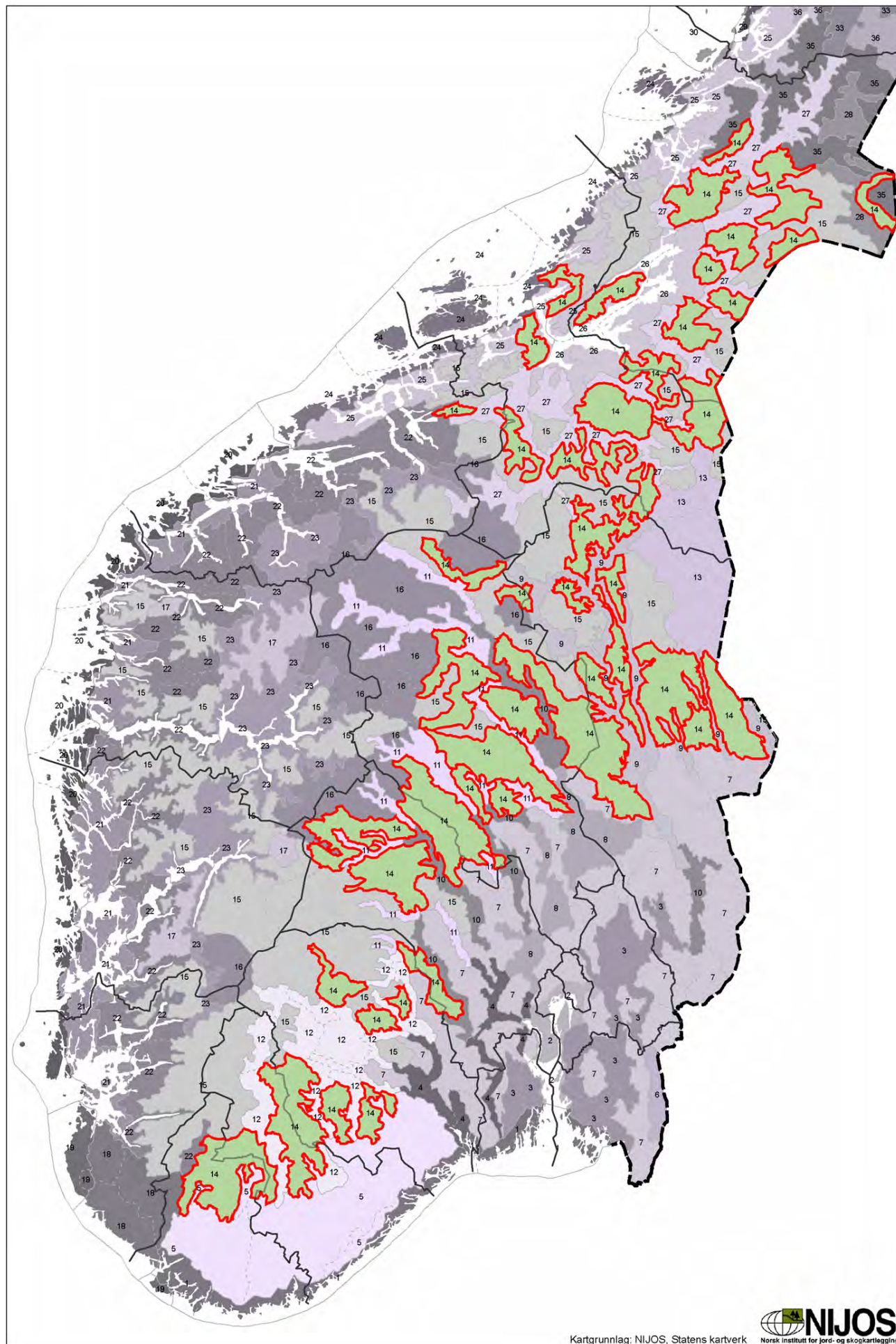
Regionen har vel 290 gårder i aktiv drift. Disse ligger spredt, og ofte einbølt eller i smågrender langs vann eller i dalbunner. Grasdyrking og husdyrhold (sau og storfe) er vanlig. Kåsa, Holøydalen, Tolga/Hedmark.

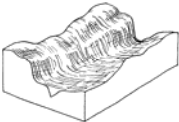

Røros er eneste by og har en lang historie knyttet til bergverk. Omfattende gruverdrift førte ellers til avskoging av store deler av regionen, særlig i nord, og først nå er skogen på vei tilbake. Røros/S-Trøndelag.

Her er mange ulike kulturminner; dyregraver, samiske boplasser, gruverdrift, spor etter jordbruk m.fl. Innsjøene har spilt en betydelig rolle, både som ferdselsårer og til fiske. Sorken, Engerdal/Hedmark.

Landskapsregion 14 Fjellskogen i Sør-Norge.

	LANDSKAPSREGION 14 FJELLSKOGEN I SØR-NORGE Landskapsregionen består av 45 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
<p>LANDSKAPETS HOVEDFORM</p> <ul style="list-style-type: none"> * større sammenheng. fjellskogsområder * ulike hovedformer * storkupert hei * småkuperte vidder * hov.formblandinger * mindre åser / vidder * forfjellsterreng; paleiske fjellformer * kyst; enkelt åser & storkupert hei 	<p>Regionen omfatter større sammenhengende fjellskogsområder på <i>Sørlandet</i>, <i>Østlandet</i> og i <i>Trøndelag</i>. Småområder som typemessig hører hjemme i tilstøtende regioner kan også inngå. Da regionen strekker seg over store områder finner man her et stort spekter av ulike geologiske bergartsgrupper, noe som igjen gir opphav til ulike typer landskap. I <i>Agder</i>, <i>Telemark</i> og <i>Buskerud</i> dominerer ulike grunnfjellsbergarter, men landskapet varierer. I <i>Vest-Agder</i> ses ofte storkupert hei, mens <i>Aust-Agder</i> og sørvestre deler av <i>Telemark</i> har mer småkupert vidde med oppsprekninger som kan gi lave dalganger og åsdrag. Nord i <i>Telemark</i> er u.-reg'ene mer variert med blanding av ulike typer åser, hei og vidder. I <i>Buskerud</i> ses ofte et småkupert viddelandskap. I sørvestre del av <i>Oppland</i> er samme viddetype oftere iblandet mindre åser, noe som kan gi et mer storbølget preg. Tilsvarende ses i midtre og østre deler av Hedmark, men her forsterker et slakere åspreg seg østover. Berggrunnen der består av næringssvake sparagmitter. I øvre <i>Oppland</i>, <i>Hedmark</i> og <i>Trøndelag</i> ligger regionen innenfor kaledonidene med bl.a. næringsrike sedimentbergarter (kambrosilur). Her preges landskapet stedvis av å ligge i et forfjellsterreng, og hovedformene varierer fra paleiske fjellformer med u-forma daler, til små- og storkupert vidde eller lavere åser. Ut mot kysten i <i>Trøndelag</i> er enkeltstående åser og storkupert hei vanlig. Innlandet av <i>Trøndelag</i> preges av lave åser og småkuperte vidder, men blir også ofte oppbrutt av paleiske fjellformer og elvedaler.</p>	**
<p>LANDSKAPETS SMÅFORMER</p> <ul style="list-style-type: none"> * stor geogr. variasjon * lite løsmasser; blotter hovedformene * mye løsmas.demper 	<p>Siden ulike bergarter avgir ulike løsmasser, i tillegg til at is- og vann former landskapet på ulike måter, er variasjonen av småformer stor i denne geografisk vide regionen. Løsmassene veksler fra nesten å være helt fraværende i nakne gneis- og granittområder, til mer sammenhengende og mektige morenedekker fra <i>Buskerud</i> og nordover. Morenedekkene demper berggrunnsstrukturene, noe som sterkt kan påvirke hovedformene. Det ses bl.a. i nakne og storkuperte heiområder, som ofte har et svært rotete og uoversiktlig terreng. Der løsmasser jevner over bergformene ses oftere slake vidder eller lavere åser med vide utsyn. Dette er særlig vanlig i Øst- og Midt-Norge. I tillegg har regionen utallige former som is/vann har lagt igjen/formet, bl.a rullesteinsåser, deltaer, ravineringer, terrassekanter m.m. + fastere småformer som sprekkedaler, juv, bergflåg, koller mm. Fordi småformene er så mange og ulike, vil vi ikke utdype de ytterligere.</p>	***
<p>VANN OG VASSDRAG</p> <ul style="list-style-type: none"> * lange vassdrag * utallige småvann * enkelte st. fjellsjøer * vasskraftutbygging * pytter/tjern/småvann * bekker, elver 	<p>Regionens beliggenhet på østsida av langfjella/vasskillet gjør at vassdraga ofte er lange og forgreina. Her fins utallige små og store vann, men som i svært ulik grad preger fjellskogslandskapet. Mest dominerende er vannet i områder hvor større innsjøbasseng danner gulv og blikkfang i store overordna landskapsrom. Eks. er <i>14.7 Møsvatn</i>, <i>14.9 Tunhovd</i>, <i>14.32 Essand</i>, <i>14.35 Feren</i> m.fl. Der slike store vann og innsjøer også fungerer som reguleringsmagasin for utbygde vassdrag, kan en gold og betydelig utvasket strandsone synes over vannspeilet. Regionen er likevel kun stedvis <i>mye</i> berørt av kraftutbygging, særlig i deler av <i>Agder</i> og <i>Telemark</i>. Her er gamle elveløp med liten vannføring svært utbredt. Likevel, de urørte vannforekomstene dominerer. Utallige pytter, tjern og små- og mellomstore vann er spredt over hele regionen, og små og store bekker og elver både forbinder og danner et rørlig bindeledd mellom de stille vannforekomstene. Spennvidden i regionens vannårer går fra skummende stryk og fosser i bratte fjellsider, til langt mer bedagelig slyngende vassårer i flate dalbunner.</p>	*/**
<p>VEGETASJON</p> <ul style="list-style-type: none"> * mange vegeta typer * fjellbjørkeskog dom. * noe glissen barskog * ulike typer fj.bj.skog * lavbjørkeskog; tørr * blåbærbjørkeskog * engbjørkeskog; gras & urter = beiteverdi 	<p>Regionen har stor utbredelse, og fordi det her også fins landskapstyper fra tilgrensende regioner, er det et stort mangfold av vegetasjonstyper; fra vitale barskoger til høytliggende snøleier. Den overordna vegetasjonen domineres likevel av fjellbjørkeskog, samt stedvis noe lågvokst, glissen barskog. Her beskrives kun skogtypene. Fjellbjørkeskogen varierer svært. Ofte ses et mindre antall andre lauvtrær i blanding med bjørk, særlig i fuktige områder og solhellinger. Er klimaet tørt og jorda gruset og steinet, blir bjørkeskogen åpen, tørr og med mye lav på bakken. Det er vanlig i <i>Østlandets</i> indre fjelltrakter, og her vokser ofte kun tyttebær og krekling. Er vokseforholdene noe bedre overtar blåbærbjørkeskogen. Her dominerer blåbær med innslag av enkelte urter, gras og bregner, og trærne står ofte vesentlig tettere. Blåbærskog har størst utbredelse, men</p>	***

¹ U.reg. er; *14.1 Åseralsheiane*, *14.2 Fyresdal vesthei* og *Setesdalsheiene*, *14.3 Fyrresdal austhei*, *14.4 Gautefallsheia*, *14.5 Svartdalsheia/Hjartdalsfjella*, *14.6 Kolidalen*, *14.7 Møsvatn*, *14.8 Bleffjell*, *14.9 Tunhovd*, *14.10 Strandavatnet/Syningen*, *14.11 Syndin/Tisliea*, *14.12 Garin*, *14.13 Skrautvålåsen/Bjørgoåsen*, *14.14 Yddin/Synnfjell*, *14.15 Tesse/Vinstri*, *14.16 Fefor/Skei*, *14.17 Gudbrandsdalens østre fjellskogstrakter*, *14.18 Trysilfjellet*, *14.19 Gråfjell/Rømundfjell*, *14.20 Bittermarka/Grøna*, *14.21 Hirkjølen*, *14.22 Hanestadkjølen*, *14.23 Dalsida/Fokstugu*, *14.24 Grimsdalen*, *14.25 Haustsjøen*, *14.26 Storvola*, *14.27 Einundalen/Orvsjøen*, *14.28 Fagerfjellet*, *14.29 Nerskogen*, *14.30 Bua og Stavilla*, *14.31 Reinsfjellet*, *14.32 Essand*, *14.33 Våtåfjell/Roltdalen*, *14.34 Kystfjellskogen i Agdenes og Orkdal*, *14.35 Feren*, *14.36 Kystfjellskogen i Bjugn og Rissa*, *14.37 Leksvikskogen*, *14.38 Kverndalen*, *14.39 Hærvola*, *14.40 Roktdalen*, *14.41 Gaumdalen*, *14.42 Bangdalen*, *14.43 Neskjølen/Andorfjellet*, *14.44 Stria* og *14.45 Grønningen*.

<p>* beite- & seterbruk senket skoggrensa</p> 	<p>ved god næringstilførsel dominerer artsrik og frodig engbjørkeskog med undervegetasjon av urter, gras og bregner. Engbjørkeskogene har høy verdi som beite. Myrer dekker store areal, særlig i <i>Trøndelag</i> - i noe mindre grad i <i>Hedmark</i>. Kystfjellskogen i <i>Trøndelag</i> preges av oseaniske klimaforhold. Her danner gran skoggrensa. Høyt beitetrykk og vedhogst har senket skoggrensa i regionens seterområder, ofte flere hundre meter. I dag vokser skogen mange steder opp igjen, da seterbruket mange steder har opphørt. Bjørkeskogsgrensa går gjerne flere steder opp i 1000-1100 moh.</p>	
<p>JORDBRUKSMARK</p> <p>* lite fast bosetting * før; fjellskogen var hovedomr. seterdrift * opphør & tilgroing * slåtteseterbruk borte * nå; kjerneomr. seter * 4 "store" seterfylker * sauebeite, noe rein * ikke driftstall her</p> 	<p>Regionen har lite fast bosetting, men har fra gammelt av vært et hovedområde for seterbruk. Utnytting av beite- og fôrressurser gjennom seterdrift var karakteristisk for det meste av de sørnorske fjellområdene, mest i fjellskogen, men også i deler av snaufjellet (reg.15). I store deler av regionen har seterbruket opphørt, og svært mange setervoller har forfalt og grodd igjen. Særlig utsatt for gjengroing er det mer ekstensive slåtteseterbruket i Agder - en høstingsform som tok slutt allerede i 1960-åra. Kjerneområdet for dagens aktive seterdrift ligger i regionen, dvs. i øvre deler av <i>Buskerud</i>, <i>Oppland</i>, <i>Hedmark</i> og i <i>Sør-Trøndelag</i>. Her finnes produktive fjellbeiter og gode veiforbindelser, og det tradisjonelle seterbruket med melkeproduksjon er tilpasset moderne bruksformer. Betydelige arealer er nydyrket i løpet av de siste tiårene, både til slått og kulturbeiter. Hagemark med bjørk og rester etter eldre myr- og utslåtter er eks. på eldre kulturmarkstyper. I dag brukes fjellbeitene vesentlig av sau, men også noe spredt tamreindrift. Norge har fortsatt en del hevdholdt seterlandskap igjen, men utallige setervoller, utslåtter og beiter har/eller er i gjengroing. Eksakt hvor mye dyrka mark som finnes i regionen er vanskelig å fastslå, da gårdene som har fjellslåtter og stølsvoller her som oftest er registrert i andre regioner. Driftstall kan derfor ikke presenteres her.</p>	*/***
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <p>* før; 90 000 setre * nå; 2000 i drift * seteranlegg forfalt * enorm hytteutbygg. * rekreasjonslandskap * flere tyngre anlegg * sterkt naturpreg</p> 	<p>For 150 år siden hadde omtrent hver gård i dal- og fjellbygdene en eller flere setre. På det meste hadde Norge nær 90 000 setrer i bruk, mens det i dag er vel 2000 igjen i drift i hele landet (inkl. fellessetre). Svært mange av disse ligger i denne regionen. På mange nedlagte setre har mye av bygningsmassen forfalt. Særlig gjelder det ulike typer uthus, mens selve seterhuset ofte er bevart/ombygd som hytte. I særlig Agder og deler av Telemark er stølsvoller fra det gamle slåtteseterbruket, samt at mange veiløse heigårder blitt borte. Økt fokus på kulturlandskap generelt, og seterlandskap spesielt, har flere steder ført til at gamle seteranlegg restaureres. Turisttrafikk og friluftsliv utgjør i dag en formidabel faktor i bruken av regionen. En enorm hyttebygging, særlig de siste 50 åra, bekrefter dette. På Østlandet har det skjedd ofte i eller nær setergrender, men etter hvert er også betydelige hyttefelt anlagt i andre attraktive områder av fjellskogen. Hyttebebyggelse preger sterkt fjellskogsområder i både <i>Telemark</i>, <i>Buskerud</i> og <i>Oppland</i>, samt deler av <i>Hedmark</i> og <i>Trøndelag</i>. I dag preges deler av regionen også av større tekniske inngrep, bl.a. vassdragsregulering, dammer, kraftgater og gjennomfartsveier. Regulær hogst og bygging av skogsbilveier har også økt de siste 10-åra. Til tross for stedvis stor byggeaktivitet, så klarer terrenget og skog likevel å "skjule" mye av de nye anleggene.</p>	*/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <p>* fjellskog gir grunnlag for reg. eksistens * fjellbjørka dominerende treslag * kan framstå som urørt, men er ofte kraftig kulturpåvirket * snøforhold avgjøre trærnes form/høyde * få u.reg har store inngrepsfrie områder * tidligere; omfattende småskala jakt- og høstingstradisjoner * kjerneomr. seterbruk * i dag; tyngre inngrep</p> 	<p>Det er selve fjellskogen som her utgjør den samlende hovedkomponenten, og som skaper grunnlag for regionen. Så mye betyr fjellskogen for store områders overordna landskapskarakter.</p> <p>I Norge danner fjellbjørkeskogen en overgang mellom barskog og snaufjell. Dominerende treslag er fjellbjørk. Innslaget av bartrær i bjørkeskogen kan være betydelig, spesielt i østlige regioner. Også andre lauvtrær kan forekomme, hvorav de vanligste er rogn, osp og selje. Tresettingen av fjellbjørk varierer i tetthet avhengig av jordsmonn, topografi og eksposisjon. Det samme gjelder trærnes form. Stabilt og tynt snødekke gir rettstammete trær. Ustabilt og tykt snødekke gir kroktrær, mens svært tynt snødekke og frostpåvirkning gir mer risikable holt og kjerr.</p> <p>For mange framstår store deler av regionen som urørt, da man ofte kan ferdes lenge før man ser bebyggelse eller vei. Likevel er det kun 10 av 45 underregioner som har deler med status inngrepsfrie naturområder.² Fem av dem ligger i <i>Nord-Trøndelag</i>. På mange måter innehar likevel regionen noen av våre mest naturnære kulturlandskaper. Mens aktiv seter-, slått- og beitebruk tidligere preget høyere liggende hei- og fjellgårders utmark, har "nye" kulturlandskaper for fullt vokst fram de siste 50 åra. Enten stedvist som hyttebyer (<i>Ustaoset</i>, <i>Beitostølen</i>, <i>Trysilfjellet</i> m.fl.), spredte hyttegrender, enkelthytter, hoteller eller alpinanlegg.</p> <p>Målt mot de siste 50-årenes arealbruk var de forrige 1000 års tekniske anlegg heller små og ubetydelig. Selv om lokale hei- og fjellgårder, fjellstuer, seterhus, utmarksløper, fløtningsanlegg, felagre, hogst, vedfang, jernutvinning, slått og beite m.m. også stedvist sterkt har påvirket regionen, så var anleggene heller små. I tillegg lå de ofte godt i terrenget. Dagens tyngre tekniske inngrep som kraftgater, dammer, regulerte vassdrag, gjennomfartsveier og skogsbilveier preger sine landskap på en helt annen måte.</p>	

² Basert på Direktoratet for Naturforvaltings definisjon (> 5 km fra tyngre tekniske anlegg) og kart (DN1998).

Regionen omfatter store sammenhengende fjellskogsområder på Sørlandet, Østlandet og i Trøndelag. Den overordna vegetasjonen domineres av ulike typer fjellbjørkeskog Fitbekkvatnet, Valle/Aust-Agder.

I enkelte regiondeler preges vegetasjonsbildet også av glissen fjellgranskog. Det er særlig typisk i kystnære områder i Trøndelag og i nordlige deler av Hedmark. Myr er også vanlig. Ryensjøen, Rendalen/Hedmark.

Fjellskogen har vært dal- og fjellbygdene ressurskammer i lange tider. Her foregikk hogst, slått, beite, fiske og fangst, og her fins mange ulike typer kulturminner. Dyregrav v. Busjøvollen, Tolga/Hedmark.

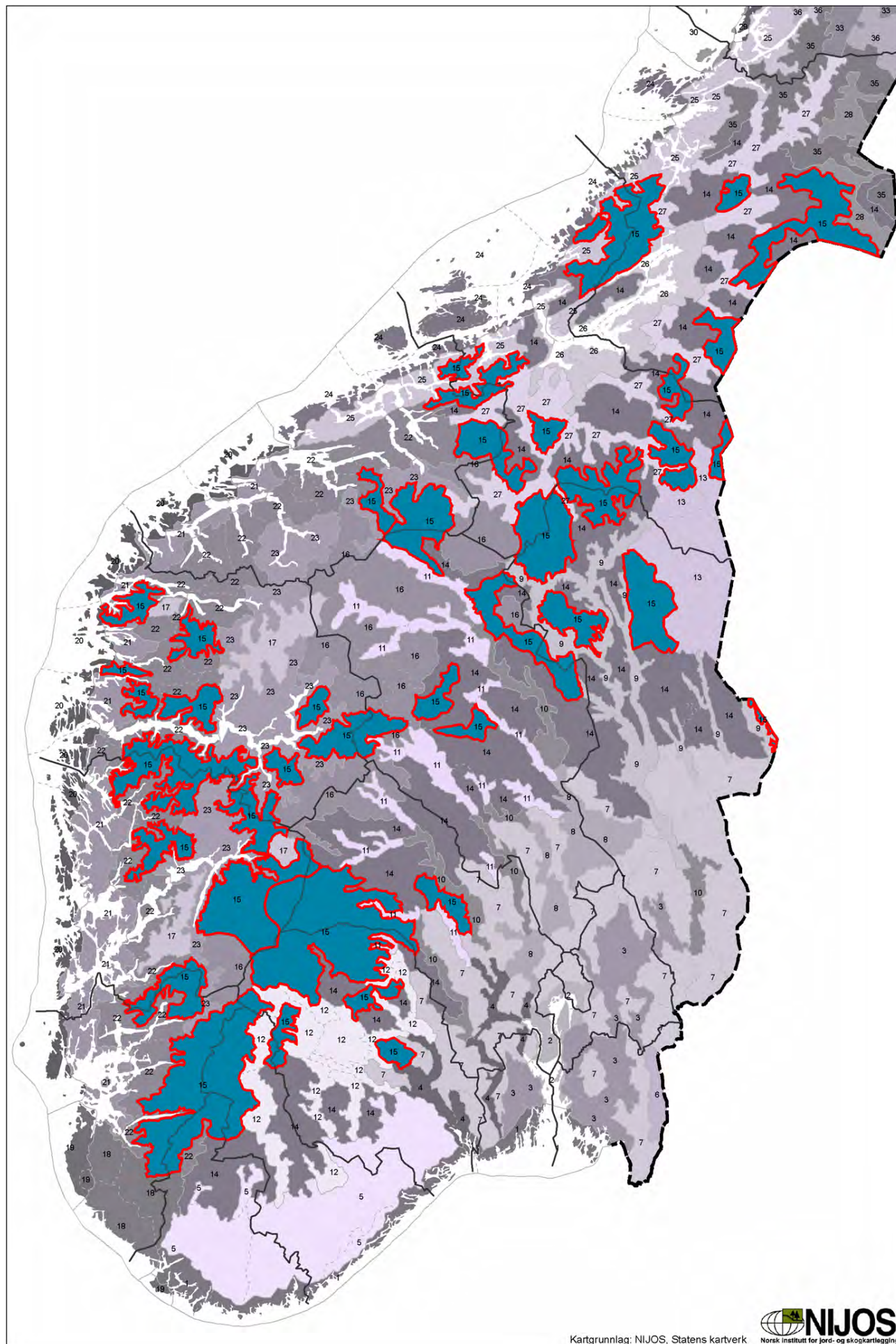
For 150 år siden hadde omtrent hver dal- og fjellgård en eller flere setre. Veldig mange av dem lå i regionen. Omfattende slått, beite og vedhogst har mange steder senket tregrensa. Finndalen, Lom/Oppland.

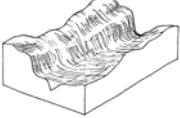

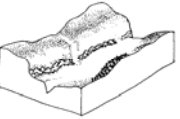
Setrene ga grunnlag for den første turismen, og det ble raskt populært å bygge hytter i selve setergrenda. Mange steder bryter nye hytter med tradisjonell seterbebyggelse. Løkjestølane, Hemsedal/Buskerud.

Mange veiløse setre og avsidesliggende gårder er nedlagt de siste 50 åra. Hvis slike områder mangler større tekniske inngrep kalles de i dag feilaktig for urørte naturområder. Vestre Kile, Bygland/Aust-Agder.

Landskapsregion 15 Lågfjellet i Sør-Norge.

	LANDSKAPSREGION 15 LÅGFJELLET I SØR-NORGE Landskapsregionen består av 40 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * samlegrupe for lavfjellsomr. u. 1500 m. * stor variasjon & geografisk spennvidde * <i>Langfjella</i> et skille * mange ulike landformtyper 	Regionen er en samlegruppe for store snaufjellsområder opp til 1500 m.o.h, men her finnes også enkelte topper med høyfjells karakter + smådaler under skoggrensa. Regionen har en stor variasjon av landformer og berggrunn. Lengst sør i <i>Ryfylke-</i> og <i>Setesdalsheiene</i> dominerer storkuperte heier. På vestsida av <i>Langfjella</i> ² , lenger nordover, overtar paleiske fjellformer, stedvis i mosaikk med storkupert hei og vidder. Karakteristisk her er at de ofte gjennomtrenges av små og store U-daler, noe som gir fjellene et grovere relieff med store høydeforskjeller. Øst for <i>Langfjella</i> har landformene et langt mildere preg, med klar dominans av småkuperte vidder. Typisk i dette viddelandskapet er et stort innslag av lange, grunne paleiske elvedaler. I overgangen mot lavereliggende strøk overtar ofte storkupert hei, særlig i <i>Telemark</i> . Også øst i både <i>Hedmark</i> og <i>Sør-Trøndelag</i> er viddeformene vanligst. I fjellområdene i nord mellom <i>Oppland</i> og <i>Hedmark</i> er paleiske fjellformer og storkuperte vidder vanlig. Også her med flere gjennomgående U-daler. Mot kysten i <i>Sør-</i> og <i>Nord-Trøndelag</i> har regionens fjellområder en grov mosaikk av både storkupert hei, ulike vidder og enkelte lavere liggende åser.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * store løsmasseforskj. * i vest; mye bart fjell og usammhede. dekker * i øst; mer løsmasser mer avrundet preg * kjente landemerker 	Regionen har store forskjeller når det gjelder løsmasser. Vest for <i>Langfjella</i> (se fotnote) preges mange underregioner av bart fjell, eller av fjell med tynt eller usammenhengende løsmassedekke. Enkelte fjellstrøk er ekstremt golde, spesielt i sør, og her er nakne terrengformasjoner karakteristisk. På motsatt side, i de <i>Østmorske lågfjellsområdene</i> , er preget annerledes. Her fins mer av både blokkmark og morener. Det gir terrenget et jevnere og mer avrundet preg, bl.a. fordi utallige småsprekker, slukter og senkninger er fylt opp og jevnet ut av løsmasser. I Nord-Trøndelag kommer grunnfjellet igjen, også her med lite løsmasser. Spredt i mange underregioner ses også markante morenerygger som randmorener, terrasser og eskere. Mest markant av "småformene" er små og store enkeltstående fjelltopper og høydedrag. De rager ofte høyt over omkringliggende landskaper, og danner både blikkfang og landemerker. Kjente eksempler er <i>Gaustatoppen</i> , <i>Hårteigen</i> og <i>Sølen</i> .	***
VANN OG VASSDRAG * mest vannrike reg. * titusener vann/elver * Ø & V for vannskillet * V; kortere vassdrag * Ø; lengre vassdrag * kraftutbygging 	Dette er den mest vannrike av landets 45 landskapsregioner. Her fins titusener av små og store vann, og mellom disse renner enda flere elver og bekker. Siden regionen strekker seg ut på begge sider av <i>Langfjella</i> , samt fortsetter nordover som både "fjord" og innlandsfjell, så varierer vassdragene forholds mye i utforming. Underregioner vest for vannskillet har ofte korte vassdrag. Og pga større høydeforskjeller renner vannet her ofte raskere. Forekomsten av mer storslagne fosser og stryk er følgelig vanligere her. Øst for vannskillet er terrenget ofte roligere, og vassdragene vesentlig lengre. Dette ses gjerne i form av større innsjøer i vide fjellsenkninger. Men her fins også partier hvor elvene renner i hastige stryk, og stedvis ses også imponerende fossefall. Felles for regionen er imidlertid utallige småvann, pytter og tjern, - uavhengig om de ligger i dype botner eller i grunne senkninger på flate vidder. Svært mange vassdrag er berørt av kraftutbygging. Flere steder ses dette i form av store reguleringsmagasin eller ved at overføringstunneler har tørrlagt en rekke større elvestrekninger.	***
VEGETASJON * stor variasjon i reg. * vått i vest / tørt i øst * fjellskog – se reg. 14 * <i>lavalpine veg.sone</i> ; lyng- & rishei, myr * <i>mell.alpin veg.sone</i> ; 1150 m, mer spredt dekke, ikke blåbær 	Vegetasjonen varierer avhengig av klima (oseanisk i vest, kontinert i øst), høyde, berggrunn, løsmasser og kulturpåvirkning. Selv om regionens vanligste landskapstyper ligger overfor skogbeltet, så vil de fleste u.regioner av arronderingsmessige hensyn også ha spredte områder med fjellskog. De har ofte typetilhørighet i region 14. Fjellområder ovenfor skoggrensen deles normalt i tre vegetasjonssoner med hvert sitt særpreg. I den lågalpine sone dominerer vierkratt på fuktige steder, her er også mye gress- og rismyr. Dvergbjørk og lymg overtar på tørrere partier. I hellingene med god drenering og morenejord, ses ofte ulike artsrike engsamfunn. Lågalpin sone avgrenses normalt mot mellomalpin sone der blåbærlyngen slutter. I regionen er det på +/- 1150 m.o.h. Plantene i mellomalpin sone består av urter, rabbesiv, gress- og starrarter. Noen få lyngarter klarer seg så vidt, bl.a. greplyng og krekling. I vestligere fjellstrøk med større snømengder er særlig museøre, verdens minste "tre", vanlig i snøleier. Høgalpin vegetasjonssone fins kun på regionens høyeste partier. Den er derfor beskrevet under region 16.	***

¹ U.reg. er; 15.1 Dyraheio, 15.2 Kvannefjellet, 15.3 Liffjell, 15.4 Vindfjell/Bratteggen/Tuddalsfjella, 15.5 Saudafjella, 15.6 Vestvidda, 15.7 Austvidda, 15.8 Norefjell, 15.9 Kvitngane/Gråsido, 15.10 Vossaskavlén, 15.11 Stølsheimen/Kvitanosi/Såte, 15.12 Bleia, 15.13 Filefjell/Tyin, 15.14 Gruvefjellet, 15.15 Refjell/Valdresflya, 15.16 Skaget, 15.17 Vulufjell, 15.18 Langeheia/Skoraheia, 15.19 Høyangerfjella, 15.20 Kvamshesten, 15.21 Gjengedalsfjellet, 15.22 Norddalsfjella, 15.23 Gråsida/Vulufjell, 15.24 Alvdal vestfjell, 15.25 Rendalen østfjell, 15.26 Isfjord/Eikedalsfjellet, 15.27 Aursjøen/Torbudalen, 15.28 Store Orkelhøa, 15.29 Forollhogna, 15.30 Hyllingen/Kjølifjellet, 15.31 Sylane/Skarddørsfjella, 15.32 Trollheimen/Blåøret, 15.33 Ifjellet, 15.34 Vardfjellet/Omnfjellet, 15.35 Todalsfjellet, 15.36 Fongen, 15.37 Kjølhøgan, 15.38 Fosenfjella, 15.39 Snåsafjella og 15.40 Geitfjellet.

² *Langfjella*; brukt som værvarslingsområdet; dvs følger vannskillet mellom Øst- og Vestlandet fra Jotunheimen og sørover.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * tradisjonell høsting * seterbruk i nedgang * nydyrking * gjeve fjellbeiter * sau + reinsdyr * svært få bofaste bruk * bofaste fjellgårder 	<p>Regionens fjelltrakter har tradisjonelt vært brukt til jakt, fiske og ulike typer utmarksbruk som beite, slått, lavsanking, torvtekt, hogst til gjerder og brenne m.m Særlig stod seterbruket sterkt i noen av regionens lavereliggende deler. I løpet av siste 100 år har seterbruket gått tilbake over hele landet, også her. Likevel kan både jordbruks- og beitepåvirkningen fortsatt være stor lokalt. I noen lavereliggende fjellskogs- og snaufjellsområder er spredte teiger med oppdyrka grasmark utbredt. Dette skyldes bl.a tilskuddsordning for nydyrking i fjellet, og arealene kan ses både på eldre setervoller eller spredt langs drifts- og kjøreveier. Arealene eies helst av gårder nede i hoveddalen. Regionen har noen av landets gjevste fjellbeiter. Her går bl.a titusener av sau på utmarksbeite, samt store tamrein- og villreinflokker. De fleste u.regioner mangler bofaste gårder, og i hele regionen fins kun ca. 100 aktive bruk igjen. Ofte er dette spredtliggende gårder i små lune og lavereliggende fjelldaler. På disse gårdene dominerer grasproduksjon, samt husdyrhold med storfe, sau og noe geit. Nedlegging av dyrka mark på regionens egne gårder varierer, men flere u.regioner store areal med eldre dyrka mark ute av drift.</p>	- / *
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * ingen/lite bebygg. * bygn.type avheng. av høstingsressurs * setrene tidl. vanligst * tilskog.; setre/hytter "synker" ned i skogen * jakt- & fiskebuer * hyttebebyggelse * damanlegg, veier 	<p>Regionens vanligste landskaper ligger over skoggrensa. Det er normalt områder hvor det fra gammelt av har vært tilnærmet ingen bebyggelse, særlig mellom 1250 – 1500 m.o.h. Dette varierer imidlertid fra landsdel til landsdel avhengig av evt. ressurser som kunne utnyttes. Setrene utgjør det meste av den <i>eldre</i> bebyggelsen, særlig i lavereliggende deler, dvs like over/under tregrensa. Som følge av endret ressursutnyttelse eller bruksopphør (evt. klimaendringer), er mange lavereliggende snaufjellsområder i ferd med å tilskoges. For setrene og utallige hytter, betyr det at de gradvis "synker" ned i skogen. En annen type bebyggelse er gamle jakt-, fangst- og/eller fiskebuer. Veldig ofte oppfylte ei bu samtlige tre funksjoner. Også båtnaust kan stedvis ses. I de siste 100 årene har også hyttene gjort et betydelig inntog i fjellet, men disse følger gjerne samme høydelag som setrene. Mens de første hyttene ble lokalisert i aktive setergrender eller lå spredt, så er bygging i felt mer utbredt i dag. Her er også enkelte hotell. Med sine rike vannressurser, er regionen også betydelig påvirket av kraftutbygging. Tekniske installasjoner, reguleringsdammer og store kraftlinjer kan derfor prege lokale landskapsområder. Her er også mange veier, fra eldgamle får, via nyere anleggsveier til moderne riksveier. Enkelte toglinjer krysser regionen, og disse strekningene er ofte svært populære. Av eldre kulturminner nevnes særlig gamle fangstanlegg og jernblåsterplasser.</p>	- / *
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * snaufjellslandskap over tregrensa * store treløse vidder, heier & lågfjellsdaler * sesongvis oppsøkt i tilknytning til høsting av lokale ressurser * høst, sommer, vinter * seter- og beitebruk * jakt, fangst, fiske * reinsdyrgraver * dagens bruk; både lik og annerledes * rekreasjon, fotturist * turistforening, stier * gamle sommerruter, holdes ofte i hevd av dagens fotturisme * fjellet krever <i>tid</i> * hastige overgangsveier - gir likevel storslagne inntrykk * småskala veinett for økt sykkelturnisme * damanl./kraftgater, har kun betydn. lok. 	<p>Som nevnt ligger det aller meste av regionen over skoggrensa. Dette er normalt fjellområder hvor det fra gammelt av har vært spredt og lite bebyggelse, og hvor storslagne og ikke minst <i>treløse</i> vidder, heier og høytliggende daler har dominert. Det er likevel ikke ensbetydende med at her har vært folketomt, men heller at den har vært sesongvist oppsøkt og brukt på en måte som ikke har satt igjen for mange synlige spor. Som regel var aktivitetene knyttet til ulike typer sommer- og høstbruk, men også noe om vinteren, bl.a. til snarefangst av rypen i lavereliggende deler. Tradisjonelt har regionens fjellområder blitt brukt avhengig av hvilke ressurser som kunne høstes. Seterbruk og utnyttelse av frodige snaufjellsbeiter har vært dominerende.</p> <p>Men det er ikke bare rike grasressurser som opp gjennom tidene har lokket folk til fjells. Både i tilknytning til setring og som en mer selvstendig næring, har det vært drevet et utstrakt fiske, og enkelte gamle naust og fiskebuer ved innsjøer og tjern i snaufjellet viser at dette er en virksomhet med gamle tradisjoner, og som fortsatt blir opprettholdt i dag. De eldste av de synlige kulturminnene er likevel reinsdyrgravene som man i dag og vil finne i fjelltrakter der villreinen for lengst er borte. Dyregravene var en stor ressurs, og i mange bygder verserer historier om gutten som fikk valget mellom å arve gården eller retten til dyregravene i fjellet, og som valgte dyregravene. Bruk av fangstgraver ble forbudt tidlig på 1900-tallet, men det jakes fortsatt rein.</p> <p>Dagens bruk av fjellet er fortsatt noe av det samme, men likevel betydelig annerledes. For folk flest forbindes regionens fjellområder med fritid – og ikke livbergende arbeid. Ferdsel er knyttet til rekreasjon, noe som bl.a. ses av et svært omfattende rutenett som turistforeningene har lagt gjennom regionens mange fjellområder. Mange steder er rødmerka T-er, en kronglete sti samt en og annen varde det eneste man møter, men som fører fra hytte til hytte eller til og fra fjellet.</p> <p>Tidligere var sommerveiene enten gang-, kløv- eller ridestier som ofte gikk over mer lettgatte fjellterreng. I nyere tid har fotturismen bidratt til å vedlikeholde mange av de gamle ferdselslinjer over fjellet. Gamle veifår og moderne turstier har likevel det til felles at de krever at man har tid ved ferdsel. Tid til å komme fram, og tid til å oppleve landskapet på nært hold. Dagens moderne fjelloverganger er annerledes med sine brede, strake veier anlagt for stor fart. Likevel, pga. landskapenes vide og storforma karakter, vil man også fra disse få se mye fjellnatur. Her er også mange mindre seter-, hytte-, drifts- og anleggsveier. De ligger gjerne mer nøkternt til, men er bl.a. godt egnet for sykkelturner i variert terreng – en aktivitet som har økt sterkt de siste åra.</p> <p>Storsamfunnets bruk av regionen har og vært omfattende, noe som bl.a. ses ved store damanlegg og kraftgater. Anleggene er likevel innordnet i fjellheimen, og selv om de ruver i landskapet ser de mange steder ut til å ha mindre betydning for folks rekreative bruk av resten av fjellet.</p>	

Regionen er en samlegruppe for store snaufjellsområder opp til 1500 m.o.h., men her inngår også enkelte topper med høgfjellspreg samt mindre områder med fjellskog. Kakelldalen, Follidal/Hedmark.

Som samlegruppe har regionen også stor variasjon i både landform og berggrunn. Her fins vidder, flyer, brede U-daler og smale V-daler. Bildet viser en liten, men typisk U-dal nær Grimsdalen, Dovre/Oppland.

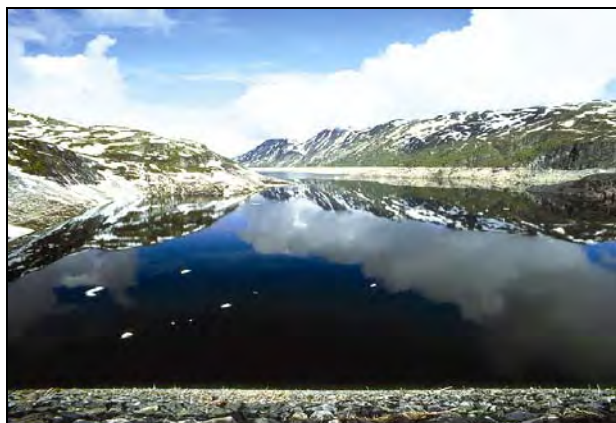
Regionens fjelltrakter har tradisjonelt vært brukt til jakt, fangst, fiske og annen utmarksbruk som beite og slått. Reinsjakta har hatt, og har fortsatt en stor betydning for mange bygdelag. Tolga/Hedmark.

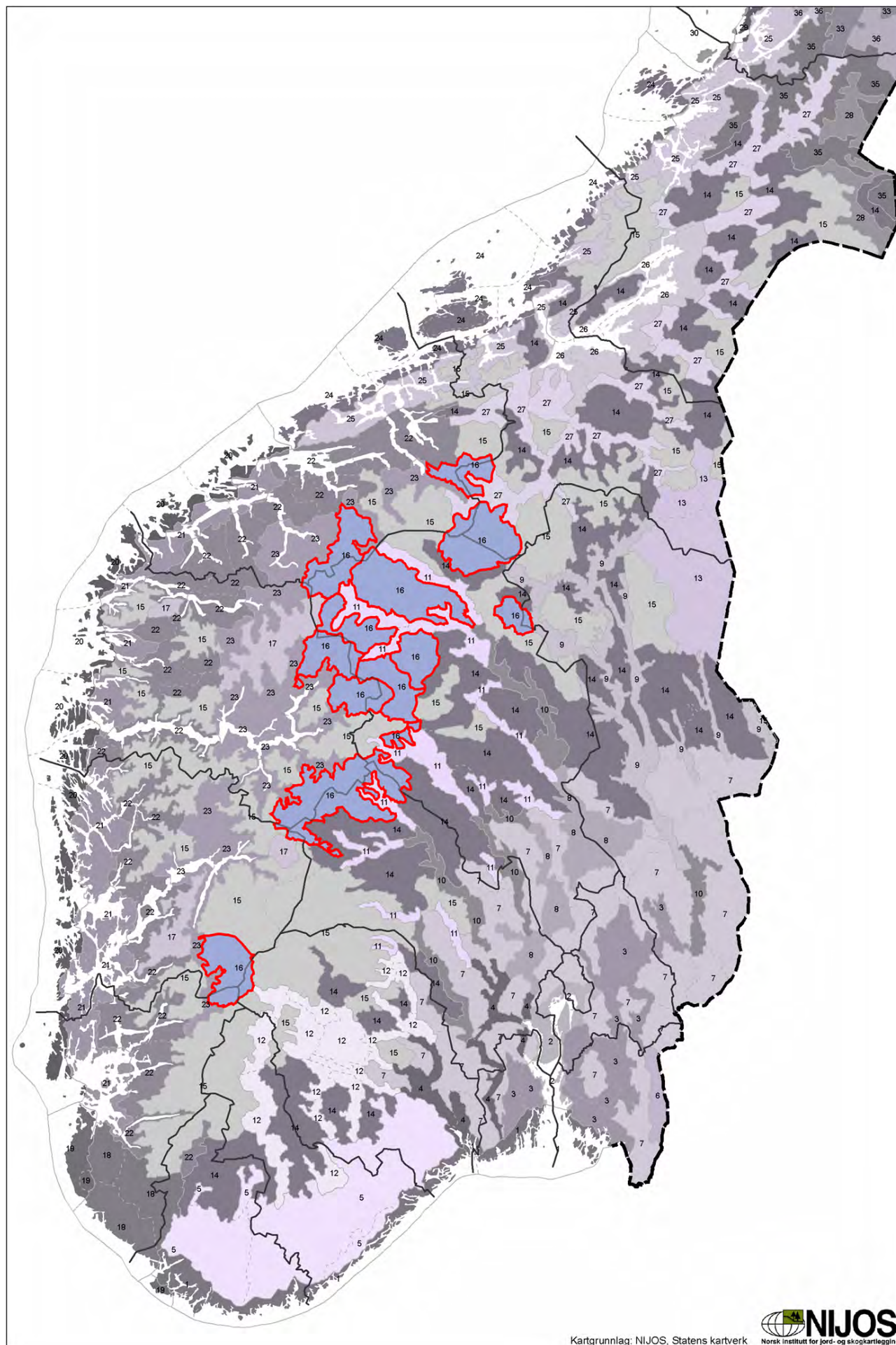
Regionen har mange forskjellige kulturminner fra ulike tidsepoker, bl.a gamle ferdselsveier, hellere, fangstanlegg, felegre, setre, fiskebuer, turistforeningshytter m.m. Håhelleren, Sirdal/Vest-Agder.

Fra slutten av 1800-tallet og fram til i dag har regionen blitt en stor friluftslivregion for det norske folk. Særlig lokkes mange skientusiaster av snøhvite vidder og påskfjell. Tuva turisthytte, Hol/Buskerud.

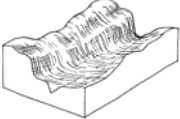

Med sine rike vannressurser er regionen betydelig påvirket av kraftutbygging. Tekniske installasjoner, demninger, reguleringssoner og store kraftlinjer gir preg lokalt. Vatnedalsdammen, Bykle/Aust-Agder.

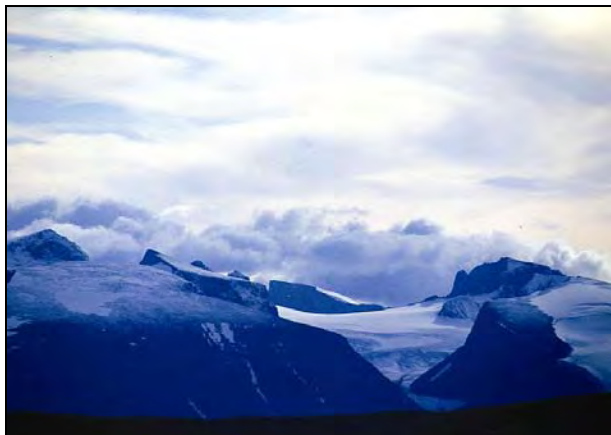
Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 16 Høgfjellet i Sør-Norge.

	LANDSKAPSREGION 16 HØGFJELLET I SØR-NORGE Landskapsregionen består av 13 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * lite virkelig høyfjell * enkelte lågfjells- og fjelldaler inngår * ulike hovedformer * avrunda; paleiske-, storkupert hei/vidde * glasiale/alpine form. 	Bare en liten del av den sørnorske fjellheimen er virkelig høyfjell, dvs med store sammenhengende høyder over 1500 meter. Spennet i regionens hovedformer er stort, noe som bl.a. skyldes at samtlige u.regioner også har en del lågfjellsområder og høytliggende fjelldaler inne blant sine høyfjellsmassiver. Det som likevel særpreger regionen er høyfjellas ruvende innslag, enten som markante vegger i dalrom og vidder, eller som høytliggende isolerte fjelltopper, tindrekker og platåer. De regionale forskjellene bestemmes helst av høyfjellas ulike hovedformer. Lengst i sør har f.eks u.reg. 16.1-3, godt avrunda former, og de høyestliggende områdene gjerne har overflater med preg av storkupert hei og vidder. Men også her fins det steile brattkanter og smådaler. I de mer midtre-/vestliggende områdene, særlig i <i>Jotunheimen</i> , rundt <i>Snøhetta</i> og regionens fjell i <i>Møre og Romsdal</i> er det derimot et langt villere alpint preg. Her er høyfjellsformasjonene som oftest formet av lokale botnbreer som over tid har meislet ut stadig bratte fjellsider og tinder. Lenger øst, dvs. både langsetter <i>Ottadalen</i> og på <i>Dovrefjell</i> har fjellene godt avrunda paleiske former, med innslag av områder med storkuperte vidder.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * blokkmark, raskjegler & jordvalker * snaue bergflater * alpint; botner/tinder og veldig bratt * ellers; mer avrunda 	Blokkmark, raskjegler og jordvalker er de vanligste løsmasseformene oppe i det virkelige høyfjellet. Det som likevel mest preger høyfjellet er nakne bergflater. Den største forskjellen mellom regionens ulike fjellområder avhenger imidlertid av om hovedformen har alpint preg eller ikke. F.eks har <i>Jotunheimen</i> og fjellene i <i>Møre og Romsdal</i> et betydelig alpint preg, med stupbratte fjellsider og tinder gravd ut av botnbreer. I slike alpine fjellområder ses også utallige rasbaner i de bratte fjellsidene. Som et motstående eks. er <i>Dovrefjell</i> , bortsett fra selve <i>Snøhettaområdet</i> , svært annerledes. Her er terrenget vesentlig mer avrunda, dalsidene langt slakere og som oftest dekt av blokkmark eller morener. Mange av regionens fjellsider har små og store botner. Dalene ender i bratte vegger, ofte med mer eller mindre hengende Bretunger over seg. Foran alle Bretungene ses kraftige morener. Pga. store mengder bregrus og slam har elvene skåret seg ned i trange gjel, noe som viser vannets slipende kraft. I regionens lavereliggende deler, dvs enkelte fjellvidder og fjelldaler, er småformene mer som beskrevet i reg. 14 og 15.	***
BREER, VANN OG VASSDRAG * mange varige bre-, is- og snødekker * snø/is skaper fjerne blikkfang/goldt preg * mange småbreer * botn- og dalbreer * brefargede vann * sildrebekker & elver * fossefall ↔ rolige løp 	Pga. en høy beliggenhet har regionen mange små og store areal med varige bre-, is- og snødekker som sterkt preger høyfjellslandskapene. Både ved at de framhever regionens høyestliggende topper som visuelle og fjerne blikkfang, og ved at de ytterligere forsterker et gold og ekstremt landskap. Her fins mange små og middelsstore breer, og bare <i>Jotunheimen</i> har ca. 10 % av landets brearealer. De fleste av breene ligger vest for vannskillet, mest fordi nedbørmengdene avtar dramatisk på østsiden. Mest utbredt er små henge- og botnbreer. Sistnevnte er særlig utbredt i alpine fjellområder. Størst av regionens breer er dalbreene som fyller opp små høytliggende daldrag. De er særlig utbredt i <i>Jotunheimen</i> . Også det "opptinte" vannet er en svært sentral landskapsfaktor. Særlig de mange små og store turkisblakkede brevann- og elvene. Vanlig er også utallige pytter, tjern, middels store vann og innsjøer. Disses beliggenhet varierer veldig fra dype botntjern og sjøer innunder stupbratte tinder, til grunne senkninger i mer åpent viddelandskap. Karakteristisk er også utallige smeltevannsbekker som sildrer på kryss og tvers nedover mot lavereliggende landskapstyper. Også mange små og store elver, med sine ofte hyppige vekslinger mellom fossefall, stryk og roligere løp, er sterkt med på å prege regionen. Ferdsel i fjellet på forsommeren gir ofte vriene møter med disse.	***
VEGETASJON * goldt og karrig * høyfjellsmassivene "mangler" høyerestående vegetasjon * skorpelav, moser og museøre; snøleier * vegetasjon i lavere reg.del (reg.14-15) 	Høyfjellsmassivenes mest karakteristiske trekk er at det fra 1500 meters høyde og oppover nesten ikke finnes høyerestående vegetasjon, dvs urter, gras og halvgras. Her er naken blokkmark og glattskurt fjell enerådende, og det som oftest gir liv til fjellet er ulike typer skorpelav. I enkelte områder kan store forekomster av ulike typer skorpelav gi et visst fargeskjær på de ellers ødslige og karrige omgivelsene. Også enkelte mosearter kan være utbredt, særlig på langsomt flytende jordvalker eller som kilde-moser rundt friske oppkommer, smeltebekker og ekstreme snøleier. I slike miljøer trives også den forvede planten museøre. Forekomster av øvrige urter og gras er helst mer sporadisk, og ofte betinget av at ulike optimale forhold er tilstede lokalt. Arter her er bl.a. isoleie, fjelltimotei, fjellrapp, geitesvingel, rabbesiv, rabbestarr, greplyng, mose-lyng, høyfjells-karse m.fl. I lavereliggende strøk, som forøvrig dekker store deler av regionens total-areal, øker artsmangfoldet og vegetasjonsdekkene blir mer sammenhengende. Se for øvrig vegetasjonsbeskrivelsene under Isk.regionene 14, 15 og 17.	-

¹ U.reg. er; 16.1 Nupsfonn, 16.2 Skarvefjell, 16.3 Vennisfjellet, 16.4 Vest-Jotunheimen, 16.5 Midt-Jotunheimen, 16.6 Aust-Jotunheimen, 16.7 Breheimen, 16.8 Skriulaupen/Hestbrepiggane, 16.9 Tafjordfjella/Trolltindan, 16.10 Nord-Ottadalsfjella, 16.11 Rondane, 16.12 Dovrefjell og 16.13 Trollheimen. NB! 16.3 endret navn fra Skarvefjellet.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * minimal betydning * kun i "utkantdaler" * tidl.; seterdrift i daler * utstrakt fjellbeiting, særlig sau, noe storfe * reinsdyr: karakterart 	<p>Regionens jordbruksdrift er helt ubetydelig. Her finnes kun 24 gardsbruk fordelt på 5 u.regioner, og de ligger naturlig nok i regionens lavest liggende fjelldaler og i grenselandet mot omkringliggende regioner. For regionens landskapskarakter har de altså ingen betydning. I tilsvarende fjelldaler finnes også enkelte eldre, men spredte seter-miljøer. Kun et fåtall er fortsatt i drift. Fordi regionens lavestliggende terreng mange steder har svært gode og saftige fjellbeiter, kan enkelte mindre områder ha et betydelig beitepreg. Her slippes nemlig fortsatt mange husdyr, helst sau, på sommerbeite. Sauen har også den vanen at den gjerne trekker opp i høyden etter hvert som vegetasjonen spirer. Det er derfor ikke uvanlig at man også ser sau som beiter på relativt høytliggende snøleier. Det mest karakteristiske beitedyret i det norske høyfjellet er likevel reinsdyret, og regionen har store bestander av både vill- og tamrein. På varme sommerdager trekker de gjerne opp på småbreer og varige snødekker. Mest for å redusere insektplagen, men også for å beite på de høystliggende og næringsrike snøleiene.</p>	-
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * nesten ikke bebygg. * spredte setre/hytter i lavtliggende utkantsområder eller i store gjennomgangsdaler * turistløyper, fangstanlegg, kraftutbygg. * stort urørthetspreg 	<p>Regionen har særdeles lite bebyggelse. Det som finnes ligger svært spredt, og helst i de lavestliggende områdene eller helt i overgangen mot tilgrensende regioner. Regionen har også en del eldre setermiljøer, både i større gjennomgangsdaler og regionens utkanter. Også en fåtallig fritidsbebyggelse har tilsvarende lokalisering. Ofte sammen med gamle setergrender. Flere av u-regionene hører til landets mest brukte fjellrekreasjonsområder. De fleste u.regioner har også områder som grenser mot små og store hyttefelt i andre regioner. Ferdsele er derfor stor, og mange fjellområder har et betydelig nettverk av oppmerka turistløyper. Markant og sentralt i dette nettverket er turistforeningshyttene, som ofte er målet for dagsturene. Tradisjonelle bruk av lavreliggende regiondeler til utmarksbeiter har også satt sine spor. Enkelte steder ses derfor fortsatt spor etter gamle felegrer og drifteveier. I tilsvarende høyder finnes også mange steder eldgamle fangstanlegg etter rein. I nyere tid har kraftutbygging mange steder påvirket lokale landskap. Både reguleringsmagasin, demninger, overføringstunneler, anleggsveier og tidvis tørrlagte elveløp er her synlige spor. Det meste av regionen fremstår likevel som urørt, og her fins flere inngrepsfrie naturområder.</p>	-
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * "Bukkerittet" en livaktig høgfjellsbeskr. * før 1800; høgfjellet "stygt" og farlig * nasjonalromantikken bejublet høgfjellet, la gr.lag for fotturisme * en høyt skattet rekreasjonsregion * fjelltopper likevel ikke "allemannsfjell" * krevende topper * hovedferdsel helst i "trygge" høgfdaler * dalbunn med skog- ikke skog ulik opplev. * <i>Nå-er-jeg-kommet-opp-på-fjellet-følelse</i> * oversiktlig daler * lange siktstrekninger * illusjon om avstand * element som bryter med omgivelsene ses tydelig; bl.a inngrep * hovedferdselsårer * kulturminner ofte i slike høgfdaler 	<p><i>"Har du sett den, Gjendineggen, noen gang? Den er halve milen lang, hvass bortetter som en lå. Utfor breer, skred og lider, rakt nedover urer grå, kan en se til begge sider, lukt i vannene, som blunder, svarte tunge, mer enn tretten hundre alen nedenunder."</i> Slik starter Ibsens Peer Gynt (1867) - trolig en av de aller mest livaktige høyfjellsskildringer innenfor norsk litteratur.</p> <p>Før 1800 var det sjeldent å møte et syn for at fjellverdenen var vakker, eller at det var verdt å dra opp dit for å nyte denne naturen. Visstnok reiste folk i fjellet, men de gjorde det fordi de måtte. Derfor valgte de også de enkleste og ofte lavestliggende trasseeer. De høyeste toppene av vårt land ble <i>aldri</i> oppsøkt. Under nasjonalromantikken endret dette seg. Da ble fjellene brått både romantisert, forherliget og ikke minst oppsøkt av stadig flere mennesker. Høgfdellstinder og topper ble besteget en etter en, og vel 100 år seinere var alle høgfdellsområder grundig saumfart og beskrevet. Fødselen av en av våre aller mest lovpriste rekreasjonsregioner var et faktum.</p> <p>Regionens fjelltopper kan likevel neppe karakteriseres som "allemannsfjell", da terrenget og veien opp dit som oftest er svært krevende. I regionens mange og høytliggende gjennomgangsdaler, tett innunder tinder, topper, isdekker og småbreer, er det derimot langt enklere, tryggere og lunere å ferdes. Og det er nettopp slike mer eller mindre lettgatte høgfdellsdaler som gjør regionen så attraktiv for fotturistene. I denne beskrivelsen vil vi derfor fokusere på disse dalene.</p> <p>De fleste av regionens høgfdellsdaler har en typisk U-form, dvs. med til dels dalbunn og høye steile dalsider. Enkelte av de lavestliggende dalene kan ha en del barskog, men som oftest ligger de over tregrensa. Skog – ikke skog utgjør en betydelig forskjell, da fravær av skog gjør at de langstrakte høgfdellsdalene oppleves som mer vide, åpne og ofte med lange innsyn mot steile fjellsider og topper. Forskjellen mellom å gå i skogdekte eller åpne landskapsrom er betydelig, men vel så viktig er vissheten man får ved å vite at: <i>"Nå, - nå er jeg kommet opp på fjellet."</i></p> <p>Langstrakte høgfdellsdaler er oversiktlig pga en forholdsvis enkel landskapsmessig oppbygging. Romformen binder elementene sammen, med fine overganger fra snau og frodig vegetasjon i dalbunnen til golde, nakne fjell mot silhuetten. Lange siktstrekninger forflater ofte opplevelsen av landskapets små detaljer. Dette fordi både landformer, vegetasjon og vann, som oppleves som middels store detaljer lokalt, ofte repeteres og dermed også avtegnes innover i dalrommet. Denne "optiske" illusjonen bidrar og til at f.eks. fjerne fjellsider, eller formelementer som bryter med omgivelsene (bl.a. hytter), oppleves som nærmere enn de faktisk er. Det gjør også at inngrep kan virke større, og at slike inngrep vil kunne endre den enkeltes opplevelse av en dals såkalte urørthet. For folk flest gir slike høgfdellsdaler de fleste fjellopplevelsene. Terrenget er til dels lettgått, de fleste stiene ligger her – noe som veldig ofte gjør slike høgfdellsdaler til fjellets hovedferdselsårer. Mange av høgfdellens kulturminner ligger også i slike fjelldaler, noe som gjør at flere har mulighet til å se dem når de er på tur.</p>	

Høyfjella er blant våre mest markante landskap, også når de ses på avstand som fjerne topper i syningsom, eller som ruvende vegger i dalrom eller forfjellstereng. Jotunheimen fra Horrungen, Lom/Oppland.

Spennet i hovedformer er stort. Typisk i virkelig høyfjellstereng er imidlertid ruvende former i mosaikk med urer, raskjegler, småbreer, snøfonner, kalde vann, elver og bekker. Svånåtinden, Lesja/Oppland.

Bare en liten del av den sørnorske fjellheimen er virkelig høgfjell, dvs. med store sammenhengende områder over 1500 meter, og hvor store urer og nakent fjell dominerer. Larstinden, Lesja/Oppland.

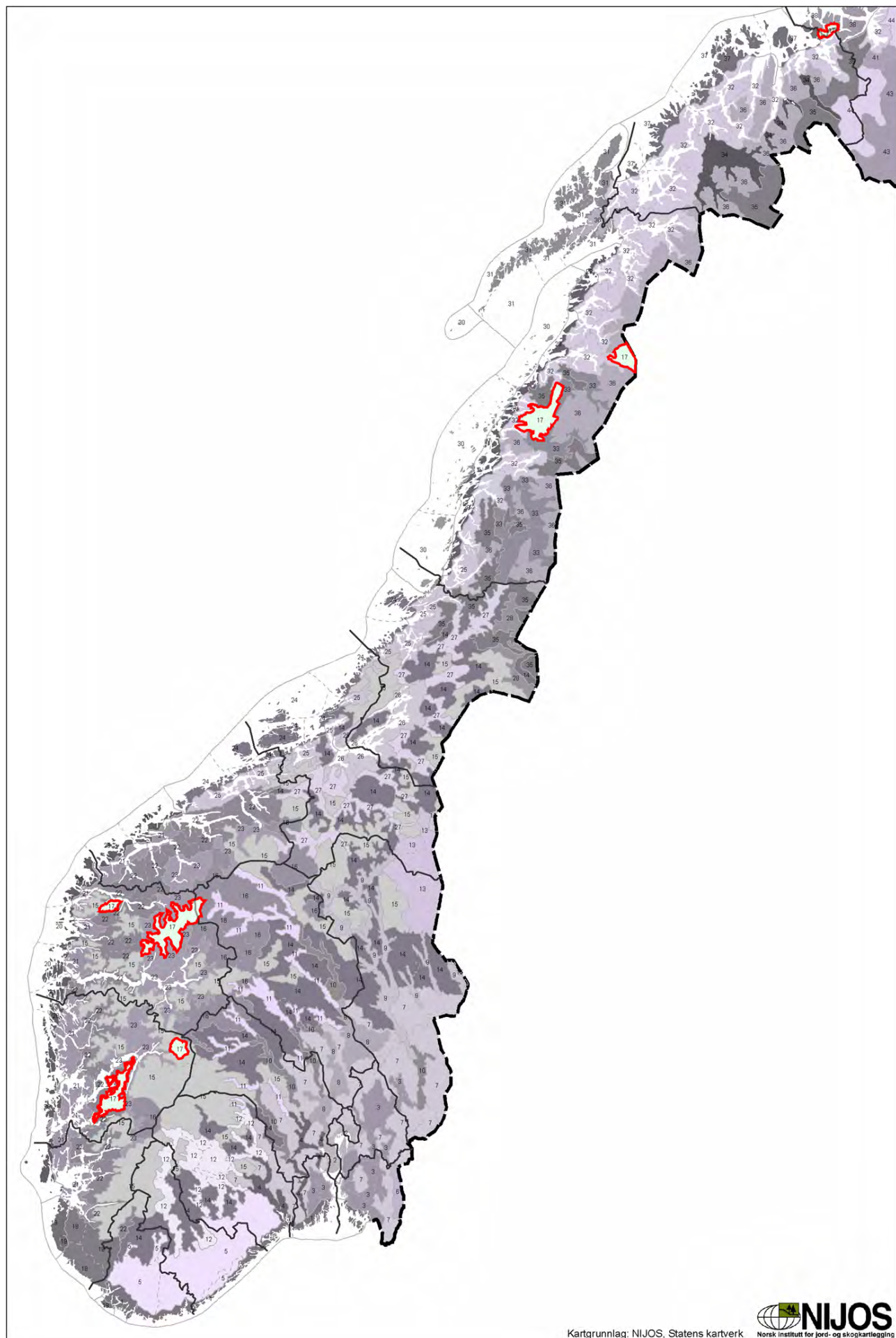
Til forskjell fra for eksempel Jotunheimen er Dovrefjell mer avrundet i sine hovedformer, og høytliggende områder kan bl.a. ha store blokkhav på platåer. Flatfjellet på Dovrefjell, Sunndal/Møre og Romsdal.

Regionens høytliggende områder har veldig lite bebyggelse, og det som finnes ligger gjerne nøkternt, og svært spredt. Typisk er fjellbuer til bruk ved jakt og fiske. Kaldvellglupen, Oppdal/Sør-Trøndelag.

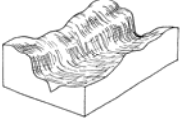

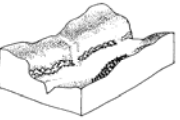

Regionens lavereliggende områder har mer bebyggelse, men da helst innunder fjellsets fot og i overgang mot andre regioner. Setre, turistanlegg og hytter er typisk. Dørålseter i Rondane, Dovre/Oppland.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 17 Breene.

	LANDSKAPSREGION 17 BREENE Landskapsregionen består av 8 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * to hovedtyper; slake platåbreer & bratte brearmer * landform varierer * bretunger ofte synlige i andre regioner 	To hovedtyper brelandskap finnes; et karakterisert av store platåbreer som dekker over store fjellhøyder, og ett fjelllandskap der mindre botn- og dalbreer, evt. små platåbreer, er sterke visuelle innslag. Regionens breer har begge typer. Hvor breer finnes avhenger av glasiasjonsgrensen. Den faller i vestlig retning mot kysten og nordover. For <i>Hardangerjøkulen</i> ligger glasiasjonsgrensen 1650 m o.h., ved <i>Ålfofbreen i Nordfjord</i> rundt 1200 m o.h., mens for <i>Øksfjordjøkelen</i> på grensa Troms/Finmark er den på 850 m o.h. Landformen som regionens breer omgis av varierer mye. <i>Hardangerjøkulen</i> ligger f. eks i et storkupert vidde-landskap, <i>Folgefonna</i> og <i>Ålfofbreen</i> omgis av mer avrunda paleiske fjellformer. <i>Jostedalsbreen</i> og <i>Svartisen</i> har paleiske fjellformer i øst og mer viltre glasielle tindefjell i vest. <i>Blåisen/Sulitjelmajsen</i> omgis mest av paleiske fjellformer, men også mot storkupert hei i sør. <i>Øksfjordjøkelen</i> omkranses av glasielle fjellformer. Samtlige av regionens breer har flere brearmer. Disse er gjerne synlige i tilstøtende regioner. <i>Jostedalsbreen</i> , den største breen på det europeiske fastlandet (ca. 480 km ²), har bl.a nær 50 bretunger (utløpere) som siger ned i omkringliggende daler.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * bretunger * nunataker, tinder, fjellformer, flåg * ulike morenetyper * sandurflater 	Til "småformene" hører også markante fjelltopper som stedvis både er symboler og landemerker for noen av breene. Eks. er <i>Lodalskåpa</i> (2083 m.) i <i>Jostedalsbreen</i> og <i>Suliskongen</i> (1907 m.) i <i>Sulitjelmajsen</i> . I ytterkant av de fleste breer ser man både aktive breprosesser og "ferske" former etter nylig tilbaketrunkne breer. Fordi breene er fintfølede mht. klimaendringer, vil særlig platåbreenes utløpere/bretunger rykke fram/tilbake avhengig av årvisse nedbørsmengder og sommertemperaturer. I den "lille istid" rundt 1750, rykket f.eks de største dalbreene fram flere km, mens de i en påfølgende tilbakesmeltingsfase etterlot et intrikat system av endemorener. Ofte ses derfor ulike morenemønstre nær dagens bretunger. Endemorener (ryggformer parallelt med brefronten), drumliner (rygger mot brefronten) eller et hauget bunnmoreneterreng er eks. på småformer breen etterlot, samt sandurflater bygd opp av grus og sand fra slamrike breelever. Også isløse fjellsider, steile fjellvegger, nunataker, tinder og topper, skarpe egger og brebotner er en del av brelandskapets småformer.	***
BREER, VANN OG VASSDRAG * 95 % is i en isbre * kupert fjelllandskap under platåbreene * slamholdig brevann, smaragdgrønn farge 	I høyfjellsområder ser man utover sommeren både spredte snøflekker, fonner og varig is. Skillet mellom snø og isbreer settes ved bevegelse i selve massen. I snøfonner er det ikke bevegelse, og de regnes derfor ikke som breer - selv om de overlever en sommer eller to. I en bre er ca. 95 % av massen is. Snøen som ligger oppå, og ofte dekker store arealer, er altså en ubetydelig del av en bre. Regionens kåpebreer ses gjerne som en jevn iskappe over et høyfjellsplatå, mens landskapet under kan være svært kupert. Her er både dype daler og høye fjelltopper, dvs et fjelllandskap likt det man ser rundt breene i dag. Istykkelsen varierer fra 10 til 600 meter. Rundt store brekompleks finnes utallige vannforekomster, som bredemte sjøer, fjellvann, bekker og breelver. På sensommeren gir tilførsel av slamholdig brevann mange bresjøer og elver en blakket smaragdgrønn farge. Breer er store lagre av vann, og er dermed også berørt av vannkraftutbygging. Samtlige av regionens breer er i større eller mindre grad berørt av utbygging.	***
VEGETASJON * få arter nærmest brekanten * ulike suksesjonsstadier og frodighet i avstand fra brekant, særlig i lavereliggende områder 	Det er et kjent biologisk prinsipp at jo hardere livsvilkår jo færre arter. Regionens breer ligger i barske strøk, og artsutvalget nærmest platåbreene er derfor lite. Alle høyere planter ved brekanten er urter, - unntatt vierarten museøre. Har breen gjort et fremstøt nede i dalene, som f.eks. på 1700-tallet, ligger de blottlagte områdene etter tilbaketrekingen lavere, og plantene gjenerobrer terrenget fortere. Nær mange bretunger ses derfor tett skog der det var is for 250 år siden. I høyfjellet går utviklingen mye langsommere. På det store området mellom breene og 1750-morenen ved <i>Blåisen</i> på <i>Finse</i> , i ca. 1500 meters høyde, ses fortsatt stort sett bare pionerarter. Her finnes ikke sammenhengende vegetasjonsdekke, men kun spredte forekomster av enkelte fjellurter og gras. I lavereliggende og isløse deler, dvs. i mellom- og lav alpin sone, ses ofte sammenhengende vegetasjonsdekke, selv ganske nær breene. Vegetasjonstypene her kan variere fra snøleier til ulike typer ris- og lynghei, tørrgrasbelter, vierkjerr eller frodig bjørkeskog.	- / **
JORDBRUKSMARK * ikke jordbruksdrift * stedvis noe beite * tidligere; isutak fra fjordnære breer	Naturlig nok er det ikke dyrka mark rundt selve breene. Likevel vil det finnes landskapsrom der jordbruksmark er en del av en frodig dalbunn, og hvor f.eks en brearm eller et breplatå danner en mer perifer kulisse. Som regel ligger slike jordbruksområder i tilstøtende landskapsregioner. Kun 20 dekar jordbruksmark er registrert innenfor regionen. Vegetasjonen er derimot stedvis betydelig beitepåvirket, da både rein og sau beiter på evt. gras- og mosenøleier inn mot brekanten. På varme sommerdager søker	-

¹ Underregionene er; 17.1 *Folgefonna*, 17.2 *Hardangerjøkulen* 17.3 *Jostedalsbreen*, 17.4 *Ålfofbreen*, 17.5 *Svartisen*, 17.6 *Blåmannsisen* og 17.7 *Øksfjordjøkulen*.

	<p>også reinsdyra seg opp til høytliggende is- og snøflekker for å redusere insektplagen og kjøle seg ned. Som et kuriosum nevnes at det fra enkelte breer, fra ca.1925-50 også foregikk en betydelig isutvinning. Mest kjent er <i>Øksfjordjøkelen</i> som den gang kalvet rett i fjorden, og hvor fiskere samlet is for kjøling av fisk. Etter krigen ble det bygd fryserier og kjøleanlegg langs kysten, og i 1949 var det slutt på isproduksjonen her.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * ikke bebyggelse / tekn.anlegg på breene * vasskraftutbygging * inngrepsfrie nat.omr. * turisthytter & stier * klatring/brevandring 	<p>Siden det sjelden er bebyggelse eller tekniske anlegg på breene (unntak; sommerski-sentre), kan man tro at regionen er forholdsvis urørt. Det er imidlertid ikke tilfelle. Da isbreene også er store vannmagasin, har de fleste breer ett eller flere vassdrag som er vasskraftutbygd. Likevel finnes det også enkelte større inngrepsfrie naturområder, og flere breområder har status som nasjonalpark. Mer uskyldige inngrep er utallige steinvarder på isfrie topper nær breene. De vitner om utstrakt ferdsel over og ved isen. Noen breer har også hatt lang tradisjon som fjelloverganger om sommeren. Både bygdefolk og langveisfarende, skreppekarere og brudefølger, fe- og hestedrifter m.m. har i uminnelige tider ferdes over enkelte breer. Men siden mange av breene har minket betydelig i nyere tid, er mange gamle sommeroverganger forsvunnet eller blitt for farlige. I dag er det mest ferdsel på breene i forbindelse med isklating, skiturer og brevandring. Rundt de mest kjente breene ligger også et nettverk av stier og turisthytter. Også den vanlige bil- og/eller båtturist kan stedvis "enkelt" nå breene, særlig der ulike brearmer gir alternative tilkomstmuligheter nede i dalene/fjordene.</p>	- / *
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * 1627 isbreer i Norge * regionens kjerneområder omfatter kun de største platåbreene * store høydeforskjeller * variert landskap, stor geografisk spredning * opplevelsesrike landskap – høy intensitet * turistattraksjoner * brearmer ned i dalene mest kjent/besøkt * studieområder for landformdannelse og vegetasjonshistorie * isøde og vide utsyn * blåis mot lauvskog * bekker og fosser * kontraster og uvanlige mønstre og farger * stor spennvidde av ulike naturtyper * vannkraftutbygging * inngrepsfrie områder * flere nasjonalparker 	<p>Regionen fanger ikke opp alle småbreene i Norge, til det er det for mange. Når storbreer også deles i isolerte delbreer, er det nemlig ifølge NVE 714 breer i Sør-Norge og 913 i Nord-Norge, altså 1627 breer til sammen. Samlet areal dekt av isbreer på fastlands-Norge er 2069 km², fordelt på 1017 km² i Nord-Norge og 1592 km² i sør. I tillegg til breene i denne regionen, ligger de øvrige breene helst i fjellregionene 16, 35 og 36 + brearmer ned i enkelte fjordregioner.</p> <p>I regionens syv u.regioner er landets største isbreer avgrenset. Størst er <i>Jostedalssbreen</i> (487 km² = største isbre på Europas fastland), mens <i>Øksfjordjøkelen</i> i Finnmark er den 9. største i Norge (41 km²). Flere av underregionene er store brekompleks, hvor flere atskilte breer kan inngå. Et eks. er <i>17.03 Svartisen</i>, som ligger på <i>Polarsirkelen</i> i <i>Saltfjellet-Svartisen</i> nasjonalpark.</p> <p>Regionens landskap er variert. Dette skyldes både at den er geografisk svært spredt, men også fordi breene ofte overlapper mot flere ulike landskapsregioner. Da regionens landformer ofte har et kraftig relieff, vil også breene framstå som storslagne. Breene langs storforma fjorder på Vestlandet og i Nord-Norge "krydrer" altså et landskap som allerede har høy opplevelsesverdi og intensitet. De fleste steder dominerer breene sterkt sine respektive landskap, særlig de av platåbreenes brearmer som stikker ned i dype, frodige u-forma daler og fjorder. Noen av disse brearmene er da også blant landets mest besøkte turistattraksjoner, bl.a. <i>Briksdalsbreen</i> (<i>Jostedalssbreen</i>) og <i>Engabreen</i> (<i>Svartisen</i>).</p> <p>I regionen dekkes selvsagt mye areal av is. Men her finnes også, innenfor noen få km omkrets, mange slags fjell og daler, rygger, hauger og sletter. Dette er landformer som ligger innenfor breenes landskapsrom, og nærheten til breene gjør at de både i et landformdannende og vegetasjonsmessig perspektiv er interessante studieområder. Ingen andre steder kan så godt fortelle hvordan Norge så ut like etter at isen hadde trekt seg tilbake. For forskere er avsetninger etter breenes aktivitet viktig i rekonstruksjon av vegetasjonens innvandringshistorie. Brelandskapet inneholder også elvesletter med sand- og leiravsetninger som stadig forandres av breelvene. I enkelte av regionens mange isgrønne brevann kalver breen rett i sjøen, bl.a. på <i>Svartisen</i>.</p> <p>Da platåbreene dekker de høyeste fjellområdene, er utsiktene herfra ofte lange og fascinerende. Enten mot omkringliggende høyfjell, dype dal- og fjorder eller til den ytterste kyst, - avhengig av hvilket breplatå man er på. Kontrasten fra breplatåenes hvite isøde til de nederste Bretungers isblå møte med grønn bjørkeskog, er enorm. Også bresprekkes strukturer og farger gjør dem enestående i opplevelsessammenheng. Sprudlende bekker, viltre fosser og isgrønne elver i fjellsider og dalbunn er også med på å særprege regionen.</p> <p>Breregionen særmerkes altså av store kontraster, og over korte avstander er det gjerne en stor spennvidde i naturtyper; fra fjorder og frodige u-forma daler - stedvis med tradisjonell seter- og jordbruksdrift, til karrig høgfjell, vidder og breplatå med oppstikkende fjelltopper. Nesten hele sommeren kan man oppleve "milde" vinterforhold på breen og toppene, vår nede i lia og full sommer i dalene. Det å nærmest kunne vandre gjennom hele året på én dag bidrar til å gjøre regionen veldig spennende, og breene byr på et vell av opplevelsesmuligheter.</p> <p>Enkelte underregioner har fortsatt større områder med urørt villmark, men vannkraftutbygging har også påvirket betydelige deler av vassdragsnaturen. Regionen har flere nasjonalparker.</p>	

I Norge fins to hovedtyper av breer; platåbreer som dekker store topper og mindre botn- og dalbreer som stikker fram mellom fjellformene. I regionen inngår begge typer, men kun de største. Svartisen, Nordland.

Totalt er det registrert 1627 isbreer i Norge. De fleste er svært små, og ligger i høgfjellsregionene (16 og 36) eller i grovskårne kyst- og fjordregioner. Landskapsmessig har småbreene stor likhet med reg. 17. © HL.

De fleste lavtliggende breer utløper fra større hovedbreer, og som slipper seg ned i andre landskapsreg. Her blir ofte kontrasten mellom brearm og vegetasjon stor. Bergsetbreen, Luster/Sogn og Fjordane.

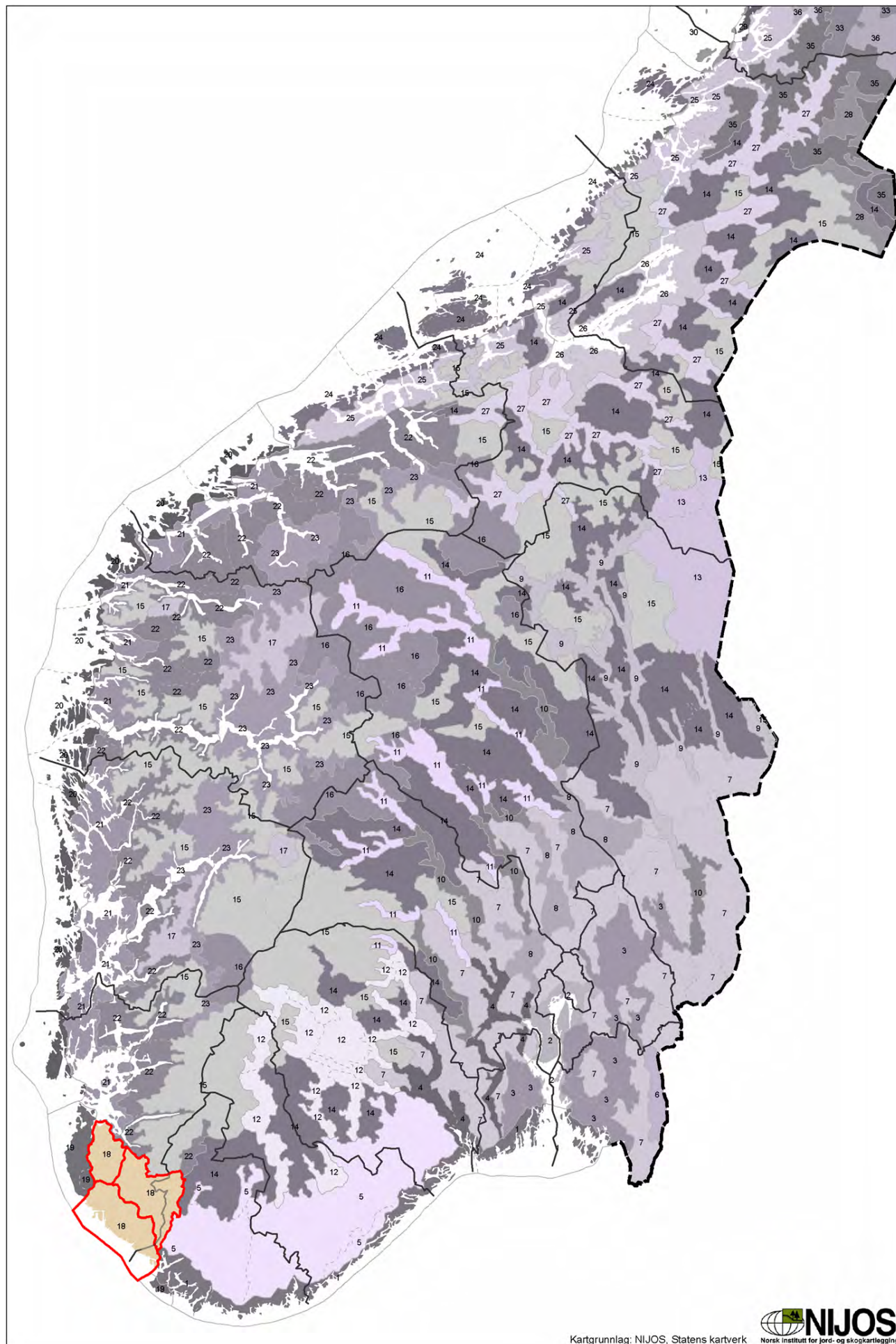
Breer er attraksjoner, og bør derfor forvaltes som en opplevelsesressurs. Ved Engabreen (Meløy/Nord.) får et grustak ekspandere, selv om den er en av kun to breer i Norge man kan komme tett inntil med skip.

Hestekyss opp til en bretunge er en tradisjonsrik form for Norgesturisme. Ved enkelte brearmer har aktiviteten vart i over 120 år, som her ved Briksdalsbreen, Stryn/Sogn og Fjordane.

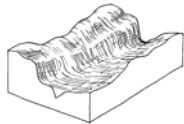

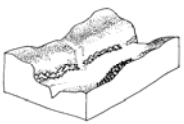
Stadig nye mennesker oppdager fascinasjonen av å vandre på en isbre. På enkelte breer er brevandring blitt en populær fritidssysse, og er en turistvirksomhet i vekst. Briksdalsbreen, Stryn/Sogn og Fjordane.

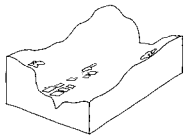

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 18 Heibydene i Dalane og Jæren.

	LANDSKAPSREGION 18 HEIBYGDENE DALANE OG JÆREN Regionen består av tre underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * næringsfattig grunn * "rotete" terreng m. bergkoller og daler * brattkyst/småfjorder * småkupert hei/åser * grovkupert hei * U-forma daler 	Regionens bergarter er næringsfattige, og består av anortositt i sør og gneis i nord. Hele regionen har et kupert terreng med bergkoller og daler i et rotet mønster og med lite løsmasser. Bergkollene varierer i omfang og høyde, men toppene av kollene ligger over store områder i noenlunde samme høyde. Fra <i>Lista</i> til <i>Jæren</i> er det stort sett brattkyst, unntaksvis med noen få grunne fjordarmer. Disse har helst bratte fjordsider, men likevel med liten høydeforskjell mellom sjøen og landet rundt. I sør preges regionen av småkupert hei i mosaikk med enkelte større åser. I nord er relieffet noe grovere og her er det mest grovkupert hei. I <i>Jæren fjellbygd</i> har landformen mer preg av kupert åsterreng. Indre deler av <i>Dalane</i> og regiondelene som strekker seg inn i <i>Vest-Agder</i> blir ofte oppsplittet av U-forma sør- og sørvestvendte daler, ofte med høye og steile bergvegger. <i>Dalane</i> er særlig kjent for sitt glattskeurte anortosittlandskap, som strekker seg i et bredt belte langs kysten fra <i>Vest-Agder</i> til <i>Jæren</i> . Her er terrengformen småkupert og sterkt oppbrutt med en nesten kvadratisk gjennomskjæring. <i>Jæren fjellbygd</i> har også noe av de snau terrengformene, men i en større skala.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * næringsfattige & harde bergarter * anortositt landskap * nakne fjellknauser * flyttblokker * løsmasser i senkn. * <i>Jæren</i> ; noe mer løsm. 	Næringsfattige og harde bergarter har gitt regionen lite løsmasser. Her stikker utallige nakne fjellknauser, kammer og koller opp, og gir regionens topper et skrint og nakent preg. Dette gjelder særlig i områder med anortositt. Da denne harde bergarten forvitrer dårlig finner man lite jord og plantedekke over disse glattskeurte bergknausene. Eneste "pynten" her er små og store nakne flyttblokker, noe som for øvrig også karakteriserer store deler av de indre løsmassefattige fjellheiene. I bergartenes sprekkestrukturer har breer og elver erodert ut utallige smådaler og forsenkninger. Spredt gjennom regionen mykes det nakne og golde landskapet opp av små klatter med bunnmorene nede i disse senkningene. Særlig i de indre deler av <i>Egersund</i> og <i>Bjerkreim</i> er det mer løsmasser, og her kan morener stedvis påtreffes oppe i heiene. Fjell- og heibygdene på <i>Høg-Jæren</i> har noe av de skrinne terrengformene, men i en større skala. Her finnes tykke, blokkrike moreneavsetninger stedvis i senkninger og støtsider. I de indre deler av <i>Dalane</i> og de deler som strekker seg inn i <i>Vest-Agder</i> fins løsmasser helst i dalenes nedre deler som morene- og skredavsetninger.	***
HAV OG VASSDRAG * <i>Nordsjøen</i> utenfor * få og korte fjorder * mange krokete vann * noen lange innsjøer * kraftutbygging 	Regionens kystlinje ligger bratt og åpen vendt mot <i>Nordsjøen</i> . Mellom <i>Lista</i> og <i>Jæren</i> finnes kun noen få korte fjorder med grunne bratte fjordsider. I sør stikker <i>Berefjord</i> og <i>Jøssingfjord</i> rett inn fra åpent hav, mens i nord ligger <i>Eigerøya</i> og skjærmer sundet innenfor mot <i>Nordsjøens</i> bølger og vind. For båtfarende er sundet et pustehull langs en ellers værhard kyst mellom <i>Lista</i> og <i>Jæren</i> . I innlandet spiller vann- og vassdrag en betydelig rolle som markante element i regionens landskaper. Vanlig er små og store krokete vann godt nedsenket mellom bergkoller og nakne sva. Flere steder kan slike vann ligge ganske tett, og er da som oftest forbundet gjennom korte elve- og bekkeløp. Hovedvassdragene er middels lange, men har helst korte sideforgreininger. De indre deler av <i>Dalane</i> , samt regiondelen som strekker seg inn i <i>Vest-Agder</i> , har flere langstrakte innsjøer med fjordkarakter. Størst er <i>Sirdalsvatnet</i> , <i>Lundevatnet</i> og <i>Ørdsalsvatnet</i> . Noen vassdrag er berørt av kraftutbygging, og ingen er foreløpig vernet.	**/**
VEGETASJON * gras- og lyngheier * omf. forbusing * mange barplantinger langs eiendomsgr. * i dalbunnene; frodig * edellauvskoger * furuskog: innlandet 	Fattige bergarter favoriserer nøysomme gras- og lyngarter, og nettopp slike arter dominerer vegetasjonen i regionens snau knaus- og heiområder. Vanlig er et skarpt skille mellom vegetasjon på løsmasser og de nakne fjellknausene. I kystnære og snøfattige områder oppstod lyngheier gjennom en tusenårig bruk med beiting, slått og brenning. I dag er mange av de tidligere kulturbetinga myr, lyng- og grasheiene ikke lenger i bruk, og mange steder ses det ved at de engang snau heiene raskt gror til med einer, bjørk og etterhvert tett lauvskog. Flere steder er lyngheia også kraftig gjødslet for å framelske grasrike heier, noe som gir bedre utmarksbeiter. Omfattende bartreplantinger, særlig av sitkagran og gran, har også medført at landskapet mange steder lukker seg. Her er forholdsvis store områder tilplantet, og mange steder ses dette som store, mørke flater som følger de rette eiendomsgrensene. På bedre løsmasser i dalsensenkningene dominerer tette og frodige lauvkjerr. Edellauvtrær er særlig vanlig innunder solvendte berghamre. Innimellom finnes også lunger av rikere eikeskog. Furuskog finnes i de indre dalene.	***
JORDBRUKSMARK * trad. innmark i daler * nydyrking i heiene * skille mot utmark	Jordbruksmark dekker 9,6 % av regionens landarealer. Mye av eldre og tradisjonell innmark ligger nede i regionens daldrag eller i lune senkninger. Men her er også mye areal med nydyrkingsjord i mer utprega heiområder. Mange steder er grensa mot utmark ofte skarp pga fravær av egnede oppdyrkbare løsmasser utenfor innmarka. Nede i dalene ses dette både som skiller mot nakent fjell eller helst mot frodige kanter av	~/**

¹ Underregionene er; 18.1 *Dalane*, 18.2 *Bjerkreim/Sirdalsvatnet* og 18.3 *Jæren fjellbygd*.

<ul style="list-style-type: none"> * frodige lauvkanter eller nakne fjell rundt * 1380 aktive bruk * utmarksbeiter * gras, sau og storfe 	<p>lauvtrær og kjerr. I mer snaue heiområder støter dyrka marka ofte mot nakent fjell eller myr og blokkrike lyng- og grasheier. Både innmark og omkringliggende gjødsla beiter skiller seg sterkt fra det mer karrige naturterrenget rundt. Her er vel 243 766 dekar registrert dyrka mark, fordelt på vel 1380 aktive bruk. Mellomstore til store gårder dominerer, og kun 30 % av de aktive gårdene har mindre enn 100 dekar innmark. Dette gjenspeiles bl.a. i teigstørrelsene, som særlig på nydyrkingsflater kan gi store engstykker. Husdyrholdet er høyt i forhold til innmarksarealet. Her er ca 35 000 storfe fordelt på vel 900 besetninger, mens det er vel 150 000 sau/lam på utmarksbeite fordelt på 1050 besetninger. Grasproduksjon til slått og kulturbeite dominerer (99 % av dyrka mark), og står i sammenheng med det høye husdyrtallet.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * bosett. følger dalene * noen tettsteder, men mest spredtbygd * bosett. ofte langs vei * smale dalbunner * hytter i hei- og åser * dom. av vestlandsk byggeskikk * fornminner følger landskapsstrukturer * steingjerder, -røyser 	<p>Det meste av dagens bosetting følger regionens sprekkedaler, og ligger helst nede i dalbunnene. Med unntak av kystbyen Egersund, et par kommunesentre og noen mindre tettsteder, er regionen til dels svært spredt bebygd. Mye av dagens bosetting skyldes et opphav i små eldre og spredtliggende gardsbruk, men som allerede for flere tiår siden ble nedlagt. Til tross for et spredtbygd preg kan forekomsten av bygninger oppleves som noe større enn det rent arealmessig sett er. Det skyldes at veiene som oftest følger de trange dalbunnene hvor bosettingene ofte ligger på rekke langsetter veiene. Oppe i de mer knauslente åsene og heiene er det derimot svært lite bosetting, og det som finnes her er helst nyere hytter og fritidshus. Eldre bebyggelse har gjerne en overvekt av mer typisk vestlandsarkitektur, dvs. med bruk av liggende panel i stedet for stående, samt bygningstradisjoner som grindbygg i stedet for laftebygg, skifertak i stedet for teglstein og forekomst av potetkjellere. Områdene lengst øst i regionen har gjerne mer innblanding av Østlandske byggetradisjon. Nye driftsbygninger i jordbruket har ikke stedstypisk utforming, mens nye bolighus ofte opprettholder bruken av liggende panel. Regionen har til dels betydelige fornminner av ulik alder. Disse fordeler seg ofte langs underordnede strukturer i landskapet. F.eks. eldre bosettingsspor langs kyst og <i>nede</i> i dalførene, mens fornminner relatert til jakt og fangst finnes <i>oppe</i> i hei og lavfjell. Et viktig landskapselement er alle steingjerdene i inn- og utmark, og rydningsrøyserne.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * den skinneste lavlandsreg. i Norge * mange daler; rot og kaos i ytre deler – parallellitet i indre * ikke lengre fjorder * "månesteinen" anortositt; et reg. særpreg * vassdrag, daler og fjordsjøer livsnerven * bosetting nede i mer frodige daler * tradisjonell høsting i karrig utmark avtatt * nede i dalen; mindre skrapslått/beite + tilgroing/tilplanting endrer landsk.karak. * – et "grønnere" preg rundt nakne koller * fortsatt omfattende utmarksbeite m. sau * områder med betydelige lysåpne heier * linjestrukturer i lsk. pga beite/ikke beite på ulik side av gjerder 	<p>Det nakne og løsmassefattige landskapet gjør deler av regionen til den skinneste av samtlige <i>lavlandsregioner</i> i Sør-Norge. Dette ses særlig lengst vest i regionen hvor en brå overgang til Jærens oppdyrka lavslette danner en veldig kontrast. <i>Dalane</i> bærer navnet med rette. Et virvar av daler, mange små, noen litt større og noen få store. Rot og kaos i de ytre delene, struktur og parallellitet i de indre delene. Et goldt, inni-mellom skremmende nakent landskap nærmere kysten, og grønnere og frodigere høgheier og lange, dype daler i innlandet. På Norgeskartet kan man se at de ytre deler ligger som en hard knyttneve sør for E-18, og passer på at de største dalene i innlandet ikke får komme ut til kysten som ekte <i>Vestlandsfjorder</i>. I de høyestliggende områdene kan derimot heilandskapet nærmest ha karakter av høg fjell, enda høydene sjelden overstiger 200 moh. Den harde bergarten anortositt er spesiell for regionen, og er sammen med et felt i Canada av de største områdene på jorden. For å finne større forekomster må man faktisk dra til månen.</p> <p>Vassdragene, de mange små og store dalene samt fjordsjøene utgjør livsnerven i landskapet. Det er her de fleste av regionens befolkning bor, og her er det godt med vegetasjon, lunt og lettframkommelig. Utmarka oppe i de oftest berglente og snaue heiene danner en markant kontrast til dalbunnene. Men går en litt nærmere inn på det golve landskapet, særlig sør i regionen, vil en finne et smårutet mønster med grønne små glenner og lunner der planter og folk har funnet nok grunnlag til å livnære seg. Gjennom århundrer har nemlig regionens folk tvunget næring ut av en karrig utmark, og ført ressursene ned til dalene. Før til husdyra ble hentet fra hei, myr og våtmark, jern og sjeldne mineraler er sprengt ut av berget, fisk er tatt fra både hav, fjorder og utallige ferskvann, jakt og fangst i heiene, mens trevirke ble hogd ut av regionens spredte småskoger. I dag har mye av denne utmarksbruken opphørt eller avtatt over store deler av regionen. Nede i dalene har særlig kombinasjonen av redusert skrapslått/-beite og omfattende gjengroing/tilplanting mange steder endret landskapskarakteren betydelig.</p> <p>Regionen er i dag i ferd med å bli grønnere og frodigere. Både naturlig lauvskog og tilplantet granskog bidrar mange steder til å gi de grå og nakent oppstikkende bergkollene en tett krans av ungskog, og som derved også gradvis skogsetter stadig flere småsøkk og sprekkedaler. Forsatt er likevel beitepreget mange steder svært betydelig, særlig i områder nordvest i regionen. Dette ses i form av fortsatt snaue og grasrike heier, hvor særlig omfattende saubeite bidrar til å opprettholde et tradisjonelt og lysåpent beitelandskap. Likevel er også slike landskaper flere steder i ferd med å endres med en mer oppstykket og kulturbetinget linjestruktur. Det ses særlig på steder hvor beite foregår innenfor ulike eiendomsgrenser. Og siden beitetrykket kan være svært forskjellig på de ulike sidene av gjerdet, med spennvidde fra intensivt til for lengst opphørt, vil markante forskjeller i vegetasjonen ses langsetter eiendomsgjerdet. Flere steder kan man bl.a. se at tradisjonell lysåpen beitemark står i et skarpt skille mot tettplantet granskog.</p>	

Regionen har et kupert terreng skapt av bergkoller og smådaler i et ”rotete” mønster. Bergartene er harde og næringsfattige, og løsmasser til oppdyrking ligger i forsenkninger. Buefjell, Bjerkreim/Rogaland.

I innlandet er vann- og vassdrag mange steder en betydelig landskapsfaktor. Vanlig er små og store krokete vann godt senket mellom bergkoller og nakne sva. Orrestadvatnet, Sokndal/Rogaland.

Fattige bergarter favoriserer nøysomme gras- og lyngarter, og tidligere var beita lynchheier vanlig. I dag forbuskes mange lynchheier, men noen er og blitt mer grasrike pga gjødsling. Hagavatnet, Hå/Rogal.

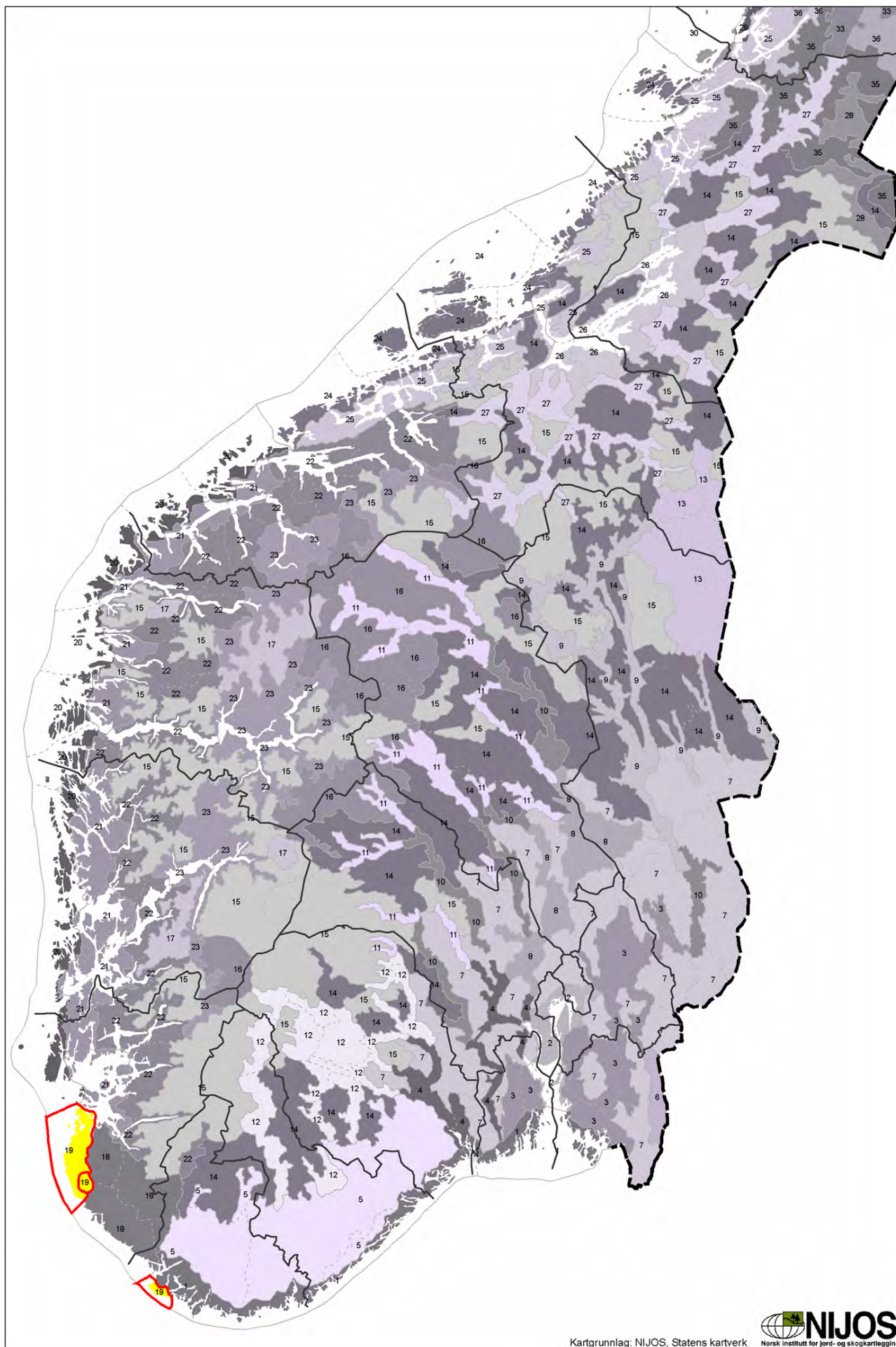
Dyrka mark dekker ca 9 % av landarealene. Det meste av eldre innmark ligger i daldrag eller i lune senkninger. Regionen blir stadig grønnere pga omfattende tilgroing/planting. Eida, Sokndal/Rogaland.

Bosettingen følger helst sprekke dalene, og ligger helst i dalbunnen. Her er spredt bebyggelse. Unntak er kystbyen Egersund, et par kommunesentre og noen mindre tettsteder. Åna Sira, Flekkefjord/V-Agder.

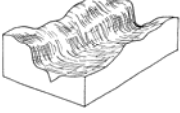

Bergarten anortositt er et særpreg for sørlige deler, og de glatte bergflatene danner et iøynefallende landskapselement. Bildet viser ellers en stor attraksjon; hus under heller, Jøssingfjorden, Sokndal/Rogaland.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 19 Jæren og Lista.

	LANDSKAPSREGION 19 JÆREN OG LISTA Regionen består av tre underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * <i>kyst</i> ; land + hav * <i>lågland</i> ; sletteland flatt, svakt bølgende * <i>høgland</i> ; mer kupert 	Både <i>Jæren</i> og <i>Lista</i> kan deles i tre ulike hovedtyper av landskap; <i>Kyst, lågland og høgland</i> . For å inkludere begge de to geografiske områdene brukes her kun disse begrepene. Med <i>kyst</i> menes de landskaper som ligger i møtet mellom hav og land, uavhengig om det er sand-, rullesteinsstrender eller fjellkyst. <i>Låglandet</i> består av et flatt eller svakt bølgende morenebakketerreng. Sammen med <i>kysten</i> utgjør disse flate områdene landets eneste store morenebakketerreng som vender direkte ut mot storhavet. På <i>Jæren</i> danner dette låglandet Norges største lavlandsslette. På <i>nord-Jæren</i> er terrenget noe mer småknudret med flere oppstikkende fjellknauser i løsmaterialet. Her utgjør fjellknausene starten på strandflata nordover i Norge. I <i>høglandet</i> er løsmassedekket betydelig mindre og her preger oppstikkende nakne, grå bergkoller og sva landskapet. Relieffet er mer kupert og landformen langt mer oppskåret.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * <i>kyst</i> ; rullestein- & sandstrand * <i>lågland</i> ; blokkrik morene + havleire * mer bart fjell i nord * <i>høglandet</i> ; morene & nakne bergkoller 	I nordre del av <i>Låg-Jæren</i> ses ofte bart fjell, enten flate berg og sva eller oppstikkende fjellknauser. Mellom fjellknausene ligger morenemasser av sand og aur, og gir landskapet et egenartet <i>jærsk</i> preg. Berget er skifrig, og flere steder sterkt vitret. Kystlinjen på <i>nord-Jæren</i> er ikke særlig "jærsk", dvs her fins mer fjellkyst + at <i>Hafsrfsjorden</i> skjærer seg inn i landet. Sørøver domineres løsmassene stedvis av en svært blokkrik overflate. Her ses bart fjell kun stedvis i knauser og sva, mens kystlinja utelukkende har sand og rullesteinsstrender. Bak strendene fins mindre områder med sanddyner og myr. Lengst i sør er <i>Jæren</i> flatest. Her fins kun små bakker og forhøyninger, og her mangler fjell i dagen. <i>Høg-Jæren</i> er også et bølgende morenelandskap, men skilles fra <i>Låg-Jæren</i> ved ca 120 m o.h. Også her ses en svært blokkrik morene, men særpreget er likevel de mange knudrete bergkoller og høydedrag. <i>Lista</i> har samme småformer som <i>Jæren</i> , men ligner stedvis kanskje mest på <i>Jærens</i> midtre og søndre deler. Kystlinja består også her av lange sand- og rullesteinsstrender med sanddyner liggende langsetter kysten. I høyereliggende deler fins også her blokkrik morene og glattskurte bergkoller.	***
HAV OG VASSDRAG * <i>kyst</i> ; åpent hav, vide utsyn & bølger * <i>lågland</i> ; nærings- rik vann & bekker * <i>høgland</i> ; mange vann- kontraster 	Her er tre hovedtyper av landskap; <i>kyst, lågland og høgland</i> . Langs <i>kysten</i> dominerer havet og karaktersetter regionen. Landskapstypen kalles <i>åpent hav fra fastland</i> . Karakteristisk er utsyn mot åpent hav, høy himmel og et lavt bakland med lett tilgang til sjøen. I regionen består strandlinja mest av sandstrender og rullesteinsstrand, stedvis oppstykket av fjellkyst. Holmer og skjær fins nesten ikke, og bølger som slår mot land er en konstant faktor i kystlandskapet. I <i>låglandsdelen</i> finnes noen små og middels store vann. Da de omkranses av intensivt drevne jordbruksareal, er de svært næringsrike. Her renner også en del bekker gjennom åpne eng-, åker- og beiteareal. Et stort husdyrhold har ført til eutrofiering av vann og vassdrag. Vannkvaliteten er dårlig og ofte betydelig forurenset. I <i>høglandsdelen</i> preger mange små og mellomstore vann landskapet. Med beliggenhet i små søkk eller større senkninger, er de kontrastfulle blikkfang mot nakne koller, snau hei, lauvskog, beiter og dyrka mark. Her finnes også mange bekker.	***
VEGETASJON * nitrofile forposter * sanddynevegetasjon * lauv i kant & tun * hager & grøntanlegg * leskjermer * beiter & bjørkeskog * lynghei & plantefelt 	Overfor bølgeskvalpet danner nitrofile plantesamfunn forposter på stranda. På sandstrand eller i sanddyner dominerer arter som strandrug, marehalm og strandkveke. Turgåere og badegjester kan slite hardt på sanddynenes vegetasjon, og for å binde sanddynene er det plantet inn marehalm og buskfu. I åpne jordbruksområder ses lauvtrær helst som lave kjerr, høyreiste kanter, eller rundt tun. Også hager og grøntanlegg i byer og tettsteder utgjør betydelige grønnstrukturer. Stedvis ses leskjermer, både av bar- og lauvtrær. I noen områder, særlig i <i>høglandet</i> fins åpne beitebakker og glisne bjørkehageskoger. Større sammenhengende, og <i>ikke</i> beitepåvirka, skogsområder fins nesten ikke. I <i>høglandet</i> er torvmyrer fortsatt vanlig, mens de helst er oppdyrka på <i>låglandet</i> . Fortsatt har deler av <i>Høg-Jæren</i> områder med kystlynghei, men de er i sterk tilbakegang pga gjengroing eller gjødsling. Før hadde regionen lite skog, men de siste tiåra er mange teiger (særlig i høyereliggende strøk) plantet med barskog. De danner rektangulære innslag i et ellers flatt eller mellomkupert åpent landskap.	**
JORDBRUKSMARK * <i>lågland</i> ; sammenhengende jordbruk * <i>høgland</i> ; mer spredt * nydyrking, gjerder * grasfôrprod. domin. 	Midtre og søndre deler av <i>låglandet</i> er nærmest sammenhengende jordbruksland, og oppstykket kun av byer og tettsteder. I <i>høglandet</i> ligger gårdene mer spredt, og avgrenses oftere av karrige bergstrukturer. I regionen ble store arealer oppdyrket i 30-årene, og dagens visuelle kulturlandskap er derfor ganske ungt. De mest synlige sporene etter nybrottsarbeidet er utallige steingjerder. Regionen har vel 380 900 da. dyrka mark i drift, noe som dekker om lag 58 % av <i>hele</i> regionen. Dette gjør regionen til landets mest fullkultiverte landskapsregion. I de mest kultiverte områdene er andel dyrka mark vesentlig høyere. Mellomstore til store gårdsbruk dominerer, og 67 % av regionens vel	***

¹ Underregionene er; 19.3 *Lista*, 19.1 *Låg-Jæren* og 19.2 *Høg-Jæren*.

<ul style="list-style-type: none"> * tettste husdyrhold * <i>lågland</i>; lite utmark * <i>høgland</i>; grasheier 	<p>2 200 gårdsbruk har mellom 100-500 dekar oppdyrka innmark. Dyrking av grasfôr til slått og kulturbeite dominerer (ca 86 %), mens korn dekker vel 10 % av dyrka marka. Resten er fordelt på et bredt spekter av spesialproduksjoner. Grasfôrealene gjenspeiler regionens høye husdyrtall. Totalt finnes ca. 87 700 storfe, med en snittbesetning på 59 dyr. Her er også en del sau (ca 52 000 dyr). I <i>låglandet</i> ses homogene eng, åker og beiter om hverandre. Mange gårder mangler, eller har ikke nok utmark til beite. På <i>Høg-Jæren</i> har utmarka kun stedvis bevart et visst lyngheipreg, men det meste er gjødsla til grasrikere hei. Også gjengroing eller tilplantinger er vanlig å se.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * gårdsbebyggelse preger regionen * moderne bygninger * lite tradisjonell bebyggelse på Jæren * mer trad. på Lista * mange tettsteder, sterk urban vekst * nedbygg. jb. areal 	<p>Gårdene preger regionens bebyggelse. I <i>låglandet</i> gir flatt lende, åpne jorder og tette eiendomsstrukturer, en lett synlig og nær allesteds nærværende gårdsbebyggelse. Noen eldre bygninger er bevart, men det aller meste er nyere, moderne bygg. Tradisjonell gårdsbebyggelse fins det lite av, og jærhuset er nå nærmest vernet. Tuna ligger gjerne høyt i terrenget, og med store låver og ferdighus ruver gårdsbebyggelsen enda mer enn før. I <i>høglandet</i> er det mindre, og langt mer spredt bosetting. På <i>Lista</i> har tradisjonell bebyggelse ofte nær tilknytning til havet. Her fins mange eldre sjømannshus, både i gamle los- og fiskehavner eller mer spredt langs kysten. "Langhus", en sammenbygning av våningshus og fjøs/låve fins fortsatt å se blant <i>Listas</i> eldre bebyggelse. Ved siden av jordbrukets bygningsmasse preges regionen av utallige steingjerder og rydningsrøyser. I antall dominerer bolighus sterkt. De ligger både i byer, tettsteder og i små, spredte boligfelt. Enkelte steder er nyere bolighus etablert i gamle gårdskjerner (klyngetun), og har da nærmest et landsbypreg. De fleste steder etableres imidlertid nye boligfelt på dyrka mark; først på beiter, men nå senere også på dyrka mark. <i>Nord-Jæren</i> er sterkt urbanisert, med <i>Stavanger</i> og <i>Sola</i> som et industri- og servicesentrum for hele <i>Sørvestlandet</i>. Men også søndre og midtre deler har flere større tettsteder. Olje har erstattet silda, og denne industrien er en katalysator for områdets sterke vekst.</p>	**/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * <i>navn betydn.</i>; rand / kant innunder fjell * kyst, låg- & høgland * <i>kyst</i>; sand- og rullesteinstrender, bølger * fjordlinje; by, tettsteder, industri * <i>lågland</i>; oppdyrket * steingjerder * randvegetasjon * moderne gårdstun, store "nye" bygg * Jæren; lite trad. beb. * Lista; mer trad. beb., los- & fiskehavner * Farsund; sørlandsby * mange boligfelt, stort utbygg.press * press på restarealer * tap av kulturminner * tap av naturbiotoper * <i>høgland</i>; > 120 moh * større gårder & tilgang på utm.beiter * grashei, tilgroing & bartreplantinger 	<p>Både <i>Jæren</i> og <i>Lista</i> har et navnemessig opphav som "en rand eller kant innunder fjell". Betraktes begge områder fra sjøen, ser man at dette "bildet" inneholder tre hovedlandskapstyper; <i>kyst</i>, <i>lågland</i> og <i>høgland</i>. For folk flest er det nok særlig de to første man klart ser for seg.</p> <p>Mange kunstnere og fotografer har skildret regionens lange sand- og rullesteinsstrender med endeløse bølger som slår inn fra <i>Nordsjøen</i>. Vel så viktig som land og hav ved den lave kyststripa er en høy himmel og vind. Mye vind. Det ytre kystlandet har i ulik grad endret seg, men fortsatt ser man stedvis gamle skipperhus, naust og løer slik de lå for flere tiår siden. På innersiden, dvs langs <i>Gandsfjorden</i> og nordover har det imidlertid skjedd veldig mye. Her smelter i dag storby og tettsteder sammen, og boligfelt, næringsbygg, industri og offshorevirksomhet preger hele fjordlinjen. De få gjenværende jordarealene er under knallhardt press.</p> <p>Før var <i>låglandet</i> på <i>Jæren</i> og <i>Lista</i> et sletteland av myr, sand, aur og stein. I dag er de fleste myr, sand- og grussletter oppdyrka, og morenejordas utallige steiner er nøysomt lagt i lange og smale steingjerder. Steingjerdene, regionens fremste symbol og minnesmerke, skiller beite fra eng, og eiendom fra eiendom. På <i>Jæren</i> ofte med et kvast piggetrådgerde oppå. Nydyrking ga velstand, og dermed også utskiftning av gammelt til nytt. Store reisverkslåver/ fjøs og prefabrikkerte/arkitekktagna bolighus dominerer <i>låglandets</i> ofte tettliggende gårder. Eldre gårdsbebyggelse fins det lite av på <i>Jæren</i>, betydelig mer på <i>Lista</i>. Småbølgete terreng og åpne jorder gir ofte innsyn til ruvende tun, men her er også områder der smale kanter med lauv- eller bartrær både skjuler boligfelt, tun + avgrensede landskapsrom. På <i>Lista</i> fins også flere større plantefelt. Siden <i>Lista</i> er smalere enn <i>Jæren</i>, er inntrykket av det åpne, vide jordbrukslandskapet svakere her. <i>Farsund</i> ligger vestligst i rekken av de hvite <i>Sørlandsbyene</i>.</p> <p>Mer eller mindre sammenhengende boligstrøk preger større områder, særlig på <i>Jæren</i>. Utbyggingspresset på tettstedsnære eller inneklemt jorder er stort. I løpet av de siste tiåra har jordbrukslandskapene gjennomgått en markert endring. En tidligere utbredt arealmosaikk med åkerlapper, skogteiger, myr og anna våtmark, ugjødsle eng og beite er gradvis erstattet av et stadig mer ensartet "silolandskap". Det har gitt tap av mange fornminner, steingjerder og andre av jordbrukets tradisjonelle kulturminner, færre naturbiotoper, uheldige arealinngrep + oppdeling av heiområdene. Mange restareal trues av utbygging, oppdyrking, gjødsling eller tilplanting.</p> <p><i>Høglandet</i>, som her helst er deler av <i>Høg-Jæren</i>, er et bølgende landskap (> 120 m.o.h) der morenejord vekslar med nakne bergknauser og koller. Gårdene er i snitt noe større enn <i>låglandets</i>, og tilgangen på utmarksbeite er bedre. Også her er steingjerder et fremtredende trekk både i inn- og utmark. De gamle lyngheiene utvikles i ulike retninger, fra små, bevarte lynghei fragmenter til godt gjødsla grasheier, tilgroing med einer, buskas og lauvskog eller tilplanting med gran. Ofte følger disse nyere ulike arealbruksmønstrene steingarder i eiendomsgransene.</p>	

Regionen har en kyststripe hvor åpent hav og en lav landflate møtes uten en lunende skjærgård utenfor. Høy himmel, mye vind og en åpent beliggende bebyggelse er et særpreg. Kvasseheim fyr, Hå/Rogaland.

Låglandet er et flatt eller svakt bølgende morene-bakketerreng, og som i utstrekning er landets største. Ved oppdyrking gir morenejord mye stein som her er lagt opp i gjerder. Nordberg, Farsund/Vest-Agder.

I høglandet er løsmassedeckket betydelig mindre, og her preger oppstikkende, nakne bergkoller landskapet. Omfattende nydyrking har likevel skjedd en del steder i nyere tid. Jernbaknuten, Time/Rogaland.

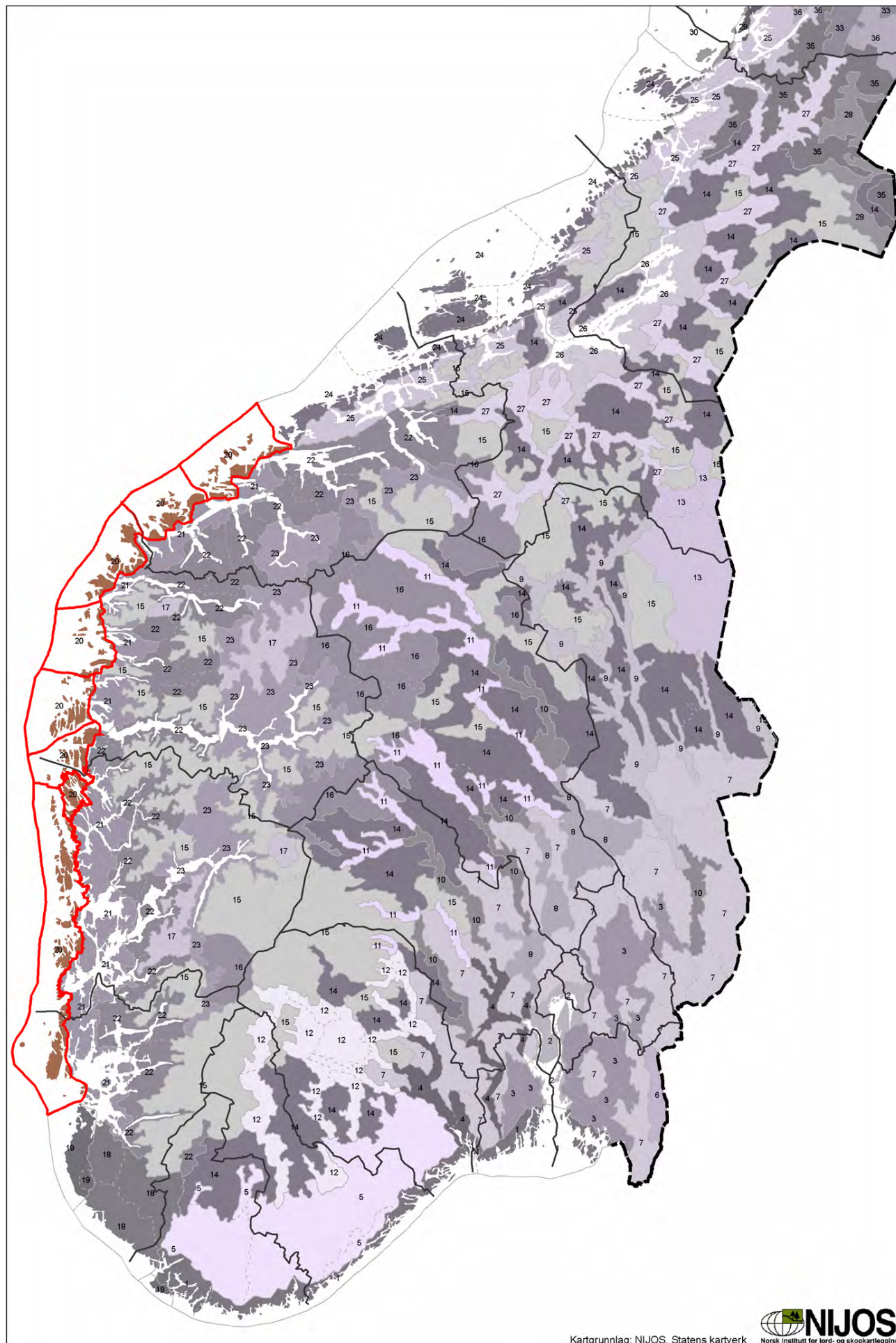
Låglandet er et nesten sammenhengende jordbruksland, og oppstykket kun av byer og tettsteder. 58 % av totalarealet er dyrka mark, og er den regionen med størst husdyrtetthet. Lista, Farsund/Vest-Agder.

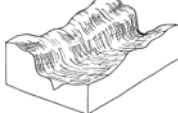

Gårdstun preger regionen, noe som skyldes god synlighet i ofte åpne landskap. Gårdsbebyggelsen er ofte ny og moderne. På Høg-Jæren er det mindre og mer spredt bosetting. Nær Knudaheio, Time/Rogaland.

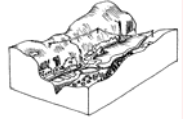
Rundt byer og tettsteder er det et stort utbyggingspress, særlig nord på Jæren. De fleste steder etableres nye boligfelt på dyrka mark, samtidig som gårdsdrift opprettholdes på arealene rundt. Joa, Sola/Rogaland.

Landskapsregion 20 Kystbygdene på Vestlandet.

	<p>LANDSKAPSREGION 20 KYSTBYGDENE PÅ VESTLANDET Regionen består av åtte underregioner ¹</p>	<p>BE- TYD- NING ***</p>
<p>LANDSKAPETS HOVEDFORM * småknudret relieff * storøyer/halvøyer * strandflate * variert berggrunn gir ulik hovedform * skjærgård & øygard * brattkyst & hattfjell</p> 	<p>Regionen strekker seg fra <i>Boknafjorden</i> i sør til <i>Romsdalsfjorden</i> i nord. Kysten har ofte et småknudret relieff, og preges av øyer, halvøyer og skjærgård. Ved <i>Boknafjorden</i> starter en lavlandsbrem som strekker seg videre oppetter kysten og når sin mest typiske utvikling på <i>Møre-</i> og <i>Trøndelagskysten</i> og på <i>Helgeland</i> (lsk.reg. 24 og 29), dvs strandflaten som er et dominerende fellestrekk i flere kystregioner. På Vestlandet er berggrunnsvariasjonen størst nærmest kysten. Det er utslagsgivende for hvordan landskapsformene ser ut, og skaper de underregionale forskjeller. Fra <i>Karmøy</i> til <i>Bergen</i> er terrenget ruglete og oppdelt i mange øyer og sund. Rundt <i>Bergen</i> nord til <i>Fensfjorden</i>, ligger smale langstrakte øyer og halvøyer i en bue mot vest, og terrenget er godt avrundet og småkupert. Langs kysten av <i>Sogn og Fjordane</i> gir harde bergarter høyreiste og nakne fjellformasjoner, og kysten framstår her som et ugjestmildt land med lite løsmasser og vegetasjon. Langs ytre <i>Nordfjord</i> ses fjellplatå med høye stup helt ut i havgapet. Her mangler skjærgård. Fra <i>Stadtlandet</i> dreier kysten mer i østlig retning. Ytterkysten på <i>Sunnmøre</i> preges særlig av ruvende hattfjelløyer.</p>	<p>***</p>
<p>LANDSKAPETS SMÅFORMER * utallige nakne sva-berg og fjellknauser * lite løsmasser * marine leirer * bunnmorener * lynghumus & torv</p> 	<p>Mest iøynefallende av småformene er mange oppstikkende og ofte nakne skjær, knauser eller bergrygger som gir regionen et grått og til dels karrig preg. Landhøyden varierer fra nærmest havnivå til godt over 100 m., ofte avhengig av avstand til åpent hav – fastland. Enkelte høye brattskrenter (næringer) og hattfjelløyer fins også, men helst spredt. Løsmasser er det generelt svært lite av. Etter istiden stod havet inn over deler av strandflaten, og avsatte sand og leire i grunne senkninger i le for bølgeutvaskingen. Marin grense ligger lavt, ca 30 m.o.h. Spredt i regionen finnes også enkelte større morenerygger, som stedvis danner karakteristiske forhøyninger i landskapet. Større bunnmorenedekker har gjerne høyt innhold av både leire og stein, noe man bl.a. ser av jordbruksområdenes mange steingjerder. Vanligste løsmasstype er torvjord og lynghumus, som fins utbredt over det meste av regionen. Slike dekker er normalt nokså grunne, men fins også i kombinasjon med tykkere havavleiringer. Et fåtall steder har mindre områder med sandstrender og sanddyner.</p>	<p>***</p>
<p>HAV OG VASSDRAG * mange sund & våger * storsund/fjorder, ofte m. oppdrettsanlegg * <i>Norskehavet</i> utafor * værharde havstrekn. * småvann på øyene</p> 	<p>Fordi skjærgård og øykomplekser er blant regionens vanligste landskapstyper, så utgjør utallige små våger og sund de vanligste vannflateformene. Der øyene ligger særlig tett danner disse langsmale sjøflatene gulvet i ofte små landskapsrom. Her finnes imidlertid også en rekke storsund og middels store fjorder omkranset av lave øyer. Det er særlig i sistnevnte man ser denne kystens mange oppdrettsanlegg, og regionen utgjør et av landets kjerneområder for aquakultur. I de ytterste deler møter man det åpne <i>Norskehavet</i>, og regionen har enkelte åpne havstykker uten en skjermende øykrans. Her fins også flere værharde sjøstrekninger, som det særlig om vintrene kan være stritt å ferdes over. Det gjelder særlig i munningen av større fjorder i <i>Sogn og Fjordane</i>, bl.a <i>Sognesjøen</i>, <i>Stavfjorden</i> og <i>Frøysjøen</i> m.fl. Fra <i>Stadtlandet</i> dreier kysten mer i østlig retning. Rundt dette høye og vestlige hjørnet er <i>Norskehavets</i> strømmer sterke, og stormsentrene raser ofte forbi her. På øyene ses ofte små tjern og vann inne mellom bergknausene.</p>	<p>***</p>
<p>VEGETASJON * milde vintre * helst snaut & karrig * myr- & heivegetasj. * purpurlynghei * brennetorvmyrer * stedvis rikmyrer * gjengroing, planting * endes fra snaut til forbusket/tilplantet * umodent veg.preg</p> 	<p>Klimaet er sterkt oseanisk med milde vintre. Her vokser flere arter som ikke tåler vint-er kulde. Næringsrik grunn gir enkelte steder frodig vegetasjon, men det regionale preget er snautt og karrig, særlig ved ytterkysten. Lyngheier, fukthei og myr dominerer, men det treløse landskapet er nå i gjengroing. De fleste myrer er næringsfattige flatmyrer som ligger i søkk omgitt av kystlynghei, ofte med gradvis overgang til fukthei. Myrene langs kysten er helst næringsfattige. Torv var tidligere viktigste brensel, og mange myrer bærer fortsatt preg av det. I områder med mindre oppbrutt topografi ses fremdeles ombrotrofe (nedbørs) myrer, men siden de var mest ettertraktet til brennetorv er de mer sjeldne. På kalkberg eller på skjellsandavsetninger fins stedvis rikmyrer og reine kalkmyrer. Fra <i>Rogaland</i> til <i>Sunnmøre</i> kan purpurlyng være et fargerikt innslag i tørre, sørvendte skråninger. Nord for <i>Stadt</i> skifter lyngheiene karakter da flere typiske vestlandsarter forsvinner og enkelte fjellplanter kommer inn i stedet. Her blir også gråmose etter hvert mer dominerende. Hevdholdt lynghei ses mer unntaksvis, og de fleste gror til med einer, lauv- og barskog, eller er gjødslet opp til grasrike beiteheier. Granplantinger er svært utbredt, særlig på oppgrøfta myrer. Få, om noen regioner har endret landskapskarakter så mye som her, og den nye bartre- og lauvvegetasjonen har enda ikke rukket å sette et modent preg på regionen.</p>	<p>***</p>

¹ Underregionene er; 20.1 Øygarden/Karmøy, 20.2 Lygra, 20.3 Fedje/Gulen, 20.4 Solund, 20.5 Bulandet /Flora, 20.6 Bremangerlandet/Stad, 20.7 Ytre Sunnmøre og 20.8 Ålesund og Nordøyane.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * tidl. kombi.bruk; allsidig ressursbruk og helårs lyngbeite * I 1999 ca. 2 450 gårdsbruk i drift. * omfatt. gjengroing * grasproduksjon dom. * storfe- og sauehold 	<p>Kysten har gammel bosetting, og mange helleristninger vitner om et rikt dyreliv både i sjø og på land. Tradisjonelt har gårdene vært fiskebondebruk med mest små bruk. Eng- og åkerstykker lå ofte spredt i et lappeteppe mellom oppstikkende knauser. Her fantes også gilde gårder, både innenfor en lunende skjærgård eller ut mot storhavet som f. eks på <i>Vågsøy</i> og <i>Stad</i>. Tang og fiskeslo ga fôr og gjødsel, og de fleste torvmyrer ble brukt til brensel. Milde vintre ga grunnlag for et helårs lyngbeite. Den ekstensive kombinasjonsdrifta har nå opphørt. Mange småbruk er nedlagt, eller drives ekstensivt av den eldre generasjonen. Unntak fins og jordbruket står ennå sterkt mange steder. Dyrka mark dekker 8,2 % av regionens totalareal (= ca 246 700 da). Dette er nærmest utelukkende arealer brukt til grasfôrproduksjon. Utmarksområdene var tidligere kulturbetinget snau lynghei, men disse har vært i veldig tilbakegang. I løpet av bare 50 år har det vært en enorm gjengroing av lyngheier og andre utmarksbeiter, noe som har endret store deler av regionen radikalt. Regionen hadde i 1999 vel 2450 gårdsbruk i drift, hvor vel 60 % var under 100 da. Både storfe- (vel 29 000 dyr) og sauehold (ca. 116 000 sau/lam) er utbredt. Mange sauer sendes imidlertid ofte ut av regionen på sommerbeite.</p>	<p>7/***</p>
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * rike fornminneomr. * bosettingen varierer * oljeindustri & sjøtilknyttede bygg * naust & gårdstun * moderne ferdighus 	<p>Regionen har rike fornminneområder, særlig <i>Karmøy-Fitjar</i> og langs <i>Sunnmørkysten</i>. Middelalderkirker står ofte strategisk i landskapet. Dagens bosettinger varierer veldig, med enkelte store befolkningskonsentrasjoner bl.a. i <i>Rogaland</i> og <i>Hordaland</i>, mens kysten i <i>Sogn og Fjordane</i> er tynt bosatt. <i>Sunnmørskysten</i> er tettere befolket med <i>Ålesund</i> som hovedstad. Flere steder har oljeindustrien tilført landskapet landbaserte anlegg og verksteder. Andre steder igjen har livnet til gjennom økt fiske eller pga. av mange oppdrettsanlegg. En sentral plass i landskapet har sjøtilknyttede bygninger; verft, fiskerianlegg, sjøhus og kaier med boder eller som små gårdsnaust i lune vikene, båtoppdrag og landfester for båt og not. Flere fiskevær ligger spredt langs kysten, og her ses ofte eldre handels- og gjestgiversteder. Fra jordbruket kommer mange bygg i stein, ikke minst i utmarka. Steingjerder og sommerfjøs er vanlig. Gårdstuna ligger ofte lavt i terrenget, med gavlvegg i mur mot værsida på både våningshus og fjøs. Nye boligfelt/ bolighus preges av moderne ferdighus. Stedvis er spredt hyttebebyggelse utbredt.</p>	<p>7/***</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * skiftende landskapskarakter og flere ulike landskapstyper enn i f.eks. fjordregioner * fargespill i berg og vegetasjon avhengig av årstid, lysforhold og vegetasjonstype * havoverflate med ulike uttrykk; fra stille til frådende * kontrast; sjø og land * oppskårede landflate gir ofte småskalapreg * sjøflatene ulike bredde og lengde gir ulike landskapsrom * utallige sund og småfjorder gir båtfolk mange ferdelsesvalg * store områder uten sjøkontakt, tidl. lys-åpne myr & lyngheier * buskheilandskap i utvikl. mot skog, naturlig frøsetting * j.br./fiske; spredte gårder/tette fiskevær, nye teknolandskap 	<p>Regionens landskapskarakter er skiftende, og her fins flere ulike landskapstyper enn f.eks. inne i fjordene. Kommer man med båt fra storhavet framstår regionens øyer og holmer som en lav, men effektiv perlerad i kontrast mot innlandets mer blåsvarte fjell. De lave landformene veksler i fargespill fra gråhvitt til svart der bart fjell dominerer, til mosaikker i grønt, guloransje, brunt og rødlilla avhengig av årstid, lysforhold og vegetasjonstype. Mot havflaten, som veksler fra speilblank til frådende med hvite bølgetopper, utgjør de lave landformene et kontrastfylt skue. Her er altså store motsetninger hvor det flate og blide veksler med det steile og harde, men også når det gjelder vær og vind som kan slå om på kort varsel.</p> <p>Strandflatens lave høyde og oppskårne struktur gir kysten et småskalapreg, noe som ses av de mange små landskapsrommene. Den oppstykede strandflaten resulterer også i sjøflater med høyst ulik form, dvs. lengde og bredde. I ytre regiondeler møter både skjær, holmer og øyer storhavet, og herfra trenger vind og bølger inn for å tidløst tære på fjell og stein. I ly av den ytre holmekransen finner man imidlertid et mylder av ulike våger, sund og småfjorder, og som til sammen danner en indre lei med mange ferdelsesmuligheter, særlig for småbåter. Fenomenet gjør regionen attraktiv i opplevelsessammenheng, da det ofte er små avstander mellom landskaper med ulike visuelle inntrykk. De mange ferdelsesvalg som disse sjøflatene gir gjør samtlige av Norges kystregioner attraktive for båtferdsel, rekreasjon og friluftsliv. I denne regionen er likevel ikke arealpresset like stort som i f.eks. reg.01 <i>Skagerrakkysten</i>, og mange steder er reg.21 <i>Ytre fjordbygder på Vestlandet</i> mer påvirket og pressutsatt av f.eks. hytte- og fritidsbebyggelse. Det siste har selvsagt mest med tilgjengelighet å gjøre, men også en mer ustabil vær-situasjon.</p> <p>I tillegg til de sjøvendte områdene har regionen også store landareal uten visuell kontakt med sjøen. Tidligere ga et skogløst og lyngheidominert vegetasjonsbilde disse områdene en helt særpreget og åpen landskapskarakter, og som bl.a. stod i skarp kontrast til fjordregionenes mer skogklede fjordsider. I dag er mye av regionens tidligere åpne heiområder skogklede eller i naturlig gjengroing eller tilplantet. Benevnelsen buskheilandskap er treffende i dag, men på sikt vil store deler av regionen gradvis utvikles til et mer lukket lauv- og barskogslandskap. Naturlig frøspredning fra mange modne plantefelt og leskjermer er viktigste faktor i denne utviklingen.</p> <p>I dette nakne og engang så treløse landskapet har menneskenes bosetninger vokst fram etter to hovedmønstre; fiske og jordbruk. En ting har de imidlertid felles; avstanden til sjøen og de livsviktige fiskeplassene skulle være minst mulig. I jordbruksdistriktene ligger hus og enkeltgårder spredt i det dyrkede området fra sjøen og oppover land, mens fiskeværene på sin side gjerne har tette husklynger. Enkelte steder kan det nesten synes som om hus og fabrikkianlegg stiger rett opp av havet. Så nært er menneskenes tilværelse her knyttet til havet, et hav som til alle tider har vært både matkilde, ferdelsesvei, men også tidvis kirkegård. Regionen har en stor kulturrikdom tilknyttet fiske og jordbruk, men her er også store forandringer – bl.a. mot nye teknolandskap.</p>	

Dominerende landform er en lav strandflate, og som omfatter både fastland, halvøyer og en skjærgård med mange øyer, holmer og skjær. I århundrer har ytterkysten hatt et snaut preg. Austrheim/Hordland.

En lav strandflate gir landskapsrom med høy himmel. Det gjør at mye av regionens landskap ikke kan absorbere høye tekniske anlegg, fordi de vil synes på veldig langt hold. Bømlafjorden, Sveio/Hordaland.

Bosettingen er ulikt fordelt langs kysten, fra stedvis tett til nærmest ingenting. Karakteristisk for regionen er fortsatt bosatte fiskevær på øyer som ligger et stykke ut fra fastland. Herdla, Øygarden/Hordaland.

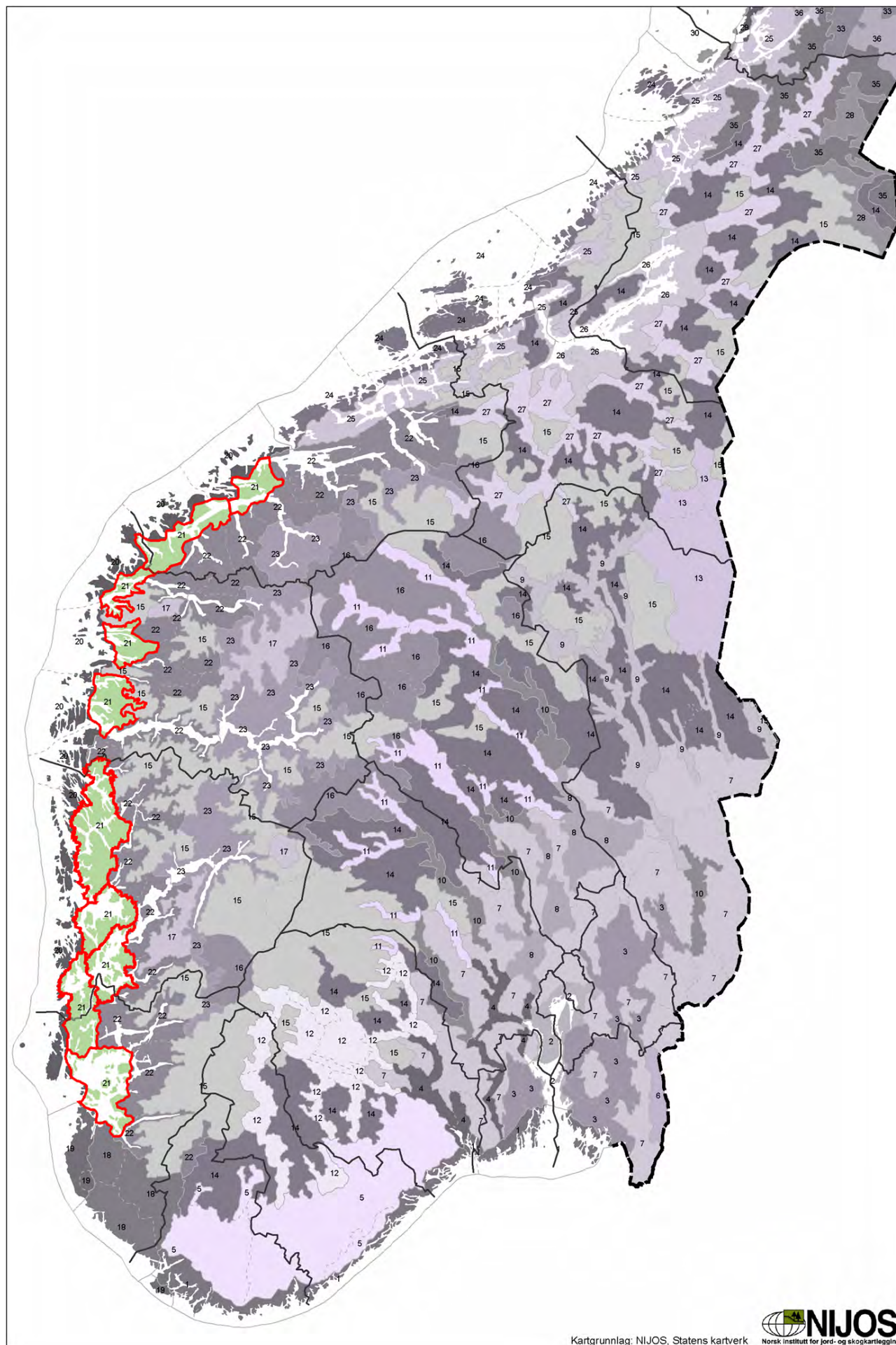
Langs Stadlandet gir harde bergarter høyreiste og skrinne fjellformasjoner. Stedvis luner slike "vegger" for bebyggelsen. Skillet mellom inn- og utmark er ofte markant. Honningsvåg, Selje/Sogn og Fjordane.

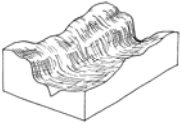

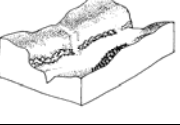
I 1999 hadde regionen vel 2450 gårdsbruk i drift, og 60 % av disse hadde under 100 dekar dyrka mark. Siden da er mange småbruk blitt nedlagt. Steingjerde og innmark ved Ferkingstad, Karmøy/Rogaland.

For vel 70-80 år siden hadde det aller meste av kysten et snaut og åpent preg bestående av særlig lynchheier og myr. I dag er svært mange innlandsområder i sterk gjengroing eller blitt tilplantet. Sveio/Hordland.

Landskapsregion 21 Ytre fjordbygder på Vestlandet.

	LANDSKAPSREGION 21 YTRE FJORDBYGDER PÅ VESTLANDET Regionen består av 10 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * fra Ryfylke til Romsdalsfjorden * mellom ytterkyst og innlandsfjorder * noe strandflate i sør * grov mosaikk av hei åser & paleiske fjell * Sunnmøre; villere * Romsdal; mildere 	Regionen strekker seg fra <i>Ryfylke</i> i sør til <i>Romsdalsfjorden</i> i nord. Avgrensingen mot region 20 er dels lagt langs den indre grensa for strandflata, dels ved skogens utbredelse og dels hvorvidt de sjønære bosettingsområdene er orientert mot havet eller innover mot fjordene. Avgrensingen mot midtre fjordregion er mer topografisk, og ender der de ytre fjordgrener samler seg og går videre innover landet i ett enkelt løp. Mens de midtre og indre regionene (22 og 23) omgis av høye fjellmassiv, har region 21 et mer åpent preg med bl.a. vide fjordstrek og en ofte lavere horisont mot vest. Lengst i sør fins fortsatt mye igjen av strandflata, men relieffet er grovere med innslag av større åser og storkupert hei. Nordover i <i>Hordaland</i> reduseres strandflata og erstattes av flere åser og storkuperte heier. Her er sprekkedaler utbredt. I de indre regiondeler i Nord-Hordaland er også mindre paleiske fjellformer stedvis vanlig. I <i>Sogn og Fjordane</i> har u.regionene ofte en storskåret mosaikk av landformer, dvs. med vekslinger mellom ulike åsformer, storkupert hei, godt avrunda paleiske fjellformer og mindre strandflate fragmenter. Noe av det samme ses på <i>Sunnmøre</i> , men her har regionens innerste fjellområder ofte et glasialt preg. Her er høye og steile bergvegger vanlig. På <i>nordre Sunnmøre</i> (21.10) er landformene atskillig mildere, med dominans av større åser.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * lite løsmasser * tynt jordlag i mosaikk med bart fjell * spredt morenedekke * steinkyst, øyer 	Regionen har til dels lite løsmasser, men unntak finnes. Et tynt og/eller usammenhengende morenedekke dominerer, ofte i mosaikk med mye bart fjell. Karakteristisk er også utallige sva og bergkoller med en klar rundet støtside og en markert oppsprukket leside. Store, sammenhengende morenedekker er generelt uvanlig, men noen underregioner har enkelte større sammenhengende forekomster. På <i>Sunnmøre</i> ses stedvis større morenebenker langs nedre del av fjordprofilen, mens i <i>Sogn og Fjordane</i> er flekkvise morener i senkninger og støtsider mer vanlig. Vittrings-jord fins også, særlig i <i>Hordaland</i> og på <i>Ryfylkeøyene</i> . Til landskapets småformer nevnes også mange nakne skjær og skrinne holmer ute i fjordløp og sund. Selve fjordlinja er variert, og ulike typer steinkyst dominerer med vekslinger av klippe-, bratt- og svabergkyst. Fjordenes bakland har vekslende topografi fra småkuperte flater til stigende terreng opp mot fjell.	**
FJORD OG VASSDRAG * sjøen sentral komp. * i S: større sjøflater * i N: trangere fjordløp * sund, kiler, vikar mm. * korte vassdrag * mange vann 	Fjordene binder regionen sammen, men i form er de til dels svært forskjellig. Mest markant er de vide sjøflatene rundt <i>Ryfylkets</i> øyer. Her kan storhavet stå rett inn fra sør-vest og tidvis skape grov sjø. Også de store fjordmunningene i <i>Sunnhordland</i> har vide løp hvor vind og bølger ofte kan få godt tak. Lenger nord blir løpene smalere, og her ligger fjordene ofte trangere til mellom mer lunende landformer. I slike fjordsystemer er landskapsrommene langsmale og tett avgrenset. Små vannformer som våger, vikar, poller, bukter, delta og elveos, samt utallige små og store sund mellom øyer, holmer og skjær, øker de sjøvendte landskapenes variasjon. Her fins og et fåtall områder med en indre skjærgård. Også ferskvann er viktig for landskapsbildet, og karaktersetter mange steder de indre deler av øyer og fastland. Små og korte vassdrag er mest utbredt, med hyppige vekslinger fra rolige elver i flatt lende til mer hastige løp i terreng med høyere fall. Karakteristisk er også mange vannpytter, tjern, middelsstore vann og innsjøer, - de sistnevnte ofte med langsmal form pga sin senkede beliggenhet nede i sprekkedaler.	***
VEGETASJON * variert vegetasjon * mye nedbør * skogpreget dominerer, særlig lauv- og blandingsskoger * edellauvskoger * beite og tidl. lauvving * oseanisk furuskog * mye granplanting * lynghei & atlant.myr 	Variert berggrunn, mye nedbør og ulik avstand til kysten, gir regionen en variert vegetasjon. I områder med vittringsjord, særlig i <i>Hordaland</i> og på <i>Ryfylkeøyene</i> , er artsmangfoldet ofte stort. Skogen dominerer. Typisk er lauv- og furuskoger, men karakteristisk er også et godt innslag av edellauvskog i solvendte fjord- og dalsider. Edellauvskogene innehar gjerne mange oseaniske arter. I mange områder er skogbunnen dekt av tjukke mosetepper med ulike typer mose og lav. Mange lauvskogsområder er betydelig beitepåvirket, særlig på øyer i fjordmunningene. Eldre styvingstrær ses mer spredt, men er likevel fortsatt forholdsvis utbredt. Også ulike typer furuskog er utbredt, særlig på lave åser eller dalsider med tynt jorddekke. Oseaniske (også kalt <i>Atlantiske</i>) furuskoger nevnes spesielt, ofte karakterisert av moserike utforminger i nordhellinger. Kalkbergarter har gjerne kalkfuruskog, særlig i <i>Sunnhordland</i> . Lenger nord er vegetasjonen gjennomgående fattigere med lyngdominerte bjørke- og furuskoger. Naturlig granskog finnes ikke, men her er store arealer tilplantet. Plantefeltene har ofte en skarp avgrensning mot omkringliggende vegetasjon da de ofte har rektangulær form fordi de er plantet etter eiendomsgrensene. Høyereliggende områder med tynt jorddekke har gjerne skrinne lynghei eller fukthei. Myrene består ofte av atlantiske myrkompleks.	***
JORDBRUKS-	Regionens sparsomme løsmasser er godt utnyttet til jordbruksformål, og de best egnede	**

¹ Underregionene er: 21.1 *Ryfylkeøyene*, 21.2 *Sveio/Haugalandet*, 21.3 *Halsnøy*, 21.4 *Bjørnafjorden*, 21.5 *Indre Bergensbuene*, 21.6 *Fjalder*, 21.7 *Stongfjorden/Norddal*, 21.8 *Hornelen*, 21.9 *Søre Sunnmøre* og 21.10 *Nordre Sunnmøre*.

<p>MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * sparsomme løsmasser svært godt utnytt * mer jord enn kysten, samt tilgang på skog * 4 650 aktive bruk * grasfôrproduksjon * mange beitedyr * sau & storfehold 	<p>forekomstene er gjerne oppdyrka. Fra gammelt av ble mange bruk drevet sammen med ulike sesongvise sjønæringer, men det har avtatt sterkt. Regionen skiller seg fra kystbygdene vestenfor ved mer dyrka mark, og ikke minst bedre tilgang på skog. Her er da også flere bruk i drift sammenlignet med reg.20. Regionen har vel 486 600 dekar dyrka mark, fordelt på ca. 4 650 aktive bruk. Andelen gårdsbruk med mindre enn 100 da innmark utgjør ca. 57 %. Som en kompensasjon til lite innmark har mange gårder gjerne en del beitemark på <i>ikke</i> fulldyrka arealer. Ca. 3 % av regionens dyrka mark er brattlendt areal, og vel 10 % av gårdene får tilskudd for å drive slike areal. Grasproduksjon dominerer på dyrka marka (99 %), og har sammenheng med regionens utstrakte husdyrhold. Her er totalt 273 000 registrerte beitedyr (sau, geit og storfe). Av dette utgjør sau/lam på utmarksbeite vel 202 000 dyr. Storfeholdet er også utbredt, med vel 66 800 dyr fordelt på 2 640 gårder. Geiteholdet er stedvis stort i kun enkelte underregioner (totalt 4 400 dyr). Den store andelen av beitedyr gjør at regionen, særlig søndre deler, stedvis har noe av landets mest særprega beitelandskaper med stor tidsdybde og kontinuitet.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * liggende panel * kjerneomr. stavhus * sammenbygde hus * rekke- & klyngetun * naust & naustrekker * gamle bykjerner * tettsteder / boligomr. * samferdsel / ferger 	<p>Bruk av liggende panel på trehus er typisk, og er en skikk som strekker seg til <i>Romsdal</i> i nord. Regionen ligger innenfor <i>Vestlandets</i> kjerneområde for stavhus med grindkonstruksjon, og her er fortsatt hus med røtter fra denne middelalderiske byggeskikken. Dette er helst små bygg, men også noen store løer og stavkirker. Sammenbygde hus er noen steder et særtrekk. Karakteristisk er også bruken av store gråsteinsmurer under eldre hus, stedvis også som levegger. Vanlig tunform er rekketunet, også kalt gatetun da bygdeveien ofte gikk mellom inn- og uthusrekka. Regionen har også enkelte bevarte klyngetun. Bygningsmiljøer tilknyttet sjø- og sjøbruk preger regionens sjøvendte landskapsområder. Vanligst er naust og sjøbuer, både som enkeltbygg eller i rekker. Her er og flere eldre handels- og gjestgiversteder, særlig i ytre strøk langs hovedleia. Regionen har mange tettsteder, noen med opphav i eldre strandsteder, evt. fiskevær. By- og tettstedsbebyggelsen er blandet, gjerne med en kjerne av eldre hus og brygger rundt havna og nyere næringsbygg og boligfelt rundt. Regionen har også flere nye tettsteder og boligsatellitter, særlig rundt Bergen by. Veisambandet er kraftig forbedret de siste 10-åra, særlig med bruer og tunneler. Ferger utgjør likevel flere steder fortsatt en viktig del av regionens samferdsel.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * følger region 20; fra Ryfylke - Romsdalsfj. * mer høyreist strandflate danner overgang fra kyst * tydeligere fjordløp; omgitt av åser - etter hvert lave forfjell * strandflata; ofte en lav landrest i fjordene * mer nedbør her enn ute ved kysten * været; betydning for landskapsopplevelsen * frodigere/grønnere enn kystregion 20 * mest lauvskog, men også mye furuskog. Gran i full spredning * jordbruk; sentralelement langs fjordene. Stort husdyrhold. * jevn bosetting, med små & store tettsteder 	<p>Regionen følger kystregion 20, og strekker seg fra <i>Ryfylke</i> i sør til <i>Romsdalsfjorden</i> i nord. Her slutter da også på mange måter Vestlandet – både naturgeografisk og kulturelt.</p> <p>Åpent og mykt begynner det ytre fjordlandskapet med brune og grønne toner, og mye blå sjø ute i grensen mot kystbygdene. Her har fjordens linjer fått en mer tydelig langsmal form, skilt ut fra et utløp i vrømmelen av skjær, holmer og øyer tilhørende region 20. I de ytterste regiondeler ses gjerne en overgang fra en småkupert strandflate til andre og mer høyreiste landformer som lave åser via mer grovkupert hei til mindre fjellformasjoner. Restene av strandflaten ses imidlertid stedvis også som små øyer og holmer i <i>selve</i> fjordløpet, noe som stedvis også kan gi typisk fjordform et visst skjærgårdspreg. På slike steder danner strandflata særegne småformer i kontrast til fjordens storform. Strandflaten danner således ouverturen til fjordlandskapet innenfor, og i regionens indre deler kan dens siste rester kun stedvis ses som smale hyller i fjordsidene.</p> <p>Landformene skifter altså innover fjordene, men det gjør også været. Når lavtrykk fra Nordsjøen setter sin våte kurs mot Vestlandet møter de først og fremst regionens åser og lave forfjell, noe som tvinger den regntunge luften til værs. I dette forløpet spiller den lave strandflata igjen en rolle. Skyene farer nemlig over denne og slipper det meste av sitt regn først når de støter mot ås- og fjellmuren lenger inn. De største nedbørsmengdene kommer altså først ned et stykke innenfor kysten, noe som gjør regionen til en av de mest nedbørsutsatte i landet. I en slik sammenheng kan det dermed også hevdes at været i større grad kan påvirke folks opplevelser av landskapet.</p> <p>I motsetning til kystregionen utenfor framstår regionen med et langt frodigere og grønnere preg. Lauvskog dominerer, men også furu er utbredt og dekker mange steder større områder. Gran, som ikke fins naturlig i regionen, ses hyppig i plantefelt. Naturlig frøspredning fra disse vil bidra til at innslaget av gran på sikt vil øke, og etablere seg mer naturlig i terrenget. I de ytre regiondeler var åpen lynghei vanlig for bare 60 år siden, men de er ofte skogsatt i dag. Skogsvegetasjonen karaktersetter regionen, og gir ofte jordbruksmark og bebyggelse en tett innramming.</p> <p>Jordbruk danner et sentralelement i mange av regionens ulike landskapstyper, og framstår gjerne som visuelle blikkfang langs fjordene eller som åpne lysninger i et skogsdominert bakland. Etter norske forhold er husdyrholdet svært stort, med vel 200 000 registrerte beitedyr (ku, sau & geit).</p> <p>Regionen har jevn bosetting med forholdsvis stort folketall, særlig i Hordaland. Jevnt over en helhetlig bebyggelse, mange monumentale bygninger. Regionen har rike fornminneområder.</p>	

Regionen går fra Ryfylke i sør til Romsdalsfjorden i nord. Landformene er lavest ytterst, stiger gradvis innover landet, og består av både strandflate, åser og småkupert hei. Eikelandsfjorden, Fusa/Hordaland.

Enkelte steder er veggside (landformene) så lave at det blir et "hull" i landskapsrommet. Da kan man og se et godt stykke inn i en naboregion med høyere landformer. Skodje mot reg. 22, Møre og Romsdal.

Regionen har generelt lite løsmasser, men unntak finnes. Vitringsjord fra bl.a. skifrige bergarter fins bl.a. i Hordaland og i Ryfylke. Her kan arts mangfoldet være stort. Fjøløya, Rennesøy/Rogaland.

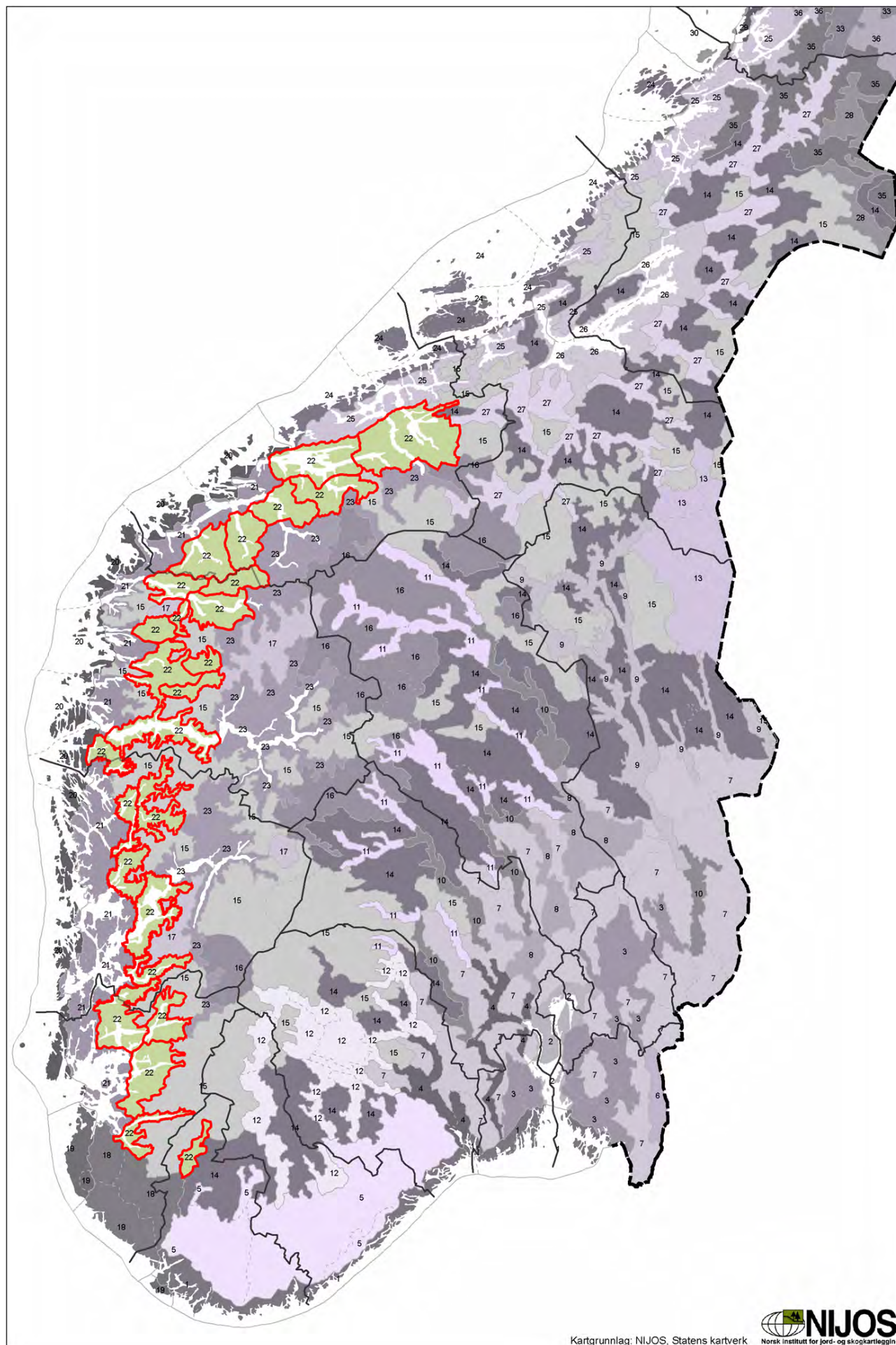
De sparsomme løsmassene er godt utnyttet til jordbruksformål. Regionen har om lag 4 650 aktive gårder. Hovedtyngden av disse (57%) har under 100 dekar innmark. Boknasundet, Bokn/Rogaland.

Regionens eldre by- og tettsteder har gjerne en blandet bebyggelse. Ofte ses en kjerne med eldre hus og brygger rundt havna, og nyere næringsbygg og boligfelt rundt. Bergen by, Bergen/Hordaland.

Veisambandet er kraftig forbedret bare på de siste 20 åra, særlig med bruer og tunneler. Ferger er likevel stedvis en viktig del av samferdselen. Hurtigruta under Nordhordalandsbrua, Bergen/Hordaland.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk
 NIJOS
 Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 22 Midtre bygder på Vestlandet.

	LANDSKAPSREGION 22 MIDTRE BYGDER PÅ VESTLANDET Landskapsregionen består av 26 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * Fra Gjesdal i Rogal. til Tingvoll, N-Møre * belte mellom fjordmunninger & fjellreg. * paleiske former vanligst i grov mosaikk med andre h.former * U-daler utbredt * Sunnmøre "vildest" 	Regionen strekker seg fra <i>Gjesdal</i> i <i>Rogaland</i> til <i>Tingvoll</i> på <i>Nordmøre</i> . I grove trekk kan den ses som et belte mellom fjordmunningene og indre bygdene. Her inngår også flere mellomstore fjellområder mellom fjordløpene. Pga. regionens vide utstrekning varierer fjordenes omkringliggende landformer mye. Mest utbredt er mer avrunda paleiske fjellformer, men alltid i en grovere mosaikk med enten større åser, storkuperte hei- og vidder eller mer typiske glasiale fjellformer. U-daler er vanlig inn i de paleiske fjellområdene, men ses også innskåret i mer storkuperte hei- og viddeområder. Større sammenhengende områder preget av storkupert hei ses særlig rundt de sørligste <i>Rogalandsfjordene</i> , hvor fjordene gjør dype hogg i fjellmassivene. Fjordene her er kjent for sine høye og steile bergsider, særlig <i>Lysefjorden</i> . I <i>Ryfylke</i> og mye av <i>Hordaland</i> er hovedformene mer oppbrutt, og fjordene og dalene ofte trange og mer uoversiktlige. I <i>Nord-Hordaland</i> og <i>Sogn og Fjordane</i> dominerer mer enkle og store former, men spennvidden varierer pga grove mosaikker med paleiske fjell, vidder, heier og åser. <i>Sunnmøre</i> har et betydelig villere preg. Her er stupbratte alpine fjellformer vanlig, særlig i ureg. 22.20 og 22.21. I <i>Romsdal</i> og på <i>Nordmøre</i> har landskapene et mildere uttrykk. Formene der er mer avrunda, og består hovedsakelig av større åser og paleiske fjell.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * gener. lite løsmasser * blokkmark i fjellet * morener i dalene * endemorener * vitringsjord, skifer * fra slakt til bratt 	Både langs fjordløpene og oppe i regionens fjellområder er det generelt lite løsmasser. Her dominerer et tynt og usammenhengende jorddekke i kombinasjon med nakne fjellflater og fjellblotninger. Flere høytliggende områder har store mengder blokkmark. I de lavereliggende fjorddeler er løsmassedekket likevel tykt nok til at vegetasjonen gir fjordløpene et betydelig frodig preg. Regionens mange side- og gjennomfartsdaler har gjerne et langt bedre morenedekke, stedvis med mektige avsetninger. Flere u.regioner har også større endemorener langs fjordmunningen. I <i>Romsdal</i> og på <i>Nordmøre</i> har landskapet et mildere uttrykk enn på <i>Sunnmøre</i> , dvs. langt mer avrundet og med større løsmassedekker. Det samme ses også i deler av <i>Ryfylke</i> og <i>Hordaland</i> på steder med mye vitringsjord og næringsrike skifermorener. På <i>Sunnmøre</i> har flere underregioner også mye rasmateriale og skredvifter innunder bratte fjellsider. Regionens sjøvendte landsider varierer fra milde, slake overganger til bratte og steile fjordsider. Flere steder binder lave eid fjordene sammen.	**
FJORDER OG VASSDRAG * store fjordløp * langsmale fjordsjøer * korte vassdrag * fosser og stryk * isbreer og brevann 	Store fjordløp særpreger regionen, og de langstrakte vannflatene danner både gulv og ferdselsårer i mange dyptskårne landskapsrom. I enkelte områder uten sjøkontakt opprettholdes vannspeilet av tilsvarende langsmale fjordsjøer, bl.a. <i>Viksdalsvatnet</i> , <i>Haukedalsvatnet</i> , <i>Jølstervatnet</i> og <i>Hornindalsvatnet</i> . Vassdragene er korte og bratte, men med til dels stor vannføring som følge av store nedbørmengder. Ved siden av store og små fjordsjøer, er rennende vann et gjennomgående karaktertrekk i regionens daler. Særlig har sidedalene ofte trange gjel eller høye terskler som elvene kaster seg utfor. Slørete fossefall og hastige stryk er utbredt både langs fjord og i daler, og lyden av rennende vann preger mange natur- og kulturmiljøer i dalbunnene. I områder med mer utpregede alpine former ses små breer i nisjer mellom høye tinder. Brefargede vann og elver fra disse småbreene gir enkelte områder betydelig egenart.	***
VEGETASJON * skogen dominerer * lauv- og bland.skog * bjørkeskoger vanlig * edellauvskog * bevarte lauvingslier * furuskog/granplant. * bakkemyrer 	Skogspreget er betydelig, og her er store områder med særlig lauv- og blandingsskoger. Både klima og nedbør har stor innvirkning på vegetasjonstypene. Fra svært nedbørrike områder i vest, avtar et kjølig oseanisk klima innover i fjordene. Mange steder dominerer lauvskog, særlig med bjørk. Fjellbjørkeskogen danner regionens øvre skogsgrense. I bratte lier kan bjørkeskog også vokse helt ned til sjøen, særlig på lokaliteter med lite jordsmonn og stort snøsig. Et regionalt særpreg er et stort innslag av edellauvskog, særlig i bratte, solvendte fjord- og dalsider. Edellauvskogene varierer, men friske oseaniske utforminger med ask, alm og noe svartor er vanlig. Regionen utgjør, sammen med reg.23, et av landets kjerneområder for bevarte lauvingslier. Også oseaniske furuskoger er vanlig, særlig i Hardanger. Over hele regionen har skogreising med planting av gran hatt et stort omfang - ofte i smale felt oppetter bratte dalsider. Atlantiske myrtyper er utbredt, men også terrengdekkende bakkemyrer i høgereliggende regiondeler. Over skogsgrensa er ulike typer hei-, og rabbesamfunn vanlig, med innslag av oseaniske arter.	***

¹ U.reg. er; 22.1 Øvre Sirdal, 22.2 Lysefj./Frafjorden, 22.3 Jønsfjorden, 22.4 Etnefj./Vindafjorden, 22.5 Saudafj./Hylsfjorden, 22.6 Åkralfjorden, 22.7 Bygdene i Kvinnherad og Strandebarm, 22.8 Samnangerfj./Eikelandsfjorden, 22.9 Veafjorden, 22.10 Modalen/Eksingedalen og Evanger, 22.11 Gulafjorden/Masfjorden, 22.12 Midtre Sogn, 22.13 Viksdalsvatnet/Haukedalsvatnet, 22.14 Jordbruksbygdene i Sunnfjord, 22.15 Jølster, 22.16 Eimhjella, 22.17 Hyen, 22.18 Indre fjordbygder i Nordfjord, 22.19 Midtre bygder i Nordfjord, 22.20 Hornindal, 22.21 Volda/Ørsta, 22.22 Hjørundfjorden, 22.23 Storfjorden, 22.24 Tresfj./Isfjorden, 22.25 Romsdalsfjorden og 22.26 Langfj./Trangfjorden.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * størst på Vestlandet * ofte brattlendte bruk * ca. 6500 aktive bruk * mange småbruk * mye nydyrking * grasproduksjon * største beitedyrreg. * sau, storfe + noe geit * (felles-)seterdrift 	<p>Tyngden av vestlandsjordbruket ligger i regionen, med vel 662 000 dekar dyrka mark i drift. Her er mange bratte bruk, men jorda er dyp og fruktbar og vekstsesongen lang. Vel 6,5 % av total dyrka mark går under betegnelsen brattlendt, men slike areal utgjør ofte en vesentlig del av jordbruksområdenes landskapskarakter. Regionen har vel 6 500 aktive gårder, noe som er nest flest i landet (etter reg. 03). Ca. 55 % av gårdene har under 100 da dyrka mark, mens 35 % har mellom 100-200 da. De fleste bruk har god tilgang på skogs- eller fjellbeiter. Det har vært mye nydyrking i regionen, særlig av myr i fjordenes bakland og oppe i fjellet. Slike nydyrkingsareal har ofte erstattet marginale teiger, tungdrevne jorder eller veiløse, nedlagte gårder. Grasproduksjon dominerer og dekker 98 % av all hevdholdt dyrka jord. Resterende areal har gjerne frukt- eller bærproduksjon, men slike områder ligger gjerne inn mot region 23. Målt i antall beitedyr (sau, geit og storfe) er regionen Norges største husdyrregion med ca. 394 000 dyr (nr. 2 er reg.21 med 273 000 beitedyr). Sauehold dominerer, med vel 285 000 sau/lam på utmarksbeite. Storfeholdet er og stort (ca. 97 000 dyr), med ca. 26 dyr pr besetning. Enkelte u.regioner har og bruk med stort geitehold, og regionen har totalt ca. 11 700 dyr. Regionen har fortsatt en del aktive seterbruk (ca. 200), og fellesetre er utbredt.</p>	*/***
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * liggende panel & gråsteinsmurer * Nordmøre; trøndersk * rekketun dominerer * innmarka; mange steinlagde kulturspor * tettsteder v.fjordene * gamle strandsteder * tunneller / ferger 	<p>Byggeskikken er i store trekk lik den i region 21. Eldre hus har tradisjonelt sperretak og liggende panel på planklaft eller reisverk. Bruk av store gråsteinsmurer under gårdsbebyggelse i hellende terreng er vanlig. I sør er oppmurte steingavler i driftsbygg og hus stedvis karakteristisk. Et markert unntak fra Vestlandets tradisjonelle stilarter er Nordmøres midtre fjordbygder, bl.a med stående panel, lafta tømmerhus og trøndersk påvirkning med bl.a. trønderlån. Romsdal er her en overgangssone med både vestlandsk og trøndersk byggeskikk. Rekketunet er vanligste tunform, mens et fåtall eldre klyngetun er historiske minnesmerker. Karakteristisk i innmarka er oppmurte terrasser, steingjerder, bøgard med tuft etter sommerfjøs, røyser, mm. Regionen har hatt et omfattende seterbruk, og eldre fellesetre kan ha mange hus. Bygningstilbygd tilknytta sjøen preger regionen, særlig naust og buer, men også store anlegg som skipsverft mm. Tettsteder ses ofte ytterst i dalmunninger, i møtet med fjorden. Mange har opphav i eldre strandsteder, og har da gjerne en liten kjerne av eldre hus omgitt av nyere næringsbygg og boligfelt. Mye nyere bebyggelse ligger på fyllinger. Mindre industristeder fins spredt over hele regionen. Veinettet er utstrakt, men følger både fjordløp og større daler. Tunneler binder stedvis fjorder/daler sammen. Fergene er fortsatt viktig for samferdselen.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * landskapstypen fjord langt fra globalt unik. Det spesielle er at de er bebygd / bosatt. * lovprist av kunstnere * noe i "skyggen" av reg.23 indre bygder * også storslagne fjordarmer og -botner, men noe mindre kjent * ferdslinjer helst langsetter fjord- og dalbunn * spennende kulturmiljøer i ulike høyder * kult.milj. = blikkfang * smale, dype fjorder; høy inntrykkstyrke * lysåpne j.br.bygder * arealbruksblanding i fin naturinnramming 	<p>Som landskapstype er verken Vestlandets eller det øvrige av Norges fjordlandskap unike i seg selv. Et sitat av botaniker Knut Fægri belyser imidlertid Vestlandsfjordenes særstilling: <i>"Skaff en kyst med bratte fjell, hardt berg og en istid og vi kan lage fjordlandskap hvor som helst: Øst Grønland, Alaska, Chile, New Zealand. Til dels fjorder som i storslagenhet langt overgår våre hjemlige. De ligger bare så langt unna. Få eller ingen bygger og bor der, ingen har dyrket opp strendene og ingen dikter har opplevet dem og sunget deres pris, de har ikke inspirert noen maler. Derfor er Vestlandsfjordene fremdeles den standard de andre bedømmes etter."</i>²</p> <p>Beskrivelsen passer godt også her, selv om mye av den internasjonale oppmerksomheten nok helst går til de indre bygdene (reg.23). Siden de fleste fjordløp danner midtpartier i større fjordforgreininger, oppfattes nok regionens dal- og fjordlandskaper ofte mer som sentrale ferdslingskorridorer <i>til</i> og <i>fra</i> kyst/indre bygder. Men regionen har også flere storslagne fjordarmer som slynger seg inn og ender opp i trange fjordbotner. De fleste fjordløp omkranses av markante og til dels høyreiste fjordsider, noe som er et vesentlig skille mot de ytre fjordbygdene i reg.21. For lokalbefolkningen er/var imidlertid det å bevege seg opp eller ned i terrenget ofte like naturlig som det er å bevege seg fram eller tilbake. For mennesker på gjennomreise benyttes derimot nesten bare lengdeaksen <i>nede</i> langs fjordene. Det gjør dessverre at mange av regionens spennende kulturmiljøer, særlig de som er mer ensomt beliggende oppe i øvre dal- og fjordsidepartier, ikke/mer sjeldent er lett tilgjengelig for regionens mange tilreisende.</p> <p>De norske fjordregionene skiller seg altså fra den øvrige verden ved at de er bebygd. Det er da også kulturelementene som danner blikkfang og målbare dimensjoner i fjordlandskapene, uavhengig av om det er nyere bolighus eller eldre gårdstun. Bredden på fjordløpet er også avgjørende for landskapsopplevelsen, og særlig har regionens smaleste og dypeste fjorder en høy inntrykkstyrke. Som kontrast til disse står enkelte lysåpne jordbruksbygder uten fjordkontakt.</p> <p>Blanding av nyere tiders arealbruk, som boligfelt, verfts- og industrianlegg, offentlige-/private servicebygg, småindustri eller oppdrettsanlegg har de fleste steder skjedd i en mer eller mindre tilfeldig samrøre med mer tradisjonelle kulturmiljøer og et særegent jordbruk basert på et svært omfattende småskala husdyrhold. For jordbrukets kulturlandskap kan dette stedvis være uheldig.</p>	

² Kilde: Fægri, Hartveit G.H. & Nyquist, F.P. (red.) 1981: s. 11-12.

I de ytre regiondeler er fjordene ofte brede, og har dermed også lang siktelinje over til motsatt side. Det gjør at ulike typer arealbruk kan ses i forhold til en større helhet. Tresfjorden, Vestnes/Møre og Romsdal.

I de indre fjorddeler, eller i bunnen av korte fjordarmer, er fjordløpet ofte langt smalere. Her kommer motsatt side mye nærmere, og enkeltelementer framstår tydeligere. Haugsværfj., Masfjorden/Hordaland.

De fleste fjordløp omkranses av høyreiste og ofte steile fjordsider, noe som er et vesentlig skille mot region 21. Veinettet forbedres stadig, og veiene går ofte tett inntil fjorden. Maurangerfj. Kvinnherad/Hordaland.

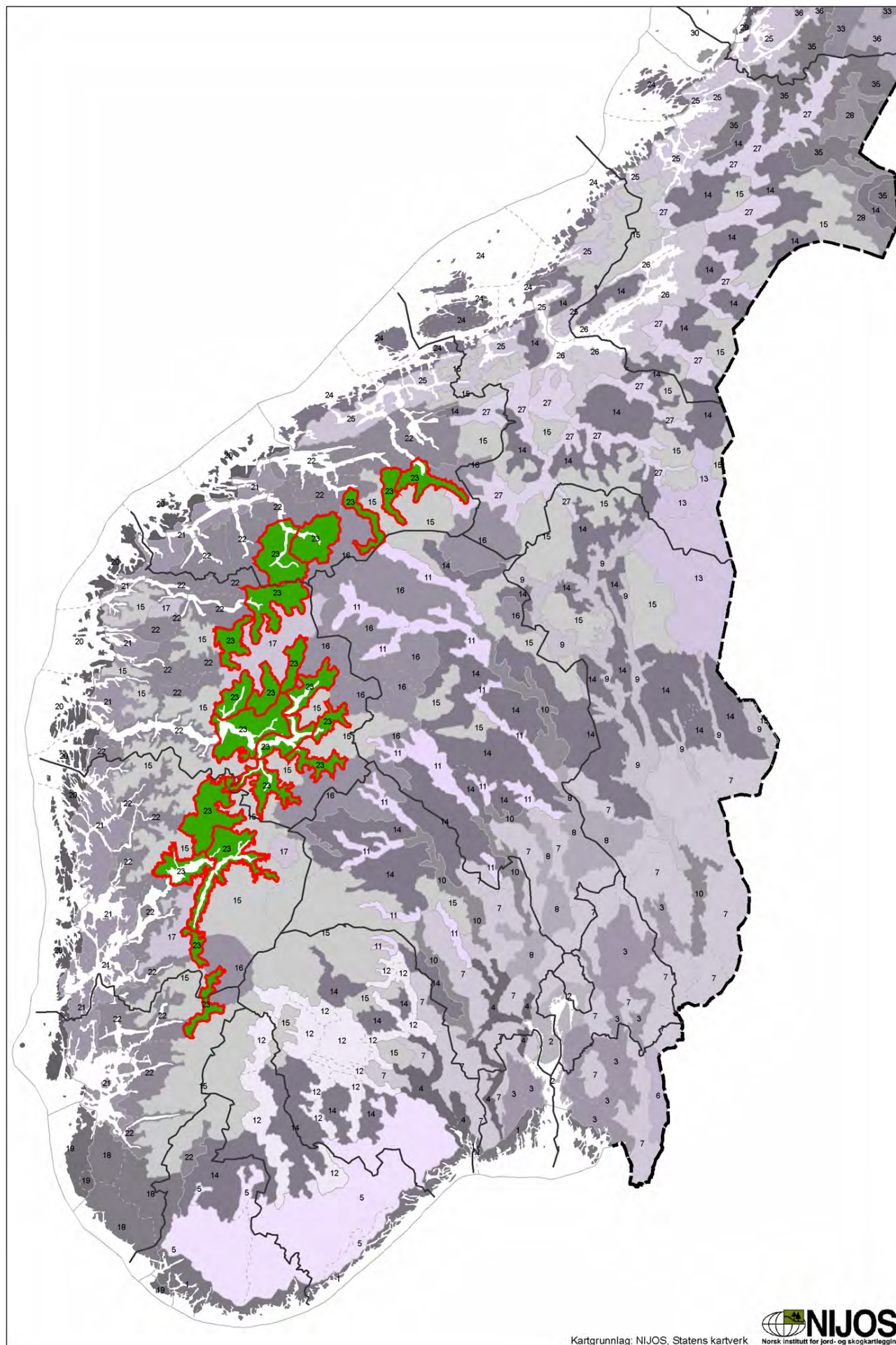
I fjordbotnene er det ofte trangt, og fjordenes langsmale trauform fortsetter gjerne et godt stykke opp i en bakenforliggende dal. Her finner man ofte svært inntrykksterke landskap. Fjære, Etne/Hordaland.

Tyngden av vestlandsjordbruket ligger her, med vel 662 00 dekar dyrka mark i drift. Jorda er dyp og fruktbar, og vekstsesongen er lang. Også mye brattlendte areal. Skor på Ombo, Hjelmeland/Rogaland.

Regionen er Norges klart største husdyrregion med ca 394 000 beitedyr (storfe, sau og geit). Det gjør at mange steder har en del beitemark, noe som også særpreger regionen. Utvik, Stryn/Sogn og Fjordane.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og økoskartlegging

Landskapsregion 23 Indre bygder på Vestlandet.

	LANDSKAPSREGION 23 INDRE BYGDER PÅ VESTLANDET Landskapsregionen består av 21 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * dyptskårne storformer langt inn i landet * langsmale fjorder, fjordsjøer & daler * omgitt av høyfjell * fjellområder inngår * "milde" & "vill" fjell 	Regionen strekker seg fra nord i <i>Rogaland</i> til <i>Nordmøre</i> . Den kjennetegnes ved at alle u-regioner har en betydelig nedskåret hovedform som strekker seg dypt inn i landet og omgis av høye fjell. Mest ekstrem av regionens ulike landskaper er de dypt innskårne og trange fjordløpene som omkranses av høye fjell og tinder. I noen u.regioner erstattes fjorden av store fjordsjøer, men "bunnen" har fortsatt samme vide karakter. Her er også 5 u.regioner uten fjordkontakt, dvs dype, langsmale dalbunner omgitt av tilsvarende høye fjell som fjordene. Sentralt i regionen er også de omkringliggende fjellområdene, som både kan utgjøre selve silhuettavgrensingen rundt dal-/fjordtrauet, eller inkludere flere små til middelsstore mellomliggende fjellområder. Ofte er dette høyfjellsterreng, men her inngår også noen lavereliggende lågfjell og fjelldaler. Fjellenes ulike hovedformer skaper variasjon. Sør for <i>Sognefjorden</i> har fjella ofte avrunda paleiske former, stedvis iblandet storkupert vidde. U.reg. 23.5 <i>Voss</i> har mildest preg, bl.a. med innslag av store enkeltstående åser. Med unntak av innerst i <i>Sognefjorden</i> , så har de fleste av fjellområdene nord for fjorden grove glasiale hovedformer, noe som gir et villere preg.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * lite løsmasser * tynt, usammenheng. * morene/vitringsjord * sand/grus i dalbunn * ur, raskjegler * nakne fjellsider * blokkmark i fjell 	Regionen har generelt lite løsmasser. Mest vanlig er et tynt og usammenhengende løsmassedecke med morene- eller skredavsetninger nederst i dal- eller fjordsidene, eller på mer høytliggende hyller og slakere hellinger. Løsmassedecket er likevel nok til at vegetasjonen de fleste steder gir lavereliggende regiondeler et frodig preg. Vitringsjord og skifermorener er vanlig i enkelte områder, f.eks. i 23.6 <i>Aurland</i> . Dalbunnene har gjerne løsmasser av enten morene, breelv- eller elveavsetninger (dvs.usortert materiale, grovere grus eller mer finsortert sand). Forekomstene er ofte sparsomme, men her er store variasjoner. Flere steder har hovedelva erodert seg dypt ned i dalbunnen, og derved gitt dalen sterk V-form. I de fleste dalmunninger er grusrygger avsatt på tvers av dalen. I noen områder er berget sterkt oppkjust, og innunder bratte fjellsider ses ofte grov kampesteinsur. Raskjegler og lavinebaner er også vanlig. Fjellområdene er stort sett snaue og nakne, ofte med store mengder blokkmark. I mange u.regioner danner blankskurte, steile fjellsider et blikfang oppe i dal- eller fjordsidene. Også selve horisontlinja er variert, og veksler fra milde åsdrag til mer dramatisk taggete tinderekker.	***
FJORD OG VASSDRAG * fjorder & fjordsjøer * nedbygde deltaer * korte vassdrag * strie dalelver * lange, store fossefall * Bretunger / brevann 	Lange fjordflater danner gulv i dyptskårne landskapsrom. I forlengelse av fjordløpene fins også enkelte langsmale fjordsjøer, og det som visuelt mest skiller dem fra fjordene er fravær av flo og fjære. Karakteristisk i mange fjordbotner er et elvedelta. De fleste steder er de utfylt med pukk og stein og nedbygd, og helt urørte delta er svært sjeldent. Dalene preges først og fremst av rennende vann. Vassdragene er helst korte, men pga stort fall er de ofte regulert til vannkraft. I større daler ses gjerne store elver med stor vannføring, og vannet veksler mellom å renne åpent og hastig eller buldrende og mer bortgjemt i dype juv og gjel. Mest "populær" av vassstypene er de mange fossene. Og pga stupbratte fjord- og dalsider er store fossefall forholdsvis vanlig, men også større stryk i dalbunnen. Et annet særtrekk er bretunger som et fåtall steder siger ned i høyere-liggende daler. Både bretunger og brefarget vann gir slike områder en betydelig egenart. Oppe i fjellene fins utallige bekker, elver og vann. Størrelsen på vannene varierer, og oppe i fjellområdene ses de både som botnvatn eller mer grunne senkninger.	***
VEGETASJON * svakt kont. klima og stedvis lite nedbør * lauvskog; bjørkelier * edellauvskog * lauvingslier /-trær * furuskog indre strøk * lite naturlig granskog * mye granplanting 	Klimaet danner et skille mot de tilgrensende midtre fjordbygdene. Her er et svakt kontinentalt klima med kaldere vintre, og ofte vesentlig mindre nedbør enn lenger vest. Lauvskogene dominerer, helst store bjørkelier med innslag av edellauvtrær; særlig alm, lind og hassel. Her fins også større edellauvskogsområder, særlig i bratte solvarme ller. Edellauvskogene varierer, men har betydelig flere kontinentale arter enn i de ytre og midtre fjordbygdene. Her fins også større lauvlier med or og hegg. Regionen har fortsatt hevdholdte lauvingslier. Større bestand med furu er vanlig på grusavsetninger og på mer skrinne fjellgrunn, særlig i indre deler av <i>Sogn og Fjordane</i> . Naturlig granskog fins bare på <i>Voss</i> , samt et lite bestand i <i>Luster</i> . Granplanting er svært utbredt, og store plantefelt er vanlig å se oppetter fjord- og dalsider. Bjørk- og furu danner ofte skoggrense, både sammen og hver for seg. Regionen har også en del myr, men ikke så mye som i regionene lenger vest. Overfor skoggrensa finnes et lappeteppes av rabbe- og heisamfunn sammen med ulike eng-, myr-, vier- og snøleietyper.	***

¹ Underregionene er; 23.1 *Røldal/Suldalsvatnet*, 23.2 *Oddadalen*, 23.3 *Samlafjordbygdene*, 23.4 *Fruktbygdene i indre Hardanger*, 23.5 *Voss*, 23.6 *Aurland*, 23.7 *Lærdal*, 23.8 *Fjordmøte*, 23.9 *Årdal*, 23.10 *Fruktbygdene i indre Sogn*, 23.11 *Fjærlandsfjorden*, 23.12 *Veitastrom/Sogndalsdalen*, 23.13 *Lustrafjorden*, 23.14 *Jostedalen*, 23.15 *Indre Breim*, 23.16 *Stryn*, 23.17 *Stranda/Synnylven*, 23.18 *Norddal/Valldal*, 23.19 *Romsdalen*, 23.20 *Eikesdalen* og 23.21 *Øksendal/Sunddal*.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * 3680 aktive bruk, 64 % under 100 dekar * allsidige driftsformer & kulturlandskap * kulturmarksskjøtsel * innmarksnær utmarka gror ofte igjen * grasprod., men frukt-dyrking mest kjent * stor husdyrsregion * fortsatt seterdrift 	<p>Regionen har vel 3 680 aktive bruk, hvorav vel 64 % har mindre enn 100 dekar hevdholdt dyrka mark. Her er generelt lite løsmasser egnet til storstilt eng- og åkerbruk, men likevel har jordbruket ”alltid” satt et karakteristisk preg på landskapene. Og selv om eldre høstingsformer opphørte for 30-50 år siden, preges ennå store områder lokalt av ulike tradisjonelle kulturmarkstyper. En tidlig bevisstgjøring om eldre kulturmarkstypers ulike verdier, har gjort at man flere steder utfører omfattende skjøtsel. Det gjør regionen til et av landets kjerneområder for bevarte slåtteenger, hagemarker og lauvingslier. Likevel gror mange eldre slåtte- og beitemarker fortsatt igjen. Totalt har reg. vel 320 000 dekar dyrka mark i drift. Grasproduksjon dominerer på hevdholdt dyrka mark (92 %). Likevel er regionens store frukt- og bærproduksjon mer kjent, selv om de ikke dekker mer enn vel 5 % av dyrka marka. Siden jordbruksregionene ofte ligger solvendt til i fjord- og åslier, fins mye brattlendt innmark, og vel 16 % av all dyrka mark er tilskuddsberettiget brattareal. Et svært høyt husdyrtall, ca. 231 000 beitedyr, gjør reg. til en av landets største husdyrregioner. Her er vel 180 000 sau/lam på utmarksbeite, mens storfeholdet teller ca. 36 000 dyr. Geiteholdet er stort i enkelte u.regioner (totalt 15 000 dyr). Hesteholdet er særlig stort i enkelte turistområder. Mange gårder hadde både heimestøl og fjellstøl. Fortsatt er ca. 150 støler i drift.</p>	<p>***</p>
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * spredtbygd region * tettbygde strand- og industristeder * rekketun, lafta uthus, råmur av stein og hyllegårder * nye byggesteder * steingjerder, vårfjøs, heime- og fjellstøl * storstilt veiutbygg., og lange tunneler 	<p>Regionen er spredtbygd, men tettbygde strandsteder fins i nesten hver kommune. I det 20-århundre vokste det og fram flere tettsteder basert på kraftkrevende industri. Gårdsbebyggelse er karaktersetende for regionen. Rekketun, også kalt gatetun fordi inn- og uthusa ofte ligger på hver sin side av en gjennomgående vei, er vanlig i små og store grender. I de indre bygdene er eldre uthus ofte helt eller delvis reist i laftverk, noe som er et bygningsmessig skille mot de midtre og ytre vestlandsbygdene der uthus ofte er av stavverk. I øvre dal- og fjellbygder har mange eldre hus råmur av stein. Regionen har og mange sveitserhus, både bolighus og hoteller. Særegent er også de mange hyllegårdene høyt over fjord eller dalbunn. De siste tiåra har mangfoldet av bolighus økt, og plasseringen i terrenget er friere enn før da det både er blitt lettere å sprengre ut og planere byggegrunnen. Steingjerder fins på kryss og tvers, og deler bruk fra bruk, gård fra gård og innmark fra utmark. Ved bøgarden ses ofte en vårfjøs (vårfjøs) murt inn i steingjerdet. Hver gård kunne, pga store høydeforskjeller ha både heimestøl og fjellstøl. Stølsbuser er for det meste tømra, men bruken av stein er utbredt i høyereliggende områder. Langs fjordene er naust og naustrekker et vanlig syn. Storstilt veiutbygging de siste 30 åra har gjort at de fleste bygder har fått vei, men fortsatt fins enkelte bosatte veiløse grender og enkeltgårder. Mange hovedveier er og lagt i store gjennomfartstunneler, noe som gjør at stadig flere bygder blir liggende i ”bakevjer” i forhold til tidligere.</p>	<p>***</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Norges mest storslagne fjordlandskap * går langt inn i landet * dramatiske høydeforskjeller * isen formet fjordene * trauforn i både fjord- & dallandskap * langsmale fjordsjøer * ”møbleringen” av fjordene gir særpreget * varierte naturkomponenter i ”trauet” * like mange daler som fjorder * mange kjente daler * bosetting og eldre driftsformer skaper internasj. interesse * truet, men visshet og ønske om skjøtsel er utbredt og økende 	<p>Regionen dekker det mest storslagne av Norges fjordlandskaper; atskillig villere og mer variert enn Sør-Østlandets fjorder og mer dramatisk og innesluttet enn Nord-Norges. Her skjærer fjordene seg lenger inn i landet enn noe annet sted, og fjellene reiser seg som en blågrønn vegg over fjordspeilet. Innerst i <i>Sognefjorden</i>, den lengste av Vestlandsfjordene, er man f.eks vel 200 km fra det åpne hav. Og når fjellene som omkranser fjorden i tillegg kan stige vel 1000 m. opp fra fjordflata, sier det også mye om en dramatisk høydeforskjell full av særegen lokalhistorie.</p> <p>Isen har formet landets fjorder, men i de indre vestlandsbygdene fikk isen mulighet til å grave dypere i landmassen enn noen andre steder. Veldige ismasser i bevegelse slipte seg her ned i gamle elvedaler, utvidet dem og ga dem et U-formet tverrsnitt med stupbratte fjellsider. I noen U-forma daler i regionens innland ses også langsmale fjordsjøer som fyller et ”trau” i dalbunnen. Fjordene, i likhet med fjordsjøen, er også i grove trekk traufornet. Denne traufornen er reg. s mest samlende landskapskomponent, uavhengig om de former fjord- eller dallandskaper.</p> <p>Den landskapsmessige ”møbleringen” av traue er det som gjør mange av regionens dal- og fjorder til storslagne landskap. Her finns nemlig høyfjell med ofte snødekte topper i syningom, stria elver og lange fosseslør, skogklede dal- og fjordsider med vekslinger fra varmekjær lauvskog til karrige furuskoger. De fleste u.regioner begynner som fjord, ender i en elveør, og forlenges av en elvedal. I regionen fins det minst like mange daler som det er fjorder, og mange er like kjente som fjordene. Stedvis kan dalene vide seg ut til åpne, grytelignende partier med store flater og godt jordbruk – gjerne omkring et vann. Og der dalene slutter, der reiser fjella seg.</p> <p>Til tross for storslagne naturlandskap er det likevel kulturpåvirkningen som vekker internasjonal oppmerksomhet. Først og fremst ved at de er bosatt. At det i tillegg fins svært særegne kulturmiljøer som hver for seg eksplisitt utnytter regionens høydeforskjeller, f.eks strandsteder, industristeder, fruktbygder, hyllegårder, heimestøler og fjellstøler, gjør at det er som menneskeskapte kulturlandskaper regionens virkelige verdier ligger. Mange av disse kulturmiljøene ble imidlertid skapt utfra helt andre måter å bruke landskapsressursene på enn dagens, noe som gjør at disse verdssatte kulturmiljøene i dag er truet som følge av bruksopphør. Forfall av bygningsmasser og jengroing er den største trusselen. Likevel, få regioner tar dette forfall mer på alvor enn her.</p>	

Regionen kjennetegnes ved en betydelig nedskåret hovedform, og som strekker seg dypt inn i landet. Mest ekstrem i sin form er de dypt nedskårne fjordene. Geiranger, Stranda/Møre & Romsdal.

Sør for Sognefjorden har fjellene ofte et mer avrundet preg, noe som stedvis også ses ved noe slakere fjordsider. I Hardanger ses dette ved grøderike fruktbygder. Lofthus, Ullensvang/Hordaland.

Regionens setre ligger stedvis i trange, høytliggende og korte sidedaler. Der beitetrykket har vært høyt over lengre tid ser man snaue, grasrike fjellsider. Moldskreddalen, Stranda /Møre og Romsdal.

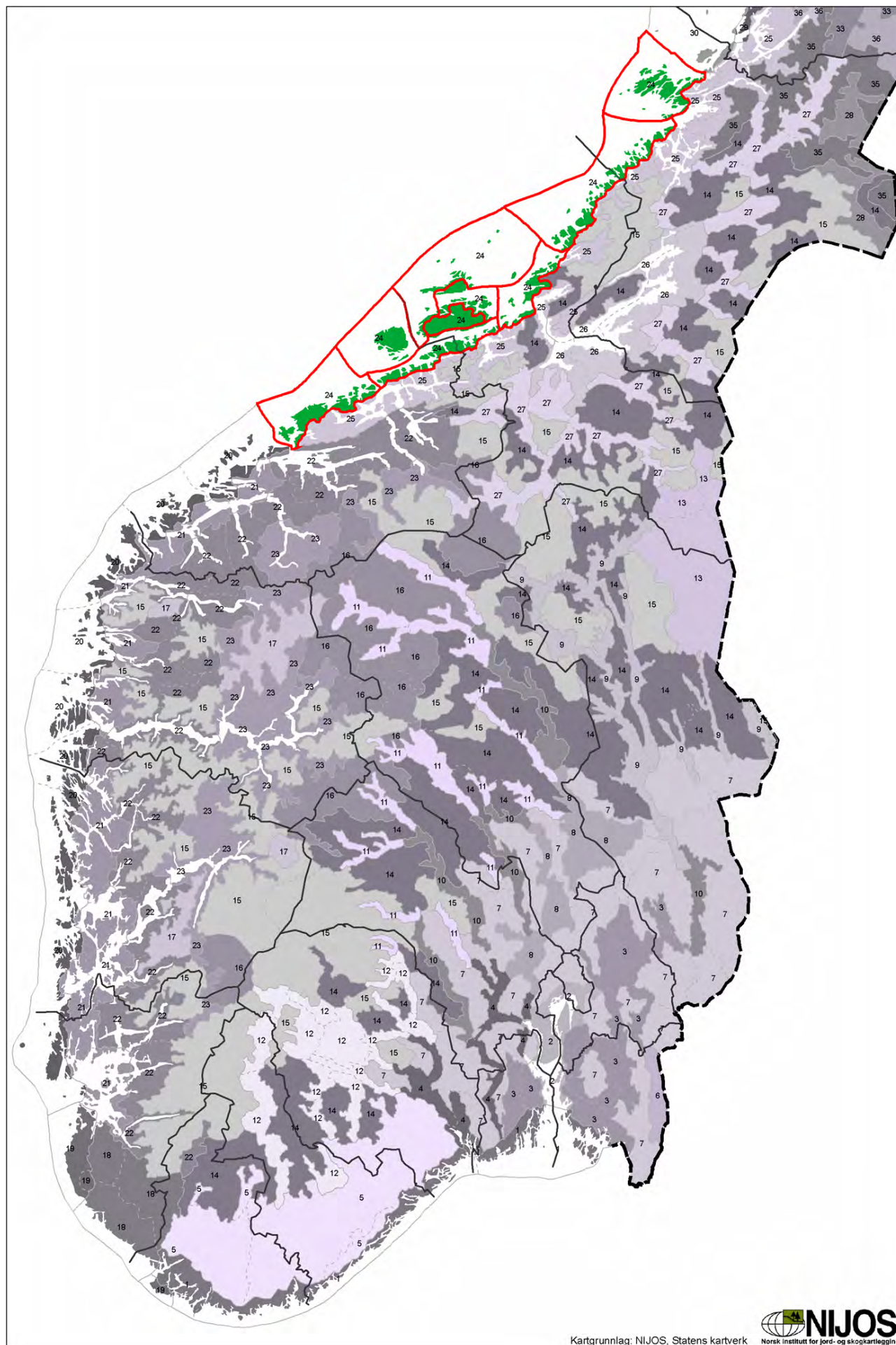
Flere steder fortsetter fjordenes markerte traufom oppover i større hoveddaler. Her danner store elver vasskomponenten, samt at jordbruk stedvis preger dalbunnen. Sunndalen, Sunndal/Møre og Romsdal.

Regionen hører blant Norges eldste og mest eksklusive reiselivsområder. Fjordene ble kåret til verdens beste reiselivsdestinasjon av National Geographic Traveller i 2004. Ulvikpollen, Ulvik/Hordaland.

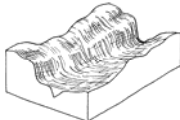

En vesentlig attraksjoner er de mange og store fossefallene, noe som skyldes de grovskårne dype hovedformen. Ingen annen region har så mange og flotte fossefall. Feigumfossen, Luster/Sogn og Fjordane.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 24 Kystbygdene på Nordmøre og i Trøndelag.

	REGION 24 KYSTBYGDENE PÅ NORDMØRE OG I TRØNDELAG Regionen består av ni underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * ytterkyst * opprevet strandflate, mye skjærgårdskyst * mest lave øyer * noen storøyer med åser & storkupert hei * paleiske fjellformer 	Regionen strekker seg langs <i>Romsdalsfjordens</i> ytterkyst i sør t.o.m. <i>Vikna</i> i nord. Store deler av regionen består av harde grunnfjellsbergarter med en markert linjering som følger bergartsstrukturene. På de store øyene <i>Smøla</i> , <i>Hitra</i> og <i>Frøya</i> , samt i <i>Bjugn</i> fins bergarter som vitrer noe lettere, og som dermed gir landskapet et frodigere preg. Dominerende landform er en opprevet strandflate, dvs. en skjærgårdskyst med tusener av små og store øyer, holmer og skjær. De aller fleste øyer er lave, men her fins også storøyer med partier bestående av høye, kollete åser eller storkupert hei, bl.a. på deler av <i>Hitra</i> og <i>Vikna</i> . Også fra fastlandet, i de indre regiondeler, er landformene ofte høyere enn øyenes strandflater. Langs deler av <i>Nord-Møre</i> ses dette som høyreiste paleiske fjellformer med steile fjellvegger og korte u-daler i veksling. Slike fjell er markante vegger i skjærgårdens åpne, vide landskapsrom, og er også ofte et skille mot regionene innenfor. I <i>Trøndelag</i> er det vanlig at enten storkupert hei eller større åser danner overgang fra fastland til strandflate. Klemte mellom fjell finnes stedvis større sletter.	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * få, men varierte * løsmasser gir lokal kontrast & variasjon * oppfliket fjellkyst * nakne bergflater * løsmasser i senkn. * MG; 20 – 90 m oh. * myr er vanlig 	Småformene er få, men varierte, og skaper hyppige vekslinger over korte avstander. P.g.a. sine harde bergarter preges regionen av nakne bergflater og lite løsmasser. Her ligger også vekslingen i landskapet, og særlig gir sparsomme løsmasser lokale kontraster og forskjeller. Utafor de ytterste øyene gir skjær, båer og fallgarder storhavet et frådende uttrykk i storm og ruska vær. Langs tusener av holmer og øyer møter både naken klippe-, bratt- og svabergkyst sjøens evige bølgeslag. Kystlinja er sterkt oppfliket, med utallige nes, odder, tanger og vikar. Inne på øyene ses de samme små bergformer som former kystlinja, men her med et mildere preg. Utallige oppstikkende svaber og nakne fjellknauser troner over vegetasjondekte senkninger, klover og sprekkedaler. Mer unnaksvis finnes også til dels tykke løsmasseavsetninger av ulikt opphav. I sør ligger marin grense på vel 20 m o.h. og stiger til ca. 90 m. i nord. Forekomst av leirjord og strandavsetninger øker derfor i nordlig retning. F.eks danner <i>Ørlandet</i> et sammenhengende sletteland med leirjord, dels myr. I <i>ytre Namdalen</i> fins områder med store løsmasseavsetninger. Blant de store øyene er <i>Smøla</i> atypisk, hele øya er flat, og bortsett fra noen lave fjellknatter, dekt av myr. Myr er svært vanlig i denne fuktige regionen.	***
HAV OG VASSDRAG * sjøen; et kjennetegn * rike fiskebanker * åpne havstykker * vide sund/"fjorder" * korte fjordløp * utallige småsund * korte vassdrag * mange småvann 	Hav, sund og småfjorder er regionens sjøformer. Vest i <i>Norskehavet</i> ligger flere rike fiskebanker, bl.a. <i>Frøya-</i> , <i>Halten-</i> og <i>Sklinnabanken</i> . Kort avstand til disse og ellers mer landnære fiskebanker har vært en sentral lokaliseringfaktor for bosettingen. Særlig for utværene. Her er også åpne havstykker, bl.a. <i>Hustadvika</i> , <i>Gapet</i> , <i>Frohavet</i> og <i>Folda</i> , som alle er beryktet i dårlig vær. Sør i regionen danner vide sund mellom store øyer og fastland en farbar lei kalt <i>Trondheimsleia</i> . Brede sund fins og mellom store øyer eller øygrupper, men kalles her ofte for fjord (bl.a. <i>Ramsøyfjorden</i> , <i>Frøyfj.</i> , <i>Tarvafj.</i> , <i>Flesafj.</i> m.fl.). I tillegg fins også en rekke smale storsund, særlig nær fastlandet. De danner ofte en lun led for småbåter. Fjorder, i en billedlig mer "rett" betydning, går som korte sjøarmer inn i store øyer og fastland. Pga. regionens flikete kystlinjer, er små vannflateformer som småsund, våger, bukter og vikar svært tallrike. Særlig danner utallige småsund i de største øygrupper et stort utvalg av ferdsels- og opplevelsesmuligheter for småbåter/ kajakk. På land fins korte vassdrag med mange bekker, elver, små og store ferskvann som preger landskapet på øyer og fastland. Ofte ses disse som små vannspeil i et lavt øylandskap, men også som tydelige senkninger i mer kupert terreng.	***
VEGETASJON * todelt; åpen hei/myr eller lukket skog * intakte lyngheier * "forbuskingshei" * bartreplantinger * bar- og lauvskoger * kystgranskog 	Klimaet er oseanisk, og regionen tilhører kystseksjonens lavlandsbelte. Milde vintre og mye nedbør gir gode forhold for atlantisk kystlynghei, som er/var et resultat av beite, slått og brenning. Ved bruksophør vokser lyngheia til. Først med einer, deretter med ris- og bjørkekjerr. I tillegg har utstrakt bartreplanting på lynghei og myr, mange steder lukket tidligere åpne landskap ytterligere. Regionens intakte lyngheier er ulik de lenger sør ved at flere typiske vestlandsarter er borte, mens enkelte fjellplanter er kommet til, bl.a. rypebær og dvergbjørk. I tillegg kan gråmosen prege regionens heilandskaper. På værutsatte steder er det ofte helt snaut, med nakne bergkoller og sparsom vegetasjon. I mer lune regiondeler, særlig inn mot fastlandet, dominerer barskog med både furu- og granskoger, ofte i mosaikk med myr. Kystgranskog (boreal regnskog) fins fra <i>Agdenes</i> og <i>Snillfjord</i> langs <i>Fosenhalvøya</i> og nordover. Det er en fuktig og kjølig granskog med rikt nettverk av rennende vann. I <i>Ytre Namdal</i> går barskogen lenger ut mot havet enn noe annet sted i landet. Regionen har også betydelige områder med rein lauvskog.	***

¹ Underregionene er; 24.01 Hustavika, 24.02 Smøla, 24.03 Trondheimsleia, 24.04 Indre Hitra, 24.05 Ytre Hitra, 24.06 Ørlandet/ Nes, 24.07 Frøya, 24.08 Ytre Fosen og 24.09 Vikna.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * helst spredtliggende jordbruksarealer * flekkvist mellom fjell * dalganger/sletter * oppdyrking av myr * ca.1500 aktive bruk * gras og mye storfe 	<p>Omtrent det eneste <i>Ørlandet</i> har til felles med landskapene ellers i regionen, er at det ligger på kysten. Her har naturen raust lagt igjen all den matjorda som de andre kystbygdene ellers har fått porsjonsvis. Med unntak av <i>Ørlandet</i> har regionen sjeldent større sammenhengende arealer med dyrka mark. Det meste av innmarka ligger på sand og leire opp til ca. 100 m.o.h. Tidligere lå innmark i nær sagt alle senkninger og mindre sprekkedaler med løsmasser. Slike terrengsenkninger lå imidlertid spredt, og jordstykkene lå som små grønne flekker mellom berg og rabber. Det er fortsatt ganske vanlig, særlig i ytre strøk. Store sammenhengende jordarealer ses helst på oppdyrka sletter eller nede i større daldrag. I nyere tid har oppdyrking av myr vært omfattende, og stedvis ses nye jordbruksflater omgitt av lynchhei og fjellknauser. Totalt har regionen ca. 250 000 da. dyrka mark i drift, og her er vel 1500 aktive bruk. Her er forholdsvis store gårder, og vel 68 % av gårdene har mer enn 100 dekar dyrka mark. Grasdyrking dominerer (88 %), men også noe korn (10 %). Mange gårder har husdyr, og særlig er storfeholdet utbredt med vel 45 000 dyr. Saueholdet er mer beskjedent, med ca. 24 500 sau og lam på utmarksbeite. Økt tendens til å bruke sau til skjøtter av eldre lynchheier.</p>	**
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * fiskevær = særprega bygningsmiljøer * trønderlån * handelssteder * småbruk/ storgårder * små tettsteder, en by * veier & vindmøller 	<p>Regionens mest særprega bygningsmiljøer fins i de gamle fiskeværene, hvor kanskje utværene ytterst i havgapet er mest spesielle. Flere fiskevær, både bebodde og fraflytta, har store samlinger av eldre hus, sjøhus og naust i både en og to etasjer. Også flere kai-anlegg har antikvarisk verdi. Bygningene i fiskeværene har til dels et "trønderisk" preg, og nord i regionen er trønderlåna typisk som våningshus både i fiskevær og på gårder. Kontrasten er likevel stor fra fiskebondens enkle hus til storgårdenes eller handelsstedenes mer prangende bygninger. Regionens gårdsbebyggelse varierer i beliggenhet fra rekketun til firkantformer, mens i særlig værharde områder kan bygningene også ligge noe mer spredt, og i le i terrenget. På flatøyene, eller på større sletter ligger gårdene ofte mer samlet. Her er bebyggelsen ofte godt synlig, på tilsvarende måte som når de ligger på smale strandflater der bilveier passerer. Regionen er tynt befolket, men likevel med forholdsvis mange, små tettsteder. Nyere typehus i boligfelt dominerer tettstedene, sammen med næringsbygg og småindustri. <i>Kristiansund</i> er eneste by. Samferdselen er etterhvert godt utbygd, og består av både veier, tunneler, bruer, ferjesamband og rutebåter. I noen områder er man i ferd med å anlegge store vindmølleparker.</p>	- / **
<p>LANDSKAPS-KARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * 3-4 mil bredt belte langs fastlandskysten * mange tusener av øyer, holmer & skjær * ytre deler er de aller fleste øyer ubebodd * lynchhei, myr og bergknauslandskap * åpent landskap skapt av menneskers bruk * lynchheiene et betydl. kulturminne; endring * lauvskogskruller * barskog står sterkere i indre regiondeler * naturlig barskog * mye planteskog * valg; hvor det skal være åpent/lukka * "umodne" buskheier * mange kulturmiljøer * særegne fiskevær * fiskebondebruk * todelt reg.; ytre del fraflytta – indre del modernisert 	<p><i>"De brede bygder og store daler tilhørte den del av skaperverket som var "såre godt". Derpå rister skaperen av fingrene, og kystens mylder av øyer og holmer ble til. Om de ikke ble så velgjorte, ble de iallefall såre mange",</i> heter det i Frøyboka, beretningen om den ytterste, karrigste og mest forblåste av Sør-Trøndelags kommuner. "Såre mange" er heller ingen stor overdrivelse – særlig når man her skal sammenfatte alle regionens øyer fra <i>Aukra</i> i sør til <i>Vikna</i> i nord.</p> <p>Regionen strekker seg i et 3-4 mil bredt belte langs fastlandskysten og omfatter også de mange større og mindre øyer utenfor. Ytterst i regionens kystlandskaper ligger altså tusener av øyer. De fleste er ubebodd, men gir et variert landskapsbilde med rødbrune lynchheier og nakne bergknauser, eller ispedd en åpen vegetasjon av myr, vierkjerr og einerkratt i et mosaikkartet landskap. En gang var imidlertid også den ytre delen av kysten skogbevakst. Når menneskene slo seg ned her tok de skogen i bruk, bl.a. til ved, redskaper og gjerdefang, m.m. Det ble dårlig gjenvekst og øyene fikk det nakne preget man ser i dag. På mange myrer ble torven tatt vekk, mens lynchheia ble både brent, slått og beita av småfe sommer som vinter. Kystens kulturlandskap er av den grunn ikke bare bygninger og andre faste kulturminner. Det åpne landskapet, som fortsatt eksisterer, men som ikke lenger brukes i samme grad, er også et betydelig kulturminne – i endring.</p> <p>På steder med en lunere beliggenhet, har kruller av rogn, osp, selje og bjørk klart å bite seg fast i urer og grønsvær. Barskogen står sjeldent i første linja mot havet, men gir et sterkere preg på enkelte storøyers lesider og innover mot fjordene. Særlig i midtre og indre kystdeler har barskogen et godt grep på regionen, stedvis naturlig, men vel så ofte pga omfattende planting av både furu, gran og sitkagran. Her har snaue lynchhei og lynchhei gradvis endret farge mot barskogens blå-grønne. Mange steder har dette ført til en betydelig landskapsmosaikk med arealer <i>valgt</i> til skog og arealer <i>valgt</i> til lysåpen beitehei. Arealer hvor man derimot <i>ikke</i> har noen formening om hva man vil ha, gjennomgår en gradvis fase med forbusking, noe som allerede er svært utbredt. Det gjør at mange utmarksområder, særlig i de midtre regiondeler har et "busk-rufsete" preg. Slike buskheiområder kan hevdes å være "ute av balanse", da fullvoksen skog enda ikke er ordentlig utviklet.</p> <p>Sammen med myriader av øyer og de ytre kystdelers snaue preg, er det særlig de mange og ulike kulturmiljøer som først og fremst gir regionen sjel og særpreg. Karakteristisk er mange og kjente fiskevær som for bare 50 år siden til sammen huset tusener av mennesker. De fleste ble fraflytta, ofte med offentlige midler, på 1960, -70 og -80-tallet. Nå er de feriested og turistattraksjon. Typisk er også gamle fiskebondebruk med hus og løe over små engstykker ned mot et naust hvorfra "innmarka" fortsatte langt ut mot åpent hav. I dag er regionen sterkt modernisert, og atter i ferd med å stabilisere seg. Regionen vil likevel alltid forbli noe todelt, dvs med en ytre og til dels eksklusiv fraflytta del, og en indre del med en godt utviklet samferdsel tilknyttet fastlandet.</p>	

Regionens dominerende strandflate er en opprevet strandflate, dvs skjærgårdskyst med tusener av små og store øyer, holmer og hav. Utenfor disse ligger Norskehavet. Lundring, Nærøy/Nord-Trøndelag.

De ytterste øyene er gjerne lave og preges av snaue myr- og lyngheier. Fortsatt aktive øygardsbruk holder regionens kulturlandskap i hevd, men mange bruk er og blitt fraflytta. Tarva, Bjugn/S-Trøndelag.

Åpent kystlandskap gror mange steder igjen, enten naturlig eller gjennom granplantinger. Grunnen er at et omfattende og svært småskala kystjordbruk er i sterk tilbakegang. Over tid medfører det at landskapskarakteren endres. Stoksund, Åfjord/S-Tr.lag.

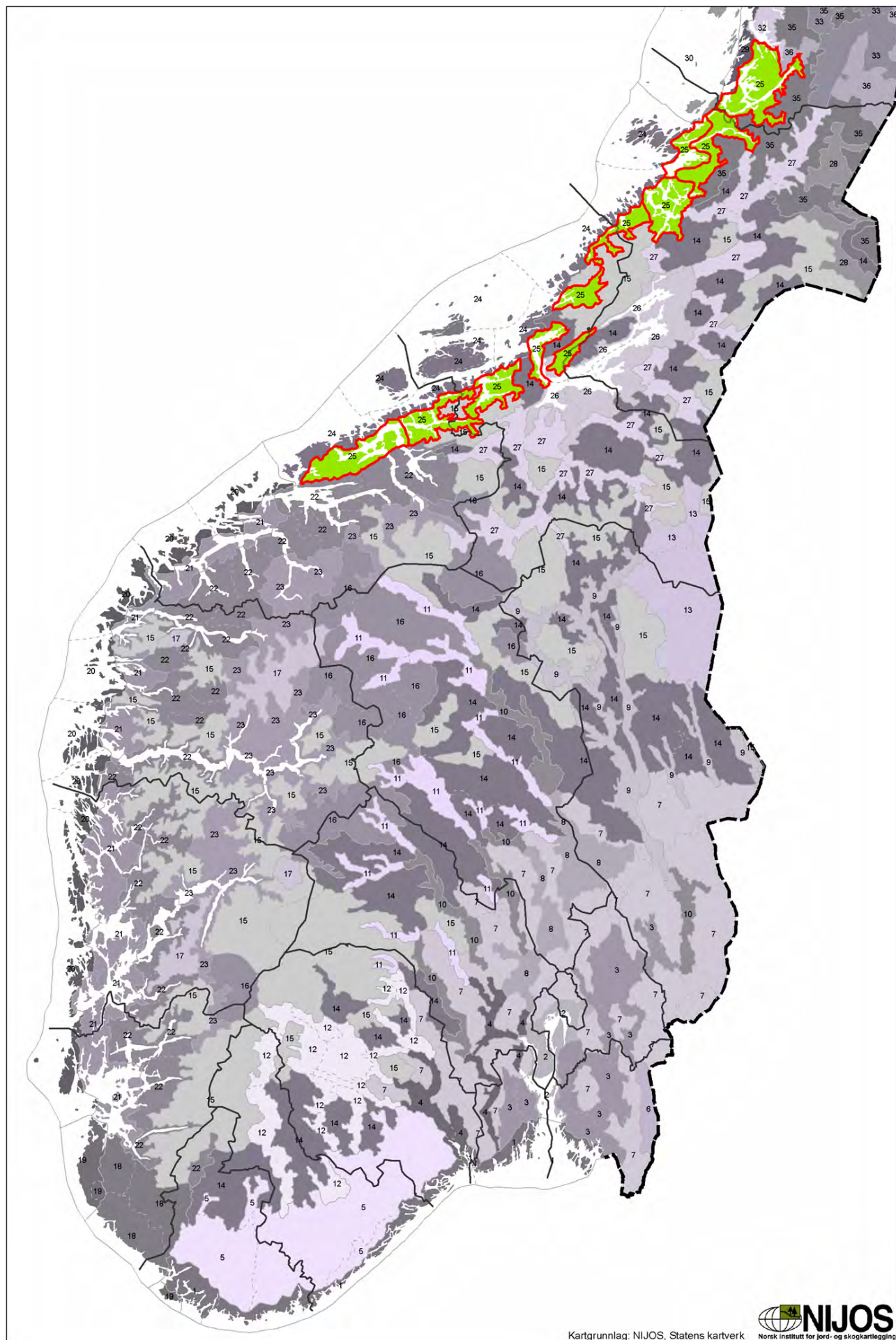
Samferdselsmessig er regionen todelt. Særlig er de ytterste, ofte mindre øysamfunna avhengig av båt/ferge. For de indre deler blir veisambandet stadig bedre, og mange nye veier har kommet til. Atlanterhavsvegen, Averøy/Møre og Romsdal.

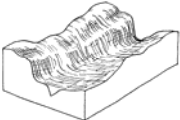

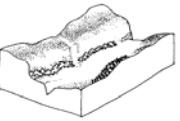
Regionens kanskje mest særprega bygningsmiljøer fins i gamle bevarte fiskevær, hvor kanskje utværene ytterst i havgapet er mest spesielle. Fiskeværet Bud ved Hustadvika, Fræna/Møre og Romsdal.

På Ørlandet har naturen raust lagt igjen all den som de andre kystbygdene ellers har fått porsjonsvis. Her er storskala jordbrukslandskap med korn, gras og husdyrproduksjon. Hov, Ørlandet/Sør-Trøndelag.

Landskapsregion 25 Fjordbygdene på Møre og i Trøndelag.

	LANDSKAPSREGION 25 FJORDBYGDENE PÅ MØRE OG I TRØNDELAG Regionen består av 11 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * hele fjordsystemer * oftest korte fjordløp * middels lave sider * fjellformer & åser * høye landformer; åser, hei og vidder 	Regionen omfatter fjordsystemer fra de ytre <i>Nordmørsfjordene</i> i sør t.o.m. <i>Tosenfjorden</i> (<i>Nordland</i>) i nord. Ulikt reg. 21, som kun omfatter ytre fjordavsnitt, så inneholder denne regionen med noen få unntak hele fjordsystemer. Regionens fjorder er relativt korte, men med svært markerte løp. U.reg. på <i>Nordmøre</i> har gjerne et lavere omland enn fjordene i region 21 & 22, og fjordsidene strekker seg normalt ikke mer enn 200-400 meter til værs. Unntak fins, særlig i trange sund hvor enkelte fjellsider kan nå opp til 700-900 m.o.h. Landformen langs <i>Nordmøres</i> fjorder veksler således fra enkelte paleiske fjellformer til større åser. I <i>Trøndelag</i> er fjordene mer markante. Også her omkranses de av større åser, men også av en del storkupert hei. Oppe på regionens høydedrag, og innover på de store og ofte langstrakte landformene som skiller ulike fjorder og/eller fjordarmer, har overflateformene vekslende karakter. Lengst i sør finnes både paleiske- og glisiale landformer, mens lenger nord i regionen er det mer vanlig med grovkuperte ås- og heiformer, samt enkelte partier med flate vidder.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * gneisgrunn gir ofte klare småformer * fattig + lite løsmass. * jevnere morene i M. * skifer = småknudret * randmorener & leire * breelv- & elveavsetn. 	Berggrunnen består ofte av gneiser som gir klare og enkle former, med bl.a. nakne flå og bergflater i steile fjord- og dalsider. Både bergarter og løsmasser er ofte næringsfattige, noe som gir sparsom vegetasjon. Regionen preges generelt av lite løsmasser i høyden, mens det ofte i østvendte fjord- og dalsider (= isens støtside) fins betydelig mer morenejord. Deler av regionen på <i>Nordmøre</i> har et lavere terreng med roligere småformer. Morenedekkene er ofte jevnere her, og større morenebenker langsetter fjordene kan være karakteristisk. I enkelte fjorder ses tydelige bergartsgrenser mellom hardt grunnfjell og mer porøse skifer, bl.a. i <i>Åfjorden</i> , <i>Follafjorden</i> og <i>Tosenfjorden</i> . Der skiferbergarter finnes er landskapets småformer mer småknudret og har en mer artsrik og frodig vegetasjon. Enkelte steder danner store og aktive rasvifter markante former i fjordliene. Nord i regionen ligger flere store randmorener i fjordmunningene. Marin grense (MG) øker gradvis nordover til ca. 160 m.o.h. ved <i>Tosenfjorden</i> . Under MG er leirjord utbredt, samt breelvterrasser i tilknytning til endemorenen <i>Raet</i> . Lavreliggende daler har gjerne en del breelv- og elveavsetninger i dalbunnen.	**
FJORD OG VASSDRAG * karaktersetende * langsmale fjordløp til vide sjøflater * rik vassdragsnatur & vassrike vassdrag * mange småvann * gode lakseelver 	I sjøvendte landskapsområder er fjordenes vannspeil regionens mest karaktersetende landskapselement. Mest fordi de danner gulv og blikkfang i tydelige landskapsrom. Vannspeilet varierer til dels mye, fra lange og rette løp i trange fjordarmer, til vide og stedvis km brede sjøflater mellom større øyer og halvøyer ut mot kysten. I tillegg kommer utallige smale sund og kiler i mer øy- og holmerike fjorddeler. Et betydelig blikkfang i flere fjorder er regionens mange spredtliggende oppdrettsanlegg/tekniske anlegg. Pga. fjordformenes ofte moderate relieff, mangler regionen de mange store og imponerende fossefall som bl.a. særpreger reg. 22 og 23. Regionen er likevel svært rik på vassdrag, og utallige bekker og elver drenerer ut i fjordene. Vassdragene er ofte lengre enn i midtre deler av <i>Vestlandet</i> , og har gjerne utspring i tilgrensende dal- og fjellregioner. Her finnes også mange korte vassdrag med opphav i regionens egne mellomliggende ås- og fjellområder, med små og store skogs-, hei- og fjellvann. Generelt sett er vassdragsnaturen variert, og her er bl.a. flere gode lakseelver.	**/**
VEGETASJON * skog karakteristisk, * lauv- & furuskoger + granplantinger i sør * bjørkeskoger * glisne furuskoger * myr et reg. særpreget * boreal regnskog; sjelden skogstype * edellauvbestander * Møre; nordgrense eik 	Skogspregget er karakteristisk, men med stor variasjon pga. berggrunn, klima og topografi. Typisk er et stort innslag av oseaniske arter i midtre og ytre strøk, og kontinentale arter i indre strøk. Lauv- og furuskog dominerer sørvest for <i>Trondheimsfjorden</i> . I ytre fjordstrøk er særlig bjørkeskog vanlig fra strandkant og høyt opp i liene. I øvre dal- og fjordsider samt innover i regionens høyreliggende områder, overtar fjellbjørka for ulike snaue vegetasjonstyper på de høyeste partiene. I høyreliggende åstrakter ses ofte glisne tresettinger med furu i mosaikk med store myrareal. Myr er ellers også svært utbredt, og er langt på vei et regionalt særpreget. Særegent for regionen er også en spesiell type kystgranskog som finnes i lavlandet fra <i>Fosenhalvøya</i> i <i>Sør-Trøndelag</i> og nordover i regionen, stedvis helt ut til kysten. Skogen kalles og boreal regnskog, pga. særlig store nedbørmengder. Kystgranskogen vokser helst på leire, særlig fra nord til østvendte lier med gode vassforhold. I ytre fjordstrøk blandes kystgranskogen også av gråor, osp, selje og rogn. Gjennom hele regionen er edellauvskog forholdsvis vanlig i spredte bestand innunder solrike bergskrenter eller inne i lune fjordarmer, særlig almhassellier. Eika har sin nordligste naturlige utpost på <i>Tingvollhalvøya</i> (u.reg. 25.1). Granplanting er mange steder utbredt, særlig sør i regionen.	***

¹ Underregionene er: 25.1 Ytre Nordmørsfjordane, 25.2 Valsøyfjorden, 25.3 Hemnefjorden/Snillfjorden, 25.4 Ytre Trondheimsfjorden/Stjørnsfjorden, 25.5 Skaudalen, 25.6 Åfjorden, 25.7 Fosenfjordane, 25.8 Namsfjorden, 25.9 Foldafjorden, 25.10 Indre Foldafjorden/Salsvatnet og 25.11 Tosen/Ursfjorden.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * utbredelse varierer fra store grender til små enkeltgårder * grasfôrproduksjon * stort storfehold * aktive sentralbygder - nedlegging i utkantsområder * tilgroing mot fjord * oppdyrka myrer 	<p>Utbredelsen av jordbruksmark veksler fra store jordbruksbygder til mer spredte enkeltgårder. På Nordmøre ses dyrka mark ofte i større grender langs fjordene eller oppetter sidedaler. I Sør-Trøndelag og nordover ligger dyrka marka mer spredt i fjordlandskapene. Også på storøyene i ytre Namdalen fins spredte områder med sammenhengende jordbruksmark, her for det meste på leirjord. Regionen har ca. 288 300 dekar hevdholdt dyrka mark, fordelt på vel 2 100 aktive bruk. Grasdyrking dominerer (96 %), og husdyrhold er utbredt. Totalt har regionen ca. 99 000 registrerte beitedyr (sau/lam, geit og storfe), hvorav storfeholdet er mest utbredt (ca. 53 000 dyr), med i snitt 36 dyr pr besetning). Her har vært en betydelig nedgang i antall aktive bruk de siste tiåra. Nedleggingen omfatter småbruk i sentrale jordbruksområder, men mest blant mer perifert beliggende utkantbruk. Konsekvensen av arealer ute av drift ses ved omfattende gjengroing, særlig av marginal dyrka jord og beiter. Ofte ligger de i brattlendt terreng på oversiden av bebyggelse, men også ofte i et smalt belte mellom hovedvei og fjord noe som forringer utsyn. Plantefelt- og yngre lauvskogsbestand danner ofte tette kanter rundt hevdholdt eng- og åkerjord, noe som gir klar avgrensning mellom åpne og lukkede arealer. I nyere tid er også store myrarealer i fjordlienes bakland blitt oppdyrka. Ofte er det denne jorda som fortsatt drives, mens eldre, tungdreven innmark ned mot sjøen legges ned.</p>	*/***
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * stående panel * lafta tømmerhus * trøndersk byggestil * rekke- og 4-kanttun * spredte tettsteder * kun en by; Namsos * boligfelt rundt tettst. * sjøtilknytt anlegg * handelshus/fiskevær 	<p>En bygningsmessig forskjell mellom denne og <i>Vestlandets</i> fjordregioner er bruk av stående panel på trehus, i stedet for liggende. Regionen ligger også utenfor det Vestlandske kjerneområdet for stavhus, og eldre hus er av laftet tømmer. Det største skillet mot <i>Vestlandet</i> er imidlertid en typisk trøndersk gårdsbebyggelse. Særlig trønderlånet, som med to etasjer og et roms bredde er karakteristisk med sin smale, lange og høye form. Rekketun ses på <i>Nordmøre</i> og ellers stedvis i hellende terreng langs fjordene. Sammenbygde firkanttun er vanlig i flattere terreng, gjerne i fjordenes bakland. Nyere bolighus kan virke mer tilfeldig plassert i de gamle tunformene, men også i landskapet generelt. Regionen har spredte tettsteder, men kun en by; <i>Namsos</i>. I sentrum av både <i>Namsos</i> og kommunesentrene ligger offentlige- og private næringsbygg i en arkitektonisk samblending, mens boområder kan være mer homogene med egne strøk for nye og gamle hus. Generelt har tettstedene ofte en uensartet arkitektur. Rundt byen og de største tettstedene ses ofte nye boligfelt, som regel en ansamling av ulike typer ferdighus. Sjøtilknytt bygninger og anlegg preger enkelte fjordstrekninger, men variasjonen er stor. Skipsmekanisk verkstedsindustri ses bl.a. på <i>Nordmøre</i>, mens <i>Namsos</i> har treforedling. Havner, kaier og brygger er særlig knyttet til tettstedenes sentrum, mens naust og sjøbuer både fins langs større fjordgrender eller under enkeltbruk. Langs hovedledene ses fortsatt bevart handels- og gjestegiverhus. Et fåtall fiskevær fins mot kysten i ytre strøk.</p>	*/***
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * omfatter som oftest hele fjordsystem * lavere landformer rundt fjorden enn i region 32 * hyppigere og mer "naturlandskap" enn region 21 * kyst-innland grad. * kjølig oseanisk til svakt kontinentalt * regionen mindre profilert nasjonalt * mindre spektakulært, men mange særegne og flotte landskapsdyller * jordbruk vesentlig for regionens egenartede kulturmiljøer * gjengroing hindrer utsyn og reduserer lsk.sopplevelsen. 	<p>Regionen omfatter fjordsystemer fra de ytre <i>Nordmørsfjordene</i> i sør t.o.m. <i>Tosenfjorden</i> (<i>Nordland</i>) i nord. Sistnevnte inngår pga likheten med enkelte av Nord-Trøndelags langsmale fjordarmer. Til forskjell fra reg. 24 <i>Kystbygdene på Møre og i Trøndelag</i>, omfatter regionen med noen få unntak hele fjordsystemer og som også ofte strekker seg et stykke inn i innlandet.</p> <p>Det overveiende landskapsinntrykket er åpne fjordlandskap med markerte fjordløp. Her er likevel ofte mer moderate (dvs. lavere) hovedformer rundt selve fjorden enn f.eks i deler av reg.32 lenger nord. Regionens fjorder veksler ellers oftere mellom fjordavsnitt med enten typiske naturlandskap eller ulike typer kulturlandskap enn f.eks. reg.21 lenger sør. I tillegg varierer også fjordlandskapene relativt mye i forhold til gradienten kyst-innland, da fjordene strekker seg inn fra kysten med gradvise endringer i både fjordsidehøyder og vegetasjonspreg. Klimaet er overveiende kjølig oseanisk ytterst ved fjordmunningene til svakt kontinentalt inne i dalførene med humide til svakt humide forhold og svale somre. Vegetasjonstiden varierer fra 160 – 180 dager.</p> <p>Nasjonalt sett er regionens fjorder betydelig mindre profilert enn andre fjordregioner, noe som nok skyldes et mer lavmælt preg, mindre dramatisk og noe mer ustabile værforhold enn f.eks indre bygder i reg. 23 eller fjorder i reg. 32. Likevel finnes det også her mange og svært så egenartede landskapsdyller, hvor særlig frodige jordbruksgrender/enkeltgårder kan stå i en vakker og iøynefallende kontrast til et mer karrig, myrlendt og/eller glattskurt bakland. Og selv om reg. har mindre spektakulær landskap, så gir hyppige vekslinger mellom småformer, nakent fjell, vegetasjon og kulturmiljøer mange ulike landskapsopplevelser. Særlig langs smale fjordpartier.</p> <p>I fjordbygdene ble jordbruk ofte kombinert med ulike næringer, bl.a. fiske- og skogbruk. I dag anses jordbruket å være særdeles viktig for regionens landskapsopplevelser, fordi det skaper i øynefallende kontraster mellom naturlandskap, innmark og tunmiljøer. På 1970-tallet var det særlig i fjordbygdene at man så de største mulighetene for nydyrking, og mange myrer i fjordenes bakland er blitt dyrka opp. I dag er tendensen at særlig jordbruket i mer perifere områder har stagnert, og mange gårdsbruk er nedlagt i løpet av de siste tiårene. Gjengroing på tidligere dyrka mark og beiter, vil mange steder forringe regionens mest egenartede kvaliteter, særlig der det skjer i beltet mellom fjord og vei. Det hindrer både utsyn og reduserer landskapsopplevelsen.</p>	

Regionen omfatter fjordsystemer fra de ytre Nordmørsfjordene i sør t.o.m Tosenfjorden i Nordland. Landformene veksler fra plæiske former, åse r til storkupert hei. Årvågen, Aure/Møre-og Romsdal.

Både bergarter og løsmasser er ofte næringsfattige, noe som gir sparsomt med vegetasjon. Jordbruks-grender ses ofte liggende mot skrinne bergkoller. Hofstad ved Brandsfjorden, Roan/Sør-Trøndelag.

Regionen er rik på vassdrag, og mange elver renner ut i fjordene fra bakenforliggende daler. Vassdrags-naturen er variert, og her er gode lakselver. Steinsdalselva ved Nordmelan, Osen/Sør-Trøndelag.

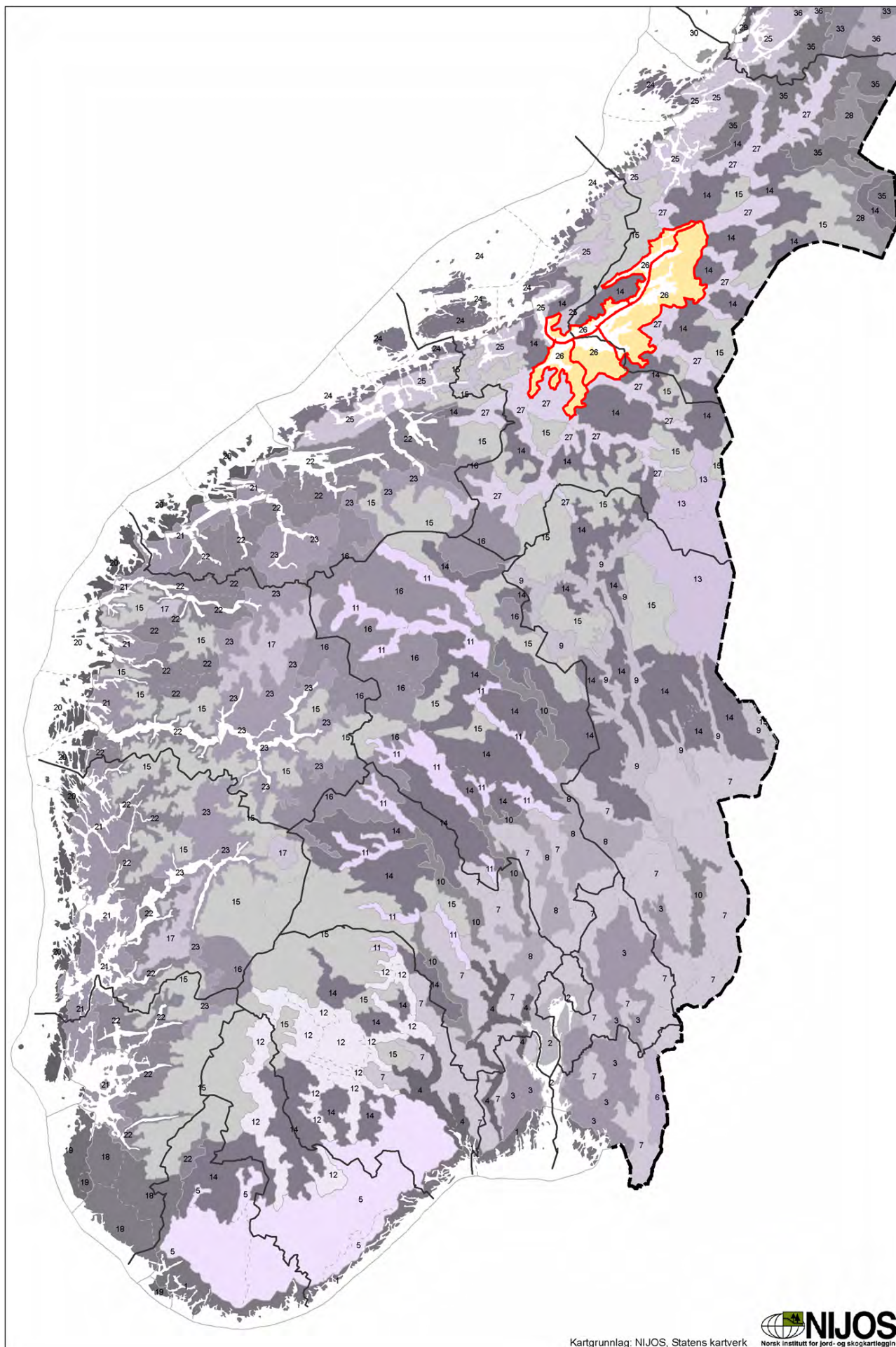
Her er vel 2 100 aktive bruk. Utbredelsen av dyrka mark veksler fra å ligge i store jordbruksbygder til spredte grender og enkeltgårder. Sørådalen ved Sørsaltenfjorden, Nærøy/Nord-Trøndelag.

I løpet av siste tiårene har det vært en betydelig nedgang i antall aktive bruk. De fleste av disse har ligget i ut-kantsområder, eller ved veiløse fjordpartier. Ån-enget ved Helsøysundet, Namsos/Nord-Trøndelag.

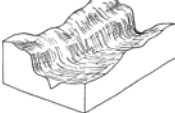

I skjøtselsøyemed vil det på sikt være gunstig å begynne å fokusere mer på strategiske areal, f.eks. de som er ute av drift på nedsiden av vei og som ved gjengroing vil hindre utsyn. Aure/Møre og Romsdal.

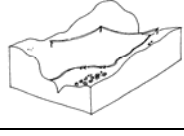

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 26 Jordbruksbygdene ved Trondheimsfjorden.

	LANDSKAPSREGION 26 JORDBRUKSBYGDENE VED TRONDHEIMSFJORDEN Regionen består av 5 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * stort fjordbasseng * <i>i nord-vest</i> : store åser & storkupert hei * <i>østsiden</i> ; mer grovfliket & variert * bølgende leirsletter, lave dalganger & åser 	<p><i>Trondheimsfjorden</i> er regionens viktigste landskapselement, men landformene rundt avgjør i hvilken grad fjorden er med på å prege landskapene. Da de fleste fjordnære landområder har forholdsvis rolige former og konturer, vil opplevelsen av fjorden endres ut fra hvor man befinner seg. I nordvest danner både storkupert hei og store åser en 400-500 m bratt kystlinje, og ofte ligger det kun en smal brem/hulle over fjorden. Kun stedvis vider denne fjordsiden seg ut og gir dermed plass til et fåtall fjordbygder. Regionens øvrige fjordsider danner en langt mer grovfliket og topografisk variert fjordlinje, med generelt langt slakere fjordsider. Her ligger store åsdrag og bølgende leirbakketerreng om hverandre, noe som gir regionen mange godt definerte landskapsrom. Den samme mosaikken av store åsdrag og slakt leirbakketerreng gjenkjennes både i fjordnære områder, i mer "vide" slettebygder og i større daldrag. Mer markante daldrag finnes også, og disse fører ofte inn i et mer kollete og høyereliggende skoglandskap. Disse skogslandskapene omkranser både jordbruksbygder og fjorden, men kan også danne større sammenhengende skogsområder innenfor regionen.</p>	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * MG rundt 200 moh. * vide leirbakker * rasgroper / terrasser * morene i åstraktene 	<p>Marin grense ligger svært høyt, ofte rundt 200 m.o.h. I områder som ligger lavere, først og fremst i senkninger i terrenget, er det avsatt havleirer med stor mektighet. Leiravsetningene drar seg gjerne slakt opp fra fjorden, og opp mot en bakenforliggende åskant der morenejord overtar. Slike leirbakker ses ofte over store strekninger som sammenhengende jordbruksarealer, noe som gir fjordsidene et romslig og oversiktig preg. Et karaktertrekk for deler av regionen er mange rasgroper etter tidligere leirras. Noen steder er hevede terrasser med bratte reiner langs dalsidene markant, bl.a. i <i>Orkdalen</i>. Raviner er typisk i enkelte daldrag. Et større system med endemorener, som ofte ses som brede og til dels høye, buktende rygger på tvers av dalgangen, finnes også i enkelte u.reg. I det omkringliggende skoglandskapet dominerer morenejord i slake lier og senkninger, mens høyere topper ofte kan ha skrint jorddekke eller bart fjell.</p>	***
FJORD OG VASSDRAG * <i>Trondheimsfjorden</i> * vide landskapsrom * sund; smale lsk.rom * todelt fjordlinje; rettlinjert og flikete * store elver i dalene * elvemunningene * flere middels store vann oppe i åsene 	<p>Den viktigste vannkomponenten er <i>Trondheimsfjorden</i> med tilhørende fjorddeler som <i>Orkdalsfjorden</i>, <i>Gaulosen</i>, <i>Korsfjorden</i>, <i>Flakkfjorden</i>, <i>Strindfjorden</i>, <i>Stjørdalsfjorden</i>, <i>Åsenfjorden</i> og <i>Beitstadfjorden</i>. Alle disse store sjøflatene danner vide landskapsrom hvor motstående, og ofte fjerne, åser danner blånende vegger og silhuetter. Nord i dette fjordsystemet fins også mellomstore sund som <i>Nordviksundet</i>, <i>Skarnsundet</i>, <i>Verrasundet</i>, <i>Beitsundet</i> eller botner som <i>Eidsbotn</i>, <i>Børgin</i> og <i>Hjellbotn</i>. De karakteriseres av langsmale sjøflater, som gir trangere og mer intime landskapsrom. <i>Trondheimsfjordens</i> kystlinje er todelt. Både <i>Orkdalsfjorden</i> og de øvrige nordvestre fjordsidene har en rettlinjert strandlinje, mens øvrige fjordsider er mer fliket og med små bukter og lune vikene. Mens sjøen binder fjordens landområder sammen, så framstår elvene mer som levende linjedrag i regionens ulike daler og dalmunninger. Særlig har elvene en sterk landskapsmessig betydning der de møter fjorden. Fra gammelt av var dette gode havnsteder, og i dag ligger regionens mest konsentrerte bosettingsområder ved disse elvemunningene. Variasjonen langs elvene strekker seg altså fra det sterkt urbane via det landlige til mer utprega skogslandskap. Her fins også flere middels store vann. Beliggenheten til disse varierer, men ses som oftest i større senkninger i regionens store skogs- og åstrakter.</p>	***
VEGETASJON * granskog dominerer åser og skogtrakter * mye lauv i jb.lsk * ravineskoger * "færre" plantefelt 	<p>Klimaet vekslers fra suboseanisk ved fjorden til gradvis mer kontinentalt innover i dal- og i åstraktene. Her er forholdsvis høy sommertemperatur. Som følge av både bergartenes rike næringsinnhold, og et ofte godt løsmassedekke har regionen en frodig vegetasjon. Granskog er dominerende skogtype, og står ofte øverst i silhuett langssetter daldragene. Ut mot kysten og i nord er det også stedvis innslag av kystgranskog (boreal regnskog). På skrinne bergkoller, eller mer spredte grusavsetninger, dominerer furuskogen. Ofte i mosaikk med granskog i renner og sprekker med bedre jorddekke. I det kultiverte jordbrukslandskapet dominerer lauvtrærne, særlig langs vassdrag og mellom eienoms-/innmarksteiger. Mindre lauvtrebestand i raviner og terrasserte dalsider er vanlig, helst med gråor eller bjørk. Her er og stedvis et høyt innslag av edellauvskog i solvendte lier. Sammenlignet med Østlandet er granplanting på nedl. innmark mindre utbredt.</p>	**/**
JORDBRUKSMARK * blant landets beste * storskala v. fjord * mellomskalert i dal	<p>I regionen, som er blant landets beste jordbruksbygder, er hele 26,5 % av totalarealet dyrka mark, og omfatter samtlige jordbruksområder langs <i>Trondheimsfjorden</i> og <i>Beitstadfjorden</i>, samt nedre partier av tilstøtende daler. Over store deler fins et storskala dyrkingslandskap, som kun stykkes opp av tettsteder og/eller små til mellomstore åser. Langs fjorden og opp mot åskanten dekker dyrka marka et bølgende leirbakketerreng.</p>	***

¹ Underregionene er; 26.01 *Orkdalsfjorden / Gaulosen*, 26.02 *Trondheim og Malvik*, 26.03 *Rissa, Stadsbygd og Leksvik*, 26.04 *Jordbruksbygder i indre Trondheimsfjorden* og 26.05 *Verran*.

<ul style="list-style-type: none"> * 4 200 gårder i drift * like mye korn/gras, * mye korn = mye gris * storfe & en del sau * beiteraviner & -lier 	<p>Fra terrengforhøyninger har man ofte vidt utsyn mot både åkre, tun, boligfelt, tettsteder og fjorden. Jordbruket i dalgangene er ikke like åpent. Her kan dyrka marka ligge både på en flat dalbunn, på små terrasser, mellom raviner eller som småbratte brem- og ligårder i åssidene. Totalt har regionen ca 753 000 da. dyrka mark. Av hevdholdt areal nyttes vel 47 % til korn/oljevekster, 50 % til grasfôr og 2 % til potet. I endel områder dominerer kornproduksjon, i andre grasfôr, men ofte ses også begge produksjoner side om side. Noen få bygder har spesialisert seg på grønnsakdyrking. Korn er vanlig i kombinasjon med bl.a grisehold. Regionen har mye storfe (ca 78 500 dyr) og en del sau (ca. 50 000 sau/lam). Beitedyr setter stedvis spor i landskapet, bl.a. i form av snaue beiter i raviner og åssider. Vel 1 % av dyrkingsarealet er brattareal som mottar tilskudd.</p>	<p></p>
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * Trondheim; senter * byer og tettsteder langsetter fjord & E6 * boligfelt/næringsbygg gir urbant preg * trøndelån/ 4-kanttun * mange kulturminner 	<p><i>Trondheim</i> er et naturlig midtpunkt, og byen er et service- og administrasjonssenter for Midt-Norge. Trondheimsregionen preges av blokkområder, boligfelt, kontor- og næringsbygg i en nærmest utflytende struktur. I sentrum ses flere eldre bygg og kulturmiljøer, ofte blandet med nyere bebyggelse. Fra <i>Trondheims</i> ekspansive byområde går det et bånd av mindre tettsteder og byer gjennom regionen fra sørvest til nordøst. Landsbygda er jevnt bebygd, men nyere bebyggelse, særlig forretningsbygg, følger ofte E6, hovedsambandsåren i regionen. Sammen med flere boligsatellitter gjør disse at det urbane preget ofte strekkes langt utenfor by- og tettstedsområdene. Også langs fjorden ses flere slike steder med boligområder, næringsbygg, industribedrifter, sagbruk, verft mm. Jordbruksbebyggelsen har typiske trønderske trekk, og særlig er våningshuset, trøndelånet, framtrædende. Gårdsbebyggelsen ses gjerne i et lukket firkanttun, mens nye driftsbygg og bolighus ofte anlegges utenfor dette tunet. Flere kirker fra middelalderen ligger strategisk i terrenget og preger landskapet lokalt. Langs vassdragene finnes mange kulturminner som gardsbruk, husmannsplasser, gravhauger, helleristninger, dyregraver mm. Regionen danner et kjerneområde for jernalderbosetninger.</p>	<p>**/**</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Trondheimsfjorden danner kjernen i reg. * fjorden; samlende i fjordnære områder * dyrka mark forsterker reg. samhörighet * også bygder i dalsenkninger og ller * kompleks overgang mellom by og land * hyppig nærkontakt m. jb.lsk for innbyg. * gjennomfartsveier synliggjør jb.lsk * bygveiene særegne kulturmiljøer * lavtliggende daldrag med tett romfølelse * brattlendte beiter, truet av gjengroing * trønderske 4-kanttun "øyer" og blikkfang * synlige kulturminner * elvevassdrag; tettsteder i elvemunning * industrien ekspandert utover bygdene, stedvis uheld. for lsk. * kultursteder av stor betydning for Norges nedskrevne historie. 	<p><i>Trondheimsfjorden</i> danner kjernen i en region preget av småkuperte leirbakker omkranset av åser eller høyere fjellrygger. I regionens sjønære områder er fjorden et visuelt samlende element, og som knytter landskapene rundt fjorden til et sammenhengende hele. Jordbruksmarkas ofte dominerende rolle forsterker denne samhörigheten. De ofte store jordbruksflatene gir også inntrykk av en region karakterisert med grøderike bygder. Mellom de mer storslåtte og vide åkerlandskapene ligger små bygder i dalsenkninger og ller, og bidrar til å gi regionen et variert preg.</p> <p>Opplevelsen av regionens lavlandsbygder er lett tilgjengelig for mange innbyggere, også for de som bor i byer og tettsteder. Dette skyldes særlig fordi overgangen mellom by og land er mer kompleks her enn f.eks i reg. <i>3 Leirjordsbygdene på Østlandet</i> - den mest sammenlignbare av de øvrige regionene. Mange landlige områder har også en tettere andel av bosettings- og næringsområder i selve jordbrukslandskapet. Opplevelsen av jordbrukslandskap blir likevel lettest tilgjengelig fra regionens hovedveier, særlig E6, da de i større grad går tvers gjennom de sentrale jordbruksbygdene. I opplevelsesøyemed er dette vesentlig fordi mange dermed også er fortrolig med det å se husdyr, samt følge bondens ulike gjøremål gjennom året.</p> <p>I de brede jordbruksbygdene spiller også de gamle bygdeveiene en sentral rolle, særlig fordi de i større grad fremstår som kulturmiljøer forankret i et samspill mellom småbølgende lende og en åpen arealbruk rundt. Eldre bygdeveier framhever da også mer utydelige terrengformer, forsterker dramatik og gjør avstander mer fattbare i åpne landskap.</p> <p>I regionens mer perifere områder fortsetter jordbruksmark å prege landskapene et stykke opp i lavereliggende dalfører. Her er romfølelsen tettere fordi både de bebygde og fullkultiverte dalbunnene blir godt omkranset av lave koller og åser. Et særpreg her er åpen, brattlendt beitemark, i mosaikk med lettredne eng og åkre. Mange steder er imidl. beitene ute av drift og gror igjen.</p> <p>Regionens jordbrukslandskaper har et moderne preg, og små bekkedrag, randsoner, lebelter og åkerholmer ble fjernet under rasjonaliseringsiveren på særlig 1970- og 80 tallet. Som øyer i dette landskapet ligger imidlertid de tette trønderske firkanttunene med jevne mellomrom, ofte godt kringssatt med store trær og hekker, noe som veier opp i et ellers monotont landskap. Samtidig finnes en rekke godt synlige minnesmerker om en aktiv fortid, som for eksempel helleristninger og gravhauger. Nede ved sjøkanten står rødmalte båtnaust og vitner om et gammelt sjømiljø. På tvers av fjorddraget renner rike elvevassdrag ned fra fjellet og munner ut i fjorden. Disse ble fra gammelt av gode havnesteder, og har i dag vokst fram til de mest konsentrerte bosettingsområdene. Også industrien har ekspandert, men enkelte steder har den oppstykket og medført uheldige inngrep i tidligere svært helhetlige og storslagne jordbrukslandskaper.</p> <p>Kjente historiske steder som <i>Nidaros, Lade, Alstadhaug, Frosta, Mære</i> og <i>Stiklestad</i> m.fl. vitner om lange kulturelle tradisjoner. Få om noen regioner kan i så sterk grad identifiseres med Norges eldste nedskrevne historier som denne.</p>	<p></p>

Trondheimsfjorden, med tilhørende sidefjorder, er regionens viktigste landskapselement. Rundt fjorden ligger både flate jordbruksbygder og mer steile åser. Steinsvikholm festning, Stjørdal/Nord-Trøndelag.

Mange steder avgrenser en kollete åsprofil fjordlandskapetets overordna landskapsrom. Typisk er også et slakt, men ujevnt leirbakketerreng inn mot de bratte kollekantene. Vollan, Stjørdal/N-Tr.lag.

Vel 26 % av totalarealet er dyrka mark. Over store deler ses et – etter norske forhold – storskala jordbrukslandskap. Totalt har regionen 753 000 dekar dyrka mark. Byneset, Trondheim/S-Trøndelag.

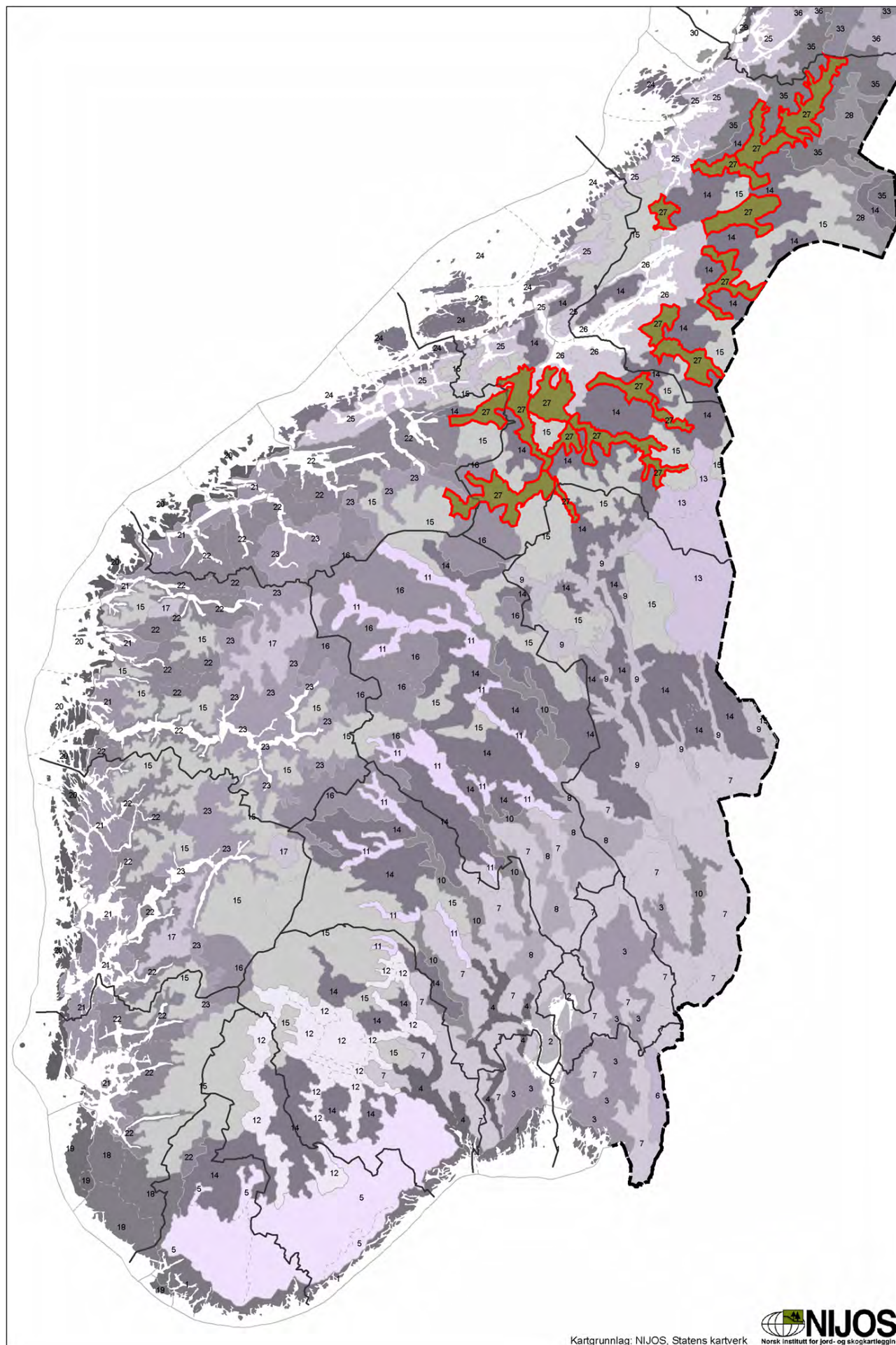
Få om noen har så mange kjente historiske steder som region 26. Som minnerike levninger fra tidlig middelalder ruver særlig kirkene i de tradisjonsrike bygdene. Sakshaug kirkene, Inderøy/N-Trøndelag.

Regionens jordbrukslandskap har et moderne preg, dvs. store åkerflater med lite randvegetasjon. Som øyer i dette landskapet ligger trønderske firkanttun med jevne mellomrom. By, Levanger/N-Trøndelag.

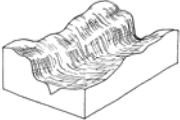

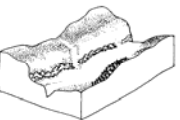
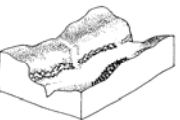

Trondheim er det urbane midtpunkt, men her fins også flere andre byer. Typisk for både disse og tettstedene er nærhet til fjorden. Friområder langs strandlinja er viktig. Lade, Trondheim/S-Trøndelag.

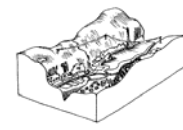
Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 27 Dal- og fjellbygdene i Trøndelag.

	LANDSKAPSREGION 27 DAL- OG FJELLBYGDENE I TRØNDELAG Regionen består av 18 underregioner ^{1 + 2}	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * dalene = hovedform * vidder & åser rundt * rike bergarter i sør, forkastninger; krokete * brede dalfører i nord 	Regionen ligger innenfor kaledonidene, men landskapets hovedformer varierer forholdsvis mye. I sør ligger de høyestliggende underregionene ofte godt senket i et omkringliggende fjell eller viddelandskap, enten som paleiske U-daler eller mer typiske store V-daler med elvegjel. I lavereliggende strøk og nærmere kysten, ligger tilsvarende daltyper senket i et langt mer utpreget skoglandskap bestående av større og mindre åser. De sørligste og østligste underregioner ligger innenfor Trondheimsfeltet, dvs. et flere hundre km bredt belte, som hovedsakelig er sonert med kambro-silursk glimmerskifer, fyllitter og noen steder kalk. Sammen med disse fins omdannede vulkanske bergarter, vanligvis amfibolitter og gabbroer. Med unntak av sistnevnte så er bergartene jevnt over vitringssvake og har et høyt næringsinnhold. Komplekset er gjennomgått av store folde- og forkastningsstrukturer, som gir opphav til trange og krokete dalløp flere steder. De nordligste underregionene ligger i gneisregionen, og der er dalførene bredere.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * varierte løsmasser * leirbakker, sletter, rygger & terrasser * terskler, juv & gjel * morenelier/skredavs. 	Løsmassene i regionen har varierende opphav. <i>Namdalstraktene</i> domineres av marine avsetninger; leirbakker og sletter vekslert med isranddeltaer (først og fremst breelvavsetninger i marin grense) og elveterrasser. Løsmassene har betydelig tykkelse og omfang. De store elvene i disse dalførene meandrerer over dalbunnen. I dalinnsnevninger forekommer fosser, både over terskler eller i trange juv og gjel. <i>Snåsa</i> og <i>Innherredsbygdene</i> preges av morenelier der dalførene er på sitt videste, i bratte partier skredavsetninger og bart fjell. <i>Sør-Trøndelags</i> fjellbygder utmerker seg fra dalbygdene med sammenhengende morene- og skredavsetninger som gir landskapet en framtrædende konkavitet langs bunnen. Breelv og elveavsetninger med terrasselandskap finnes på <i>Namskogan</i> . Dalførene i <i>Sør-Trøndelag</i> er flere steder sterkt innsnevret, med typisk V-formede sprekkedaler med en karakteristisk paleisk utflating, terrasser, halvveis i lia hvor bebyggelsen ofte ligger.	**
VANN OG VASSDRAG * store elvevassdrag * vekselvis rolige elveløp & hastige stryk er vanlig * bekker & sideelver * noen store innsjøer * kraftutbygging * gode lakseelver 	Regionens vannforekomster domineres av store elvevassdrag. I enkelte u.regioner er det vanlig at elvene over lengre strekninger bukter seg fram gjennom brede og åpne dalfører. Bl.a i <i>Namdalstraktene</i> . I andre u.reg. er det mer utbredt at hovedelva stryker hastig av sted, stedvis i dypt nedgravde gjel. Mest normalt er likevel at hver hovedelv har en tydelig miks av både hastige og rolige elvepartier. I dalinnsnevninger med høye terskler finnes stedvis store fosser. Nedover dalen får hovedelva tilsig fra mange bekker og sideelver. Pga de skogklede liene renner de minste tilførselsårene ganske anonymt ned gjennom dalsidene. I flate dalavsnitt kan elvene, over kortere strekninger, stedvis ha form som langsmale dalsjøer. I noen u.regioner dominerer større innsjøflater. <i>Snåsavatnet</i> (Norges 6.største innsjø, ureg. 27.15) er klart størst, og kan ses som en innlandsforlengelse av <i>Trondheimsfjorden</i> (reg. 26). Også innsjøene <i>Gjevilvatnet</i> (27.2) og <i>Selbusjøen</i> (27.8) har et imponerende vannspeil. I tillegg finnes flere middels store til små vann, helst med beliggenhet i regionens åstrakter eller i mindre sidedaler. Mange av vassdragene er berørt av kraftutbygging. I tillegg har flere elvestrekninger forbygninger mot flom. Flere av regionens elver hører til blant Norges beste lakseelver.	**/ ***
VEGETASJON * subosean./kontinent. * barskogsdominert * mest granskog * furu på breelvvavset. * edelløv- & løvskog 	Klimaet varierer fra suboseanisk til kontinentalt. Vegetasjonen domineres av god og produktiv barskog. Skogene består hovedsakelig av gran, med unntak av fjellbygdene i <i>Sør-Trøndelag</i> der furu dominerer. I de høyestliggende dalavsnittene kan fjellbjørkeskog ofte danne et belte over barskogen og opp t.o.m skoggrensa. De nordligste underregionene med sine brede dalfører har et sterkt østlig element med vidstrakte barskoger og myrvidder omkring. Regionens lavereliggende dalavsnitt har furuskog både på breelvvavsetninger og i dalsider med tynt og usammenhengende jorddekke. I lavere, sørvendte skogslie finnes innslag av varmekjær lauvskog. Mer ordinær lauvskog ses på eldre hogstflater, rundt gårdsbruk (særlig på nedlagt kulturmark) og som kantskog langs vassdrag. Skogbruket er en betydelig næring, og oppover skogslie eller over mindre åskammer ses snauhogstene stedvis tett i lange striper.	***
JORDBRUKSMARK * omfattende jordbruk * 3 150 gårder i drift * <i>nedre dalpartier</i> ; 	Regionen har omfattende jordbruksbosetting, men gårdene varierer i størrelse. Totalt har regionen om lag 527 000 dekar registrert dyrka mark, fordelt på vel 3 150 aktive gårder. Middels store til store gårder dominerer, og vel 70 % av bruka har over 100 da innmark. Grasproduksjon dominerer, og dekker 88 % av regionens hevdholdt dyrka mark. Korn/oljevekster dekker 11 % av arealene, mens potet- og bær dyrking ikke opp-	*/***

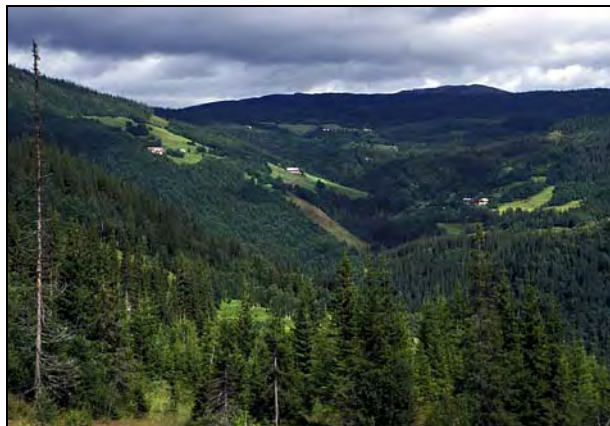
¹ Underregionene er; 27.01 Oppdal; 27.02 Kvikne, 27.03 Ålen, 27.04 Surnadal/ Rindal, 29.05 Meldal/Rennebu 27.06 Soknedal, 27.07 Midtre Gauldal, 27.08 Tydal, 27.09 Hølonda, 27.10 Selbu, 27.11 Øvre Stjørdalen og Meråker, 27.12 Markabygd, 27.13 Dalbygder i Innherad, 27.14 Namdalseid, 27.15 Snåsa, 27.16 Midtre Namdalen, 27.17 Høylandet / Harran og 27.18 Namskogan.

² Underregion 27.18 Namskogan er under revidering flyttet fra landskapsregion 28

<p>kornproduksjon + "sammenh."jb.landsk.</p> <p>* <i>midtre/øvre partier</i>; grasfôrproduksjon + mer spredt jordbruk</p> <p>* stort husdyrhold, særlig av storfe</p> <p>* brattlendte beiter</p> 	<p>tar mer enn 1% av regionens dyrka mark. Hva som kan dyrkes hvor avhenger mest av klimaet. Og fordi enkelte dalfører kan ha forholdsvis store høydeforskjeller, dvs fra fjord til snaufjell, vil avlingstypene innenfor en enkelt u.-region variere. I dalførenes nedre deler er kornåkre stedvis dominerende, men ses som oftest også i mosaikk med eng og kulturbeiter. I lavereliggende dalbygder er det og vanlig at jordbruket dekker større sammenhengende arealer, dvs. både dalbunn og mer solrike dalsider. I de midtre- og høyereliggende dalpartier er grasproduksjon enerådende. Her ligger også både små- og store jordbruksgrender og enkeltgårder mer spredt. Husdyrhold er utbredt, særlig storfe (ca. 73 000 dyr). Også saueholdet er stort, med ca 136 000 dyr på utmarksbeite. Oppe i dalsidene er brattlendte beitemarker i mosaikk med mer flate/slake engarealer vanlig. Mange gamle beiter er nedlagt og under gjengroing. Brattlendte jordbruksareal dekker ca. 3 % av den samlede dyrka marka, men er et særpreg for enkelte bygder.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <p>* tettsteder; adm.sentr. & samferd. knutepkt.</p> <p>* gårdsbebygg. dom;</p> <p>* "tett" i gode jordbr. bygder, ellers spredt</p> <p>* ulik beliggenhet i dalprofil = variasjon</p> <p>* firkanttun & trøn.lån</p> <p>* R & samisk kultur</p> 	<p>Mindre og middelsstore tettsteder fins i tilknytning til kommunesentre, jernbanestasjoner eller sentrale veikryss. Typisk i, og inn mot disse, er ulike typer næringsbygg nede i dalbunnen. Tettstedenes og spredtliggende boligfelt ses ofte fra dalbunnen og et stykke opp i lia, som oftest på solsiden. Øvrig bosetting domineres av gårdsbebyggelse eller eneboliger nær gårdene. I de beste jordbruksbygdene ligger gårdstuna forholdsvis tett, mens den er mer spredt i smågrender og enkeltgårder i dalavsnitt med lite løsmasser egnet for jordbruk. I tillegg ligger gårdene også svært ulikt til i selve dalprofil. Mest iøynefallende er brem- og slettegårdene som ligger åpent til, og med nærhet til hovedveiene langs dalfoten eller i dalbunnen. Mer tilbaketrukket fra <i>dagens hovedveier</i> er regionens mange ligårder, men hvor husa fra dalbunnen ofte ses som høyhengende tun oppe i dalsidene. De eldste gårdene ligger gjerne i midtlia på den solvendte sida, mens yngre småbruk og eldre husmannsplasser gjerne lå mer skyggevendt til eller oppe i dalsidenes åstrakter. Firkanttun er vanlig, og mest iøynefallende i tunet er som oftest trønderlånet – et karakteristisk særdrag for trøndersk trearkitektur. Søndre regiondeler, dvs. helst de øvre dal og fjellbygdene, har stort innslag av gamle tømmerbygninger. Store fornminnefelt fins i tilknytning til randavsetningene i <i>Namdalen</i>. Flere av de østlige bygdene har også innslag av samisk kultur.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <p>* Trønderregion + to "reserve trønderdaler"</p> <p>* regionen bindes sammen av dalformene</p> <p>* dypest dalform lengst i sør</p> <p>* store elver = særpreg</p> <p>* fra trange elvejuv til brede dalpartier</p> <p>* elvenære j.br.landsk</p> <p>* kulturell & landskaps-messig variasjon</p> <p>* høytligg. fjellbygder</p> <p>* lukkede skogbygder</p> <p>* åpnere lavlandsdaler</p> <p>* trønd. byggeskikk</p> <p>* jord- og skogbruk tett sammenknyttet</p> <p>* bratte lier med høybonitets barskog</p> <p>* vinsj- & taubaneter.</p> <p>* synlige hogstflater</p> <p>* li- og hyllegårder; kult.hist. verdifulle</p> 	<p>Regionen omfatter de store daldragene i Trøndelag, men har også med <i>Orkdalen</i> fra Hedmark (ureg. 27.01 <i>Kvikne</i>) og <i>Sunnaldalen</i> fra Møre og Romsdal (ureg. 27.02 <i>Oppdal</i>). Begge disse dalførene er og kjent for sin sterke trønderske kulturtilhørighet.</p> <p>Regionen bindes sammen av landskapets dominerende hovedform; dalene. Dalformene er dypest i sør, hvor de grenser opp mot snaufjell og tydelig er blitt U-formet av isen. Dette blir imidlertid mindre markert nordover, hvor dalene mer har form som V-forma strukturdaler og prekvartere elvedaler som grenser opp mot fjellskogsterreng og lågfjell. Bosettingen i de nordligste dalfører ligger likevel mange steder under den marine grense, særlig i <i>Namdalstraktene</i>. Regionen domineres for øvrig også av store elver som både stryker mer hastig av sted gjennom smale dalslukt, juv og gjel, eller slynger seg mer makelig gjennom åpne og brede dalpartier. I sistnevnte tilfeller ses dyrka marka helst på begge sider av elva, og danner således svært ofte velholdte og elvenære jordbrukslandskaper med relativt store gårder liggende på rad og rekke.</p> <p>Kulturelt varierer regionen fra høytliggende fjellbygder med småskala engbruksdrift, via mer inneslutta dal- og skogsbygder til lavlandsdaler med storgårder og et betydelig mer åpent og mellomskalert eng- og åkerbruk. Regionen favner altså over et vidt spekter av natur- og kulturlandskaper, og har periferert gjerne høy grad av fellesskap med tilgrensende landskapsregioner. De sørligste delene har f.eks mye til felles med de andre fjellbygdene på nordsida av <i>Langfjella</i>, både når det gjelder byggeskikk, jordbruksdrift og utmarksbruk. På motsatt side har dalbygdene i Nord-Trøndelag en sterkere binding nordover, selv om trønderelementet i byggeskikken også her er svært framtrædende.</p> <p>Jord- og skogbruket er knyttet tett sammen, og mange skogeiere driver også med jordbruk. Et særpreg og utfordring for regionens skogbruk, er de mange bratte skogsliene med barskog av høy bonitet. Undersøkelser for <i>hele</i> Trøndelag viser at ca 20 % av skogarealet er vinsj- og taubaneterreng, men for mange brattlendte dalavsnitt er nok andelen betydelig større. Fordi dalsidene også danner veggene i de overordna landskapsrommene, blir store hogstflater også veldig synlige i landskapene. Stedvis er stripehogster langs smale eiendomsgrenser vanlig å se. Granskogen dominerer, men stedvis danner dyrka mark små lysåpne "vinduer" oppe i de bratte skogsliene. Her ligger regionens li- og hyllegårder, svært ofte med brattlendt innmark og beiter. Mange av regionens nedlagte gårder hører til blant li- og hyllegårdene, og det er kulturhistorisk viktig at de gjenværende aktive gårdene opprettholder sin drift. Særlig fordi slike gårder ofte har en lengre og annerledes brukshistorie enn de mer lett tilgjengelige gårdene nede i dalbunnen.</p>	

Regionens hovedformer varierer, men typisk mange steder er likevel en dal med markert U-form. I dalbunnen ses gjerne en stor elv, samt skog, jorder og en hovedvei. Namsen og E6, Grong/Nord-Trøndelag.

Noen dalfører i Sør-Trøndelag har et mer typisk åsterreng, og hvor dalbunnen har form som et V-forma elvegjel. Tun og innmark ses ofte på terrasser halvveis opp i lia. Budalen, Midtre Gauldal/S-Trøndelag.

Vann og vassdrag spiller en vesentlig rolle i de fleste underregioner. Nede i dalbunnen renner helst en stor elv, stedvis utilgjengelig andre steder godt egnet for bl.a. fiske. Namsen, Namskogan/Nord-Trøndelag.

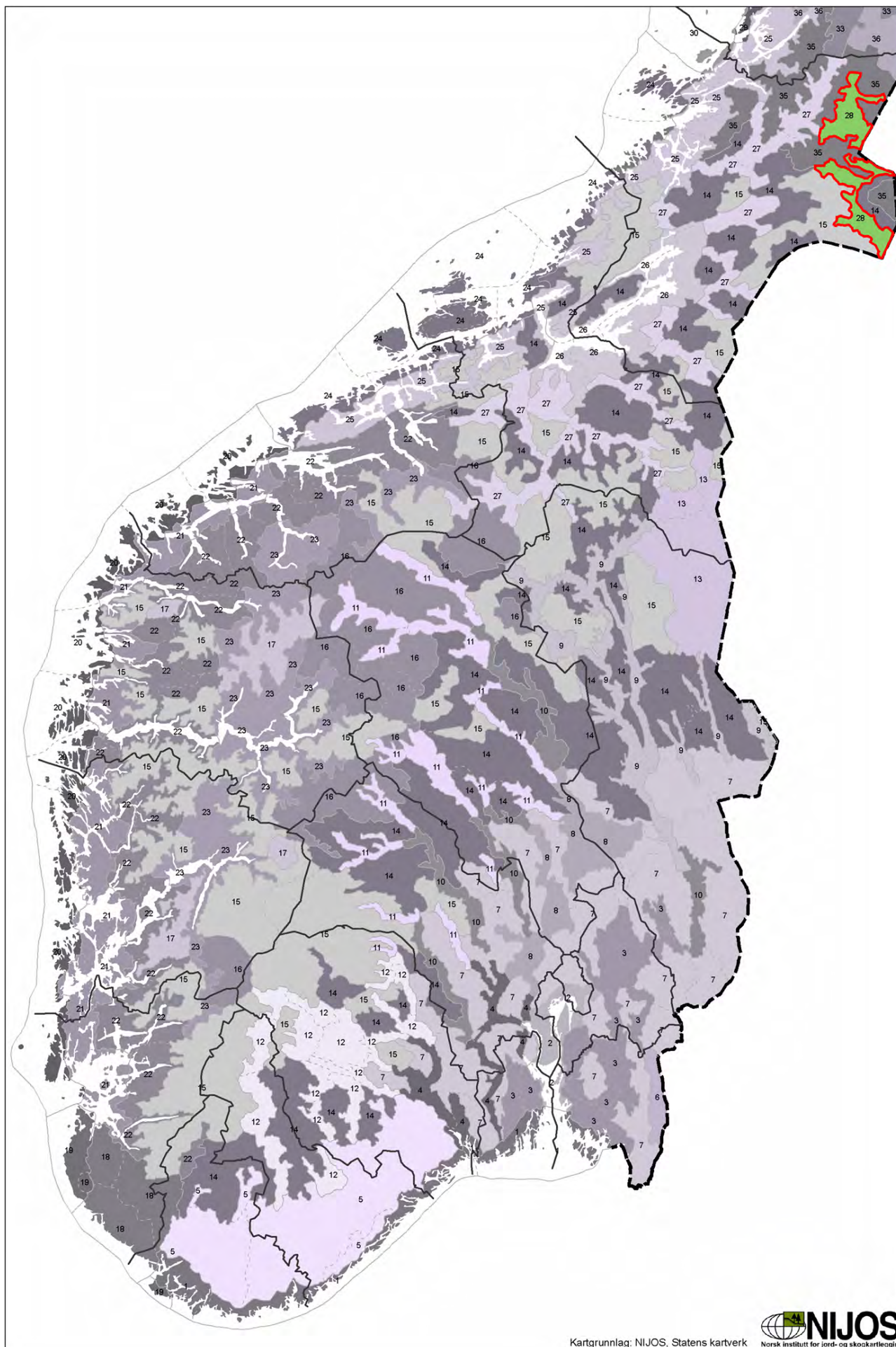
Vegetasjonen domineres av god, produktiv barskog, og av fjellbjørkeskog opp mot snaufjellet. De fleste gårder ligger i dalbunnen, men her fins også endel li- og hyllegårder. Rosset, Grong/Nord-Trøndelag.

Fordi flere av dalene ofte har store hovedfartsveier med mye trafikk, blir godt synlige gårder sett av mange. De er dermed viktig for regionens særpreg og identitet. Brattset ved E6, Rennebu/Sør-Trøndelag.

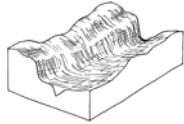

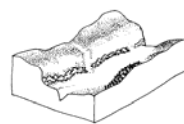

Regionen har omfattende jordbruksbosetting, og her er totalt 3 150 aktive gårder. Disse varierer i størrelse og beliggenhet. I lavtliggende dalpartier er slettegårder vanlig. Dalbygda, Steinkjer/Nord-Trøndelag.

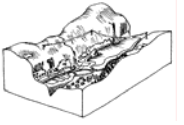
Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

Landskapsregion 28 Skog- og innlandsbygdene i Nord-Trøndelag.

	LANDSKAPSREGION 28 SKOG OG INNLANDSBYGDENE I NORD-TRØNDELAG Regionen består av 2 underregioner ¹⁺²	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * "feil" side av kjølen * flere paleiske daler * vide innsjøsenkn. * lange, lave åser 	Riksgrensen mellom <i>Norge</i> og <i>Sverige</i> følger stort sett "fjellkjeden" <i>Kjølen</i> , men gjør en utbuktning ved <i>Lierne</i> . Her ligger deler av regionen altså øst for <i>Kjølen</i> og vest for Sverige, et fenomen som har gitt opphav til navnet " <i>Mor Norges ryggsekk</i> ". Selv om fjell og store vidder er karakteristisk for det omkringliggende jemtisk-tønderske fjellriket, så preges regionen først og fremst av flere daldrag og store innsjøbasseng. Dalene har typisk paleisk form, dvs helst åpne, brede daler med en svak U-profil som er grunnere og videre enn breeroderte U-daler i andre regioner. Dalsidene er ofte jevne, med slake skråninger nederst og ofte et midtre, brattere parti. Øverst i dalsiden er det gjerne en rolig overgang til terrenget omkring, dvs som oftest lange, lave åser eller stedvis også småkupert vidde. I deler av regionen ser man større innsjøbasseng, men også her er de paleiske formene mest utbredt.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * sam.heng. morener * jevner ut terrenget * få moreneformer * noen breelavsetn. * samiske kulturminn. 	Selv om ulike bergarters hardhet og vitringsstyrke i utgangspunktet gir store forskjeller i landform, så dempes disse forskjellene effektivt av dalførenes ofte sammenhengende og tildels tykke morenedekker. Mer spesielle moreneformer er lite utbredt. Unntak som likevel nevnes er mange rogenmorener vest for <i>Tunnsjøen</i> og nord for <i>Limingen</i> . Mer spredt, og helst i forbindelse med større elvers utløp i regionens dalsjøer, finnes stedvis enkelte store breelavsetninger nede i dalbunnen. Som regel med form som flate grusmoer. Her fins også lokalt noen større eskere (rullesteinsåser) og spylerekker på tvers av dalretningen. Mot toppen av regionens høyeste bergkoller og fjelldrag fins det kun et tynt og ofte lite sammenhengende løsmassedecke, og bart fjell eller blokkmark er vanlig her. En av regionens mest kjente "enkeltformer" er den store og myteomspunnede <i>Gudfjelløya</i> i <i>Tunnsjøen</i> , og som er et av samenes helligste offerfjell.	*/**
VANN OG VASSDRAG * drenerer nå mest mot Namdalen * store innsjøer og langsmale dalsjøer * storstilt kraftutbygg. berørt vassdragsnat. * mange bekker/elver 	Et særpreg er store sjøer som gir landskapene en høy grad av åpenhet. Det gjelder særlig <i>Tunnsjøen</i> og <i>Limingen</i> som er blant de største i landet, men også flere langsmale dalsjøer som <i>Rengen</i> , <i>Lenglingen</i> , <i>Laksjøen</i> , <i>Sandsjøen</i> , <i>Kvesjøen</i> og <i>Hudningsvatnet</i> . Til tross for en beliggenhet på "andre siden" av <i>Kjølen</i> , drenerer de fleste vassdrag nå mot vest, dvs mot <i>Namdalen</i> . Bl.a. har <i>Namsen</i> sitt utspring fra <i>Nøstevika</i> i <i>Store Namsvatnet</i> . En storstilt kraftutbygging, som begynte med <i>Limingen</i> i 1952 og avsluttet med storoverføringen av <i>Øvre Namsen</i> , påvirker regionens vassdragsnatur. Samtlige store vann/innsjøer er berørt av kraftutbygging, og her finnes ikke lenger større inngrepsfrie naturområder (DN def.: > 5 km fra større tekniske anlegg). En rekke korte og lengre elver forbinder innsjøene, men elvene varierer både når det gjelder form, størrelse og strømhastighet. Her er både hastige stryk og stilleflytende elveløp. I tillegg kommer mange små og store bekker ned til hoveddalene, etter å ha samlet vann fra mange høyere liggende myrdrag, tjern og småvann.	**/**
VEGETASJON * kontinentalt klima, * granskog dominert * mellomborealt i solvendte dalsider * nordborealt ellers * furu; moer /dalsider * lauvskog ved jordbr. og vann, fjellbj.skog 	Klimaet er kontinentalt, og regionen har tidvis ekstremt lave vintertemperaturer. Dalførene har likevel et langt lunere klima enn fjellområdene omkring, noe som særlig ses i vegetasjonen. I nedre deler av solvendte dalsider er det mellomboreale forhold, noe som bl.a ses ved høyere lauvtreinnslag, flere "varmekjære" arter og forekomster av lågurtgranskog. På den motsatte og langt mer skyggete siden dominerer nordboreal barskog, og vegetasjonen er betydelig mer artsfattig og homogen. Langs innsjøer og elvedrag er lauvkjerr av særlig bjørk og gråor vanlig. I regionens lavereliggende deler er det likevel barskogen som dominerer og som karaktersetter mye av regionen. Furu ses mest på dalbunnens grusmoer, eller mer spredt på skrinne morener i skreinter, juv eller berglendte dalsider. Granskog er likevel mest utbredt, og utgjør det landskapsmessig viktigste vegetasjonsdekket. Men også her er det stor forskjell; fra tette, høyvokste skogslirer til vindkrokete fjellgranskog i overgang mot både fjellbjørkeskog og snaufjell. <i>Røyrvik</i> har også store arealer med bjørkeskog. Overfor skogbeltet finnes både vierkjerr, rishei, snaue lavmatter og vindblåste rabber. Myr er utbredt, også i skog.	***
JORDBRUKSMARK * spredt jordbruk, mest langs dalsjøene * sørhellinger * Vel 140 aktive bruk * grasfôrproduksjon	Spredt jordbruksbosetting følger hoveddalene, og ses helst langsmed dalsjøene i slake solvendte hellinger. Ofte ved en bekk eller elv, og der det dannes en lun vik eller et utstikkende nes. Enkelte større jordbruksgrunder fins også, men er mer uvanlig. Her er også enkelte enslige li-, skogs- og fjellgårder. De fleste gårdene ligger i Lierne kommune. Regionen har ca. 20 000 dekar hevdholdt dyrka mark, fordelt på vel 140 aktive bruk. De siste 30 åra har antall bruk gått ned. Grasfôrproduksjon dominerer (99 %), men korte somre gjør at det normalt kun høstes en avling pr. sesong. Hver gård har	- / **

¹ Underregionene er; 28.1 *Lierne* og 28.2 *Røyrvik*.

² Tidligere u.reg 28.1 *Namskogan* (= en mer typisk skogsdal) er flyttet til reg. 27 *Dal- og fjellbygdene i Trøndelag* (ureg. 27.18).

<ul style="list-style-type: none"> * sau- og storfe * reindrift i nord * store rovdyrplager 	<p>derfor relativt store engarealer i forhold til antall husdyr. Tidligere var sauehold svært utbredt, ofte i kombinasjon med storfe, men pga rovdyrplager er antall sauebruk de siste åra blitt kraftig redusert. Likevel er sauetallet opprettholdt (tot.ca 6 800 sau/lam på utmarksbeite), da gjenværende besetningene er mer enn doblet de siste tiåra (i snitt ca. 150 dyr pr. besetning). Storfeholdet er utbredt (tot.ca. 2 300 dyr). Tamreindrift er utbredt nord i regionen. Produksjonen av reinkjøtt er blant de høyeste i landet, noe som viser at regionen har, eller grenser mot optimale utmarksbeiter.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * spredt gårdsbebygg. * 4-kant- & rekketun * kun to tettsteder * gruvedrift/kraftutb. * endel hytter i nord * samiske forminner 	<p>Regionen har spredt bosetting. Gårdsbebyggelse dominerer, både som enkeltgårder og smågrender. Gårdene ses helst i sørhellinger langs større vann eller nede i dalbunnen. På tuna råder tradisjonell trøndersk byggeskikk, dvs. gjerne med trønderlån, låve/fjøs og stabbur. I <i>Lierne</i> fins også enkelte innslag av svensk byggeskikk. Firkanttunet dominerer, men i noen bratte jordbrukslier ses også rekketun med bolighus øverst og uthus nederst. Mange gårder har fortsatt bevart noen få eldre uthus, bl.a. bur, låver, høyløer og vårfjøs, men her fins også tun med kun en stor låve og et moderne bolighus. Tettsteder finnes kun i de to kommunesentrene, men også som "fortetting" i enkelte jordbruks-grender. Nyere bebyggelse ligger ofte lokalisert langs større veier. Gruvedrift har foregått flere steder, bl.a. <i>Skorovatn-</i> og <i>Joma</i> gruver. Samferdselen er forholdsvis godt utbygd, med bl.a. 4 veiforbindelser til Sverige. Storstilt kraftverksutbygging har påvirket regionen, særlig ved overføringslinjer og reguleringsmagasiner. Hytter fins spredt, men er helst konsentrert nord i regionen. Her er flere kjente samiske forminner, bl.a. offerstedet <i>Gudfjelløya</i> i <i>Tunnsjøen</i>. Eldre gammetufter er påvist flere steder.</p>	*/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * grensebygder * "feil" side av Kjølens * avsides i f.h.t. E6? * lange skogklede daler mellom fjellskog og snaue vidder * høy beliggenhet * store vann; særpreg * vannene gir vide utsyn, åpner opp * storstilt kraftutbygg. * reguleringssoner * dalform + skogpreg * mest granskog i slake ller * stedvis kun bjørk * skogbruk viktig * hardt klima; langsom foryngelse * smal jordbruksbrem * tun/innmark; blikkf. * lav folketetthet * kun to tettsteder * fortetting i grender * samiske k-minner * tamreindrift * rovdyrplager 	<p>Region 28 <i>Skogs- og innlandsbygder i Nord-Trøndelag</i> omfatter grensebygdene i <i>Lierne</i> og <i>Røyrvik</i> kommuner. For folk som mest reiser langs landets hovedveier, kan regionen nok virke avsides, noe som kan skyldes en beliggenhet på/eller øst for den skandinaviske høyfjellsskjeden <i>Kjølen</i>. Denne fjellkjeden, som normalt danner vår grense mot Sverige, ligger som en "barriere" mot <i>Namdalen</i> i vest, både visuelt og klimatisk. Regionen preges av lange daler som strekker seg som et vidt, bølgende og barskogklede traue mellom fjellskog- og snauefjellvidder. Dalbunnene ligger i høyder fra 300-500 m.o.h., og regionen har altså en forholdsvis høy beliggenhet.</p> <p>Et særpreg er vide innsjøer eller langsmale dalsjøer som gir landskapene en høy grad av åpenhet og vidde. Mange og ofte korte elvestrekninger kjeder vannene sammen, i tillegg til en rekke bekker og elver fra dalsidene. Vannets tilstedeværelse i regionen er altså påfallende stor. Når samtlige av regionens vassdrag er berørt av kraftutbygging. Dette ses særlig i de største vannene i nord. Her varierer reguleringshøydene fra 5 meter i <i>Tunnsjøen</i> til 14 meter i <i>Namsvatnet</i>. Ved normal vannstand merkes ikke dette særlig i landskapet, men ved full nedtapping fremstår reguleringsmagasinenes strandlinjer som gapende sår særlig om våren/forsommeren. Få, om noen andre landskapsregioner, er så gjennomregulert og påvirket av kraftutbygging. I sør drenerer dalsjøene mer naturlig. Pga. sin beliggenhet i markante dalformer utgjør de også store blikkfang.</p> <p>Selv om sjøer og elver utgjør viktige blikkfang og linjedrag i landskapene, så er det først og fremst dalformen og skogpreget som binder regionen sammen. Lange og slake skogslie domineres av gran, men her fins også områder med kun bjørk. Furu ses helst i dalbunnen, men mest i <i>Lierne</i>. Barskogsgrensa ligger på ca. 580 m.o.h., og ca. 50 meter høyere for lauvskog. Skogbruket er betydelig, og små til mellomstore hogstflater ses ofte oppetter dalsidene. Pga den høye beliggenheten er mye av hogsten fjellskoghogst. Et hardt klima gir sjeldne frøår, og skogen vokser seinere enn skog i lavlandet med like gode jordbonitet. I tillegg kan en frodig botnvegetasjon, bl.a. med tyrihjel, turt og andre høgstaude, stedvis gjøre skogforyngelsen vanskelig.</p> <p>Visuelt har de homogene granskogslie også en visuell betydning som innramming rundt regionens spredte gårdsbruk. De fleste av gårdene ligger på solsiden langsetter dalsjøene. Her går også hovedveiene, og jordbruksmarka kan derfor virke mer utbredt enn den faktisk er. Også fra motsatt dalside er den smale bredden med dyrka mark/tun godt synlig, pga. innsjøenes åpne vannflater. Dette er også et vesentlig skille mot region 27 <i>Dal- og fjellbygdene i Trøndelag</i> som ofte mangler de store langstrakte dalsjøene. Regionen har svært lav folketetthet, og to kommunesentre er de eneste tettstedene. Øvrige boligkonsentrasjoner ses ellers kun i enkelte grender.</p> <p>Samene har utnyttet regionens ressurser i lange tider, men det er få synlige minner å se. Dette skyldes bl.a. at samene mente at byggverk skulle gå tilbake til jord. Vanligst er offersteder, dyregraver, gammetufter, gjeterhytter m.fl. Kulturminnene er ofte mytiske, og knyttes særlig til utallige samiske stedsnavn på fjell, vann, elver etc. Reindriften er utbredt, og regionen inngår i <i>Luvlie-Noamesjen</i> reinbeitedistrikt. Veier, vassdragsreguleringer, gruvedrift og ulike tekniske inngrep har stedvis vanskeliggjort reindrifta. Som for sauebruka, er rovdyrplagen også her stor.</p>	

Et regionalt særpreg er store innsjøer som gir landskapene en høy grad av åpenhet. Også dalene er brede og utsyn til motsatte dalsider og åser er typisk. Nyvika ved Limingen, Røyrvik/Nord-Trøndelag.

Øverst i dalsidene ses gjerne rolige overganger til lange, lave åser eller mer småkupert vidde. Fra dalbunn til fjelltopp er veksling fra granskog til bjørkeskog og snaufjell vanlig. Røyrvik/Nord-Trøndelag.

Kun 1,7 % av regionens total areal er dyrka mark. Likevel kan både innmark og tun danne betydelig blikkfang, særlig der gårdene ligger ned mot store vann. Østvika ved Limingen, Lierne/N-Trøndelag.

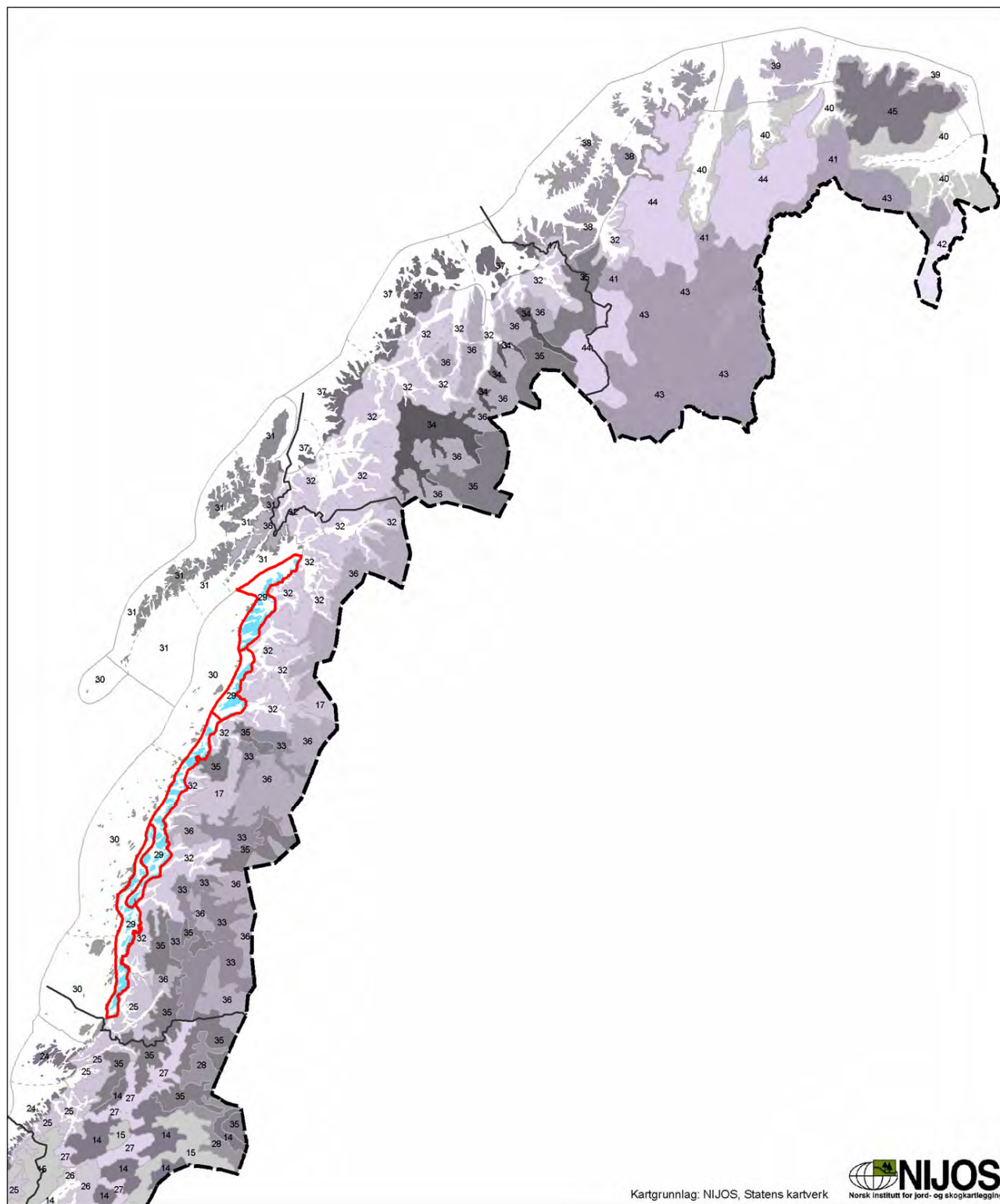
Regionen har spredt bosetting, og gårdsbebyggelse dominerer både i form av enkeltgårder og smågrennder. Tettsteder fins kun ved de to kommunesentrene. Fra Røyrvik, Røyrvik/Nord-Trøndelag.

Klimaet er kontinentalt med ofte svært lave vintertemperaturer. Snøsikre forhold og lettgåtte skogs- og fjelllandskap gjør regionen attraktiv for friluftsliv. Lakavatnet, Lierne/Nord-Trøndelag.

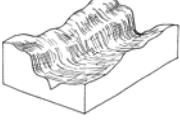

Fjell og store vidder karakteriserer det omkringliggende jemtsk-trønderske fjellrike, og rike viltressurser gjør at mange jakt- og fiskeinteresserte bruker regionen som innfallsport. Lierne/N-Trøndelag.

Landskapsregion 29 Kystbygdene i Helgeland og Salten.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

	LANDSKAPSREGION 29 KYSTBYGDENE I HELGELAND OG SALTEN Regionen består av fire underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * øyrik skjærgård * høye kyst- og øy fjell * strandbrem 	Regionen ligger i søndre- og midtre deler av Nordland, ofte som et fastlandsnært belte mellom større fjorder (reg. 32) og den ytterste skjærgård (reg. 30). Sør i regionen dominerer skjærgårdens oppstykkede strandflate med tusener av øyer, holmer, skjær og små sund. Flere øyvær har her stor likhet med region 30 <i>Nordlandsverran</i> (bl.a øyene rundt <i>Vega</i>). I midtre og nordre deler av regionen er strandflata oftere en lav brem rundt høye øy fjell, eller som en lav og smal stripe langs fastlandskystens ytterside. Her går strandflata ofte skarpt over i en bratt og markert fjellskråning. Dette er særlig vanlig i <i>Nord-Helgeland</i> og i <i>Salten</i> . Disse kystfjella har både paleiske- og glasiale former, dvs. fra godt avrunda til mer taggete profiler. Nord i regionen har <i>Steigens</i> fjell både glasiale- og alpine former, dvs. fjella er enda mer taggete. Her er også fjordpreget sterkere.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * unik skjærgård * ujevn ytre kystlinje * strandbrem med lavt knudret terreng * kjente sagnfjell 	Sammen med reg. 30 <i>Nordlandsverran</i> , utgjør deler av regionen et unikt stykke norsk skjærgård, med et enormt mylder av småøyer og holmer. Bare rundt øya <i>Vega</i> fins en sammenhengende øygruppe (arkipel) med vel 6000 øyer, holmer, skjær og båer (= landets største øygruppe). Der strandflata dannes av den ytre skjærgård ses en særdeles taggete "kystlinje" med utallige odder, nes, bukter, vikar og langstrakte sund og kiler. Inn mot fastlandet er strandlinja gjerne mer rettlinjert, og følger her fjellfoten av store øyer og halvøyer. Den lave strandbremen rundt høye kystfjell, har et ujevnt, småknudret terreng med mange senkninger, lave knauser og fjellknatter. Til landskapets "småformer" nevnes og regionens landemerker. I det vekselvis lave strandflate-/høye kystfjellandskapet, fins flere nasjonalt kjente sagnfjell; bl.a <i>Torghatten</i> , <i>De syv søstre</i> , <i>Hestmannen</i> , <i>Rød-øyløva</i> og <i>Dønnamannen</i> . Som kontrast til den flate strandflata er dette ofte enkeltstående kyst- og øy fjell, som ruver fra 400 til over 900 meter opp fra havet.	
HAV OG VASSDRAG * varierte sjøområder * "fjorder" kan være halvåpne sjøflater * "paddehav" * labyrint av sund * fiskeoppdrett 	"Hav- og vassdragskomponenten" er dominerende, men også variert. Fra de ytterste øyvær, har man kontakt med både storhavet utafor og leia innafor. Mange av de fastlandsnære store sjøflatene bærer navnet "fjord", men er ikke fjorder i ordets rette betydning. Selv om de kan være nokså brede, varierer antall øyer og holmer på "fjordenes" sider fra få store til mange små. Regionens "fjorder" kan dermed både ligge lunt til (eks. <i>Torgfjorden</i>) eller mer åpent i skjærgården (eks. <i>Vegafjorden</i>). Fra <i>Horsvær</i> og nord til <i>Vega</i> ses et "paddehav" med utallige slaggrunner, båer, skjær, holmer og øyer. Lenger nord avtar strandflata noe, særlig langsetter fastlandet. Her gir lange sund en farbar lei mellom større øyer og fastlandskysten, stedvis avbrutt av åpne fjordkjeffer. I mange grunne bukter og vikar ses hvit sandbunn, noe som skyldes enorme mengder skjellsand. Fiskeoppdrett er utbredt, og laksemærer er mange steder et vanlig syn. Regionens vassdrag er ofte korte, men her er flere idylliske vann, både på strandflata, oppe i åser eller i fjellet. På de fleste øyer finnes også mange myr- og strandberg tjern.	
VEGETASJON * variert strandvegeta. * strandenger * myr / kystlyngheier * lauv- og barskog * granplantinger 	Havstrendene varierer, og både svaberg og klipper, rullestein-, grus-, skjellsand-, tang- og mudderstrender gir ulikt grunnlag for vegetasjonen. På nakne svaberg ses helst en karrig vegetasjon med tørketålende planter. Strandengene er ofte artsrike, og domineres helst av gras med et høyt innslag av urter. Tidligere ble strandengene nytted til slått og beiter, noe som ga en snau vegetasjon med spesiell flora. På enkelte øyer finnes fortsatt stedvis lysåpne kystlyngheier. Dette er en kulturmarkstype som er skapt gjennom brenning, slått og beite. I dag har denne utmarksbruken stort sett opphørt, og både lyngheier og strandenger gror dermed gradvis igjen. På en del øyer fins også svært rik vegetasjon i forbindelse med mer næringsrik berggrun. Mange av øyene har frodige lauvskoger, men her er også betydelige barskoger. Her er også en del reine, karrige furuskoger med sterkt oseanisk preg. Furu ses spredt gjennom hele regionen, mens grana stopper som kjent naturlig i <i>Rana</i> . I hele regionen er imidlertid rektangulære granplantinger, i hellende fjellsider, vanlig å se.	*/***
JORDBRUKSMARK * betydelig jordbruk * ca. 161 500 dekar * ca. 900 aktive bruk * grasfôr & storfe * en del tamrein	Til å være en kystregion er dyrka marka et vesentlig innslag i landskapene. Med sine grønne flater, avgrenset av oppstikkende bergknauser og bratt fjellfot, skaper jordene en frodig kontrast til både hav, fjell, skrinne myrer og kystheier. Særlig tydelig er det der innmark dekker "hele" strandflata, på flate eid mellom ruvende fjell. Totalt har regionen vel 161 500 dekar dyrka mark, fordelt på ca. 900 aktive gårdsbruk. Mange eldre fiskebondebruk er gått ut av drift, uten at det forringer inntrykket av en fortsatt aktiv jordbruksregion. Gårdene er forholdsvis store, og 71% av de aktive brukene har over 100 dekar innmark. Grasfôrproduksjon dominerer, med 98% av hevdholdt inn-	**

¹ U.reg. er; 29.1 Sør-Helgelandskysten 29.2 Midtre-Helgelandskysten, 29.3 Bodø og 29.4 Ytre Hamarøy og Steigen.

	<p>mark. Storfehold er vanligste bruksform, med ca. 26 400 dyr (43 dyr pr. besetn.). Også saueholdet er utbredt, med vel 29 000 sau/lam på utmarksbeite. At det finnes mange beitedyr ses stedvis gjennom grasrike, snaua beitelier. Regionen har og en del tamrein. Gjengroing av tidligere beiteområder for gås på de <i>ytterste</i> øyene (særlig reg.30), skaper stedvis konflikt med omfattende gåsebeite under høst- og vårtrekk inn mot fastland.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * handelssteder * mange fiskevær, de ytre ofte fraflytta * trad. tun/storgårder 	<p>Lofotfisket ga grunnlag for framveksten av handelsstedene, og regionen er rik på godt bevart anlegg. Langs kysten og på øyene ses mange fiskevær, de ytterste er som oftest fraflytta. Tradisjonell bebyggelse her er små nordlandslån. Noen av fiskeværa midt i leia har utviklet seg til tettsteder basert på fiskeindustri og kommunesentra. Slike steder var også ofte første stoppested da fraflyttingen fra øyene og de ytterste værene tok til på 1950-tallet, bl.a <i>Brønnøysund, Sandnessjøen, Ørnes og Leinesfjorden</i>. I kommunesentre + større tettsteder dominerer i dag ofte moderne, prefabrikerte offentlige- og private servicebygg, småindustri, nyere typehus og store havneanlegg. Mange steder har gårdsbebyggelsen beholdt sitt tradisjonelle preg med nordlandslånet sentralt i tunet. Her er også enkelte kjente storgårder med historisk sus. En viktig nerve gjennom store deler av regionen er kystriksveien som, sammen med utallige tverr- og forbindelsesveier, broer, bilferger og hurtigbåter, binder regionen sammen.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * kjente sagnfjell vokter kystleia langs Riksvei 1. * landemerker som i århundrer har egget folkefantasiaen til sjørreisende * skjærgård, kystfjell og halvøyer skjermes "tjodleia" * "paddehav"; dvs. utallige lave øyer, holmer, skjær, båer og slaggrunner * varierte landskapsrom, fra høy "himmel" til trange sund * lav strandflate står i sterk kontrast til høye fjell * knauslendt terreng veksler m. frodige jordbruksområder * mod. veinett, gir stedvis storslagne utsyn mot øyriket * ytre skjærgård; mange gamle bruk og fiskevær – de fleste fraflytta * status som feriehus opprettholder bygningskvaliteter * gjengroing endrer landskap og beitevaner for gås * handelsstedene er regionalt verdifulle kulturmiljø 	<p>Regionens ubestridte identitet og landemerker er knyttet til de kjente Sagnfjella. Med god avstand vokter de kystleia langs <i>Riksvei 1</i>. Det er en trolsk kraft i dette landskapet, og slik forteller sagnet hvordan de kjente fjella ble til: <i>En kveld får Hestmannen se de Syv Søstre og Lekamøya bade ved Landego utenfor Bodø. Lekamøya må han ha, og han beslutter å røve henne ved midnatt. Til hest, med kappen slengt over skulderen, jager han avsted. Men jomfruene oppdager han, og flykter hals over hode sørover. Fremme ved Alstahaug har ikke søstrene flere krefter, men Lekamøya fortsetter flukten. Sømna kongen iakttar denne ville jakt, og ser den skuffede beiler legge pilen til buen. I det pilen suser fra buen, kaster Sømna kongen sin hatt i veien. Hatten faller ned ved Torget, gjennomboet av pilen. I samme stund renner sola og alt blir til stein.</i>"</p> <p>Sammen med flere andre kyst- og øyfjell bidrar Sagnfjella til å skjerme den farbare skipsleia, som snor seg fram langs utstikkende halvøyer, over fjordmunninger og gjennom et "paddehav" av øyer, holmer og skjær. Å seile "tjodleia" (folkeleia) vil si å seile innaskjærs. Og innaskjærs kan her by på flere valgmuligheter, avhengig av båtenes størrelse og tempo. Farvannet er nemlig ufattelig rik på små skjær, båer og slaggrunner - "und'landet", som nordlendingene kaller det. Kystfjellas ofte steile sider danner markante vegger i den farbare leia, noe som ved ferdsel gir hyppige vekslinger. Vekslingene virker og inn på den mentale opplevelsen av de enkelte landskapsrom, og kontrastene er store fra en befriende ferd under en høy himmel i den ytre skjærgård - til en mer ærbødig reise gjennom trange sund flankert av ruvende fjell (eks. <i>Aldersund</i>).</p> <p>Den flate strandflata, både strandbrem og skjærgård, står i sterk kontrast til kyst- og øyfjellas steile sider. Det er her folk flest ferdes, og det er her dyrka marka, gårdstun, bolighus, tettsteder og alle fiskeværa ligger. Likevel er det stor forskjell på dette flatlandet. Langs fastlandskysten og større øyer fører et moderne veinett fram gjennom et småkupert og bergknauset landskap, som hyppig veksler med frodige jordbruksområder med driftige gårder. Flere steder er jordbruk fortsatt viktigste næring, bl.a på Sømna. Fordi veiene også ofte ligger på yttersidas smale brem får bilister stedvis storslagne utsyn mot det ytre øyriket - som elles bare kan nås med båt.</p> <p>Som en enorm kontrast framstår regionens ytre skjærgård. Her, i mylderet av nakne skjær og holmer, finnes et stort antall gamle gårdsbruk og fiskevær på små og mellomstore øyer, bl.a. <i>Hysvær, Flatværet, Vraggård, Støttvær, Skjervær, Bremvær</i> og uendelig mange flere. Lave, grå og nakne ligger øyene, tæret av storhavet, stadig utsatt for vind, bølger og saltrokk. Likevel, såpass levelig at folk i uminnelige tider har valgt å bo her. Nærheten til havet og fisken, et lite jordstykke og beite til et par kyr og noen sauer, var grunnlag nok for bosetting helt fram til 1950. I dag er de fleste av de ytterste væra fraflytta. Mange gamle fiskevær holdes fortsatt i hevd som feriesteder. Det vedlikeholdet som dette skaper, gjør at de fleste væra har bevart sitt tradisjonelle preg. Men om husa holder stand, så er skjærgårdens gamle kulturmarkstyper ofte i sterk endring.</p> <p>Gjengroing av åker, eng, grasbeiter og lynghei på de ytterste øyene (særlig i reg. 30), har gjort at kulturbetingede beiteareal for gås har forsvunnet. Det gjør at gåsa i stedet trekker i store skarer inn mot fastlandet, og dermed skaper store konflikter i jordbruksområdene her. For å redusere problemet har man enkelte steder igjen begynt å skjytte eldre kulturmark på enkelte gamle øyvær. På den måten blir også helheten (dvs. hus + areal) i enkelte øyværs kulturlandskap bevart.</p> <p>Et av regionens mest særprega kulturmiljøer er de gamle handelsstedene. De vokste fram pga. all trafikken til og fra Lofotfisket. Deres strategiske beliggenhet i leia, + en rik historie med handel, jektetfart, fiskerier og gårdsdrift, gjør flere av handelsstedene til nasjonalt verdifulle miljøer i et allerede særprega kystlandskap. Gode eks. er <i>Forvika, Nordvika og Kjerringøy</i>.</p>	

Regionen ligger som et fastlandsnært belte mellom store fjorder og den ytre skjærgården. Strandflata ses stedvis som en lav brem mellom store øyfell. Fra Kunna og inn mot fastland, Meløy/Nordland.

En lav strandbrem rundt høye kystfjell har mange steder gitt grunnlag for bosetting. Naust og naustrekker er vanlig, og står her i kontrast mot fjell med granplanting. Aldersund og Aldra, Rødøy/Nordland.

I midtre og nordre regiondeler er strandflata ofte en lav brem rundt høye øyfell, eller som en lav stripe langs fastlandskystens ytterside. Her går strandflata ofte skarpt over i en bratt og markert fjellskråning. Hustad på Sanhornøy, Gildeskål/Nordland.

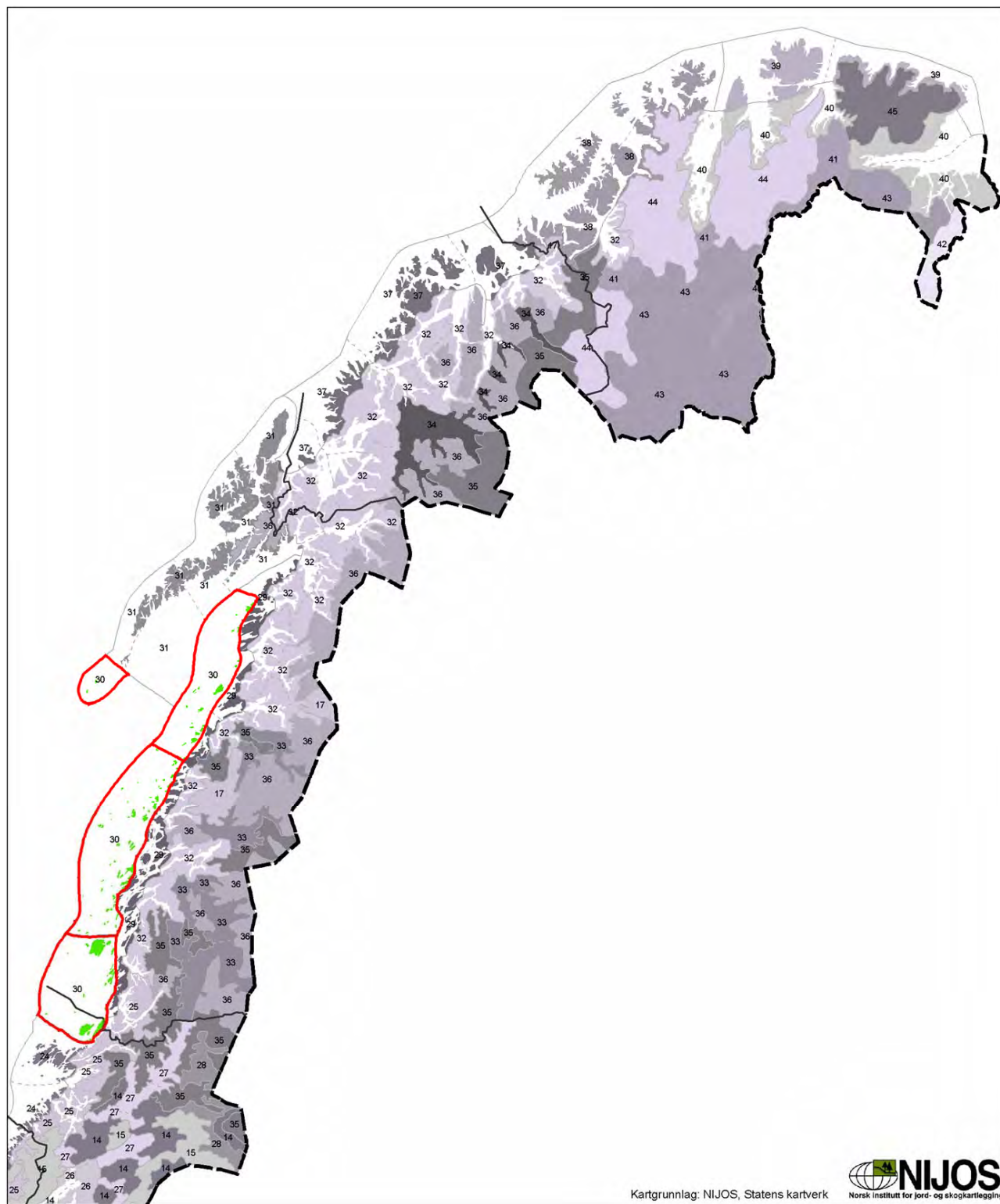
I inntrykkstyrke står ikke regionens landskaper særlig tilbake for f.eks Lofoten, og den bør derfor ha et atskillig større potensial som internasjonalt reiselivsmål enn hva tilfellet er i dag. Småvann og åser mot den karakteristiske Blokkinden, Rødøy/Nordland.

Båtbyggertradisjoner står sterkt, og i århundrer bidro nordlandsbåtene til å binde kysten og landsdelen sammen. Båtene er fortsatt en viktig kulturidentitet for regionen. Kjerringøy, Bodø/Nordland. F: PB.

Et av regionens mest særprega kulturmiljøer er de gamle handelsstedene. De vokste fram langsetter hovedleia den gang folk rodde til Lofoten på vinterfiske. Forvika handelssted, Vevelstad/Nordland.

Landskapsregion 30 Nordlandsverran.

	LANDSKAPSREGION 30 NORDLANDSVERRAN Regionen består av fire underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
<p>LANDSKAPETS HOVEDFORM</p> <ul style="list-style-type: none"> * ytterste øyværene * skjærgård/paddehav * noen hattfjell, nyker eller høye kystfjell 	<p>Regionen omfatter de ytterste øyvær langs <i>Nordlandskysten</i>. Hovedformen er en skjærgård med tusener av lave øyer, holmer og skjær, og det billedlige uttrykket "paddehav" er beskrivende for de mest øyrike områdene. Langs regionens indre deler fins også enkeltøyer som rager flere hundre meter til værs. Visuelt er de en naturlig fortsettelse av de høye kystfjella innafor. Eks. er <i>Landegode</i>, <i>Fugløya</i>, <i>Kunna</i>, <i>Bolga</i>, <i>Rødøya</i> og <i>Hestmona</i>, som alle er kjente landemerker langs indre leia. Fra <i>Steigens</i> ytre skjærgård smalner øyriket til i <i>Sør-Salten</i>, og består her mest av øygrupper og skjær i veksling med åpne strekk der havet uhindret når fastlandskysten. Fra <i>Gildeskål</i> og sørover vider regionen seg ut og er bredest på <i>Helgelandskysten</i>. Skjærgårdens bredde varierer altså, og ligger både som en beskyttende brem utenfor fastland, store øyer eller fjordmunn-inger, men også som avsidesliggende øygrupper milevis til havs, som <i>Træna</i> og <i>Røst</i>.</p>	***
<p>LANDSKAPETS SMÅFORMER</p> <ul style="list-style-type: none"> * normalt lavt relieff * småkupert terreng * vekslende strandlinje * lite løsmasser * urer i hattfjellene 	<p>Felles for skjærgården er et småkupert terreng med lavt relieff. I snitt strekker strandflata seg fra 50 m.u.h. til 50 m.o.h. På større øyer ses ofte bergknatter og sva i mosaikk med revner, søkk og sprekkedaler. Der høydeforskjellen mellom øyenes bunn og topp er stor skapes mindre landskapsrom uten kontakt med havet. Flere steder er relieffet enda mindre, med høyder på maks 10-15 m.o.h. Strandlinja veksler fra sandstrender i lune viker, mudderstrand i grunne kiler, til blokkstrand, bergstrand og klippekyst. Løsmasser er det lite av i skjærgårdslandskapet; helst havleire eller utvasket morene. På de fleste øyer er nakne bergknauser et særpreg. Øyer hvor løsmassene danner et jevnere terreng har kun spredt utbredelse, bl.a på <i>Røst</i>. På hattfjelløyene ses urer oppe i bratte fjellsider. Et særpreg for noen få øygrupper langt til havs, er nyker (spiss fjelltopp som er en erosjonsrest) som bratt rager over hundre meter opp fra sjøen. Eks. er <i>Lovunden</i>, <i>Trænstaven</i>, <i>Hærnyken</i>, <i>Trenyken</i> og <i>Stavøya</i>. Flere av dem er også kjente fuglefjell.</p>	***
<p>HAV OG VASSDRAG</p> <ul style="list-style-type: none"> * stedvis avsides pga åpne hav- & sjøomr. * kjente fiskefelt * utallige sund, kiler * storsund kalt fjorder 	<p>Betraktes hele regionen og dens avgrensning, er det særlig åpne hav- og sjøområder mellom øyværene som, på et overordnet nivå, særpreger regionen. Spesielt øyværene lengst ute i Norskehavet/Vestfjorden, som kun nås med båtturer på én time eller mer. I nær sammenheng med regionen hører også flere kjente fiskefelt, bl.a. <i>Trænabanken</i> og <i>Røsthavet</i>, og det er "nærheten" til de fiskerike havområdene som opprettholder den fiskeriavhengige bosettingen på de fleste bebodde øyvær. Ferdes man mellom de enkelte øygrupper, ser man raskt samme småskala sjø-land mosaikk som kjennetegner alle ytre skjærgårdslandskap. Her danner utallige labyrintiske sund små sjøveier mellom landarealene, mens bukter og kiler fliker opp øyene. På kartet viser ulike stedsnavn en mengde fjorder. Men, de fleste er ikke fjorder i ordets rette betydning, men mer en indikasjon om en farbar lei gjennom en tidvis lunende krans av øyer, holmer og skjær.</p>	***
<p>VEGETASJON</p> <ul style="list-style-type: none"> * milde vintre * åpne kystheier * beitebetin.grasmark * småvokst lauvskog, kjerr, sumpmark * granplantinger * kalkarter & fjellflora 	<p>Klimaet er kjølig oseanisk med milde vintre. Vegetasjonen på de flateste øyene preges av åpne kystheier, formet av vær og vind. I tillegg er mange av øyene sterkt preget av langvarig kulturpåvirkning. Lyngheier, strandenger og beitebetinget grasmark er vanlig å se på mange, flate og treløse øyer. Øyer med mer kupert relieff har derimot ofte et mer variert vegetasjonsbilde. Nede i sprekkedaler, eller mer tørrlendte grunne søkk, ses ofte små areal med småvokst lauvskog. Bjørka er vanligst, men rognen er oftest den som først trosser vind og vær, da frøene spres med trekkende fugler. Mange steder finner en mindre arealer med innplantet gran eller furu, ofte mislykket p.g.a. dårlig terreng- og klimatilpasning. Innunder nakne knauser ses ofte bjørkekraut, krypende einer eller vierkjerr. Myr er sterkt utbredt, og her fins lange soner med grasgrønne strandenger, våtmarkssumper og frodige høgstaudeenger på fuktig, ofte brakklagt jordbruksmark. På flere av øyene finner en partier med kalkbergarter. Her er det ofte en svært artsrik flora, bl.a. med mange orkidéarter og vakre blomsterplanter som tilhører fjellfloraen.</p>	**
<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * rasjonalisert jordbr. * påfallende mange aktive bruk * grasfôr, kult.beiter * "stort" storfehold * helårsbeite for sau 	<p>Jordbruket er rasjonalisert, og mange øyvær som før baserte seg på allsidig ressursutnyttning, er nedlagt og fraflytta. Ut fra regionens beliggenhet er det likevel påfallende mange aktive bruk igjen, og selve jordressursen er på mange øyer svært god. Totalt har regionen vel 66 400 da. dyrka mark, fordelt på ca. 370 aktive bruk. Gårdene er fra midtels til store, og 72 % av bruka har over 100 dekar innmark. Dyrka marka ligger både i lune forsøkninger og på mer værutsatte flater. Vel 98 % av innmarka nyttes til grasfôr og kulturbeite. Storfeholdet er ganske stort, med ca. 10 700 dyr, dvs. ca. 40 dyr pr. besetning. Milde vintre muliggjør tilnærmet helårsbeite for sau, og regionen har ca 9 500 sau/lam på utmarksbeite. Mange øyer og holmer nyttes til beite, og har dermed et bety-</p>	- / **

¹ Underregionene er; 30.1 *Vegea og Leka*, 30.2 *Værran i Salten*, 30.3 *Sør-Helgelandskysten* og 30.4 *Røst*.

	<p>delig grasdekt preg. Jordbrukets utfordring ligger ikke bare i beliggenheten, men og i at jordteigene ofte ligger spredt. Det berglente terrenget umulig gjør derfor ofte en storarrondert utviding av jordarealet. Der løsmassene danner et større og jevnere jorddekke kan gårdene ligge samlet, stedvis med steingjerder langs eiendomsdelene.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * bebyggelse; fiskeritilknyttet, bolighus og /eller småbrukstun * naust- & sjøbuer * eldre hus på fraflytta øyer, feriehus * tettstedene; typehus 	<p>Bygningsmassen kan deles i tre; fiskeritilknyttet bygninger/havneanlegg, bolighus og tradisjonell småbruksbebyggelse. Bebyggelse ses ofte konsentrert i fiskevær rundt en god og naturlig havn eller som enkeltgårder. Stedvis ligger flere gårder samlet; enten lunt i forsenkninger (eks. <i>Bliksvær</i>), eller mer åpent og værutsatt (eks. <i>Røstlandet</i> og <i>Helligvær</i>). Gårdene har gjerne tun med våningshus, fjøsbygning samt naust og sjøbu i strandkanten. Der flere gårder har felles havn ligger nausta samlet, ofte med felles bygge. Før fantes det små fiskebondebruk på de fleste beboelige øyer. Spredt bosetting, krevende kommunikasjon, dårlige havneforhold m.m. førte til stor fraflytting etter siste krig. Ofte til fastlandet, men også til øyrikets tettsteder hvor bosettingen flere steder er blitt mer konsentrert. Fram til ca.1960 var det vanlig å ta med seg husa når man flyttet, men etter den tid ble de gjerne stående. På mange ubebodde øyer kan man derfor fortsatt se atskillige eldre hus. En del er i forfall, men overraskende mange er velholdte og nyttes som feriehus. Tettstedene har ofte en blanding av tradisjonell og moderne bebyggelse. Særlig er enkelte boligområder sterkt dominert av 1970-tallets typehus.</p>	**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * eldgamle sagn om et skjult huldreland * frodiggrønne øyer lengst ute i havgapet * ofte flate øyer, åpent til for vær og vind * synskontakt med hav, åpne landskap med "mye" himmel * mer berglente øyer, lune gjemmer med småskog og innmark * jordbr. mange steder på hell, men fortsatt mange aktive gårder * husdyrhold, beitebeitinget kulturlandskap * grasproduksjon, storfehold og helårsbeite for sau * fraflytta hus ofte velholdte sommerhus * egg- og dunvær * lundefuglkolonier * unikt; nyker = ikoniske landemerker * indre lei med kjente & særprege kystfjell = landemerker * turistfiske * fiske- og havbruk * moderne havner, tettsteder preget av typehusbebyggelse * fiskehjeller, tørrfisk 	<p>Langs hele den europeiske Atlanterhavskysten finnes eldgamle sagn om et skjult huldreland langt ute i havet i vest. I Norge er Eddakvadet <i>Grimsmålet</i> (nedskrevet ca 950 e.Kr.) og historien om "<i>Utrøst</i>" trolig best kjent. De underjordiske som bor her, har åkerbruk og feavl, fiske- og jektebruk som andre folk; og her skinner solen over grønnere gressganger og rikere åkrer enn noe annet sted i Nordlandene. Fikk man kastet stål over slike øyer ville de bli synlige for alle.</p> <p>Nå finnes det ikke noe alveland, verken i denne eller andre regioner. Men det nærmeste man kommer er kanskje nettopp på noen av "verran" lengst ute i havgapet. Her er det riktignok ei lenger gylne åkre, men grønt og frodig er det på flere av øyene – takket være fortsatt jordbruk og husdyrbeite. Flere steder er øyene svært flate og uten særlige konturer. Mange av dem ligger knappe 10 m.o.h. De har derfor ikke mye å skjule seg bak når storhavet brøler og sender stormflod innover de lave øyene. På slike øyer er man også nærmest alltid i synskontakt med hav og horisontlinje, og knapt noe sted i Norge ser man så mye himmel som her.</p> <p>Atter andre øyer og holmer har et betydelig mer berglente preg med grå fjellknauser, karrige lyngheier og lauvkjerr, med lune senkninger fylt av enten sumpmark, lauvskog eller jordlapper og små gardstun. Høydeforskjellen mellom dette knauslandskapets bunn og topp er av stor betydning for hvordan landskapsrommene oppleves. Og der relieffet er "stort" nok, vil synskontakten med havet forsvinne når man ferdes i forsenkningene på øyenes indre partier. For enkelte større skjærgårdsøyene gir det et klart skille mellom de indre- og de ytre øysidene. Et eks. her er <i>Bliksvær</i> utenfor Bodø, hvor tun, jorder og "skog" ligger lunt til nede i forsenkningene.</p> <p>At jordbruket mange steder er på hell, ses ved at tidligere grasgrønne øyer og holmer gradvis får mer busk- og lyngvegetasjon. Det er særlig de minste og de mest avsidesliggende bruka som er nedlagt, og har nå enten funksjon som sommerhus eller de er i forfall. Slike gamle eng-, åker- og beiteland gror gradvis til med kjerr og "villniss". Sammen med de minste bruka forsvant også mange egg og dunvær. I sin tid hadde Nordland over 400 egg og dunvær, mens i 1986 ble kun 27 av dem holdt i hevd. De fleste av våre bevarte dunvær ligger i denne regionen.</p> <p>Fra de mange værene vest i regionen, ses Lofoten eller fastlandets tinderekker kun som en lav, blåttakket kontur i det fjerne. Nærmere enn det ligger regionens særpregede hattfjell, "nyker", som rundt enkelte øyvær tårner som knyttnever opp fra havet. Med sine stupbratte vegger og særegne profil fungerer de også som ikoniske landemerker for flere av regionens øysamfunn. Eks. er <i>Lovunden</i>, <i>Trænstaven</i> og <i>Røst</i> sine nyker. Sammen med sine kjente lundefuglkolonier utgjør disse hattfjellene en stor turistattraksjon – ved siden av et godt tilrettelagt turistfiske.</p> <p>Fiske er øyværingenes viktigste næringsvei, og som i størst grad preger regionen. Det vesle naustet i strandkanten kan nok være et bindeledd mellom sjø og hav for det enkelte gårdsbruk, men det er likevel tettstedenes havneområder – med molo, sjarker, kaianlegg, fiskemottak m.m., som viser hvor folk flest arbeider. I deler av regionen har fisket gått tilbake, mens andre steder har hatt framgang, bl.a. <i>Røst</i> hvor utallige fiskehjeller preger søndre deler av <i>Røstlandet</i>. Et kjennetegn for fortsatt levende fiskevær er en god havn, og ofte kort vei til fiskefeltene utafor. Også havbruket er betydelig, og stedvis ligger oppdrettsmerdene på rekke og rad i lune sund.</p> <p>Ser man utover regionen fra fastlandet, så skimtes kun de ytterste øyene der de så vidt hever seg over havet, lavmælt og beskjedent. Her er nesten ingen ting som fyller synsranden, med unntak av regionens få nyker. Fra fastlandet er regionens og indre leias kjente kystfjell, som <i>Hestmona</i>, <i>Rødøya</i>, <i>Bolga</i>, <i>Kunna</i>, <i>Fugløya</i> og <i>Landegode</i>, mer synlig som markante landemerker.</p>	

Øygrupper langt ute i havet i vest har alltid vært lokkende og omgitt av et visst mytisk preg. I reiselivssammenheng er dette hildiringslandet langt til havs trolig svært underkjent. Landegode, Bodø/Nordland.

Regionens hovedform er en skjærgård med lave øyer, holmer og skjær. Inne blant dette øylandskapet fins enkelte oppstikkende fjelltopper, nyker, som danner visuelle blikkfang. Heimlandet, Røst/Nordland.

Jordbruket er rasjonalisert, og mange øyvær som før baserte seg på allsidig ressursutnyttelse er fraflytta. Likevel er det påfallende hvor mange gårder som fortsatt er i drift. Bl.a. Røssøya, Steigen/Nordland.

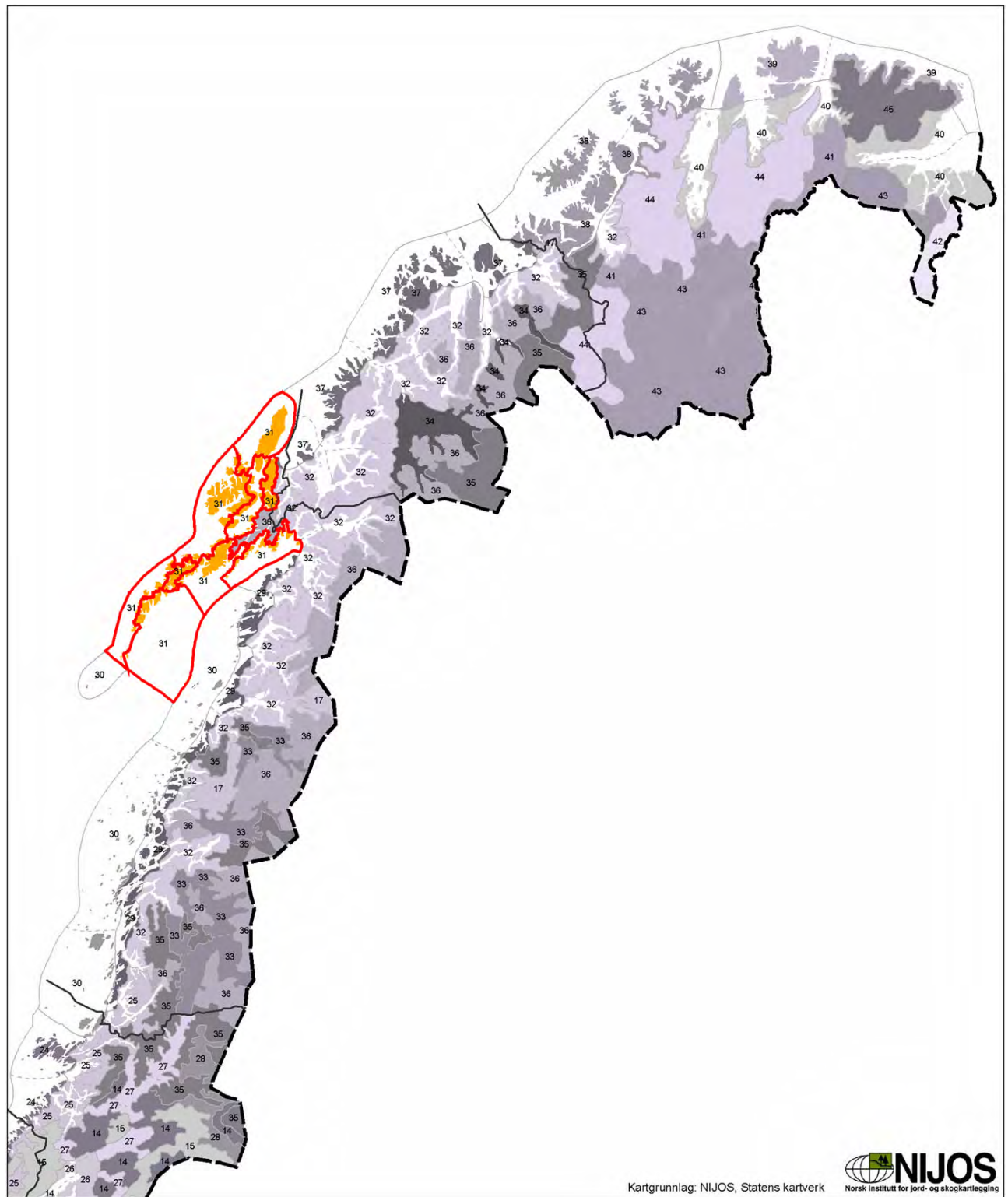
Bebyggelse ses ofte i enkelttun eller smågrender inne på øyene, eller mer konsentrert i fiskevær anlagt ved en god, naturlig havn. Mange hus blir vedlikeholdt og brukt som feriested. Bliksvær. Bodø/Nordland.

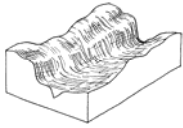

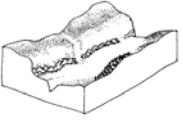
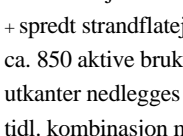
Dyrka mark ligger ofte klemt mellom berg og knauser. Ikke sjelden ligger småøyer like utafor, og de ble tidligere brukt til slått, beite, egg- og dunsanking. Torgværet fra Torghatten, Brønnøy/Nordland.

Flere steder er øyene flate og uten særlig konturer. Mange av dem er knappe 10 meter høye, og da blir det gjerne husa som ruver i terrenget. Et grasgrønt, snaut preg skyldes beite. Heimlandet, Røst/Nordland.

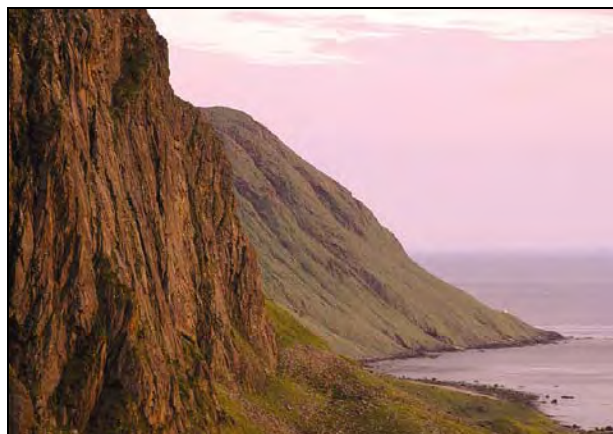
Landskapsregion 31 Lofoten og Vesterålen.

	LANDSKAPSREGION 31 LOFOTEN OG VESTERÅLEN Regionen består av ni underregioner ¹ & ²	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * mange botner * <i>Lofoten</i> ; tindefjell, stedvis vid dalbunn * <i>Vesterålen</i> ; noe mer avrundet + fjordpreg * <i>Andøya</i> ; stor strandflate, lav kystlinje 	Berggrunnen består stort sett av dybbergarter, overveiende mørke gabbroider. Deler av <i>Vesterålen</i> har gneis med lysere og ofte bandet oppreden. Botndannelser gir regionen dens hovedmorfologi. Spesielt for regionen er en sterk forvitring og oppsprekking av berggrunnen som kan gå flere titalls meter ned. På <i>Værøy</i> , <i>Moskenes</i> - og <i>Flakstadøya</i> står fjella rett i havet, og danner den mektigste biten av <i>Lofotveggen</i> med ekstreme tindefjell- og botntopografi så kraftig gjennomskåret av fjorder og sund at landflikene bare så vidt henger sammen. <i>Nappstraumen</i> innleder et skille til et noe vennligere land. Fortsatt står fjellene tette og høyreiste, men her er også plass til et lavt og flatere lende. <i>Lofottindan</i> , et høyreist fjellmassiv spekket med tinder og noen breer, utgjør regionens indre kjerne. På yttersida er fjellene gjennomgående lavere, men med tindepreg, om enn i noe mindre dramatiske former. Flere steder danner strandflaten store åpne sletter, dette gjelder for <i>Bø</i> og særlig <i>Andøya</i> . Her er kystlinja lav. <i>Vesterålen</i> har stedvis i langt større grad enn <i>Lofoten</i> et betydelig fjordpreg.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * sandstrender / myr * bunnmorene, rygger * kjente landemerker 	Strandavsetninger ses i lave amfiformete botner vendt mot havet og på strandflaten. På strandflatens store åpne sletter i <i>Bø</i> og på <i>Andøya</i> finnes lange og brede sandstrender, et nokså uvanlig naturfenomen i Norge. Regionen har og en del større myrområder, særlig på <i>Andøya</i> . Av andre løsmassetyper er morenerygger knyttet til de talløse botner noe som preger regionen, særlig i <i>Lofoten</i> . Deler av <i>Vesterålen</i> har bunnmorenepreg. Skred og ur i fjellfoten jevner ut overgangen til de lavereliggende deler av landskapet og gir grunnlag for de gode beitene i utmarka. Deler av <i>Langøya</i> mot <i>Sortlandsundet</i> har et småskala, rolig og avrundet terreng dominert av tykke moreneavleiringer. Avslutningsvis nevnes at her er flere regionalt- og nasjonalt kjente landemerker; bla. <i>Vågekallen</i> , <i>Svolværgeita</i> og <i>Møysalen</i> .	**/**
HAV OG VASSDRAG * Norskehavet * Vestfjorden * <i>Lofoten</i> ; straum, småfjorder & poller * <i>Vesterålen</i> ; fjorder * mange ferskvann 	Regionens ytterside ligger mot det åpne <i>Norskehavet</i> , mens innersiden vender seg inn mot fjorder. I <i>Lofoten</i> er det bl.a også <i>Vestfjorden</i> , som er et vidt og åpent havstykke mot fastlandet. I <i>Vesterålen</i> ligger innersidas fjorder atskillig lunere til, og regiondelen har i langt større grad enn <i>Lofoten</i> et betydelig fjordpreg. Utallige småfjorder og sund finnes, og er her starten på en sammenhengende indre lei fra <i>Svolvær</i> til <i>Lopphavet</i> i <i>Finnmark</i> . I regionen finnes også flere større sund, bl.a <i>Raftsundet</i> , <i>Sortlandsundet</i> og <i>Risøysundet</i> – alle kjent fra Hurtigruta. Også <i>Vesterålens</i> ytterside har en svært fliket kystlinje med mange sund og fjorder. I <i>Vest-Lofoten</i> ses også store tidevannsstraumer som <i>Nappstraumen</i> , <i>Sundklakkstraumen</i> , <i>Gimsøystraumen</i> og <i>Moskstraumen</i> mellom <i>Lofotodden</i> og <i>Værøy</i> . I <i>Lofoten</i> fins også enkelte store poller. Regionen har også mange ferskvann. Oppe i tindelandskapene ligger små og dype botntjern omgitt av steile fjell, mens mer moderate hei- og smådaler har vann med lav senkning og flatere strandbredder. Regionen har mange korte vassdrag, men få iøynefallende fosser.	***
VEGETASJON * kjølig og nedbørrikt * lauvskog i vekst * granplantinger * snaue grasdekte hei- og bratte yttersider * grønne beitelier 	Klimaet er kjølig oseanisk og nedbørrikt. I hele regionen kryper skogen flere steder stadig høyere, og gir landskapet dermed et mer grøntullent preg. <i>Vesterålen</i> er den mest skogrike delen, og skoggrensa ligger her nær 400 m o.h. i indre deler. Mange steder vokser sammenhengende, tett og storvokst bjørkeskog over store områder. De siste årtier har skogreising foregått i stor stil, særlig i <i>Vesterålen</i> . Flere steder er store lier med bjørkeskog og beitemark erstattet med tette granplantinger. I særlig <i>Vesterålen</i> er det ofte kort vei mellom lune og frodige fjordlier og en mer værhard kyst, og særlig har yttersidene og steile fjellsider et langt mer snaut preg. Her er vegetasjonen ofte grasdominert pga langvarig husdyrbeite og slått. Et slikt preg har også <i>Værøy</i> . I det indre lavlandet gror kjerr og skog raskt opp der beite har opphørt eller gått sterkt tilbake. Det viser at regionens særpregede snaue og grasgrønne lier er kulturbetinget. Karakteristisk for flere lavfjellsplanter er at de også vokser helt ned mot strandsona.	***
JORDBRUKSMARK * noen store jb.omr. * + spredt strandflatejb * ca. 850 aktive bruk * utkanter nedlegges * tidl. kombinasjon m. 	Sentralt på <i>Vestvågøy</i> ligger et lavt daldrag med godt jordbruksland, noe som bl.a. gjør øya til en av Nordland fylkes største jordbrukskommuner. Også i sørvestre del av <i>Vesterålen</i> , + noe mer spredt på <i>Andøya</i> , kan jordbruket være betydelig. I alle disse områdene danner de snaue jord- og beitearealene et sterkt kulturinnslag i et ellers naturpreget landskap. Totalt har regionen vel. 121 500 da. dyrka mark, fordelt på ca. 850 aktive bruk. Veldig mye dyrka mark er gått ut av drift, men mesteparten av dette er fra regionens "utkantjordbruk", dvs. små kombinasjonsbruk eller avsides-	- / **

¹ U.reg. er; 31.1 *Vest-Lofotens ytterside*, 31.2 *Vest-Lofotens innerside*, 31.3 *Jordbruksbygdene på Vestvågøy*, 31.4 *Aust-Lofoten*, 31.5 *Årstein/Offersøy*, 31.6 *Vesterålens ytterside*, 31.7 *Sortlandsundet*, 31.8 *Sigerfjorden/Lovika* og 31.9 *Andøya*.

² *Røst*, som kulturelt regnes som en del av *Lofoten*, er pga. sin landskapskarakter lagt til region 30 *Nordlandsverran*.

<p>fiske, nå eneyrker * gras, storfe og sau</p> 	<p>liggende fjord- eller øygardsbruk. Disse har vært i en betydelig tilbakegang, særlig i de ytre øy- og fjorddeler i Vesterålen. Tradisjonelt har jordbruket vært kombinasjonsbruk med fiske som hovednæring. I dag er de fleste aktive bruk eneyrker. På de vedholdte arealene dominerer grasfôr til slått og kulturbeite (99 %). Små potetåkrer ses mer sporadisk, men er mest til husbruk. Her er vel 11 000 storfe (i snitt 35 dyr pr. bestening), og de fleste av disse går på kulturbeiter. Her er også en del sau/lam (totalt ca. 68 500 dyr) som nyter godt av regionens svært gode utmarksbeiter.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG * nokså jevn bosetting * både tradisjonelle & moderne fiskevær * Lofoten; hjellbruk * gårdstun * tettsteder / boligfelt</p> 	<p>Regionen er betydelig kulturpåvirket og har en nokså jevn bosetting, helst av gårder og fiskevær. Unntak er <i>Lofotodden</i> og store deler av yttersida. Fiskeværene har ofte tette bygningsmiljøer, der tradisjonell rorbu- og sjøhusbebyggelse er vanlig. <i>Lofoten</i> har sine fiskevær helst på innersida, med kort utror til <i>Vestfjordens</i> fiskefelt, mens i <i>Vesterålen</i> ses de helst på yttersida. Typisk for Lofoten er hjellbruk, mens de er mer sjeldne i <i>Vesterålen</i>. De siste 10-åra har flere kommunesentre vokst betydelig, særlig <i>Leknes</i>, <i>Svolvær</i>, <i>Sortland</i> og <i>Andenes</i>. Her setter nye boligområder, småindustri og servicebygg et moderne preg på tettstedene, mens mange sjøtilknyttede anlegg fortsatt binder stedene til havets ressurser. Mekaniske verksteder, foredlingsanlegg og handelshus utgjør sjøtilknyttede miljøer på land. Flere steder ses oppdrettsanlegg i de nære sjøområdene. I jordbruksområdene danner gårdsbebyggelse mange steder markante blikkfang i åpne landskap. I <i>Vesterålen</i> har flere områder liten bosetting og er uten veiforbindelse. Antall fornminner er betydelig, særlig fra yngre jernalder.</p>	<p>*/***</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER * ordet <i>fjernesyn</i> ble "oppfunnet" av Bjørnson - om Lofoten * mange begeistres, utallige turister * <i>Lofotveggen</i>; ikon & kj. merke fra fastland * <i>Lofoten</i>; mer kjent som rikt fiskeområde * <i>Vesterålen</i>; også rike fiskeområder * <i>Hadsselfj</i>; landskaps- & kulturskille * <i>Lofoten</i>; villere, tindepreg, "uberørt" * <i>Vesterålen</i>; mildere, rundere, "kultivert" * <i>Vesterålen</i>; mer jb. * fiskevær; særtekk * trad. & mod. fiskevær * rorbuer; turistmål * jordbrukslandskap * spredte tun og naust, synlig mot fjord * grasgrønne beitelier * ødegårder/tilgroing * granplantinger * omr. i tilbakegang * regionale vekstomr. * boligutbygging</p> 	<p>Fjellene langs Helgelandskysten og Salten "er kun en innvielse til den stund da Lofotfjellene begynner å blåne. Jeg vet ikke hva der er herligst, enten å ha dem i fjernesyn som en eneste dytblå mur med tusen tårn på, eller å komme dem nær og se muren åpne seg, hver tind blir fjell for seg, det ene alltid villere enn det annet, og dette i en eneste linje så langt du ser. Når man roser Romsdal med Trolltindene, Vengatindene, Hornet osv., så vil jeg straks legge til: Lofoten gir disse fjelltinder flere hundre ganger etter hinanden – eller bedre uttrykt: det fjellpanorama som ses ved Molde, varer her oppe ved, selv med det raskeste dampskib i hele døgn." Slik roste Bjørnstjerne Bjørnson <i>Lofoten</i> i 1869, og siden da har 100-tusener av turister latt seg begeistre.</p> <p>Av de to geografiske områdene nevnes <i>Lofoten</i> som oftest først. Kanskje fordi <i>Lofotveggen</i> også er et betydelig kjennemerke fra fastlandet, eller fordi <i>Lofoten</i> også historisk er langt mer kjent som et rikt fiskeriområde. Det til tross for at skreifisket langs yttersida av <i>Vesterålen</i> tidvis kan være vel så godt. Skillet mellom <i>Vesterålen</i> og <i>Lofoten</i>, både som to landskap og to kulturområder, går i <i>Hadsselfjorden</i>, et bredt havstykke som ligger mellom de to øygruppene.</p> <p>Også den overordnede landskapskarakteren skiller de to øygruppene. Ytre deler av <i>Vesterålen</i> kan nok til forveksling ligne <i>Lofoten</i> på enkelte strekninger, men like bak de ytterste tindene flater landskapet oftere mer ut. Stedvis brer enorme myrer seg utover, og lave eid skiller mellom fjordene. I tillegg er ikke minst fjellene langt mer avrundet i toppene. De framstår dermed som mindre dramatisk enn <i>Lofotens</i> ofte kvasse tinder. <i>Vesterålen</i> har også i enkelte strøk mye mer skog enn <i>Lofoten</i>, noe som også bidrar til å lune ned landskapsinntrykket. Og selv om <i>Lofoten</i> også har jordbruksdrift, har jordbruket i <i>Vesterålen</i> totalt sett en større landskapsmessig betydning, bl.a. ved at de oftere dominerer langsmale strandflater.</p> <p>Bygningsmessig er det fiskeværene som særpreger regionen. I <i>Lofoten</i> ligger de "lunt" på innersida, mens i <i>Vesterålen</i> helst på yttersida. Regionens mange fiskevær har hatt en ulik bygningsmessig utvikling. Flere har bevart sitt tradisjonelle preg, hvor sjøflata, eldre brygger, rorbuer, våningshus mm skaper tette, maritime miljøer. Eks. <i>Sakrisøy</i>, <i>Nusfjord</i>, <i>Henningsvær</i>, <i>Nyksund</i>, <i>Bleik</i> m.fl). Atter andre er godt modernisert. Her ligger havnas eldre og nyere fiskeritilknyttede bygninger i en bruksrettet samblending, mens stadig flere prefabrikkerte bolig- og næringsbygg fyller baklandet. Eks. er <i>Sørvågen</i>, <i>Stamsund</i>, <i>Kabelvåg</i>, <i>Bø</i>, <i>Myre</i> m.fl.</p> <p>Spredte gårder med tun, eng og beiter er regionens andre vakre kulturlandskapstype. Både på smale strandflater innunder bratte fjellsider, på smale eid, nede i gjennomgangsdaler eller bortgjemte sidedaler, ses alt fra små til middels store gårdstun. Der de ligger mot fjord, poll eller sund ses gjerne et eller flere båtnaust nede i strandkanten. Steingjerder, beitelier, vårfjøs mm. er tilhørende kulturminner. Mange steder ligger jorda øde og tidligere åpne landskaper gror her raskt igjen. Bekymringsfullt er tilgroingen av snaue, grasgrønne slått- og beitelier som tidligere var et regionalt særtekk. Mange grantilplantinger vil akselerere gjengroingen.</p> <p>Mens deler av regionen har hatt en betydelig tilbakegang, opplever flere regionale sentre en betydelig vekst; bl.a. <i>Leknes</i>, <i>Svolvær</i>, <i>Melbu</i>, <i>Stokmarknes</i>, <i>Sortland</i> og <i>Andenes</i>. På slike steder er det særlig de mange og nye boligområdene som preger tettstedsomgivelsene. Mest tydelig er dette rundt <i>Leknes</i> og <i>Andenes</i>, hvor et flater bakland åpner for storstilt utbygging.</p>	

Ytterkystens barske klima og århundrer med slått- og beitepåvirkning har mange steder skapt frodig-grønne fjellsider karakteristisk for regionen. Reistet mellom Eggum og Unnstad, Vestvågøy/Nordland.

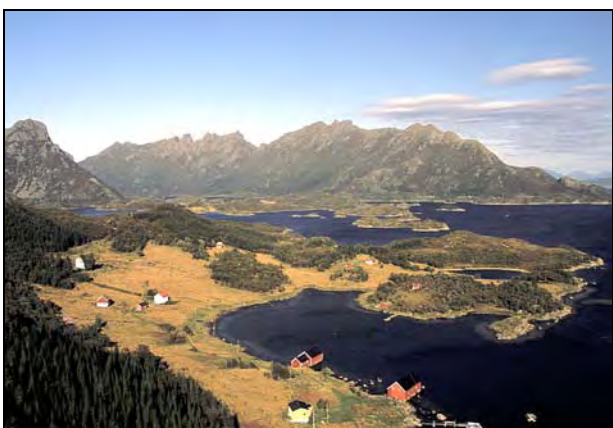
Totalt har regionen vel 850 aktive gårdsbruk. Mange av dem ligger nede på strandflata mellom fjellfot og fjærestein, mens andre igjen kan ligger i et mer flatt og heipreget bakland. Taen, Hadsel/Nordland.

Raftsundet, skipsleia fra Lofoten til Vesterålen, er en verdenskjent turistattraksjon. Kombinasjonen trolsk natur og bosetting fascinerer. I dag er mye av jordbruket nedlagt og vil gro igjen. Hadsel/Nordland.

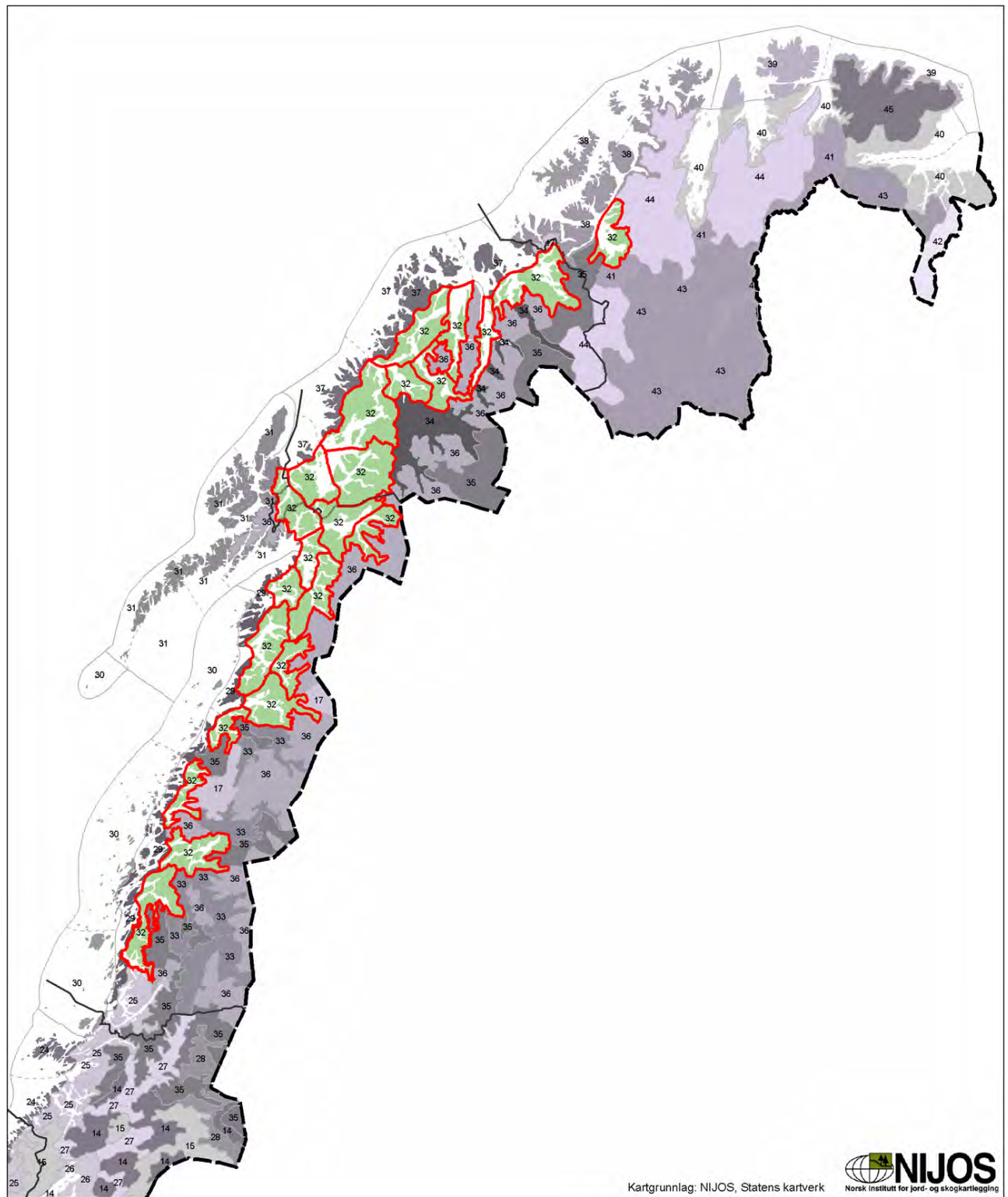
Fiskevær med kort utror til fiskefelt. De fleste fiskevær ligger i dag på innersida. Gamle rorbumiljøer er et av regionens fremste turistattraksjoner. Sakrisøy ved Reinefjorden i Lofoten, Moskenes/Nordland.

Veiløse fjorder, særlig på yttersida, har ført til stor nedlegging og fraflytting. Gradvis gror innmark og tidligere lysåpen utmark igjen – godt hjulpet mange steder av granplanting. Solum, Sortland/Nordland.

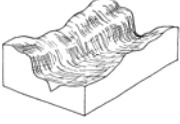

Fiskeressurser har i århundrer lokket fiskere til reg., og i nyere tid har turister kommet etter. Enkle veiforbindelser avgjør ofte om et område er i vekst eller tilbakegang. Sundklakkstraumen i Lofoten, Nordland.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 32 Fjordbygdene i Nordland og Troms.

	LANDSKAPSREGION 32 FJORDBYGDENE I NORDLAND OG TROMS Regionen består av 23 underregioner ¹ & ²	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * fjordtrau * over 5 breddegrader * variert hovedform; fra spisse tinder til rolige åser 	Det er fjordtrauet som hovedform, samt kulturpreget som binder regionen sammen. Regionen spenner seg over 5 breddegrader, og variasjonen i fjordlandskapene er store. Mest utbredt er paleiske fjellformer med høye, og rolig avrundete fjellmassiv. Det relative relieffet er ofte stort, og hellingen på skråningene varierer fra slake åsflater til stupbratte fjellsider. Glasiale- og alpine fjellformasjoner finnes særlig vest for <i>Svartisen</i> , i deler av kysten øst for <i>Vestfjorden</i> og ved <i>Lyngen</i> . Steile fjellsider, tinder og skarpe egger, botner, U-forma daler og hengende sidedaler, er alle enkeltformer i regionens glasiale- og alpine fjellformasjoner. Regionen har også betydelige innslag av mer rolige landformer, som større åser, ulike typer hei og vidde og mindre daldrag. Disse har ofte de ulike fjellformasjonene som ruvende kulisser i bakgrunn. Av størst betydning for kulturpåvirkningen er likevel den smale strandflata, som svært ofte ligger som en smal brem mellom sjøen og de øvrige nevnte hovedformene.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * øyer-, halvøyer, eid, strandflater og fjordbrem * godt løsmassedeckle * korte fjordarmer fortsetter som U-dal 	Fjordmunningene har brede og forgrenede løp som lengst ut danner et øy- og halvøy-landskap. Her er fjordlandskapet påvirket av strandflatene, som ofte er løsmasserike med til dels tykke morene- og strandavsetninger. Mot øst samles de ulike fjordløpene i et hovedløp, og snor seg herfra inn i landet. Ofte skjærer korte fjordarmer ut fra hovedfjorden, og fortsetter som dype u-daler inn i høyfjellet rundt. I områder med alpine former er stupbratte fjellsider og flåg vanlig. Skred- og vitringsjord er vanlig i bratte ller. Fjordbotnene forbindes ofte via lave eid og dalganger. Her er løsmassene næringsrike, gjerne av skifermorener som havet har vasket og omdannet til strandavsetninger. I dalgangene ses ofte breelvavsetninger. Generelt har regionen mye godt jordsmonn. Høyere i terrenget er det sparsomt med løsmasser og nakne bergflater kan dominere dalsidene. Dette er særlig utpreget i grunnfjellområdet øst for <i>Vestfjorden</i> . Blokkmark, ur, rasrenner og rasvifter er vanlig.	**
FJORD OG VASSDRAG * mest korte fjorder, men også noen lange * forgreina fjordmunninger, smalere fjordløp innover * korte vassdrag 	Regionens fjorder er mange og strekker seg over store geografiske områder; fra <i>Vel-fjorden</i> i sør til <i>Altafjorden</i> (Vest-Finnmark) i nord. Fram til <i>Ofoten</i> er regionen karakterisert av til dels korte fjorder med middels til stort relieff. Her fins også enkelte lengre fjordløp, bl.a. <i>Velfjorden</i> , <i>Ranafjorden</i> , <i>Skjerstadjfjorden</i> og <i>Ofofjorden</i> . I <i>Troms</i> og rundt <i>Altafjorden</i> gjentar bildet seg med korte fjorder med middels relieff langs ytre deler, og med lengre fjorder og større relieff innimellom. Bl.a. <i>Malangen</i> , <i>Ullsfjorden</i> og <i>Lyngenfjorden</i> , som alle skjærer seg langt inn i landblokken. I fjordmunningene er løpene gjerne brede og forgrenet, mens lenger inne er fjordarmene ofte smale og med godt innsyn til motsatt bredde. Regionens vassdrag er ofte korte og fjordene mangler gjerne de (store/høye) fossefallene som bl.a. kjennetegner Vestlandsfjordene. Enkelte fjorddaler har imidlertid storslagne fosser, og i mer alpine fjordbotner er små botnbreer vanlig å se. Enkelte Bretunger ned fra region 17 Breene er og kjente turistattraksjoner.	***
VEGETASJON * bjørkeskog domin., men stor variasjon * rike lauvskogstyper * furuskoger i fjordbotner, karrig kystfuruskog utover * granskog til Rana * mye granplanting * graslier i gjengroing * store myrareal 	Ytterst i regionen er klimaet kjølig oseanisk, men gradvis mer kontinentalt mot innlandet. Bjørkeskog dominerer gjennom hele regionen, men både utvikling og utforming avhenger av vindforhold, berggrunn, jordsmonn, fuktighet, snødybde og kultur påvirkning. Rike engbjørkeskoger er vanlig, og dominerer stedvis hele fjordsider. Gråor vokser på leirjord og elvebanker, og flere steder preger tildels kulturpåvirkte gråorheggeskog de nedre deler av fjord- og dalsider. Av disse finnes det rike utforminger som utgjør nordlige utposter av varmekjær lauvskog. Langs fjordene i <i>Salten</i> finnes bl.a. mange forekomster av sjeldne kalklågurtskoger. Vital furuskog er vanlig i fjordbotner, men og spredt langsetter enkelte fjordløp. I karrige områder, spesielt i grunnfjellsområder, ses kystfuruskog med buskforma trær på nær nakent fjell. Sør for <i>Saltfjellet</i> vokser naturlig kystgranskog. Granplanting er utbredt, og preger flere steder liene med sine rektangulære felt. Klimatisk skoggrense varierer fra 50 til 300 moh., men kan nå 600 moh. innerst i fjordene. I bratte fjord- og dalsider med skred og vitringsjord ses ofte snaue grasbakker skapt av slått og beite, mange i begynnende gjengroing. Her er også store myrareal, og særlig i sør har nedbørsrike fjordstøk mye myr.	**

¹ U.reg. er; 32.1 *Velfjorden/Vefsnfjorden*, 32.2 *Ranafjorden*, 32.3 *Nord-Helgelandfjordene* 32.4 *Gildeskål*, 32.5 *Skjerstadjfjorden*, 32.6 *Indre Folda*, 32.7 *Ytre Folda*, 32.8 *Hamarøy*, 32.9 *Efjorden/Hellemofjorden*, 32.10 *Tysfjorden*, 32.11 *Tjeldsundet*, 32.12 *Balangen/Evenes*, 32.13 *Indre Ofotfjorden*, 32.14 *Trondenes*, 32.15 *Åstafjorden*, 32.16 *Solbergfjorden*, 32.17 *Malangen*, 32.18 *Balsfjorden*, 32.19 *Tromsø*, 32.20 *Ullsfjorden*, 32.21 *Lyngen*, 32.22 *Reisa/Kvænangen* og 32.23 *Altafjorden*.

² 32.23 *Altafjorden* er flyttet fra region 40 *Fjordbygdene i Finnmark*, da likheten med fjordene i nord-Troms er vesentlig større.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * fjordbrem, strandflater, eid & i daler * storfe, sau og geit * ca. 2500 aktive bruk * rester av eldre kulturmark verdifulle 	<p>Dyrka marka fins på strandflater, i fjordbotner eller daler med flat dalbunn. Her er og et spredt jordbruk på mindre øyer eller avsidesliggende skogsdaler. Utkantbruk har lenge blitt nedlagt og fraflyttet, en prosess som fortsatt pågår. Anslagsvis er nær 40 % av all tidligere registrert dyrka mark gått ut av drift, men enkelte strøk har også hatt atskillig nydyrking. Regionen har i dag ca. 350 000 dekar innmark i drift, fordelt på ca. 2 500 aktive bruk. Bruksstørrelsen varierer med jevn fordeling fra bruk opp til 50 da til gårder med over 200 da innmark. Engbruk dominerer (98 %), og driftsmåten varierer lite. Kombinasjonsdrift med fiske er i dag lite utbredt. Storfehold er utbredt, med ca. 30750 dyr i regionen (i snitt 30 dyr pr. besetning). Sauebruk er vanlig, med ca. 143 000 dyr på utmarksbeite. Også geit er utbredt, og regionens geiteflokker utgjør 20 % av landets totale besetning. Utmarksslått har i praksis opphørt, men rester av eldre kulturmark som brattlendte slåtteliet og beitemarker kan et fåtall steder fortsatt prege mer ”dramatiske” kulturlandskap. De fleste steder er imidlertid beitelene i ferd med å gro igjen.</p>	- / **
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE-ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * fiske, jordbruk, båtbygging & industri * bureisn. / fraflytting * nyere bebygg, nordlandslån, handelssteder & markabruk 	<p>Både fiske, jordbruk, båtbygging og industri har hatt stor betydning for bosettingen. Likevel er regionen spredtbygd, stedvis tynt befolket, og mange fjordstrekk er i dag ubebodd. Det meste av bebyggelsen ligger på standflata langs sund, fjorder og rundt på øyer. Tettsteder og byer ligger ofte strategisk til i overgangen mellom indre- og ytre skipslei, eller i fjordbotner som bindeledd mellom kyst og innland. På tun nord til <i>Lyngen</i> er gamle nordlandslån vanlig. Nord for <i>Lyngenfjorden</i> fins ikke eldre bebyggelse, da det meste ble brent i 1944-45. Sør for <i>Lyngen</i> er mye av den tradisjonelle bygningsmassen gradvis erstattet med arkitekttegnet eller prefabrikkerte typehus. Denne bebyggelsen preger særlig mindre boligfelt, tettsteder og byer. Regionen har flere bevarte handelssteder. I 1930-åra var det omfattende bureising, noe som ga framvekst av mange småbruk. Også små og avsidesliggende, samiske markagårder fantes tidligere i noen u.reg. Disse miljøene, samt en mengde små og mellomstore gårder er i dag nedlagt og fraflytta.</p>	*
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * reg. spenner over fem breddergrader * ytterst bak skjerm av halvøy og øyer * buktende hovedløp, varierende lengde * vekslende landform * tindefjell, klatrefjell * snøflekker mot himmelbryn, stedvis botnbreer/bretunger * vel så vanlig er mer ”rolige” fjordprofil * jordbruk som smal brem langs fjordene * kombinasjonsbruk * tidligere småskala j.bruk i tilbakegang * stedvis mye gjen-groing, granplanting * nydyrking og aktive jordbruksomr. * utstrakt geitehold * handelssteder + nedlagte marka- og nyreisningsbruk * hovedleia riksvei 1, godt utbygd veinett 	<p>Regionens fjordlandskap spenner over fem breddegrader; fra <i>Velfjorden</i> sør i Nordland til <i>Altafjorden</i> i Vest-Finnmark. Fjordlandskapet er variert underveis, men til tross for en stor geografiske spredning er det likevel forholdsvis få ulike fjordtyper i regionen. Her inngår også store fjell-, vidde- og heilandskap som ikke har direkte kontakt med fjordene. Rent landskapsmessig hører de til reg. 35 og 36 <i>Låg-</i> eller <i>høgfjellet i Nordland og Troms</i>, og slike områder innenfor reg. 32 har ofte tilsvarende landskapskarakter som beskrevet i de to nevnte regionene.</p> <p>Et karaktertrekk for regionens fjorder er at ytre deler skjermes bak en lunende krans av større halvøy og øyer. Ut mot fjordmunningen har derfor de fleste fjorder et forgrenet og vidt løp. Lenger inn samles disse i et ofte buktende hovedløp, og som i varierende lengde trenger inn i landet. Som regel blir høydeforskjellen mellom sjøflate og fjelltopp større dess lenger inn i landet fjordene trenger. De omkransende landformene til disse lengste fjordene veksler fra mer rolige avrunda ås- eller lavfjellsformasjoner, f.eks. 32.5 <i>Skjerstadfjorden</i>, til mer alpint ville og opprevne tindepreg. Gode eks. på siste er 32.9 <i>Efjorden/Hellemobotten</i> og 32.21 <i>Lyngenfjorden</i>.</p> <p>De samme landformene ses også rundt regionens kortere og mer kystnære fjorder. Mest kjent er gjerne de fjordavsnittene som ligger omgitt av forrevne tindefjell, f.eks. deler av 32.3 <i>Nord-Helgelandsfjordene</i>, 32.7 <i>Ytre Folda</i> og 32.15 <i>Åstafjorden</i>. Det dramatiske preget forsterkes her stedvis ved at man også ser botnbreer oppe i tindekransen, eller at enkelte større bretunger faller ned fra bakenforliggende platåbreer. Mindre påaktet er landskapet ved fjorder med lavere og mer avrunda fjordprofil, som f.eks. deler av 32.2 <i>Ranaffjorden</i> og 32.23 <i>Altafjorden</i>.</p> <p>Spredt på fjordenes strandflater eller inne i mer avskjerma dalganger ligger jordbrukets ”lappetepper”. Totalt dekker fortsatt hevdholdt jordbruksmark 1,6 % (= ca. 29 600 ha) av regionens totale landareal. Særlig typisk er en smal stripe dyrka mark der små gårdstun med et naust i strandlinja danner blikkfang. Før ble gårdene helst drevet i kombinasjon med fiske, i nyere tid også med industri, servicenæringer eller ulike offentlig virksomheter. I barskogskledte fjordområder var kombinasjon med båtbygging vanlig, og regionen leverte nordlandsbåter til hele landsdelen.</p> <p>Anslagsvis er nær 40 % av all tidligere registrert dyrka mark gått ut av drift. Det er særlig mindre gårder langs fjordbremer, eller i avsidesliggende sidedaler, som er nedlagt. Et tradisjonelt kulturlandskap er på hell, og opphør av slått/beite gjør at lauvskogen gradvis gjenerobrer nedlagt kulturmark. jorder. Særlig påfallende er det langs smale fjordarmer, der vei på begge sider av fjorden gir godt innsyn mot strandbredden på motsatt side. Ved siden av nedlegging har det også skjedd en betydelig nydyrking her. Her er flere store jordbruksbygder, med aktiv drift og betydelig nydyrking i seinere år. Her er også et stort geitehold, 20 % av landets besetninger, noe som stedvis gir særegne beitelandskap i fjordlier og på fjell. I flere fjordbygder ses også omfattende granplanting. Med sine ofte rektangulære former er de godt synlig i bratte fjordlier. Mye av hovedleia langs kysten går i de ytre regiondeler. Også regionens veinett er godt utbygd.</p>	

Det er fjordtrauet som hovedform, samt kulturpreget som binder regionens fjorder sammen. Et særpreg mange steder er også en forholdsvis bred, oppdyrka strandflate. Engeløya fra Fløya, Steigen/Nordland.

Typisk for mange fjorder er en kort og ofte bratt avstand mellom sjø og fjelltopp. Dyrka mark nede ved sjøen er godt synlig fra motsatt side av smale fjordarmer. Lavangenfj. ved Lotternes, Lavangen/Troms.

Den gang sjøen var fremste samferdselsåre ble gårdene anlagt der jordbruksforholdene var gode. I dag er de fleste gårder i veiløse fjorder blitt nedlagt og fraflytta. Kvitneset i Lislbørja, Brønnøy/Nordland.

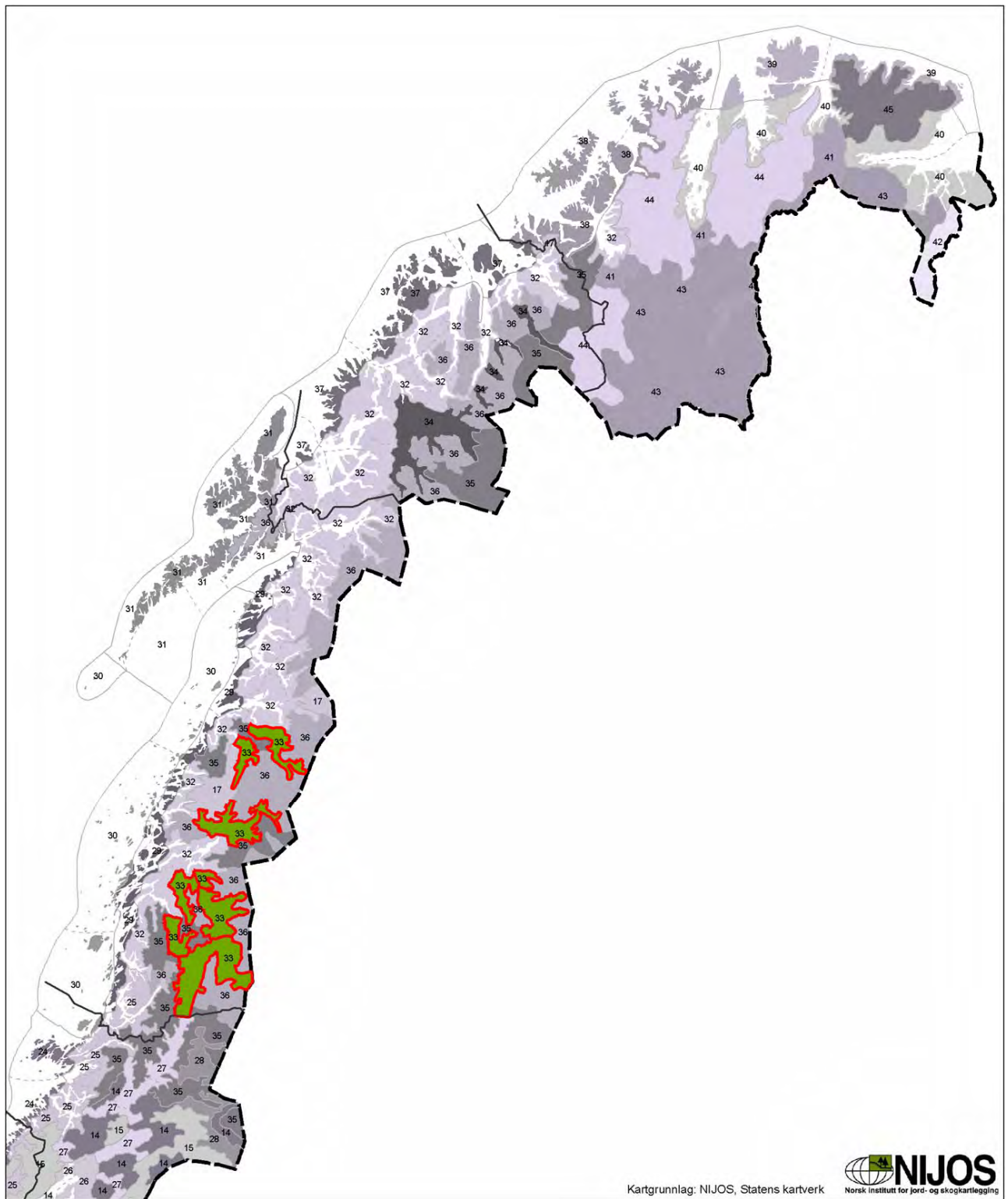
Regionen har også store skogsområder på innland og øyer, dvs uten sjøkontakt. Flere av disse områdene kan ha stor likhet med landskapstyper i region 34. Bjørkli, et nasj. verdifullt kulturlsk, Balsfjord/Troms.

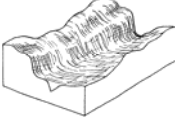

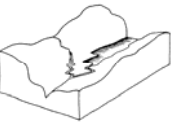
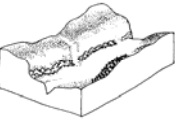
Regionens urørte fjordarmer, dvs. som ikke har store tekniske inngrep, er etter hvert blitt sjeldne. Enkelte slike fjordområder er nå under utredning for å evt. bli nasjonalpark. Innervisten, Vevelstad/Nordland.

De mest inntrykksterke av regionens fjorder ligger i områder med enten sterkt alpine fjellformer eller i de blanksurte granittområdene. Steile, nakne fjellsider er her et særpreg. Ved Forsahavet, Ballangen/Nordl.

Landskapsregion 33 Innlandsbygdene i Nordland.

	LANDSKAPSREGION 33 INNLANDSBYGDENE I NORDLAND Regionen består av åtte underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * U-daler vanligst * omkranset av åser eller viddelandskap * topper på 11-1500 m 	Landskapets hovedform er i hovedsak knyttet til regionens dalfører. Disse er formet av isen, og har ofte U-form. Likevel vil landskapsformen variere, bl.a ut fra hvilke landformer som grenser mot hoveddalen. Typisk for de fleste underregioner er at lavereliggende dalavsnitt ofte omkranses av åser. Høyere opp i dalene går dette åslandskapet over i et små- eller storkupert viddelandskap. I de indre deler kan dalene være skåret ned i paleiske fjellmassiver, og hvor de høyeste toppene rundt ofte er på 1100-1500 m.o.h. En atypisk underregion er 33.3 <i>Røssvatnet</i> med form som et enormt høyfjellsbasseng. Her dominerer <i>Røssvatnet</i> , Norges nest største innsjø. Regionens berggrunn er noenlunde ensartet, - hovedsakelig kambrosilur med fyllitt, glimmerskifer og kalkbergarter. Samtlige bergarter vitrer lett. De ulike lagene er ofte kraftig foldet. Noen steder finnes eldre gneis- og granittbergarter i foldene.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * leire- og elvegrus * småkupert dalbunn * ur & kalkbergarter 	Dalbunnen i de nedre dalavsnitt ligger under marin grense, og her fins mektige hav- og breelvavsetninger. Bunnmorene er avsatt langs dalbunnen, under den marine grense overleiret av tykke finkorna havavsetninger og breelvterrasser. Havavsetningene er ravinert, og i liten grad planert ved jordbruksdrift, slik at landskapet i dalbunnen ofte framstår som småkupert og uoversiktlig. Pga. bratte dalsider er ur og skredbaner svært utbredt. Vittringsjord er vanlig. Flere steder har elva gravd ut dype juv, og dalbunnen kan ha betydelig V-form, bl.a. i <i>Dunderlandsdalen</i> i ureg. 33.6 <i>Indre Rana</i> . Store grottesystemer, kalksteinshuler og doliner (traktforma fordypninger i landoverflaten) er sjeldne i <i>Skandinavia</i> , men fins stedvis hyppig i regionens kalk- og marmorlag, og er typisk for <i>Rana</i> , <i>Saltdal</i> og <i>Beiarn</i> .	**
VANN OG VASSDRAG * elvene viktigst * tidvis stor vassføring * store innsjøer i sør * kraftutbygging/vern 	Siden regionens dalfører grenser mot store snøsmeltingsområder, så har også dalførene elver stor vannføring gjennom året. Det medfører bl.a at elvene de aller fleste steder utgjør de viktigste vannforekomstene, selv om enkelte u.regioner i sør også har en del større vann. Størst av samtlige innsjøer er <i>Røssvatnet</i> , Norges nest største innsjø (220 km ² etter regulering). Der dalbunnen er flat renner elva ofte i rolige elveslynger (eks. deler av <i>Beiarelva</i> og <i>Saltelva</i> og i 33.7 og 8), mens der dalen heller har elva ofte gravd seg mer ned i løsmassene (eks. deler av <i>Ranaelva</i> i 33.6). Regionen har og flere store og imponerende fossefall. Enkelte av de lavereliggende oppsamlingselvne er tidvis utsatt for flom. Dette har medført at elvene på utsatte steder, særlig i tettsteds- og jordbruksområder, er sikret med flom- og erosjonssikringstiltak. De fleste vassdragene er også berørt av kraftutbygging, men her fins også elver som er varig vernet.	**/ ***
VEGETASJON * stedvis artsrik flora * gran til Saltfjellet, furuskog lenger nord * bjørk- & fjellbjørk dominerer nord for Saltfjellet * alm nord til Beiarn * frodige kalkskoger * snaue vegeta typer over bjørkebeltet 	Klimatet er svakt kontinentalt med høy nedbør, og regionen har gjennomgående en rik flora. Grana er dominerende treslag i skogen sør for Saltfjellet, og her fins fortsatt små områder med gammel granskog. Nord for Saltfjellet dominerer lauvskog, mens furuskog danner store, sammenhengende arealer på grusavsetninger i dalbunnen. Lauvskogen er bjørkedominert, men rogn, selje, or og osp har ofte et sterkt innslag i de frodige liene. Nord for Saltfjellet fins gran bare innplantet. Regionen danner nordgrense for alm, som her vokser spredt i lune lier nord til Beiarn. Øverst i høytliggende dalavsnitt, samt i overgang mot fjellregionene, overtar et betydelig bjørkebelte, og særlig i de østre underregionene har fjellbjørkeskogen stor utstrekning. Kalkskog opptrer spredt på kalkbergarter, både som furuskog og lauvskog. Denne sjeldne naturtypen forekommer med mange lokaliteter i regionen. Kalkskogen, som er lett å kjenne ved en artsrik vegetasjon med mange blomsterplanter, har flere trua og sårbare arter. Ovenfor lauvskogen fortsetter dalsidene i skredpreget, frodig fjellvegetasjon før rabbevegetasjonen overtar. Over store områder i fjellet er rabbene dominert av kalkelskende plantesamfunn, som reinrosehei og lågurtsnøleie. I høyfjellet dominerer karrige snøleier i mosaikk med bart fjell, blokkmark og åpen grus.	**/ ***
JORDBRUKSMARK * kombinasjonsbruk, m. båtbygg./skogbr. * 630 aktive bruk * grasdyrking domin * naturenger, utslåtter & beiter i gjengroing * storfe- og sauehold	Jordbruksbosettingen skriver seg hovedsakelig fra middelalder og nyere tid, men i nedre deler av dalføra finnes langt eldre bosettinger. Jordbruket ble helst drevet i kombinasjon med andre næringer; hovedsakelig skogbruk, båtbygging og i nyere tid anleggs-, gruve- og industridrift. Regionen har totalt ca. 87 500 dekar dyrka mark. Dette holdes i hevd av 630 aktive bruk. Nærmest all innmark nyttes til grasfôr/kulturbete, og potet dyrkes kun på ca 1 % av jordarealet. Husdyrhold er utbredt i samtlige u.reg. Storfehold, med vekt på både kjøtt- og melkeproduksjon er forholdsvis vanlig, og regionen har vel 9 400 kyr. Også sauebruk er utbredt, med totalt 38 500 registrerte sau/lam. I noen bygder er geitehold utbredt (totalt ca. 1600 dyr), bl.a. Beiarn og Skjerstad. I regionen er	- / **

¹ Underregionene er: 33.01 *Svenningdal/Hattfjelldal*, 33.02 *Vefsendalen*, 33.03 *Røssvatnet*, 33.04 *Drevja/Herringen*, 33.05 *Korgen*, 33.06 *Indre Rana*, 33.07 *Beiardalen* og 33.08 *Saltdalen* og *Misvær*.

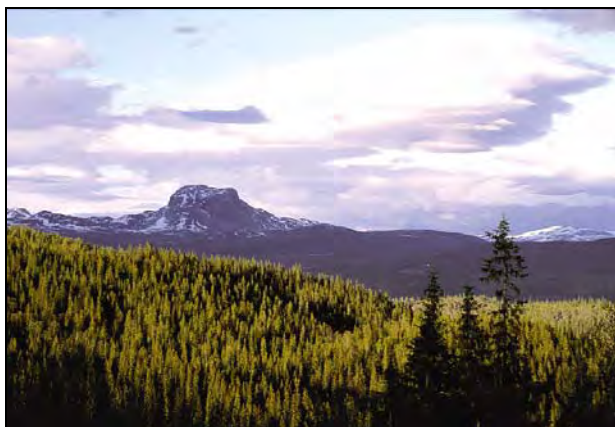
<p>* enkelte geitebruk * reindrift er utbredt, gode sommerbeiter</p> 	<p>forholdsvis mye eldre jordbruksmark gått ut av drift, og fordelingen i de ulike u.reg. er forholdsvis jevn. Mye av det nedlagte arealet er tidligere naturenger, myr- og utslåtter; kulturmarkstyper som i dag nærmest har forsvunnet. Gårdsnære utmarksbeiter og slåttelier er og rester av gamle kulturmarkstyper, men er de fleste steder under gjengroing. Unntak er i geitedistrikt der utmarka fortsatt har et betydelig beitepreg. Sør i regionen fantes tidligere seterdrift i fjellskogen, men det er helst nedlagt. Nyere fellessetrer for geit fins i <i>Skjerstad</i> og <i>Beiarn</i>. Reindrift er utbredt, og fjellskogen og tilliggende snau-fjellsområder utgjør særlig gode sommerbeiter for både sau og rein.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <p>* jevnt, men gris-grendt bosetting * lokalisert i dalbunn, "ofte" langs hovedvei * tynt og spredt i høyere liggende strøk * gårdsbeb. dom * enkelte tettsteder</p> 	<p>Dalførene er jevnt, men noe grisgrendt bosatt. Mesteparten av bosettingene er lokalisert nede i dalbunnen, ved ferdsel langs hovedveiene ses bebyggelse forholdsvis jevnt og trutt langsetter veien. Høyere liggende regiondeler er tynnere befolket, og bosettingene ligger også atskillig mer spredt. De høyeste jordbruksbosettingene ligger mellom 400-550 m o.h. Gårdsbebyggelsen er mange steder tradisjonspreget, men vel så vanlig er tun med nyere typehus og moderne driftsbygg. Tunformen varierer etter terreng, med særlig firkanttun på elvesletter og enkelte rekketun i mer brattlendte jordbrukslier. En del steder er gårdstuna også godt samlet, stedvis med form som bevarte klyngetun. Frittstående eneboliger er vanlig å se nær både enkeltgårder og grender, men også med hovedlokalisering langs eller nær hovedveiene. Den største bosettingen er likevel knyttet til tettstedene, både kommunesentre, industristeder, sentrale veiknutepunkt eller mer spredte, men tettstedsnære boligfelt. Boligene her preges av etterkrigsbebyggelse, særlig fra 1970 og fram til i dag hvor tilflyttingen til tettstedene har vært størst. Samferdselen er godt utbygd, og veinettet forbinder de fleste av regionens daler. Kraftutbygging har særlig berørt u.reg. 33.03, hvor <i>Røssvatnet</i> har en betydelig reguleringssone.</p>	<p>**</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <p>* hele regionen ligger sør for Saltfjorden * omfatter store dalfører i indre Nordland * E6 går langt & lenge gjennom regionen * kan oppleves som monoton fra bilvei, men er i virkeligheten ganske variert *): "kjør en omvei" * skogsdom.dalbunn * åpne areal gir utsyn * regionen: så langt det fins bosettn. oppover * ulike skogstyper preger ulike områder * Saltfjellet er skille; granskog i sør, furu- og lauvskog nord * vassrik region * <i>Røssvatnet</i> nr. 2 i N. * noen mindre vann * variert elvelandskap * stryk ↔ elveslynger * varierte jb.landskap * slettegårder vanligst * ligårder; tilbakegang * hageskog, geitehold * nedlagte setre</p> 	<p>Samtlige av regionens åtte underregioner ligger sør for <i>Saltfjorden/Skjerstadfjorden</i>, og helst som dalfører inn mot fjellområder som <i>Saltfjellet</i>, <i>Stigfjellet</i>, <i>Børgefjell</i> m.fl. Også nord for <i>Skjerstadfjorden</i> fins det mindre områder med betydelig innlands-/skogbygdpreg, men disse er for små i utstrekning til å bli avgrenset som egne <i>underregioner</i>. De inngår derfor i region 32.</p> <p>Reiser man til Nord-Norge langs E6 vil mange oppleve regionen som en forholdsvis lang etappe mot et endelige reisemål. Dette fordi europaveien her går gjennom seks av regionens åtte u.regioner, og i tillegg også gjennom nærmest hele deres lengderetninger. Siden hovedveien også ofte følger en skogdekt dalbunn, vil nok mange oppleve regionen som forholdsvis ensformig og kanskje også til dels kjedelig. Fenomenet er kjent (jmf. <i>opplevelsen</i> ved å kjøre <i>Østerdalen</i> i Sør-Norge framfor <i>Gudbrandsdalen</i>), men er likevel lite rettferdig for regionen. Hadde hovedveiene ligget mer variert i terrenget, hadde man og erfart en atskillig større landskapsvariasjon. Dette ser man bl.a. ved å alternativt kjøre via <i>Hattfjellidal</i> til <i>Korgen</i> eller via <i>Misvær</i> til <i>Bodø</i> (reg 29).</p> <p>Regionen omfatter altså de store dalførene i de indre deler av Nordland fylke. Karakteristisk er skogdominerte dallandskap med klart markerte landskapsrom. Jordbruksmark, vannflater, samt i høytliggende områder også en del myr, gir åpne lysninger, utsyn og variasjon i de ellers skogdekte dalene. I de øvre dalførene strekker regionen seg så langt opp som det fins bosetting, og flere steder er det oppe i fjellskogsbeltet. Sør for <i>Saltfjellet</i> dominerer grana skogbildet, og er særlig i høyere liggende områder et særpreg med sine lange og ranke trær. Dalføra nord for <i>Saltfjellet</i> er derimot dominert av både lauv- og furuskoger noe som gir et helt annet skogbilde.</p> <p>Vassdragene utgjør viktige og ofte iøynefallende elementer i mange landskapsområder, men utformingene varierer mellom u.regionene. Mest iøynefallende er <i>Røssvatnet</i> i 33.03 som pga omfattende neddemming er blitt til Norges nest største innsjø. Her danner det storflikete vannet er imponerende vannspeil i landskapet, og hvor motsatte bjørkeskogs- og snaufjellssider stedvis framstår som fjerne vegger. Mer beskjedne i areal, men likevel dominerende i sine landskapsområder er de middels store vannene i 33.01 og 33.04. Her er landskapsrommene tettere, og vannene utgjør en mer intim del av motstående dal- og fjellssider. <i>Majavatnet</i>, <i>Store Svenningsvatnet</i>, <i>Fiplingsvatnene</i> (33.01) og <i>Fustvatnet</i>, <i>Ømmervatnet</i> og <i>Drevatnet</i> (33.04) m.fl., er eks. på det. I øvrige u.reg. domineres vasskomponenten av store elver, og er pga av beliggenhet langs vei, ofte godt synlige. Elvene varierer fra hurtige stryk, til dype og sakterennende løp og lengst ned som brede meandreringer over brede elvesletter. Her er også noen store og kjente dalfosser.</p> <p>Jordbruksområdene ligger spredt og er varierte. Mest iøynefallende er til dels store slettegårder omgitt av barskog nede i dalbunnen. Slike gårder utgjør regionens driftigste bruk, og de fleste av dem har utvidet sine jordarealer gjennom nydyrking i nyere tid. Mer bortgjemt er regionens brattlendte ligårder. Mange av disse har mye tungdrevne arealer, og en rekke ligårder er også nedlagt i de siste tiårene. En tredje gruppe gårder er de som ligger i bjørkeskogsbeltet. Dersom slike gårder har husdyr, særlig storfe, er det ikke uvanlig å se fine forekomster av beitet hagemarksskog. Regionens seterbruk lå helst i fjellskogsbeltet, men de aller fleste av de eldre setrene er nedlagt. Ellers framheves særlig beitelandskapene rundt geitebruk som noe særegent.</p>	

Landskapets hovedform er i hovedsak knyttet til regionens dalfører, og har ofte en tydelig U-form. I indre deler kan dalene være dypere nedskåret og omgitt av typiske fjellmassiver. Junkerdalen, Saltdal/Nordland.

Enkelte hoveddaler, pluss mange mindre sidedaler, har tydelig V-form hvor kun elva fyller dalbunnen. I Norge vokser gran skog naturlig sør for Saltfjellet. Ved Svartvashei, Dunderlandsdalen, Rana/Nordl.

Et tett skogpreg er typisk for lavereliggende regiondeler. Nord for Saltfjellet er bjørke- eller furuskoger mest vanlig, mens i sør er grana et dominerende treslag. Granskog mot Hatten, Hattfjelldal/Nordland.

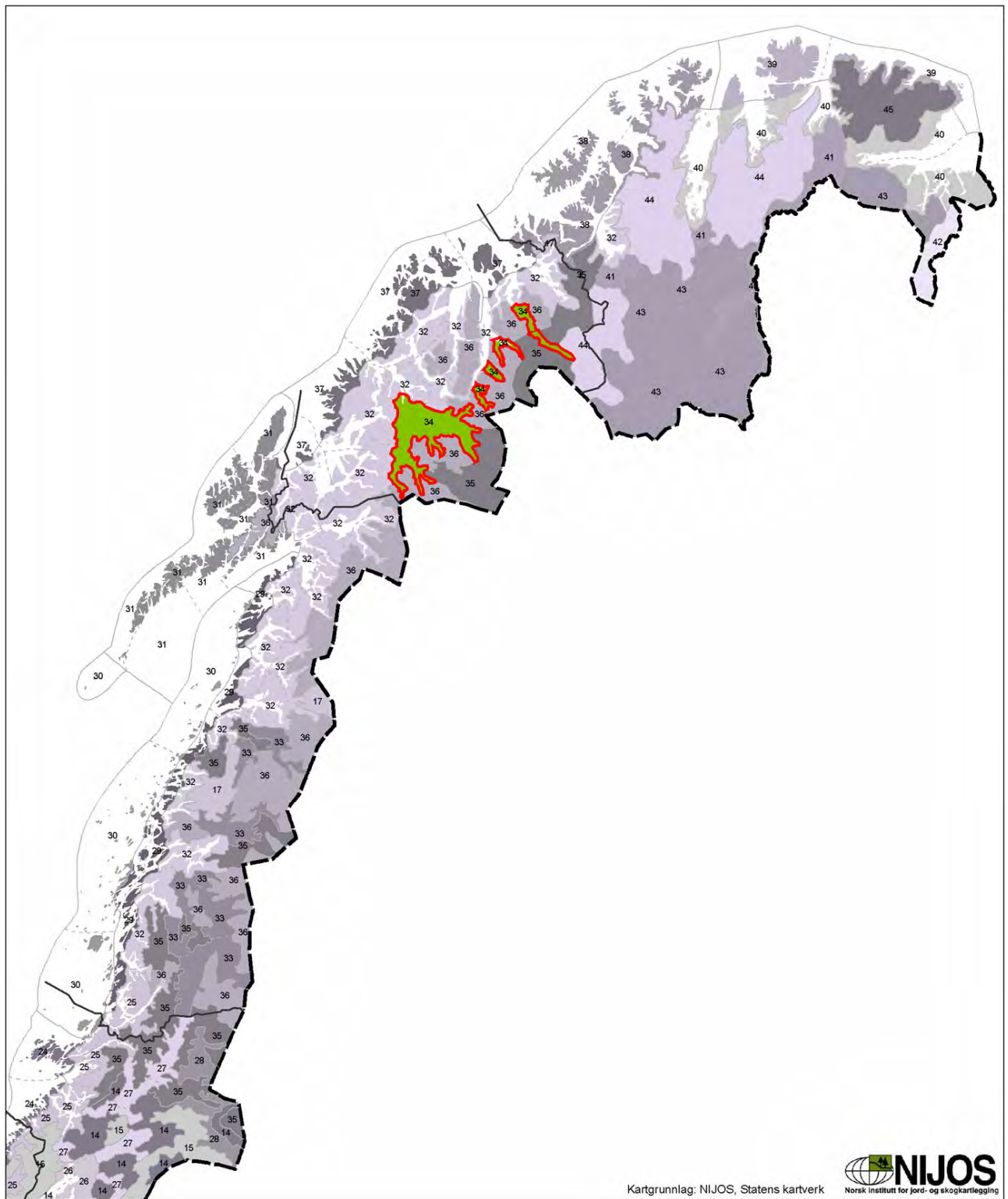
Her inngår også enkelte høyereliggende fjellbygder. De omgis av fjellbjørkeskog, og har sommerstid ofte utsyn mot fjerne snøflekke fjelltopper. Åkervika ved det regulerte Røssvatnet, Hattfjelldal/Nordland.

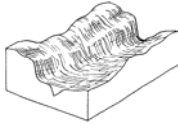

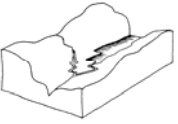
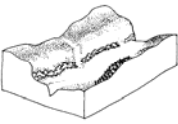
I regionens store barskogsområder ligger mange små gårdsbruk tilbaketrukket og ofte omgitt av tett skog. Der gårdene derimot ligger ved vann blir synligheten ofte større. Rossåga v. Forsmoen, Hemnes/Nordland.

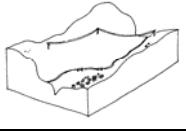
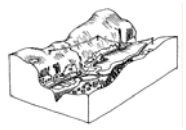
Typisk for mange lavereliggende dalavsnitt er at de helst omkranses av langstrakte åser. Ikke sjelden ligger regionens gårder nede i dalbunnen og inn mot dalsidene. Fra Bjørnåga langs E6, Vefsn/Nordland.

Landskapsregion 34 Indre bygder i Troms.

	LANDSKAPSREGION 34 INDRE BYGDER I TROMS Regionen består av fem underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * varierte landformer * stedvis stort relieff * åser og vidder * forrevent, alpint * flate dalbunner * U-daler, sidedaler 	Regionens landformer varierer, noe som gjør at også landskapsinntrykkene veksler. Relieffet kan være stort, og omkringliggende fjelltopper rager ofte mellom 1200 til 1500 m o.h. I sør er landformene mer rolige, og mellom dalførene i <i>34.1 Bardu/Målselvdalen</i> ses både større åsdrag og små- og storkupert vidde. I midtre deler er hele <i>34.2 Signaldalen</i> og <i>34.3 Skibotn</i> , samt de ytre dalavsnittene til <i>34.4 Kåfjorddalen</i> , omgitt av mer forrevne glasiale- og alpine fjellformer. Lenger nord ligger indre del av <i>34.4 Kåfjorddalen</i> og hele <i>34.5 Reisadalen</i> som godt nedsenka daler i et storkupert viddelandskap. De fleste dalfører har dalbunn med til dels flate dalfyllinger og elvesletter. Dalførene er generelt godt utviklet og med klar U-profil over store strekninger. Enkelte hoveddaler har også betydelige sidedaler. Noe annerledes formet er de nordligste dalførene, <i>Skibotmdalen</i> og særlig <i>Reisadalen</i> . Dalene her er nærmest uten forgreninger, og er mer uryddige i dalbunnen, med nesten viltre mellomfjell, avsatsar og dypt V-skårne sidedaler.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * ulike løsmasstyper * elveavsetn./morene * terrasser / raviner * raskjegler / bergflåg * skifrig rasmark 	Siden regionens høydeforskjeller ofte er på over 1000 meter, er det stor spennvidde av ulike løsmasser. I dalbunnen dominerer likevel elveavsetninger på flatene, særlig der elva renner rolig. I dalbunn og nedre deler av dalsidene ses ofte gamle terrassekanter og eskere, samt nyere bekkeraviner. Noen daler har dessuten isranddeltæer, og de fleste av disse kan være avsatt p.g.a topografiske hindre, som f.eks ved <i>Bardufoss</i> der <i>Fosshøgda</i> og <i>Svarthammeren</i> kan ha utgjort naturlige hindre for isen. De aller laveste regiondeler har en del marine leirer. Morene er regionens vanligste løsmasstype, men mektigheten varierer veldig. Tjukke bunnmorendekker ses helst i dalbunnen, mens jordlaget blir skinnere og skinnere dess høyere opp i dalsiden en kommer. Raskjegler langs fjellfoten og skredbaner i fjellsidene er vanlig å se. I tillegg har flere bratte fjell store flater med blankskurte flåg. Skifrige rasmarker er stedvis utbredt, og der disse ligger i sørvendte hellinger kan plantelivet være særdeles rikt.	**
VANN OG VASSDRAG * lite kontakt med sjø * unntak; 24.4 Kåfjord * elvene et særpreg * stedvis rolige buer * elvebåter * terskler & stryk * kraftutbygg. & laks * terskler & stryk 	De fleste underregioner har liten kontakt med sjøen. Et unntak er <i>34.4 Kåfjorddalen</i> . Her munner to atskilte daler, <i>Manndalen (Ommáivággi)</i> og <i>Kåfjorddalen</i> , ned til <i>Kåfjorden (Gávuotna)</i> – en fjordarm av <i>Lyngenfjorden (Ivgovuotna)</i> . Avgrensingen her gjør at hele fjordbotnen også (noe atypisk) inngår i regionen. I selve dalførene er det først og fremst elvene som særpreg regionens vannforekomster. Flere steder renner elvene rolig i store løkker over en bred dalbunn. Bruk av elvebåter/båter som fremkomstmiddel er vanlig, særlig på <i>Reisaelva</i> . I noen daler fins også enkelte markerte terskler som gjør at elva her stritt kan buldre i store stryk. Regionen har flere kjente fosser, bl.a. <i>Bardufossen</i> , <i>Målselvossen</i> og <i>Molisfossen (Reisadalen)</i> . Hyppige tilsig fra flere sideelver og fjellbekker er vanlig, og pga. dalenes U-form ses også stedvis større fossestrenger oppe i dalsidene. Da underregionene i nord er tettere avgrenset rundt de enkelte dalførene, så er innslaget av mindre vann og innsjøer lite her. Sør i regionen, hvor også mindre mellomliggende ås- og viddelandskap inngår, ligger det imidlertid også flere vann innenfor regionen. Flere av vassdragene har kraftutbygging, men her finnes også upåvirkte strekninger med bl.a. godt laksefiske.	**/**
VEGETASJON * sam.heng. skogomr. * mye vital furuskog * både rein bjørkeskog & over barskog * ulike lauvtrær * større myrområder 	Klimaet er svakt kontinentalt med kalde vintre og relativt høye sommertemperaturer, noe som har gitt regionen betydelige områder med vital furuskog. Furu finnes i alle regionens daler, og danner sammenhengende skog over relativt store områder. Furu fins i bestander opp til 400 m.o.h. (i <i>Dividalen</i>), men enkelt trær ses atskillig høyere. I avsidesliggende områder kan man fortsatt se urskog med stor furu, bl.a. i <i>Dividalen nasjonalpark</i> . Vegetasjonen i furuskogen varierer, men preges stort sett av lyng og andre lite krevende planter. Men furuskogene er også ofte oppblanda med lauvtrær, særlig der det er noe fuktigere. Bjørkeskogen kler det øvre beltet mellom barskogen og snau fjellet, og der barskogen evt. mangler vil bjørkeskog dominere. Vegetasjonen i bjørkeskogen varierer mye, men kan være svært frodig. Her er også flere lauvtrær, bl.a. gråor, osp, rogn, hegg, einer, setervier, silkeselje og istervier. De sammenhengende skogsområdene avløses ofte av større eller mindre treløse strekninger med myr.	***
JORDBRUKSMARK * mye jordbruk * engmark + beiter * fra 1700 til i dag	Til Nord-Norge å være er jordbruksmarka flere steder en betydelig arealfaktor i landskapet. Selv om dyrka marka kun dekker 2,3 % av regionens areal, er total jordbrukspåvirkning atskillig større da mange snaue beitemarker, både ved gårdene og i utmarka må regnes med. Jordbruket har ikke særlig lange brukstradisjoner, og mange av dalene ble først kolonisert og ryddet fra 1700-tallet og seinere. Totalt har regionen vel 69 000 dekar dyrka mark, fordelt på ca. 475 aktive bruk. Driftsstørrelsen varierer	~/**

¹ Underregionene er; *34.1 Bardu-/Målselvdalen*, *34.2 Signaldalen*, *34.3 Skibotn*, *34.4 Kåfjorddalen* og *34.5 Reisadalen*.

<ul style="list-style-type: none"> * ca. 475 aktive bruk * sentrale jordbruksstrøk; sammh. arealer * familiebruk * gras, sau, geit & ku 	<p>med god og jevn spredning fra små til større bruk. Mye eldre innmark er tatt ut av drift. Mest fra nedlagte, spredtliggende bruk i midtre- og nordre regiondeler, men også fra tidligere marginal innmark på fortsatt hevdholdte gårder. I sentrale jordbruksstrøk, og da helst på flate og lett dyrkbare elvesletter, fins stedvis et nærmest sammenhengende belte med dyrka mark. Grasdyrking til slått og kulturbeite dominerer (99 %), og små potetåkre er mest til eget husbruk. Jordbruksutviklingen har vist tendens til en ganske sterk spesialisering. Bruksutbygging har gjerne gått i retning av familiebruk, ut fra eierens ønske om helårs beskjeftigelse på bruket. Her setter imidlertid arealtilgangen begrensninger, og leiejord er utbredt. Småfebruket står sterkt (ca 23 700 sau på utmarksbeite og 4100 geiter), men storfehold (6000 dyr) er også vanlig.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * stor kulturforskjell * i nord; brent i 1945 * før-krigsbebyggelse * sjøsamiske kult.min. * østlandsk bebygg. * militære + urørt omr. 	<p>I regionen er det store forskjeller på tradisjonell bebyggelse og øvrige kulturminner. Lengst i nord ble nærmest alle bygninger og infrastruktur rasert av tyskerne i 1944/45, under tilbaketrekingen til forsvarslinja mellom <i>Lyngnefjord-Skibotn</i>. Disse områdene har i dag en blanding av tidlig gjenreisnings- og moderne bebyggelse, både på gårder og i tettsteder. I u.reg. med bevart før-krigsbebyggelse, gjenspeiles også ulike kulturer i den eldre bygningsmassen. I <i>Kåfjord</i>, som er en sjøsamisk kommune, fins bl.a. enkelte eldre sjøsamiske hus og tun. Også her var driften basert på jordbruk og utmarksressurser, men gamle fjærbuer og naust viser fortsatt fjorddalenes sterke tilknytning til sjøen. I dalbygdene lenger sør er det annerledes. Her hadde 1800-tallets bueisere med seg egne hustyper og byggeskikker sørfra, og i <i>Målselv</i> og <i>Bardu</i> ses mange eldre tømmerhus slik man kjenner dem fra <i>Østerdalen</i> og <i>Gudbrandsdalen</i>. Regionen har også særegne kulturmiljøer knyttet til samiske markabruk, + et sterkt øst-norsk inspirert seterbruk (i nedgang). Forsvaret er og en stor arealbruker, m. bl.a flyplass, øvingsfelt, militærleire og tekniske installasjoner. Men, regionen har også store naturområder.</p>	<p>- / **</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * typisk dalregion * fjell- og dalsider luner; innlandsklima * variert berggrunn * næringsrik grunn; frodige skoger og vegetasjon * næringssvak grunn; langt fattigere preg * nasjonalt verdifulle planteområder * frodig kontrast mot "blå" fjelltopper/snø * beste barskogsområdene i Troms * furuskog i dalbunn, bjørkeskog over * lynghei og myr * ulike befolkningsgrupper dannet ulike kulturlandskaper * "østerdalsk" i sør * sjøsamisk i fjordomr * finsk/samisk i nord * Østerdalsk seterbruk * elvebåter/laksefiske 	<p>Til tross for at de store landskapsformene kan variere i både høyde og villskap, så er dette likevel utvilsomt en typisk dalregion. De høye dalsidene som skjærer om dalbunnen, gir en stor, men likevel sterk romfølelse. Og både fjell og åser rundt både luner og beskytter så mye at man de fleste steder har et tilnærmet kontinentalt innlandsklima, dvs. kalde vintre og "varme" somre.</p> <p>Regionen har også svært varierte berggrunnsforhold. I sør gir næringsrike kambrosilurbergarter grunnlag for frodig vegetasjon i <i>Bardu-</i> og <i>Målselvdalen</i>. Enkelte områder har stor likhet med naturen man finner på sørøstlandet. Allesteds ser man brede daler, mektige elver og vidstrakte furuskoger som særlig kan minne om <i>Østerdalen</i> (reg.9). Men straks det dukker opp mer næringssvake granitter, som for eksempel langs <i>Målselvdalens</i> nordside, så blir det karrige preget markant og iøynefallende. Lenger nord i regionen fortsetter de næringsrike kambrosilurbergartene langs en vestlig fallende flate, og i de øvre delene av dalførene blottes underliggende sandsteiner og kvartsitter. En klar lagdeling i disse bergartene gir landskapet en tydelig linjering og markerte dalskuldre.</p> <p>Forskjellene mellom bergartene gir altså ulike landformer, men også store ulikheter i den regionale floraen. Dalbunnene som buker seg oppover mot vidde og fjell, oppviser et yppig vekstliv. Her finnes flere kjente planteområder, med særlig <i>Reisadalen</i> som en av landets tre "hellige" (<i>Knutshø & Junkerdalsura</i>) og mest verdifulle botaniske områder. I tillegg står den frodige vegetasjonen stedvis i sterk kontrast til blåsnø, snøflekke fjell og tinderekker. Barskogen har her sin største og beste utvikling innenfor Troms fylke, og skogen domineres av furu, i de sørligste dalførene med et betydelig bjørkeskogbelte i overgangen mot fjellet. Lenger opp i terrenget ses lyngkledd, overgrodde åser og bjørkelunder som brer seg innover mot utallige stille fiskevann. Myrer finnes overalt, også høyt til fjells, som følge av det ofte fuktig-kalde Troms-klimaet.</p> <p>Mens dalform, elver og et jevnt skogspreget binder regionens naturlandskap sammen, så kan det hevdes at ulike befolkningsgrupper engang bidro til å dele regionen i ulike kulturlandskaper. Mens nye byggeskikker, infrastrukturer og ulike bekvemmelige goder, bidrar til å forflate regionens opphavelige kulturforskjeller, så kan fortsatt enkelte rester ses i regionens eldre kulturlandskaper. Lengst sør i regionen opprettholder fortsatt et tradisjonsbevisst jordbruk en gammel østerdalsk bygningsmasse, men også her er innslag av moderne, stereotype bygningstyper stort. Det samme ses i de midtre sjøsamiske regiondeler, og her er den visuelle kulturforflatingen i landskapene kommet atskillig lengre. Nord for Skibotn preges av gjenreisningsarkitektur.</p> <p>Ulike måter å bruke naturressursene skaper imidlertid også viktige kulturelle forskjeller, som også stedvis setter spor i landskapet. Innenfor regionen ses dette f.eks av det østerdalsk inspirerte seterbruket sør i regionen (nå nedlagt), sjøsamiske minnesmerker knyttet til bruk av sjøens ressurser i midtre deler, og bruken av elvebåter til laksefiske og naturopplevelser lengst i nord.</p>	

Regionens landformer varierer en del, noe som gjør at også landskapsinntrykkene veksler. Relieffet kan være stort, bl.a. som her; nedsenka i et storkupert viddelandskap. Reisadalen, Nordreisa/Troms. F: PB.

Dalbunnene har gjerne elveavsetninger på flatene, bunnmorener opp mot dalfot, mens raskjegler og stedvis blankskurte bergflater er typisk oppe bratte dalsider. Viken mot Blåberget, Bardu/Troms. F: PB.

I midtre regiondeler er dalene ofte omgitt av mer forrevne alpine fjellformer. Her ses ofte steile tindefjell som verdige blikkfang, og bidrar til dalenes særpreg. Otertinden i Signaldalen, Storfjord/Troms. F: P.B.

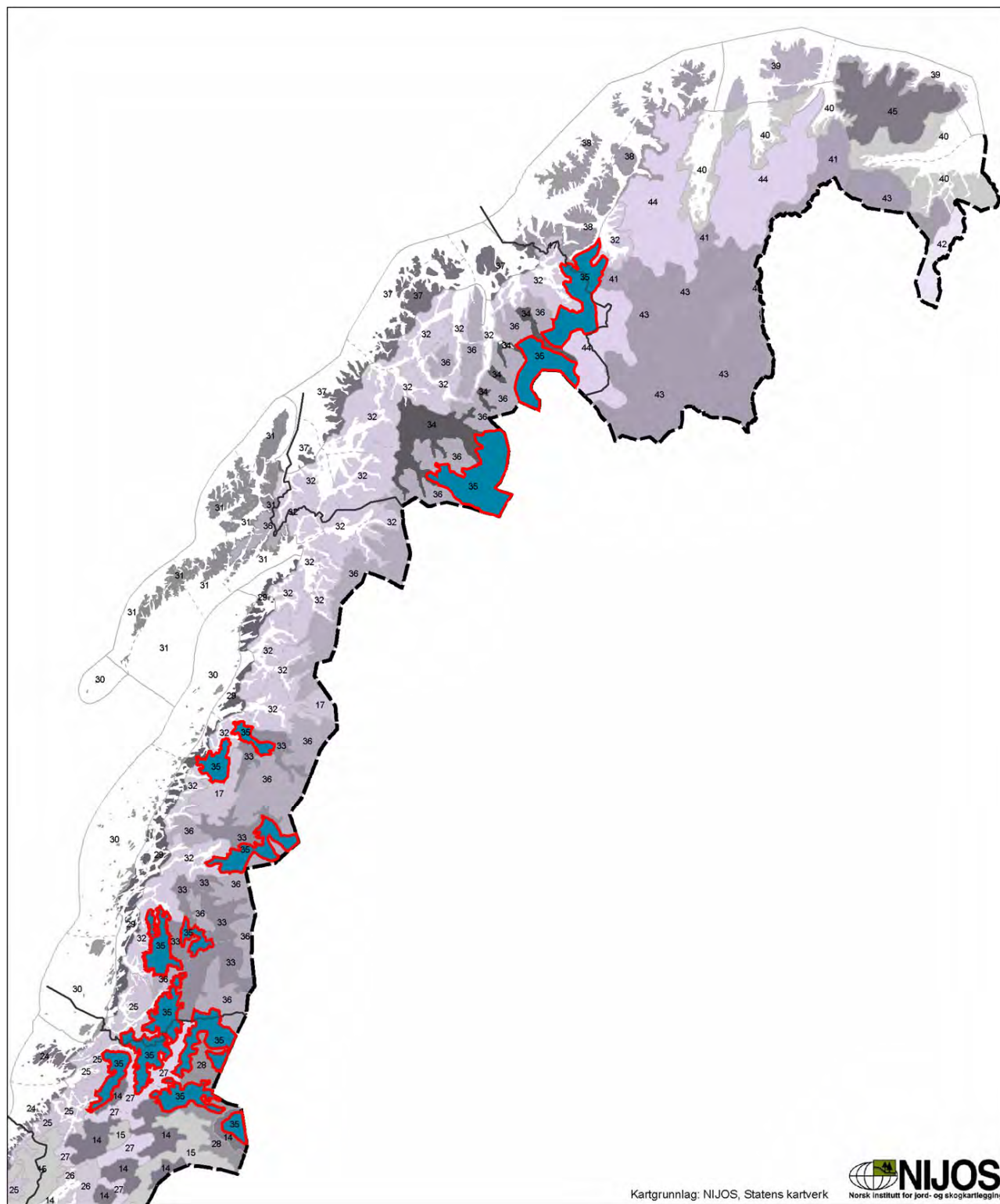
I sør er landformene roligere, og dalene omkranses gjerne av større åser eller små- og storkupert vidde. En til dels bred og godt oppdyrka elveslette er stedvis et særtrekk. Målselva ved Ørvoll, Målselv/Troms.

Jordbruket har relativt kort brukshistorie, da dalene først ble kolonisert fra 1700-tallet og seinere. Mange gårder er nedlagt siste tiåra, og regionen har i dag vel 475 aktive bruk. Tverrelvmo, Målselv/Troms.

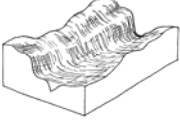

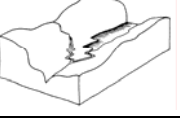

Fortsatt fins kulturelementer og miljøer knyttet til eldre sjøsamisk ressursbruk. Elvebåten er et eks, og ses fortsatt i modernisert form i bruk ved laksefiske og ferdselsturisme. Reisadalen. Nord-Reisa/Troms.

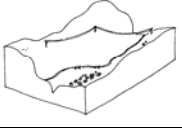

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 35 Lågfjellet i Nordland og Troms.

	LANDSKAPSREGION 35 LÅGFJELLET I NORDLAND OG TROMS Regionen består av 14 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * samlegr. innlandets lavalpine fjellområd. * 500 – 1000 m. oh. * avrunda fjell/vidder 	Regionen ligger spredt fra <i>Namdalen</i> i sør til <i>Kvænangen</i> og <i>Alta</i> (Finnmark) i nord. Siden store deler av Nord-Norges lågfjell inngår i landsdelens ulike kyst-, fjord- og innlandsregioner, er reg. 35 altså mest en samlegruppe for lågalpine fjellområder i innlandet. Regionen ligger helst mellom 500 og 1000 m o.h., men her inngår også noen lavereliggende daler mellom lågfjellsformene. Fjella er høyere i sør enn i nord. I <i>Troms</i> ligger nær hele regionen på kambrosilurbergarter. Her er både avrunda paleiske fjellformer og storforma vidder, oppbrutt av vide, grunne fjelldaler. Tilsvarende daler ses og i indre deler av <i>35.12 Altevatnet/Øvre Dividal</i> , men landformene her har mer preg av et bølgende ås- og forfjellsterreng. Også sør i regionen har landskapets hovedformer et betydelig avrundet preg, ofte med vekslinger av paleiske fjellformer, vidder og åser. I <i>35.6 Mellingen/Majafjellet</i> har landskapene preg av storkupert hei.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * lite løsmasser, særlig i deler av Nordland * bart fjell & tynne morenedekker vanlig * stedvise områder m. avsmeltingsmorener; → rygger / hauger * næringsrik skifrig jord utbredt i Troms 	Store deler har lite løsmasser, dvs mest bart fjell og/eller et tynt, usammenhengende løsmassedecke. Det er særlig vanlig i <i>Nordland</i> , spesielt i u.reg. <i>35.2, 35.3, 35.4, 35.6, 35.7</i> og <i>35.11</i> . Samtlige av disse områdene mangler mektige og store, sammenhengende morenedekker. I u.reg <i>35.1</i> og <i>35.6</i> ses store og sammenhengende avsmeltingsmorener, og karakteristisk her er en landoverflate preget av utallige hauger og rygger. Også lengst nord i <i>Nordland</i> finnes større morenedekker, men betydelig mer spredt og helst langsetter dalbunnens vannløp. I flere av områdene i Nordland finnes også grotter, doliner og underjordiske elveløp. I <i>Troms</i> ligger mye av lågfjellene på kambrosilurbergarter. Slike bergarter vitrer lett, og er svært næringsrike. I de indre deler av <i>Målselv</i> og <i>Bardu</i> (<i>35.12</i>) dekker tykke moreneavsetninger mye av det bølgende forfjellsterreng. Her er stedvis flyttblokker, smeltevannsformer, løsmasserygger og gamle elvegjel vanlig. Tilsvarende småformer finnes også i <i>35.13</i> . I fjellområdene i <i>Nordreisa</i> og <i>Kvænangen</i> (ureg. <i>35.14</i>) ses sandsteinsdekkenes lagdelinger ofte som markerte skuldre i terrenget. I denne u.regionen er det gjerne mye blokkmark ut mot kysten, og mer sammenhengende morenedekker i innlandet.	***
VANN OG VASSDRAG * vann karakteristisk * få store innsjøer * utallige pytter ↔ sjøer * enormt nettverk av bekker og elveløp * snøflekker / isdekker 	Både stillestående og rennende vann har stor visuell betydning for de fleste av regionens ulike landskapstyper. Med unntak av <i>Namsvatnet</i> i u.reg <i>35.5</i> og <i>Altevatn</i> i <i>35.12</i> , mangler regionen de helt store fjellinnsjøene. Her finnes imidlertid store variasjoner fra små myrpytter og tjern til små og middels store vann og sjøer. De mer stillestående vannforekomster forbindes igjen av større tilførselsbekker og elveløp. I tillegg kommer utallige små og store sidebekker ned fra dal- og fjellsidene, og gjør at vannkomponenten de fleste steder er godt synlig i landskapet. Elveløpenes form og hastighet varierer fra brusende slør ned stupbratte fjellsider, via hastige stryk over åpne terskler eller i nedgravde gjel, til rolige meandrerende elveslynger over flate dalbunner før elva igjen kaster seg ut over en ny terskel. Den høye beliggenheten gjør at mange snøfonner og varige isdekker preger fjelltoppene om sommeren. I noen fjellområder er underjordiske bekke- og elveløp svært utbredt. Mange av regionens vassdrag er berørt av kraftutbygging, men likevel har regionen et relativt høyt urørt preg.	***
VEGETASJON * snaue vegetasjonstyper karakteristisk * heisamfunn, fjellenger, myr & våtmark * store artsvariasjoner pga berggrunn/klima * skifer- & kalkgrunn svært artsrikt; Troms * blokkmark; lite veg. * fjellbjørk dominerer i lavtliggende deler 	Regionen har en rekke ulike typer fjellvegetasjon. Her fins fattige og rike rabbesamfunn, lesidevegetasjon, snøleier, lågurtenger og frodige høgstaudeenger med et stort antall urter og gras. Regionen har videre hyppige innslag av rismyrer og rikere grasmyrer, samt flommarkssoner med vier langs bekker og vann. Artssammensetningen kan variere mye innenfor de nevnte vegetasjonstypene, betinget av bergartenes næringsinnhold og snødekkets varighet. For mange arter synes imidlertid utbredelsen også å henge sammen med klimaskiftet fra kyst til innland, og som her veksler fra kjølig oseanisk i lågfjellstrakter nær kysten, til mer kontinentalt innover i landet. Mest artsrike og frodige er lågfjellsområdene på næringsrike kambrosilurbergarter, særlig i indre deler av <i>Troms</i> fylke hvor den rike delen av fjellfloraen kan prege hele fjellpartier. Særlig typisk for den rike fjellvegetasjonen er reinroseheier med et stort antall kalkelskende arter. Kontrasten mot u.regioner med næringsfattig grunnfjell og karrig vegetasjon er meget stor. I regionens høyestliggende deler er vegetasjonsdekket tynt og spedt. Her er blokkmark og bart fjell vanlig, med spredte snøleier, kilde-samfunn og karrig rabbevegetasjon i mellom. I lavereliggende deler, som i bunnen av fjelldalene og på kupert vidder og forfjellsterreng, er ulike typer bjørkeskog svært utbredt. Bartrær fins normalt ikke, men enkelte frøspredte trær vil forekomme.	*/***

¹ Underreg. er; *35.01 Juinje varri, 35.02 Nesåvatna, 35.03 Skrøyvdalsfjella, 35.04 Kjølstadfjella, 35.05 Steinfjellet, 35.06 Mellingen/Majafjellet, 35.07 Hundålvassfjellan, 35.08 Appfjellet, 35.09 Rostafjellet /Kaldavatnet, 35.10 Sundfjordfjellet, 35.11 Lurfjellet, 35.12 Altevatnet/Øvre Dividal, 35.13 Reisduoddar og 35.14 Middavarri /Gabmaskaidi.*

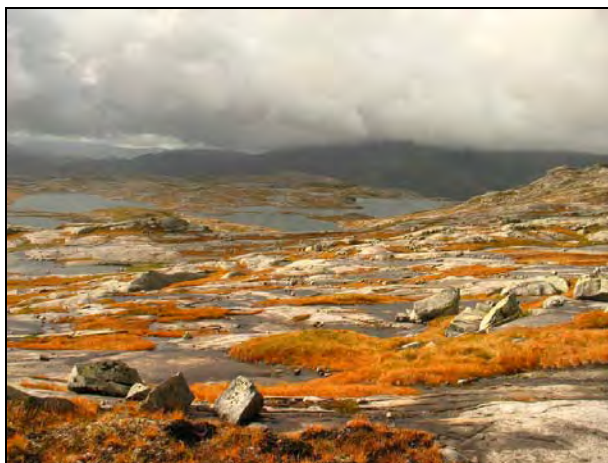
<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * ikke dyrka mark * mye sau- & reinbeiter * lite setring i <i>denne</i> regionen, ikke drift 	<p>Generelt fins det ikke dyrka mark her, og i hele regionen er det kun registrerte tre aktive gårder i drift (u.reg. 35.2 og 35.3). Disse driver med grasproduksjon. Noen få steder, og da alltid i de lavestliggende områdene, kan det imidlertid finnes enkelte nydyrkingsarealer tilhørende gårder med tun og øvrige innmark i tiliggende regioner. Regionen har likevel stor jordbruksmessig betydning pga. sine mange og gode utmarksbeiter. Særlig innenfor de kalkrike områdene, som i Salten og Sør-Troms, er fjell- og skogsbeitene svært gode og er av landets beste saubeiter. Mange av lågfjellstraktene har også en svært stor betydning som beiteområder for rein, og her fins både sommer- og vinterbeiter avhengig av nærhet til kyst - innland. Sammenlignet med tilsvarende regioner i Sør-Norge (14 og 15) har seterdriften hatt et svært beskjedent omfang i denne regionen. Et fåtall eldre setermiljøer finnes, men trolig er ingen lenger i drift.</p>	-
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * inngrepsfrie nat.omr * nesten ikke bebygg. * hytter helst i 2 u.reg. * enkelte skogsveier * vassdragsutbygging * dammer, kraftlinjer * reingjerder, kve * samiske kult.minner 	<p>Regionen har totalt ca 1150 registrerte bygninger. Av dette er vel 1120 hytter/fritidsbebyggelse. Den totale bygningsmassen er altså liten i forhold til regionens totalareal (ca.12 200 km²). Når 80 % av hyttene i tillegg ligger i to u.regioner (35.9 <i>Rostafjellet/Kaldavatnet</i> og 35.12 <i>Altevatnet/Øvre Dividal</i>) ser man at det meste av regionen er uten for bebyggelse. De fleste av hyttene i disse to u.regionene ligger også samlet ved større vann inne blant en lunende bjørkeskog. Hele 7 av 14 u.reg. har til dels store og sammenhengende fjellområder definert som inngrepsfrie naturområder (dvs. > 5 km fra tyngre tekniske anlegg). I flere av regionens lavereliggende og ofte skogsatte dalganger er det anlagt skogs- eller anleggsveier. De fører ofte fram til et damanlegg eller et tilrettelagt hyttefelt/rekreasjonsområde. Regionen har også en svært omfattende vasskraftutbygging, og de fleste hovedvassdrag er berørt. Store damanlegg, reguleringssoner, overføringstunneler, enkelte tørrlagte elveløp, kraftlinjer og større overføringslinjer er lokalt de synlige konsekvenser av dette. Reindriftsanlegg som samlekvve og gjetterhytter fins flere steder. Nord i regionen ses også enkelte steder lange sperregjerder for rein. Regionen er for øvrig rik på ulike typer samiske kulturminner.</p>	- /*
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Nord-Norges lavfjellsomr. ligger fordelt over flere reg. * Reg.35; samlegr. for større samheng. snaufjellsområder * smalt fjellskogsbelte, ikke egen reg. i Nord-Norge * snaufjellet starter overfor fjellskogen * tre soner; låg-, mellom- og høgalpin * lite høgfjellslandskap i forh. til reg.36 * tilsynelatende urørt, men mange spor etter tidl. bruk og ferdsel * rike fjellbeiter * mindre seterbruk * lavereliggende dalfører skiller snaufjellsområder, ofte vei nede i disse * til dels mange vassdrag er utbygd * kulturmiljøer og samiske kulturminner 	<p>Regionen strekker seg fra <i>Lierne</i> i sør til <i>Alta</i> i nord, hvor den grenser <i>mot Finnmarksvidda</i>. I utgangspunktet inngår store deler av Nord-Norges lavfjellsområder som høyereliggende deler av <i>andre</i> landskapsregioner, og denne regionen er derfor å betrakte som en samlegruppe for større og sammenhengende snaufjellsområder. I utgangspunktet skal derfor de fleste områder ligge over skoggrensa. Stort sett mellom 400 og 1000 m o.h., noe høyere i sør enn i nord.</p> <p>Men her inngår også et forholdsvis stort antall lavereliggende områder med fjellskog. Fordi fjellskogen i Nordland og Troms ofte danner et langt smalere belte enn i Sør-Norge, er det ikke tatt ut noen egen fjellskogsregion i landsdelen. Men også her vil fjellbjørkebeltet variere i bredde, og ses praktisk talt rundt alle fjell (uavhengig av region) som en "buffer" mellom barskogen og snaufjellet. Den øvre grensa for skogbeltet går ofte i en tilnærmet sikk-sakklinje bortover fjellsida. I dalsøkk trekkes den oppover, mens ur og myr tvinger den nedover.</p> <p>Overfor fjellskogen starter snaufjellet som normalt deles i tre ulike vegetasjonssoner. Låg-alpin; fra der bjørkeskogen slutter og så langt opp som blåbær vokser. I mellomalpin sone er vegetasjonen mer glissen, og snøleiesamfunn kan dekke store områder. Høgalpin sone utgjøres av områder som domineres av snø, is, ur og blokkmark, men den nedadgående grensen kan variere fra område til område. Den høgalpine sone utgjør de mest typiske høgfjellslandskapene, og er derfor mindre utbredt i denne regionen enn i høgfjellsregionen 36.</p> <p>I regionens tilsynelatende urørte fjellandskaper fins tallrike spor etter menneskers ferdsel og bruk opp gjennom tidene. Jakt og fangst har spilt en viktig rolle, jernmalm er utvunnet i lavereliggende myrer, mens de rike beitenes fortsatt brukes av både tamrein og husdyr. I motsetning til tilsvarende regioner i Sør-Norge (reg.14 og 15) har seterbruket vært atskillig mindre utbredt <i>her</i>.</p> <p>Innenfor regionen blir mange snaue fjell- og viddeområder "atskilt" av lavereliggende dalfører. Og i flere av disse fins det gjerne en smal skogs- eller anleggsvei, som enten fører fram til hytteområder, et forsvarsanlegg, kraftverk, damanlegg etc. Disse veiene inngrep har imidlertid liten visuell betydning for oppfattelsen av regionens overordnede inntrykk, nemlig som <i>urørt</i>. Dette fordi bjørke- eller barskogen i disse lavereliggende dalgangene som oftest skjermes selve veitrasseèn. Betydelig større <i>visuell</i> betydning har regionens mange utbygde vassdrag. Her kan tidvis sterkt regulerte vann og innsjøer med store reguleringssoner i <i>åpent</i> landskap framstå som betydelige menneskelige inngrep. Kombinasjonen av slike veier og tyngre tekniske anlegg gjør at svært mange underregioner mangler såkalt inngrepsfrie områder.</p> <p>Av særlig verdifulle kulturminner og -miljøer nevnes; eldre fjellgårder, fjellstuer, setre, ferdselsveier, fangstanlegg og samiske kulturminner m.m.</p>	

Siden store deler av Nord-Norges mindre lågfjell inngår i ulike kyst- og fjordregioner, er region 35 mest en samlegruppe for større sammenhengende lågfjellsområder i innlandet. Sokum, Gildeskål/Nordland.

Regionen ligger mellom 500 – 1000 m.o.h., men her inngår og noen små, lavereliggende daler mellom lågfjellsformene. Også enkelte høytliggende topper inngår (bildet). Austerdalsfjellet, Vevelstad/nordland.

Blokkstein, nakne bergflater og småremser med vegetasjon er vanlig i høytliggende deler. Stort sett dekt av snø, men synlig sommer - og særlig høst. Kronglevatnet i Finnknefjellan, Vevelstad/Nordland. F: WF.

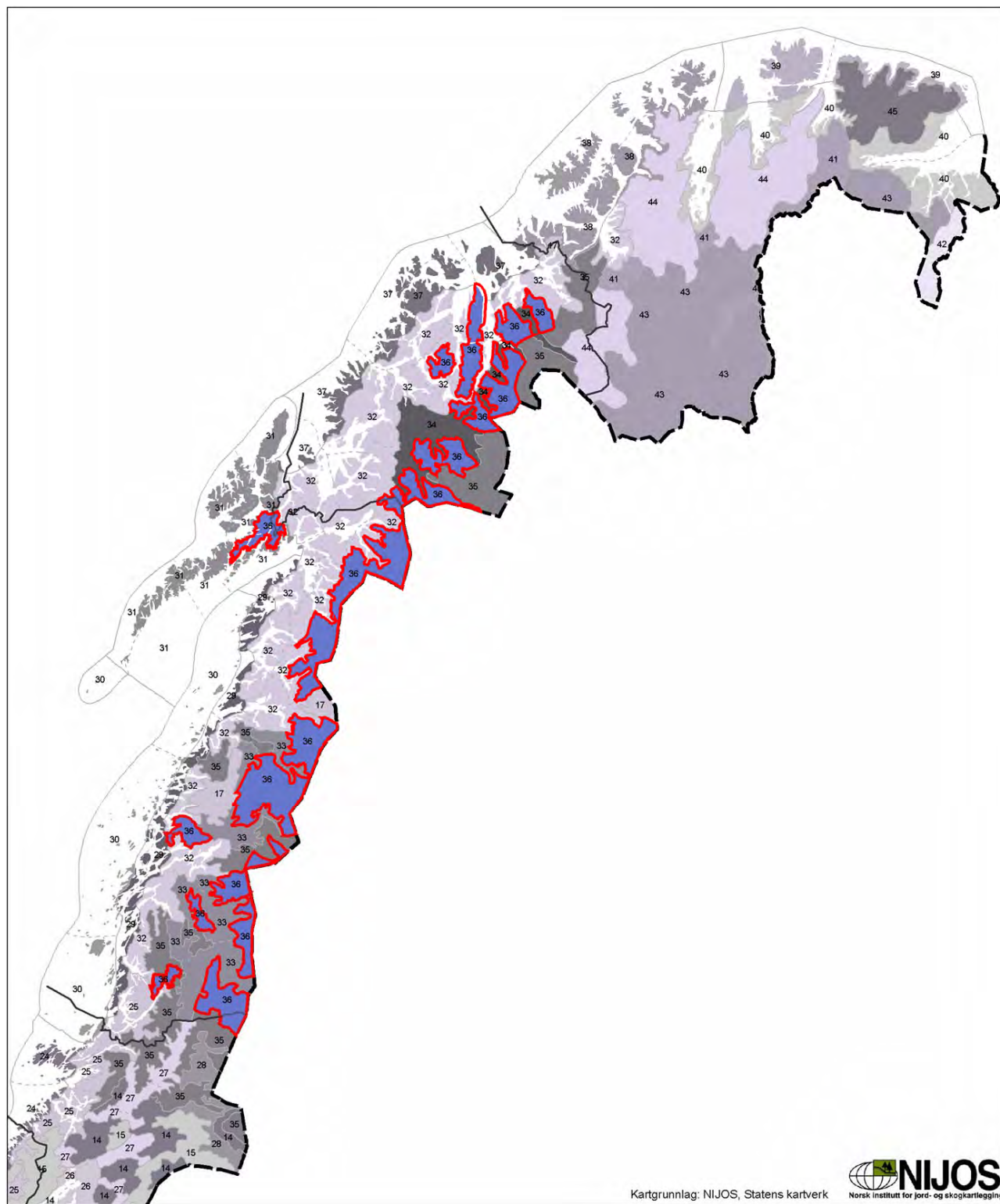
Både stillestående og rennende vann har stor visuell betydning i de fleste av regionens landskapstyper. I enkelte, særlig kystnære områder, er vassdraga korte og kan gå i terskler. Bønåvatnet, Vevelstad/Nordl.

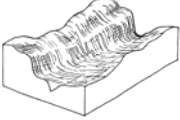

Hyttebebyggelse er regionens mest vanlige bygningsstype, men omfanget er lite og for det meste konsentrert til to underregioner. Form, farge og beliggenhet er viktig for hyttenes synlighet. Fauske/Nordland.

Bjørkeskog i lavereliggende deler, snaue vegetasjonstyper i et midtbelte og ofte ødslig, gøldt og karrig på toppene. Variasjonen er stor, noe som også tiltrekker både vilt og jegere. Sokum, Gildeskål/Nordland.

Landskapsregion 36 Høgfjellet i Nordland og Troms.

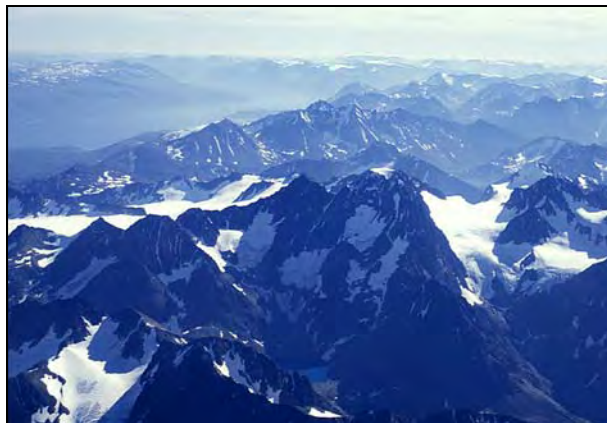
	LANDSKAPSREGION 36 HØGFJELLET I NORDLAND OG TROMS Regionen består av 18 underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * samleregion for fjellområder med høgalpin karakter * stor variasjon i landformer; fra alpine til glasiiale, paleiske eller vidder 	Regionen er en samlegruppe for indre fjellområder i <i>Nordland</i> og <i>Troms</i> med dominerende høgalpine trekk. Høgalpine kystfjell inngår som oftest i andre regioner. En kompleks berggrunn av kaledonsk alder finnes i de fleste høgfjellsområder i begge fylker, men pga. av utstrekning og variert berggrunn er det stor forskjell på regionens hovedformer. Kambro-silurbergarter er likevel dominerende. De gir fjellområdene en viss grad av åpenhet, men også områder med store basisformasjoner som har tinder og tinderekker. Lengst nord i <i>Troms</i> finnes ulike sandsteindekker, og fjella fra Ofoten og nordover avviker i utseende fra områdene lenger sør ved en tydelig lagdeling. <i>Lyngenhavvøya</i> består av gabbro, en mørk bergart som gir tindefjell som stiger rett opp fra fjorden. De kanskje mest særprega fjellformene ses i <i>Nordlands</i> granittområder. Her er tindefformasjoner hugget ut etter klare linjer. Et nærmest totalt fravær av løsmasser gir en sjelden nakenhet der granittens flater kommer godt fram. Roligere, og mer avrunda paleiske fjellformer, blir mer vanlig lenger sør. Noen områder har også viddekarakter.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * nakne fjellsider * eroderte botner * blokkhav i høyden, flere former i dalene 	I alpine høgfjellsområder er breeroderte botner og stupbratte fjellsider med nakne bergflater vanlig. Særlig i <i>Nordlands</i> granittområder der hele fjellsider kan fremstå som jevne, blankpolerte flå. Her finner man også noen av landets mest utfordrende klatreområder. Jorddekkene variere og veksler fra tilnærmet ikke-eksisterende i de høyest liggende områdene, til usammenhengende og svært tynt i fjellsidene, til stedvis jevnere dekke i bunnen av regionens fjelldaler. Her er ulike morene-, breelv- og elveavsetninger vanlig, og ofte kan endemorener eller eskere gi en haugete dalbunn. Langs dalbunnens elver ses ofte eroderte terrassekanter, mens fjellsider ofte har ur, rasvifter og lavinebaner. Lenger opp er blokkhav ofte godt utviklet, og viser en gradvis synkende nedre høydegrense dess lenger nord man kommer. Frostmarksformer er generelt godt utviklet, særlig flytjordsvalker i mer løsmasserike områder.	**
BREER, VANN OG VASSDRAG * snøfonner/småbreer * smeltevannsbekker * fosser ↔ rolige løp * fjellvann & sjøer * vannkraftutbygging 	Selv om regionen ikke grenser direkte mot sjøen, ligger flere u.regioner nær kysten. Med sine ruvende fjell, er de ofte godt synlig fra ulike fjord- og kystområder. Vanlige blikkfang i disse fjellenes blånende silhuetter er snøfonner og småbreer. Forekomst og hyppighet av fonner og varige isdekker danner her et skille mot den lavere liggende region 35, hvor det meste av snøen smelter om sommeren. Mindre breer fins i de fleste u.regioner. Smeltevannsbekker og –elver er et betydelig landskaps- trekk, og lyden av rennende vann er ofte en viktig del av landskapsopplevelsen. Vannløpene viser stor variasjon fra fossefall, til strie elver eller rolige meandringer i flate dalbunner. Pga. stor høydeforskjell mellom topper og dalbunner er lange fossestrenger flere steder vanlig. Også variasjonen av stillestående vann er stor; fra virkelig store høyfjellsjøer til små myrpytter og botntjern. Svært mange av de store og middels store vassdraga er utbygd, og her er flere reguleringsmagasiner.	**
VEGETASJON * mangler vegetasjon i virkelig høgfjell * ulike veg.typer i ulike høydegrad. * artsrikt / artsfattig 	Vegetasjonen i virkelig høgfjell er sparsom og for det meste helt fraværende. Her dominerer lav på bart fjell og blokkmark. På stabile løsmasser, og særlig på kalkrik grunn og i sørhelling, kan en likevel finne spredt plantevekst på høye nivåer. Følges høydegradientene vil man se at det i regionen også inngår alt fra lavtliggende frodige fjellbjørkeskoger, spredte furutrær og snaue myrer, samt lågfjellens vegetasjon i dalbunn og på vidder til snøleier, ur og blankskurt berg oppe i fjellsidene. Store deler av regionen består av kalkrik berggrunn, noe som gjenspeiles i vegetasjonen. I lavere liggende deler av regionen der det er bedre vilkår for plantevekst, ses dette tydelig. Et eks. er reinroseheiene, voksested for den vakre reinrosa, som er en indikatorart for kalkrik grunn. Næringsrike bergarter gjør at deler av også denne regionen har noe av landets rikeste fjellflora, og her inngår flere botanisk kjente plantefjell.	-/**
JORDBRUKSMARK * ikke dyrka mark i regionens mest vanlige landskapstyper * høgfjellsbeiter 	Av naturlige grunner hører ikke dyrka mark hjemme i høgfjellet, og er da heller ikke å se i regionens mest karaktersetende landskapstyper. Når vel 1650 dekar dyrka mark likevel er registrert skyldes det at enkelte små jordbruksdaler kan ligge klemte inne blant regionens høgfjell. Disse gårdene ligger i områder som er for små i utstrekning til å avgrenses som egne underregioner. Med sin beliggenhet i høgfjellsregionen har også slike gårder ofte en typetilhørighet til andre regioner. Fordi høydeforskjellene varierer veldig inngår det i regionen også mange lavere liggende områder med gode beiter. Både	-

¹ U.reg. er; 36.01 Børgfjell, 36.02 Visttindan, 36.03 Luktindan, 36.04 Krutfjellet, 36.05 Okstindan/Junkerfjellet, 36.06 Høgtuva, 36.07 Saltfjellet, 36.08 Junkerdalen/Sulitjelma, 36.09 Lofottindan, 36.10 Rago/Skjomfjellet, 36.11 Næverfjellet, 36.12 Istindan/Njunis, 36.13 Rostafjellet, 36.14 Falegaisa/Addjet, 36.15 Sennedalsfjellet, 36.16 Lyngsalpene, 36.17 Goattegaisa og 36.18 Oappis.

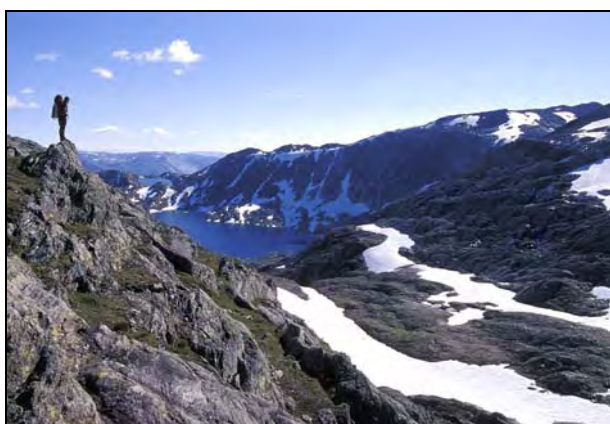
	<p>rein og sau kan derfor noen steder ha påvirket vegetasjonen gjennom beite. For reindrifta har høg fjellsregionen en vesentlig betydning. Dette fordi reinen tiltrekkes høg fjellet i varme perioder om sommeren. Her vandrer den og oppsøker snøleier der den finner grobeite i den sparsomme vegetasjonen langt ut på ettersommeren. Beitepåvirkningen, særlig etter rein, kan derfor stedvis være veldig tydelig.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <p>* kun spredt bebygg. i laveste regiondeler.</p> <p>* kraftutbygging</p> 	<p>I regionens mest karaktersettende høg fjellstyper finnes det ikke bebyggelse. I mer lavereliggende regiondeler kan imidlertid enkelte hytter og gårdsanlegg ses nede i dalbunner eller på mindre viddeområder – gjerne i tilknytning til større vann. Bygningsfrie landskap er likevel vanligst. Av tekniske anlegg er ulike spor og virkninger av vannkraftutbygging mest utbredt, særlig demninger, store innsjømagasin med til dels stor reguleringshøyde samt enkelte tørrlagte elvestrekk. Likevel - også her er et "urørt" preg dominerende. Her er forholdsvis få veier. De fleste går i ytterkant av u.regionene eller følger lavereliggende dalfører. Kjerreveier og oppmerka turstier finnes, men er langt fra så utbredt som i tilsvarende region (16) i Sør-Norge. Ulike antenner og forsvarsanlegg forekommer mer sjeldent, men kan ha forholdsvis stor fjernvirkning.</p>	-
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <p>* stor variasjon, men samtlende er snau høg fjellskarakter</p> <p>* en del lågfjellsområder og små skogsdaler inngår</p> <p>* større høg fjellplatåer og høydedrag mellom 700 – 1500 moh.</p> <p>* reg. ofte skille mellom andre reg.</p> <p>* grovkupert terreng</p> <p>* dype botner og småvann = små lsk.rom</p> <p>* storslagne utsyn mot perifere landskap</p> <p>* regionens topper; ofte blikkfang nede fra andre lsk.reg</p> <p>* ved ferdsel i reg; preget av småformer</p> <p>* goldt & vegetasjonsløst et særpreg</p> <p>* mange områder har varige bre-, is- eller snødekker i høydene</p> <p>* vann betydelig for lsk.karakter; både rennende og stille</p> <p>* smeltevannsbekker</p> <p>* lite/"ingen" vegetasjon i høyeste omr.</p> <p>* snøleier, mellomalpin hei, rabbevegetasjon = gode beiter</p> <p>* mest rein, noe sau</p> <p>* lite/ingen bebygg.</p> <p>* vasskraftutbygging</p> <p>* tekniske anlegg</p> 	<p>Regionens landskaper kan variere til dels mye, men felles er at den samler større områder med betydelig høg fjellskarakter. I regionens 18 underregioner inngår også en del lågfjellsområder samt enkelte små skogsatte fjelldaler, noe som er en naturlig del av høg fjellsmassivenes landskapsmosaikk. Slike lavereliggende "delområder" vil imidlertid ofte ha en landskapsmessig typtilhørighet til andre landskapsregioner, men er i det nasjonale referansesystemet for landskap vurdert å være for små i utstrekning til å bli avgrenset som egne underregioner. Det gjelder særlig områder med likhet til regionen 32-35 (se evt. disse). I beskrivelsen under er det derfor fokusert på de mer høytliggende, og dermed også mest typiske deler av regionen.</p> <p>De regionalt mest karakteristiske landskapene er gjerne større høg fjellplatåer og høydedrag mellom 700-1500 m.o.h. Og svært ofte danner slike høg fjellsmassiv et skille mellom andre landskapsregioner. Landskapets hovedformer varierer veldig, og særlig typisk er et grovkupert terreng med store høydeforskjeller. Romfølelsen man får ved ferdsel varierer derfor veldig fra hvor i terrenget man er. Her fins både mindre og mer lukka landskapsrom som dype botner eller småvann omgitt av høyreiste tinder, samtidig som topper og høye fjellsider ofte kan gi særdeles storslagne utsyn mot både ulike typer perifere og nært omkringliggende landskaper.</p> <p>Sett på avstand er det de mest høyreiste topper og høydedrag som best kjennetegner regionen, og mange vil kunne ha et nært forhold til et fjell selv om de aldri har vært på det. Det gjelder særlig fjellmassiv som er visuelt synlig på lang avstand fra enten fjord eller sentrale bilveier. Ferdes man imidlertid oppe i slike høg fjellområder, endrer dette synsforholdet seg ved at det ofte blir de nære småformene som fanger en umiddelbar oppmerksomhet. Utallige vekslinger mellom karrig, naken blokkmark, ur, skrenter, grusrygger, rasvifter og glatte sva og stupbratte flåg ligger blottet i det nærmest omkringliggende terrenget. Den golde og vegetasjonsløse karakteren gjør derfor at denne landskapsregionen, i større grad enn andre regioner, preges av landskapets småformer. Dette fordi alle små terrengformasjoner som regel er veldig godt synlig i landskapet, og uten å være dekt til av vegetasjon.</p> <p>På grunn av en høy beliggenhet har regionen mange områder preget av varige bre-, is- eller snødekker, noe som ytterligere er med på å forsterke regionens landskapskarakter. Dette både ved at de forsterker fjelltoppene som visuelle og fjerne blikkfang, men også ved at de ved ferdsel ytterligere framhever de golde og ofte ekstremt værutsatte landskapene. Også vann påvirker landskapskarakteren, særlig små pytter, tjern og vann nede i botner, på flater vidder eller som langsmale flater nede blant lagdelte sprekkestrukturer. Vel så karakteristisk er utallige smeltevannsbekker som renner på kryss og tvers ned mot lavereliggende områder.</p> <p>I de høytliggende, eller svært værharde områdene fins vegetasjon kun spredt og sporadisk, og med unntak av mosedekker og snøleier, sjelden som større sammenhengende plantedekker. Likevel vekker de nøysomme høg fjellplantene oppmerksomhet ved sine barske tilværelse mellom grå steinmasser, bart fjell og snøflekker. På klimatisk mer gunstige og dermed også ofte lavereliggende deler, fins det de fleste steder snaue vegetasjonstyper som lokalt sterkt både kan prege og gi farge til ellers karrige fjellsider. Dette gjelder særlig mosesnøleier og mellomalpin hei med innslag av ulike hei- og rabbevegetasjon. I mange underregioner kan nettopp slike områder være sterkt påvirket av beite fra både rein og sau.</p> <p>En noe ugjestmild og ofte vanskelig tilgjelighet gjør at regionens høyereliggende områder kun unntaksvist har bebyggelse eller andre tekniske anlegg. Og da helst som høyspentlinjer eller enkle bygg/brakkertilknyttet ulike former for anleggsdrift/vedlikehold av tekniske anlegg. Dette gjør at svært mange av regionens høyereliggende fjellmassiv blir betegnet som inngrepsfrie imråder. Lavereliggende områder kan imidlertid ha betydelige inngrep, særlig i form av vannkraftutbygging, reguleringsdammer og høyspentlinjer.</p>	

De fleste av regionens fjell ligger et godt stykke inn i landet, noe som gjorde at en tung breis kunne hølve ned fjella slik at de fikk en god avrunda form. Fra Stor-Graddis fjellet, Saltdal/Nordland.

Her fins også enkelte kystnære høgfjellsmassiv hvor lokale botnbreer har gitt fjellene et alpint preg. Slike områder danner overgang mot mindre kystfjell i andre regioner. Lyngsalpene, Lyngen/Troms. F: P.B.

Varige snø- og isdekker i mosaikk med nakent fjell og karrige vegetasjonstyper er et særtrekk for regionen. Mange topper er ellers attraktive turmål for toppentusiaster. Bredivasstinden, Grane/Nordland.

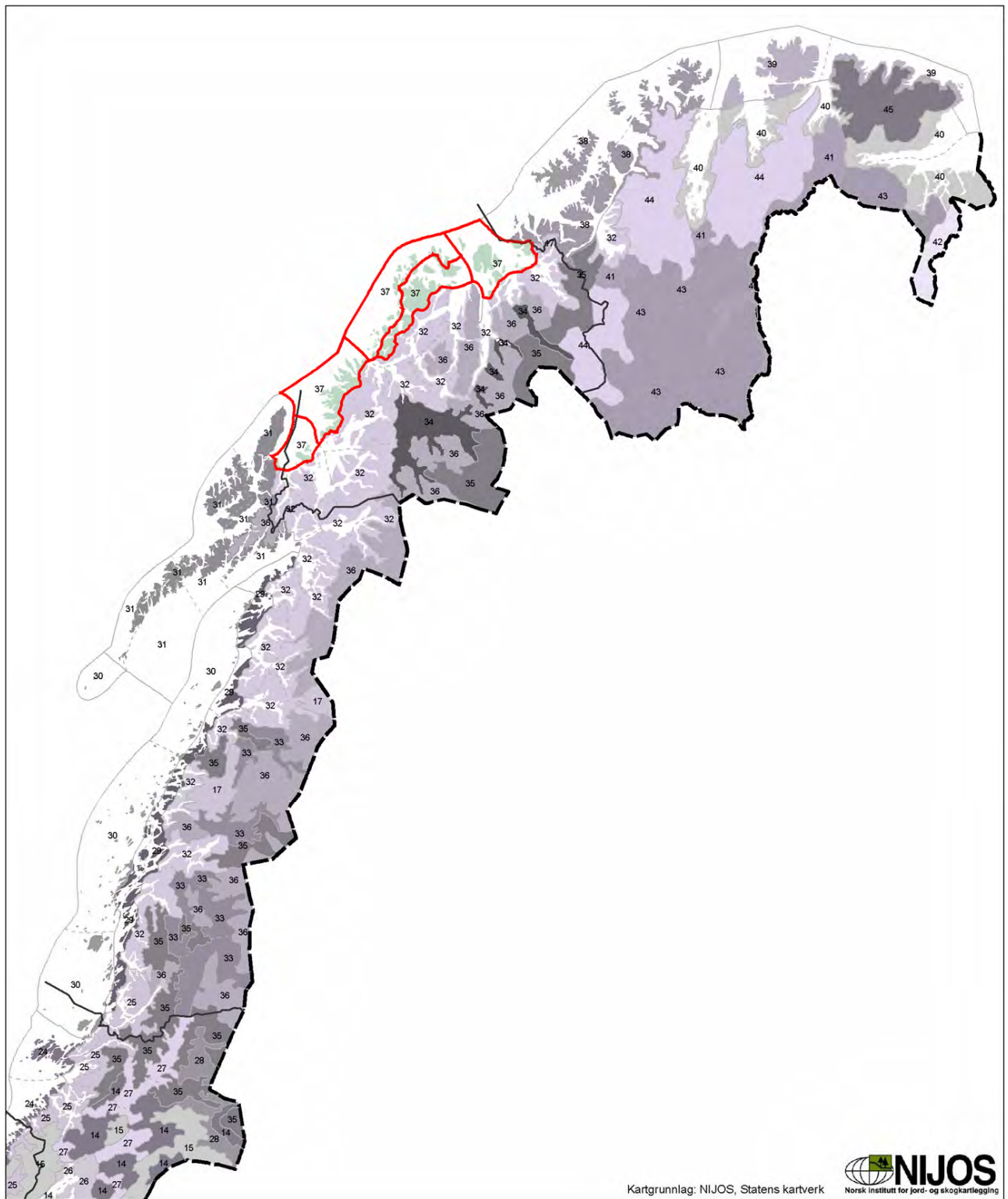
Løsmasser i form av blokkmark, ur og skredvifter er typisk for høytliggende områder. Nakne steinmasser og mangel på sammenhengende vegetasjon, gir her et goldt preg. Semskfjellet, Saltdal/Nordland. F: P.B.

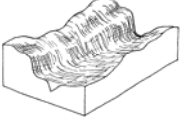

I granittområder er fjellmassiv med glattskurte fjellvegger og stupbratte flåg typisk. De nakne sidene gir, sammen med spredte steinblokker, særegne landskap. Øvre Gjerdalen, Hamarøy/Nordland. F: P.B.

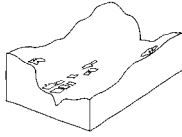

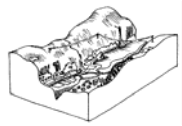
I lavtliggende regiondeler gir særlig vegetasjonsutforming områder med større likhet til andre regioner. Forskjellen er at slike områder gjerne omkranses av regionens høgfjellsmassiv. Sørfold/Nordland.

Landskapsregion 37 Kystbygdene i Troms.

	LANDSKAPSREGION 37 KYSTBYGDENE I TROMS Regionen består av fem underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * stort relieff, mange botner og fjordarmer * tinder/runde former * brattkanter/næringer 	Regionen omfatter yttersiden av de store øyene i <i>Troms</i> , dvs. fra <i>Bjarkøy</i> i sør til <i>Finnmarks</i> grense i nord. Ytre <i>Senja</i> og ytre <i>Kvaløya</i> kjennetegnes av et kraftig relieff med mange dype botner og bratte fjordarmer. Øvrige deler av <i>Kvaløya</i> og en stor del av <i>Ringvassøya</i> , er lavere og har mykere former, men fremdeles med enkelte botner i tettere gruppering på østre del av øya. Tett botngruppering fins også på vestre <i>Rebbenesøya</i> . Mer spredte, men perfekt formede botner og med deler av den gamle (paleiske) landoverflaten imellom, ses på <i>Nordkvaløya</i> , <i>Grøtøya</i> , <i>Vanna</i> m.fl. Den høye <i>Arnøya</i> har både alpin tindetopografi og spredte, men markante botner med rester av eldre relieff i mellom. En del av brattkantformene ut mot havet er delvis marine næringer. Et eksempel er <i>Næringen</i> på <i>Vanna</i> , men dette kan også gjelde mange av brattkantsformene langs strandflatefrie kystavsnitt.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * stedvis skjærgård * bratte øy fjell, * flatbunne daler * lite løsmasser 	Selv om regionen først og fremst preges av høye og steile kystfjell, så fins det også stedvis små, grunne havområder preget av mange lave holmer og skjær. Disse lave landflatene danner stor kontrast til de steile kystfjella. Fra <i>Kvaløya</i> og nordover blir kysten mer øyrik, mens landsiden blir mer oppbrutt av korte fjordarmer, våger og vik. Som oftest står øy fjella rakt ned i sjøen, og selv små øyer kan rage godt over 100 meter til vær. Flere av de større øyene har spredte, både korte og lengre, strekninger med smal strandbrem langs fjellfoten. Ute på kystøyene ligger det få og spredte randmorener fra siste istid. Gamle strandlinjer, i både løsmasser og fjell, finnes spredt i hele regionen, og mange av dem er svært synlig i det snau landskapet. Hele regionen er fattig på løsmasser. På enkelte øyer er mellomliggende fjellplatåer trolig rester av en nær uforstyrret landoverflate (paleisk) fra før siste istid (tertiær).	***
HAV OG VASSDRAG * ytterst; åpent hav * grovtagget kyst gir mange småfjorder * store og små sund * korte vassdrag * snøflekker og is 	Ulike vannforekomstene karaktersetter regionens kyst- og fjordlandskaper. Fra de ytterste øyene ses <i>Norskehavet</i> som et veldig gulv i et vidt og åpent landskapsrom. Mest iøynefallende er de mange fjordene som stikker inn i øyene i ulik lengde, og som gir regionen en ofte svært grovtagget kystlinje. Ekstrem i sin utforming er ureg. 37.2 <i>Senja</i> , hvor landtungene stikker som en mangefingret hånd ut mot <i>Norskehavet</i> . Også lenger nord fliker små og store fjorder opp det grovskårne øylandskapet, men vel så særpreget her er vide sund mellom de store øy fjella. Der slike øyer både ligger atskilt og ruver flere hundre meter til vær, har sundene et betydelig fjordpreg. Der strandflata består av mange lave øyer, holmer, skjær og småsund skapes et mer typisk skjærgårdspreg. Yttersidene vassdrag er gjerne korte og med høyt fall. De starter gjerne fra små botntjern oppe i fjellene, eller drenerer ut via større myrer. I flere daler ligger vannene oppdemt nær høyeste marine grense. På noen av øyene finnes det småbreer, men de fleste fjelltopper har is- og snødekker langt utover sommeren.	***
VEGETASJON * rel. høy årsnedbør * subalpine kystlyngheier/nedbørsmyrer * variert strandvegeta. * alpine planter * bjørkeskog og vier * frodig vegetasjon på rik berggrunn * einer & beitebakker * fuglegjødsla vegeta. 	Klimaet er kjølig oseanisk med relativ høy årsnedbør. Milde vintre og svale somre gir en vekstsesong på ca. 120 dager. Vegetasjonen er sterkt kystpreget, og da regionens fattige bergarter (granitt, gneis og kvartsitt) gir et surt og dårlig jordsmonn for plantevekst, er vegetasjonen ofte skinn og fattig. Subalpine kystlyngheier og nedbørsmyrer er derfor vanlig. Spesielt for floraen er at flere planter her har sin nordgrense, bl.a. rome og pors. Begge disse trives på myr, og enkelte steder kan romeblomsten gi et gulskinn til myrene. Strandvegetasjonen er variert, og deles normalt i tre hovedtyper; vegetasjon på sand- og steinstrender, strandenger og bergstrender. Et innslag av alpine planter fins særlig der det er baserike avsetninger eller berggrunn. I mer lune forsenninger og dalsider finnes bjørkeskog, som på vindbeskyttede steder kan være godt utviklet. Langs elve- og bekkedrag finner en frodige lauvskoger, ofte med sumpregnede vierbelter mot vannløpet. Einerkjerr trives mange steder, særlig i tørre, sørvendte lier og i beitebakker. I strøk med løse skifre og kalkbergarter oppnår vegetasjonen en særlig frodighet. Regionen har flere kjente fuglefjell, og i tilknytning til disse opptrer en yppigrønn, fuglegjødslet vegetasjon. Sammenhengende matter av skjørbuskurt er typisk på slike steder.	**
JORDBRUKSMARK * kombinasjonsdrift * over 1/2 ute av drift	Regionen har totalt ca. 9 200 da hevdholdt dyrka mark, fordelt på ca. 100 aktive bruk. Kombinasjonen fiske og jordbruk har vært vanligste bruksform, men særlig har jordbruket hatt stor nedgang. Mange små og avsidesliggende bruk er nedlagt og fraflyttet de siste tiåra. Anslagsvis er noe over halvparten av regionens tidligere dyrka mark,	- / **

¹ Underregionene er: 37.1 *Bjarkøy*, 37.2 *Ytre Senja*, 37.3 *Hillesøy/Nordkvaløy*, 37.4 *Kvaløya/Vanna* og 37.5 *Skjervøy*.

<ul style="list-style-type: none"> * mange små og av-sidesliggende bruk * i dag; eneyrker * småfe og reinbeite * særpreg; beitelier 	<p>gått ut av drift. I dag drives de gjenværende gårdene hovedsakelig som eneyrke. Gårdene er for det meste små. 35 % av gårdene har mindre enn 50 da innmark, mens 38 % har fra 50 til 100 da. Særlig på <i>Vanna</i> og <i>Arnøya</i> er det fortsatt mange gårder i drift, med stedvis ganske så sammenhengende jordbruksland langs strandbredden. Grasfôrproduksjon dominerer (98,7 %), men også noe potet. Sau- (ca. 9 700 dyr) og geite hold (ca. 1 900 dyr) er vanligst, men her er også noe storfe (ca. 400 dyr). På flere av øyene er det sommerbeite for rein. Utmarksbeitet fra rein og husdyr har gjennom tidene satt sitt preg på landskapet. Mange steder ser en ennå de karakteristiske snaue, gresskledte brattliene. Dette er verdifulle kulturmarkstyper og landskap som nå oftest gror igjen. På <i>Vengsøya</i> finnes en av de mest intakte beitelierne i regionen.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * spredt bosetting * veiløse grender, flere er fraflyttet * skille; brente og ikke-brente bygder * midtgangshus * få aktive fiskevær * inngrepsfrie nat.omr * betydelig kulturpreg * k-minner, sjøsamer 	<p>Over hele regionen er bosettingen spredt. Veiløse bygder og grender er det mange av, flere er fraflyttet. Bebyggelsen er knyttet til fiske og jordbruk, og naustet vitner om gårdenes sterke bånd til sjøen. Naustet ligger enten på stranda nedfor gården, eller samlet i ei rekke for flere gårder. På <i>Arnøya</i> og <i>Vanna</i> finnes linjebebyggelse. Lengst nord, mellom <i>Karlsøy</i> og <i>Arnøy</i>, gikk grensa for tyskerens brenning i 1944-45. Nordøst herfra finnes kun etterkrigsbebyggelse, mens i sør fins fortsatt en del eldre førkrigsbebyggelse. Også her var midtgangshuset vanligst på gårdene, og mange hus er fortsatt bevart. Noen av husa er oppført av russetømmer, innført av pomorene. Særpreget er bygningsmiljøer på små øyer nær det ytterste havgapet, bl.a. på <i>Gåsvær</i>, <i>Musvær</i>, <i>Lyngøya</i>, <i>Risøya</i> og <i>Røssholmen (Tromsø kom.)</i>. Fiskeriene drives i dag hovedsakelig fra de få gjenværende værene. I dag er de verken mange eller særlig store. De fleste bosatte øyer har vei langs strandflata. De ytre delene på flere av halvøyene har status som inngrepsfrie naturområder. Det gjelder også <i>Grøtøya</i> og <i>Nordkvaløya (Karlsøy kom.)</i>, som verken har vei eller større tekniske anlegg. Nasjonalt må disse øyene nærmest anses som "unike", da de er de siste store øyene som av DN blir karakterisert som "urørte". Flere av disse øyene har imidlertid et betydelig kulturpreg, og det fins fortsatt hus her, ofte brukt som fritidshus. Tufter og spor etter eldre bosettinger finnes flere steder. Noen av disse var sjøsamiske sesongbosettinger.</p>	<p>- / ***</p>
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * skjermende øyfellsgard fra Norskehavet * stedvis vill alpekyst * smale, dype fjorder * bebodd ytterkyst * god opptrekks plass for båt = tidl. lokaliseringfaktor bosetting * fjære til fjellfot * naustrekker * fiskevær dagens tettsteder, gode havneforhold, molo * før; sentralt pga all trafikk på sjøen * mye fraflytting * villmarksområder 	<p>Betraktet fra yttersiden, dvs fra Norskehavet, karakteriseres regionens "øyfjellsgard" som en til dels vill alpekyst med en rad av høye, flotte forberg, hvert av dem beliggende ytterst på en fjellrekke mellom smale fjorder som skjærer langt inn i øyenes fjellmassiv. Men også fra regionens mer lunt beliggende storsund og øyenes innersider dominerer en høy, bratt og oftest utilgjengelig fjellkyst, men likevel ofte nok iblandet av smale strandflater, spredte vikar (stedvis med hvite sandstrender), lave eid og småøyer med roligere landformer og mildere preg. Det er særlig de sistnevnte småformene som har gitt grunnlag til regionens bosettinger. En så grovskåret og fjordkløftet, men likevel <i>bebodd</i> ytterkyst, finnes ikke noe annet sted i verden. Bebyggelsen ligger gjerne så lunt plassert som mulig, selv om det ikke har vært viktigste lokaliseringfaktor. Størst betydning for bosetting var nemlig tilgang på en god opptrekks plass for båten, for uten skikkelig båtstø var det uråd å bosette seg selv om landet bak var dyrkbart. Også gårder som lå langt fra havet måtte ha part i en høvelig stø, og et hovedtrekk i bebyggelsesmønsteret er derfor at samtlige gårder har eiendom "fra fjære til fjellfot" - dvs. fra stø til utmarksgrjerde. Dette har gjort at enkelte teiger ble svært smale og knapt nok ga plass til stue og fjøs. På den beste båtlandingsplassen ble alle støene, naust og evt. sjøbuer samlet, hvilket også er et markert nordnorsk landskapstrekk; nemlig samling av nausta i en tette linje nede ved sjøen. Moderne fiskevær er lokalisert etter andre behov, nemlig dypere havn og mer beskytta ankringsplasser for større båter. Bølgedempere og moloer er typiske her, i tillegg til fiskerirelaterte næringsbygg og kaianlegg. Den moderne boligmassen i dagens fiskevær er også løsrevet fra det gamle bosettingsmønsteret, bl.a. ved at husa ligger tett samlet over og under hverandre, og ikke på linje. Havet har alltid bundet folk og landskaper sammen, og kystleia var den store kommunikasjonsåren. Regionen lå åpen for impulser og en sterk mobilitet har alltid preget den. Det er få steder man kan følge samme slekt på samme gård i flere generasjoner, fordi folk stadig har flyttet på seg og søkt nytt utkomme andre plasser, både langs kysten og innover i landet. Dette er også et faktum i dag. For 40-50 år siden foregikk nær all trafikk på sjøen, og de fleste av regionens øyer lå sentralt til mot hovedleia. Men ettersom fastlandets veinett ble utbygd og ble en økende lokaliseringfaktor, ble stadig større deler av regionen utkant. I dag er store områder blitt kraftig avfolket, og til dels mange gårder og grender har status som fraflyttingssted, eller "utvær". Tomme hus og et kulturlandskap i forfall er derfor etter hvert blitt mer og mer vanlig å se.</p>	

Regionens storøyer ruver godt over havet, men stedvis finnes også langt flatere, mindre øyer. Et eksempel er Karlsøya, som ligger sentralt i skipsleia og som har et betydelig jordbruk. Karlsøy/Troms.

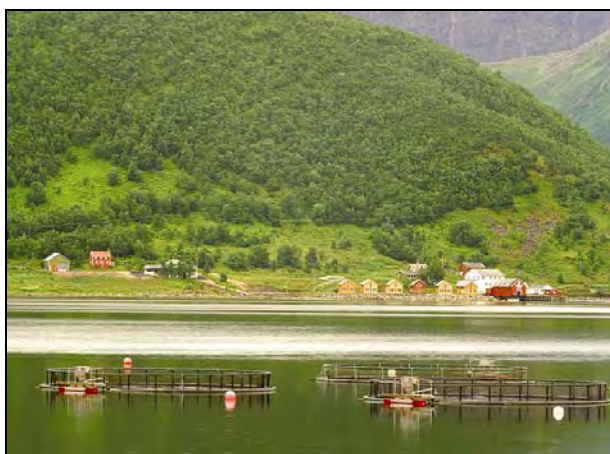
Det meste av kystlinja er ubebodd. Ofte danner stupbratte kystfjell en majestetisk brattkant mot åpent hav, fjord eller sund. Bildet viser fjellrekka Kongan i Mefjorden på Senja, Berg/Troms.

Høye blånende fjell med varige is- og snødekker er typiske blikkefang tvers over fjorder og sund. Her mot grenda Sandaker på Arnøya (Skjervøy/Troms), mot Lyngsalpene og Gammvikblåisen (i reg.36).

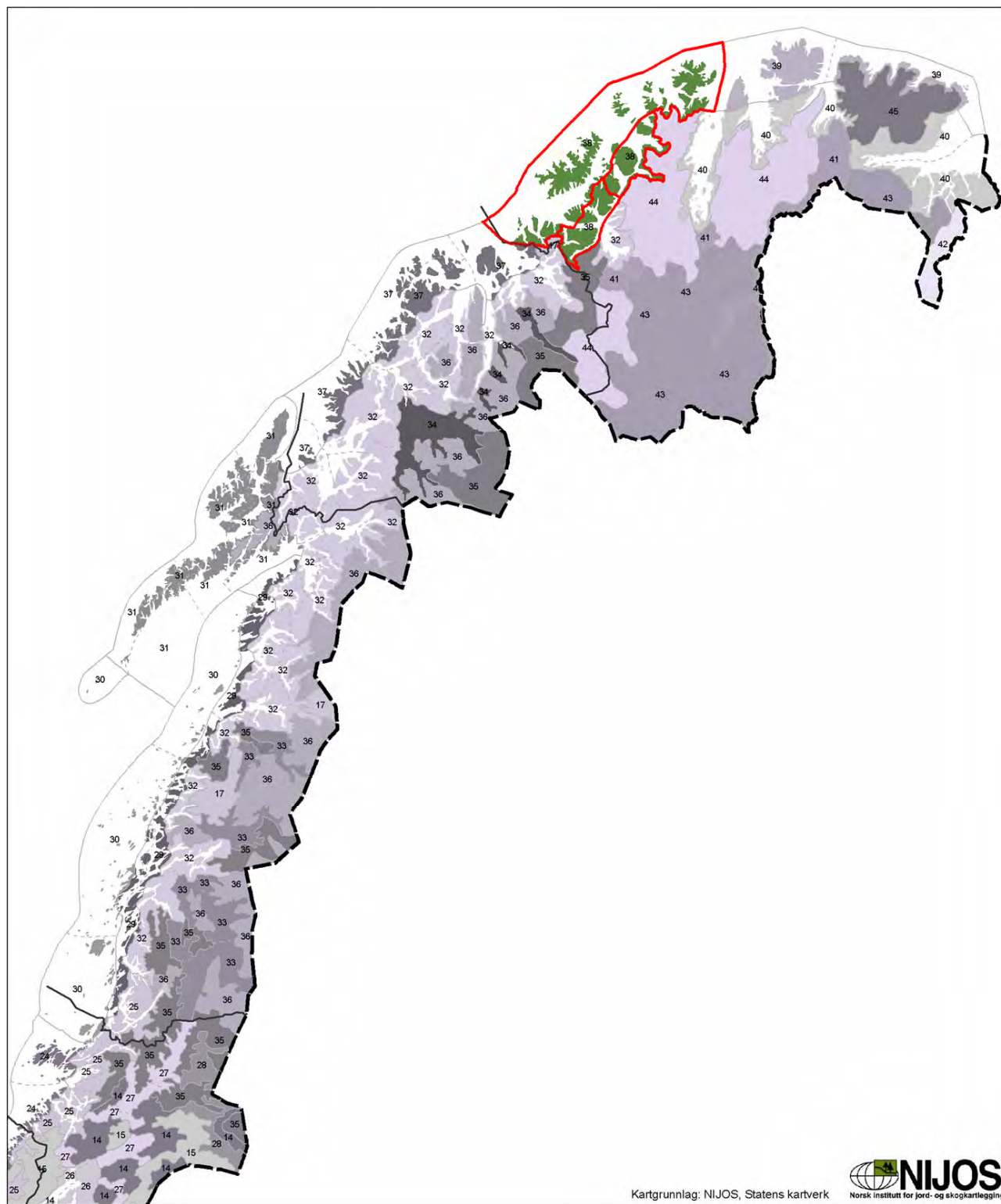
Regionen er spredt bosatt, og bebyggelse er ofte knyttet til områder med jordbruk og fiske. Nord i regionen fins nesten bare etterkrigsbebyggelse. Årviksand på Arnøya, Skjervøy/Troms.

På innersida av de store øyene fins ofte lunere fjord- og storsundpartier. Rekkebebyggelse langs strandlinja er typisk, gjerne med en lunende bjørkeskog overfor. Kattfjorden mot Tulleng, Tromsø/Troms.

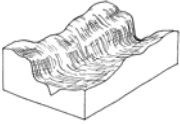

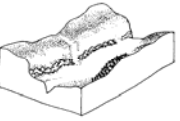

Korte fjorddaler er typisk på øyenes ytterside. Her inne er det gjerne lunere enn langs brattkystene, noe som gjør at man ofte ser næringsrike, tette bjørkeskoger. Baltsfjord på Senja, Lenvik/Troms. F: PB.

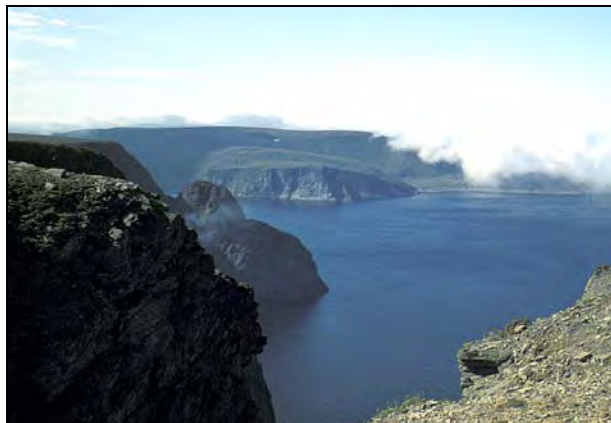
Landskapsregion 38 Kystbygdene i Vest-Finnmark.

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk **NIJOS**
 Norsk institutt for jord- og skogkartlegging

	LANDSKAPSREGION 38 KYSTBYGDENE I VEST-FINNMARK Regionen består av tre underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * høyere enn i reg 39 * dypt fjordinnskårne øyer, bratt kystlinje * inner-ytterside ulikt * spisst & avrunda * U-daler, botner * lite strandflate 	Regionen omfatter kysten i Vest-Finnmark fra <i>Loppa</i> i sørvest til <i>Magerøy</i> i nordøst. I Vest-Finnmark ruver landformene høyere enn i kystregion 39 lenger øst, og regionen består av store og dypt fjordinnskårne øyer. Kystlinja er oftest bratt og flere steder utilgjengelig. Landformen varierer noe, og øyene har ofte ulik karakter på inner- og yttersiden. Taggete og spisse alpine, eller glasiiale former, preger bl.a <i>Loppa</i> , <i>Stjernøya</i> og <i>Seiland</i> , mens i nordøst har <i>Sjørøya</i> , <i>Kvaløya</i> , <i>Rolvøya</i> , <i>Hjelmsøya</i> og <i>Magerøya</i> både storkupert hei, vidde- og paleiske fjellformer. De fleste øyene har bratt næringskyst på yttersida. Særlig på de alpine øyene gir dette et ruvende inntrykk med fjellsider som her faller fra 500 til 900 meter rett ned i sjøen. Under istiden ble øyenes indre og markerte elvedaler et godt grunnlag for intens breerosjon og frostvitring. Dette resulterte i utforming av mange U-daler, botner og egger; dvs. unge landformer med stort relieff. Bare på ryggene og enkelte flater er den rolige, gamle overflaten bevart. Store strandflater er uvanlig, men finnes bl.a. på <i>Loppas</i> og <i>Rolvøys</i> ytterside. Mellom øyene er landskapet vidt med brede fjorder mellom øyer, og mellom øyer og fastland.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * næringer/bratte daler * lite skjærgård & utviklet strandflate * bratte U-daler * tynt jorddekke, ur * lagdelinger * stedvis leirskifre * grusforvitret gabbro 	Fjellsidene mot hav og fjord er overalt bratte (næringskyst), og strandflate langs fjellfoten ses bare unntakstvist. Strandflate av den lave skjærgårdstypen fins kun i et lite område utenfor <i>Gjesvær</i> i vest på <i>Magerøya</i> . I vikene og på lavtliggende landtunger finnes hevede, godt synlige strandlinjer. Et særtrekk for regionen er brattkyst (næringer), stedvis også med staper eller staur, dvs. spisse fjellformer stående opp fra sjøen, og strandrauer. I vikene og på lavtliggende landtunger ses gamle, hevede strandlinjer. Også inne blant øyenes U-daler dominerer stupbratte fjellsider. Jorddekket er for det meste tynt. Morenerygger forekommer lokalt i dal- og fjordmunninger. Større sedimentfylte daler mangler, og dalbunnen kan være karrig og med vekslende mikrotopografi. Lyse avsetningsbergarter med liggende lag av sandstein og kvartsitter dominerer. Bergartene er gjennomført av mørke gabbroer og rustbrune serpentinitter, fargerike og godt synlige i det snøfrie, og ofte løsmassefattige landskapet. Lagdelingene er både et særtrekk og et blikkfang. Stedvis finnes også leirskifre, først og fremst blottet i lave eid og øyer. Blokkmark, ur og skredvifter er vanlig de fleste steder. Noen steder ses også grusforvitring i gabbroen, særlig på <i>Seiland</i> og <i>Magerøya</i> ved <i>Nordkapplata</i> ets fot.	**
HAV OG VASSDRAG * <i>Norskehavet</i> & <i>Lopphavet</i> * åpne havstrek, store fjorder og sund * øyene; fliket kyst * korte fjordarmer * breer, elver & vann 	På et overordna geografisk nivå preges regionen av både åpne havstrekninger og store sund og fjorder mellom øyene. På de ytterste øyenes ytterside står <i>Norskehavet</i> rett inn. Her får vind- og bølger fra nord-nordvest ofte fri utfoldelse, og sjøen kan ofte gå svært grov. Av kjente lokale havområder nevnes særlig <i>Lopphavet</i> lengst sør i regionen. Mer lokalt, og langsetter hver av størøyene, river en mengde korte fjordarmer, kiler, bukter og vikene opp strandlinja, og danner en svært så oppfliket kystlinje. De store kontrastene fra åpne havområder med høy himmel til korte fjordarmer omgitt av steile fjellsider er et regionalt særpreg. Lenger inn mot fastlandet skilles de større øyene ofte av store sund. På flere av øyene finnes mindre platåbreer, og regionen har landets laveste glasiasjonsgrense. Fra breene renner melkegrå smeltevannselver, ofte via flere fosser og strierstryk på ferden ned mot fjorden. Også andre elver kan ha større fossefall og stryk, særlig under snøsmeltingen. På varme vår- og forsommerdager kan stor vannføring gjøre det vanskelig å krysse de kalde elvene. I regionens hei- fjell- og tindelandskaper finnes også mange mindre vann, mange av dem med betydelige fiskeforekomster.	***
VEGETASJON * kjølig, mye nedbør * berggrunn avgjør vegetasjonsrikdom * stedvis rike & svært frodige grasenger * åpne kystheier * noe bjørkeskog * sjøfuglkolonier 	Klimaet er kjølig oseanisk med mye nedbør. Kombinasjonen av klima, flere måneders sammenhengende lys og stedvis næringsrike bergarter, kan enkelte steder gi en usedvanlig frodig vegetasjon. Meterhøye gras og urter i frodige høgstaudeenger dekker stedvis selv de bratteste skråningene, og gir en uvanlig følelse i regionens ellers barske kystmiljø. Store deler av regionen ligger utenfor den arktiske skoggrensen, men likevel fins stedvis bjørkeskog eller mer spredte treklynger i fjord- og dalbunnen + lavt i enkelte lune fjellsider. Som ellers i Nord-Norge har regionen en underlig mosaikk av fjell- og lavlandsplanter. Fjellplanter ses fra fjærestein til tindetopp, og mange vanlige kystarter har her gjort fjellplanter av seg. Pga skiftende berggrunn og terreng har regionen også variert vegetasjon. Enkelte steder har en rik flora med flere sjeldne arter, bl.a. fjellvalmue som dels er vanlig på grusbakker med gabbro. Vegetasjonen preges forøvrig av åpne kystheier med litt bjørkeskog på skjerna lokaliteter og vier langs vassdragene. I enkelte klipper fins store kolonier med sjøfugl, og pga. fuglenes gjødsling ses ofte gras- og urterike vegetasjonstyper der.	**

¹ Underregionene er: 38.1 Øksfjord/Seiland, 38.2 Hammerfest og 38.3 Kystbygdene i Vest-Finnmark.

<p>JORDBRUKS-MARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * verdens nordligste jordbruk * spredtliggende * 54 % ute av drift * aktive gårder; små * gras, husdyr & rein 	<p>Til tross for verdens nordligste jordbruk, er det først og fremst fiske og havnæringer som danner grunnlaget i regionens økonomi. Her er vel 7 000 dekar dyrka mark, fordelt på vel 60 aktive bruk. Det meste av dette ligger spredt, oftest i lune viker eller på lave eid. Bruksstørrelsen varierer fra mindre bruk til større gårder. Tidligere var jordbruk en støttenæring til fisket, men antall bruk i drift er sterkt redusert. Noe over halvparten av all tidligere registrert dyrka mark er gått ut av drift. Det meste av dette er jord fra små veiløse, eller avsidesliggende og fraflytta, kombinasjonsbruk. Grasfôrproduksjon til slått og kulturbeite dominerer. Flere steder brukes imidlertid også naturenger til slått, og kan utgjøre en betydelig del av en gårds slåtteareal. Husdyrholdet består av både storfe (ca 500 dyr) og sau (vel 3 600 dyr). Her er og betydelige sommerbeiter for rein, og de ulike fjordavsnittene inngår i ulike reinbeitedistrikter. F.eks bruker <i>Karasjokrein Magerøya</i> i nord, mens rein fra <i>Kautokeino</i> går i kystfjella mellom østsida av <i>Repparfjorden</i> og sørvest til <i>Lyngen</i> i <i>Troms</i> (i reg. 32).</p>	- / *
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * steinalderboplasser * norske- & sjøsamiske boplasser * kombinasjonsbruk * gjenreisn.arkitektur * fiskevær = tettsteder * typehus i boligomr. 	<p>Regionen har noen av landets eldste steinalderboplasser. Fra gammelt av var kysten et møtested mellom nordmenn og samer, og her fins særlig mange eldre sjøsamiske boplasser. Hovedgrunnlaget for bosetting har vært tilgang på de <i>spredte</i> naturressursene på land, og kombinasjonsmuligheten fiske/jordbruk var viktigste lokaliseringfaktor. Helt opp mot ca. 1930 slo folk seg ned på nye steder hvor det var mulig å dyrke en liten jordflekk og ro fiske. Det spredte bosettingsmønsteret ses fortsatt i regionen, selv om folk flest nå bor i større grender og tettsteder. De fleste avsidesliggende, veiløse gårder er fraflyttet, men de små bygningene blir ofte velholdt som feriehus, og kan fortsatt ses spredt langs øyenes mange småfjorder, viker og sund. All bebyggelse og infrastruktur ble brent i 1944/45. Gårdsbebyggelse og eldre tettsteder/by har derfor ofte tidlig gjenreisningsarkitektur, da de fleste gårder/steder ble bygd opp igjen på samme sted etter krigen. Bebyggelsen i tettsteder og <i>Hammerfest</i> by, preges likevel mest av boligområder med typehus fra 1970 og fram til i dag. De fleste tettsteder har utviklet seg fra mindre fiskevær i fjordbotner eller steder med gode havnemuligheter. Fiskeritilknyttede bygninger, kaianlegg, fiskebåter er karakteristisk.</p>	- / **
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * krans av store øyer * 3 hovedlandskap; ytterside, innerside & øyenes innland * store sund / åpne havstrek mellom øyene * fjordarmer; langsmale landskapsrom * stedvis svært frodig * gammel bosetting * steinalderboplasser * sjøsamiske bosetn. * spredt bosetting opp mot nyere tid * stor fraflytting * sjøbasert samferds. * utilgjengelige steder * verdens nordligste jordbruk; i nedgang * ca. 60 aktive bruk * nasj./reg. særpreg 	<p>Fra <i>Loppa</i> og nordover til <i>Nordkapp</i> skjermes fastlandet mot storhavet av en krans av store og dypt, fjordinnskårne øyer. Til forskjell fra region 39 lenger øst, er fjordene her tallrikere og mer forgrenet. Kystlinja, både mot hav og fjorder, er som oftest bratt og nærmest utilgjengelig. En grovinnndeling av regionens landskaper gir tre hovedtyper; <i>Yttersida</i>; med vide landskapsrom dominert av bratte fjellsider og næringskyst vendt mot åpent hav eller havstrekninger. <i>Innersida</i>; "lunere" beliggenhet, kortere avstand til nærmeste øy, ofte noe roligere landformer smalere sund og trangere landskapsrom. <i>Innlandet</i>; forrevent fjellandskap uten direkte sjøkontakt, større U-daler, småskog og stedvis svært frodig, korte hastige vassdrag, mange vann og stedvis breer.</p> <p>Et særtrekk er også de store sundene mellom øyene, særlig inn mot fastlandet, som danner en farbar led. Ferdsel her gir sterke inntrykk der store øyer stiger rett opp fra hav, sund og fjorder uten skjærgård og flate strender. Stup og bratte lier ses ved ferdsel langs land, men oppstykket av korte fjordarmer som brått åpner opp for langsmale og grønne landskapsrom inne i en fjordbotn. Mange steder gir de lettsmuldrende gabroide bergartene frodige høyvokste gressganger selv i de bratteste lier og landskapene kan her virke helt unaturlig frodig på disse breddegrader.</p> <p>Regionens bosetting er gammel, og har bl.a noen av landets eldste steinalderboplasser. I <i>Heimskringla</i> nevner <i>Snorre</i> bl.a. <i>Gjesvær</i> på <i>Magerøya</i> som den første norske havn vikingene tok inn til når de var på vei hjem fra tokter i <i>Kvitsjøen</i>. Her er også utallige spor og minner etter sjøsamiske bosettinger. I dag er bosettingen langt mer konsentrert enn før, og fins helst i fiskevær, tettsteder og enkelte spredtliggende smågrender. Fraflyttingen fra avsidesliggende gårder og fiskevær har vært stor, mens bosetting i mindre bygdasfunn og aktive fiskevær opprettholdes. Samferdselen er sjøbasert, med både ferger, hurtigbåter, hurtigruta, lokalbåter og private fiskebåter. Flere øyer, eller deler av øyene, har ikke rutegående kommunikasjon. Slike steder virker svært utilgjengelig og fullstendig utenfor allfarvei. Transport til og fra må avtales med lokale fiskere.</p> <p>Tidligere var jordbruk en støttenæring til fisket, men antall bruk i drift er i dag sterkt redusert. Over halvparten av all tidligere registrert dyrka mark er gått ut av drift. De gjenværende vel 60 gårdene er derfor svært betydningsfulle i en ren landskapsmessig sammenheng. Men også som representant for et særegent subarktisk jordbruk, med bl.a. verdens nordligste jordbruk, er fortsatt jordbruksdrift viktig for både Norge og regionens identitet. Et betydelig tamrein beite, samt noe sau, gjør at gjengroingen av nedlagt dyrka mark ikke finner sted, eller stedvis kan gå veldig seint.</p>	

Regionens største attraksjon er selve Nordkapp platået. Her på fastlands Norges nest nordligste punkt ser man stupbratte næringer, og turister har latt seg begeistre i vel 140 år. Honningsvåg/Finmark. F: FKV.

Gode havneforhold har alltid vært blant de viktigste lokaliseringfaktorene for bosetting opp gjennom tidene. Det innebærer at husa stedvis kan ligge tett innunder fjellfoten. Breivik, Hasvik/Finmark.

Hammerfest er regionens eneste by, men til gjengjeld også verdens nordligste. På slutten av 1800-tallet var byen en turistattraksjon, men også utgangspunkt for ekspedisjoner lenger nord. Hammerfest/Finmark.

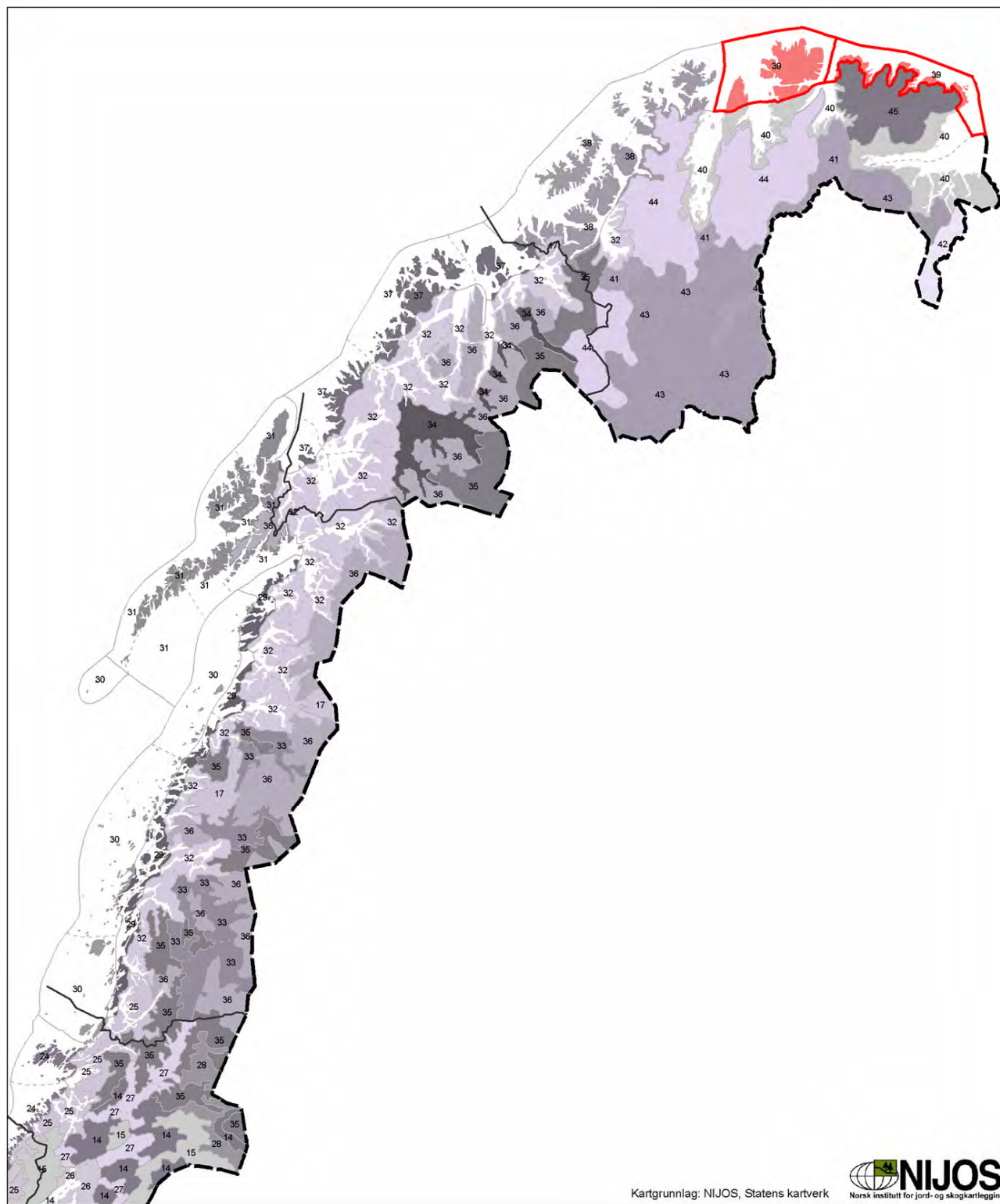
Havskodde er vanlig på varme sommerdag, og ligger da ofte som et slør over levende fiskevær med kort utror. Steder med hurtigruteanløp er blant de største turistattraksjonene. Havøysund, Måsøy/Finmark.

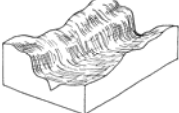

Regionens ulike landskaper preges de fleste steder av snau vegetasjon. Det skyldes både klimatiske forhold, men også beite av rein og sau fra fjærestein, mellom hus og opp til fjelltopp. Sarnes, Nordkapp/Finmark.

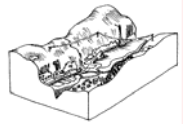
Mange av regionens småfjorder var bebodde fram til siste krig. I dag er de veiløse områdene helst fraflytta, og framstår mer som urørte, og noe bortgjemte fjordaler. Gåshopen på Sørøya, Hammerfest/Finmark.

Landskapsregion 39 Kystbygdene i Øst-Finnmark.

	LANDSKAPSREGION 39 KYSTBYGDENE I ØST-FINNMARK Regionen består av to underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * halvøyene; bølgende til flate vidder * stupbratte næringer * noe strandflate i øst * småfjord / elvedal 	I region 39 <i>Kystbygdene i Øst-Finnmark</i> har landformene lavere høyde over havet enn i 38 <i>Kystbygdene i Vest-Finnmark</i> . Den gamle landoverflaten er også mindre erodert i regionens indre deler, og her er hovedformen helst en bølgende vidde. Fra halvøyenes innland faller imidlertid landet steilt ned i havet, og former en brattkant som kalles næring. Disse næringene er dannet ved frostforvitring, massebevegelse og havbølgenes arbeid. Høyden på næringene varierer fra få 10-metre til 300 meter eller mer. De steile næringene er et karaktertrekk. Enkelte steder på <i>Varangerhalvøya</i> , er det en smal strandflate mellom brattkantene og havet, og her når ikke lenger havets bølger inn til bergveggen. Strandflata her er noen få hundre meter bred, og ligger opp til 50 – 60 m.o.h. Langsetter halvøyene stikker også korte fjorder seg inn i landet, ofte forlenget med en kort elvedal i bakkant. Fjordsidene øker gjerne i bratthet ut mot havet, for så lenger ut gradvis å gå over i klippekyst.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * skifrig berggrunn * tagget kystlinje * bart fjell & tynt jorddekke * næringskyst, rauker, staurer & brenninger 	Berggrunnen er svært skifrig og oppsprukket pga. forvitring. Vest i regionen står lagrekkene på høykant, og her finnes en taggete kystlinje med mange fjorder og bukter, særlig på <i>Nordkynhalvøya</i> . Langs <i>Varangerhalvøya</i> har kysten et rettere forløp, men her skjærer korte fjorder seg mer rett inn i den bakenforliggende landmassen. Bart fjell og tynt jorddekke dominerer, og det er lite løsmasser. Jorddekket er likevel noe bedre enn i reg. 38, og løsmaterialet er rikere oppe i halvøyenes viddelandskap. Strandprosessene er interessante, og næringskysten er i stadig utvikling. Dannelse av høyreiste rauker i strandkanten foregår fortsatt, og flere er svært godt kjent, bl.a. <i>Finnkjerka</i> og <i>Syltefjordstauran</i> . Småformer som gryter og renner er vanlig i strandsona, samt rasvifter og urer under bratte fjord- og fjellsider. Stedvis ses mindre sandstrender i lune viker. Den smale strandflata på <i>Varangerhalvøya</i> er spesiell. Her har kraftig bølge påvirkning og omfattende frostsprengning skapt underlige og svært forrevne småformer i skifrige bergarter. Her er også fossile næringer og gamle rullesteinsstrandlinjer vanlig.	***
HAV OG VASSDRAG * Austhavet * Golfstrømmen * fiskerike havomr. * korte vassdrag * mange gode fiskevann på vidda 	Kjært barn har mange navn, fryktet hav likeså. I den folkelige litteraturen brukes flere navn på regionens nære havområder, bl.a. <i>Austhavet</i> , <i>Ishavet</i> , <i>Nordishavet</i> og <i>Barentshavet</i> . Her brukes førstnevnte. Regionens kyst nyter særdeles godt av <i>Golfstrømmens</i> varme utløpere, og varm luft fra havet føres mot land fra vest. Fenomenet gir kysten isfrie havner om vinteren, og er en forutsetning for eksistensen til både fiskevær og jordbruk langs ytterkyst og i småfjorder. Utenfor fastlandet ligger et av verdens mest fiskerike havområder, og for bosettingen har livet i havet alltid vært bestemmende for livet på land. Det er fortsatt en realitet. Opplevelsen av storhavet fra regionens forrevne strandlinje er mektig, både i storm og stille og til alle årstider. Møtet mellom store havdønninger og klippekyst gir et inferno av skumsprøyt og sjøskvalp i brenningene og mot fjellstrand. Fra halvøyene innenfor drenerer korte vassdrag ned til havet, og elvene varierer med små stryk og rolige partier med stilleflytende loner. I halvøyenes viddelandskap finnes også hundrevis av små og store vann hvor fin ørret fortsatt vaker.	***
VEGETASJON * subarktisk klima * kalde somre * ofte vegetasjonsløst * stedvis artsrik flora * kreklinghei/torvmyr * urterike enger * kjerr + noe småskog 	Til tross for subarktisk beliggenhet, sjøvendt eksponering og snittemperaturer sjelden over + 10°C pr. sommermnd, så varierer vegetasjonen forholdsvis mye. Deler av kysten kan nok minne om en gold steinørken, men både på berghyller, i ur, skrenter, og trange skar, ses hist og her en ganske så artsrik flora. Særlig er fuglefjellenes flekkvise og grønne grasbakker et blikkfang mot svart fjell. I overgang mot og i deler av det bakenforliggende viddelandskapet er kreklinghei, bart fjell og blokkhav vanlig. Her er og noe myr i forsenkninger. Torvmyrer nær bebyggelse kan ha spor etter torvuttak til tak og brensel. En stor kontrast til den mest værutsatte klippekysten eller de karrigste deler av viddene, er enkelte lune fjordarmer og elvedaler. Her kan både artsrike lågurt- og høgstaudeenger trives. Her vil også skog i ordets forstand mangle, men puslete klynger med vindkrokete bjørk kan vokse i enkelte lune viker og fjordbotner, bl.a. i <i>Gulgojjorden</i> og i <i>Syltefjorden</i> . I <i>Oksvågen</i> på <i>Nordkynhalvøya</i> vokser visstnok verdens nordligste bjørkeskog. Langs mange vassdrag er belter av småvokste vierkjerr og kratt vanlig.	*
JORDBRUKSMARK * før; fiske-jordbruk * mange små bruk * nå; ødegårder	Opp gjennom tidene har fastboende i regionen "alltid" hatt noe jordbruk i kombinasjon med fiske, men helst av beskjedne størrelse. Det vesle jordbruket var likevel høyst nødvendig for datidens sjølvberga fiskebønder. Gårdene lå ofte ensomt og avsides til langs uveisomme kyststrekninger og mange øde fiskebondebruk ble fraflytta like etter siste krig. Også i dag er regionen fattig på jordbruksmark, og det har vært til dels lite nydyrking i nyere tid. Fortsatt fins enkeltgårder i drift, men regionen består kun av 13	-/*

¹ Underregionene er; 39.1 *Nordkinn* og 39.2 *Austhavet*.

<ul style="list-style-type: none"> * 13 aktive bruk * ca. 1400 da innmark * gras, kyr, sau & rein * beitepåvirka l.skap 	<p>aktive gårdsbruk som til sammen hevdholder vel 1 400 dekar dyrka mark. Godt over halvparten av tidligere registrert dyrka mark antas å være tatt ut av drift siden siste krig. Engbruk til grasfôr og kulturbeite er enerådende. Sauehold utgjør det viktigste husdyrbruket med vel 1 750 sau/lam på utmarksbeite. Storfe fins på kun ett bruk. Tamrein, som det går mye av på sommerbeite, er viktigste beitedyr med tanke på å holde eldre kulturmark åpen. Dette til tross for at sommerbeite for rein har mindre betydning her enn i kystregionen lenger vest. Ofte ses både rein og sau på beite blant fraflytta tun og naustrekker. På den måten bidrar beitedyra også til at arealene rundt kulturmiljøene ikke gror til.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * fyrtårn & flyplasser * både bosatte og fraflytta områder * nedlagte fiskevær * store aktive fiskevær * gjenreisl.arkitektur * før-krigsbebyggelse * hytteområder 	<p>Ferdes man på <i>Austhavet</i> kan nok det meste av ytterkysten fremstå som øde og karrig. Her er det lyspunkter som <i>Sletnes</i>-, <i>Makkaur</i>- og <i>Vardø fyr</i> m.fl. som først påkaller oppmerksomhet. I fjorder og vikar finnes imidlertid også en del bebyggelse. Alle små og store, bosatte eller fraflytta, fiskevær oppstod engang ut fra behovet om kort utror til fiskefeltene. I dag er ikke det lenger nødvendig. Mange gårder, grender og fiskevær er fraflytta, bl.a. <i>Skjøtningberg</i>, <i>Risfjorddalen</i>, <i>Omgang</i>, <i>Losvik</i>, <i>Finnkongkeila</i>, <i>Hjelmsøya</i>, <i>Hamningberg</i> og mange flere. Nesten all bosetting skjer i dag i og nær store, livskraftige fiskevær som <i>Kjøllefjord</i>, <i>Mehamn</i>, <i>Gamvik</i>, <i>Berlevåg</i>, <i>Båtsfjord</i>, <i>Syltefjord</i> og <i>Vardø</i> (Norges østligste by). Fiskeværenes bebyggelse er ofte tett konsentrert med bylignende strukturer. Flyplass ligger nær kommunesentrene. De fleste steder ble all bebyggelse brent under siste krig. Eldre bygningsmasse er derfor typisk etterkrigsarkitektur. Kun få steder har bevart eldre bebyggelse, bl.a. <i>Hamningberg</i> hvor bl.a. russiske rorbuer fra 1700-tallet er minner fra pomortiden da handel med russere var en del av daglig livet. Regionen har også en rekke små og spredte gårder/grender med finsk, samisk eller norsk opphav. Her er forholdsvis få veier, og de fleste går gjennom eller ender i et fiskevær. Langs veiene ligger stedvis små og store hytteområder.</p>	-/**
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Norges nordøstligste kyst * brattskrentene (næringene) et særpreg * klippekyst med bl.a. staurer, rauker og brenninger * ofte goldt og karrig * lommer med frodig vegetasjon * planter som ressurs & kulturhistorie * fugleffjell * aktive fiskevær m. tett bystruktur, havn, molo og flyplass * gjenreisl.arkitektur og moderne typehus * mange ødegårder og nedlagte fiskevær * få veier; fra fjell til fjord og ytterkyst * færre jordbrukere, men større bruk 	<p>Har man ryggen mot fastlandet og kun det åpne <i>Austhavet</i> foran seg, er man definitivt på Norges nordøstligste kyst. Den lange serien av næringer fra <i>Sværholtklubben</i> via <i>Nordkynhalvøyas</i> ytterside til <i>Varangerhalvøyas</i> nesten uavbrutte klippekyst fram til <i>Vardø</i>, utgjør regionens mest slående landskapstrekk. Her ute ved ytterkysten dominerer ulike typer klippekyst, med sine karakteristiske staurer, rauker og brenninger. På den sparsomt forekommende strandflata øst i regionen fins også et særpregt landskap. I selve strandkanten står lave, skifrige og svært forrevne berg og knauser trassig opp fra grunnen, ofte atskilt med ørsmå flater med sand, rullestein eller pulverisert skiferstrø mellom bergklovene. Et fåtall steder finnes større sand- og rullesteinsstrender. Sistnevnte ses også hyppig som gamle strandlinjer høyere opp i baklandet.</p> <p>Selv om yttersidelandskapet kan virke ekstremt goldt og karrig, finnes det også her lune lommer og grønne flekker. Eks. er grøderike grasbakker under regionens mange fugleffjell. Slike bakker var engang verdifulle utslåtter for de mange små og spredte gårdene. Også i vegetasjonen ellers er det kulturhistorie; f.eks. ses langs flere av vassdragene store mengder av både nyserot og fjellkvann. Den giftige nyseroten ble innført av russiske handelsmenn til bruk mot høyt blodtrykk og urolig hjerte, mens den velmakende kvannen er en gammel norsk eksportartikkel. Fugleffjellene var engang en skattet, men også farlig ressurs. En lov fra 1600-tallet bekrefter det: "<i>Dersom noen faller ned og slår seg i hjel når de er ute på eggleiting i fugleffjellene, skal de være utelukket fra gravsted i vigslet jord, på samme måte som en sjølmorder.</i>"²</p> <p>Spredt på yttersida ligger mesteparten av regionens bebyggelse, dvs. både aktive og nedlagte fiskevær, spredte gårdsbruk og et økende antall hyttefelt. De største aktive fiskeværene ligger enten i bunnen av en kort fjordarm eller mer værhardt til på en smal strandflate med kort vei til åpent hav. De moderne og største fiskeværene ligger gjerne med tett bystruktur bakenfor en lun og moloskjermet havn. Både gjenreisningsarkitektur og moderne prefabrikkerte typehus preger fiskeværene sammen med offentlige kontorer, private handels- og servicebygg, kaianlegg og fisketilknnyta industri m.m. De fleste kommunesentre har kortbane flyplass nær tettstedet.</p> <p>Veiene er få og går ofte over flate lavarktiske fjellplatåer, for deretter å sno seg ned til et av regionens fiskevær. Noen få steder ligger veien også på ytterkystens strandflate, bl.a. til <i>Hamningberg</i> (<i>Båtsfjord</i>). Underveis tar veiene ofte små avstikkere langssetter små fjordarmer og fram til enkeltgårder/små grender med fast bosetting og aktiv jordbruksdrift. Selv om jordbrukerne er blitt vesentlig færre, er dagens gårder blitt vesentlig større. Nye driftsbygninger og relativt store buskaper på oppdyrka kulturbeiter nær vei, vitner om modernisert og intensiv drift.</p>	

² Fra: Grønseth, Jan. 1998. "*Finnmark. Fotefar mot nord.*" Landbruksforlaget. s.110.

I reg. 39 har landformene lavere høyde over havet enn i 38. Typisk for kystlinja er møtet mellom hav og land som dannes av en markant brattkant kalt næring. Her: Hytter ved Persfjord, Vardø/Finmark.

Til tross for subarktisk beliggenhet, sjøvendt eksponering og lav sommertemperatur fins også steder med rik vegetasjon. Her; rik beiteprega vegetasjon under dolomittfjell. Syltefjorden, Båtsfjord/Finmm. F: P.B.

Fra bakenforliggende landskaper drenerer enkelte dyptskårne, og frodige elvedaler ned mot kysten. Tette partier med bjørkeskog er stedvis typisk. Syltefjorddalen, Båtsfjord/Finmark. F: P.B.

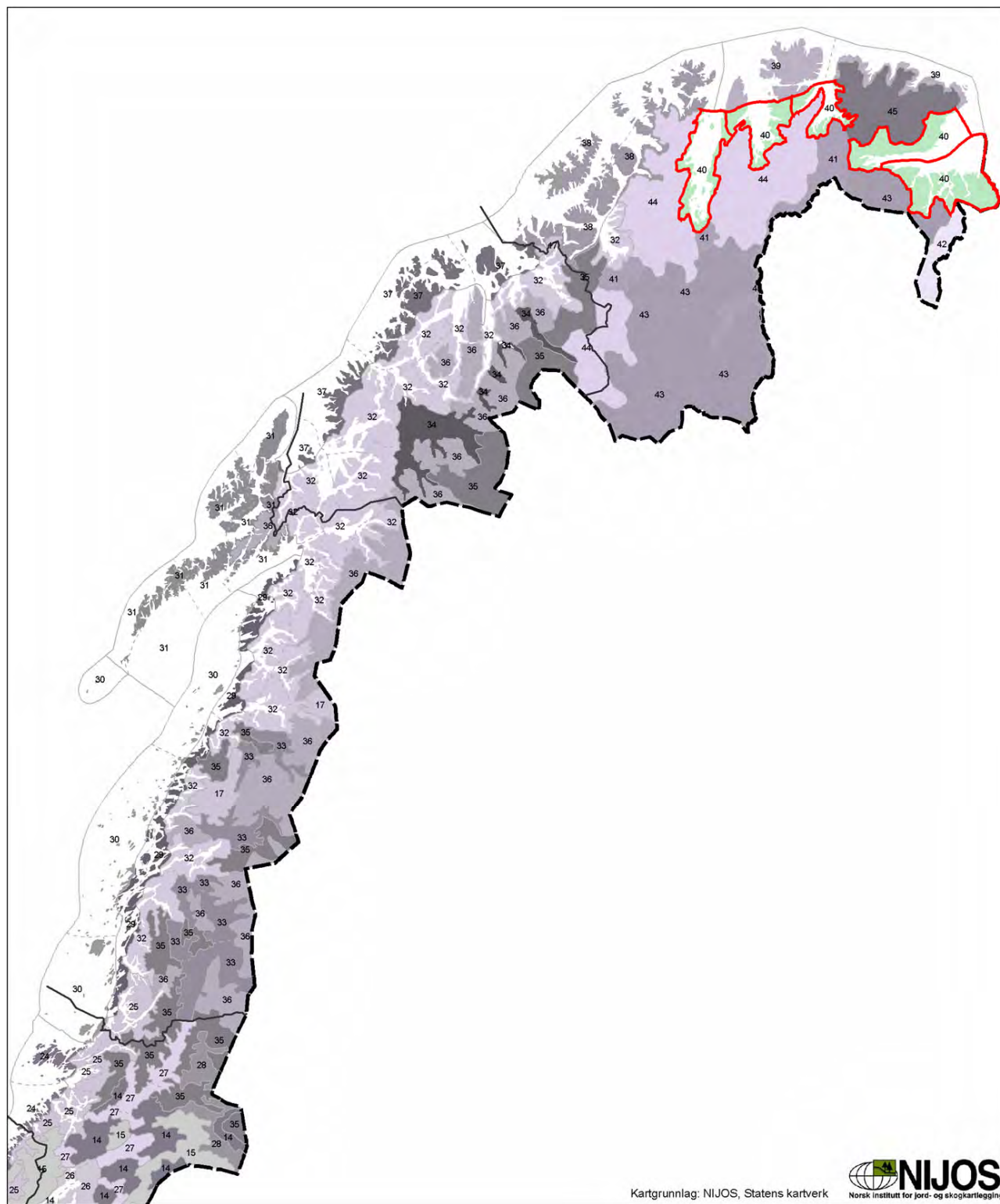
Alle fiskevær, både eksisterende og tidligere, ligger med kort utror til fiskeressursene utafør. Noen få og store moderne fiskevær utgjør dagens hovedbosettingsområder. Gamvik, Gamvik/Finmark. F: P.B.

Mange eldre fiskevær, jordbruksgrender og enkeltgårder er blitt fraflytta siste 30-40 åra. De av dem som ikke ble brent under krigen utgjør verdifulle kulturmiljø. Hamningberg, Båtsfjord/Finmark.

Kun få steder drives et aktivt jordbruk, men til gjengjeld er regionens gårder både moderne og av atskillig størrelse. Grasdyrking og melkeproduksjon dominerer. Fra Indre Kiberg, Vardø/Finmark.

Landskapsregion 40 Fjordene i Finnmark.

	LANDSKAPSREGION 40 FJORDENE I FINNMARK Regionen består av fem underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
<p>LANDSKAPETS HOVEDFORM</p> <ul style="list-style-type: none"> * store vide fjorder * ulike hovedformer * lav brem mot vidde * åser / storkupert hei 	<p>Regionen omfatter indre deler av de store fjordene i Øst-Finnmark, og består av fem underregioner fra <i>Porsangerfjorden</i> i vest til <i>Varangerfjorden</i> i øst. Tidligere beskrivelser omfattet også <i>Altafjorden</i>, men den inngår nå i landskapsregion 32². Rundt <i>Porsangerfjorden</i> ses lange og lave åser med slake skråninger ned mot vide og grunne senkninger. <i>Varangerfjordens</i> nordside preges av en lav og bred strandbrem med hevede strandterrasser. Sør for <i>Varangerfjorden</i> har landformen mer preg av storkupert hei. Her finnes store og små fjellmassiv med en jevn høy, bølgende vidde gjennomskåret av en rekke daldrag som gir et forholdsvis stort relieff. Også <i>Laksefjorden</i> og <i>Tanafjorden</i> omgis ofte av storkupert hei, men landskapet bakfor fjordene er oftere en småkupert og lavtliggende vidde.</p>	***
<p>LANDSKAPETS SMÅFORMER</p> <ul style="list-style-type: none"> * rolige landformer * korte elvedaler * brattkyst/slake sider * strandvoller * ikke skjærgård 	<p>Regionens skifrige bergarter og sandsteiner ligger i horisontale lag, noe som gir overveiende rolige landformer over store områder. Særlig ses dette inne på regionens kystnære deler av de store halvøyene. Her fins også flere steder korte elvedaler, ofte med flate og vide dalsletter, som drenerer ned mot kysten. I de østre gneisområdene dominerer iseroderte terrengformer i et til dels sterkt kupert heilandskap. Overgangen fra et bakenforliggende viddelandskap til selve fjorden varierer fra stedvis stupbratte skrenter (<i>Tanafjorden</i>) til småslake stigninger (<i>Varangerhalvøyas</i> nordside). Et særtrekk flere steder er mange store strandvoller. Slike eldre terrasserte rullesteins- og grusstrender, er et synlig resultat av landhevinger gjennom årtusener. Her ble nye strandvoller lagt opp etter hvert som landet sted, og stedvis ses de ulike strandlinjenivåene som tribuner i et stort amfiteater. Fjordene mangler skjærgård, og småøyer og holmer fins nærmest bare innerst i <i>Porsangerfjorden</i>. Regionen har også store makkfjærer og våtmarksområder.</p>	**/**
<p>FJORDER OG VASSDRAG</p> <ul style="list-style-type: none"> * fjordene dominante * fjordbasseng * fj.botner; fjordpreg * fjordenes bakland; variert vassdragsnat. * vann, elver & bekker * store elver, fosser 	<p>Fjordene er regionens mest markante landskapskomponent. I <i>Finmark</i> er imidlertid fjordene annerledes enn sørpå. Stor bredde og "lave" fjordsider gir fjordene mer preg av å være fjordbasseng. Det gjelder både <i>Porsangerfjorden</i>, <i>Laksefjorden</i>, <i>Tanafjorden</i> og nordøstre side av <i>Varangerfjorden</i>. Inne i fjordbotnen ses imidlertid ofte noe av de "klassiske" fjordenes langsmale karakter, særlig i <i>Tanafjorden</i> og sørøstsiden av <i>Varangerfjorden</i>. I fjordenes bakland preger også vannkomponenten landskapene. Her finnes en betydelig vassdragsnatur i de omkringliggende ås-, hei- og viddelandskapene. Med oppsamling fra utallige små og store vann, renner flere elver og bekker ut i fjordene. Størst er elvene fra de store bakenforliggende dalene; bl.a. <i>Lakselva</i>, <i>Stuorrajohka</i>, <i>Tanaelva</i> og <i>Pasvikelva</i> m.fl. Mange av disse elvene renner i store slynger før de når sjøen. I tilknytning til de største elevene har regionen også enkelte større og kjente fosser, bl.a. <i>Stabbursfossen</i> (Porsanger kommune) og <i>Skoltefossen</i> (Sør-Varanger kommune).</p>	***
<p>VEGETASJON</p> <ul style="list-style-type: none"> * ulik berggrunn gir store vegeta.forskj. * karrige ytre fjordløp * frodige fjordbotner * stedvis furuskog * bjørkeskog domin. 	<p>I regionens grunnfjell finnes hyppige innslag av næringsrik leirstein og dolomitt, noe som her skaper frodig vegetasjon i kontrast til mer næringsfattige områder. De indre fjorddeler ligger gjerne langt mer skjermet enn de ytre fjordstrøkene, noe som igjen fører til et gunstigere klima for vegetasjonen her inne. Innlandsvegetasjonen kan derfor være forbløffende frodig, breddegradene tatt i betraktning. I den lune fjordbotnen til underregion 40.1 <i>Porsangerfjorden</i> finnes bl.a. forholdsvis grove furuskoger, og med bl.a. verdens nordligste furuskog i <i>Stabbursdalen</i>. Det er likevel bjørkeskogen som dominerer regionens skogsarealer. Skoggrensen ligger imidlertid lavt, mindre enn 200 mo.h. de fleste stedene, og de høyereliggende deler langsetter fjord preges derfor av åpne ris-, lyng- og heivegetasjon. Langsetter enkelte fjordløp er også de mer vegetasjonsløse gamle rullesteinsstrandlinjene et særpreg mellom lauvkjerr og karrig kysthei.</p>	**/**
<p>JORDBRUKSMARK</p> <ul style="list-style-type: none"> * verdens nordligste * vel 160 aktive bruk * mest i fjordbotner 	<p>Totalt er det registrert ca 27 000 dekar dyrka mark i regionen, fordelt på vel 160 aktive bruk. Tatt i betraktning av at dette er blant verdens nordligste jordbruksområder, er det forholdsvis mye. Gjennomsnittlig dyrka mark pr aktive bruk er på ca. 170 dekar. De viktigste jordbruksområdene finnes på sandjord innerst i fjordbotnene, særlig i <i>Porsanger</i> og <i>Sør-Varanger</i>. Men her fins og "mange" spredte grender og enkeltgårder i lunere kroker langsetter fjordene. Klimaet setter likevel klare begrensninger for</p>	- / **

¹ U.reg. er: 40.1 *Porsangerfjorden*, 40.2 *Laksefjorden*, 40.3 *Tanafjorden*, 40.4 *Varanger* og 40.5 *Sør-Varangerfjordene*.

² *Altafjorden* er mer forgreinet enn de øvrige Finnmarksfjordene. Her skjærer små og store fjordarmer seg inn i landmassen og gir et oppdelt og mer uoversiktlig preg enn de østligere fjordene. *Altafjorden* har og en skjerm av store øyer utenfor fjordinnløpet, noe de andre mangler. Fjordgreiningene og storøyskjermen gir altså større likhet med reg. 32.

<ul style="list-style-type: none"> * klimaet begrenser * grasfôr, storfe & sau * mye er ute av drift * sein tilgroing; klima /sau- og tamreinbeite 	<p>regionens jordbruk, og hevdholdt dyrka mark brukes nærmest kun til grasfôr. Stedvis har gårdene også et lite potetland til eget bruk. Storfehold til melk- og kjøttproduksjon er viktigst driftsform, og her er ca. 1 550 dyr fordelt på vel 50 besetninger. Her er også en del sau, med 12 400 dyr fordelt på vel 100 besetninger. Noen steder ses store og moderne bruk side om side med små og mer ekstensivt drevne gårder. De største gårdene er ofte bureisingsbruk. Mye av den tidligere registrerte dyrka mark er gått ut av drift. Det meste er fra små kombinasjonsbruk ytterst og langsetter fjordene, samt fra en del marginal jord hos fortsatt aktive gårder. Pga. et barskt klima går gjengroing-en ofte noe seint. Sommerbeite fra sau og mange tamrein bidrar også til å holde gamle kulturmarkstyper åpne. Gamle slåttemarker og -myrer gror derimot ofte igjen.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * gjenreisin.arkitektur * noen byer/tettsteder * fiskevær, gruvedrift * spredt gårdsbebygg * veier langs fjordene * veiløst = fraflytting * mange fornminner 	<p>Nærmest all bebyggelse og infrastruktur ble ødelagt under krigen, med unntak av noen få steder/enkeltbygg langs <i>Varangerfjorden</i>. Regionalt preges derfor bebyggelsen av tidlig gjenreisings- og nyere arkitektur. Større byer og tettsteder finnes, med <i>Vadsø</i> og <i>Kirkenes</i> som de største. Her er også noen mindre fiskevær, og deler av regionen har hatt betydelig gruvedrift. Regionens øvrige bebyggelse ligger derimot spredt langs fjordene. Samlet sett dominerer spredt gårdsbebyggelse, men her er også enkelte større jordbruksgrunder. Særlig der større elvedaler munner ut i fjordbotner. Spredt langsetter fjordene ses også ordinær boligbebyggelse. Langs de fleste fjorder finnes bilveier, og disse hoved- og stikkveiene har i stor grad bidratt til å både opprettholde og lokalisere ny bosetting. Også enkelte veiløse fjordstrekking/øyer har spredte gårdsanlegg, bl.a. ureg. 40.3 <i>Tana</i>fjorden og 40.5 <i>Sør-Varangerfjordene</i>. Et fåtall av disse er fortsatt bosatt, men de aller fleste er fraflytta. Sammen med 40.2 <i>Laksefjord</i>, har de to sistnevnte ureg.'ene også store områder med inngrepsfrie naturområder. Regionen har flere store fornminnefelt, særlig av samisk opphav, bl.a. helleristninger, fangstanlegg, steinalderboplasser mm. Deler av reg. har flere enkeltgrunder med ulikt etnisk opphav.</p>	- / ***
<p>LANDSKAPS-KARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Austhavets storfj. * omkranses av storkupert hei & vidde * havbukter/fjordbass. * fjordgapene; vide utsyn, lav horisont * fjordbotner, smalner av, flere fjordarmer * Golfstrøm.; grunnlag for ett av verdens nordligste jordbruk * spredt jordbruk skaper variasjon * moderne gårder, grasfôr, storfe & sau * mye ute av drift * fraflytta bruk, ofte veiløs beliggenhet * byer og tettsteder; komm.knutepunkt * flerkulturell bosett. * mange fornminner * gjenreisin.arkitektur 	<p>Forbi ytterkystens brattskrenter og halvøyenes småfjorder, strekker <i>Austhavet</i> sine lange armer inn i fastlandet, og danner derved region 40 <i>Fjordene i Finnmark</i>. Som oftest grenser selve fjordløpet mot halvøyenes flattere viddelandskap eller mot mer storkupert hei. De fleste av regionens storformer fortsetter videre inn i innlandet som større elvedaler (reg.41).</p> <p>De ytre deler av de store Finnmarksfjordene kan mer betegnes som vide havbukter enn typiske sørnorske fjorder. Her gir ofte store sjøflater lange utsyn mot fjerne horisonter, og pga. fjordgapenes bredde ses motsatte fjordside mest som lave landbremmer. En ofte noe lav kystlinje forsterker dette inntrykket. I tillegg mangler også de ytre fjorddeler øyer og holmer som blikket kan hvile på. Innover i fjorden smalner fjordløpene langsomt av, og både avstand og nærhet til motstående fjordside øker gradvis. Mot flere av regionens fjordbotner oppstykket også fjorden i flere små fjordarmer. Her skaper langsmale sjøflater og vel 100-300 meter høye fjordsider et mer tett og klassisk fjordpreg.</p> <p>Den oppvarmede <i>Golfstrømmen</i> sveiper innom fra <i>Austhavet</i>, og holder fjordene isfrie gjennom vinteren. Bare de innerste fjordbotner er tidvis islagte. Klimaet som golfstrømmen gjennom dette skaper, legger grunnlaget for et av verdens aller nordligste jordbruksområder. Til tross for at nær 2/5 deler av all tidligere registrert dyrka mark er ute av hevd, så spiller jordbruket fortsatt en særpreget og stedvis svært viktig rolle i det ellers ofte karrig fjordlandskapet. Grønne, snaue enger omgitt av lauvskog, skaper frodige lommer og variasjon mot snau hei, nakne berg og sjø. Mange steder er det også en frodighet lik den man finner på langt sørligere norske breddegrader. Her er flere store og moderne gårder, mange av dem nyere bureisningsbruk, med betydelig jordvidder og storfehold. På mange avsidesliggende, veiløse og forlatte fiskebondebruk, bidrar et betydelig sau- og tamreinbeite til å holde gammel kulturmark noenlunde åpen. Men også her har det mange steder skjedd en betydelig tilgroing, og lauvskog vinner sakte fram.</p> <p>Regionens byer og større tettsteder har hatt en betydelig vekst, med tilflytting fra omlandet, de siste 10-årene. De ligger gjerne som strategiske knutepunkt ved hovedveiene som uunngåelig fører fram, gjennom eller fra tettstedet. Fjordene har alltid vært møtested for samisk, norsk og finsk bosetting og kultur. Også omfattende russerhandel har stedvis satt sitt preg. Her ligger også noen av landets eldste og mest verdifulle fornminnefelt, bl.a. steinalderboplasser helleristninger, samiske bo- og offerplasser, fangstanlegg, norrøne gravhauger mm. Nesten all bebyggelse og infrastruktur ble dessverre brent under siste krig. Derfor er de grunder/enkeltbygg som ble spart, særlig i Nord-Varanger, spesielt verdifulle. Også grunder med ulikt etnisk opphav er et interessant regionalt kulturfenomen, særlig der de ligger om hverandre langsetter fjorden. Sjøsamiske bosettinger, som ofte ligger i de ytre fjordstrøk, nevnes her spesielt.</p>	

Regionen omfatter indre deler av de store fjordene i Finnmark, unntatt Altafjorden (reg. 32). Typisk landform er enten lave åser eller storkupert hei. Jarfjorden, Sør-Varanger/Finnmark. F: P.B.

Et særtrekk flere steder er mange store strandvoller. Slike eldre rullesteins- og grusstrender er et synlig resultat av landhevninger gjennom årtusener. Bánnejárga (Bannenes), Porsanger/Finnmark.

Regionen har noe av verdens nordligste jordbruk. Her er vel 160 aktive gårder som til sammen hevder ca 30 000 dekar dyrka mark. Ved Mortensnes langs Varangerfjorden, Nesseby/Finnmark.

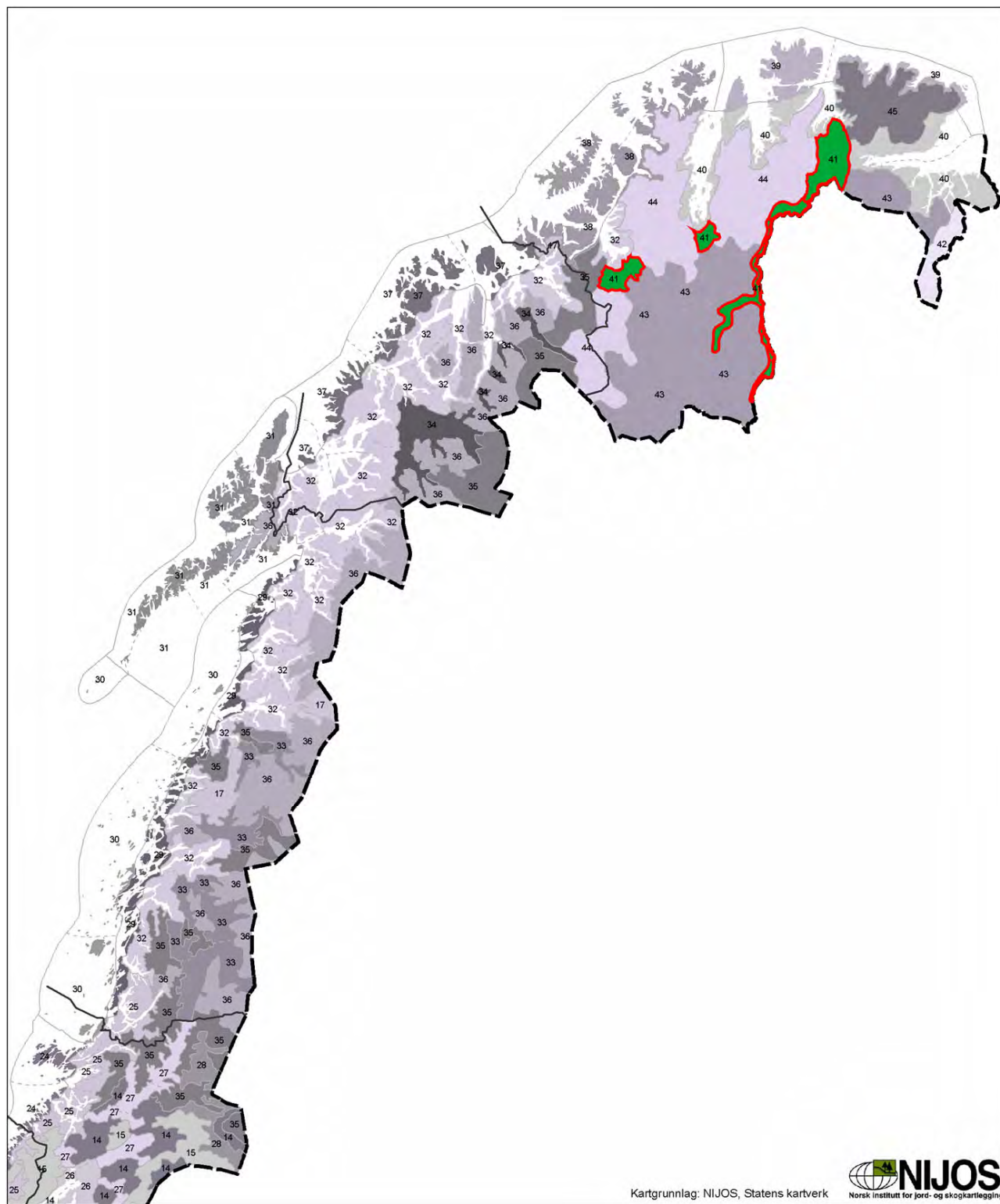
Mindre tettsteder, kommunesentre og regionens to byer ligger ved fjordene. Fortsatt er mye av bebyggelsen preget av gjenreisningsarkitektur, da det meste ble brent under krigen. Vadsø by, Vadsø/Finnmark.

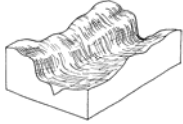

Øst i Sør-Varanger er det grenseland mot Russland, og før 1917 hadde store deler av regionen utstrakt kontakt og handel med russerne. Oscar IIs kapell ved Grense Jakobselv, Sør-Varanger/Finnmark.

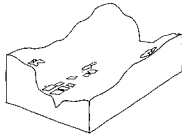
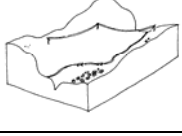

Mange av regionens småbruk er nedlagt og fraflytta i løpet av de siste 50 åra. En del av disse var nok nyere bureisningsbruk, men mange har også en lengre historie. Ifjord, Lebesby/Finnmark.

Landskapsregion 41 Dalbygdene i Finnmark.

	LANDSKAPSREGION 41 DALBYGDENE I FINNMARK Regionen består av fire underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * elvedaler; noen av landets største elver * omkranses av både åser, og/eller vidder * Tanadalen; bred U-dal, flat dalbunn 	Senket i Finnmarks viddelandskap ligger de store elvedalene, med noen av landets største elver. Regionen har tre underregioner, som omfatter <i>Altaelva</i> , <i>Lakseelv</i> og nedre deler av <i>Tanaelva</i> . I de to førstnevnte omkranser et mer typisk åslandskap deler av dalførene. Langs <i>Tanaelva</i> og enkelte av dennes store sideelver fins lange strekninger med form som paleiske elvedaler, dvs. grunne og vide U-daler. Her har dalsidene gjerne en slak skråning nederst, et brattere parti i midten, og en rolig overgang mot en småkupert lavlandsvidde øverst. I nedre deler og mot utløpet har <i>Tanaelva</i> imidlertid høye og steile bergvegger i overgangen mot et høyere liggende viddelandskap. Langs <i>Lakseelv</i> har det lave åslandskapet preg av en bølgende slette med lavt relieff, og dalformen her er mindre markant. Underregionen som omfatter nedre del av <i>Altaelva</i> består av flere korte elvedaler. Her løper de senkede elvedalene helst gjennom et småkupert viddelandskap, men stedvis også gjennom et mer typisk åslandskap med større og mindre åser. De flate og brede dalbunnene ligger ofte som store elvesletter.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * elvesletter * store elveslynger * grus-/elveavsetn. * sandbanker, skrenter * dalsider; morene 	Bunnen av dalførene dannes av vide elvesletter langs meanderende elver. I dalsidene i øvre deler av <i>Tanadalføret</i> og langs <i>Karášjohka</i> finnes mektige avsetninger, helst av morene, stedvis i veksling med elveavsetninger. I elvedalenes brattkanter finnes flere steder store og sammenhengende urer, og der dalene er på det smaleste kan disse urene nå helt ned til elvebredden. Langs hovedløpene til særlig <i>Altaelva</i> og <i>Tanaelva</i> finnes mektige sedimentutfyllinger, og her ser man ofte ulike erosjons- og avleiringsformer, som for eksempel bratte vegetasjonsløse sandskrenter langs elveslynger, terrasser, raviner, og elvebanker, som alle er med på å prege landskapet langs elvene. Særlig er de breie og skinnende hvite sandbankene et karakteristisk trekk. Enkelte større og flate moer bestående av grov og sortert grus, fins også. Langs <i>Altaelva</i> forekommer kvartsitter i til dels svært tykke enheter, mens de østenforliggende dalene stedvis har stort innslag av leirskifer, en næringsrik og lettvitret bergart.	**
VANN OG VASSDRAG * blant landets største elver / Tana, en flod * berømt laksefiske * trad. elvebåter * enkelte kjente stryk 	Regionens laksefiske er verdensberømt, og <i>Tanaelva</i> (<i>Deatnu</i>) er den mest lakseproduserende i Norge. <i>Tana</i> , som betyr "den store floden", er fylkets største elv. Og betegnelsen flod passer godt, da den stort sett rolige elva stedvis er opptil 10 km bred. I øvre del av ureg. 41.3 dannes <i>Tanaelva</i> av to andre kjente elver; grenseelva <i>Anárjohka</i> i sørøst og <i>Karášjohka</i> i sørvest. Samtlige av regionens elver renner rolig, og har ofte et beskjedent fall på sin ferd gjennom dalene. Av den grunn er elvene godt egnet til ferdsel, og lange, slanke elvebåter er et vanlig syn. I dag nyttes elvene først og fremst til rekreasjon og matauk. Regionen har også flere kjente stryk/fosser, bl.a. <i>Seidastrykene</i> , <i>Storfossen</i> , og <i>Ailestrykene</i> i <i>Tanaelva</i> , <i>Ulvefossen</i> i <i>Anárjohka</i> . I tillegg til hovedelvene fins her også en rekke mindre sidevassdrag som drenerer ned fra hoveddalenes omkransende vidder (reg 43) eller høyfjellsområdene rundt gaissene (reg. 44). Oppe i det høyere liggende terrenget ses også mange små og mellomstore vann, bekker og elver.	***
VEGETASJON * lune skogdekte daler * bjørkeskog vanligst oppe i liene, stedvis også i dalbunnen * furuskog i dalbunn * myr og våtmarker 	Klimaet er svakt kontinentalt med lite nedbør. Dalene ligger lunt til og er skogkledd. I de øverste og treløse partier av dalsidene ses ofte mosaikker av dvergbjørkekjerr, lyng-, ris- og rabbehei vegetasjon. Av skogstypene er bjørkeskog mest utbredt, særlig oppe i liene. Bjørkeskogen veksler fra artsfattig og lavdominert til enkelte frodige engbjørkeskoger i dalbunnen. I dalbunnen ses også ofte myrer, våtmarker og frodige elvekanter. I deler av regionen er furuskog vanlig i dalbunnen. I ureg. 41.3 <i>Tana</i> opptrer furua i en uvanlig variant. For mens ulike skogtyper normalt har høyde over havet som fremste begrensning, har furuskogen her både en nordre- og indre vekstgrense. Langs <i>Tanaelva</i> ses furua først regelmessig sør for <i>Valjok</i> og oppover mot <i>Karasjok</i> , fra vel 150 m.o.h. Herfra begynner den å danne skogsamfunn, og både langsetter <i>Karášjohka</i> og <i>Anárjohka</i> er furuskog vanlig i dalbunn og -sider. Også i ulike typer bjørkeskog kan man se spredte klynger eller enkeltstående furutrær.	***
JORDBRUKSMARK * store gårder, mange nyreisningsbruk * ca. 225 aktive bruk * tilgroing marg.jord * eng og storfehold	Her ligger fylkets største gårder. De største og mest sammenhengende jordbruksområdene ligger like sør for <i>Alta</i> , rundt <i>Karasjok</i> , fra <i>Polmak</i> og ned til munningen av <i>Tana</i> , mens i selve <i>Tanadalføret</i> ligger de mer spredt. Øvre del av <i>Tanadalen</i> er et kjerneområde for samisk bosetting, mens de nedre deler har mer et norsk og finsk opphav. Jordbruksbosettingen i ureg 41.1 <i>Alta</i> er i likhet med indre bygder i <i>Troms</i> etablert ved kolonisering. Samtlige daler har bureisingsområder fra nyere tid. I dag er jordbruket mange steder bærende næringsvei. Jordbruksarealet har økt med over 25% de siste 50 år, og gjennomsnittlig bruksstørrelse er mer enn fordoblet. Småbruk og utkantjord-	- /**

¹ Underregionene er; 41.1 *Alta*, 41.2 *Porsangermoen*, 41.3 *Øvre Tanadalføret/Karasjok* og 41.4 *Tana*.

	<p>bruk er likevel i en fase av nedleggelse. Regionen har vel 37 500 da. hevdholdt dyrka mark, og som hevdes av vel 225 aktive bruk. Tilgroing på nedlagte utslåtter, beiter og dyrka mark langs elv/vei hindrer stedvis utsyn til elva. Dyrking av gras til fôr og kulturbeite er enerådende arealbruk. Av husdyrhold dominerer storfehold med vel 3 500 storfe (fordelt på ca. 100 bruk). Også en del sau, med ca. 5 500 sau/lam (ca. 60 bruk).</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * bosetting ved elvene * gårdsbebygg. dom. * etterkrigsbebyggelse 	<p>Nesten all bosetting i indre Finnmark er knyttet til elvene, og tidligere var elvene både ferdsselsåre, og pga. laksefisket en del av næringsgrunnlaget for folk i dalene. Vinterstid kjørte man på isen med hest eller rein, mens sommerstid gikk ferden med elvebåter eller flåter av furutømmer. I dag går veiene langs elvene, men enkelte sentrale hovedveier er ikke mer enn 40-50 år gamle. Gårdsbebyggelse dominerer. Ofte ses gårdstuna som små og spredte bygningsmiljøer langs hovedelvene og enkelte sidedaler, men stedvis fins også mer sammenhengende og større grendemiljøer langs elvebreddene. I tettsteder samles nyere boligbebyggelse og servicebygg. Det meste av regionens bygninger ble brent under siste krig, og bygningsmassen er derfor sjelden eldre enn 1940 - 50 tallets gjenreisingsbebyggelse. Langs elvene ses noen steder en del hytter. I enkelte deler av regionen, særlig i Tanadalføret, fins lengre ubebodde strekninger.</p>	- / **
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Finnmarks største elvedalene, Europas beste lakseelver * dalform, elv & skog * skog; ulike typer bjørkeskog domin. * furuskog; grusmoer * bland.skog; morene * myr & våtmarker * elv viktig lsk.komp. * rolig, elveslynger * enkelte fossestryk * elvene; både attraksjon & fiskeplass * grusbanker/skrenter * vier & bjørkekjerr langs elvebreddene * elvebåter, ferdsel * jordbruk; grender eller enkeltgårder * jordbruk åpner dalbunnen, gir utsyn * få store jordbr.omr., i mosaikk med skog * spredte gårdsbruk * utkantjordbruket; endel nedleggelse * reduserer; utsyn, landskap, kultur- og biologisk mangfold 	<p><i>41 Dalbygdene i Finnmark</i> består av fylkets største elvedalene, og her finnes flere av Europas beste lakseelver. I landskappssammenheng er likevel regionens fremste varemerke de brede elvene, de tydelige dalformene og ikke minst det markante skogpreget.</p> <p>Skogen i <i>Finnmark</i> er utvilsomt knyttet til elvedalene, og regionen danner en sterk kontrast til den ellers omkringliggende flate, og langt mer karrige vidda. Skoglandskapet domineres for det meste av ulike typer bjørkeskog, men har stedvis også sterk dominans av furu. Bestander med rein furuskog finnes i sentrale deler av regionen og er flere steder karakteristiske. Store furubestander ses helst på sand- og grusmoer nede i dalbunnen, og flere elvestrekninger er lunt omkranset av frodig og høystammet furuskog. På morenejord, dvs overfor furuskogenes sand- og grusmoer, ses helst blandingsskog, men bjørka dominerer stadig mer oppover i dalsidene. I selve dalbunnen er også små og store myrreale mange steder et karakteristisk kjennetegn, og gir en oppbrutt mosaikk til den som oftest omkransende lauvskogen. Stedvis finnes også rike våtmarksarealer, som oftest i tilknytning til elva eller små kroksjøer (gml. avsnørte elvesvinger).</p> <p>Fordi elvedalenes hovedveier ofte er lagt litt opp i terrenget, vil både utsynet og den visuelle kontakten med elva oppleves som god og nær for de reisende. Dette gjør at elva som landskapskomponent blir enda mer framhevet i landskapet. Som nevnt renner regionens elver stort sett svært rolig, stedvis i store slynger, og med vide løp. Og nettopp elvas bredde er viktig, da den "åpner" dalbunnen, og dermed også gir god sikt mot både motstående bredde og øvre dalside. Flere steder gir dette elvelandskapet et betydelig, og til dels mektig, storskalapreg. Dette gjelder særlig i de få områdene med storslagne, lange fossestryk. Slike lokaliteter utgjør regionens viktigste visuelle attraksjoner, i tillegg til at de ofte også er blant de beste fiskeplassene etter laks.</p> <p>Et karaktertrekk enkelte steder er vegetasjonsløse sand- og grusbanker i elveløpet. Vierkjerr og krattskog preger grusbankene langs elvebreddene. Stedvis kan også bratte og lyse sandskrenter danne markerte linjedrag langs elva, særlig i <i>Tanaelvas</i> nedre deler. Ved siden av ivrige sportsfiskere er lange, smekre elvebåter et vanlig syn i sommerhalvåret på mange elvestrekninger. Fortsatt brukes elvebåtene mye i lokal ferdsel, og regionalt sett utgjør de et sterkt kultursymbol.</p> <p>Som oftest lukker skogen seg langsetter elvene. Dyrka mark ligger likevel i mange områder som små og store lysninger i dalbunnen. På slike steder åpnes dalen mer opp, og gir større utsyn til både elv, evt. gårdstun, motsatt dalside og himmelbryn. Regionens hevdholdte jordarealer er derfor også verdifull for opplevelsen av elvedalenes totale variasjon, dvs både visuelt, kulturelt og biologisk. De største jordbruksområdene ligger sør for <i>Alta</i> og rundt <i>Karassjok</i>. Jordbruksområdene kan her ha et betydelig grendepreg, og dyrka marka kan stedvis ligge som et digert lappeteppes mellom elv, lauvskog og furumoer.</p> <p>Regionens øvrige små og større gårder ligger fra småspredt til svært spredt i bunnen av elvedalene. Det er disse gårdene som langt på vei har størst betydning for både variasjonen og opplevelsen av regionens ulike kulturlandskap. Det små og spredte utkantjordbruket er imidlertid ofte inne i en fase av nedleggelse. Det meste av regionens nedlagte dyrka mark kommer herfra. I tillegg til de nedlagte gårders dyrka marka, kommer også eldre utslåtter, åpne beiter og hagemark, noe som gjør at total kulturmark under gjengroing er vesentlig større enn bare nedlagt innmark. Bare på noen få tiår kan man i flere utkantområder se at gjengroingen av eldre kulturmarkstyper langs elv/vei hindrer utsyn til elva. Landskapsvariasjonen langsetter hovedferdselsårene blir også totalt sett fattigere, samtidig som det biologiske mangfoldet reduseres.</p>	

Senket i Finnmarks viddelandskap ligger store elvedaler, med noen av landets største elver. Tana, som betyr "den store floden" er størst. Store deler elva er også grenseelv mot Finland. Tana/Finnmark.

Bunnen av dalførene dannes ofte av vide elvesletter langs store, slyngende elver. Stedvis danner slike elvesletter grunnlag for både et aktivt jordbruk og bosetting. Kirkestedet Karasjok, Karasjok/Finnm.

Elvene har gjerne et beskjedent fall på sin ferd gjennom dalene, noe som gjør at de renner forholdsvis rolig. Opp i mer høyereliggende dalsideterreng ses stedvis mindre vann. Porsangermoen, Porsanger/Finnm.

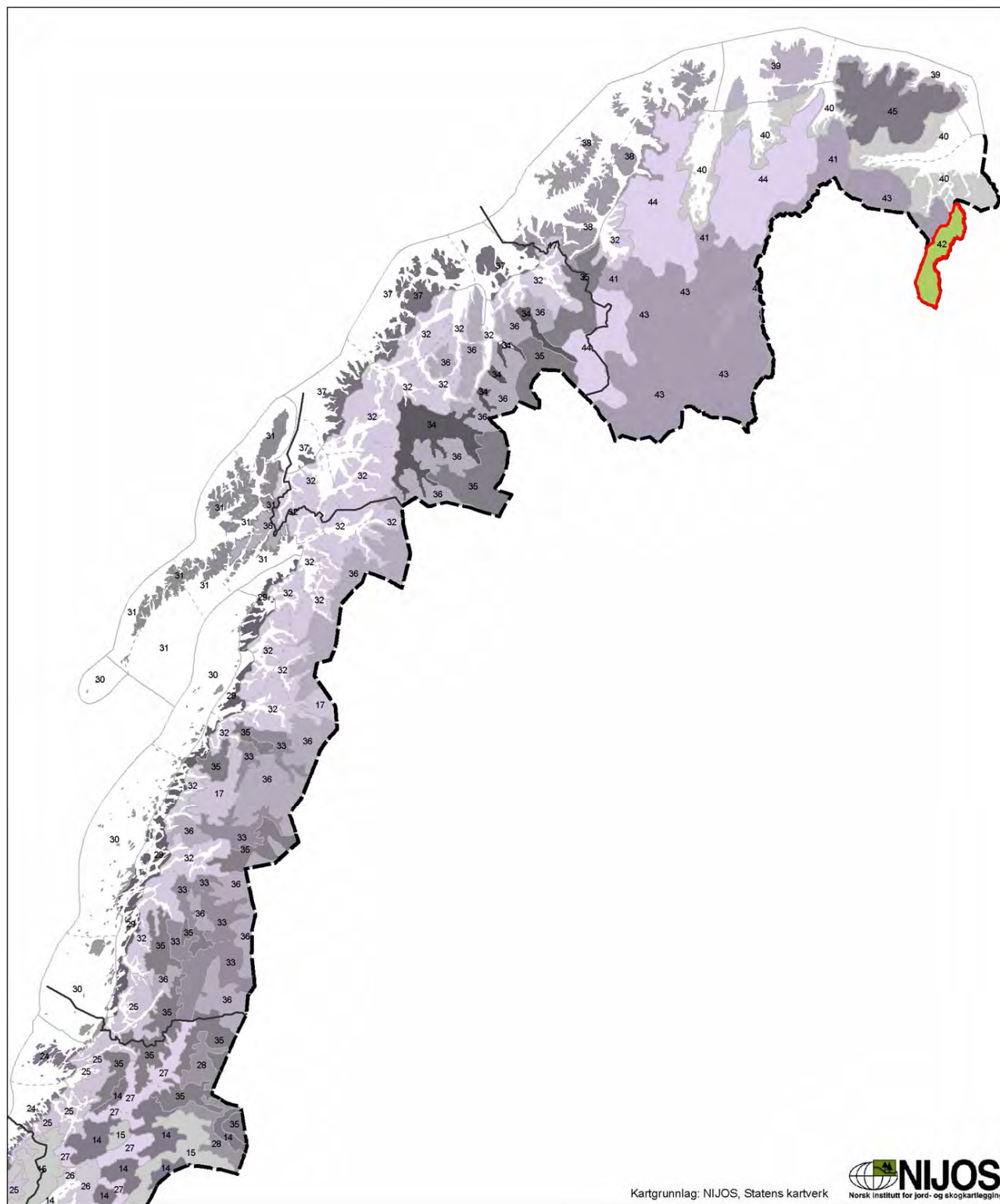
Bjørkeskog er typisk; fra lavdominerte og artsfattige til mer frodige engbjørkeskoger. Furu er stedvis vanlig, både som rein furuskog og i blandingsskog i ller og dalbunn. Jergol, Karasjok/Finnmark. F: PB.

Regionen har Finnmarks største gårder, og her er vel 225 aktive bruk. Mange steder har innmarka økt mye de siste tiåra. Samtlige daler har bureisningsområder fra nyere tid. Dorvonjårga, Karasjok/Finnmark.

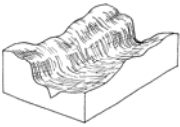

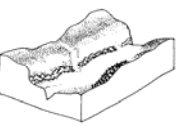
Småbruk og utkantjordbruket er i en fase av nedleggelse. Tilgroing av nedlagte utslåtter og beiter langs elv hindrer stedvis utsyn til elva. Máreveadjji ved grenseelva Anárjohka, Karasjok/Finnmark.

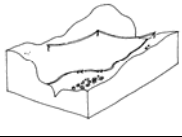

Kartgrunnlag: NIJOS, Statens kartverk

Landskapsregion 42 Pasvik.

	LANDSKAPSREGION 42 PASVIK Regionen har kun en underregion; 42.1 Pasvik	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * lavt åslandskap * vide "basseng" + grunne senkninger 	Området som landskapsregion 42 <i>Pasvik</i> dekker blir ofte også kalt <i>Pasvikdalen</i> . Rent begrepsmessig er det noe feil da <i>Pasvik</i> ikke har én markant dalform i ordets forstand, men er mer et ensartet og lavt åslandskap med enkelte lave daldrag. Her ses lange, lave nord-sørgående åser med slake helninger mot åpne, vide myr- og innsjøbasseng eller grunne senkninger. Dette gir landformen karakter av å være en svakt bølgende slette med relativt lavt relieff. På grunn av skogbildet vil et begrep som skogsvidde også være betegnende for Pasvik sin landform. Høydeforskjellene er helst små, og åsene har ofte mindre enn 100 meters forskjell mellom høyeste og laveste punkt. I enkelte deler av regionen har landformen et enda flatere viddepreg, slik man for eks. ser det mellom <i>Nordvestbukta</i> i innsjøen <i>Vaggaten</i> og <i>Sissajávri</i> (Store Spurvvatnet).	**
LANDSKAPETS SMÅFORMER * lave koller, rygger og sprekkedaler * mye blokkmark * sprekkedaler, 	Småformene består av lave fjellkoller, moreneformer og ulike sand- og grusavsetninger fra istiden. Dette gir en jevn høy og svakt bølgende overflate med et småknudret terreng bestående av små sprekkedaler, koller og knauser gjennomskåret av enkelte daldrag med lavt relieff. Steinstrender er det vanlige i regionen, og sandstrender er oftest fraværende. En mer markert profil enn det slake åslandskapet har enkelte spredte nord-sørgående sprekkedaler. Fordi lave åser eller flate vidder omkranser disse sprekkedalene, har de et dypere relieff i forhold til sine omgivelser. Noen sprekkedaler har steile bergvegger, og ofte ser man at bunnen er fylt opp av små og avlange vann. Et særpreg i åslandskapet er de mange og vegetasjonsløse blokkmarkene som preger mye av regionens skogbilde. Det ensartede terrenget gjør at bruk av kart og kompass ofte er nødvendig ved ferdsel.	**
VANN OG VASSDRAG * stor flod, grenseelv * mange reguleringer * mange elver / vann * våtmarksområder 	Landskapsregionens sølvglinsende nerve er utvilsomt Pasvikelva; floden over alle landets floder som den også er kalt. Store deler av elva er grenseelv mellom Norge og Russland. Fra sitt utspring i Enaresjøen i Finland (4-5 x så stor som Mjøsa), renner den bred og mektig mot havet ved Bøkfjorden ved Kirkenes. Bare unntaksvis har den en elvs form, og mesteparten av Pasvikvassdraget flyter som en kjede av innsjøer i det slake åslandskapet. De store innsjøene er magasiner, og kraftverk ligger der det før var fosser og stryk. Det meste av Pasvikelva er altså regulert, men i den sentrale delen av reservatet har elva fortsatt sitt opprinnelige løp. Her avløses grunne innsjøer med holmer, bukter og nes, av trangere passasjer og korte elvestryk. I tillegg til hovedelva finnes det her en mengde større og mindre elver, bekker, sjøer, vann, tjern og våtmarksområder. I Pasvik er det mer enn 2 400 vann <i>med fisk</i> i, og her fins 11 fiskeslag.	***
VEGETASJON * vestlig utpost av den russiske taiga * subarkt. innl.klima * furuskoger på blokkmark * sibirgran (spredt) * fjellbjørkeskog * lauvskog ved vann og dyrka mark * ulike myrtyper * øst- og vestlige planteverden møtes * urskog / nasj.park 	Pasvik er en vestlig utpost av den enorme russiske taigaen. Regionen har et subarktisk innlandsklima med tørre, kalde og lange vintre og korte varme somre. Barskogen består av fjellfuru/lapplandsfuru som blir 14-15 m høye. Tørr furuskog på karrig blokkmark, veksler med vann og myrer. Enkelte klynger med sibirgran fins på våte partier. Sibirgran er en østlig innvandrer som særlig knytter regionen til taigaen. Spredt i furuskogen vokser også lavlandsbjørk, som har sin nordgrense i Pasvik. I skogbunnen er finnmarkspors, lyng og lav vanligst. Mot nord og mot vidda overtar fjellbjørkeskog. Lauvskog med bjørk, selje, vier, rogn og gråor ses langs elver, innsjøer og nær dyrka mark. Vannvegetasjonen kan være svært godt utviklet, og tette belter av takrør, starr og elvesnelle ses i viker og langs rolige elveløp. I mosaikk med skog og vann ligger mange myrer med ulik utforming og vegetasjon. Her er bl.a. lapplandshøgmyr (sjelden i Norge, vanlig i Finland) samt myrer med permafrost. I juli er myrene hvite av finnmarkspors, som sammen med dvergbjørk, vier-, starr-, myrullarter kan prege landskapet. Et særtrekk for Pasvik er møtet mellom det østlige og vestlige planteriket. Regionen danner nordvestgrense for planter som er sjeldne i Norge, men vanlig lenger øst. I tillegg til stormfelling og skogbrann har omfattende hogst under krigen og frem til 1990 gjort store deler av skogen til foryngelsesskog. Gjenveksten er langsom. Her fins også urskog. Det største området ligger sør i regionen, på grensa mot både Finland og Russland. Området er vernet gjennom <i>Øvre Pasvik nasjonalpark</i> , og er <i>Nordkalottens</i> største urskogsområde. Her står trærne til de faller av elde, ofte over 400 år gamle.	***
JORDBRUKSMARK * Norsk siden 1826 * kolonisasjons og bureisningsbruk * spredte gårder, noen større grender	Pasvik ble norsk først i 1826, og nær all jordbrukshistorie kan knyttes til en aktiv norsk kolonisasjons- og bureisningspolitikk fra ca. 1850 og fram til siste krig. Regionen har totalt ca. 5 900 da hevdholdt dyrka mark, fordelt på ca. 25 aktive bruk. Gårdene er etter norsk målestokk store, og 63 % av dagens gårder har over 200 dekar innmark. Dyrka mark ligger helst på elveavsetninger langs vassdragene, evt. på oppdyrka myrer, og det meste av jordbruket ligger langs <i>Pasvikelva</i> . Nord i regionen ligger enkelte gårder ved <i>Uccavuonjav'ri</i> (Langfjordvatnet) og langs hovedveien. Gårdene ligger forholdsvis spredt, enten einbølt eller 2-5 gårder samlet, men også stedvis som større grender. I	-/*

<ul style="list-style-type: none"> * ca. 25 aktive bruk * nedlagte småbruk * storfe, probl. bjørn * tamreinsdrift * skjeftegresshesjing 	<p>dag er flere gårder/grender nedlagt, og ca. 2/3 av tidligere registrert dyrka mark er tatt ut av drift. Dyrking av gras til grovfôr og beite dominerer (99 %). Husdyrholdet er svært beskjedent. Storfe teller ca. 800 dyr, fordelt på vel 20 storfebruk (= 36 dyr pr. besetning). Saueholdet er minimalt, og det meste ble nedlagt på slutten av 1970-tallet pga. regionens store bjørnestamme. Av større betydning for beitepåvirkningen, er tamreinsdriften, som i Pasvikdalen stedvis bidrar til å bl.a. opprettholde en svært spesiell ressursbruk, nemlig skjeftegresshesjing. Hesjene blir brukt til å tørke skjeftegress (=elvesnelle) som reingjeterne gir reinen om vinteren. Reinsdyra setter pris stor på det, og gjeterne bruker snellefôret til å holde flokken samlet og i ro om vinteren. Gjeterne slår skjeftegress i våtmarksbeltene langs sjøer og elver, og hesjer det. Slike hesjer er fortsatt i bruk langs enkelte av vassdragene i Pasvik.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> *kulturpåvirkning langs elv og vei * syv kraftverk * kulturminner i skog * inngrepsfrie omr. 	<p>Vel 800 mennesker har sitt liv og virke i <i>Pasvik</i>, og storparten av regionen mangler bebyggelse eller tekniske anlegg. Kulturpåvirkningen i <i>Pasvik</i> er fragmentert, og særlig er områdene langs <i>Pasvikelva</i> og hovedveien stedvis betydelig påvirket av menneskelige aktiviteter. Jordbruk og bosettingsgrender følger hovedveien langs regionens østre side. Hovedveien, også kalt Europas lengste blindveg, ender ved <i>Nyrud</i> med bl.a. utsikt over <i>Pasvikelva</i> mot russisk side. Regionen har og flere skogsbilveier, bl.a. langs den russiske grensa fram til <i>Grensefossen</i>. <i>Pasvikelvas</i> vassdrag er kraftig utbygd. Her ligger totalt syv norske og russiske kraftverk på rekke, og utnyttelsen av elvas fallhøyde på totalt 118 meter er god. Også i mer øde og veiløse områder ses menneskelige spor, bl.a. hogst, reingjerder, tømmerkoier, grenseinstallasjoner, fangstanlegg, skjeftegresshesjer m. m. Ødeområdene har få oppmerka stier. Det meste av regionens vestre del, dvs. det som grenser mot Finland, er klassifisert av DN som inngrepsfrie naturområder. Her inngår også Nordkalottens største urskogsområde.</p>	-/*
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * øst for Finland & Istanbul * urørte områder mellom 2 biologiske verdener * vestligste utløper av den sibirske taiga * Øvre Pasvik nasjonal park = urskog * Verdens nordligste barskog med kommersiell skogsdrift * furuskoger med mye blokkmark * store myrer, våtmarker og varierte vannforekomster * flerkulturelt landskap * ulike etniske gårdsopprinnelser * verdifullt kulturlandskap, kolonisasjons- og bureisningsbruk * subarktisk jordbruk tilknyttet den russiske taiga 	<p>Pasvikdalen er 120 km lang, opptil 35 km bred, og stikker seg som en kile inn østfor hele Finland. Regionen ligger like langt øst som St. Petersburg og Istanbul, og strekker seg lenger sør enn <i>Tromsø</i>. Selve <i>Pasvikelva</i> er norsk på vestsiden, russisk på østsiden, men renner fra Finland i sør. Begrepet "elv" kan virke noe malplassert på <i>Pasvikelva</i>, da den mer ligner en bred flod eller en samling store innsjøer som bukker seg etter hverandre.</p> <p>Nasjonalt sett er <i>Pasvik</i> unik. Lave åser, flate vidder, spredte koller, moreneterreng og breelvvassetninger, er alle landformer hvor vegetasjon lett blir karaktersetende. Det er imidlertid ikke uvanlig, da vegetasjon også dominerer andre landskapsregioner. Unikt ved <i>Pasvik</i> er at her fins det siste urørte grenseområdet mellom to biologiske verdener; Europa og Asia. <i>Pasvik</i> er nemlig den vestligste utstikker av verdens største sammenhengende barskogbelte, den Sibirske Taiga. Taiga betyr kort og godt skog på <i>Jakutisk</i>, og er en skogtype som i vestlige deler består av bjørk, sibirgran og furu. Taigaen strekker seg fra <i>Pasvik</i> i vest og langt inn i Nord Amerika i øst. Også her har taigaen skog, flate vidder, vann, våtmarker og permafrostmyrer – akkurat som i <i>Pasvik</i>.</p> <p>Noen av Norges sjeldneste planter vokser her, også innenfor naturreservater eller i <i>Øvre Pasvik nasjonalpark</i> i Nordkalottens største urskogsområde. I sør omslutes nasjonalparken av det Finske <i>Vätsäri</i> ødemarksområde, et vernet område på 1555 km². Sammen med store urørte russiske områder, skaper disse, sammen med Svalbard, Europas største urørte villmarksområder. Urskogen i <i>Pasvik</i> er spesiell. Her står gamle trær til de faller av seg selv, og skogbunnen kan være full med tørrstammer og tyrirøtter som har ligget i hundrevis av år. Skogen har også mye ur og blokkmark, og ligner den vi finner i <i>Femunden</i> og langs svenskegrensa i <i>Trysil</i>. I tillegg til skogen finnes store myrområder, frodige våtmarker og mangfoldige vannforekomster.</p> <p>Om nasjonalparks skogen er uten inngrep, så er situasjonen annerledes utenfor verneområdene. <i>Pasvik</i> har nemlig også verdens nordligste barskog med kommersiell tømmerdrift, og hogstene har fram til nylig foregått som urskogshogst. Tidligere var skogene en ressurs for bosettingen på begge sider av <i>Varangerfjorden</i>, og det var i <i>Pasvik</i> man hentet ved og bygningstømmer. Etter at elektrisiteten kom til regionen har særlig bjørkeskogen fått utvikle seg fritt. I dag utgjør skogsdrift ca. 20 årsverk, og har stor betydning for regionens befolkning. Med en gjenvekstperiode på om lag 150 år, samt konsekvensene av omfattende hogst i perioden 1940-1990, store stormfelling og skogbranner, så har mye av dagens skog lenge blitt ansett som foryngelsesfelt.</p> <p><i>Pasvik</i> er og et stort flerkulturelt landskap, og ulike etniske gårdsopprinnelser har stor betydning for både landskapsopplevelser og for forståelsen av Finnmarks historie. Mange av gårdene, både nedlagte og i drift, har også agrarhistorisk verdi, og er de eneste Norge har av et subarktisk jordbruk direkte tilknyttet den sibirske taiga. <i>Pasvik</i> er altså grenseland på mer en én måte.</p>	

Landformen i region 42 Pasvik har karakter som en svakt bølgende slette, med innslag av lave åser rundt åpne, vide myr- og innsjøbasseng. Barskog er et kjennetegn for Pasvikdalen. Sør-Varanger/Finnmark.

Vann er typisk i regionen. Særlig gir store, og ofte grunne innsjøer vide utsyn mot fjerne skogsatte holmer, nes og åsdrag. Snellevegetasjon er mange steder typisk langs land. Sør-Varanger/Finnmark. F: PB.

Pasvik er en vestlig utpost av den russiske taiga. Tørr furuskog på karrig blokkmark er typisk. Gjenvekst etter hogst går langsomt. Regionen har fortsatt store urskogsområder. Sør-Varanger/Finnmark. F: PB.

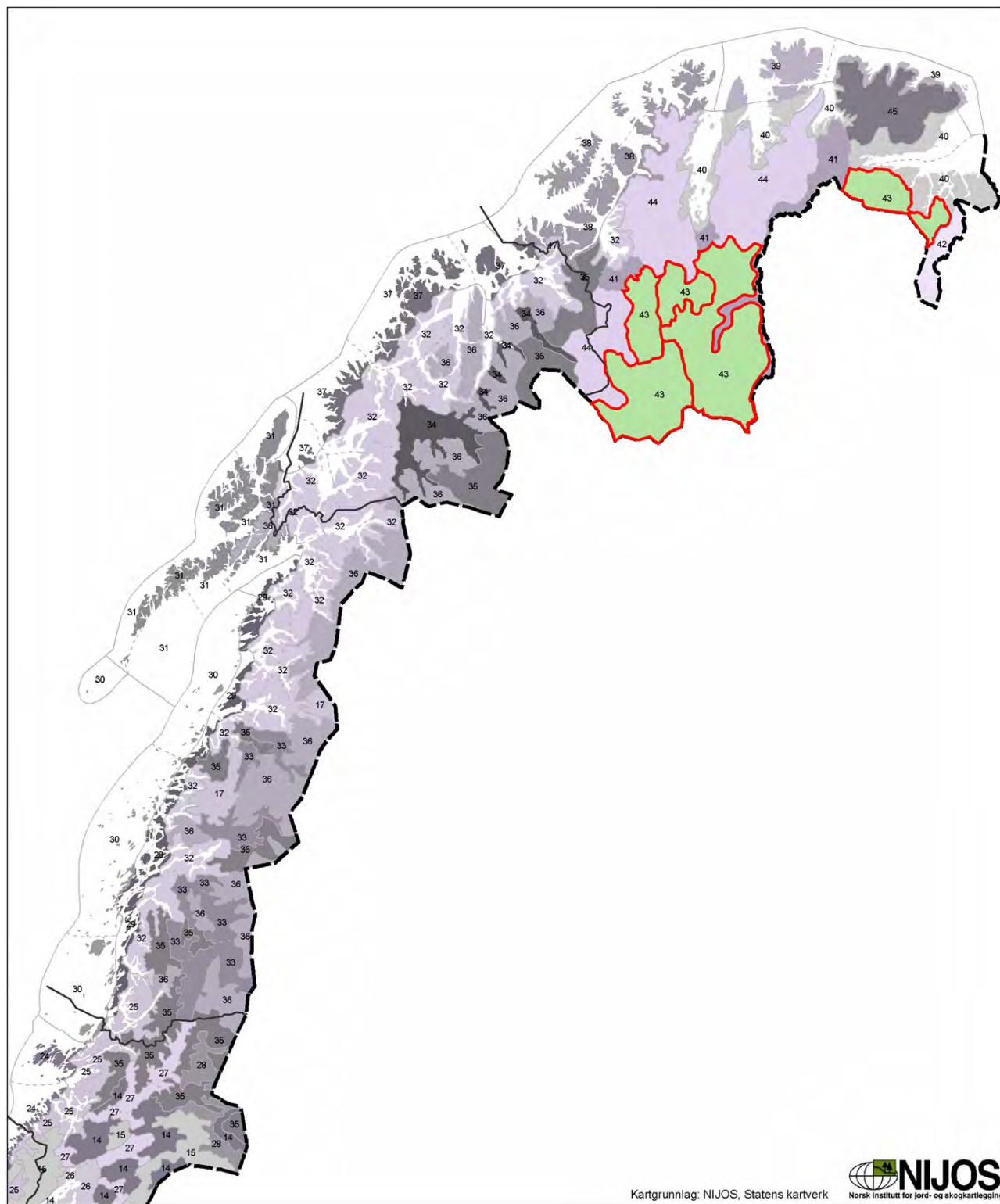
Pasvik ble norsk først i 1826, og nær all jordbruks-historie kan knyttes til en aktiv bureisningspolitikk. Gårdene ligger spredt, og ofte langs vann eller hovedvei. Skogum ved Vaggatem, Sør-Varanger/Finnmark.

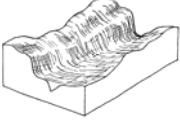

Regionens få aktive gårder er forholdsvis store og vel 2/3 av dem har over 200 dekar dyrka mark. Storfekhold og grasproduksjon er vanligst. Korn er mer uvanlig. Svanhovd miljøstasjon, S-Varanger/Finnm.

Mange nyreisningsbruk ble ryddet i perioden 1850 til 1940. I senere tid har mange av disse igjen blitt nedlagt og fraflyttet. Fra bureisningsbruket Bjørklund, et nasjonalt verdifullt kulturlandskap, S-Var./Finnm.

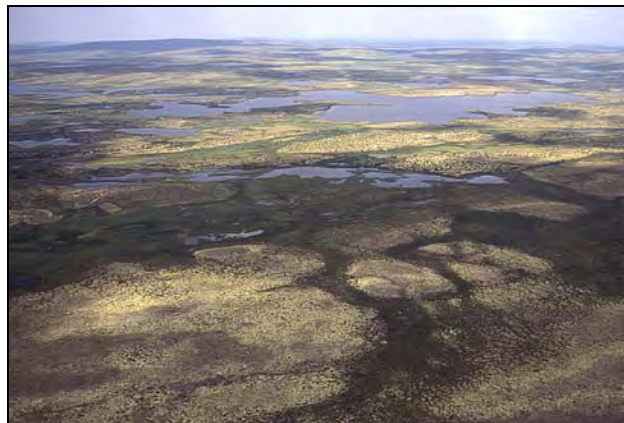

Landskapsregion 43. Finnmarksvidda.

	LANDSKAPSREGION 43 FINNMARKSVIDDA Regionen består av fem underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * vidde og lave åser * svakt bølgende * enkelte topper og nedskårne elvedalder 	Viddelandskapet i region 43 <i>Finnmarksvidda</i> fikk sin hovedform utformet for mer enn 600 millioner år siden. Deretter ble den noe endret, for så å bli frempreparert igjen som del av den gamle paleiske overflate. Under istiden finpusset og polerte innlandsisene ytterligere på overflateformene, og i dag er det meste av <i>Finnmarksvidda</i> en svakt bølgende overflate, som veksler mellom hovedformene småkupert vidde og lave åser. Her er få store høydeforskjeller, og det meste av vidda ligger mellom 150 – 500 moh. Terrengmessig preges regionen av store flater, avbrutt av enkelte avrunda topper og svakt nedskårne elvedalder. Fra høydedragene ses helst jevnt fallende skråninger. Disse ble formet gjennom forvitring og avspyling av finmateriale i en tid med et varmt og vekselfuktig klima - helt ulikt dagens klima. U.reg. 43.1 <i>Gallots</i> nordre deler, dvs. det som vender mot sørkysten av Varangerfjorden, har stedvis mer preg av hei enn vidde.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * nakent fjell uvanlig * vidde med jevne flater, myke linjer * enkelte sprekkedalder * langstrakte rygger * noen elveskrenter * største canyon 	I regionen er det forholdsvis uvanlig at nakent fjell stikker opp i dagen. Men der grunnfjellet synes, ses ofte lagdelte bergarter med store skiferforekomster. Som nevnt polerte innlandsisen den gamle (paleiske) overflaten, og fordypningene ble dermed fylt av skuringsmasser. Dette gjør at vidda i dag trer fram med mykt bølgende linjer. Til tross for isens arbeid er mindre sprekkedalder likevel vanlig å se i store deler av regionen. Det meste av terrenget er dekt av et tykt morenelag, bestående av både grovt materiale og kvabb (moreneleire og grus). Noen steder formet innlandsisen det tykke bunnmorene-dekket til smale rygger (drumliner), som ses som langstrakte forhøyninger i landskapet. Regionens småkuperte vidde og lave åslandskap har som nevnt små høydeforskjeller, noe som gjør at elver og bekker stort sett renner rolig og med lite fall. Likevel har de største elvene over lang tid enkelte steder erodert fram bratte elveskrenter. Høydedragene er som oftest jevne og flate. Oppe på platåer og nede i vide basseng, og daltrau ses derfor stedvis store vidder med vann, myr og sumpet mark. Regionens mest markante "småform" er <i>Altaelvas</i> gjel, Nord-Europas største canyon.	**
VANN OG VASSDRAG * < 20 000 vann og innsjøer i regionen * store og omfattende vassdrag starter her * stille flytende elver * enkelte store stryk 	På selve <i>Finnmarksvidda</i> er det nær 16 000 vann og innsjøer. I tillegg finnes uendelig mange bekker, småtjern og myrpytter. Det største vatnet er <i>Iesjávri</i> (betyr <i>Vatnet sjøl</i>) med 68 km ² . Flere store vassdrag drenerer gjennom regionen. I vest, <i>Kautokeinoelva</i> der vann strømmes sammen fra <i>Geaðgejávri</i> , <i>Suolójávri</i> og <i>Vuohcetjávri</i> sør for tettstedet <i>Kautokeino</i> . Mer vann tilføres fra <i>Čábardsjohka</i> , <i>Mázejohka</i> og flere småelver. Brei og stilleflytende slynger <i>Kautokeinoelva</i> seg nordover forbi bygdene <i>Mironjávri</i> og <i>Masi</i> . Elva har flere større og mindre utvidelser på sin vei, og noen elvestrekk er store som innsjøer hvor vannet flyter umerkelig. Stryk finnes også – store nok til å lage problemer for transport på elva. Lenger øst har en annen mektig elv sitt spredte utspring, nemlig det som seinere blir til <i>Tanaelva</i> (reg. 41). Her løper bl.a. <i>Bávttajohka</i> sammen med <i>Kárasjohka</i> ved <i>Beaivvašgieddi</i> – og lenger nord kommer deler av riksvei 92's følgesvenn, <i>Iešjohka</i> , inn fra vest. I regionens nordvestre hjørne, 43.1 <i>Gallot</i> i Sør-Varanger, er vannstrukturen om mulig enda mer variert og framtreddende i terrenget.	** / ***
VEGETASJON * skoggrensa varierer fra 100 – 450 m.o.h. * furuskoger under bjørkeskogsgrensa * lavdominerte fjellbjørkeskog vanligst * lavdekker og myr 	Klimaet er kontinentalt med lite nedbør, kalde vintre og relativt varme, korte somre. Skoggrensa ligger fra 100 til nær 450 m.o.h., men er ofte noe uklar i det bølgende terrenget. Bjørk vokser opp til 450 m.o.h., mens furuskog (der det fins) helst går 100-250 meter under bjørkeskogsgrensa. Store deler av vidda er altså skogkledd. Vanligste skogtype er lavdominert fjellbjørkeskog. Her står spredte bjørker omgitt av matter med reinlav, evt. kvitkrull. Over bjørkeskogen ses ofte vidder med dvergbjørk og rishei. Vegetasjonen på treløse partier domineres av lavmatter, mose, lyng, myrgress og andre fjellvekster. Iøynefallende er reinlav og polarvier, som begge hører til reinens viktigste beitevekster. Atskillig frodigere er det i grunne bekke- og elvedalder, særlig bjørke- og vierbeltene langs elvekantene. Langs små og store vann er starrbelter vanlig, mens myrene ofte preges av sølvhvit myrull. Her fins flere myrtyper. Spesielle er palsmyrene, dvs. myrer med store hevede tuer bygd opp av "evig" is i underlaget.	***
JORDBRUKSMARK * 19 200 da jb.mark * 30 % gått ut av drift * jordbruk i elvedalder * mye myr & kratt-	Totalt har regionen ca. 3 800 da dyrka mark i drift, fordelt på vel 30 aktive gårdsbruk. Bruksstørrelsen varierer, og her fins både små- og storgårder målt utfra størrelsen på innmark. Det meste av jorda ligger i de paleiske elvedalene, og fra 1800- og gjennom hele 1900-tallet har det vært storstilt oppdyrking langs hovedelvene. Det fortelles bl.a. om <i>Masi</i> at når jordbruket startet på 1800-tallet så fant man feit og lett dyrkbar jord her. Vegetasjonen var imidlertid så tett at da de første skulle få tilmålt sitt jordstykke, var det umulig å skritte den opp. De måtte ro langsmed elvebredden, og lensmannen sto på	-/*

¹ Underregionene er; 43.1 *Kautokeino*, 43.2 *Masi* 43.3 *Karassjok*, 43.4 *Jiesjarvi* og 43.5 *Gallot*.

<p>skog er oppdyrket * grasfôr og storfe * vinterbeite for rein</p> 	<p>land og telte åretakene. Siden den gang er mye jord blitt dyrket. Myr og krattskog er pløyd opp, og engene ligger som grønne tepper i et ellers karrig myr- og bjørkelandskap. Grasproduksjon til fôr og kulturbeite dominerer i kombinasjon med storfehold (vel 400 dyr fordelt på ca. 15 bruk). I tillegg har regionen vel 500 sau/lam. Reindrift er regionens aller viktigste næring. Reindrift er og bærer av den samiske kulturtradisjon. Dyrenes beiting preger viddelandskapene, da et stort antall tamrein har sine vinterbeiter her (ca. 1.nov - 20.apr.). Et til tider for stort antall reinsdyr, gjør at flere områder har problemer med tråkkslitasje og overbeiting.</p>	
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG * lite bebygg.og veier, helst i elvedalene * samiske bygdelag * fjellstuer; knutepkt. og kulturmiljøer * mange kulturminner</p> 	<p>Store deler av regionen er tilsynelatende urørt, og det meste av bebyggelser/tekniske anlegg ligger i større elvedalene. Kautokeino er største tettsted. I tillegg fins flere mindre samiske bygdelag og grender. Noen få bosatte bruk ligger fortsatt veiløst til, men kan nås med terrengkjøretøyer. Da mesteparten av husa brant under siste krig, er bebyggelsen forholdsvis ny. Her er ikke mange veier, og de fleste følger elvedalene. Før helårsveiene kom var Statens fjellstuer viktige knutepunkt. De lå gjerne med 30-50 km mellomrom langs de gamle vinterveiene. I dag er de ofte privateide, men anses likevel å være verdifulle kulturmiljøer. Spredt ligger også enkelte gjeterhytter, samt mer eller mindre faste lavvoplasser. Regionen er rik på forminner, både fysiske kulturminner og mytiske naturformasjoner. Funn av opptil 7 000 år gamle boplasser er gjort på høye elvemøler. Mange dyregraver vitner om langvarige fangsttradisjoner. Store deler av vidda har status som inngrepsfrie naturområder. Utstrakt bruk av scooter og firehjuls-trekere, samt økt flytransport, har likevel gjort vidda lettere tilgjengelig.</p>	-/*
<p>LANDSKAPS-KARAKTER * regionen tilhører et av Norges flateste landområder * 150-500 m.o.h * store deler skogvokst * vanskelig å "avgrense" Finnmarksvidda * heller mot kysten og større elvedalene * variert vegetasjon * lett å ferdes i lavdekt bjørkeskog, tørre lyngrabber og lavgrodde flyer * tette kjerr og kratt * unik vassdragsnatur, mange vann/vannløp * mye myr og sump * store og mange reinflokker * Norges største kjerneområde for samisk reindrift * beskjedne inngrep * Finnmarksvidda både et natur- og kulturlandskap * viddelandskapet en del av samisk kultur</p> 	<p><i>Finnmarksvidda</i> er et av Norges flateste landområder, og hele indre Finnmark ligger på en stor, nedslippt grunnfjellsformasjon. Har man vandret over <i>Hardangerviddas</i> treløse landskap, er det kanskje overraskende at regionen stort sett er dekt av åpen, småvokst bjørkeskog. Vidda ligger nemlig ikke høyt over havet, og store deler ligger under skoggrensa - særlig de indre strøk.</p> <p>Hvor <i>Finnmarksvidda</i> begynner, eller hvor den ender, kan diskuteres. Noen klar avgrensning finnes ikke. Ofte vil man finne områder utenfor <i>denne</i> regionavgrensningen som også har et typisk "viddepreg". Det er bl.a. tilfellet med underregion <i>43.1 Gallot</i>, sørvest for <i>Varangerfjorden</i>. Denne u.reg'en hører verken geografisk eller kulturelt til den egentlige <i>Finnmarksvidda</i>, men har altså et forholdsvis "likt viddepreg". <i>Finnmarksvidda</i> er altså ikke noe entydig begrep.</p> <p>Regionen <i>Finnmarksvidda</i> bølger seg imidlertid slakt i flere retninger, men glir gradvis over mot steilere fjell i nord (reg. <i>44 Gaisene</i>), eller ender som en kraftig brattskrent mot de dype furene til elvedalene (reg. 41). Landskapet veksler mellom åpne og karrige snaufjellspartier til frodige senkninger eller dalganger med bjørk- og/eller furuskog. Den lavdominerte fjellbjørkeskogen er lett å ferdes i, verre er det med tette vier- og bjørkekjerr langs bekker, elver og sumpete drag.</p> <p>Vassdragsnaturen er unik. Utallige små og store vann bindes sammen av et stort nettverk av stilleflytende bekker og elver. Begge de to største elvene i Finnmark (<i>Tana</i> og <i>Kautokeino-/Altaelva</i>), har sine kilder inne ved grensa mot Finland. Elvene er grunne og flyter langsomt i vide slynger over grus og sand, avbrutt av lange loner. Enkelte steder ses bratte bekke- og elveskrenter. Her er store myr- og sumpområder. De igjen brytes ofte av lange bølgende høydedrag og morenerygger, som oftest med vidstrakte lavmarker som gir godt vinterbeite for reinflokkene. Og reinflokker er det mange av. De utgjør, sammen med regionens reindriftssamer, et levende og kulturelt ikon på både <i>Finnmarksvidda</i> og Sàpmi; samenes land.</p> <p>Tradisjonelle samiske næringsformer har i liten grad ført til inngrep i viddelandskapet. De kulturelt betingede landskapsendringene er derfor beskjedne, og ofte vanskelig å se for dem som mangler kunnskap. Mange samiske kulturminner er også små og lite iøynefallende, mens andre kulturminner som gammetufter, fangstanlegg, offerringer og labyrinter er lettere å kjenne igjen i landskapet. Grensen mellom natur og kultur kan være flytende: Reine naturformasjoner kan også være kulturminner, bl.a markante flyttblokker som har tjent som offersteder.</p> <p>For samene har steder også en bevaringsverdi hvis de er forbundet med tradisjoner, f.eks knyttet til fortidens religionsutøvelse, til tradisjonell ressursutnyttelse, til hverdagsliv eller til mytiske hendelser. Innenfor samisk kulturminnevern pekes det også på at vernet av samiske landskap har sammenheng med en egen samisk landskapsforståelse. Et samisk landskap er nødvendigvis ikke et landskap der samene har satt spor. Landskapet er noe en beveger seg i og er en del av, et kulturelt begrep og en uløselig del av samisk kultur. Denne landskapsforståelsen må man være seg bevisst når man også skal forstå <i>Finnmarksvidda</i> som et kulturlandskap.</p>	

Det meste av region 43 Finnmarksvidda består av en svakt bølgende overflate som veksler mellom småkupert vidde og lave åser. Vann - i ulike former og størrelse - er vanlig. Karasjok/Finmark. F: PB.

Variert viddelandskap med langsomt flytende elv. Langs vassdrag veksler vegetasjonen ofte med våtmarker, sumpskog, vierkjerr, bjørkeskog og tørre lavflyer. Akanašjáhka. Karasjok/Finmark. F: PB.

Regionens største og mest kjente "småform" er den mektige canyonen i det seks km lange Savcu-gjelet. Skogen nede i dalbunnen er hovedsakelig bjørk, med innslag av furu. Alta/Finmark. F: PB.

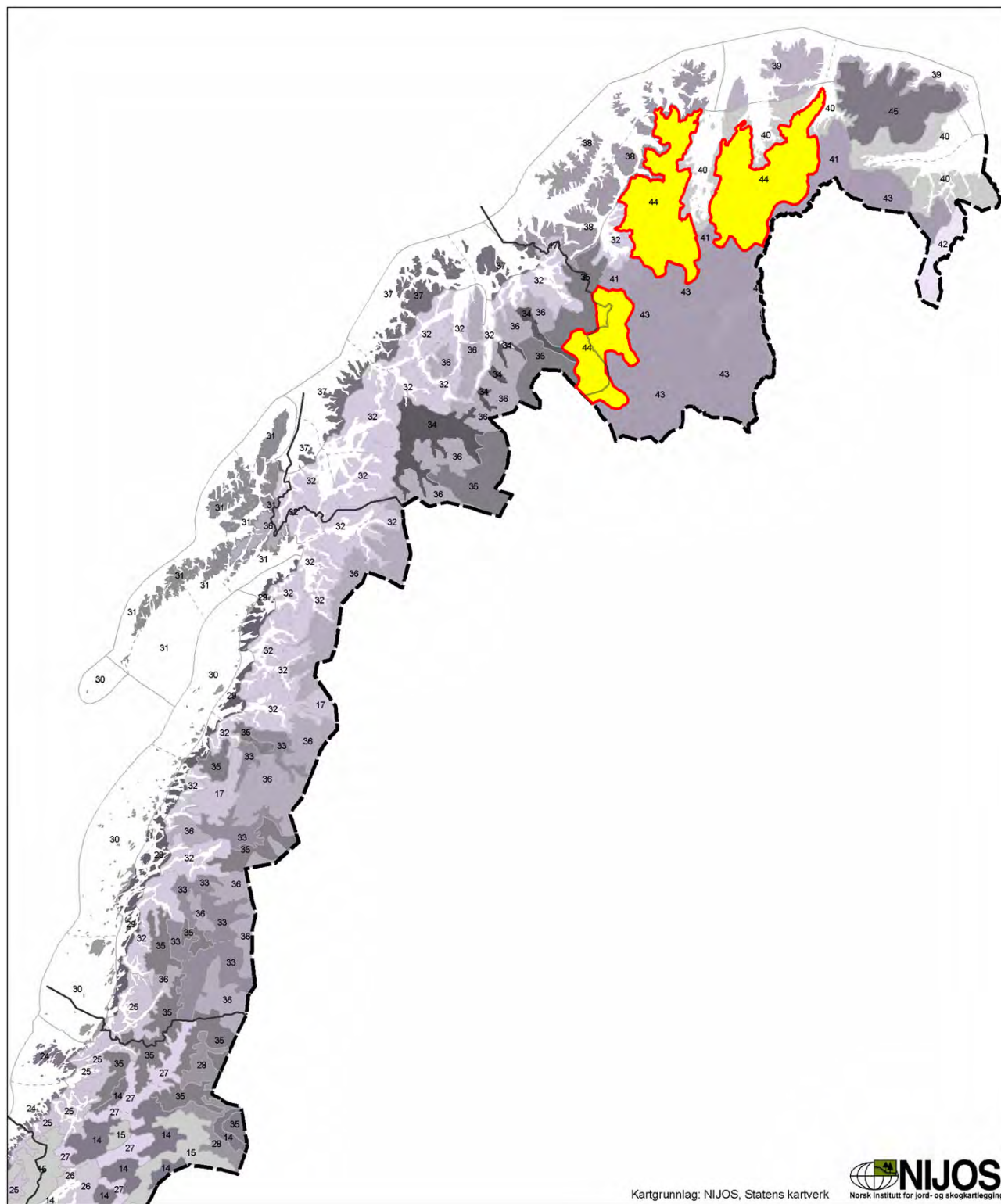
Reindrift er regionens viktigste primærnæring, og er også bærer av den samiske kulturtradisjon. På vinterstid går tusener av dyr på beite her. Enkelte områder sliter med overbeite. Kautokeino/Finmark.

I forhold til totalareal har regionen lite dyrka mark og få aktive gårder. En del bruk er nedlagt i nyere tid, bl.a. enkelte gamle statlige fjellstuer som ligger veiløst til på vidda. Galanittu, Kautokeino/Finmark.

Det meste av bebyggelse og tekniske anlegg ligger nede i elvedalene. Kautokeino kirkested er største tettsted. I tillegg fines flere mindre samiske bygdelag og grender. Kautokeino, Kautokeino/Finmark.

Landskapsregion 44 Gaissene i Finnmark.

	LANDSKAPSREGION 44 GAISSENE I FINNMARK - regionen består av tre ulike underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * Gái'sá = spiss tind, bølgende tinderekke * høyfjellsmur mellom fjord og vidde * + småkupert vidde 	<i>Gái'sá</i> betyr <i>spiss tind</i> , og regionnavnet kommer av at sentrale regiondeler består av en nær sammenhengende kjede av "pyramideformede" fjell. Regionen strekker seg fra områdene øst for <i>Altafjorden</i> i vest til <i>Tanadalen</i> i øst, og står som en beskyttende mur mellom fjordene og vidda i sør. Hit hører også gaissene sør-sørvest for <i>Tanaffjordens</i> indre fjordarmer. Selve gaissene er lagdelte bergarter (sandstein) som er presset, foldet og skjøvet opp over grunnfjellet, og har dannet pyramideformede fjell. De ulike toppene er isolerte høydedrag som sammen danner en svakt bølgende "tinderekke". Det øvrige av regionens hovedform er småkupert vidde med til dels lavt relieff, og hvor høydedragene hever seg over grunne senkninger og vide, grunne daler. I områdene nær <i>Laksefjord</i> botnen, og i området øst for <i>Kvalsund – Altafjorden</i> , har landformen mer karakter av storkupert hei. Et fåtall steder fins også mer dyptskårne frodige daldrag.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * fjell over 1000 moh * skifrig blokkhav i høytliggende omr. * lavereliggende dal- og vidder = morener 	I høyereliggende strøk preges småformene av store mengder forvitrede løsmasser. Regionens porøse sandsteinbergarter er i langt større grad utsatt for frostvitring enn f.eks grunnfjellsbergartene på <i>Finnmarksvidda</i> (region 43). Gjennom årtusener er horisontalt liggende sandsteinslag bearbeidet av frost og vind. Dette ses som et skifrig blokkhav, som i høytliggende områder danner store sammenhengende steinvidder. I lavereliggende daldrag og sletter ses morenejord av ulik opprinnelse. Flere av gaissene danner til sammen langstrakte åsrygger, og mer markerte topper ligger ofte i grupper. Stedvis ses enkelte iseroderte botner. De høyeste toppene fins i vest, bl.a. et av <i>Finnmarks</i> høyeste fjell; <i>Čohkarássa</i> 1139 m.o.h. Fjelltoppenes høyde avtar sør- og østover. Mens høyfjellsviddene her er like ødslige, så har lavereliggende viddeområder et mer jevnt morenedekke. Fra topper og åser forbinder gjerne større, jevne skråninger høyfjellslandskapet med lavereliggende sletter eller paleiske elvedaler. Disse dalene og enkelte frodige lavtliggende sletteområder, bryter opp noe av viddelandskapets ensformighet.	***
VANN OG VASSDRAG * store elvedaler deler opp regionen * store elvesystemer * utallige småvann 	Selv om Gaissene nærmest danner en høyreist mur mellom Finnmarks fjorder og <i>Finnmarksvidda</i> , så er ikke muren helt tett. Fra <i>Porsangerfjorden</i> og <i>Altafjorden</i> og sørover trenger nemlig <i>Lakselvas</i> og <i>Altaelvas</i> dalfører (region 41) seg gjennom regionen, og deler Gaissene i tre ulike underregioner. Fra begge sider av disse dalførene drenerer flere store og mellomstore elver ned fra regionens høyfjellsvidder. Større elvesystemer finnes også i Gaissenes indre viddelandskap. De drenerer gjennom de store, langstrakte og lavereliggende paleiske elvedalene, f.eks. <i>Ravttosjohka</i> (Stabburselva) i vest og <i>Luostejohka</i> , <i>Bissojohka</i> (Børselva), <i>Stuorrajohka</i> og <i>Leavajohka</i> i øst. Inne på viddene finnes også utallige vann, tjern og pytter, særlig i områder med bunnmorene. Vannene er helst næringsfattige, med klart vann som gir god sikt til grunne steinbunner.	**
VEGETASJON * blokkhav uten særlig vegetasjon i høydene, ødslig preg * ris- og rabbehei * store lavdekker * myrer * i elvedaler; vierkjær og noe bjørkeskog 	Siden regionen danner de indre høyfjellsområdene i Finnmark, overrasker det neppe at oppe blant selve gaissene dominerer blokkmark. De høyestliggende områdene har her et svært ødslig preg, og vegetasjon forekommer kun sparsomt og spredt. Fra høye fjellsider og åser finnes overganger fra snaumark til snøleier og ulike typer ris- og rabbehei. Særlig kreklinghei er vanlig. På mer flate fjellvidder kan lavdekker dominere, men ofte i kombinasjon med rishei, myr og vann. Slike områder har stor typelighet med region 43 <i>Finnmarksvidda</i> . Nede i enkelte lune bekkedaler, eller i partier av de større og lavereliggende paleiske elvedalene, øker landskapets grønnskjær. Her er både grasmyr, vierkjær og småvokst bjørkeskog vanlig. Noen svært få steder vokser også furu. Slike grønne områder står i sterk kontrast med gaissenes høyfjellskarakter, og er ofte lokale områder med en landskapstype tilhørighet til region 41 <i>Dalbygdene i Finnmark</i> . Pga. næringsfattige bergarter, blir det imidlertid sjelden veldig frodig eller artsrikt. Klimaet varierer fra kjølig oseanisk i ytre deler (dvs. nær fjordene og utover de store halvøyene) til et mer kontinentalt preg i innlandet opp mot <i>Finnmarksvidda</i> .	**
JORDBRUKSMARK * mangler jordbruk * tamreindrift 	Innenfor regionens grenser finnes så å si ikke jordbruksaktivitet. Her er kun registrert 477 da. hevdholdt dyrka mark, og dette drives av kun ett aktivt gardsbruk. Av langt større betydning for landbruket er imidlertid tamreindrifta, hvor reinbeitinga i enkelte områder kan prege landskapet forholdsvis sterkt, bl.a. ved at vegetasjonen kan være både overbeita og nedslitt av tråkk. Stor forskjell på nedbeita/tråkkslitt vegetasjon og ikke-beita vegetasjon ses naturlig nok langs de høye reingjerdene. Slike områder viser imidlertid en mer dramatisk slitasesituasjon enn det som er reelt, da reinflokkene ofte kan følge langsetter reingjerdet når det hindrer dem fra et naturlig trekk videre. Her ses da et kultur- og naturlandskap side om side.	-

¹ Underregionene er; 44.01 *Nassa*, 44.02 *Cakkarassa* og 44.03 *Rásttigáisá*.

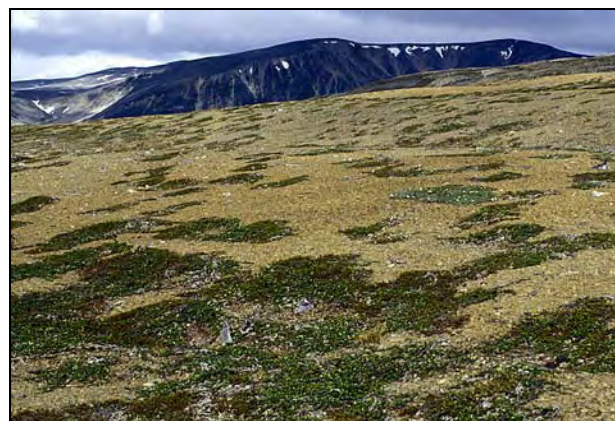
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * det meste av reg. mangler bebyggelse * få veier * samiske kult.minner * store urørte nat.omr. 	<p>Det meste av regionen mangler bosetting og bebyggelse. Det som fins er helst et fåtall svært spredte hytter og gammer. Også veier er det lite av, og regionen har kun enkelte fjelloverganger. Et eks er E6 fra <i>Altafjorden</i> til <i>Porsangerfjorden</i> over <i>Semmlandet</i>. Her, fra <i>Áisarovaivi</i> og i regionens del av <i>Reppardfjorddalen</i> ses også noe bosetting langs veien. Riksvei 98, mellom <i>Porsangerfjorden</i> og <i>Laksefjorden</i>, går nord for de høyreste gaissene. Den har dermed et mer lavkupert viddelandskap på nordsiden av veien. Langs Rv 98 ses enkelte hytter, også over <i>Ifjordfjellet</i>. Mindre veier finnes nesten ikke. Et unntak er fjellveien som går opp øst for <i>Adamsfjorden</i> (Lebesby kom.), og innover til bl.a. vannet <i>Mohkkejávrí</i>. Over store deler av regionen finnes gamle fangstanlegg etter villrein. Enkelte steder danner langstrakte reingjerder betydelige lokale linjedrag i landskapet. 44 Gaissene hører til de mest urørte og villmarkspregede landskapsregionene i Norge. Det er kun veier som avgrensner de store urørte områdene, og som en følgesvenn til enkelte av veiene ses gamle e-linjer med mange linjespenn.</p>	- / (*)
<p>LANDSKAPS-KARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Gaissene; rest av skiferdekke som engang dekket hele Finnmark * Gáí'sá = spiss tind, bølgende tinderekke * regionens topper opp mot 1100 m.o.h * Čohkarássa (betyr "råttent fjell"); reg. høyeste 1139 m.o.h * reg. er høyfjellsområdene i Finnmark * kjent fjellprofil, stor fjernvirkning * grenser mot fjord, elvedaler og vidde * topper, åsrygger, vidder og elvedaler * enorme blokkhav * lavalpint ås- og viddelandskap mellom toppene * rabbe- og risheier + lavdekker * få, spredte lune og mer frodige daldrag * tette vierkjerr, myr og sumpmark * urørte naturområder, få veier og minimalt med bebyggelse * mange fysiske og mytiske samiske kulturminner 	<p><i>"Hele indre Finnmark (reg.43) ligger på en stor nedslippt grunnfjellsformasjon, men ut mot kysten møter vi en tverrgående geologisk formasjon som utgjør en serie av isolerte, avrunda fjelltopper. De ble dannet under den kaledonske fjellkjededannelsen, da et større flak av jordkloden gled innover det som skulle bli Skandinavia. På den tiden lå hele Finnmark dekket av store skiferlag, avsatt i tidenes morgen i et stort, grunt havområde. Denne skiferen virket nærmest som et glidemiddel for flaket fra nord og vest. På grunn av de enorme kreftene ble hele grunnfjellet skjovet opp i forkant, med et fall på ca.15 grader. Årmillionene rullet hen. All skiferen ble borte over de indre deler av Finnmark og Troms, mens innerkanten av det store flaket ble slipt ned til en voll med enkelte topper."</i> (Kilde: Lauritzen & Ryvarden.) Disse fjelltoppene kalles for gaissar.</p> <p>Region 44 Gaissene danner det meste av høyfjellsområdene i Finnmark, selv om regionens fjell ikke når særlig høyere enn 1100 m.o.h. Som et høytliggende og karrig høyfjellsmassiv grenser gaissenes tre u.reg'er mot både fjorder, elvedaler og den langt flatere og lavereliggende Finnmarksvidda. Det er ofte god avstand mellom toppene, men fra de høytliggende områdene har man vide utsyn mot fjerne viddelandskap og sjøområder. For de fleste er likevel gaissenes landskap mest kjent ved deres fjerne tindeprofil fra lavere omkringliggende områder. Og som en visuell vegg i det fjerne "avgrensner" gaissenes topper og lange åsrygger mange av viddelandskapets overordna landskapsrom. Denne visuelle veggvirkningen gir også de høyeste fjelltoppene en dimensjon av storhet - til tross for deres relativt beskjedne høyder.</p> <p>Som nevnt under komponent vegetasjon vil enkelte landskapsområder oppleves som svært kontrastrike ved ferdsel gjennom regionen. Og det er nettopp fravær/tilstedeværelse av ulike vegetasjonstyper som skaper de kraftigste kontrastene. Det mest ekstreme høyarktiske fjellandskapet oppleves naturlig nok oppe blant de høyeste gaissene. Her danner uendelig mange skifrige steinblokker store, golde og øde steinvidder, som mange steder har store likhetstrekk med det landskapet man ser i høytliggende deler av region 45 <i>Varangerhalvøya</i>. Som en stor kontrast til dette golde landskapet, finnes også noen overraskende skjermede og lune daldrag med et betydelig bjørkeskogspreg. Sistnevnte er et avvik fra regionkarakteren, og hører hjemme i reg.41.</p> <p>Mellom disse to ytterpunktene ligger et lavalpint ås- og viddelandskap. Disse områdene kan ha betydelig likhet med "vanlige" landskapstyper i region 43 <i>Finnmarksvidda</i>. Her preger både lavalpin og boreal vegetasjon landskapet, og danner dermed en stor kontrast til det ødslige og karrige blokkhavet oppe i høyfjellet. Vanlig i dette bølgende viddelandskapet er hyppige overganger mellom blokker, blottstilte fjellknauser, karrige grusrygger og rabber med lavdekker og annen vindpint vegetasjon, risheier, kjerr og glisne bjørkeskoger i lesider og fuktig helninger, mens utallige myrer, sumpmarker, pytter, tjern og vann dominerer på både flate topper, platåer, terrasseringer, i dalbunner, store basseng og senkninger i viddelandskapet.</p> <p>Den visuelt synlige kulturpåvirkningen er minimal, og ses mest i form av enkelte hytter langs veier og eldre vinterveier. Utstrakt reinbeite preger enkelte områder, og lokalt kan tråkkslitasje og reingjerder prege det åpne viddelandskapet. Mange ulike sagn og myter knyttes til regionens ulike naturformasjoner, og er dermed verdifulle kulturminner sammen med fangstanlegg m.m.</p> <p>Øvre deler av Stabbursdalen nasjonalpark inngår i regionen. <i>"Her finnes mange av Finnmarks typiske landskapsformer: karrig høgfjell og åpne vidder, trange elvegjel, fjellbjørkeskog og furumoer. Stabburselva har et variert løp gjennom nasjonalparken, der stryk og fosser veksler med dype kulper. I sørøst reiser det karrige høyfjellsområdet Gaissene seg, mens landskapet i nord og vest har et mer avrundet viddepreg."</i> Kilde: Direktoratet for naturforvaltning.</p>	

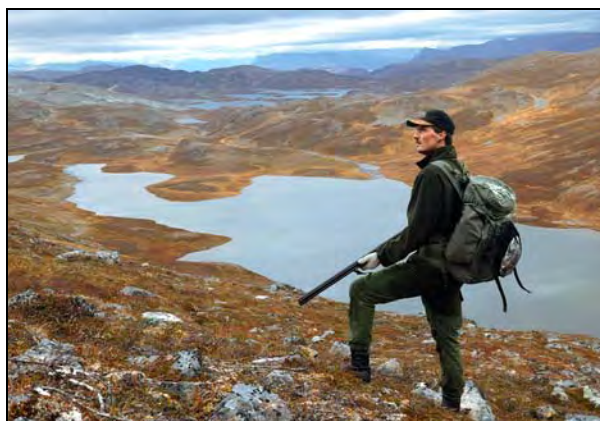
Regionen kjennetegnes av en nær sammenhengende kjede av fjelltopper, som står som en mur mellom fjordene i nord og Finnmarksvidda i sør. Rundt ligger småkupert vidde. Porsanger/Finnmark. F: PB.

Typisk for høyereliggende dalsider og topper er et stort innslag av naken stein i form av blokkhav, ur og skredvifter. Her oppe fins lite jordsmonn og dermed også lite vegetasjon. Porsanger/Finnmark. F: PB.

Fra høytliggende partier med blokkmark, fins overgang til mer stadig mer frodig vegetasjon i lavtliggende terreng. Bildet viser et midtskikt med mellomalpin hei. Vuorjegaissa, Porsanger/Finnmark. F: PB.

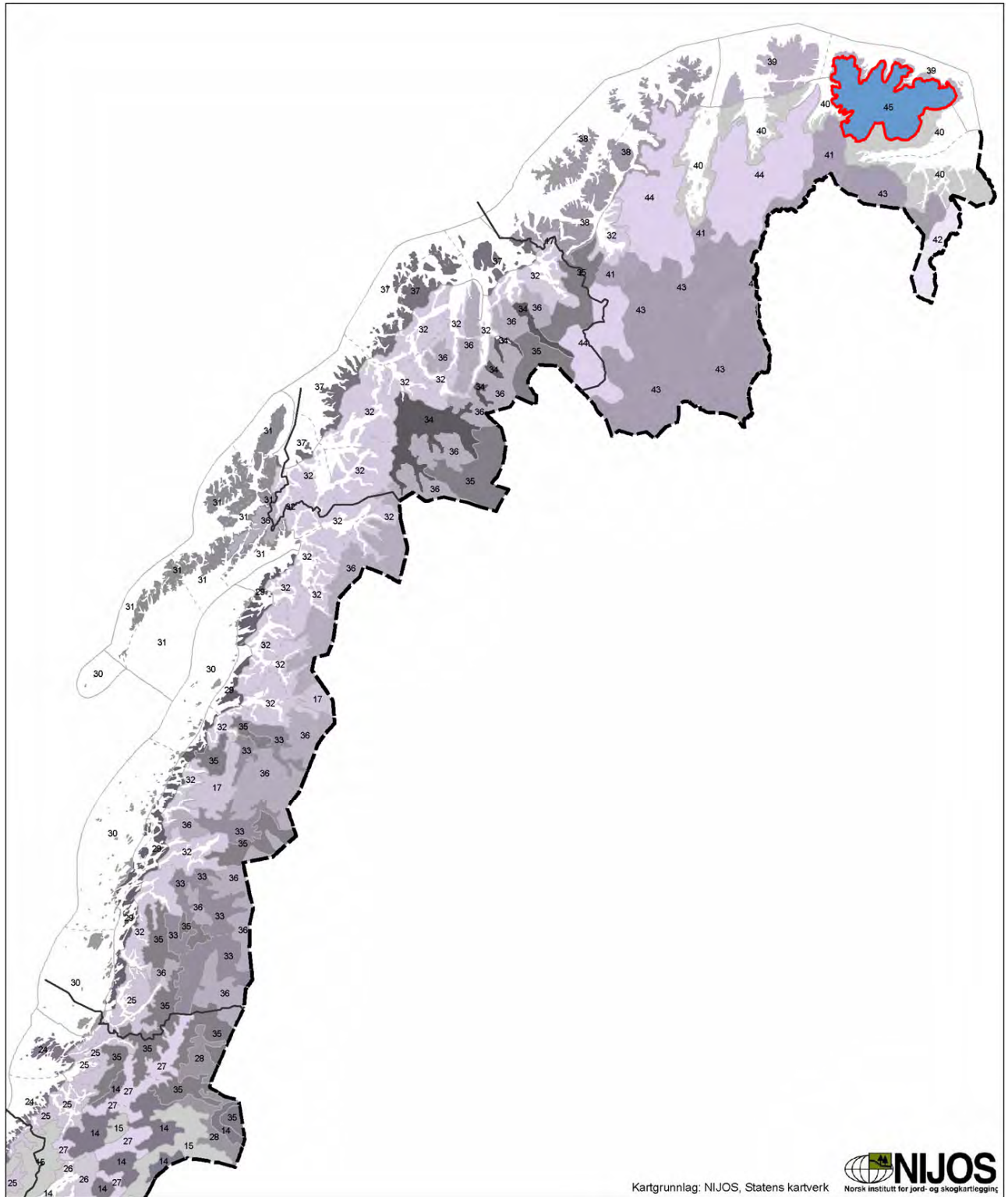
Fra mange topper har man storslagne utsyn mot andre regiondeler eller kyst-, vidde- og dalregioner rundt. Friluftsliv er stedvis utbredt, både sommer og vinter. Voggenestjernet, Kvalsund/Finnmark.

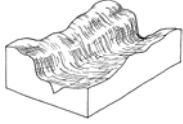

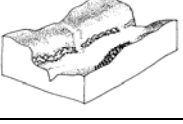

Regionen preges av store inngrepsfrie områder, og det som fins av bebyggelse ligger gjerne spredt langs vei. Fritidhus og reindriftilknyttet er vanligst. Fra Áisaraovi på Sennalandet, Kvalsund/Finnmark.

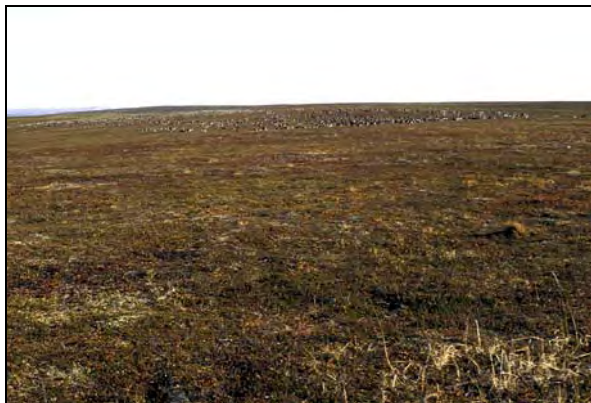
Tråkkslitasje langs reingjerde mellom to reinbeitedistrikt. Når reinflokken går langs gjerdet blir vegetasjonsslitasjen følgelig langt større enn ellers. Ifjordfjellet langs riksvei 98, Gamvik/Finnmark.

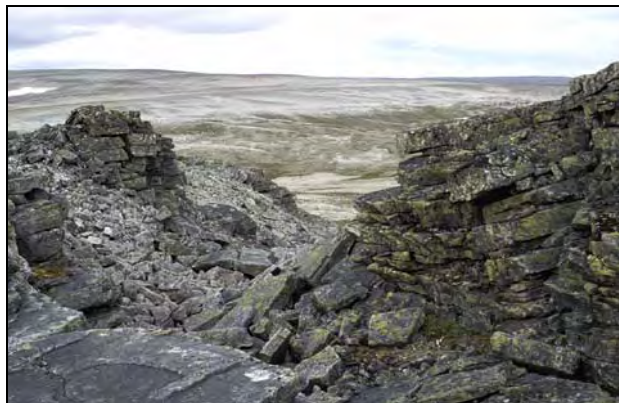
Landskapsregion 45 Varangervidda.

	LANDSKAPSREGION 45 VARANGERVIDDA Regionen har bare en underregion: 45.1 Varangervidda	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * lavt, bølgende viddelandskap * noen dype V-daler * storkupert hei 	Regionen omfatter de indre deler av <i>Varangerhalvøya</i> . I sør-sørøst er det et lavt bølgende, men noe konturløst viddelandskap med høydedrag opp mot 200-300 moh. Mot nordvest stiger terrenget, og har mer markerte høydedrag (400-500 moh.) oppbrutt av enkelte dype dalganger. Over hele regionen er viddelandskapet gjennomskåret av markerte elvedaler. Særlig på den nordre delen av <i>Varangervidda</i> har disse dalene en karakteristisk V-form, og er et særpreg for denne delen av regionen. Dette er store og små elvedaler hvor dalsidene til dels er steile, og der rasvinkelen bestemmer skråningen ned mot bunnen. Dette gir et sterkt V-formet tverrprofil. Mindre U-formede paleiske daler finnes kun noen få steder. I enkelte områder mot fjordene i nord har hovedformen mer preg av storkupert hei, bl.a. i overgangen ned mot <i>Kongsfjord</i> .	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * blokkmark, morene 	Samtlige av regionens bergarter er mottakelig og utsatt for frostvitring, og det gamle grunnfjellet har her gjennomgått en kraftig oppsplitting. Over store områder dekkes regionen derfor av blokkmark. Polygonmark og partier med steinringer er vanlig, og er et resultat av et aktivt (tinet) lag over permafrost. Her er nakne steinformasjoner og endeløse urer. Andre løsmasser enn de vitringsmasser som er dannet på stedet finnes det lite av. Raskjegler ligger langs bratte skrenter og noe bunnmorene finnes i de lavere deler av regionen. Jordflyt fører til utjevning og utvisking av landformene.	***
VANN OG VASSDRAG * variert, men ujevnt fordelt * småvann & pytter * bekker og elver * kun få store vann 	Vannkomponenten er til dels mangeartet, men noe ujevnt fordelt. I enkelte områder preger mange mindre vann, tjern og myrpytter landskapet, mens andre steder er stillestående vann nærmest fraværende. Her kan det til gjengjeld finnes flere bekker og elver. Ofte starter selv småstore bekker direkte fra mindre sig og renner under blokkmarka. Fra midtre deler av <i>Varangervidda</i> drenerer vannveiene i alle retninger, men samles ofte i middels store elver ned mot kysten. Eks. er <i>Oarddujohka</i> (Syltefjordelva) i nord, <i>Stuorrajohka</i> (Komagelva) i øst, <i>Ånejojohka</i> (Jakobselv) i sør og <i>Stuorrajohka</i> (Trollfjordelva) i vest. Inne på Varangervidda finner en lange elvestrekninger som dype, trange kløfter (avži), der elvene har gravd seg nedover i de løse sedimentbergartene. Kun noen få vann er store, bl.a <i>Vuok'sajav'ri</i> (Oksvatnet) i øst og <i>Oarddojav'ri</i> , <i>Gædnajav'ri</i> og <i>stuorra Dav'gejav'ri</i> (store Buevatnet) i vest. De fleste vann er næringsfattige, og har en klar sikt mot en ofte grunn steinbunn.	**
VEGETASJON * ikke skog, lav og karrige vegetasjon * blokk-, steinvidder * kartlav * flyer med lavhei * vassdragene har rikere planteliv * enkelte arktiske- & østlige arter * produktive myrer 	Regionens viddelandskap skiller seg fra region 43 <i>Finnmarksvidda</i> først og fremst ved fraværet av skog, og ved sin lave, karrige vegetasjon. Dette skyldes både fjellgrunn, løsmasser og et subarktisk klima med årsmiddeltemperaturer periodevis under null. Vegetasjonen er sparsom eller kan mangle helt i store deler. Høytliggende områder (> 300 m.o.h.) preges av ørkenaktig blokk- og steinvidder. Svært karakteristisk på blokkmark er ulike typer kartlav, noe som gir steinblokkene fargevariasjoner i gult, brunt og grått. Lavereliggende områder domineres av vegetasjonstyper med lav produktivitet. Store flyer med lavhei er karakteristisk for sentrale deler av <i>Varangervidda</i> , noe som gir gode lavbeiter for rein. Langs vassdragene er det et rikere planteliv. Vierkratt som randsoner langs vannløp og myrer er karakteristisk. På næringsrike og lokalklimatisk gunstige lokaliteter kan en finne en større artsdiversitet, med et stort antall kravfulle fjellplanter. Med sin beliggenhet som utpost mot nordøst har regionen arktiske og østlige arter som ikke fins andre steder i Skandinavia. I lavereliggende deler, eller i enkelte vide elvedaler, finnes også større myrområder. Myrene er ofte produktive med et tett sjikt av starrarter og duskull, og med buskvegetasjon av dvergbjørk og vierarter. Dette skaper miljøer, både som nærings- og hekkeområde, for særlig vadefugler.	- / **
JORDBRUKSMARK * ikke dyrka mark * gamle myrslåtter * reinbeiter, sommer 	Regionen har ikke dyrka mark, men her er likevel tradisjon på at områdene helt opp til nyere tid har blitt nyttet i ulik utmarksbruk, som molteplukking, rypefangst og fiske. De mange store myrene som ligger i lave elvedaler, senkninger og søkk, utgjorde tidligere verdifulle utslåtter. I dag brukes regionens vegetasjon kun som beiter for tamrein. Vår, sommer og høst beiter noen tusen tamrein på <i>Varangerhalvøya</i> , men i motsetning til Finnmarksvidda ses få tegn til overbeite fordi området ikke nyttes som vinterbeiter. Høstflyttinga går sørover, til området mellom <i>Polmak</i> og <i>Neiden</i> nær finskegrensa. Enkelte småflokker kan finnes halvville ute ved kysten hele året. Tamreinen følger de samme trekkveiene som villreinen gjorde, så sant ikke reingjerder hindrer dem. Villreinen blei utrydda fra Finnmark på 1700-tallet.	-

<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * nærmest urørt l.reg. * stort villmarkspreg * veier kun i ytterkant * fåtall, spredte hytter * tidligere; gammer * fornminner, villrein 	<p>På selve <i>Varangerhalvøya</i> ligger veier og bebyggelse langs kysten, mens de indre deler av halvøya er nærmest urørt. Dette gjør at regionen, sammen med region 17 <i>Breene</i> og 43 <i>Finnmarksvidda</i>, hører til de mest villmarkspregede landskapsregionene i Norge. Det meste av de østre deler av regionen er klassifisert som inngrepsfrie naturområder, dvs. områder uten tyngre tekniske anlegg. Inngrepsfrie naturområder fins også mellom <i>Båtsfjord</i> og <i>Kongsfjord</i>, mot <i>Tanaffjorden</i>, ved <i>Nierravárri</i>, samt enkelte andre mindre områder. Det er riks-, fylkes- og bygdeveier som ”deler” opp de urørte områdene. Inne i de inngrepsfrie naturområdene finnes i dag kun et fåtall nyere hytter. Fram til siste krig var det vanlig å sette opp gammer ved både slåttemyrer og fiskevann. I dag er det restriksjoner på å sette opp gammer, og da kun i forbindelse med utøvelse av næringsvirksomhet. De fleste av regionens gammer har derfor forfalt. Om regionen framstår som øde og urørt, har den likevel mange fornminner. Over 3000 fallgraver for villreinfangst er kjent fra <i>Tanadalen</i> og utover hele <i>Varangerhalvøya</i>. Disse var i bruk fram til ca. 1650, og er en del av forklaringen på hvorfor villreinen ble utryddet i dette området.</p>	- / (*)
<p>LANDSKAPSKARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * nord for Alaska & øst for Finland * værutsatt beliggenhet mot Barentshavet * karrige, treløse vidder; tundra preg * frostvittring, blokkhav, ødemarkspreg * stedvis høyfjellspreg * lange siktstekninger * spredte dyptskårne V-forma elvedaler * stedvis” arktisk-frodige” vegetasjon * vide lavflyer * gode vår-, sommer-, & høstbeiter for rein * større myrområder i lavere regiondeler * myrene; tidligere verdsatte utslåtter * før; snelle- og starslått på is * før; slåttegammer * opphør av utmarksslått medfører økt tilgroing på myrene * i dag; kun et fåtall spredte hytter * mytiske fornminner og mange spor etter tidl. villreinfangst * nasjonalpark under utredning 	<p>Nord for <i>Alaska</i> og øst for <i>Finland</i> ligger landskapsregion 45, som i sin helhet dekkes av <i>Varangerhalvøya</i>. Regionen karakteriseres av tilsynelatende lave, ensformige og karrige fjellvidder. Fra fjelltopper og høytliggende rabber har man ofte synskontakt til det åpne havet, og lange siktstrekninger mot lave horisonter, fjerne kyst- og havområder omfavnet av en høy himmel, gir landskapet en uvanlig storhet. Men innimellom viddene finnes det også flere smale og dypt nedskårne V-formede elvedaler, og i bunn av disse kan det finnes små og mer lune landskapsrom. I slike dalrom, med gunstige løsmasser, kan man oppleve små ”arktisk-frodige” vegetasjonsmiljøer, bl.a. med planter vi ellers må til <i>Svalbard</i> og <i>Sibir</i> for å finne.</p> <p><i>Varangerhalvøya</i> preges av sin nære og værutsatte beliggenhet mot <i>Barentshavet</i>. Viddene er for det meste treløs og vegetasjonsløs tundra, og landskapet er ofte nakent, goldt og forblåst. Til tross for regionens lave høyde (fra ca. 100 til 637 m.o.h.), har landskapet ofte høyfjells-karakter tilsvarende fjell i 1500-meters høyde i Sør-Norge. Høyeste fjell er <i>Skipskjølen</i> (637 m.o.h.). Med unntak av mindre områder inne på <i>Jakobselvvidda</i> og vest for <i>Berlevåg</i>, består berggrunnen av ca. 600 millioner år gamle sedimentære bergarter, hovedsaklig sandsteiner.</p> <p>Berggrunnen er svært spesiell og kan studeres med det blotte øye, fordi de mektige sandstein sedimentene ligger oppe i dagen. Frostvittring gir et sterkt ødemarkspreg, og nærmere et arktisk landskap kommer man ikke i Norge. Her er stein, stein og etter stein, og mange steder øynes knapt et strå. Løsmassene i det uendelige blokkhavet stammer fra nedbrytingen av en stor, gammel fjellkjede på land. Store deler av regionen ligner altså en ørkenaktig steinvidde, og <i>Varangerhalvøya</i> er stedvis noe av det guldete og nakneste stykke Norge som tenkes kan. Selv om sammenhengende vegetasjon mangler i store deler, finner man her også vide lavflyer der reinlaven kan dominere vegetasjonsdekket. Langs elver og bekker i fjelldalene finnes ofte en frodiggrønn vegetasjon med vierosner og grasenger, som fremstår som oaser i et ellers ødslig landskap. Dette gir gode vilkår for reinbeiter. For mange vil synet av reinflokker i det golve landskapet forsterke inntrykket om regionen som et subarktisk landskap.</p> <p>I de lavereliggende deler av regionen finnes enkelte større myrområder. Fra gammelt av var disse verdifulle som utmarksslåtter. Fra <i>Nesseby</i> fortelles det at utslåttene ble høsta etter gammel sedvane. På nordsida av <i>Varangerfjorden</i> var det slåtter helt opp til <i>Jakobselvkroken</i>, 2,5 – 3 mil inn på halvøya. Tilsvarende var det for områdene fra <i>Vestre Jakobselv</i>, <i>Vadsø</i> og <i>Skalleelv</i>. Etter at myrene var frosset om høsten, var det flere steder vanlig å slå sneller og halvgras (starr og myrull) på dem. På slike slåttemarker, som lå langt fra bostedene, var det vanlig med slåttegammer. Disse ble også brukt i forbindelse med førtransport og rypefangst på vinteren. I dag har bruken av disse utmarksmyrene for lengst opphørt. Slåttegammene er borte, og i kant av myrene er det ofte oppslag av vier og kjerr. Regionens eneste jordbruks-påvirkede ”kulturlandskap” er altså forsvunnet.</p> <p>I store deler av regionen finnes store urørte naturområder som ikke er preget av ulike tyngre menneskelige inngrep. Spor etter jordbruksdrift finnes som nevnt over naturlig nok ikke, og kun et fåtall veier sveiper enten innom eller et stykke inn i regionen. Oppe på viddene finnes kun få og svært spredte hytter. Det eneste menneskespor som det er forholdsvis mye av er store fangstanlegg etter villrein. Disse, sammen med flere ulike typer mytiske fornminner, gjør regionens naturlandskap også til et betydelig samisk bruksområde og kulturlandskap.</p>	

I deler av regionen ser man et lavt, og stedvis konturløst viddelandskap. Her gir store vide sletter og flyer et godt grunnlag for et sommerbeite for rein. Juovluaivi, Tana/Finmark. F: PB.

Regionens bergarter er svært utsatt for frostvitring, og det gamle grunnfjellet har gjennom gått en kraftig oppsplitting. I høyereliggende områder er blokkmark vanlig. Skipsfjordkjølen, Båtsfjord/Finmark. F: PB.

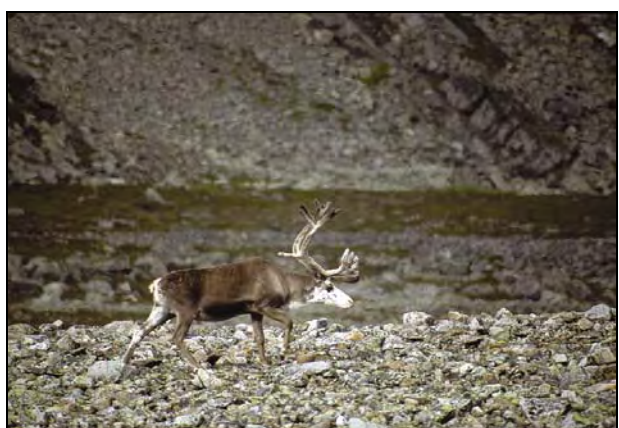
Nord i regionen stiger terrenget, og her finnes mer markerte høydedrag oppbrutt av enkelte dype og svært markerte elvedaler. Dalsidene her er gjerne steile. Syltefjorddalen, Båtsfjord/Finmark. F: PB.

Vann finnes i ulike former, fra viddepartier preget av mindre vann, tjern og pytter til mer markerte høydeområder med elver og bekker i dalbunn. Indre deler av Syltefjordvassdraget, Båtsfjord/Finmark. F: PB.

Sentrale deler har ingen tekniske inngrep, noe som gjør Varangervidda til den mest urørte av samtlige landskapsreg. i Norge. Det som fins ligger i ytterkant av regionen. Mot Langvasshøgda, Vardø/Finmark.

Regionen har ikke dyrka mark, men årlig beiter noen tusen tamrein her i sommersesongen. Reinsdyr er således et vanlig syn. Fornminner knyttet til vilrein fangst er utbredt, særlig fallgraver. Vardø/Finmark.

Kap 4. Litteratur og kart brukt som bakgrunns litteratur og referanser for beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner

Aadnøy, Alf. (red.) 1979.

"Bygd og by i Norge. Rogaland." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 538 s.

Alm, Paul. 1944.

"Dette er norskekysten. Spredte trekk fra livet mellom holmer og skjær." Arne Gimnes Forlag, Oslo. 169 s.

Beskow, Arne. 1984.

"Norge. Bilder og fakta." Den norske Bokklubb. 261 s.

Blomquist Synne & Puschmann, Oskar. 1993.

"Jordbrukets kulturlandskap i Telemark. 17 verdifulle områder." Arbeidsrapport 4/93. Telemarksforskning, Bø. 60 s.

Borgos, Gunnar & Elven, Reidar (red.) 1972.

"Norges nasjonalparker. Femundsmarka og Gutulia." Lutherstiftelsens Forlag, Oslo. 115 s.

Bruun, Magne. 1983.

"Vurdering av landskapskvalitet". Upubl. Utkast til arbeidsopplegg. Institutt for landskapsarkitektur, Ås-NLH.

Christensen, L.S., Oxem, A & Aalo, O. 1989.

"Vesterålen – lyset, livet, landskapet." Grøndahl & Søn Forlag AS, Oslo. 104 s.

Dahl, E., Elven, R., Moen, A. & Skogen, A. 1986.

"Vegetasjonsregionkart over Norge. 1 : 1 500 000." Nasjonalatlas for Norge. Statens Kartverk.

Egelandsdal, Hvoslef, Pallesen & Thoring (red.) 1978

"Perler i Rogalandsnaturen." Rogaland naturvern & Dreyer Bok. 160 s.

Elgersma, Anne. 1996.

"Landskapsregioner i Norge, med underregioninndeling. Målestokk 1: 2 000 000." Trykt kart. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Elgersma, Anne. 1998.

"Landskapstyper i Lofoten og Vesterålen." NIJOS dokument 5/98. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Elgersma, Anne. 1998.

"Landskapstyper i Hedmark." NIJOS dokument 10/98. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Elgersma, Anne. 2000.

"Skildringer av landskapsunderregioner i Hardanger og delar av Sunnhordaland." NIJOS-rapport 8/00. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 49 s.

Elgersma, Anne & Asheim, Vidar. 1998.

"Landskapsregioner i Norge – Landskapsbeskrivelser." NIJOS-rapport 2/98. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 61 sider.

Elgersma, A., Håland, J. & Puschmann, O. 1999.

"Landskapsregioner i Hedmark, med underregioninndeling. Målestokk 1:400 000." Trykt kart. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Eriksen, Ragnar & Mikkelsen Anstein (red.). 1986.

"Finnmark." Utgitt av Finnmark Fylkeskommune. 109 s.

Evensberget, Snorre (red.). 1977-198x.

"Bygd og by i Norge." 20 ulike fylkesbind. Gyldendal norsk forlag, Oslo.

Evensberget, Snorre (red.). 1983-85.

"Norge vårt land. Bind I - VIII." Gyldendal norsk forlag, Oslo.

Evensen, Frislid, Jensen & Nissen-Lie. 1992.

"Oslofjorden – fra Aker brygge til Færder fyr." Boksenteret AS. 144 s.

Forlaget Det Beste. 1982.

"Langs Norges kyst." Forlaget Det Beste A/S, Oslo. 480 s.

Fredriksen, Kjell (prosj.leder), 1995.

"På tur i Hamarøy, Tysfjord, Steigen og Sørfold. Vandringer i gamle og nye far i spennende natur." 2. opplag. Hammarøy kommune, Steigen kommune, Sørfold Kommune & Tysfjord kommune.

Frislid, Ragnar. 1990.

"Natur mellom to hav. Skandinavia – de store kontrasters halvøy" Den norske Bokklubben. 207 s.

Frislid, Ragnar., Grønset, Dagfinn & Hohle, Per. 1979.

"Femundsmarka og Sølentraktene." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 168 s.

Fægri, K., Hartveit G.H. & Nyquist, F.P. (red.) 1981.

"Fjordheimen. Vestlandets fjorder, folk og samfunn, før og nå." Grøndahl & Søn Forlag A/S. 208 s.

Gjessing, J., Myklebost, H. & Solerød, H. (red.). 1984.

"Norge. 1: Land og miljø." J.W.Cappelens Forlag. 384 s.

Gjærevoll, Olav. 1979.

"Der skogstundra og fjellplanter møtes." Kap. s.79-92 i "Bygd og by i Norge. Finnmark." Hirsti, Reidar red. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 509 s.

Gjærevoll, Olav & Jørgensen, Reidar. 1996.

"Fjellflora." 11.utgave. Bruns Forlag. 175 s.

Grønset, Dagfinn. 1983.

"Dalene i øst." Aschehoug, Oslo. 127 s.

Grønseth, Jan. 1998.

"Finnmark. Fotefar i nord. Bind I og II." Landbruksforlaget.

Gullers, K.W & Hoel, Sigurd. 1951.

"Norge. Glimt fra et stort lite land." Tiden Norsk Forlag, Oslo. Upag.

Hallandvik, Jan-Erik (red.). 1982.

"Boka om heiene. Vest-Telemark – Setesdal – Ryfylke. Kultur og tradisjoner." Grøndahl & Søn Forlag, AS. 134 s.

Hansen, Henry Hågen & Tveraaen, Halvor. 1990.

"Telemarkskysten, vår levende kyst." Flora forlag A/S. 192 s.

Hartvedt, Gunnar Hagen. (red.) 1976.

"Bygd og by i Norge. Hordaland og Bergen." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 570 s.

Haugland, Rolf. 1986.

"Natur og bosetting i Troms fylke." Remi Bokforlag, Borkenes. 207 s.

Henriksen, Petter (red.) 1992.

"Det store Norges atlas." Hjemmet bokforlag A/S, Oslo. 224 s.

Hermansen, Pål. 1991.

"Nord-Norge – landet og lyset." Hilt & Hansteen A/S. 64 s.

Hermansen, Pål. 1991.

"Fjordlandet." Hilt & Hansteen A/S. 64 s.

Hirsti, Reidar (red.). 1979.

"Bygd og by i Norge. Finnmark." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 509 s.

Holand, Johan E. (red.) 1975.

"Bygd og by i Norge. Telemark." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 400 s.

Holm, Henry & Nissen-Lie, Henrich. 1997.

"Sommerkysten. Oslofjorden fra Aker brygge til Færder fyr." Gyldendal Fakta, Oslo. 192 s.

Høiland, K., Schumacher, T., Steen, H., Sømme, L., Wielgolaski, F.E. & Østbye, E. (red. 2004)

"Høyfjellsøkologi, BIO 1110." Biologisk institutt, Universitetet i Oslo. 45 sider.

Spikkeland, Ingvar. 2003.

Der det er vann er det liv. Ferskvann og våtmark. *Natur i Østfold* 22(1-2): 27-33.

Jacobsen, Harald & Follum, Jørn-R. 1997.

"Kulturminner og skogbruk." Skogbrukets kursinstitutt. 248 s.

Jensen, Johan O. 1993.

"Trøndelag – sett fra lufta." Hjemmets Bokforlag, AS. 159 s.

Jule, Kjellaug. 1989.

"Kulturlandskapet i Nord-Trøndelag. Regionale kulturlandskapstyper. Natur- og kulturverdier i Levanger og Frosta. Landskapsplan på øya Tautra." Hovedoppgave ved Institutt for landskapsarkitektur, NLH. 65 s.

Just, Carl (red.). 1963.

"Norge i nord. Årbok 1963." Den norske Turistforening, Oslo.

Kamfjord, G., Lykkja, H. & Puschmann, O. 1997.

"Landskapet og reiselivsproduktet." NIJOS-rapport 4/97. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 85 s.

Kjeldsberg, P. 1963.

"Finnmark for fotturister" s. 177-183 i Just, Carl (red.) "Norge i nord. Årbok 1963." Den norske Turistforening, Oslo.

Klemsdal, Tormod & Sjulsen, O.E. 1992.

"Landformer. M 1: 1 000 000." Nasjonalatlas for Norge. Kart 2.1.2. Statens kartverk.

Klemsdal, Tormod upubl.

"Landformer i Norge." Geografisk institutt, Universitetet i Oslo, udat.

Kristiansen, K.J. & Sollid, J.L. 1985.

"Buskerud fylke. Kwartærgeologi og geomorfologi. M 1:250 000." Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.

Kristiansen, K.J. & Sollid, J.L. 1988.

"Vest-Agder fylke. Kwartærgeologi og geomorfologi. M 1:250 000." Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.

Krogh, Erling. 1979.

"Finnmarks geologi." Kapittel s.45-66 i "Bygd og by i Norge. Finnmark." Hirsti, Reidar red. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 509 s.

Larsen, Pio. (red.) 1977.

"Bygd og by i Norge. Møre og Romsdal." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 492 s.

Lauritzen, Per Roger (red.). 2000.

"Til fots i Norge." Den Norske Turistforening. 528 s.

Lauritzen, Per Roger og Ryvarden Leif. 2001.

"Fjell Norge." Bind 1 (*Fra Ryfylke til Jotunheimen*), Bind 2 (*Fra Breheimen til Rondane*) og Bind 3 (*Fra Trollheimen til Svalbard*). Gyldendal Fakta.

Lindanger, Birger. 1992.

"Nordjæren. Sola og Randaberg." Dreyer Bok. 136 s.

Lundberg, Anders. 1998.

"Karmøys flora. Biologisk mangfold i eit kystlandskap." Fagbokforlaget. 505 s.

Lye, Kåre Arnstein. Udat.

"Jærboka. Naturmiljøet. Bind I." Norsk Oikos A/S. 279 s.

Løvhaug, Per. 1997.

"Lista – det eldste Norge." J.W.Cappelens Forlag. 176 s.

Molaug, Svein. 1994.

"Vår gamle kystkultur. Bind I og II" 4. utg. Grøndahl og Dreyers Forlag AS.

Monsen, Marianne red. 1994.

"Østlandske skogsområder." Den norske Turistforening, Årbok 1994 – 126.årgang. Oslo.

Myklebost, Hallstein & Strømme, Sigmund red. 1963.

"Norge. Tredje bind. Geografisk leksikon III." J.W.Cappelens Forlag, Oslo. 1353 spalter.

Møllbakk, Tor (red.) 1998.

"Gyldendals fjellguider. Rondane og Femundsmarka med tilgrensende fjellstrøk." Gyldendal Norsk Forlag ASA. 156 s.

Nettelbladt, Mats, 1986.

"Planteliv i Salten" s. 82-91 i Karsrud, Eivind (red.) "Bodøboka 1986." Nordland fylkesmuseums årbok.

Nordiska ministerrådet. 1977.

"Naturgeografisk regioninndeling av Norden." NU B 1977:34. Nordiska ministerråd. Stocholm. 130 s. + vedlegg & kart.

Nordiska ministerrådet. 1984.

"Naturgeografisk regioninndeling av Norden." 2. utgave. Nordiska ministerråd. Helsingfors. 289 s. + vedlegg.

Nordisk ministerråd, 1987.

"Natur- og kulturlandskapet i arealplanleggingen. 1. Landskapsregioner." Miljørapport 1987:3. Miljøverndepartementet, Oslo.

Norske bygder (red. kom.) 1942.

"Norske bygder. Bind V. Glåmdal." Red.kom. for Norske Bygder. John Griegs Forlag, Bergen.

Nystad, Jens Fr. 1993.

"Landet rundt Oslofjorden – sett fra lufta." Hjemmets Bokforlag, A/S. 160 s.

Olsen, Kjell Helle. 1999.

"Opplev Dalane." Stavanger Turistforenings årbok 1999.

Puschmann, Oskar. 1993.

"Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Telemark." Telemarksforskning, Bø.

Puschmann, Oskar. 1993.

"Fiskerbondens kulturlandskap. Utvalgte områder i Grenlandsfjorden." Telemarksforskning, Bø.

Puschmann, Oskar. 1994.

"Verdifulle jordbrukslandskap i Buskerud." Rapp. nr 2-1994. Fylkesmannen i Buskerud, Miljøvernavdelingen. 79 s.

Puschmann, Oskar. 1996.

"Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Aust-Agder." NIJOS-rapport 18/96. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 71 s.

Puschmann, Hofsten, Saxebøl, Elgersma & Lågbu, 1998.

"Beskrivelse av underregioner for de sentrale jordbruksbygdene på Østlandet." NIJOS-rap. 4/98. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 63 s.

Puschmann, Oskar. 2000.

"Landskapstyper langs Aust-Agder kysten." Kart (1: 50000) + NIJOS-rapport 02/01. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 55 s. + vedlegg.

Puschmann, Oskar. 2004.

"Landskapstyper ved kyst og fjord i Hordaland." Kart (1: 50000) + NIJOS-rapport 10/04. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 95 s. + vedl.

Puschmann, O., Reid, S. J., Fjellstad, W., Hofsten, J. og Dramstad, W. 2004.

"Tilstandsbeskrivelse av norske jordbruksregioner ved bruk av statistikk" NIJOS-rap. 17/04. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 76 s.

Rabben, Jan. 1997.

"Naturen i Sunnhordaland." Jan Rabben Forlag, Stord. 176 s.

Rekdal, Yngve & Strand, Geir-Harald, 2005.

"Arealrekneskap for Norge. Fjellet i Hedmark." NIJOS-rapport 06/05. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 32 sider.

Rødland, Kjartan. 1993.

"Vestlandet – sett fra lufta." Hjemmets Bokforlag, AS. 159 s.

Ryvarden, Leif (red.). 1995.

"Den norske fjellboka." Boksenteret A/S. 192 s.

Ryvarden, Leif. 1996.

"Lofoten og Vesterålen." Boksenteret A/S. 96 s.

Ryvarden, Leif. 1997.

"Kysten. Landskap, flora og fauna langs Norges kyst." N.W.Damm & Søn A.S. Teknologisk forlag. 187 s.

Ryvarden, Leif & Selstad, Tor. 1985.

"Glomma." Universitetsforlaget AS. 116 s.

Ryvarden, Leif & Wold, Bjørn. 1991.

"Norges isbreer." Universitetsforlaget AS. 112 s.

Saanio, Matti. 1973.

"Hvor Golfstrømmen fryser." Gyldendal norsk Forlag, Oslo. 199 s.

Schei, Nikolai. (red.) 1980.

"Bygd og by i Norge. Sogn og Fjordane." Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. 546 s.

Selstad, Tor. 1993.

"Innlands-Norge – sett fra luften." Hjemmets Bokforlag, A/S. 159 s.

Sivertsen, S., Selboe R. & Eie, J.A. (red.) 1976.

"Norges nasjonalparker. Øvre Anarjokka." Luther Forlag A/S. 91 s.

Skoglund, Trond. 1999.

"Streif gjennom Meløys flora." Artikkel i Meløy Historielags årbok nr. 15 - 1999.

Sollid, J.L. & Kristiansen, K. 1982.

"Hedmark fylke, kvartærgeologisk kart. M 1:250 000." Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.

Sollid, J.L. & Sørbel, L. 1983.

"Nord-Trøndelag fylke. Kvartærgeologi og geomorfologi. M 1:250 000." Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.

Sollid, J.L. & Trollvik, J.A. 1991.

"Oppland fylke. Kvartærgeologi og geomorfologi. M 1:250 000." Institutt for naturgeografi, Universitetet i Oslo.

Statens kartverk. 1996.

"Kunnskapsforlagets store Norges Atlas" Statens kartverk & Kunnskapsforlaget, Oslo.

Stien, Laila. 1984.

"Finnmarksvidda" s. 101-133 i Evensberget, Snorre (red.) "Norge vårt land, mellom høgfjell og fjord. Daler, fjell og fjordbygder i Nord-Norge." Gyldendal Norsk Forlag A/S. 2. opplag.

Thoresen, Morten. K.

"Kvartærgeologisk kart over Norge. Tema: Jordarter. M 1 : 1 mill." Norges geologiske undersøkelser.

Thoresen, Morten. K.

"Kvartærgeologisk kart over Norge. Tema: Jordarter." Rapport til kart. Norges geologiske undersøkelser. 64 s.

Tysnes, Inge Ove. udat.

"Midt-Helgeland – mitt Helgeland." Syv søstre forlag. 143 s.

Tømmervik, H., Johansen, B.E. & Meland, I. 1993.

"Kartlegging og overvåking av naturmiljøet i Varanger (Norge) og Nikel-Petsjenga (Russland) vha. satellittfjernmåling og feltundersøkelser." Rapport. NORUT Informasjonsteknologi. Tromsø. 69 s.

US. Forest Service, 1974.

"The Visual Management System. Agriculture." Handbook number 462. National Forest, Landscape Management, vol.2, Chapter 1. Washington: U.S. Government Printing Office.

Voksø, Per (red.). 1979.

"Norge sett fra luften." Forlaget Det Beste. 384 s.

Voksø, Per (red.). 1980.

"Norges fjellverden." Forlaget Det Beste A/S, Oslo. 504 s.

Voksø, P., Magnus, P., & Syversen, F. (red.). 1982.

"Slik er Norge." Forlaget Det Beste A/S, Oslo. 320 s.

Welle-Strand, Erling & Berge, Johan. 1988.

"De tusen fossers land." Nortrabooks forlag. 160 s.

Wikan, S., Makarova, O. & Aarseth, T. 1994.

"Pasvik." Grøndahl og Dreyers Forlag AS, Oslo. 96 s.

Kilder på internett:

<http://www.1000turtips.no/tur/finnmark/finnmark.htm>

Alta og Omegn Turlag

fra www.destinasjonalta.no/html/severdighet/nasjonalparker.html

Dahle, Jan Vidar;

"1000 turtips 1999-2001", fra www.1000turtips.no/finnmark/planteliv.htm+Varangerhalvøya+vegetasjonen

Miljøstatus i fylkene:

fra <http://www.mistin.dep.no/fylker/fylker.stm>

Rongen, J., Lundstad, E., Johansen, A. & Ånestad. T. 1996.

"Kvartærgeologisk utforming av Jæren og tilstøtende områder." Universitetet i Bergen. Hentet fra; www.rasmus.uib.no/stud1713/jaeren.htm

Samiske kulturminner og landskap:

fra <http://www.miljolare.no/fagstoff/felles/perm/samiske.php>

L.reg.nr.	Kilde: Landbrukstellinga 1999	Landskapsregionsnavn	Antall aktive bruk	antall uten areal	antall med 1-49 daa	antall med 50-99 daa	antall med 100-199 daa	antall med 200-499 daa	antall med > 500 daa	andel uten areal	Antall aktive bruk og driftstørrelser (dekar)				% andel med > 500 daa
											% andel med 1-49 daa	% andel med 50-99 daa	% andel med 100-199 daa	% andel med 200-499 daa	
1		SKAGERAKKYSTEN	1564	3	522	367	389	247	36	0,2 %	33,4 %	23,5 %	24,9 %	15,8 %	2,3 %
2		OSLOFJORDEN	568	0	142	132	147	122	25	0,0 %	25,0 %	23,2 %	25,9 %	21,5 %	4,4 %
3		LEIRJORDSBYGDENE PÅ ØSTLANDET	7 273	7	809	1189	2122	2523	623	0,1 %	11,1 %	16,3 %	29,2 %	34,7 %	8,6 %
4		LAGLANDSDALFØRA I TELEMARK, BUSKERUD OG VESTFOLD	2 874	0	595	782	857	589	51	0,0 %	20,7 %	27,2 %	29,8 %	20,5 %	1,8 %
5		SKOG- OG HEIBYGDENE PÅ SØRLANDET	2 228	10	688	697	574	254	5	0,4 %	30,9 %	31,3 %	25,8 %	11,4 %	0,2 %
6		DALSAND	289	0	29	52	90	99	19	0,0 %	10,0 %	18,0 %	31,1 %	34,3 %	6,6 %
7		SKOGTRAKTENE PÅ ØSTLANDET	2 946	14	774	803	741	544	1118	0,5 %	26,3 %	27,3 %	25,2 %	18,5 %	2,4 %
8		INNSØ- OG SILURBYGDENE PÅ ØSTLANDET	3 757	15	735	696	914	1118	279	0,4 %	19,6 %	18,5 %	24,3 %	29,8 %	7,4 %
9		ØSTERDALENE	1 527	1	184	292	547	469	34	0,1 %	12,0 %	19,1 %	35,8 %	30,7 %	2,2 %
10		NEDRE DALBYGDER PÅ ØSTLANDET	3 329	42	635	1012	1012	704	131	1,3 %	19,1 %	24,2 %	30,4 %	21,1 %	3,9 %
11		ØVRE DAL- OG FJELLYGDER I OPPLAND OG BUSKERUD	3 554	28	543	988	1415	571	9	0,8 %	15,3 %	27,8 %	39,8 %	16,1 %	0,3 %
12		DAL OG FJELLYGDER I TELEMARK OG AUST-AGDER	1 148	7	367	390	288	95	1	0,6 %	32,0 %	34,0 %	25,1 %	8,3 %	0,1 %
13		VIDDEBYGDENE I SØR-TRØNDELAG OG HEDMARK	290	4	25	58	105	95	3	1,4 %	8,6 %	20,0 %	36,2 %	32,8 %	1,0 %
14		FJELLSKOGEN I SØR-NORGE	753	10	103	143	299	191	7	1,3 %	13,7 %	19,0 %	39,7 %	25,4 %	0,9 %
15		LAGFJELLET I SØR-NORGE	95	1	25	37	21	11	0	1,1 %	26,3 %	38,9 %	22,1 %	11,6 %	0,0 %
16		HØGFJELLET I SØR-NORGE	24	0	3	6	6	9	0	0,0 %	12,5 %	25,0 %	25,0 %	37,5 %	0,0 %
17		BREENE	3	0	0	0	2	1	0	0,0 %	0,0 %	66,7 %	33,3 %	0,0 %	0,0 %
18		HEIBYGDENE I DALANE OG JÆREN	1 379	1	201	213	457	477	30	0,1 %	14,6 %	15,4 %	33,1 %	34,6 %	2,2 %
19		JÆREN OG LISTA	2 184	16	336	314	709	774	35	0,7 %	15,4 %	14,4 %	32,5 %	35,4 %	1,6 %
20		KYSTBYGDENE PÅ VESTLANDET	2 454	20	785	715	640	289	5	0,8 %	32,0 %	29,1 %	26,1 %	11,8 %	0,2 %
21		YTRE FJORBYGDER PÅ VESTLANDET	4 659	18	1307	1358	1444	527	5	0,4 %	28,1 %	29,1 %	31,0 %	11,3 %	0,1 %
22		MIDTRE BYGDER PÅ VESTLANDET	6 480	49	1605	1966	2269	589	2	0,8 %	24,8 %	30,3 %	35,0 %	9,1 %	0,0 %
23		INDRE BYGDER PÅ VESTLANDET	3 678	23	1207	1158	1081	208	1	0,6 %	32,8 %	31,5 %	29,4 %	5,7 %	0,0 %
24		KYSTBYGDENE PÅ NØRDMØRE OG I TRØNDELAG	2 120	21	255	452	1002	387	3	1,0 %	12,0 %	21,3 %	47,3 %	18,3 %	0,1 %
25		FJORBYGDE PÅ MØRE OG I TRØNDELAG	4 204	33	529	742	1348	1448	104	0,8 %	12,6 %	17,6 %	32,1 %	34,4 %	2,5 %
26		JORDBRUKSBYGDENE VED TRONDHEIMSFJORDEN	3 150	27	330	559	1167	1039	28	0,9 %	10,5 %	17,7 %	37,0 %	33,0 %	0,9 %
27		DAL- OG FJELLYGDER I TRØNDELAG	145	4	15	34	63	28	1	2,8 %	10,3 %	23,4 %	43,4 %	19,3 %	0,7 %
28		SKOG- OG INNLANDSBYGDENE I NORD-TRØNDELAG	915	9	98	146	308	344	10	1,0 %	10,7 %	16,0 %	33,7 %	37,6 %	1,1 %
29		KYSTBYGDENE I HELGELAND OG SALTEN	377	3	44	59	120	150	1	0,8 %	11,7 %	15,6 %	31,8 %	39,8 %	0,3 %
30		NORDLANDSVERRAN	847	1	173	235	224	205	9	0,1 %	20,4 %	27,7 %	26,4 %	24,2 %	1,1 %
31		LOFOTEN OG VESTERÅLEN	2 562	9	542	615	763	617	16	0,4 %	21,2 %	24,0 %	29,8 %	24,1 %	0,6 %
32		FJORBYGDE INORDLAND OG TROMS	633	0	77	145	279	131	1	0,0 %	12,2 %	22,9 %	44,1 %	20,7 %	0,2 %
33		INNLANDSBYGDENE I NORDLAND	476	1	76	119	152	124	4	0,2 %	16,0 %	25,0 %	31,9 %	26,1 %	0,8 %
34		INDRE BYGDER I TROMS	3	0	0	0	1	1	0	0,0 %	0,0 %	33,3 %	33,3 %	33,3 %	0,0 %
35		LAGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	7	0	3	4	3	0	0	0,0 %	42,9 %	14,3 %	42,9 %	0,0 %	0,0 %
36		HØGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	108	0	38	41	21	8	0	0,0 %	35,2 %	38,0 %	19,4 %	7,4 %	0,0 %
37		KYSTBYGDENE I TROMS	66	0	24	16	17	9	0	0,0 %	36,4 %	24,2 %	25,8 %	13,6 %	0,0 %
38		KYSTBYGDENE I VEST-FINNMARK	13	0	5	3	3	2	0	0,0 %	38,5 %	23,1 %	23,1 %	15,4 %	0,0 %
39		KYSTBYGDENE I ØST-FINNMARK	160	0	37	33	39	44	7	0,0 %	23,1 %	20,6 %	24,4 %	27,5 %	4,4 %
40		FJORDENE I FINNMARK	225	1	31	53	80	2	2	0,4 %	13,8 %	23,6 %	25,8 %	35,6 %	0,9 %
41		DALBYGDENE I FINNMARK	27	1	8	8	17	8	0	3,7 %	0,0 %	3,7 %	29,6 %	63,0 %	0,0 %
42		PASVIK	31	0	8	6	11	6	0	0,0 %	25,8 %	19,4 %	35,5 %	19,4 %	0,0 %
43		FINNMARKSVIDDA	1	0	0	0	0	1	0	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %
44		GAISSANE I FINNMARK	70 640	397	14070	16701	22270	15627	1 575	0,6 %	19,9 %	23,6 %	31,5 %	22,1 %	2,2 %
45		VARANGERVIDDA													
NORGE			70 640	397	14070	16701	22270	15627	1 575	0,6 %	19,9 %	23,6 %	31,5 %	22,1 %	2,2 %

L.reg.nr	Landskapsregionsnavn	Totalt landareal i dekar	Antall aktive bruk	Andel jordbruks-areal i drift, av totalt landareal	SUM jordbruks-areal i drift, i dekar	dekar korn og oljevekster	dekar poteter	dekar grønnsaker	dekar frukt og bær	dekar grønnsaker	dekar frukt og bær	dekar grønnsaker	dekar oljevekster	andel korn og oljevekster	andel potet	andel grønnsaker	andel frukt og bær	andel grovfôr	SUM prosent-andel avlingstyper
1	SKAGERAKKYSTEN	2 366 072	1 564	8,2 %	194 580	100 382	8 885	9 794	2 091	68 529	68 529	4,7 %	52,9 %	4,7 %	5,2 %	1,1 %	36,1 %	100 %	
2	OSLOFJORDEN	964 633	568	9,7 %	93 184	64 764	1 765	2 445	2 769	19 037	19 037	1,9 %	71,3 %	1,9 %	2,7 %	3,0 %	21,0 %	100 %	
3	LEIRJORDSBYGDENE PÅ ØSTLANDET	4 581 180	7 273	35,8 %	1 638 892	1 336 259	22 445	10 437	3 045	238 488	238 488	1,4 %	83,0 %	1,4 %	0,6 %	0,2 %	14,8 %	100 %	
4	LAGLANDSDALFØRKA I TELEMARKE, BUSKERUD OG VESTFOLD	1 828 462	2 874	22,1 %	404 076	265 730	8 039	9 082	8 761	103 727	103 727	2,0 %	67,2 %	2,0 %	2,3 %	2,2 %	26,2 %	100 %	
5	SKOG- OG HEIEN I SØR-TRØNDELAGE	8 775 103	2 228	2,5 %	223 058	15 597	2 427	1 835	1 275	198 185	198 185	1,1 %	198,185	1,1 %	0,8 %	0,6 %	90,4 %	100 %	
6	DALSAND	444 703	289	13,4 %	59 795	48 942	26	107	4	10 033	10 033	0,0 %	82,8 %	0,0 %	0,2 %	0,0 %	17,0 %	100 %	
7	SKOGTRAKTENE PÅ ØSTLANDET	19 516 462	2 946	2,0 %	391 012	200 982	3 051	695	2 076	179 749	179 749	0,8 %	52,0 %	0,8 %	0,2 %	0,5 %	46,5 %	100 %	
8	INNSØ- OG SILURBYGDENE PÅ ØSTLANDET	2 371 152	3 757	31,2 %	740 327	488 708	25 635	11 755	4 366	202 861	202 861	3,5 %	66,6 %	3,5 %	1,6 %	0,6 %	27,7 %	100 %	
9	ØSTERDALENE	4 424 176	1 527	5,9 %	258 967	63 484	5 892	5 04	89	187 474	187 474	2,3 %	44,3 %	2,3 %	0,2 %	0,0 %	72,8 %	100 %	
10	NEDRE DALBYGDENE PÅ ØSTLANDET	3 166 404	3 329	16,3 %	516 977	227 896	27 887	552	480	257 964	257 964	1,1 %	44,3 %	1,1 %	0,1 %	0,1 %	50,1 %	100 %	
11	ØVRE DAL- OG FJELLYGDENE I OPPLAND OG BUSKERUD	4 642 887	3 554	9,6 %	447 562	14 862	1 046	29	89	430 781	430 781	3,3 %	3,3 %	3,3 %	0,0 %	0,0 %	96,5 %	100 %	
12	DAL- OG FJELLYGDENE I TELEMARKE OG AUST-AGDER	5 095 906	1 148	2,0 %	103 109	5 224	149	61	368	96 884	96 884	0,1 %	5,1 %	0,1 %	0,4 %	0,4 %	94,3 %	100 %	
13	VIDDERBYGDENE I SØR-TRØNDELAGE OG HEDMARK	3 993 928	290	1,2 %	47 041	20	4	-	-	46 937	46 937	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,9 %	100 %	
14	FJELLSKOGEN I SØR-NORGE	31 403 788	763	0,4 %	113 044	4 312	180	15	4	108 263	108 263	3,8 %	3,8 %	3,8 %	0,0 %	0,0 %	96,0 %	100 %	
15	LAGFJELLET I SØR-NORGE	34 723 106	95	0,0 %	9 101	145	11	1	2	8 942	8 942	1,6 %	1,6 %	1,6 %	0,0 %	0,0 %	98,3 %	100 %	
16	HØGFJELLET I SØR-NORGE	11 747 847	24	0,0 %	3 857	-	7	-	-	3 850	3 850	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,8 %	100 %	
17	BREENE	4 283 026	3	0,0 %	300	-	-	-	-	295	295	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
18	HEIEN I DALANE OG JÆREN	2 550 766	1 379	9,6 %	243 766	1 126	260	419	81	241 738	241 738	0,5 %	0,1 %	0,5 %	0,2 %	0,0 %	99,2 %	100 %	
19	JÆREN OG LISTA	653 766	2 184	58,3 %	380 893	37 365	7 933	5 219	251	328 237	328 237	9,9 %	2,1 %	9,9 %	1,4 %	0,1 %	86,6 %	100 %	
20	KYSTBYGDENE PÅ VESTLANDET	3 009 273	2 454	8,2 %	245 730	215	321	213	41	245 597	245 597	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,0 %	99,7 %	100 %	
21	YTRE FJORDBYGDENE PÅ VESTLANDET	5 615 121	4 659	8,7 %	486 604	422	299	139	1 089	483 233	483 233	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,0 %	0,2 %	99,6 %	100 %	
22	MIDTRE BYGDENE PÅ VESTLANDET	13 213 811	6 480	5,0 %	661 872	7 348	1 187	175	2 965	648 420	648 420	1,1 %	0,2 %	1,1 %	0,0 %	0,4 %	99,2 %	100 %	
23	INDRE BYGDENE PÅ VESTLANDET	8 943 461	3 678	3,6 %	319 641	4 862	3 160	682	16 742	292 486	292 486	1,5 %	1,0 %	1,5 %	0,2 %	5,3 %	92,0 %	100 %	
24	KYSTBYGDENE PÅ NORDMØRE OG I TRØNDELAGE	3 125 518	1 514	8,0 %	250 862	26 695	866	517	113	220 938	220 938	10,7 %	0,3 %	10,7 %	0,2 %	0,0 %	88,7 %	100 %	
25	FJORDBYGDENE PÅ MØRE OG I TRØNDELAGE	5 586 360	2 120	5,2 %	288 348	10 705	483	54	586	275 078	275 078	3,7 %	0,2 %	3,7 %	0,2 %	0,0 %	95,9 %	100 %	
26	JORDBRUKSBYGDENE VED TRONDHEIMSFJORDEN	2 853 150	4 204	26,4 %	752 877	354 788	15 782	4 094	1 421	372 404	372 404	47,4 %	2,1 %	47,4 %	0,5 %	0,2 %	49,8 %	100 %	
27	DAL- OG FJELLYGDENE I TRØNDELAGE	7 142 192	3 150	7,4 %	527 211	58 760	3 022	484	198	462 730	462 730	11,2 %	0,6 %	11,2 %	0,1 %	0,0 %	88,1 %	100 %	
28	SKOG- OG INNLANDSBYGDENE I NORD-TRØNDELAGE	1 220 922	145	1,7 %	20 189	-	70	1	1	19 996	19 996	0,0 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,6 %	100 %	
29	KYSTBYGDENE I HELGELAND OG SALTEN	2 112 904	915	7,6 %	161 560	1 726	1 319	244	124	157 402	157 402	1,1 %	0,8 %	1,1 %	0,2 %	0,1 %	97,9 %	100 %	
30	NORDLANDSVERRAN	891 402	377	7,5 %	66 440	696	640	21	8	64 908	64 908	1,1 %	1,0 %	1,0 %	0,0 %	0,0 %	97,9 %	100 %	
31	LOFOTEN OG VESTERÅLEN	3 395 833	847	3,6 %	121 417	23	760	112	146	120 199	120 199	0,0 %	0,6 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	99,1 %	100 %	
32	FJORDBYGDENE I NORDLAND OG TROMS	18 431 855	2 562	1,9 %	349 484	235	3 508	372	485	343 431	343 431	0,1 %	1,0 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %	98,7 %	100 %	
33	INNLANDSBYGDENE I NORDLAND	5 161 908	633	1,7 %	87 693	-	672	73	24	86 676	86 676	0,0 %	0,9 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,1 %	100 %	
34	INDRE BYGDENE I TROMS	2 989 998	476	2,3 %	69 176	-	648	7	28	68 237	68 237	0,0 %	0,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,0 %	100 %	
35	LAGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	11 410 612	3	0,0 %	444	-	-	-	-	444	444	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
36	HØGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	2 821 746	7	0,0 %	556	-	-	-	-	556	556	0,0 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,5 %	100 %	
37	KYSTBYGDENE I TROMS	4 251 910	108	0,3 %	9 184	-	105	8	2	9 081	9 081	0,0 %	1,1 %	0,0 %	0,2 %	0,0 %	98,7 %	100 %	
38	KYSTBYGDENE I VEST-FINNMARKE	4 251 910	66	0,2 %	7 027	-	105	-	7	6 901	6 901	0,0 %	1,5 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %	98,4 %	100 %	
39	KYSTBYGDENE I ØST-FINNMARKE	2 263 114	13	0,1 %	1 380	-	-	-	-	1 380	1 380	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
40	FJORDENE I FINNMARKE	5 112 164	160	0,5 %	26 937	-	20	3	4	26 815	26 815	0,0 %	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,9 %	100 %	
41	DALBYGDENE I FINNMARKE	2 998 089	225	1,3 %	37 480	-	28	1	6	37 360	37 360	0,0 %	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
42	PASVIK	978 115	27	0,6 %	5 909	-	1	-	-	5 908	5 908	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
43	FINNMARKSVIDDA	14 527 466	31	0,0 %	3 835	-	1	-	-	3 786	3 786	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100 %	
44	GAISSANE I FINNMARKE	12 529 941	1	0,0 %	477	-	-	-	-	476	476	0,0 %	0,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,8 %	100 %	
45	VARANGERVIDDA	3 722 717	70 640	3,4 %	10 372 884	3 342 058	148 442	60 150	49 762	6 686 510	6 686 510	32,5 %	1,4 %	32,5 %	0,6 %	0,5 %	65,0 %	100 %	

L.reg.nr	Landskapsregionsnavn	Antall aktive bruk	Sau/lam, geit & storfe									
			Antall driftsenheter med sau/lam	Totalt antall sau/lam	Snitt besetning sau/lam	Antall driftsenheter med geit	Totalt antall geit	Snitt besetning geit	Antall driftsenheter med storfe	Totalt antall storfe	Snitt besetning storfe	
1	SKAGERRAKKYSTEN	1 564	327	16188	49,5	22	108	4,9	351	10 406	29,6	
2	OSLOFJORDEN	568	46	3806	82,7	9	69	7,7	67	2 513	37,5	
3	LEIRJORDSBYGDENE PÅ ØSTLANDET	7 273	464	23497	50,6	42	458	12,35	1235	55 329	44,8	
4	LAGLANDSØLFØRA I TELEMARKE, BUSKERUD OG VESTFOLD	2 874	238	20930	87,9	11	20930	5,3	472	17 701	37,5	
5	SKOG- OG HEIBYGDENE PÅ SØRLANDET	2 228	734	58332	79,5	27	142	5,3	1028	25 507	24,8	
6	DALS-LAND	289	23	1533	66,7	1	3	66,7	3	1 898	42,2	
7	SKOGTRAKTENE PÅ ØSTLANDET	2 946	592	52180	88,1	33	210	6,4	755	25 283	33,5	
8	INNSJØ- OG SILURBYGDENE PÅ ØSTLANDET	3 757	579	68878	115,5	17	173	10,2	867	42 391	48,9	
9	ØSTERDALENE	1 527	503	69671	138,5	51	1 625	31,9	713	25 439	35,7	
10	NEDRE DALBYGDER PÅ ØSTLANDET	3 329	810	101132	124,9	37	892	24,1	1021	35 650	34,9	
11	ØVRE DAL- OG FJELLBYGDER I OPPLAND OG BUSKERUD	3 554	1235	159306	129,0	99	7 286	73,6	1886	55 441	29,4	
12	DAL- OG FJELLBYGDER I TELEMARKE OG AUST-AGDER	1 148	594	72366	121,8	38	2 097	55,2	312	6 094	19,5	
13	VIDDEBYGDENE I SØR-TRØNDELAGE OG HEDMARK	290	68	6413	94,3	6	299	49,8	210	7 173	34,2	
14	FJELLSKOGEN I SØR-NORGE	753	265	39457	148,9	24	1 229	51,2	426	14 347	33,7	
15	LAGFJELLET I SØR-NORGE	95	64	6485	101,3	12	914	76,2	39	1 032	26,5	
16	HØGFJELLET I SØR-NORGE	24	11	1851	168,3	1	80	80,0	13	470	36,2	
17	BREENE	3	1	94	94,0	1	146	146,0	1	29	29,0	
18	HEIBYGDENE I DALANE OG JÆREN	1 379	1046	150627	144,0	13	744	57,2	910	35 175	38,7	
19	JÆREN OG LISTA	2 184	543	52167	96,1	9	55	6,1	1493	87 715	58,8	
20	KYSTBYGDENE PÅ VESTLANDET	2 454	1493	115965	77,7	29	478	16,5	1133	28 993	25,6	
21	YTRE FJORDBYGDER PÅ VESTLANDET	4 659	2549	201900	79,2	111	4 394	39,6	2641	66 839	25,3	
22	MIDTRE BYGDER PÅ VESTLANDET	6 480	3455	285635	82,7	220	11 726	53,3	3721	96 962	26,1	
23	INDRE BYGDER PÅ VESTLANDET	3 678	1882	180648	96,0	158	15 086	95,5	1480	35 887	24,2	
24	KYSTBYGDENE PÅ NORDMØRE OG I TRØNDELAGE	1 514	313	24613	78,6	14	44	3,1	1051	45 050	42,9	
25	FJORDBYGDENE PÅ MØRE OG I TRØNDELAGE	2 120	472	45204	95,8	35	549	15,7	1487	53 433	35,9	
26	JORDBRUKSBYGDENE VED TRONDHEIMSFJORDEN	4 204	526	49713	94,5	28	479	17,1	1827	78 628	43,0	
27	DAL- OG FJELLBYGDENE I TRØNDELAGE	3 150	872	136403	156,4	29	756	26,1	1878	73 016	38,9	
28	SKOG- OG INNLANDSBYGDENE I NORD-TRØNDELAGE	145	47	6821	145,1	6	441	73,5	75	2 305	30,7	
29	KYSTBYGDENE I HELGELAND OG SALTEN	915	265	29240	110,3	11	110	10,0	612	26 405	43,1	
30	NORDLANDSVERRAN	377	109	9583	87,9	1	7	7,0	268	10 698	39,9	
31	LOFOTEN OG VESTERÅLEN	847	534	68515	128,3	51	3 567	69,9	314	11 004	35,0	
32	FJORDBYGDENE I NORDLAND OG TROMS	2 562	1239	143288	115,6	216	16 374	75,8	1030	30 748	29,9	
33	INNLANDSBYGDENE I NORDLAND	633	261	38468	147,4	25	1 610	64,4	328	9 415	28,7	
34	INDRE BYGDER I TROMS	476	193	23722	122,9	50	4 128	82,6	198	5 959	30,1	
35	LAGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	3	0	0	0	1	78	78,0	2	81	40,5	
36	HØGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	7	5	1032	206,4	1	4	4,0	1	22	22,0	
37	KYSTBYGDENE I TROMS	108	80	9704	121,3	26	1 908	73,4	16	386	24,1	
38	KYSTBYGDENE I VEST-FINNMARKE	66	37	3587	96,9	3	35	11,7	19	513	27,0	
39	KYSTBYGDENE I ØST-FINNMARKE	13	11	1738	158,0	0	-	0,0	1	8	8,0	
40	FJORDENE I FINNMARKE	160	98	12399	126,5	4	90	22,5	47	1 548	32,9	
41	DALBYGDENE I FINNMARKE	225	62	5417	87,4	2	3	1,5	97	3 467	35,7	
42	PASVIK	27	3	92	30,7	0	-	0,0	22	794	36,1	
43	FINNMARKSVIDDA	31	10	581	58,1	0	-	0,0	16	396	24,8	
44	GAISSANE I FINNMARKE	1	0	0	0	0	-	0,0	1	47	47,0	
45	VARANGERVIDDA	70 640	22 659	2 297 181	101	1474	78 455	53,2	30109	1 032 197	34,3	

Reg.nr	Landskapsregionsnavn	Tilskudd til seterdrift & tilskudd til brattareal					Brattareal med tilskudd, som % av totalt dyrket areal	
		Antall aktive bruk	Antall bruk som søker seterfisk.	Andel bruk som søker seterfisk.	Antall bruk som søker brattareal tilskudd	Andel bruk som søker brattareal tilskudd		Antall dekar brattareal som søker tilskudd for
1	SKAGERRAKKYSTEN	1 564	0	0,0 %	5	0,3 %	69	0,0 %
2	OSLOFJORDEN	568	0	0,0 %	3	0,5 %	69	0,1 %
3	LEIRJORDSBYGGENE PÅ ØSTLANDET	7 273	0	0,0 %	36	0,5 %	1139	0,1 %
4	LÅGLANDSDALFØRA I TELEMAR, BUSKERUD OG VESTFOLD	2 874	7	0,2 %	51	1,8 %	1350	0,3 %
5	SKOG- OG HEIBYGDENE PÅ SØRLANDET	2 228	1	0,0 %	25	1,1 %	425	0,2 %
6	DALSAND	289	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
7	SKOGTRAKTENE PÅ ØSTLANDET	2 946	55	1,9 %	92	3,1 %	3302	0,8 %
8	INNSJØ- OG SILURBYGDENE PÅ ØSTLANDET	3 757	104	2,8 %	112	3,0 %	6181	0,8 %
9	ØSTERDALENE	1 527	306	20,0 %	18	1,2 %	980	0,4 %
10	NEDRE DALBYGDER PÅ ØSTLANDET	3 329	303	9,1 %	506	15,2 %	27485	5,3 %
11	ØVRE DAL- OG FJELLYGDER I OPPLAND OG BUSKERUD	3 554	671	18,9 %	766	21,6 %	37832	8,5 %
12	DAL- OG FJELLYGDER I TELEMAR OG AUST-AGDER	1 148	84	7,3 %	223	19,4 %	7547	7,3 %
13	VIDDEBYGDENE I SØR-TRØNDELAG OG HEDMARK	290	48	16,6 %	4	1,4 %	25	0,1 %
14	FJELLSKOGEN I SØR-NORGE	753	115	15,3 %	87	11,6 %	4936	4,4 %
15	LAGFJELLET I SØR-NORGE	95	3	3,2 %	18	18,9 %	621	6,8 %
16	HØGFJELLET I SØR-NORGE	24	6	25,0 %	2	8,3 %	95	2,5 %
17	BREENE	3	1	33,3 %	1	33,3 %	23	7,7 %
18	HEIBYGDENE I DALANE OG JÆREN	1 379	0	0,0 %	11	0,8 %	379	0,2 %
19	JÆREN OG LISTA	2 184	0	0,0 %	1	0,0 %	90	0,0 %
20	KYSTBYGDENE PÅ VESTLANDET	2 454	25	1,0 %	59	2,4 %	1525	0,6 %
21	YTRE FJORDBYGDER PÅ VESTLANDET	4 659	45	1,0 %	478	10,3 %	15116	3,1 %
22	MIDTRE BYGDER PÅ VESTLANDET	6 489	210	3,2 %	1181	18,2 %	43742	6,6 %
23	INDRE BYGDER PÅ VESTLANDET	3 678	147	4,0 %	1363	37,1 %	52532	16,4 %
24	KYSTBYGDENE PÅ NORDMØRE OG I TRØNDELAG	1 514	26	1,7 %	5	0,3 %	68	0,0 %
25	FJORDBYGDENE PÅ MØRE OG I TRØNDELAG	2 120	69	3,3 %	99	4,7 %	4713	1,6 %
26	JORDBRUKSBYGGENE VED TRONDHEIMSFJORDEN	4 204	70	1,7 %	119	2,8 %	5960	0,8 %
27	DAL- OG FJELLYGDERNE I TRØNDELAG	3 150	318	10,1 %	250	7,9 %	14497	2,7 %
28	SKOG- OG INNLENDSBYGGENE I NORD-TRØNDELAG	145	12	8,3 %	4	2,8 %	150	0,7 %
29	KYSTBYGDENE I HELGELAND OG SALTEN	915	0	0,0 %	1	0,1 %	95	0,1 %
30	NORDLANDSVERRAN	377	0	0,0 %	3	0,8 %	41	0,1 %
31	LOFOTEN OG VESTERÅLEN	847	13	1,5 %	8	0,9 %	235	0,2 %
32	FJORDBYGDENE I NORDLAND OG TROMS	2 562	56	2,2 %	131	5,1 %	5982	1,7 %
33	INNLENDSBYGGENE I NORDLAND	633	22	3,5 %	14	2,2 %	511	0,6 %
34	INDRE BYGDER I TROMS	476	20	4,2 %	10	2,1 %	311	0,4 %
35	LAGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	7	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
36	HØGFJELLET I NORDLAND OG TROMS	7	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
37	KYSTBYGDENE I TROMS	108	0	0,0 %	3	2,8 %	44	0,5 %
38	KYSTBYGDENE I VEST-FINNMARK	66	0	0,0 %	2	3,0 %	20	0,3 %
39	KYSTBYGDENE I ØST-FINNMARK	13	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
40	FJORDENE I FINNMARK	160	2	1,3 %	2	1,3 %	13	0,0 %
41	DALBYGDENE I FINNMARK	225	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
42	PASVIK	27	4	14,8 %	0	0,0 %	0	0,0 %
43	FINNMARKSVILDA	31	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
44	GASSANE I FINNMARK	1	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
45	VARANGERVILDA	1	0	0,0 %	0	0,0 %	0	0,0 %
NORGE		70 640	2 743	3,9 %	5 693	8,1 %	238 103	2,3 %